

Ibran Mustafić
PLANIRANI

HAOS

1990.-1996.

Ibran Mustafić
PLANIRANI HAOS

Urednik
Fuad Kovač

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

821.163.4 (497.6)-94
94 (497.6) "1990 - 1996"

MUSTAFIĆ, Ibran

Planirani kaos : 1990-1996. / Ibran Mustafić. -
Sarajevo : Udruženje građana "Majke Srebrenice i
Podrinja", 2008. - 445 str. ; 25 cm

Biografija autora: str. 445

ISBN 978-9958-9077-0-8

COBISS.BH-ID 16289798

Ibran Mustafić

PLANIRANI HAOS
1990 - 1996.

Sarajevo, 2008.

UMJESTO PREDGOVORA

Nakon moga izlaska iz ropstva, sagledavši kompletnu prošlost kroz koju je prošla moja domovina, moj narod, moja porodica, prijatelji i ja, u nekoliko navrata sam pokušavao napisati knjigu, ali sam uvijek, nakon nekoliko stranica, smatrao da ima prečeg posla u daljnjoj borbi za domovinu i narod, te da nije sve izgubljeno.

Nekoliko godina poslije agresije i genocida u BiH, a, prije svega, u mom Podrinju, nisam gubio nadu, vjerujući da još uvijek ima živih Podrinjaca, koji su se vodili kao nestale osobe nakon "srebreničkog džehenema" u julu 1995. godine.

Vjerovao sam da postoji način da se bilo šta spasi od BiH poslije potpisa Dejtonske "kapitulacije". Nakon desetak godina nade su se topile, a moja jedina satisfakcija je bila da uzmem olovku i papir. Odmah nakon rata nastala je opšta poplava knjiga koje su se odnosile na najcrnje događaje iz vremena koje je zadesilo moju državu i narod. Istina, pisali su i oni koji bi se trebali stidjeti svoje ratne biografije, ali ovdje je čast i moral ostao samo uspomena na neka bolja vremena.

Kako sam smatrao da prvi pišu knjige oni koji misle da se napisanim mogu braniti, a da je istina puno bistrija nakon određene vremenske distance, smatram da je došao vakat da se nešto napisano ostavi.

Nije mi cilj da branim sebe, jer sam čovjek, dakle, grješnik koji je imao pravo na greške, ali vjerujte da su sve moje greške bile samo plod najplemenitijih namjera, a neke i plod mojih životnih zabluda.

Nije mi cilj da druge prozivam i napadam, jer nikada nisam bio sklon osveti, ali mi je zaista cilj da, sa ove tačke gledišta, svakog nazovem pravim imenom. Najveći grijeh je ne ostaviti istinu iza sebe jer je istina najjače oružje za opstojnost naroda i države.

Još uvijek pojedinci, koji trebaju odgovarati za sve patnje kroz koje je prošao moj narod, u očima mnogih se predstavljaju kao njegov zaštitni znak, bacajući "prašinu u oči" generacijama koje dolaze.

Nadam se da će ova moja knjiga makar djelimično odgovoriti postavljenom zadatku i poljuljati stereotipna mišljenja o mnogim koji su državu i narod doveli na ivicu ponora, a sebi i svojim najbližim obezbijedili privatna carstva na krvi najboljih sinova moje domovine.

Autor

RAZMIŠLJANJA

Sjedim u stanu, za kojeg godinama ne znam da li je moj, "carski" ili "spahijski". Gledam program Radio-televizije Srbije, na šestu godišnjicu od početka bombardovanja tadašnje SR Jugoslavije od strane NATO-saveza, države koja poslije završenog klanja nije više odgovarala ni Srbiji i Crnoj Gori.

Na sve su strane postavljeni spomenici, obilježja, vijenci... Ako bi posmatrali obim zla kojeg su počinili prema Republici BiH, onda bi se kod nas trebali uzgajati veći cvijetnjaci nego u Holandiji, samo da bi bilo dovoljno cvijeća da pletemo vijence i polažemo ih na stratišta našim žrtvama.

Da li je istina da smo mi jedini narod na zemaljskoj kugli koji ne prepoznaje sopstvenu propast ili se nje stidimo? Da li smo jedini koji sebe preziremo? Mi ne znamo ko smo i kada nas drugi tjeraju da se od njih razlikujemo.

Prošlo je dugo vremena od genocida u Srebrenici. Vrijeme brzo teče, ali me patnja osvaja sve više i više - proporcionalno proteklom vremenu. Nekada vrijeme liječi ali samo ono što je izlječivo. Vječitu ranu vrijeme samo produbljuje, a ona se zove Srebrenica, svjesno potkopani i oboreni temelj Bosne i Hercegovine.

Ostao sam sam. Svi su mi ideali pali, a za njih sam žrtvovao sebe i svoju porodicu.

Ipak, niti svijet počiva na meni, niti sa mnom završava. Ako i nešto napišem, ostat će budućim generacijama koje budu vjerovale da je neminovnost borba za ideale zbog kojih sam i sâm stradao, jer nekom je suđeno da stradava da bi nove generacije opstajale.

Bosna i Hercegovina i Muslimani u njoj su bili moja jedina realnost koja se pretvorila u nedosanjani san. Postali su moje beznađe i razočarenje.

Neka, istinski sin se može razočarati u svoje roditelje ali ih ne može zamrziti.

Zovem se Ibran Mustafić, od oca Muje i majke Mahze. Pored mene, rodiše i brata Samida, pet i pol godina mlađeg od mene, kojeg izgubih, rano ljuta, u borbi za naše zajedničke ideale. Nakon svega, ostade mi njegov sin Nurdin, koji je imao sto dana kada ga je njegov otac (i moj brat) zagrlio posljednji put. Sada je treći razred osnovne škole koja je državna, a njegov je otac dao život za državu, privatnu državu koja nema početka ni kraja. Tačnije, kraj joj se nazire ali ima nekoliko uskih krugova lobija čija djeca idu u privatne škole, jer je ovo njihova privatna država, a ostala sirotinja je državna, to jeste njihova, kada im ponovo zatreba.

Rođen sam u Potočarima, mjestu koje ima jedno od najvećih ljudskih

mezarja na zemaljskoj kugli, sazdao, Bože dragi, od kostiju onih koji su umrli u jednom danu. Ni krivi ni dužni.

Odrastao sam u patrijarhalnoj radničkoj porodici koja je samo znala za Boga i rad.

Otac je 1965. godine ispred kuće odnio sa sobom svoju sudbinu, lopatu, koja mu je otvorila novo radno mjesto u Građevinskom preduzeću. Dok je imao snage pravio je sa ostalim kolegama stanove i fabrike, one koje četnici i muslimanski ljigavci kupuju za vojne certifikate natopljene krvlju.

Lopata je bila izdržljivija, nadživjela ga je, a on umrije u 49. godini života. Ostala je majka i nas dva brata; ja, četvrti razred gimnazije, a brat, šesti razred osnovne škole.

Očev osnovni životni cilj je bio imati sinove inženjere, bar jednog građevinskog, da budu što dalje od lopate. Uvriježene komplekse niže vrijednosti, koje je stekao od svojih poslovođa, mogao je liječiti samo sinovima - inženjerima koji će biti iznad njih. To nije dočekao. Ima jednog sina inženjera, doduše, mašinskog. Bio bi i drugi da ga ne odnese vior rata, ali dadosmo sve za sistem u kojem su novi kapitalisti ljudi "lopate", a lopata je sudbina onima koje je ista i obrazovala.

Zato je i ova knjiga sastavni dio moje borbe sve dok mi ne "kucne lopata iznad glave". Zato, molim Boga da "ljudima - lopatama" kucne nešto jače iznad glave, prije lopate.

Pravda je duga i spora ali ipak sve ima svoj kraj.

S obzirom da iz rata nisam iznio nijednu fotografiju, a kamoli bilo kakav dokument, ovu knjigu pišem isključivo na osnovu pamćenja, te mi ne zamjerite ako bude nekih previda. Nadam se da sam dovoljno i upamtio. Na kraju krajeva, da li je uopće i bitna činjenica koju čovjek ne upamti. Treba pisati o onom što se do smrti ne zaboravlja.

DJETINJSTVO I ŠKOLSKI DANI

S obzirom da sam prije krenuo u mejtef nego u školu, to je imalo presudan uticaj na moje poimanje života. Mejtef mi je bio temelj, a kuća i zimska sijela u komšiluku, na kojima su se vodili dugi razgovori, nadogradnja prvog obrazovanja. Imao sam privilegiju da na zimskim sijelima slušam starije, da se čudim i divim mnogim stvarima, da tek doživljavam i raspoznajem svijet koji će ostati u mom mentalnom sklopu i koji će biti konstanta u načinu življenja do današnjih dana.

Pored tema koje su se odnosile na svakodnevne probleme, na sijelima se

nezaobilazno pričalo i o "prikazama". Govornici su "doživljeno na vlastitoj koži", u sukobu sa natprirodnim silama, prepričavali svoje događaje, plašeći druge i pokazujući svoju natprirodnu hrabrost. Iz svih dogodovština, izlazili su kao pobjednici. Uglavnom, najčešći govornici su bili oni kojima je mašta bila izražena osobina. I govornici i nijemi slušaoci, uživljeni u priču, pokušavali su nakratko zaboraviti "tek pristiglu četvrtu, posljednju ratu državnog poreza" koja se morala platiti. Hasib Salihović je bio omiljeni recitator "Muslimanskih junačkih pjesama." Nakon "podviga" Muse Kesedžije, Muje Hrnjice i Gojenog Halila, nadahnut njihovim junaštvom, u pauzama bi lio suze kao kišu, i opet nastavljao recital. Ipak, za razliku od junačkih pjesama, koje su za nas bile mistika, najčešća tema su bile istinite priče iz Drugog svjetskog rata i pokoljima četnika nad Muslimanima. Za iskazanu bol nad ubijenim, slijedile su (sa ushićenjem) priče o ustaškim podvizima i veličanju pripadnika ustaških formacija i elitnih jedinica "Crne legije."

Iskreno rečeno, ova posljednja tema me posebno dojmila. Znao sam da su mi dedu (po majci) 1941. godine četnici zaklali i bacili u Drinu, a dedo (po ocu) je i sam bio pripadnik ustaških formacija.

Pored dede, od kojeg sam pravio idola u borbi protiv četničkog zla, slušajući kućnu historiju, moji junaci su postajali Jure Francetić, Kadrija Softić, Korelac, Braća Ademovići, Nurif Orić, Košpo, Haso iz Tršća i drugi pripadnici ustaških formacija, "Crne legije" i 13. SS Handžar divizije koji su u očima običnih ljudi predstavljali simbol zaštite muslimanskog naroda. Muslimanski narod, izložen vječitom srpskom teroru, iz nemoći da se sam odbrani, priklanjao se svakoj sili i režimu koji nije bio protiv njih. Ideologija muslimanskog naroda se svodila samo na puko biološko preživljavanje.

I sada su mi u očima ushićena lica ljudi u njihovoj priči o hrabrosti naših heroja.

Govornici, koji su veličali svoje heroje, nikada nisu znali za što su se borili ali su dobro znali protiv kojeg su se zla borili. Jedinствен im je stav bio, "kada su ustaške formacije izašle na Drinu, muslimansko uho gotovo da nije falilo." Ovaj narod je uvijek vidio prijatelja u onome ko ga ne kolje. Od moje nene, koju sam najviše volio, čuo sam pjesmu: "Oj Hrvatu pola brata moga, a Srbije, jebi oca svoga."

Polaskom u školu i učeći "legalnu historiju" vidio sam da su kod nas u istočnoj Bosni na snazi dva paralelna vaspitno-obrazovna sistema. Jedan kućni, a drugi školski.

Naravno, neupitno je kojem sam više vjerovao; nastavnici historije iz Šumadije ne bih vjerovao sve da mi je dedu "kovala u zvijezde".

Kroz cijelo obrazovanje bio sam isti: mržnja prema četnicima, prezir

prema partizanima koji su za mene bili rezervno utočište za četnike i ubjeđenje da ih nije bilo granica na Drini bila bi "berlinski zid" između istoka i zapada koji bi BiH i Muslimane zauvijek odvojio od Srbije.

U osnovnoj školi je između mene i nastavnice Biljane cijeli školski čas trajala svađa oko toga "da li ima ili nema Boga". Kako je ona pokušavala da bude što ubjedljivija da Bog ne postoji, ja sam sve više bio ubjeđeniji u njegovu moć. Biljana je u meni usadila jači odnos prema Bogu nego mati i mjesni hodža. Doduše, Biljana je šumadijska Srpkinja, koja je bila opijena svojim porijeklom iz Topole. Za Biljanu i njen narod nije ni čudo što Bog ne postoji, jer oni, negirajući Boga, mogu samo vjerovati u svoja zvjerstva i proizvoditi nova. Naša najveća nedaća je što "obolio" narod imamo kraj sebe, jer se ta "zarazna bolest" brzo širi. Bojim se da "njihov virus" nije zarazio i one koji su osuđeni da sa njima žive.

U prve četiri godine učio me moj dragi učitelj, rahmetli Rifat Karović, kontroverzna osoba koju mnogi nikada nisu razumjeli. Ja jesam. Bio je muslimanoljubac, da ne kažem nacionalista, iako je svoj nacionalizam prikrijavao mnogim pijankama po srpskim Božićima, jedući krmetinu i pijući rakiju. Mnogi su ga za to osporavali, jer neobrazovane osobe nisu znale da mu je to najbolji izgovor za veće ciljeve. Međutim, taj moj učitelj izveo je generacije Muslimana kroz večernju osnovnu školu, dajući im diplome da bi u nadolazećoj industrijalizaciji završili kurseve i došli do zaposlenja.

Dok su islamske vjerske vođe odvrćale od obrazovanja, Rifat Karović je primjenjivao kur'ansko pravilo i masovno opismenjivao Muslimane. Iz Bog zna kakvih pobuda, vjerovatno razočaran, jer je od drugih vidio puno dalje, odao se alkoholu i kraj svog života dočekao u Potočarima u najvećem jeku agresije na BiH, iako u njima nije rođen. Pametnom je sudbina da bježi iz stada ili da se, ophrvan raznim porocima, utopi u stado. Ali, opet će se razlikovati od ostalih članova stada, makar novostečenim negativnim osobinama.

Zajedno u moj razred je išao i njegov sin Adnan, okorjeli navijač FK "Crvena zvezda" iz Beograda, dok je njegov otac, naš učitelj, bio navijač "Sarajeva".

Jedna od obaveza svake godine svim njegovim učenicima je bila da mu donesemo po deset pritki za grah i po pet kolčića za paradajz.

Ponekada bi nas izveo na čas u prirodi, i pitao:

"Ko navija za 'Zvezdu' neka digne ruku?"

Nakon prebrojavanja, uslijedilo bi novo pitanje:

"Ko navija za 'Sarajevo'?"

Nakon prebrojanih ruku, uslijedila bi njegova naredba:

"Oni koji navijaju za 'Zvezdu' uče pjesmicu, a koji navijaju za 'Sarajevo'

i ostale timove, imaju čas fizičkog.”

Svoju dominaciju je nanifestovao gromoglasnim smijehom. Taj gest je njegovog sina Adnana dovodio do ludila.

Ja sam, pored svih obaveza, od svog učitelja dobijao zadatak da odsiječem najbolju ”vaspitnu” batinu. Sjekao sam najbolju što sam mogao pronaći, uglavnom od smrdilijeske, jer je bila najizdržljivija, a kako sam uglavnom bio najbolji učenik u razredu, znao sam da je neće probati na meni. Zaista, moj učitelj je tada bio neprikosnoven, udarao nas je da bi nas natjerao na učenje i znanje. Istina, troje Srba u našem razredu je uvijek bilo u povlaštenom položaju. Zorica Spajić je završila kod moga učitelja četiri razreda osnovne škole ne izgubivši nijednu godinu, iako je bila loš učenik, a puno bolja djeca muslimanske nacionalnosti su treći razred morala ponavljati. Uvijek sam razmišljao o tome dok nisam došao do pravog odgovora. Moj učitelj Rifat Karović nas je tukao da bi nam dao znanje, a Zoricu, Nedeljku i Branka je često prije nas puštao iz škole zbog navodne udaljenosti, da bi iz škole izašli sa neznanjem. Nas je pripremao za intelektualce, a njih za domaćice i rudare. Bog mu dao lijepu nagradu u dženetu.

Nakon završene osnovne škole u gimnaziji sam proširio vidike tako da je bila uobičajena pojava netrpeljivost između mene i razrednice Mire koja je završila na taj način što sam joj j...o p...u materinu na uručivanju diploma. Morao sam da znam mnogo više od drugih da bih bio jednak sa njima.

Gadili su mi se, kako nacionalistički obojeni profesori-Srbi, tako i bezlični Muslimani.

Mislim da sam jedini učenik u povijesti srebreničke gimnazije koji je četvrti razred završio sa odličnim uspjehom, a maturirao sa dobrim, što će biti presudni momenat u kasnijem obrazovanju. Istina, iako sam imao ovakva shvatanja, nije mi smetalo da od drugog do četvrtog razreda gimnazije budem ”do grla” zaljubljen u jednu đaurku. Bila je lijepa i glupa, a i danas često pitam za njenu sudbinu.

MOJ DOLAZAK U SARAJEVO – NA STUDIJE

Kada je došlo vrijeme da studiram, nije bilo alternative Sarajevu. To je glavni grad Republike BiH, grad moje čežnje koji se pretvorio u grad mojih zablude. Čim sam stigao u Sarajevo i našao neki sobičak, odmah sam kupio godišnju ulaznicu za utakmice FK ”Sarajevo”. Naravno, nijednu utakmicu nisam propuštao, posebno ne one sa ”Crvenom Zvezdom” i ”Partizanom”. Poraz Sarajeva mogao bih oprostiti i protiv ”Radničkog” iz Niša, ali protiv ovih - nikada.

Sajet Jusic je za mene bio, tobe jarabi, božanstvo. Jediní čovjek u Potočarima koji je Sušića više volio od mene, bio je Juso Smajlović zvani Pape ili Sule. Zajedno smo igrali u FK "Cinkarna" iz Potočara, klubu za koji smo bili u stanju umrijeti. Svaku priču o Papetu, Juso nije mogao zamisliti ako je ne bi začinio sa vinjakom, a nakon nekoliko Juso je započetu priču nastavljao glasnim monologom: "Hej, Safete, hej Pape, Sajo Sarajlijo, džamijo..."

Iako sedmi razred osnovne škole, bez oca i teškog materijalnog stanja, u jesen 1979. godine, kod mene u Sarajevo je došao brat Samid. Otišao sam na autobusku stanicu da ga dočekam. Autobus je često pristajao na platou ispred željezničke stanice ali ovog puta nije. Potrčao sam prema peronima i u prolazu sreo jednu zemljakinju koja mi je rekla da me brat uspaničen čeka na odlaznim peronima. Trčao sam kao bez duše. Kada sam uletio na perone, ugledao sam ga i iz sveg glasa povikao:

"Same!"

Zgrabio sam ga i ljubio kao bebu. Donio mi pečene kurbanе, a ujedno se potrefio i derbi na "Koševu". Dolazi "Zvezda". Nakon ugodno provedene noći - slijedi utakmica. Kiša je, "Koševo" se trese, Milak "iznosi" klizećim Miloša Šestića na atletsku stazu, 2:1 za "Sarajevo". Ja i brat u delirijumu. Lete kišobrani na sve strane. U povratku sa bratom slušam komentar nekog tinejdžera:

"Zamezismo ih baš na Kurban-bajram!"

Svuda odjekuje:

"Pape, Pape...!"

Mislim:

"Ovo je moje Sarajevo!"

Sutradan sam ispratio brata sa autobuske stanice. Bio sam neizmјerno tužan što se vraća. Pri ulasku u autobus brat je toliko jecao da mi je dolazilo da puknem. Jecajući me je molio da idem i da ne čekam da autobus krene:

"Ibro, molim te idi, ovaj naš rastanak ne mogu izdržati?!"

Niti da idem, niti da ne idem. Ako čekam, njemu teže, ako bih krenuo, bojim se da ga ne povrijedim. Od suza sam jedva raspoznavao brata.

Ah, koliko me je volio, koliko sam ga volio! Ah, koliko smo se voljeli! Nikada mi pomisao na njega ne prođe bez suza.

Narednih godina smo organizirano išli na utakmice, jer na Koševu ne biti skupa sa Adašem, Meketom, Sinanom Huljom, Ibrahimom Golubom..., znači ne prisustvovati pravoј fešti. Na utakmicu sa HSV-om u Kupu UEFA iz mojih Potočara je došlo "i malo i veliko". Poslije neriješenog rezultata (3:3) i ispadanja "Sarajeva", tražili smo bilo koji način za utjehu.

Za reprezentaciju tadašnje države smo navijali samo zbog Papeta, Vahe,

Paje, Meše, Faruka... Ako bi Pape izostao, draža nam je bila Rumunija. Već tada, zbog odnosa u reprezentaciji prema Safetu, jasno mi je bilo da on treba biti pet puta bolji od Pižona (Petrovića) da bi bili u istoj razini. Ujedno, u tom periodu stadion je bio jedini poligon gdje su moji istomišljenici imali priliku da iz sebe izliju nakupljene frustracije.

Titina smrt me zadesila u Potočarima. Otišao sam kući za 1. maj. Tada sam definitivno vidio otvoreni strah kod običnih ljudi. Iako kod većine jeste, u mojim Potočarima nije predstavljao nikakvo "božanstvo".

Ljudi su mogli da pričaju sa sjetom o ustašama ali ta davna vremena su bila samo dio prošlosti i jedina realnost su bile dvije opcije - komunisti ili četnici. Naravno, dileme nije bilo. Četnici su najveće zlo od pamtivijeka.

Posttitovski period, nakon odlaska kući iz Sarajeva, uvijek sam koristio za cjelodnevna i noćna druženja sa najdražim ljudima. Same, Sele, amidža Ibrahim, Edo... Najveći dio slobodnog vremena u životu sam proveo sa Hamedom Salihovićem Sadom. Ispostaviće se da sam za njega bio i sudbinski vezan. Stariji od mene deset godina, profesor geografije, pametan, skroman, predvodnik mladih naraštaja. Skupa smo trebali poginuti u planski pripremljenom atentatu 1995. godine. On nije preživio, ja jesam samo zahvaljujući Bogu ali sam ostao sa trajnim posljedicama do smrti. I pored teških fizičkih povreda, nezamislivo su veće one na duši.

Noćima smo, poslije povratka iz grada, zaustavivši se ispred njegove kuće da zapalimo još po jednu, raspredali na mjesecini, gledajući konture posljednjih brda u BiH i prve u Srbiji između kojih je tekla Drina, pričali da li ćemo ikada dočekati da budemo graničari, a Drina granica?

Uh, kako me zabolje prošlost! Prošlost je moja bolest kojoj nema lijeka. Prošlost umire samo onda kada i sami postanemo dio nje.

ODLAZAK U JNA

U ljeto 1987. napunio sam dvadeset sedam godina. Još uvijek apsolvent Mašinskog fakulteta u Sarajevu, a došlo vrijeme da moram ići u JNA. Dobio sam Delnice. Rod "Topovska artiljerija", kao slobodna procjena Milisava iz Srebrenice, vječitog referenta za slanje regruta. Odbio sam Delnice i tražio da idem u "veziste" u Niš, samo zato da ne bih išao sâm, jer je u Niš išlo nekoliko mojih poznanika.

"Ako mi ne daš Niš, neću nikako!", bio sam kategoričan.

Morao je nekoga precrtati i uputiti u Delnice, da bi meni omogućio mjesto u Nišu. O mojim dogodovštinama u vojsci može se napisati roman

ali o toj najizgubljenijoj godini moga života nekom drugom prilikom. Možda i griješim, to nije najizgubljenija godina moga života, to je jedna od najtežih godina moga života. Ako zanemarim sve patnje, možda i godina moga najvećeg iskustva u kojoj sam razriješio sve dileme koje su me do tada držale u sumnji. Bilo mi je jasno da je tadašnja vojska ideološki bila klasična Srpska. Moje kolege – regruti, devetnaestogodišnjaci, a ja u dvadesetosmoj. Pred moj odlazak u JNA, u Paraćinskoj kasarni dogodilo se višestruko ubistvo vojnika od strane vojnika Krasnićija. Za vrijeme moga vojevanja "Afera Agrokomerc" potresa čitavu tadašnju zajedničku državu. Jedini ja u kasarni branim tadašnju ulogu Fikreta Abdića. Postajem najnediscipliniraniji vojnik i najveći buntovnik. Starješine me često pozivaju na informativne razgovore, šalju na rad u kuhinju... Sve to odbijam. Obavještajno sam potpuno pokriven, provociram starješine, tučem se, često konzumiram alkohol, napijam i druge vojnike, pritvaraju me, psihički iscrpljuju...

Kako je najveći broj vojnika iz BiH, Hrvatske i pokoji Slovenac, vojska me izuzetno voli. Postajem im simbol prkosa i nepokornosti ali i boemskog načina života u vojsci. Moji glavni "doušnici" su Sead Marić iz Mostara i neki Galijašević iz Maglaja ali se dobro razumijem sa Boškom Boškovićem iz okoline Čačka. Iako mi je to bila najbolja prilika da vidim šta je "muslimanska ljudska gnjida", na moju žalost ta nenaučena lekcija će me kasnije debelo koštati. Ma, nije da tu lekciju nisam naučio, nego naučenog se nisam pridržavao. Nisam mogao vjerovati da je muslimanska izdajica puno gora od četnika.

Jednog dana smo krenuli na redovno kupanje. Kad smo se skinuli goli utjerali su nas kolektivno pod tuševe. Uvijek sam bio znatiželjan, pa mi je jedna od opsesija bila da gledam ima li neosunečenih Muslimana. Tako sam primijetio da Sead Marić iz Mostara nije osunečen. Odmah mi je postao odbojan. Poslije večere, kada se smrklo, otišao sam u jedno svoje "tajno skrovište" i uzeo litar "loze" koju sam držao u rezervi. Krenuh da potražim Seada i kada ga nađoh, zovnuo sam ga da idemo malo sjesti u "moje skrovište" u kasarni, da koju popijemo. Naravno, prihvatio je moj poziv. Sead je bio svršeni srednjoškolac sa naočarima velike dioptrije. Bio je prilično visok i mršav. Bio je starija klasa od mene i kada sam došao u vojsku bio je četni čato, jer je, po nekom nepisanom pravilu, dosta Muslimana to bilo u vojsci. Vjerovatno, pored poslova čate, morali su se obavljati poslovi doušnika, a poslušno njuškalo je najbolje iz reda muslimanskog otpada. Sead je uvijek pokazivao dobar odnos prema meni, vjerovatno da bi mi se što bliže primakao. Poslije nekoliko popijenih, otvorio se razgovor na sve strane.

"Seade, jesu li ti otac i majka Muslimani?", upitao sam ga.

"Jesu", odgovorio je.

"Pa, zašto onda nisi osunećen?", odmah sam uzvratilo.

Moje ga je pitanje zbunilo pa je počeo da iznalazi nevješte odgovore.

"Pa, znaš, otac mi je komunista, pa nije mogao!"

"Pa, i u mome kraju ima komunista ali, uglavnom, svi svoju djecu sunete. Većina njihovih žena su, umjesto njih, članovi Islamske zajednice i plaćaju članarinu. Ako su dobrog imovnog stanja, daju i više od propisane članarine, valjda peru savjest. Dosta ih kolje i kurbane. Ne vadi se!?", nastavio sam.

Nije više imao šta reći, tako da se razgovor ubrzo završio.

Nakon izvjesnog vremena nastavila se već ustaljena praksa poziva na informativne razgovore. Nervoza me satirala ali sam morao izdržati. Poslije jednosatnog iscrpljujućeg razgovora sa glavnim bezbjednjakom, u kojem sam bio napet kao struna, jer nisam smio napraviti bilo kakvu grešku, oficir, koji je četiri puta imao veću platu od mašinskog inženjera, nastavi sa serijom pitanja:

"Odgovori mi da li, po tvom mišljenju, može biti neko Musliman, ako nije obrezan?"

"Može biti Musliman sa velikim 'm' ali ne može biti Musliman sa malim 'm'", odgovorio sam kao iz topa.

Iako je svaki odgovor uredno evidentirao, ovaj ga je zatekao, tako da je ostao bez teksta. Očito, nije više bio raspoložen za razgovor. Tada sam se osjećao kao apsolutni pobjednik.

"Nastavićemo drugi put", kaza oficir, a zatim reče jednom od "dobermana", koji je stajao pred vratima, da me vode.

Sve mi je bilo jasno, Sead Marić iz Mostara je glavni dostavljač informacija. Nije on džaba neosunećen. Sjetih se stare izreke:

"Čuvaj se Srbina sa Sokoca, Hrvata iz Doca, Muslimana iz Stoca i Hercegovca koje god vjere bio?"

Što se tiče mostarskih Muslimana bilo mi je jasno da je Mostar sredina u kojoj je česta pojava da otac Šaćir i majka Fatima imaju sinove Predraga i Nenada ali da su toliko pogani, do tada nisam znao. Da rata nije ni bilo, većina Šantićevih mostarskih Muslimana do sada ne bi ni postojalo. Njih nije ni trebalo asimilirati, oni su u asimilaciju sami trčali.

MI SMO SEBI NAJGORI

Čovjek mora proći sve patnje ovoga svijeta da bi nešto spoznao. Koliko mi je bilo tada teško, toliko mi je bilo i drago. Nema đubreta koje može zasmrditi kao čovjek ali mi muslimanski smrad najteže pada. Jedino od

pripadnika moga naroda može se naći takvih izroda koji će za mjesto čate žrtvovati ljudski ponos. Jedino mi možemo iznjedriti nekoga ko će za šaku šićara žrtvovati državu i narod. Zašto je to tako? Duga je to priča. Naučili smo da budemo sluge, da jedino uspješno taremo sami sebe. Ako smo u zajednici sa nekim, potraše nas drugi preko svojih sluga iz naših redova. Ako smo sami, drugi nam na vratu ostave svoje sluge za gospodare pa ih je teže trpiti nego druge. Protiv ovih drugih se lakše boriti jer ih obični puk prepoznaje ali kako se boriti protiv njihovih instaliranih "sluga", a naših gospodara, kada običnim smrtnicima ne možeš objasniti da je njihovo glavno sklonište, poslije nestanka komiteta, postala džamija, generalštab, "Preporod", "Merhamet"... Oni uvijek imaju svoje kišobrane pod kojim se kriju, a najviše me strah što su se počeli masovno podvlačiti pod ahmediju, najopasniju masku u našoj povijesti. Za one koji se ne mogu ničim pokriti, njihovi "sponzori" kažu da su došli "tobe". Oni "selam" izgovaraju najglasnije i najupečatljivije. Njihov jedini cilj je interes, a da bi do njega došli ne biraju sredstva. I što je najbitnije, taj cilj se ne bazira samo na materijalnom. On je puno veći, jer cilj iznad materijalnog je njihova duševna hrana. Njih proganjaju sumnjivi korijeni koje smatraju svojim naslijeđem. Njih i njihove najbliže kada Srbi i kolju, oni smatraju da je to "greška", da nisu trebali ali su, eto, napravili previd, jer ih nisu prepoznali. Srbi muslimanske vjeroispovijesti, kojima su usta puna Bošnjaka i bošnjaštva, naša je najveća "kuga" od koje se moramo neprestano liječiti - ili sirupom ili skaplelom.

Ako poslije ovoga postavim sebi pitanje koje se tiče našeg daljnjeg puta, kuda, kako, onda pamet staje. Uistinu, koji je to naš daljnji put? Na našu žalost, svaki ispravan put je najbolniji. Mi se moramo "prosijati" i napraviti prirodnu selekciju među nama samima. Nezdravo tkivo jedino je ispravno amputirati. Znam da ćemo poslije toga ostati sakati, nositi tešku hipoteku prošlosti ali bolje biti sakat, a zdrav, nego prividno zdrav, a na umoru.

Jedan sam od rijetkih vojnika bivše države koji se razduživao i kretao u prekomandu ali me vrata sa razduženja, pa ponovo na novo zaduženje. Vidim da su psihološka maltretiranja, pa ne reagujem. Ipak, upitam ih šta ovo treba da znači i dobijem odgovor:

"Nedamo mi tebi dalje od sebe!"

U kasarni u Nišu je bila reorganizacija i mnogo oficira je otišlo u prekomandu na Kosovo. Ja sam tako završio u Intendantskom odjeljenju, i dobio posao da radim na referatu koji je do tada vodio neki kapetan prve klase. Pretpostavljeni mi je bio neki zastavnik Vojo, a pomoćnik komandanta kasarne je pozadinu, potpukovnik Vasić.

Jednog dana sjedio sam u kancelariji za svojim stolom i spravnavao neke

kartice materijalno-tehničkog zaduženja. Zastavnik Vojo je bio pored mene.

Naglo su se otvorila vrata i na njima se pojavio potpukovnik Vasić. Pravilo je bilo da, kada na vrata ulazi neki glavni starješina, tada ustajemo svi. To sam ispoštovao i ustao zajedno sa Vojom, oborivši pogled više prema podu, nego prema Vasiću.

"Kako to stojiš?! Šta si zabio glavu u pod?! Tako se ovdje ne ponaša! Podigni tu glavu?! Kada odeš svom babi, tako se ponašaj, a ovdje nećeš?!", završio je.

Adrenalin mi je toliko bio porastao da nisam imao predstavu koliki sam u fizičkom obliku. Podigao sam glavu i okrenuo se prema životinji u ljudskom obliku. Najteže mi je bilo što mi spominje babu. Zna da sam Musliman, pa mu je želja da me maksimalno uvrijedi. Gledao sam Vasića i njegovu glavu na kojoj je stajala kapa sa petokrakom ali mi se ispod nje ukazala kokarda veća nego njegova glava. Misli su letjele brzinom svjetlosti. Moram ga pobijediti njihovim oružjem!

"Potpukovniče Vasiću, ja ovdje ne služim ni tebi ni babi, ja služim narodu! Babo mi je, pošteno živeći, umro prije devet godina i niko ga u kaburu ne dira osim tebe, potpukovniče Vasiću! Ne diraj mi babu, inače će ti letjeti šapka sa glave!?", uzvratilo sam kao iz topa.

Odjednom sam osjetio toliku dominaciju da sam u njemu vidio jednog malog zeca kojem su uši porasle visocije od šapke.

"Pa, zar ti je umro otac?!", promrmlja zbunjeno.

"Jeste, deseta godina", odgovorih u gnjevu.

Počeo se izvinjavati, postao je bezlična masa kao šupalj balon, izgledao je bijedno. Sjeo sam, gledajući u prozor i osjećao se bolje nego na Karibima. Sve mi je bilo ravno do mora. Vasić je samo gledao priliku kako da pobjegne iz kancelarije ali me to uopće nije zanimalo. Pored mene je još uvijek nijemo stajao zastavnik Vojo. Bio sam nenormalno sretan, jer je dušmana ljepše vidjeti poniženog nego mrtvog. Istog momenta sam znao da će nastavak moga vojničkog ropstva u Nišu biti staza pokrivena trnjem koju moram pregaziti ali o tome nisam puno razmišljao. Morao sam, prije svega, razmišljati o mojim tabanima koji moraju biti toliko jaki da mogu izdržati i stazu od žara. Često sam sjedio sam i duboko razmišljao.

I sada, kada vidim slugu u uniformi, izobličio mi se lice. Jednom sluga, uvijek sluga. Sluge samo znaju mijenjati gospodare. Kakav može biti mentalni sklop jednog čovjeka koji mora biti sluga čitav život? Još mi nije u potpunosti jasno. Kako ti ljudi mogu biti dugovječni? Jedini odgovor je da to i nisu ljudi. To mi je dalo dodatni motiv da će cijeli moj život biti posvećen slobodi. Samo slobodan čovjek je živ, jer može da misli. Počeo sam da razmišljam kakvi

su ti Muslimani koji mogu za svoje životno opredjeljenje da izaberu Vojnu akademiju i cijelog života služe prosrpskom komunističkom režimu?

Očito da je za Muslimane Vojna akademija bila utočište najveće fukare, jer samo fukara može nositi na sebi sve terete ovoga svijeta samo da bi sakrila najveći teret koji ga prati cijelog života. Kako tek preživjeti kada ta ista fukara dočeka vrijeme da mi postane gospodar? Bolje je umrijeti! Na moju žalost i žalost svih poštenih ljudi, najbolji pokazatelj ove konstatacije je rat. Samo moralna i materijalna fukara iz rata izlazi velikih stomaka, dok sav narod buši nove rupe na svojim kajiševima.

Dva dana prije nego ću okončati moje "ropstvo" u Nišu, u kantini sam napravio incident. Otišao da pojedem kajganu. Iako sam radnicu upozorio da mi slučajno ne stavi u kajganu slanine, s obzirom da sam sa njom ratovao već godinu dana, svjesno mi je u kajganu narezala slanine. Iako je u kantini bio dežurni oficir, vojni policajac, polupao sam tanjire, nabrajao psovke, a kada je intervenisao dežurni oficir, i njega sam doslovce otkacio na krajnje ponižavajući i ignorantski način. Ponovo sam završio u vojnoj policiji i pritvoru ali i sa podignutom krivičnom prijavom. Dežurni oficir u vojnoj policiji, koji me dobro znao, samo mi kratko reče: "Pa, zar ti je Ibrane ovo trebalo?! Za dva dana se skidaš."

Šutio sam jer je djelimično bio u pravu ali ako neko hoće da bude dosljedan, je li bitno koliko je još ostalo? Uz njegovu pomoć, uspio sam se uspio izvući, ali sam znao da će biti teško do posljednjeg trenutka.

Posljednje sate vojske izdržao sam tako što sam morao oko šest sati stajati mirno i ići tri puta na šišanje. Iako mi je bilo teško, još mi je bilo teže kada sam vidio da iza mene ostaje Janez Kepic, Slovenac, moj dobar prijatelj, koji mora produžiti još koji dan. Žao mi je bilo što ostaje iza mene, jer sam ja "po zaslugama", u poređenju sa njim, trebao ostati vječno.

POVRATAK IZ VOJSKE I PONOVI ODLAZAK U SARAJEVO

U septembru 1988. godine dođoh kući. Već je tada bilo vrijeme popakovati stvari i krenuti za Sarajevo. Ostalo još par ispita i dva projekta kod profesora Musafije. Iscrpljen od služenja vojnog roka, morao sam nastaviti dalje. Na drugoj i trećoj godini fakulteta život mi je zagorčao asistent na više ispita iz oblasti mehanike, nevesinjski četnik Boško Šipovac. Dolazilo mi je da napustim studije ali jedini motiv za moj nastavak je bio što sam sebi rekao da ću, pored svega, izdržati tog četnika i da mi on neće biti krojač sudbine. Ipak, Boško je na meni ostavio dubokog traga. Poslije upisane i odslušane četvrte

godine, definitivno sam ostao bez snage i motiva za učenjem. Brat je već bio u Sarajevu, isto student Mašinskog fakulteta. Kako smoći snage i napraviti završni korak?

Iscrpljen, psihički iznuren, prije sam mogao naći rudnik zlata nego motiv koji bi me natjerao na učenje. Pored stana u Skenderpašinoj 5, moje glavno utočište je bila biblioteka "Hasan Kikić". Svako jutro sam ustajao na vrijeme samo da bih uzeo broj i ostavio knjige. Odmah bi uslijedila jutarnja kafa u bifeu koji je u sastavu biblioteke.

Bife je držala, hhhhhmmmm, Nada i njen sin Bube. Bife je tih godina predstavljao pozornicu za političke govore i prepucavanja. Rasprave u bifeu su bile žučnije i nacionalistički obojenije nego sjednice Centralnog komiteta. Iz reda Muslimana, naravno, ja sam vodio glavnu riječ, a predvodnici srpskog nacionalizma su bili Miroslav Lukić iz Banovića, Bube i jedan student medicine iz Rogatice. Dolazilo je i do mučnih situacija gdje se išlo "na nož", čak je bilo momenata gdje su neki studenti, koji su još uvijek živjeli u iluziji "bratstva i jedinstva", prijetili da će pozvati inspektore DB-a. Pored bifea u biblioteci, jedno od mojih "omiljenih" mjesta za izlaske, prije i poslije odsluženog vojnog roka, je bio Klub RVI NOR-a na Džidžikovcu. Prave partizane-prvoborce su odmah poslije rata kao INFORMBIRO-vce poslali na Goli Otok, a četnici iz 1941. godine promijenili na šubari obilježje 1944. godine i postali prvoborci u okupaciji Sarajeva u postratnom periodu. Usred Sarajeva, ispred zgrade koju je sagradila Austrougarska, napravili spomenik novim "oslobodiocima" i ispred njih zapalili "Vječitu vatru", simbol vječitih nemira i požara koji se teško mogu ugasiti.

Najveći, da ne kažem i jedini motiv moga odlaska u taj Klub su bile bagatelne cijene piva i meze. Pio sam pivo i gledao boćanje, kartanje, itd. Taj Klub na Džidžikovcu je bio najveće okupljalistište uglednih Sarajlija iz Titovog Drvara, Bosanskog Petrovca, Bosanskog Grahova, Glamoča i drugih "ustaničkih" mjesta. Imali su sve, čak i ponekog Muslimana u svojim redovima koji je više ličio na kućnog ljubimca. Jednom sam u pripitom stanju došao u sukob sa nekim jednorukim starcem koji se predstavljao kao Slovenac. Saznao sam da je u penziji i da je nekada bio sudija. Iz tog čovjeka je izbijala takva mržnja prema Muslimanima da sam se sa tom mrcinom tako sukobio, i "prisilio" pukovnika Ševku da stane na moju stranu, koji je vojnički "postrojio" jednorukog Slovenca. Kada me Šele iščupao "iz blata", rekao mi je u četiri oka:

"Sada sam te spasio, a drugi put gledaj kako ćeš, u protivnom ćeš zaglaviti!"

Ševko je bio čest gost Kluba i pred sobom je uvijek držao čašu "vlahova".

Iako su mu grah sa suhim rebarcima i malo slanine bili omiljeni specijaliteti, poslije Ševkinog istupa u moju zaštitu, ostao mi je u lijepom sjećanju. Nisam mu zamjerio na "specijalitetu", jer je to navika svih oficira JNA. Očito je Ševko imao nacionalni temelj koji se probudio kada mi je bilo najpotrebnije. Vjerujem da je u mladosti išao u mejtef. Džaba nadogradnja, ako nema temelja.

Kroz moje iskustvo koje sam stekao kroz Klub RVI NOR-a, definitivno sam vidio da je Sarajevo najsrpskiji grad u SFRJ sa muslimanskom većinom, da su Muslimani narod drugog reda. Najveća je tragedija bila što to oni nisu vidjeli, ili su vješto glumili da ne vide. Svaki Musliman koji bi iz istočne Bosne došao u ovaj grad, do smrti je nosio hipoteku "papka", a svaki Srbin - Romanijac, pogotovo Srbin - Crnogorac, za nekoliko godina, da ne kažem mjeseci, ovdje bi dobio stan i postao "sarajevska raja".

Dok se cijelim Sarajevom širio zadah bijelog luka, tumarao sam gradom jedva čekajući trenutak da odem iz njega. Pored spoznaje koju sam imao o stanju tzv. sarajevskog duha ovog grada, a koji me je činio nesretnim, najteže mi je padala spoznaja kada sretnem neku od Sarajki - Muslimanki kako sretna šeta i ljubi se sa Romanijcem – "sarajevskom rajom".

Bilo mi je na pameti da ovaj narod može izliječiti samo rat, jer primjerenija lekcija ne postoji. Da sam tog momenta znao da narod neće iz rata izvući nikakvu pouku, ili da će u nekim segmentima života postati još gori, ne bih tada mogao preživjeti tu činjenicu. Sada je lakše podnosim. Moj narod od 1990. godine drže u šaci "Bošnjaci" čija parola življenja glasi: "Srbin je mio ma koje vjere bio."

Nakon problema na koje sam naišao više nisam smio ići u Klub RVI, pa sam potražio novo utočište. Najprikladnije mjesto u to vrijeme je bila USD "Bosna", u ulici Maksima Gorkog. Ja strastven navijač KK "Bosna", a i ime, brate, lijepo.

Početkom 1989. godine sve češća pojava u gradu su bile Javne tribine, a uporedo i sjednice Centralnog komiteta. Uglavnom, u to vrijeme moj najvjerniji prijatelj i čovjek sa kojim sam provodio najviše vremena je bio Ibe Brko. Od njega sam u svakom stavu imao bezrezervnu podršku. Nije ni čudo, bili smo zemljaci, komšije, a koga god Drina umije, samo može drugačije o ključnim stavovima razmišljati ako je, dibidus, izrod. Istočni krajišnici, dakle Podrinjci, su posebna ljudska fela. Kada piju, maltretiraće konobara ako je donio pivo u flaši koja nije zelena, a bila mu pri ruci. Pijani će posljednju paru dati muzici da svira, a neće je ni slušati. Kada su frustrirani, tući će se između sebe i Boga moliti da neko sa strane dođe da ih razvada da bi taj fasovao. Ostaviće rođenu ženu zbog konobarice koja je pristigla iz Srbije. Kada su

pijani, najdraža im je pjesma "Gradila se bijela džamija." Kada su najljući, opsovaće, neizubilah, džamiju, a da im je neko drugi opsuje, posebno inovjerac, presudila bi mu sjekira. Kada su prkosni psuju Titu, a kada treba drugim inaditi pjevaju "Druže Tito mi ti se kunemo". Podrinjci su jedan prirodan svijet koji je svoje lice oblikovao umivajući se često krvavom Drinom koja u svom koritu ima ljudskih kostiju koliko i kamenja. Kolika je razlika između nas i drugih najbolje će reći jedan banalan primjer. Kada je neko među nama na nešto navalio i jako je nervozan, drugi će ga smirivati riječima:

"Stani čovječe, šta si navr'o, nije udario Vlah na Drinu!?"

U istoj situaciji će ljudi oko Tuzle reći:

"Stani čovječe, šta si navr'o, nije Švabo na Husinu!?"

POLITIČKE TRIBINE

Jednom sam otišao na Tribinu u amfiteatru Doma mladih na Skenderiji. Gost Tribine je bio akademik Muhamed Filipović. Tema je bila "Bošnjaštvo". Slušao sam pažljivo izlaganje I, naravno, poslije svega obavezno iskoristio priliku za postavljanje pitanja. Pitao sam akademika Filipovića da li je priznavanje nas pod imenom "Musliman" ustvari jedna komunistička podvala samo da bi nas odrodili od Bosne i da ne polažemo pravo na nju?

Na jednoj od tribina koja je organizirana u Domu mladih gost je bio Petar Škundrić, generalni sekretar CKSK Srbije. Dom mladih je bio krcat. S obzirom da je osnovna tema bila Jugoslavija i jugoslovenstvo po mjeri Slobodana Miloševića, Dom mladih je uglavnom bio napunjen uglednim sarajevskim Srbima sa Romanije, iz Drvara, Petrovca, Grahova, Crne Gore... Aplauzi su se razlijevali na sve strane. Došla su na red i pitanja koja su postavljana, uglavnom, pisanim putem. S obzirom da su Škundriću usta bila puna Jugoslavije i njenih šest republika, a da mi je pozadina njegove priče bila apsolutno jasna, postavio sam pitanje u pisanoj formi, koje je glasilo: "Na kojih šest republika misli Škundrić, jesu li te republike Srbija, Crna Gora, Makedonija, Vojvodina, Kosovo i Sandžak?" Kada je to pitanje pročitano, došlo je do opšte pometnje u sali. Pola sale je ustalo tražeći da se javi ko je postavio to pitanje. Začuli su se povici da je ubačen provokator u njihove redove. Vidio sam da je moja provokacija uspjela, a da se situacija toliko zakomplicirala, pa sam odlučio da je najbolje da neprimjetno napustim salu.

Dakle, USD "Bosna" je bila moja nova destinacija. Prvim ulaskom u prostorije, doživio sam USD "Bosna" kao istinsko bosanskohercegovačko sportsko društvo ali kada je vrijeme odmicalo, vidio sam da bi tim prostorijama

bio prikladniji naziv SD "Mlada Bosna".

Neprikosnoveni domaćin tih prostorija je bio izvjesni Vukašin – Vule. Pored sportista, koji su bili rijetki gosti, prostorije su bile najveće utočište kockara. Nacionalna struktura posjetilaca je bila takva da bi neko, ko bi slučajno tu zalutao, pomislio da je usred Nikšića ili Čačka. Dolazeći u te prostorije, iako su mi uvijek bili odbojni, Crnogorce sam još više počeo prezirati i od svega što asocira na njih mogao sam progutati jedino nekoliko flaša "Nikšićkog piva". Iako smo se ja i Ibe osjećali u tim prostorijama ko "zebra na Brionima", nismo nikoga zarezivali i u bilo kojoj diskusiji ponašali smo se kao da smo usred naših Potočara. Čak smo nekada u inad pretjerivali, kao da smo zlo sami izazivali. Otvoreno smo se ponašali kao zadojeni muslimanski nacionalisti.

Ako su Srbi, a jesu, simbol četništva, onda su Crnogorci njihova kruna. S obzirom da je 1989. godina bila godina u kojoj su sa svih faca spadale maske, prostorijesportskog društva u pojedinim momentima suličile na pravo sportsko borilište, sa izmiješanom navijačkom publikom, jer su tada bili najaktuelniji direktni prijenosi sjednica Centralnog komiteta Saveza komunista. Doduše, ja i Ibe smo se osjećali kao da smo navijači na gostujućem terenu. Božidar Kočović Batan, dopisnik beogradskog "Sporta", je bio redovan posjetilac i često je u salon Sportskog društva dolazio sa mezom i flašom "šljivovice". Ponekada je glavna poslastica bila praseća glavuša. Bio je predvodnik navijača Slobodana Miloševića. Sjećam se jednog redovnog gosta, po imenu Avdo.

Stalno je sjedio sa njima. Pored toga što je bio ljubitelj "šljivovice", nije mu bilo strano ni zameziti praseću glavušu. Većini bosanskohercegovačkih Muslimana "šljivovica" je bila draga kaplja ali praseća glavuša je bila sklona samo onim Muslimanima čijim venama je tekla srpska krv i koji su nastojali svoje srpstvo da eksponiraju više nego Parijarh Pavle.

Gledajući Avdu kako jednom rukom drži praseće uho, a drugim nožem odsijeca komadić i stavlja u usta, postao mi je odvratniji od Batana. Srpska ćud mi je uvijek bila poznata. Srbinu je najveće zadovoljstvo Muslimana počastiti rakijom za dane Ramazana.

Nije im dosadno cijelu noć sjediti sa Muslimanom i pričati o jugoslovenstvu, zajedničkim korjenima i bratstvu. Više voli gledati kada Musliman jede svinjetinu, nego kada sebi utoljuje glad. Uživa kada mu Musliman dođe da zatraži pomoć i sve će učiniti da mu pomogne, jer više Muslimanu voli pokazati nad njim superiornost, nego istinsku mržnju.

Uvijek su pokolje nad Muslimanima započinjali onoga momenta kada su ih ubijedili da su dobri i kako im se može do kosti vjerovati.

14. SJEDNICA CK SKJ

Gledam 14. sjednicu Centralnog komiteta; svi su u sukobu, kako u Sali CK, tako i u salonu Sportskog društva. Milošević je neprikosnoven, Batan cvjeta. Neda se ni Šuvar, ustajem na noge, psujem majku Miloševiću i kažem da je šupak. Batan kaže da je šupak Šuvar, ja kažem da je Šuvar Tito i psujem Miloševića. Batan kaže da su šupci obojica. Popušta ali oko njega su drugi koji postaju žešći. Uz mene i Ibeta ustaje i Avdo. Staje na stranu pravde. Beskompromisno. "Avdo, Bog te poživio! Nije ti svinjetina pokvarila razum. Ima u tebi onaj gen koji nikada ne umire. Halali mi na mišljenju o tebi?", kontam da, kao i pukovnik Ševko, ima dobar temelj. Na nogama dočekujem kraj sjednice i daljnje konfrontacije.

Kada je počela agresija na Republiku BiH, gledam TV "Srnu" sa Pala i razgovor sa komandantom specijalne četničke jedinice. Vidim, poznata mi faca. Poslije kratkog razmišljanja sve mi je bilo jasno, bio je to trener karate kluba "Bosna", jedan od onih iz salona Sportskog društva sa kojim sam imao ružan konflikt. Fala Bogu, gledam ga na Palama. Tada sam shvatio da je Bosna i Hercegovina bila okupirana i da taj gad makar nije ostao u Sarajevu.

Najveći šljam iz Srbije i Crne Gore, koji je došao u Sarajevo, dobio je sve. Prije nego što bi se upisali na fakultet, za njih su studentski domovi bili rezervisani. Iako još nisu upoznali sve tramvajske linije po Sarajevu, već su postajali članovi omladinskih i studentskih društveno-političkih organizacija, kulturno-umjetničkih društava, sportskih kolektiva... Poslije završenog nekog kvazifakulteta dobijali su radna mjesta, liste za stanove su bile njihov prioritet i to što bliže centru, a rođene Sarajlije su bile prezadovoljne Alipašinim Poljem i Dobrinjom. Ukratko rečeno, Sarajevo je sebi ugostilo i izrodilo toliko neprijatelja koji su od njega (Sarajeva) dobili sve, da je faktički bilo iznutra okupirano.

Svaka sredina koja prigrli "pse lutalice", da im sve, dobro ih udolni i nahrani, kada se osile prvom prilikom ujedu one koji su im to sve omogućili. Već me je tada naslućivao da će Sarajevo doživjeti teške trenutke.

Ponka nije izvučena, treba se spremati za nova bolna iskušenja.

Biblioteka "Hasan Kikić" mi je bila svakodnevna destinacija. Uzmem broj, ostavim knjige, pa na kafu u bife. Jutarnje "Oslobođenje" je bilo nezaobilazno, a šlagvort je bila pretposljednja stranica. Gledam ko je umro. Nije bilo nijednog dana da nije osvanula smrtonovica da je preminuo neki Hasan, Meho, Sulejman, a da su mu "izuzetno ožalošćeni" prijatelj Pero, prijatelj Mara, zetovi Radovan, Miloš, snahe Bilje... Da li smo mi narod u procesu asimilacije i nestajanja?

I sada, poslije toliko godina, ponovo su mi omiljne stranice sa čituljama. Ponovo u spisku ožalošćenih ista struktura. Interesantno, kada god izade čitulja da je neko preselio porijeklom iz Sandžaka, razlika drastična. Nema multietničkog sastava ožalošćenih, ili su zaista rijetkost. Da su bosanskohercegovački Muslimani živjeli i rasli u uslovima sandžačkih Muslimana, tamo sada ne bi ni bilo Muslimana.

Jednom mi je jedan ugledni Sandžaklija rekao:

”Mi nismo neki vjernici ali naše prvo i jedino sure koje smo naučili bilo je – mrzi Vlaha.”

I, zaista, to njihovo ”prvo sure” je imalo jači temelj nego što su temelji porodice nekih bosanskohercegovačkih hafiza.

Kada su u toku 17. sjednice CK SKJ, Korošec, Ribičić i drugi članovi delegacije iz SR Slovenije napustili tu famoznu sjednicu, rekao sam;

”Ćao Jugoslavijo!”

Počeo sam duboko razmišljati o sudbini BiH i muslimanskog naroda.

DB U SREBRENICI

Srebrenica je u tom periodu bila najaktuelnija opština u BiH. Naime, te godine DB Srbije upada na prostore Srebrenice i ”podmeće prve požare”, stavljajući je na optuženičku klupu zbog navodnog iseljavanja srpskog življa pod pritiskom Muslimana. Nosilac tih aktivnosti u BiH je bio, niko drugi do Mirko Ostojić, već bivši predsjednik SSRN BiH. Doslovno, te godine komunistička vlast u Srebrenici mora da se brani pred takvim optužbama. Na jednom skupu u Domu kulture u Srebrenici, na kojem je bio prisutan i tadašnji Republički sekretar unutrašnjih poslova SRBiH Muhamed Bešić i Edina Rešidović, Muslimani su se morali oduprijeti navali srpskog nacionalizma. Jedan od ljudi koji je pokazao ljudsko dostojanstvo na tom skupu bio je i Hamed Efendić, sa kojim će me sudbina vezivati do genocida u Srebrenici 1995. godine, kada je izgubio život od četničke ruke.

Sistem odbrane bivše SFRJ temeljio se na Oružanim snagama koje su tvorile JNA i Teritorijalna odbrana. Pored republičkog, svaka opština je imala i svoj štab TO. 1989. godine svi opštinski štabovi Teritorijalne obrane su razoružani gdje je muslimansko življe bilo u većini. Tim činom razoružanja rukovodioci iz reda Muslimanskog naroda na saveznom i republičkom nivou su faktički potpisali kapitulaciju Republike BiH. Definitivno, tog momenta je prestao da važi Ustav SFRJ i jedino rješenje je bila centralizovana Srpska Jugoslavija ili njena disolucija. Samo iz štaba TO Srebrenica je izvezeno 4.600

oštrih cijevi pješadijskog naoružanja i sva ostala oruđa. Većina tog kontigenta je završila na Han-Pijesku, glavnom utočištu Ratka Mladića.

Sve obaveze na fakultetu su stajale u mjestu, dva ispita i diplomski, nikakve volje ni želje za okončanjem. I dalje biblioteka "Hasan Kikić" je bila moja omiljena destinacija za sve drugo nego za učenje. Jednog nedjeljnog jutra u stanu sa mojim daidžićem Gaibijom slušam emisiju "Dežurni mikrofon" na Radio Sarajevu. Jedna od vijesti je bila da je u Kopru, SR Slovenija, formiran inicijativni odbor za organiziranje Muslimanske demokratske stranke. Ta me vijest toliko dojmila da sam u razgovoru sa daidžićem došao na ideju da idemo u Kopar da se raspitamo oko pojedinosti i da pristupimo tom inicijativnom odboru.

U Sarajevu i dalje letargija, više ljudi sa sjetom priča o ZOI 84, nego o nadolazećem belaju. S obzirom da smo čudan narod i da je kod nas sve kontra, nije nelogično što nam uvijek dolazi svitanje sa zapada, a pomračina sa istoka. Nama se sprema klanje, a mi razmišljamo o Svjetskom prvenstvu u fudbalu u Italiji 1990. godine.

Za Kopar da idem, ne znam ni kome, niti imam dovoljno para. Jedino što je ostalo ići u biblioteku i buditi ljudsku svijest. Neki gedža, koji ima korak kao da za kozama hoda po vrljetima Crne Gore, u biblioteci puši "marlboro" i sevdíše sa nekom Salihom. "Pala" cura na gedžin "marlboro". Ne znam da li je preživjela rat, možda je zbrisala sa gedžom, a ne bi me iznenadilo i da je došla "tobe" pa se možda i pobulila. Kome dizati svijest?

MOJ PRVI POLITIČKI ANGAŽMAN

Jedno se jutro probudih u hladnoj podstanarskoj sobi. Brzo sam se spremio i otišao do biblioteke. Poslije "Oslobođenja" i svježih smrtovnica, siđoh u bife na jutarnju kafu. Odmah diskusija i politika kao nezaobilazna tema. U jeku žučne rasprave sa Bubetom i Miroslavom Lukićem, na vratima se pojavio Ibro Salihović Ibe, moj komšija i prijatelj, u svakoj situaciji moralna podrška i istomišljenik. Nisam ni slutio da će taj dan donijeti prekretnicu u mom životu.

Poselamismo se, popismo još po jednu kafu i krenusmo u čitaonicu.

"Trebam ti nešto reći", kazao mi je Ibe.

"Govori?", uzvratih.

"Načuo sam da se neka grupa studenata treba, pred Begovom džamijom, vidjeti sa onim Alijom Izetbegovićem što je skoro izašao iz zatvora", reče Ibe.

Stvarno, tada je za mene ta informacija bila više nego zanimljiva, jer

sam prije petnaestak dana čuo, i na TV-u video, da je u Sarajevu održan neki sastanak na kojem je pokrenuta inicijativa za organizovanje neke političke organizacije koja će okupljati narod muslimanskog kulturno-povijesnog kruga. Na tom sastanku jedini lik koji mi je bio poznat je bio Safet Isović. Alija Izetbegović do tada mi je bio poznat iz "procesa u Sarajevu" iz 1983. godine. Imao sam ga priliku vidjeti i na TV-u u jednoj emisiji o "Sarajevskom procesu". Jedva sam čekao kada će proći vrijeme do zakazanog sastanka pred Begovom džamijom. Prije na pola sata zovnuo sam Ibeta i krenuli smo. Kada smo ušli u harem Begove džamije, odmah iza ulaza stajala je jedna grupa od desetak momaka i među njima sredovječan čovjek. Bio je to moj prvi susret sa Alijom Izetbegovićem.

Priključili smo se grupi, a među prisutnim sam vidio Rasima Ljajića, sa kojim sam se poznavao iz biblioteke. Pozdravio sam se sa Rasimom i bilo mi je drago što još nekog znam, jer sam bio sigurniji da nije neka navlakuša.

"Pošto nas ima više, možda bi bilo bolje da odemo na neko drugo mjesto? Hajdemo do prostorija Islamske zajednice grada Sarajeva, na Čaršiji?", predložio je Alija.

Uzbacio je svoj kaput, kojim je bio samo ogrnut, i bez komentara smo krenuli prema Čaršiji. Ušli smo u zgradu, prošli veću prostoriju i zaustavili se u jednoj Sali za sastanke. Odmah na početku Alija upita da li od prisutnih ima neko a da nije iz Sandžaka? Javismo se ja i Ibe. Zamoli nas da mi sjedimo dok on završi sa Sandžaklijama, a da će sa nama obaviti poseban razgovor. Sjediti smo mirno dok je trajao razgovor sa desetak momaka iz Sandžaka. Pored Rasima, koji je iz Novog Pazara, na sastanku je bilo momaka iz Sjenice, Tutina i drugih gradova Sandžaka. Uglavnom, razgovori su tekli u pravcu formiranja političke organizacije na prostoru Sandžaka i narednim aktivnostima. Ono što mi je bilo zanimljivo da su na tom sastanku samo dva momka (ja i Ibe) iz BiH, a ostali iz drugih republika, Srbije i Crne Gore.

Nakon proteklih godina ta situacija mi se apsolutno razjasnila. Scenario "Milošević, Tuđman, Izetbegović" oko razrješenja jugoslovenske krize bio je apsolutno identičan. Kako je Kosovo bilo pod apsolutnom okupacijom Miloševićevog režima, njegov strateški plan je bio, preko Jovana Raškovića, dići prve buncu u Hrvatskoj, na prostoru Kninske krajine, Tuđman je svoje prvo eksponiranje tražio u rovitoj zapadnoj Hercegovini, a

Izetbegović je ličnu promociju vidio u ugroženom Sandžaku. Nije ni čudo što su na sastanku bili izričito momci iz Sandžaka, a ja i Ibe iz BiH, kao zalutali putnici.

Poslije okončanja osnovnih uputa za djelovanje na prostoru Sandžaka, u salu je ušao Muhamed Čengić, koji se predstavio i rekao da je generalni

sekretar i sve što se tiče daljnjih uputa i propagandnog materijala, trebamo komunicirati sa njim. Dao nam je adresu: Tešanjaska 4a. Sandžaklije su napustile salu, a ostali smo ja, Ibe i Alija.

"Odakle ste rodom?", upitao nas je Alija.

"Iz Srebrenice", uglas smo odgovorili.

Poslije upoznavanja, kako je Ibe sjedio kao nijemi posmatrač, Alija je komunikaciju izričito vodio sa mnom.

"Ibrane, postaviću ti samo jedno pitanje – šta misliš o bošnjaštvu?"

Odmah odgovorih:

"Gospodine Izetbegoviću, mislim da je bošnjaštvo naša perspektiva ali se sada u ovom momentu ne smijemo toga držati, jer je u našem narodu prepoznatljivije muslimanstvo, ako mislimo imati više uspjeha."

"Dobro. To bi bilo to. Sve što vam treba obratite se Muhamedu Čengiću?", reče Alija na kraju.

Napustismo zajedno prostorije i uredno se razidosmo. Produžio sam do biblioteke, pokupio knjige, otišao do stana, spakovao torbu. Skoknuo sam do Tešanjске 4a i uzeo nekog propagandnog materijala. Krenuo sam da sačekam autobus za Srebrenicu.

Dok sam prošetao sa torbom po Sarajevu, u Saračima sam ponovo sreo Rasima Ljajića. I on je nosio torbu.

"Gdje si pošao?", upitao sam ga.

"Idem za Pazar", odgovori sa smiješkom.

"Idem i ja za Srebrenicu", rekoh mu.

Poselamismo se i zaželjesmo jedan drugom sreću.

U autobusu sam stalno razmišljao kako na prostoru srednjeg Podrinja razviti aktivnosti. Objektivno, bio sam malo i uplašen, jer je bezbjednosna situacija bila izuzetno teška. Naravno, moja glavna uzdanica su bili rodni Potočari, najmuslimanskija mjesna zajednica na području opštine Srebrenica. Po dolasku u Potočare svratio sam u jedan podrum pića, "opleo" po pivu i razgovoru. Ujedno, isto veče u Potočarima je bila igranka, idealan momenat za propagandu. Padale su već i prve pristupnice. Narod hoće promjene, a na muslimanstvo se bolje pali sa pivom u ruci nego kada je trijezan. Narod svjestan trenutka. I prije mog dolaska sa konkretnim političkim planom, po Potočarima, Srebrenici i drugim okolnim mjestima te regije su "pucala stakla na šoferšajbnama automobila" sa srbijanskim registracijama, na kojima je bila nalijepljena slika Slobodana Miloševića.

Nakon prvog "pipanja pulsa", vratio sam se u Sarajevo. Pored političkog djelovanja, donio sam čvrstu odluku da moram fakultet hitno okončati.

Nakon drugog dolaska iz Sarajeva u Srebrenicu, primijetio sam da je bilo vrijeme početi razgovarati sa, meni bliskim, ljudima konkretno o političkom angažmanu. Otišao sam do Hameda Efendića i rekao mu da trebam sa njim popričati o nekim važnim pitanjima. O našem sastanku sam obavijestio i Hameda Salihovića. Pred sami akšam smo se našli ispred Hamedove kuće. Hamed je komecijalista u GP "Radnik" iz Srebrenice. Dobar Musliman, dobar roditelj i domaćin, dobrog imovnog stanja. Hamed Salihović Sado je profesor geografije. U dva mandata pomoćnik direktora Srednjoškolskog centra "Srebrenica". U životu sam sa njim proveo najviše vremena. Znam ga u dušu. Izuzetno načitan, pošten i pametan. Poslije mog uvodnog upoznavanja sa najnovijim političkim planovima, osjetio sam jaku znatiželju kod obojice. Kod Sade sam osjetio i veliku dozu opreza. Odlučili smo da budemo u kontaktu i vidimo kako će se situacija razvijati.

Realno govoreći, bio sam u puno povoljnijem položaju, jer nisam imao šta izgubiti osim vlastitog života, a drugi su puno više ulagali. U tom momentu javno se eksponirati kao zagovarač nacionalne političke organizacije u, još uvijek monopolitičkom društvenom uređenju sa 45-ogodišnjom vladavinom komunista, za neke je bila glupost, a za druge izuzetna hrabrost. Ostao sam samo jednu noć u Srebrenici i vratio se u Sarajevo.

Sada, kada se sjetim dubokog razmišljanja dvojice Hameda o konačnoj odluci da krenemo, vidim da su bili apsolutno u pravu. Ipak, oni su bili od mene stariji približno po desetak godina, dakle, puno iskusniji za donošenje teških odluka. Ako je činjenica da nijedan od njih dvojice nije preživio agresiju, a da sam ja živ, samo zahvaljujući Svemogućem, često me grize savjest za moju sveukupnu ulogu u pokretu. Jedino opravdanje je da nisam štedio ni sebe ni svoju porodicu. Izgubio sam jedinog brata, moju ranu koja neće zarasti ni kada budem umirao. Ipak, ko to nije u Podrinju bio žrtva? Tamo od Srba nisu bili povlašteni ni oni koji su im čitav život nosili skute. Tamo su samo bili povlašteni oni koji su direktno učestvovali u izdaji Podrinja. Od strane Srba su bili povlašteni za život, a od novopečene elite u Sarajevu su bili nagrađeni na svaki drugi način. Nažalost, kasno ali mi je definitivno jasno. Prva nacionalna, ili ispravnije rečeno, narodna politička partija - SDA na prostoru Republike BiH, bila je strogo planirana akcija KOS-a čiji je osnovni zadatak bio razotkrivanje najboljih bosanskohercegovačkih sinova koji će u prve juriše ići srcem. SDA je bila samo lakmus-papir koja će mnoge dobronamjerne i naivne Muslimane definitivno ogoliti do kože. Od najčestitijih i najodanijih prvoboraca, fizički, materijalno i politički, preživjelo je samo zavjereničko "mladomuslimansko jezgro". Sve su druge sahranili, neke fizički, a druge materijalno i politički. SDA je, ustvari, bila planski pripremljena "mašina za

žetvu najljepših bosanskohercegovačkih cvjetova”.

Moje naredne aktivnosti će uglavnom proći na relaciji Sarajevo – Srebrenica i u razgovorima sa ljudima. Pored toga, položio sam ispite i počeo pripremati diplomski. Sada sam tek snažno osjetio da će mi fakultetska diploma puno značiti. Svim silama sam požurio da diplomiram do ljeta, pa je tako i bilo. S obzirom da sam o mom prvom susretu sa Izetbegovićem obavijestio daidžića Gaibiju, jednom sam sa njim ponovo navratio do prostorija Islamske zajednice grada Sarajeva, ne bi li se sreo sa Alijom. Aliju nismo vidjeli ali smo se sreli sa Omerom Behmenom. Tada sam, u prvom susretu, vidio uticaj Omera Behmena, koji je više djelovao iz sjene. Kada smo ušli u salu Islamske zajednice, u kojoj je sjedio Omer, umalo se nisam onesvijestio. Na jednom ćilimu, koji je bio prevelikih dimenzija, ugledao sam veliku hrpu para. Nisu bile pravilno složene, isto kao nagrabbjeno, tek opalo lišće u šumi. Nisam mogao da vjerujem svojim očima.

”Vidite li ovu gomilu novca!? U Islamsku zajednicu se slivaju enormno velike količine para. Slušajte, sada idu izbori u Islamskoj zajednici tako da trebamo maksimalno da se angažujemo da u organe IZ dovedemo prave i provjerene ljude? Nama su važniji izbori u Islamskoj zajednici nego ovi. U Islamskoj zajednici su pare!”, reče Behmen.

Ostao sam zatečen, njemu preče pare, nego BiH. Možda je bio i u pravu ali za sebe. Bez para se ne može ni u ćenifu, a pored toga u već planiranoj izdaji svoje domovine, narod je najlakše kontrolisati i povesti u propast preko Islamske zajednice.

Od tada i moj daidžić, Gaibija Ćatić, postaje veliki aktivista u daljnjem političkom djelovanju.

OSNIVAČKA SKUPŠTINA SDA

Početkom maja 1990. godine krenule su aktivnosti na organizaciji osnivačke skupštine SDA. Od Muhameda Ćengića sam dobio deset svečanih pozivnica da bih mogao pozvati svoje ljude za koje ocijenim da bi trebali prisustvovati ovom, tada za mene, najuzvišenijem činu. Osnivačka skupština je bila zakazana za 26. maj 1990. godine u Kongresnoj dvorani hotela ”Holiday Inn” u Sarajevu. Ponovo sam otišao u Srebrenicu i uručio poziv Hamedu Efendiću, Hamedu Salihoviću i mom bratu Samidu, te im rekao da ostatak poziva uruče ljudima po ličnom nahodanju za koje smatraju da bi mogli predstavljati dio našeg tima u narednom periodu. Po povratku iz Srebrenice u Sarajevo željno sam iščekivao 26. maj. Nikada u životu nisam

doživio svečaniji dan. Po biblioteci sam hodao sa bedžom. Konačno sam dočekao da i ja mogu neko obilježje prikačiti na rever. Tog 26. maja ustao sam rano, jer od uzbudjenja nisam mogao spavati. Kako od garderobe nisam imao ništa, osim teksasa, od daidžića sam pozajmio neku bijelu košulju i sako. Kada se približilo vrijeme polaska, ja, daidžići Gaibija i Mefail Čatić krenuli smo sa Skenderije pješke preko Marindvora do "Holiday Inna". Grad je bio sablasno prazan.

Pred hotelom nas je čekao Ibe. Nismo odmah ušli, jer smo čekali moga brata i prijatelje iz Srebrenice. Nažalost, niko se nije pojavio, što me je rastužilo. Brat nije mogao da dođe sam, dok je kod ostalih očito prevladao oprez. Kada smo ušli u kongresnu dvoranu, sala je bila dupke puna. Na ulaznim vratima u dvoranu ponovo sam se sreo sa Rasimom Ljajićem. Sa njim je stajao momak crnog tena i plavkastih očiju. Srdačno sam se poselamio sa Rasimom i pitao ga jesu li njegovi došli iz Sandžaka? Upoznao me je sa momkom koji je stajao sa njim. Bio je to Sulejman Ugljanin. Program je počeo. Ni sam ne znam odakle su mi tolike suze navirale? Svaki govor je i bez moje volje završavao suzama.

Sada, sa ove vremenske distance ne znam da li bi se tom vremenu smijao ili bi plakao ali sa potpuno drugim motivima? Tada sam zaista trebao plakati ali ne od sreće, već od vremena i situacije koja će uslijediti. Ipak, s obzirom na vremena u kojima smo se tada nalazili, bila je neminovnost reći da postojimo. Za vrijeme govora dr. Halida Čauševića ruke su mi doslovce bile obamrle od silnih aplauza. Suze su toliko navirale na oči da me je jednog trenutka bilo stid. Uslijedio je referat Alije Izetbegovića. Ponovo suze, aplauzi, divljenje... U tim trenucima zaista sam osjećao da mi je duh i srce veće od tijela. Nacionalni ponos je opijum koji obara i djeluje puno jače od alkohola. Alkohol, droga i seks su tri koplja ispod njega, a ispod njega, bar jedno koplje, je i vjera. Poslije govora Alije Izetbegovića više se i ne sjećam ko je bio slijedeći. Ja sam bio dovoljno van sebe da mi više niko nije ni trebao. Na kraju se pristupilo inauguraciji rukovodstva Stranke. Za predsjednika Stranke je predložen i izabran Alija Izetbegović. Prvi potpredsjednik Adil Zulfikarpašić, drugi potpredsjednik Salim Šabić, ako me dobro pamćenje služi, treći potpredsjednik Mirsad Čeman. Mislim da je Behmen bio samo član Izvršnog odbora stranke. Prethodnike sam, osim Šabića, izuzetno dobro znao ali tog Čemana - nisam. Neki ljudi u sali čestitali su na izboru čovjeku koji je sjedio ispred mene. Tad sam tek vidio da se radi o Mirsadu Čemanu iz Tešnja. Na toj osnivačkoj skupštini je iznesen podatak da u Tešnju ima oko 1.400 članova Stranke. Do danas ne znam da li su ti podaci uistinu bili tačni, jer smatram da na taj dan 1.400 ljudi u cijeloj BiH objektivno nije znalo da će se održati osnivačka skupština SDA. Za generalnog sekretara stranke je izabran Muhamed Čengić.

S obzirom da iz rata nisam iznio nijednu fotografiju, a, kamoli, bilo kakav dokument, ovu knjigu zaista pišem na osnovu sjećanja. Nadam se da sam mnoge činjenice dobro zapamtio. Na kraju krajeva, da li je uopšte i bitna činjenica koje se čovjek ne sjeća? Treba pisati o onom što se do smrti ne zaboravlja.

Nakon svih govora, dobili su priliku i gosti. Posebno će mi trajno u sjećanju ostati govor dr. Brozovića iz Zagreba, a naročito kada je rekao da je interes hrvatskog naroda granica na Drini. Tada sam mislio da uistinu imamo saveznike na koje se možemo osloniti. Moji rođaci i prijatelji su me počeli nagovarati da se i ja prijavim za kratak govor. Poslije dugog oklijevanja, napisao sam svoje ime na ceduljici i predao na protokol. Nakon nekoliko izlaganja, voditeljica programa je pročitala moje ime i pozvala me da se obratim skupu. Srce mi je stalo. Nisam nikada osjetio veću tremu. Krenuo sam prema govornici ali bi bio puno sretniji da me neko zadržao i odvratio od izlaska. Ipak, povratka nije bilo. Bio je to moj prvi javni politički istup. Kada sam izašao za govornicu imao sam osjećaj da sam zanijemio, usta se ukočila, grlo osušilo. Svi ispred mene su mi se učinili kao neki gorostasi ili, još gore, kao porotnici koji mi trebaju suditi. Ipak, krajnjim naporom uspio sam da progovorim:

"Dolazim iz Srebrenice, opštine koju Srbi, zbog njihovog navodnog iseljavanja pod pritiskom, već proglašiše bosanskohercegovačkim Kosovom. Ja se, uz Božiju pomoć, nadam da će SDA odbraniti i sačuvati to bosanskohercegovačko Kosovo."

Aplauz se prolomio, a ja sam krenuo iza govornice. Bože, sada kada se sjetim tih riječi, ostanem bez teksta.

Tada toliko ushićenja, a da sam znao sa kakvim lupežima imam posla, logičnije bi bilo da sam donio koju bombu i bacio na taj skup. Ne da pomogoše u odbrani, naprotiv, svojim odnosom i direktnim učešćem dopriniješe da Srebrenica bude grad genocida nad bošnjačkim narodom, a nakon genocida potpiše "tapiju" da je Srebrenica "drevni srpski grad". Sjeme im se zatrlo!

Vratio sam se iza govornice potpuno preznojen. Program se polahko privodio kraju. U holu, ispred dvorane, već je atmosfera ličila na veliki brifing neformalnih razgovora i međusobnog upoznavanja. Popunjavale su se pristupnice, davali dobrovoljni prilozi i sklapala prva poznanstva. Ne mogu a da ne spomenem upoznavanje sa jednim dobrim i meni jako dragim Muhamedom iz Visokog. Oko jednog čovjeka se okupila gomila ljudi. Od ljudi koji su bili u mojoj blizini čuo sam da je neko došao iz Sjedinjenih Američkih Država. Poslije nekoliko decenija emigracije, prvi put se obreo u Bosni i Hercegovini. Pričao je da iza nas stoji naša emigracija, da su u

stanju pomoći i uraditi za nas mnoge stvari, da će finansijske pomoći biti u izobilju. Mislim da se radilo o Nedžibu Šaćirbegoviću. Sada sam ubijeden da je iz SAD-a došao na poziv KOS-a, kako bi za nas, obične smrtnike, bila još ubjedljivija najveća historijska prevara koja će moju državu i muslimanski narod odvesti u propast. Zaista, prevara je bila uspješna. I sam sam, kao neki bašak, gledao u Šaćirbegovića, zamišljajući ga kao vanzemaljca koji je došao u Bosnu. Doduše, nekako po izgledu je više i podsjećao na vanzemaljca, nego na ovozemaljsko biće. Čudan i uvijek namrgođen.

"Vidi, iza nas stoji naša emigracija sa Zapada!", ubjeđivao sam sebe, praveći se odvažan.

Kada se sjetim tih vremena i sopstvene naivnosti, sam se sebi smijem. Ipak, ne mogu da sam sebe toliko osuđujem. Prevara je stvarno bila zastrašujuća! Mislim da takvu prevaru nije mogla da smisli ni Srpska akademija nauka i umjetnosti (SANU). I oni su za takvu briljantnu prevaru morali da potraže sugestije i prijedloge sa strane. Kada sam prišao stolu, da bih dao dobrovoljni prilog i zvanično popunio pristupnicu, mada sam to uradio prije dva mjeseca, tog istog momenta za susjednim stolom je to isto radio rahmetli prof. dr. Fuad Muhić, što me izuzetno obradovalo i davalo neko dodatno samopouzdanje.

Uzeo sam bedž SDA, okačio ga o sako, uzdignuta čela napustio dvoranu sa svojim daidžićima i Ibetom, te krenuo u šetnju po Sarajevu sabirajući utiske o "najsretnijem" danu u dotadašnjem životu.

Više nije bilo stajanja. Stalno sam putovao na relaciji Sarajevo – Srebrenica, i obratno. Ubijeden da radim najsvetiju i najplemenitiju stvar, počeo sam nesvjesno da varam sebe i svoj narod. Ono što je najcrnje, prepoznao sam prevaru. Narod je umirao u prevari, a dosta preživjelih nisu uvidjeli najveću historijsku zabludu, tako da imam osjećaj da sad narod vara mene, ne znajući, ustvari, da vara sebe do sopstvenog samoubistva.

Bio sam čest gost Muhameda Čengića. Zaduživao sam na revers prve propagandne materijale, bedževe, majice, pristupnice i razvijao inicijativu na području opštine Srebrenica i Bratunac. Sve što je od propagandnog materijala bilo na prodaju, uredno sam plaćao. Iako još za opštinu Srebrenica i Bratunac nije formiran ni inicijativni odbor, odziv građanstva za pristupanje stranci je bio iznad svih očekivanja. Pri jednom odlasku u Tešanjsku 4a susreo sam se sa Hasanom Bećirovićem iz Sućeske kod Srebrenice, koji je došao u Sarajevo interesujući se za aktivnosti Stranke. Poslije našeg prvog poznanstva, krenuli smo zajedno autobusom za Srebrenicu. Iz autobusa je izašao u Milićima, jer mu je to bila najbliža stanica za njegovo selo. Dao sam mu određenu količinu propagandnog materijala, a poslije toga smo se često sastajali.

Uporedo sa svim ovim aktivnostima, pripremao sam diplomski rad.

MOJ DEFINITIVNI POVRATAK U SREBRENICU

Kada sam početkom jula odbranio diplomski rad, definitivno sam poslije toga bio stalno vezan za Srebrenicu i političke aktivnosti. Odmah sam se zaposlio u UNIS-ovu tvornicu "Feros" u Potočarima. Moje aktivnosti su počinjale u šest, a završavale u 24 sata. Počelo se definitivno raditi na formiranju inicijativnog odbora za opštinu Srebrenica. U tom periodu svakodnevno sam prisutan na terenu iznalazeći ljude za dalje aktivnosti. Stalno sam vezan za Hamedu Efendića i Hamedu Salihovića Sadu, a sa nama je često Hasan Bećirović, koliko mu vrijeme i "kokuzluk" dozvoljavaju, jer je imao neugodnosti i prije toga na radnom mjestu u "Boksitu" Vlasenica ili bolje rečeno Milići. Zbog konstantnog otpora Muslimana velikosrpskom nacionalizmu posljednju godinu dana najaktuelnije područje na prostoru opštine Srebrenice bila je mjesna zajednica Skelani. Godinu dana traju sukobi i sudske parnice između grupe Muslimana i Srba iz Liješća u Mjesnoj zajednici Skelani. Jedan dan ja, Hamed Salihović Sado i moj amidža Enez Mustafić – Ibrahim odlučili smo da krenemo u Liješće, jer smo čuli da je taj dan muslimansko življe, sa jednim iznajmljenim autobusom, najavilo odlazak u Sarajevo u Sekretarijat unutrašnjih poslova. Kada smo došli u Liješće, tražio sam kuću Ahme Tihića, najuticajnijeg čovjeka u tom području. Bio je vozač, automehaničar, trgovac, mesar i sve ono što je moglo donijeti profit ali najveća njegova vrlina je bila da je bio čovjek u najplemenitijem obliku te riječi. Čovjek uz kojeg se nije moglo biti gladan niti žedan. U životu sam upoznao mnogo dobrih ljudi ali kao njegovu dušu i dobrotu - nikada. Neka se ne ljute mnogi dobri ljudi što Ahmu predstavljam kao najboljeg. Bolji je i od mene, a svakom čovjeku koji voli dobrotu, Ahmo Tihić mu može komotno predstavljati ideal. Voljeli su ga svi, a susretu sa njim najviše su se radovali ugostitelji i muzičari. Sa njim je pila i pjevala kafana, jer kada Ahmo ima, a imao je stalno, onda imaju svi. Naravno, ni on, kao ni dva Hameda, nisu među živim. Možda sam upravo, iako sa ogromnim posljedicama, ja ostao živ da takve, a previše ih je, ne bih prepustio zaboravu i lažima od strane lupeža kojima su Ahmo i njemu slični kupovali cigarete prije rata, a sada imaju sve. Ovaj rat je, ipak, uzimao mnoge, a najdraži su mu bili najbolji. Pogano vrijeme je namijenjeno za pogane ljude. Svaki čovjek iz Srebrenice, Bratunca i okolnih opština sa tog područja, koji bilo šta loše kaže za Ahmu Tihića, je osoba od koje treba bježati i kloniti ga se.

Došao sam sa Sadom i amidžom u trgovinu Ahme Tihića. Tu sam zatekao njegovog oca Muju. Mujo je dokaz da dobri ljudi rađaju još bolje, a loši još gore. Autobus sa ljudima još se nije bio vratio iz Sarajeva. Odlučili smo čekati.

Neposredno pred akšam autobus je došao. Većina ljudi je ušla u Ahminu trgovinu, među njima i Ahmo. Nije sa nama ništa posebno diskutovao, jer nas je držao na distanci, s obzirom da se nismo dobro poznavali. Najbolje se od nas trojice sa Ahmom poznavao amidža Ibrahim, jer su bili kolege, a često su se susretali i po kafanama. S obzirom da je vjerovao mom amidži, sjeli smo i započeli razgovor. Interesovali smo se za kompletnu situaciju jer smo znali da je sukob insceniran od strane Srba, potpomognutih od strane SDB Srbije.

U narednom periodu Ahmo će postati glavni aktivista SDA za kompletno Skelansko područje, najrovitije područje, ne samo opštine Srebrenice, nego čitave BiH.

OSNIVAČKA SKUPŠTINA U ROGATICI

Jednu večer dobio sa informaciju da sutradan treba biti održana osnivačka skupština za opštinu Rogatica. Istu večer, ja, Hamed Efendić i Hamed Salihović smo odlučili da idemo za Rogaticu. Jutro je zaista bilo prijatno. Uranili smo i, kao što smo se dogovorili, našli se pred kućom Hameda Efendića, jer smo odlučili putovati njegovim autom. Nakon ugodne vožnje stigli smo u Rogaticu. Grad je djelovao pusto, što je za nas predstavljalo veliko iznenađenje. Ko bi mogao reći da se taj dan održava osnivačka skupština SDA za ovu opštinu? Najednom je počeo da pristiže narod, na prvi pogled, meni jako bojažljivo i stidljivo. Ušli smo i mi u salu. To je bila jedna kino-sala koja je mogla da primi, po mojoj procjeni, oko dvjestotinjak ljudi. Neposredno prije našeg ulaska u salu, pojavio se automobil "zastava 128", iz kojeg je izašao Alija sa jednim muškarcem. U njihovom društvu je bila još jedna ženska osoba. Alija Izetbegović je izgledao skromno i krajnje prijatno se ophodio sa svim ljudima sa kojima se susretao. Kada smo u Sali zauzeli svoja mjesta, počeo je program. Nikada ne mogu zaboraviti pročitani referat predsjednika inicijativnog odbora Ismeta Osmanovića. Čovjek izlazi za govornicu i počinje čitati pripremljeni referat. Odjednom mu glas počinje slabiti i počinje usporeno čitati. Kada ga je glas potpuno izdao, kao pokošen pao je iza govornice. Pritrčali su neki momci i rasladili ga, a u sali je nastalo zaprepaštenje. Nakon što je došao sebi video sam stid na njegovom licu. Dobri i čestiti Ismet Osmanović. Očito da je strah učinio svoje. Teško mi je pala vijest u toku agresije da je poginuo pri padu helikoptera koji je letio za Goražde. Dobri ljudi svakome smetaju, osim Bogu.

Ovaj slučaj Ismeta Osmanovića za govornicom govori kroz kakva su psihološka trvenja prošli prvoborci muslimanskog i bosanskohercegovačkog

nacionalnog pokreta, da bi na one koji su preživjeli sada gledali sa podozrenjem, pa čak i fizičkim uklanjanjem od strane ljudi koji su se tada podsmijavali ili krili iza prozorskih zavjesa, a mnoge "Ismete" i ostale smatrali poluuračunljivim osobama. Nakon Ismetovog oporavka i završetka referata, izašao je za govornicu Senit Selimbegović koji mi je ostao u sjećanju po jednoj rečenici iz svog referata, koja glasi:

"Nakon što je Rogatica, kao sjedište sreza, počela da stagnira i da se kao novi centar tog regiona počeo nametati Sokolac, pojavila se pjesma koju su pjevali Sokočani, a koja je glasila "Mala moja reci svome ocu, Rogatica pripala Sokocu?"

Sada su Rogatica i Sokolac pripali Palama, ili, preciznije rečeno, Srbiji. Zanimljivo, tada kada su nosioci aktivnosti u najtežim područjima BiH, kao što je Podrinje, padali za govornicama od uzbuđenja, ali i od straha, Alija Izetbegović je sa Bakirom i još ponekim uz sebe opušteno putovao sam bez ikakvog opterećenja. Ja ne sumnjam u njegovu hrabrost ali sumnjam u to da li je imao zaštitu i prešutnu saglasnost onih koji će nam zagorčati život do "kalu bela". Meni je definitivno jasno ali neka vrijeme, koje je pred nama, pokaže svoje. Postaće jasno i drugima, samo da ne bude kasno. Obično, bolje je nikada neke stvari ne saznati, nego ih kasno saznati. Kasno saznanje teško pada, a ponekada je bolje budala umrijeti.

Poslije završetka osnivačke skupštine u Rogatici nas nekoliko smo zamolili Aliju da malo odvojeno prodiskutujemo i da se informišeno kako bi dobili neke nove smjernice u našem radu. Na tom sastanku sam se prvi put susreo sa Hadžom Efendićem iz Goražda i Avdijom i Muratom Šabanovićem iz Višegrada. Nisam imao ništa posebno sa Alijom ni razgovarati, jer sam već imao više prilika ali su ovu priliku iskoristili drugi. Avdija Šabanović je bio sa debelim zlatnim lancem oko vrata, debelom narukvicom i još većim prstenom. Odavao je dojam pravog bosansko-muslimanskog kabadahije kojem je prvo sure, koje je naučio, bilo "mrzi četnika", a za drugu suru očito se nije puno ni trudio. Dovoljno mu je bila jedna u kojoj je bila sadržana kompletna vjera dosta bosanskohercegovačkih Muslimana i to, prije svega, Podrinjaca. Ostale su mi u sjećanju njegove riječi:

"Majku im četničku jebem, nalijepit ću Tuđmanovu sliku preko cijele kuće!"

Očito da su Podrinjci po prirodnoj inerciji, zbog bliske prošlosti zarezane u podsvijesti nakon Drugog svjetskog rata, u Hrvatskoj vidjeli prirodnog saveznika. Ipak, nisu znali da je Tuđman samo general JNA u penziji, sa zetom Srbinom.

Tada mi je u Rogatici bio prioritet da Hamedu i Sadi stvorim priliku da

razgovaraju sa Alijom, što su iskoristili. Poslije ručka u jednoj ćevabdžinici u centru Rogatice svako je krenuo u svom pravcu. Na putu od Rogatice do Srebrenice nismo baš bili previše raspoloženi. Uglavnom smo šutili, kao da smo bili duboko zamišljeni nad našom daljnjom sudbinom.

FORMIRANJE INICIJATIVNOG ODBORA SDA U POTOČARIMA

Kada smo stigli u Potočare, otišli smo u restoran da kahvenišemo. Poslije dužeg razmišljanja, Hamed Salihović je rekao:

”Ne računajte na mene!”

Bio je to šok, kako za mene, tako i za Hameda Efendića. Očito da je Sadu pobijedio strah i njegov poslovični oprez. Sado je tada očito razmišljao glavom i srcem, za razliku od mene koji sam srljao srcem. Tada mi je Hamed Efendić uzvratio:

”Nek odustanu svi, ja sam odlučio i ako treba idem sam!”

Te njegove riječi su me vratile iz očaja. U više navrata sam pokušao uključiti i druge u našu predstojeću borbu ali je većina oklijevala. Mislio sam da će sa mnom sigurno biti Fahrudin Salihović, kojeg sam u više navrata nudio ali se on uporno distancirao.

Cijeli život sam proveo sa Fahrudinom Salihovićem Ademom, koji je tog momenta bio veterinar bez posla, ali na moje iznenađenje, kada se gotovo ugasila organizacija Mjesne konferencije Saveza komunista u Potočarima i kada se od te organizacije distancirao i Cvijetin Obradović iz Studenca, Adem je potrčao da dopre do pozicije mjesnog sekretara.

Još jedino kroz Potočare, sa bedžom Slobodana Miloševića, je znao proći Rado iz Studenca, kojeg su svakako cijeli Potočari držali za osobenjaka. Dakle, cijeli sam život proveo sa Ademom; djetinjstvo, osnovnu školu i gimnaziju. Zajedno smo otišli na studije u Sarajevo, sa njim sam podijelio posljednji studentski bon i pivo. Sado nam je bio nezaobilazan, mi studenti, a on profesor. Negov džep sa novcem i auto su nam uvijek bili dostupni. Kako bi mogao slutiti čovjek da će Adem biti jedan od onih koji će odlučivati o mom i Sadinom kraju života? Zar može ljudski razum vjerovati da pametno biće može cijeli život, kao mehlem na ranu, privijati zmiju otrovnicu?

Zavist i ljubomora čovjeka vode ka zločinu. Nositi hipoteku zločinca nad nekim koji ti ništa nisu predstavljali, donekle je razumljivo ali nositi hipoteku zločinca nad onim koji su ti bili odmah iza brata nije pojmljivo. Znam da mržnja više ubija one koji mrze ali na našem primjeru je isplovila

tolika mržnja koja je ipak ubila nas.

Nakon što smo skrpili neku ekipu, čvrsto smo odlučili da formiramo inicijativni odbor i krenemo u organizaciju osnivačke skupštine stranke. Odredili smo datum i mjesto formiranja inicijativnog odbora. Bilo je to u julu 1990. godine. Inicijativni odbor trebalo je konstituisati u restoranu u Potočarima. Prije konstituisanja inicijativnog odbora Muhamed Čengić mi je sugerisao da razgovaram sa Sadikom Begićem, direktorom Fabrike stolica "Zeleni Jadar", i Seadom Džanićem, direktorom ŠIP "Drina" Srebrenica? Zajedno sa Hasanom Bećirovićem posjetio sam Sadika Begića i predložio mu naše planove i dosadašnje aktivnosti. Međutim, Begić je obećao da će materijalno pomoći naš rad ali da se on u ovom vremenu ne želi javno eksponirati.

Pošto je došlo vrijeme za kalkulaciju sa imenima koja trebaju tvoriti inicijativni odbor, samoinicijativno sam odlučio da Malika Meholfića, dipl. ecc. iz Srebrenice, šefa komercijalne službe u "Ferosu", gdje sam i ja radio, ponudim da bude predsjednik inicijativnog odbora. Noć prije zvaničnog sastanka otišao sam do Malika, zovnuo ga i najkonkretnije ga ponudio da bude predsjednik inicijativnog odbora, što je prihvatio bez puno razmišljanja. Nisam ništa nikom govorio. Sutradan, kada je došlo vrijeme okupljanja, uglavnom, svi na koje smo računali, došli su u zakazano vrijeme. Bilo je nekih na koje nismo u prvi mah računali jer nismo ni očekivali da će biti prisutni.

Poslije zvaničnog početka sastanka, uzeo sam sebi za pravo da kažem nekoliko riječi. Poslije opšteg izlaganja o programu i dosadašnjim aktivnostima, odmah sam predložio i imena članova Inicijativnog odbora. Za predsjednika sam predložio Malika Meholfića, dipl. ecc. iz Srebrenice. Za sebe, Ibrana Mustafića, dipl. ing. mašinstva iz Potočara, sam ostavio mjesto prvog potpredsjednika, za drugog potpredsjednika sam predložio Hasana Bećirovića, dipl. ing. građevine iz Sućeske, a za generalnog sekretara inicijativnog odbora stranke sam predložio Hameda Efendića, građevinskog tehničara i komercijalistu iz Potočara. Za tehničkog sekretara sam predložio Ferida Begića, dipl. pravnika iz Srebrenice. Moj prijedlog je prihvaćen bez prigovora ali se na facama pojedinih ljudi primijetilo da nisu baš oduševljeni. Ipak, iskreno rečeno, tada sam vagao snagu sopstvenog autoriteta. Prije svega, za mnoge je bilo iznenađenje moj prijedlog Malika Meholfića za predsjednika Inicijativnog odbora, jer do tada Malik nije ni bio u bilo kakvoj kombinaciji. Iskreno, i trebalo je biti iznenađenje. Prije svega, ja sam taj potez povukao sam. Koji su razlozi? Malik Meholfić je iz samog grada Srebrenice, a ja sam lično smatrao da je neophodno da tad bude čovjek iz grada, jer je u provinciji najveće umijeće napraviti pravi balans između čaršije i sela. Bio sam svjestan da je naša

staga na selu jer su kompletne populacije muslimanskog stanovništva u gradu je bilo oko 3.700 Muslimana, a u ostalim mjesnim zajednicama oko 25.100 Muslimana. Trebalo je tada ući u čaršiju, jer je bilo teško razbiti birokratske komunističke lože koje su prezirale selo. Polupismen, a podoban čaršijac sebe je smatrao "Božijim darom", u odnosu na natprosječnog intelektualca sa sela. Za ulazak u čaršiju trebala se tražiti ulaznica i fetva od "nekrunisanih prinčeva čaršijskog nama". Pored toga, Malik Meholfić se u nekoliko navrata eksponirao u kafanama, javno vrijeđajući Slobodana Miloševića. Bio je fakultetski obrazovan, iz ugledne familije, tako da je mogao biti od velike koristi.

Objektivno, njegov brat Hakija je bio radnik SJB Srebrenica, tako da smo u ta teška vremena mogli računati i na bolju sigurnost. Na prvom sastanku Inicijativnog odbora je bio prisutan i Mirsad Mustafić, profesor bosanskog jezika i književnosti, koji nije imao ambicije za bilo kakav neposredni angažman ali je bio dokazani patriota, ujedno povremeni dopisnik "Oslobođenja". Baš sutradan, poslije održanog sastanka, na posljednjoj stranici "Oslobođenja" je izašla informacija da je u Srebrenici formiran Inicijativni odbor sa imenima članova. Trebalo je nastaviti dalje punom parom.

Finansirali smo se iz sopstvenog džepa, neko manje, neko više, a neko najviše. Ono što mogu za sebe reći je to da je od svake moje plate najveća "budžetska" stavka bila Stranka, a poslije toga - šta ostane. Uistinu, pored onoga što je nenadoknadivo, a to su životi moga brata i moje familije, a poslije toga moje zdravlje, stvarno sam dao puno, da ne kažem sve, da bih formirao carstva grupi izdajnika i kriminalaca. Njima ovaj narod mora presuditi, a ne zakon. Njima treba suditi po Božijim zakonima, a po tim zakonima minimalna kazna za ovozemaljski život je "svilen gajtan".

Na drugom sastanku Inicijativnog odbora, koji je održan u Srebrenici u restoranu "Lovac", Odbor je proširen sa novim članovima, tako da je puni sastav brojao 11 članova, i činili su ga:

1. Malik Meholfić, diplomirani ekonomista iz Srebrenice, predsjednik,
2. Ibran Mustafić, diplomirani inženjer mašinstva iz Potočara, prvi potpredsjednik,
3. Hasan Bećirović, diplomirani inženjer građevinarstva iz Sućeske, drugi potpredsjednik,
4. Hamed Efendić, građevinski tehničar iz Potočara, generalni sekretar,
5. Ferid Begić, diplomirani pravnik iz Luke kod Srebrenice, tehnički sekretar,
6. Asim Sandžić, ekonomski tehničar iz Gostilja kod Srebrenice, član,

7. Sead Delić, ekonomist, iz Skenderovića (Storesko), nastanjen u Srebrenici, član,
8. Dževad Nekić, diplomirani ekonomist iz Skelana (Liješće), nastanjen u Srebrenici, član,
9. Besim Ibišević, profesor historije iz Skelana (Dobrak), nastanjen u Srebrenici, član,
10. Sabahudin Hukić, mašinski tehničar iz Osmača, član i
11. Jusuf Bektić, nastavnik iz Radoševića (Karačići) kraj Srebrenice, član.

Stranačke prostorije nam je iznajmio Sadik Begić u svojoj privatnoj kući i u tim prostorijama smo se okupljali svakog dana. Kad je u pitanju finansiranje, najveću žrtvu je podnio Hamed Efendić. Bio je daleko najizloženiji finansijskim troškovima. Njegov automobil je uvijek bilo na usluzi. Ja sam uistinu davao sve ali nisam mogao dati više nego što sam imao.

DVOUMLJENJE MNOGIH OKO POLITIČKOG ANGAŽMANA

Uslijedila je još življa politička aktivnost na terenu. Prvi moj konkretni odlazak na teren je bio vezan za daidžića Gaibiju. Došao je iz Sarajeva, i ja, on i njegov otac, daidža Mustafa, krenuli smo na Osmače. Posjetili smo našu familiju. Razgovarali smo o našim narednim političkim aktivnostima. Gledali su nas bojažljivo i prestrašeno, mada nismo očekivali drugačiju reakciju. Krenuli smo dalje. Uputili smo se imamu džemata na Osmačama. Našli smo ga na njivi. Kupili su sijeno. Sa njim je bio i njegov sin, Aziz ef. Hasanović, imam džemata u Osatu. Poslije prvih razgovora, otac je bio bojažljiv, a Aziz efendija je, bez razmišljanja, prihvatio naš cilj i istog momenta obećao da će biti aktivan u narednom periodu. Aziz efendija je zbog isuviše urađenog posla na kraju, pred samu agresiju, bio prisiljen napustiti prostor Srebrenice i zaputiti se prema Hrvatskoj. Teže je u pojedinim momentima bilo izdržati nalet balijaca nego agresora. Nakon toga ti isti balijaci postaju kobajagi patrioti čije žrtve trebaju postati oni kojih se isti trebaju stidjeti.

Aziz ef. Hasanović, optužen je za šverc sa oružjem, za šta nemam dokaza, je od imama u Osatu postao glavni imam u Zagrebu. Bio je pošteđen sukoba i rata ali vjerovatno i od gubljenja života od tri-četiri bilmeza sa Osmača.

U svim mjestima gdje smo dopirali formirali smo odbore i imenovali ljude koji treba da budu nosioci aktivnosti za pojedina mjesta i mjesne zajednice. Sastanci su držani pod vedrim nebom. Jednog dana sam se sa Besimom Ibiševićem dogovorio da idemo u Pusmoliće. Do Ljubisavića

smo otišli autobusom, a dalje pješke. U selu nas je dočekala grupa ljudi. Ponovo sastanak pod vedrim nebom. Dok smo upoznali ljude sa planovima i aktivnostima, uhvatio nas je mrak. Hajrudina Bajraktarevića smo odredili za nosioca aktivnosti za Pusmoliće. Bila je mrklja noć kada smo krenuli za Srebrenicu. Već sam bio klonuo od umora, a put se morao nastaviti pješice. U putu sam razgovarao sa Besimom, nekada je bio i duhovit, tako da smo uz smijeh nekako išli brže. Besimovi komentari su se odnosili uglavnom na vremena ilegalaca, Tihog i Prleta, šta nas poslije svega čeka i tako dalje. Kada smo došli u Srebrenicu, Besim se uputio u svoju podstanarsku sobu, a ja nastavio pješke prema Potočarima, jer je bilo isuviše kasno, tako da nisam mogao uhvatiti bila kakav prijevoz. Dodatnih pet kilometara je bilo ispred mene. Pri izlasku iz grada, na lokalitetu gdje se nalazi srebrenički Dom zdravlja, pored mene se zaustavilo auto, "zastava 101". Promolio je čovjek glavu iz auta i pitao me hoću li u Potočare, na šta sam potvrdno odgovorio. Kako je auto išlo u pravcu grada, čovjek je okrenuo auto prema Potočarima i rekao da uđem. Kada sam sjeo vidio sam da je za volanom Hasan Mustafić, policajac SJB Srebrenica. Odvezao me je do Potočara i pitao hoću li dalje, jer je moja kuća bila u Gornjim Potočarima, dakle još dva kilometra. Bilo mi je dovoljno i ovoliko, te nisam htio maltretirati čovjeka i biti bezobrazan.

"Ti ne smiješ ići pješke, još po mraku!?", upozorio me Hasan.

"Pratimo tvoje aktivnosti i pazimo na tebe. Samo nastavi, imaš moju podršku i pomoć u svakom pogledu."

Zaista, vrijeme će pokazati da smo u Hasanu imali druga, prijatelja i saborca cijelo vrijeme, u policiji, a kasnije i u ratu. Njegovu ulogu i zasluge ne mogu nikada zaboraviti. Hvala mu! U ratu je završio u Luci, najudaljenijoj mjesnoj zajednici opštine Srebrenica, koja je u periodu od 1993. do 1995. godine i fizički bila odvojena od Srebrenice ali je to vjerovatno bio i jedini način da Hasan preživi. Nekima je srebreničku bandu bilo teže preživjeti od samih četnika. Sada je u Sjedinjenim Američkim Državama. Hulje domovinu napuštaju kada je najteže, a vraćaju se kada se donese zakon o amnestiji, a patrioti svoju domovinu napuštaju poslije boja. Poslije boja, hulje i kriminalci su najpotrebniji.

Aktivnosti ne prestaju. Svakog dana, poslije radnog vremena, sam na terenu. U stalnom sam kontaktu sa Ahmom Tihićem na Skelanima. Gdje je god Ahmo dopirao nije bilo nikakvih problema. Teren koji je on držao u svojoj nadležnosti besprijekorno je funkcionisao.

Jedan dan stigla nam je vijest da će nas u Srebrenici posjetiti Muhamed Čengić. Sastanak Muhameda Čengića sa Inicijativnim odborom je bio zakazan u privatnoj kući Harueda Efendića u Potočarima. Kako sam bio u

vezi sa Muhamedom, izašao sam na glavnu prometnicu u Potočarima koja ide za Srebrenicu i sačekao ga. Kada je auto naišlo zaustavio sam ga i produžili smo zajedno prema Hamedovoj kući. U kući je bila kompletna ekipa, a u međuvremenu je stiglo nekoliko ljudi iz Bratunca, među kojima je bio i Izet Arifović Čiza. Sastanak je bio poluradnog tipa, gdje smo se, uz bogat ručak koji je priredio Hamed Efendić, dogovorili o našim narednim aktivnostima. Animirali smo i ljude iz Bratunca za njihov budući rad sa određenim smjernicama i svakim drugim vidom pomoći.

Rad je i poslije ovog sastanka užurbano nastavljen. Pokrivena je svaka stopa terena. Iskreno rečeno, naš osnovni oslonac za rad na terenu su bili džemati. U Potočarima je već formiran klub navijača SDA koji se zvao "Torcida". Malo je bilo mjesta na prostoru opštine Srebrenica gdje nisam stigao. Uporedo sa izlaskom na teren odradivane su i aktivisti na terenu. Ne mogu a da ne spomenem Sejdaliju Salihovića Sevdija, moga brata Samida Mustafića Sameta, kao vođe "Torcide". Tu su bili: Osman Džebo i Osman Osmanović sa Vidikovca, Safet Mujić sa Soločuše, Meho Hrvaić iz Potočara, Mustafa Ibišević iz Sasa, Ismet Hasić iz Dimnića, Hajrudin Alihodžić iz Močevića, Muhamed Dautbašić iz Brezovica, Ejub Delić, Sabahudin Hukić i Beli sa Osmaća, Aziz Hasanović i Ferid Krdžić sa Osmaća, udarna grupa momaka iz Karačića, Ahmo i Dahmo Kadrić iz Gladovića, Ibrahim Mandžić iz Gladovića, Senahid Halilović i Nekir Bečić iz Klotjevca, Osman Osmanović iz Ljeskovika, Jusuf Nukić iz Sulica, Haris iz Podševara, Jusuf Imširović iz Rulovaca, Refik i Mehmedalija Smajić iz Tokoljaka, Junuz Muhić iz Trubara, Husein Pitarević sa Peći, Azem Bajramović i Juso Aljić sa Dobraka, Čile sa Dobraka. O Ahmi Tihiću suviše je bilo šta i govoriti. Aziz Nekić iz Daljegošte, Hasan Bećirović, Zulfo Salihović, Ferid Bektić, Ahmet, Salih Džananović iz Sućeske i još mnogi drugi koje nisam spomenuo i koji mi zbog toga neće zamjeriti. Nažalost, većina njih nisu među živima. Bili su ljudi koji nisu štedili ni sebe ni vrijeme.

U Srebrenici je uporedo formiran i Inicijativni odbor SDS-a Srebrenica. Vođa inicijativnog odbora je provjereni i dokazani nacionalista Goran Zekić, diplomirani pravnik, i suspendovani sudija Opštinskog suda u Srebrenici. Poseban događaj koji moram spomenuti je otvor džamije na Vidikovcu kod Srebrenice. Zaista, bilo je tu dosta naroda. Mi smo taj događaj iskoristili u propagandne svrhe Stranke i za stvaranje novih kontakata sa ljudima. Na ovaj skup je došao i Muhamed Čengić, te je iskoristio priliku da se obrati narodu. To je bio njegov drugi dolazak u Srebrenicu. Muhamed Čengić je došao i na Osnivačku skupštinu koja je zakazana 19. augusta 1990. godine.

Malo ću reći i o Muhamedu Čengiću. On je osoba koja je za SDA uradila

više do izbora 1990. godine nego cjelokupan Izvršni odbor SDA za tadašnju Jugoslaviju, izuzimajući Aliju Izetbegovića. U SDA je ušao od momenta prve inicijative za formiranje stranke muslimanskog kulturno-povijesnog kruga. U momentu ulaska u Stranku bio je materijalno izuzetno dobrostojeći. Sada postavljam sebi pitanje da li vrijedi nekada previše uraditi? Ne! Odmah čovjek zasmeta onima što niti šta rade, niti znaju šta uraditi, a po svaku cijenu žele biti u vrhu. Kako takvi ljudi mogu opstati?! Jedino tako što će gaziti preko leševa živih ljudi, kao što je Muhamed, ali i mnogih drugih koji su žrtvovali i ono najveće što čovjek posjeduje, a to je sopstveni život u interesu domovine i naroda kojem pripadaju. Oni su rođeni kao lešinari i umrijeće kao takvi. Oni za sebe smatraju da su Bogom dati i da se razlikuju od onih kojima bi trebali da pripadaju. Muhamed Čengić je mogao ne spavati ali, pored svog truda, nikada nije mogao postati dio halke koja nije bila ništa drugo do dio zavjereničkog kruga kojem je država bila njihovo zamišljeno privatno carstvo, a narod stoka kojeg treba upregnuti da vuče. Još jedna Muhamedova greška je bila što se prema istim nije odnosio kao prema božanstvu, a oni u tome uživaju. Mislio je da će njegov rad biti cijenjen od onih koji su rođeni da zaokružuju na izborima ali i tu se grdno prevario. Oni koji su naučili da nose jaram i brnjicu, nosiće je uvijek i nikada im neće biti bitno u čijim rukama je lanac. Oni uvijek hodaju oborene glave ne gledajući naprijed. Njihov je korak usporen i jednoličan. Nikada ne znaju da li ih vodič vodi u klaonicu, na pašu ili na oranje ali kud god bili vodani, njihov je kraj u klaonici. Svoje frustracije liječe tako što se između sebe pobodu. Kada velikim gazdama njihovo međusobno bodenje dosadi, dobiju još po jednu durungu. Oni koji pokušaju ubosti samog gazdu, završavaju u klaonici i kada su upotrebljiviji za neke druge svrhe, jer gazda može oprostiti sve dok nije ugrožen njegov sopstveni ego. Muhamed je još živ, ima podbuhao vrat, tako da mu jaram nisu mogli staviti ali ne može ni vući. Oni uživaju nad živim mrtvacima, jer uistinu mrtve odmah zaboravljaju. Takvi su pojeli i državu i njene najplemenitije sinove. Njihovi jedini darovi za iste je fatiha, jer ih ništa ne košta. Protiv takvih se uvijek isplati boriti. Muhameda još viđam. Jako ga žalim. Ne zbog zdravstvenog stanja, koliko zbog njegove vječite sljepoće. Još uvijek priča koliko je za SDA uradio, vjerujući da je Alija dobar, a da "Alići" ne valjaju. Ili izdaju do sada nije vidio, ili je i sam pripadao izdajničkoj kliku.

Uporedo sa našim aktivnostima, cijela se BiH trese od politike. SDA, SDS, HDZ, SK-SDP, Reformisti, DSS... Radeći na našoj osnivačkoj skupštini, odlazimo na osnivačke skupštine i u druga mjesta širom BiH. Vlasenica, Zvornik, Janja, Bijeljina, Brčko, Sarajevo i druga mjesta. Na osnivačkoj skupštini za grad Sarajevo, koja je održana u Zetri, kada je inaugurisan Izvršni

odbor za grad Sarajevo, izabran je i moj daidžić Gaibija na mjesto prvog potpredsjednika, što je mene obradovalo a pomalo i iznenadilo.

OSNIVAČKA SKUPŠTINA SDA SREBRENICA

Konačno, već je sve spremno i za osnivačku skupštinu u Srebrenici. Na posljednjem sastanku Inicijativnog odbora, koji je održan u "Lovcu", dogovorene su sve pojedinosti. Osnivačka skupština je 19. augusta 1990. godine u 14 sati u sali Doma kulture u Srebrenici. Sala ima oko 400 mjesta. Uvodne referate će podnijeti Malik Meholjić, kao predsjednik Inicijativnog odbora, čiji će se referat odnositi uglavnom na opšte političke prilike i našu platformu, i ja kao prvi potpredsjednik, čiji će se referat odnositi na privredna i ekonomska kretanja isprepletena sa političkom pozadinom. Referat za Malika Meholjića je konceptirao Besim Ibišević, dok sam ja na svom referatu radio sam, konsultujući se sa amidžićem Mirsadom Mustafićem i Hamedom Salihovićem.

Neposredno poslije zakazivanja osnivačke skupštine, dobijamo informaciju da je istog dana zakazana i osnivačka skupština SDS-a pred crkvom u Srebrenici u 9 sati ujutro. Dakle, prije nas. Da bi skupština SDS-a izgledala što veličanstvenije, u "pomoć" su pozvani i Srbi iz susjednih opština.

Devetnaestog augusta 1990. godine sam se probudio rano. Nisam mogao spavati. Neizvjesnost me je prožimala. Kako će sve ovo proći? Umio sam se, spakovao stvari i u pratnji brata Samida i drugih jarana iz Gornjih Potočara, krenuo u Donje Potočare. Već sa dolaskom u Donje Potočare, oko mene se okupila velika skupina ljudi sa kojima sam ćaskao o današnjim aktivnostima. Kako smo stajali pored glavne prometnice za Srebrenicu, iz pravca Dugog Polja (opština Srebrenica), koje se naslanjalo na susjedni Bratunac, začule su se zaglušujuće sirene. Od industrijske zone na ulazu u Potočare pomolio se nepregledni konvoj autobusa i kamiona natovarenih narodom. Već pri prolasku kroz Potočare uslijedile su provokacije sa kamiona. Dosta ljudi na kamionima je bilo obučeno u odjeću četničkog folklor sa kokardama na kapama, simbolom zla za muslimanski narod u toku Drugog svjetskog rata. To je izrevoltiralo stanovništvo mjesne zajednice Potočari, koja je imala oko 4.250 stanovnika, od toga preko 98 posto muslimanske nacionalnosti. Emocije među Muslimanima su bile tako izražene da je situacija prijetila izmicanju kontroli. Kada se vijest o provokacijama pročula širom Potočara došlo je do masovnog okupljanja muslimanskog stanovništva. Ja sam smirivao masu da ne čini nekontrolisane poteze ali sam isto tako rekao da muslimanski

narod niti je kada dozvolio, niti će dozvoliti da se u Potočarima manifestuje četništvo. Odmah nakom prividnog smitivanja situacije u Potočrima, krenuo sam u Srebrenicu. U Srebrenici je situacija bila prilično stabilna ali se osjećala velika potištenost. Skup SDS-a se već održavao ispred crkve koja je dominirala iznad grada. Na skup SDS-a je otišao Malik Meholjić sa još dva-tri člana aktiva SDA. Mene nisu ni zvali, a i da jesu ne bi mi ni na kraj pameti palo da idem. Osnivačka skupština SDS-a u Srebrenici je protekla prilično mirno, ali pri povratku hordi iz Srebrenice na putu prema Bratuncu, u Potočarima su uslijedile nove provokacije profesionalnih srpskih mitingaša. U Potočarima je bilo već sve spremno za "doček" takvih gostiju. Poslije podizanja tri prsta od strane "kokardaša" i gestikulacija na klanje, uslijedile su kamenice i motke. Sa razbijenim glavama i staklima nastojali su što prije izaći iz Potočara. Dobar posao oko ovog "dočeka" je odradila grupa momaka okupljena oko Nedžada Malića Vrabeta i gornjopotočarska "Torcida". Ja sam se hitno iz Srebrenice vratio u Potočare ali se situacija bila već primirila i samo su bili aktuelni komentari na novonastalu situaciju. Ponovo sam otišao u Srebrenicu. Iako nismo imali nikakva finansijska sredstva za obezbjeđenje prijevoza, počeli su pristizati novi autobusi i kamioni. Po gradu su se viorile zastave sa natpisima SDA Osmače, SDA Karačići, SDA Skelani, SDA Potočari, SDA Srebrenica... Poklici Osmačana, koje je predvodio Ejub Delić i Sabahudin Hukić, su odlijegali po gradu. Posljednje pripreme za osnivačku skupštinu su se privodile kraju ali sa određenim poteškoćama. Naprimjer, teško je bilo iznajmiti dobro ozvučenje. Gosti iz Sarajeva su već bili na putu za Srebrenicu. Ponovo sam otišao za Potočare da bih sačekao goste. Poslije kratkog čekanja, pojavili su se automobili iz Sarajeva. Krenuo sam sa njima za Srebrenicu, u putu časkajući o situaciji koja se dogodila u Potočarima nakon osnivačke skupštine SDS-a. Goste su predvodili Muhamed Čengić i akademik Muhamed Filipović. Kasnije sam tokom skupa vidio da je u Srebrenicu stigao i Omer Behmen. Došao je sa svojim "vartlburgom" nakon dolaska oficijelne delegacije. Omer se nikada nije eksponirao ali je bio čovjek koji je volio situaciju da posmatra sa strane. Srebrenica je već bila preplavljena narodom koji je pristizao sa svih strana, mnogi i pješice zbog nedostatka prijevoza. Sve je bilo besprijeorno. Obezbjedenje, organizacija i sve drugo. "Torcida" radi kao švicarski sat. Sa gostima sam ušao u salu Doma kulture koja je bila dupke puna. Od oko 400 mjesta sa balkonom, u sali se tog momenta nalazilo preko 800 ljudi. Mnogi nisu mogli ući. Kako nije bilo drugog rješenja, za te ljude smo instalirali zvučnike na balkonu Doma kulture, da bi mogli čuti šta se događa u sali. Poslije pozdravne riječi i zvaničnog otvaranja početka rada skupštine prvi referat je izložio Malik Meholjić, pozdravljen burnim aplauzom. Sljedeći koji

je najavljen za obraćanje bio sam ja. Kao i uvijek, izašao sam za govornicu samouvjeren. Pošto sam po prirodi otvoren i radikalan, i moj referat je tako izgledao. Zaista, u sali je referat dočekan burnim ovacijama, a poslije su mi drugi govorili da je pred Domom kulture u ogromnoj masi nastalo oduševljenje. Poslije ovakvog mog nastupa, pred narodom su pale i posljednje sumnje, te tako bespogovorno učvršćujem stečene pozicije u njihovim očima i postajem "narodni miljenik". Kada je izvršena inauguracija inicijativnog odbora u Izvršni odbor SDA Srebrenica, trebali su sa svojim govorima da nastupe gosti. Međutim, Muhamed Čengić mi je prišao i sugerisao da program nastavimo sa balkona Doma kulture, jer se tog momenta pred Domom kulture nalazilo deset puta više ljudi nego unutra. Kada smo izašli na balkon, na platou ispred Doma i srebreničke pijace nalazilo se, po našoj procjeni, blizu 10.000 ljudi. Bila je to najbrojnija osnivačka skupština na opštinskom nivou u cijeloj Bosni i Hercegovini. Na balkonu, pored gostiju, stajao sam ja i Malik Meholić, dok se okupljenim građanima obratio Muhamed Filipović, pozdravljen gromoglasnim aplauzom. Neko iz mase imao je primjedbu na 'Tunjin šešir. Naš narod nije volio šešir. Poslije toga je uslijedio nastup Muhameda Čengića koji je priredio pravi šou, naravno u pozitivnom smislu riječi. Čengić je bio čovjek koji nije znao održati pravi politički govor, više je slušao šta narod želi i direktno sa govornice uspostavljao dijalog sa masom. Iako su i drugi insistirali da se obrate narodu, kao što je oficijelni predsjednik opštine, svi su drugi dobili priliku ali i doživjeli fijasko. Osjetio sam da je bespredmetno više boraviti na balkonu, te sam se priključio Omeru Behmenu, koji je sa mojim daidžićem Gaibijom sjedio u maloj Sali, iza balkona Doma kulture. Cijelo vrijeme sam proveo sa Omerom do našeg odlaska na ručak u "Lovac". Kompletan Izvršni odbor se sa gostima zaputio prema "Lovcu", jer su voljeli biti u neposrednoj blizini Čengića i Filipovića. Sa Omerom sam među posljednjim pješke otišao do "Lovca". Drugi nisu ni poznavali Omera, nije ništa za njih ni predstavljao, a ja sam zaista znao u "kojem grmu leži zec", koji su ljudi zaduženi da "dižu" narod, a koji da naređuju iz sjene i drže "dizgine u rukama".

Usput me je Behmen ponovo upozorio da prije ovih izbora dolaze izbori u Islamskoj zajednici i da trebamo posebnio o tome povesti računa.

Narod se već razilazio, svako na svoju stranu. Intervenisala je i policija braneći da se narod penje na kamione. Morao sam i sâm intervenisati, naravno, stati u zaštitu naroda. Objektivno, malo sam se počeo ponašati kao "vlast". Policija je odstupila, jer očito da se narod počeo uvažavati.

Poslije ručka u "Lovcu", u samo predvečerje ispratili smo goste sa velikim upozorenjem da ne trebaju kretati u ovo vrijeme za Sarajevo.

I sada razmišljam o tadašnjoj Osnivačkoj skupštini SDA u Srebrenici.

Neke me činjenice tjeraju na to. Na prvom mjestu, mislim da nije slučajnost da se osnivačka skupština SDS-a i SDA Srebrenica bude isti dan, odnosno da prije naše, bude osnivačka skupština SDS-a. U bilo kakvim političkim igrama i tajnim dogovorima nisam učestvovao, ne znam da li je i neko drugi iz Srebrenice, ali je bio očit dokaz sa naših osnivačkih skupština da se kampanja treba voditi isključivo na principu sukoba. Tada mi nije smetalo, jer je bilo jako plodotvorno. Znao sam da i bez rata, kao načina dolaska do vlasti, treba koristiti metod sukoba ali ja sam bio ubjeđenja da je došlo vrijeme istinskih sukoba i ja sam se istinski sukobljavao. Kako se do danas nije ni za dlaku promijenila izborna strategija, ubjeđenja sam da je u BiH do današnjih dana na snazi takozvani "dogovorni sukob", koji samo treba biti sredstvo da namami narod, kao što se stoka mami na klanje. Na moju žalost, ovo cijelo vrijeme ću se uvjeriti da se pred svake izbore "sukobljavaju" dobri drugari, a poslije iza javne scene piju i dijele krvlju stečen plijen. Sukobi ljude dovode do vlasti, a prolivanje krvi sopstvenog naroda, samo ih u toj krvavoj vlasti još više učvršćuje.

Zanimljivo, iako je osnivačka skupština SDA u Srebrenici zaista bila imponantna, na skupštinu se nije odazvao Alija. Alija Izetbegović se nikada nije udostojio da dođe u Srebrenicu, ali nakon prvih previranja, kako u Sarajevu, tako i u Srebrenici, odmah je u Srebrenici bio održan skup MBO, na kojem je donešena neka "Srebrenička deklaracija".

Poslije osnivačke skupštine ishod izbora u Srebrenici se nazirao. Zaista, sve je veći i veći priliv u stranku i onih koji uvijek idu na sigurno. Rad na terenu ne prestaje. Valja održati snagu do novembra. Organizovano se odlazi u Foču, Kladušu, Sarajevo, Tuzlu... Izvori finansiranja nikakvi, sve o vlastitom trošku. Žalosno je da na komunističke skupove autobusi besplatno dovoze ljude, a mi moramo za sve naše odlaske da plaćamo autobuse puno više od realne cijene. Naš naredni period je vezan za skupove na terenu. Poslije osnivačke skupštine u Srebrenici, naš prvi organizovani skup je bio na Brdima u Mjesnoj zajednici Sućeska, na kojem se skupilo oko 2.000 ljudi. Tog momenta u Srebrenici je djelovalo pet političkih partija. Pored SDA, najaktuelniji je SDS, na čelu sa Goranom Žekićem, Miodragom Jokićem i Milenkom Čanićem. Zatim SK-SDP sa Milojem Simićem i dr. Sabitom Begićem, DSS sa Boškom Milovanovićem i Adibom Dozićem, te reformisti sa Šabanom Mehmedovićem, Dinom Zemunovićem i Branom Jankovićem. Već tada SK-SDP i DSS nastupaju u koaliciji. Poslije Sućeske, naš naredni skup bio je zakazan na Pećima, mjestu koje pripada MZ Skelani i nalazi se na obali Drine, kilometar nizvodno od hidroelektrane Perućac (Bajina Bašta).

Prije na dan nego što ćemo održati skup na Pećima, zakazana je

zajednička konvencija SK-SDP i DSS u Srebrenici, na kojoj su, kao gosti, bili Nijaz Duraković i Mirko Pejanović. Na toj konvenciji je prisustvovalo oko 2.000 ljudi, među kojima je bilo više znatiželjnika nego simpatizera. Na tom skupu se čulo dosta provokativnih riječi koje su nas revoltirale. Sjećam se te noći riječi izgovorenih od strane Mirka Pejanovića, koji kaže kako su došli u Srebrenicu da grade nove mostove sa Srbijom, a ne da ruše postojeće. Mi uistinu, početkom agresije nismo uspjeli porušiti postojeće ali da jesmo puno bi naša borba bila plodotvornija. Svako ima pravo na svoje mišljenje. Te nas riječi nisu uvrijedile ali i sa ove vremenske distance mislim da, ako Muslimani (sada već Bošnjaci) ne budu izašli na Drinu i ne budu, po potrebi, spremni rušiti postojeće, biće nam dugotrajno neizvjestan opstanak na ovim prostorima.

Kada smo sutradan, poslije komunističke konvencije, krenuli na Peći, prvo smo napravili krug oko Srebrenice sa lepršavim zelenim zastavama. Tog jutra jedan od najrevoltiranijih iz naših redova je bio Ferid Begić koji je pjenio od bijesa. Rekao je da ćemo i mi danas pokazati zube, neovisno od bilo kakvog ishoda.

SREBRENICA KOLONIJA SRBIJE

Skup na Pećima je protekao zaista u veličanstvenoj atmosferi. Od naših govora preko gromoglasnog razglasa prolamala se dolina Drine i Srbija. Za dolazak na Peći iz pravca Srebrenice do Kragljivode je asfaltni put, a poslije toga se morala prevaliti dionica od petnaestak kilometara makadama. Kada se na Peći ide iz pravca Osata, prolazi se pored brane hidroelektrane Perućac - Bajina Bašta. Tuda je zaista putničkim automobilom bilo rizik preći, jer je put više podsjećao na korito od potoka. Žalosno, na tom mjestu je naslonjen najveći hidroenergetski potencijal u bivšoj Jugoslaviji, kojeg cjelokupnog koristi Srbija, a sama akumulacija plavi 4/5 teritorije BiH. Na bosanskoj strani bijeda, jad i čemer, a na srbijanskoj strani, ovozemaljski dženet. Kako i ne bi bio. Na lijevoj obali uglavnom Muslimani, a na desnoj Srbi, nebeski narod. Srebrenica je zaista bila kolonija Srbije, a srebrenički narod, ne drugog, nego entog reda. Na srebreničkoj teritoriji se nalazi rudnik olova, cinka i srebra, rudnik boksita, veliki šumski potencijal, hidroenergetski potencijal, čuvena ljekovita voda i banja Crni Guber. Kompletna sirovina rudnika olova, cinka i srebra završava u Trepči i Šapcu. Rudnik boksita, čija su nalazišta koncentrisana 80 posto na teritoriji opštine Srebrenica, koristi Rudnik boksita sa sjedištem u Vlasenici ili preciznije rečeno u Milićima. Najveći hidropotencijal na Drini

u bivšoj Jugoslaviji u cjelosti koristi Srbija. Većina drvne sirovine završava u lozničkoj "Viskozi" i sremskomitrovačkom "Matrozu". Doslovno, Srebrenica je sirovinaska kolonija Srbije. Zbog toga je već od 1989. godine Srebrenica bila prinuđena da "vodi rat" sa Srbijom. Za mnoge je agresija i rat u BiH počeo 1992. godine, a za nas u Srebrenici agresija i otvoreni rat je krenuo već 1990. godine.

Iznad Perućca, na srbijanskoj strani, uzdiže se Tara, nacionalni park povezan modernim asfaltnim putem sa branom i jezerom Perućac, ukrašenim prelijepim parkovima, zelenilom, hotelima... Jednostavno rečeno, ljepota. Put sa Perućca preko Mitrovca na Taru ide preko okomite litice, spiralno urađen, gdje se na svakoj zaokretnici morao praviti tunel. Tako je povezan Perućac i Tara, Nacionalni park sa najsavremenijim vojnim odmaralištem u bivšoj Jugoslaviji. Međutim, iz strateških razloga, put između Tare i Perućca mora biti što kraći da bi četnici iz JNA mogli kada im se prohtije biti što prije i na Tari i na jezeru Perućac, a, usput, sa Mitrovca posmatrati Osat, na suprotnoj strani Drine, i naslađivati se muslimanskom sirotinjom. Istina, ništa nije bio u povoljnijoj situaciji ni srpski narod osatičkog kraja ali su oni imali alternativu koja se zove Srbija. Iz pasivnog kraja koji se zove Osat, počeli su masovno kupovati imanja i placeve po Bajinoj Bašti i drugim gradovima Srbije. Muslimani nisu imali alternative. Sa dolaskom ranog proljeća uzimali bi na leđa rusak sa napakovanim viskom, fanglom i mistrijom i kretali na sezonski građevinski rad na crno, praveći im kuće i vikendice, a kada se približi zima, sa nešto zarađenog novca, vraćali bi se u svoju sirotinju, čekajući naredno proljeće. I tako godina za godinom. Zato muslimanski narod ne smije nikada zaboraviti izdaju 1995. godine. Branili smo granice svoje BiH na Drini, granicu naše bijede ali je bila naša. Braneći je, nadali smo se boljem. Mislili smo da će sa granicom na Drini biti presječena pupčana vrpca između BiH i parazita sa druge strane i da će konačno taj narod izaći iz ropstva.

Na skupu u Pećima nas je dočekala ogromna skupina ljudi. Narod je očito želio promjene, svjestan da je došlo vrijeme da ropstvu kaže "stani"! Kada je došlo vrijeme da skup i zvanično počne i da se obratimo okupljenom narodu, poslije mojih prethodnika i sam sam to učinio. Pored otvorene prozivke Srbije i Miloševića, sjećam se da sam rekao:

"A, sada dragi moj narode, okrenite se i pogledajte gore put koji povezuje Perućac i Taru. Ta investicija je mogla asfaltirati sve lokalne puteve na cijelom prostoru opštine Srebrenica. Slijedeći put ću ovdje doći kada BiH bude sa Srbijom pravila diobni bilans na hidroelektrani 'Bajina Bašta.'"

Zaista, tokom agresije, najžešće borbe su se i vodile na tom lokalitetu. Bio je direktni rat sa Srbijom, iz čijeg pravca je bilo upereno oko 400 oruđa

različitog kalibra koja su neprestano dejstvovala po ovom prostoru. Dok smo mi ginuli braneći legalne granice legalno priznate Republike BiH, za to vrijeme oficijelna politika BiH je pravila "diobni bilans" oko Kozije Čuprije. Otpisani branitelji srebreničkih prostora nisu znali da smo uistinu bili davno otpisani.

Na skup u Pećima došao je i jedan čovjek iz Sarajeva, kao oficijelni gost. Radi se o jednom gospodinu koji će, nakon izbora, postati predsjednik jedne od sarajevskih opština. Snagom našeg skupa i naših govora, bio je kako oduševljen, tako pomalo i uplašen. Nije mogao da vjeruje u veličinu našeg seoskog skupa i snagu i hrabrost naših govora. Poslije skupa mi je kratko prokomentarisao:

"Na vaše seoske skupove dolazi više ljudi nego kod nas na nivou velikih gradskih opština."

Naši govori su izazvali duboke reakcije, kako u Srebrenici, tako i šire. Počeli su nas optuživati da smo radikalni i da prijetimo pojedincima. Mene su direktno optužili da sam, navodno rekao, da Durakovića treba nabiti na glogov kolac. Nismo se posebno uzrujavali šta drugi kažu, već smo nastavili sa aktivnostima.

RASKOL U SDA

Poslije skupa na Pećima, kao grom iz vedra neba, odjeknula je vijest o raskolu u SDA. U prvi momenat nisam mogao vjerovati. Kasno u noć sam nazvao centralu Stranke u Sarajevu. Neko mi se javio ali nisam znao ko. Kroz plač sam upitao da li je to istina? Odgovoreno mi je potvrdno. Bio sam izbezumljen. Pomalo me oko svega uzela i panika. Već sam znao da je bila zakazana konvencija stranke, koja je trebala da se održi u Gradačcu. Uslijedio je vanredni poziv za konvenciju, s tim što više nije bio u kombinaciji Gradačac, nego Tešanj. Znao sam da su na konvenciju pozvani svi predsjednici na vanrednu skupštinu stranke u Tešanj; pozvani svi predsjednici, prvi potpredsjednici i sekretari opštinskih izvršnih odbora. Mene nije niko obavijestio o bilo kakvom odlasku u Tešanj, iako sam, po funkciji koju sam obnašao, bio nezaobilazan. Saznao sam da će se za Tešanj ići autom Hameda Efendića, koji je ujedno bio sekretar Stranke, dakle, po automatizmu i član delegacije. Istog jutra sam poranio i došao do kuće Hameda Efendića, prije nego što je on otišao do Srebrenice. Hamed je znao za neke komplikacije ali je šutio. Sjao sam sa njim u auto i krenuli smo u Srebrenicu po Malika Meholjića. U putu za Srebrenicu, Hamed se osjećao sve uelagodnije. Iako

sam to na njemu odmah primijetio, nisam pretpostavljao zašto. Kada smo došli pred kuću Malika Meholjića, dočeka nas je sa Feridom Begićem. Tad mi je bilo sve jasno. Trebali su otići bez mene. U toj kombinaciji za odlazak u Tešanj nisam bio planiran. Uhvatio sam ih zatečene i zbunjene. Našli smo neko srednje rješenje da idemo svi. Bilo mi je jasno da već nekom smetam, međutim, na to nisam posebno obraćao pažnju, čak sam se pravio naivan. Zaista sam bio miran. Ako nekom smetam, to je problem onog kome smetam, a ne moj. Moja samouvjerenost je polazila od toga što sam, bez imalo sumnje, znao da sam u očima naroda opštine Srebrenica tog momenta bio jači i veći od kompletnog Izvršnog odbora SDA Srebrenica. U putu iz Srebrenice do Tešnja uvjerio sam se u otvorenu averziju Malika Meholjića prema meni. Čak mi je, poslije jedne neukusne rasprave, opsovao Boga. To me jako uvrijedilo ali sam smatrao da strpljivi uvijek prije izlaze na kraj. Nakon njegove psovke, krajnje korektno je reagovao Hamed Efendić. Očito, počeo sam smetati onim koje sam lično promovisao. Zanimljivo, to mi se ponavlja do današnjih dana i nikako iz svega toga da izvučem pouku. Jednostavno, ne mogu. Vječito su me koštali oni kojima sam najviše pomagao. Razlog je samo u kvalitetu. Ljudi koji ne mogu u određenom momentu dosegnuti veličinu onih koji ih tegle za sobom, mogu postati veliki ako eliminišu one veće ispred sebe.

U Tešanj smo došli na vrijeme. Sa svih strana su pristizale delegacije. Usput sam, kroz razgovor, sagledao razmišljanja i sugestije Malika Meholjića, koje su se otprilike odnosile na to da mi trebamo biti po strani i ne naginjati nikom. Možda je to bilo i mudro ali to nikada u životu nije bio moj stil življenja. Uvijek sam bio iskren i zastupao ono što mi srce sugerise. U tom momentu, da su svi stali na jednu stranu, a Alija Izetbegović na drugu, bio bih, bez razmišljanja, na njegovoj strani. Na toj konvenciji je doslovno trebalo stati na stranu Alije Izetbegovića i njegovih pulena ili na stranu Adila Zulfikarpašića i Muhameda Filipovića. Kako se konvencija odvijala javno, tako su bile prisutne i zakulisne radnje. Kada sam se sreo sa Omerom Behmenom, odmah me, prije pozdrava, pitao:

”Za koga ćeš ti i tvoji glasati?”

Uz smiješak, kratko sam mu odgovorio:

”Zna se.”

Zaista sam i ja vjerovao da mi je tada Omer uistinu vjerovao, jer me je stvarno simpatisao, ako je on mogao ikoga simpatisati. Iskreno rečeno, i ja sam ga neosporno cijenio.

Uz mnogo izgovorenih riječi, ponekada i različitih stavova, konvencija u Tešnju je protekla dobro, uz pobjedu Alije Izetbegovića i potpuni fiasco Adila Zulfikarpašića i Muhameda Filipovića, koji su ostali poprilično usamljeni i

bili primorani da potraže neki novi politički kurs koji će se poslije toga zvati Muslimanska-bošnjačka organizacija – MBO.

Dok sam raskol u SDA doživio kao propast svijeta, koji mi je suze tjerao na oči, sada bih plakao na svoju naivnost. Definitivno, ovog momenta ne vjerujem da je istinskog sukoba i bilo. Sukob je bio vještačka konstrukcija sukobljenih, kako bi se nova podvala prodala raji i definitivno izvršila posljednja provjera onih patriota koji su jurišali srcem. Istinski patrioti su tada već bili stavljani pod lupu, a njihov osnovni zadatak je bio da daju sve od sebe kako će, umjesto državu, sebi izgraditi najgoru tamnicu. Definitivno, sa ove vremenske distance tvrdim da je Alija Izetbegović i SDA bila samo jedan test (lakmus papir), koji će najbolje sinove BiH odvesti u propast, jer nestanak i uklanjanje najboljih je najefikasniji način za uništenje jednog naroda i njegove domovine. Ovakav savršen model izdaje ne pamti ljudska povijest.

Alija Izetbegović i vođa, njemu "sukobljene" strane, Adil Zulfikarpašić, nikada nisu narušili svoje prijateljstvo. Muhamed Filipović je za vrijeme agresije bio i Alijin ambasador. Pored toga, bio je njegov najpoželjniji i najomiljeniji kritičar.

Aliji Izetbegoviću nikada neću zaniijekati jedno umijeće u kojem je bio neprikosnoven, a to je prevelika mudrost. Mada mnogi mudrost smatraju vrlinom, u većini slučajeva mudrost je veličina ljudske kvarnosti. Usudio bih se reći da je mudrost odlika munafika, jer iskreni ljudi ne mogu biti mudri. Iskrenost je temelj vjere, a mudrost je temelj prevare.

Alija Izetbegović je malo kome vjerovao, a onima koji su mu bili istinski podanici mogao je mnogo štošta i tolerisati. U svakom čovjeku, u kojem bi mogao osjetiti bilo kakvu snagu, koja bi mogla zasjeniti njegov autokratizam i lični ego, nije ni sekunde davao bilo kakvu šansu da se osili i postane jak. Svoju snagu, koju je u određenom momentu procjenjivao da posjeduje, odmah je upotrebljavao i rješavao se potencijalnih protivnika prije nego što bi i dobili šansu za ravnopravnu borbu. Tu sam njegovu osobinu dobro znao ali je nikada u životu nisam mogao sebi priskrbiti. A i ne bih, jer nisam kvaran. Uvijek sam smatrao da se treba boriti protiv ljudi u lojalnoj konkurenciji, a posebno onog momenta kada se previše osile. Svaki čovjek koji se misli baviti politikom u kojoj mu je cilj da samo zadovolji svoj sopstveni ego, neka samo prouči Aliju. Alija je čudo od čovjeka, da je pozitivno, ne bi se moglo platiti ali, na našu žalost, to je negativno čudo koje ćemo plaćati u narednih sto godina, ako preživimo. Tito je bio jedini diktator za kojim se plakalo, a Alija je bio jedini "demokrata" – izdajnik, kome se vjerovalo.

Poslije stišavanja ove situacije i konsolidovanja redova, uslijedile su pripreme za odlazak u Veliku Kladušu na skup na nivou čitave bivše

Jugoslavije. Skup je zaista bio nešto što muslimanski narod neće doživjeti nikada u narednom periodu. Koliko je bilo prisutnih zaista je teško procijeniti, otprilike onoliko koliko će poginuti u nadolazećoj agresiji. Pojedina sredstva informisanja su pominjala cifru od 200.000 okupljenih.

Iz Srebrenice smo otišli sa četiri zakupljena autobusa, istina, svaki čovjek je morao platiti prijevoz, jer para nismo imali za to. Glavna zvijezda ovog skupa je bio Fikret Abdić koji je definitivno objelodanio da pripada SDA, iako se malo "zeznuo" pa izrekao da pripada DSS ali se odmah korigovao, što rekao naš narod - "hoće jezik pravo". Iskreno, Fikret nije ni imao alternativu. Alija je dobio zadatak da ga mora uvući u SDA, jer je Fikret bio jedina realna snaga koja bi mogla urušiti KOS-ov koncept za BiH, na čelu sa Alijom i "zavjereničkom izdajničkom mladomuslimanskom halkom".

Prije skupa u Kladuši održan je onaj u Foči. Neću ga spominjati zbog broja prisutnih, koji je stvarno bio upečatljiv, nego samo zbog jedne rečenice koja mi je zaparala uho, a koja je bila izgovorena od jednog anonimnog, nezainteresiranog i kritički nastrojenog posmatrača, koji tada, poslije učenja fatihe poklanim Muslimanima u Drugom svjetskom ratu na fočanskom mostu, reče:

"Sada učimo fatihe onima koji su poklani prije pedeset godina? Ko li će i kada učiti fatihe onima koji će biti poklani u ovom koji slijedi?"

Da li je taj anonimni mudrac živ? Da li je preživio novi pokolj Foče do kojeg je tog momenta ostalo dvadesetak mjeseci? Da znam ko je i da je živ, našao bih ga i poklonio bih mu se!

Na srebreničkom terenu se i dalje neprestano politički djeluje. Vršljaju i ostale političke partije ali bez posebnog učinka. Sjećam se jednog skupa DSS-a (Demokratski socijalistički savez) u zgradi osnovne škole u Potočarima. Na skup je iz Sarajeva došao i dr. Ismet Grbo, poslijeratni potparol SDA. Došao Grbo iz Sarajeva da razbija tada najjači bastion SDA koji se zove Potočari. Naravno, bezuspješno. Nekoliko godina poslije rata svaku drugu-treću večer taj isti Grbo "vazi" u ime SDA, sadašnjem leglu onih koji su mnoge prije agresije šikanirali, ismijavali i čekali svoju priliku da se sve završi. Poltronizam je jedino umijeće koje se cijeni na ovim prostorima.

Na globalnom planu političkih aktivnosti slijedi nova konvencija SDA u Brčkom, a isti dan je zakazan i veliki skup u Zvorniku. Jedna delegacija SDA Srebrenica je bila zadužena da ide u Brčko, a ja sam dobio zadatak da budem prisutan u Zvorniku i, ako dobijem priliku, da se obratim skupu. Na skup u Zvornik je direktno iz Brčkog došao Alija i Fikret. Prije mog dolaska u Zvornik, nastojao sam da budem lijepo obučen. Uvijek sam samo nosio teksas, tako da za ovu priliku nisam imao svečano odijelo. Otišao sam do

amidžića i uzeo hlače, sako, košulju i kravatu. Bio sam lijepo obučen ali sam se stidio, jer, osim veša, na meni ništa nije bilo moje. Trebam šta od garderobe i kupiti ali se ne može jer svaki zarađeni dinar dadoh za Stranku. Na skupu u Zvorniku se nisam ni obratio, niti sam na tome insistirao, jer svaki pokušaj bilo koga poslije Alije i Fikreta je bio samo lična kompromitacija. Sutradan, poslije skupa u Zvorniku, kod nas je bio zakazan skup na Osmaćama. Uporedo sa mojim odlaskom u Zvornik, od jedne grupe momaka sa Osmaća dobio sam poseban zadatak da na skup u Osmaćama dovedem Sulejmana Ugljanina. Da bih ispunio želju mojih Osmaćana, zaista sam se, poslije skupa u Zvorniku, angažovao da razgovaram o tome sa Suljom. Našli smo se u hotelu "Vidikovac" na Diviču kod Zvornika i Ugljanin je pristao da bude prisutan na Osmaćama. Već po izrazito hladnom vremenu, kako to zna biti na Osmaćama, održali smo i ovaj skup na kojem je bilo po našoj procjeni oko 2.000 ljudi. Održao je riječ i Ugljanin koji je došao na skup, toplo pozdravljen od prisutnih Osmaćana i ostalih koji su došli.

Nakon skupa na Osmaćama, s obzirom na hladno vrijeme, nismo više održavali velike skupove pod vedrim nebom, nego su naše glavne zadaće bile sijela i razgovori sa manjim grupama ljudi.

BORBA ZA VLAST

Pored rada na terenu, slijedio je i onaj najteži dio posla, a to je formiranje izbornih listi za predstojeće izbore na opštinskom i republičkom nivou. Da bi kandidat mogao uopće ići na izbornu listu, morao je popuniti obrazac. Na listu za opštinsku skupštinu je trebalo 70 kandidata da bi lista bila popunjena, jer je toliko mjesta činila skupština opštine, a imali smo mogućnost i dodatnih 10 posto viška ljudi na listi. Po našim procjenama, mi smo bili zadovoljni da od 70 mjesta, koliko je činio opštinski parlament, uzmemo na izborima 30 mjesta. Pored kandidata za opštinski nivo trebalo je ići sa jednim kandidatom za Vijeće opština republičkog parlamenta, koji se birao direktnim izborom na nivou opštine u konkurenciji ostalih kandidata koje predlože druge političke partije koje su se prijavile za izbore. Zatim je trebalo odabrati kandidate za Vijeće građana u Republičkoj skupštini, koji su trebali ići na jedinstvenu listu Stranke za regiju sjeveroistočne Bosne, a, proporcionalno rezultatu u odnosu na broj glasova i ukupni broj za Vijeće građana sa te regije, izabrati broj kandidata shodno postignutim izbornim rezultatima.

Hamed Efendić je, kao sekretar Stranke, bio zadužen da ide na sastanak regije za određivanje kriterija po kojim će biti utvrđene liste, a osnova je bila

izboriti što povoljniju poziciju za kandidate iz svoje opštine na jedinstvenoj listi za regiju. Na tom sastanku u Tuzli Hamed se izborio za četvrtu poziciju kandidata naše opštine, a drugi naš kandidat je zauzeo poziciju koja nije realno garantirala njegov prolaz. Mora se priznati da smo zaista zauzeli izvanrednu poziciju u konkurenciji devetnaest opština regije sjeveroistočna Bosna. Ispred opštinskog odbora SDA Srebrenice samo je bila Tuzla, Brčko i Zvornik i mi smo, samim tim, poslije prezentacije našeg statusa od strane Hameda Efendića bili oduševljeni, jer je po rangi očito bilo da svaki naš prvi kandidat kojeg budemo ponudili, postaje poslanik Vijeća građana Skupštine Republike BiH prije i samih izbora, s obzirom da je takav rezultat bio neminovan. Poslije detaljnog Hamedovog izvješaja sa sastanka iz Tuzle uslijedio je sastanak Izvršnog odbora SDA Srebrenica za utvrđivanje kandidata za republički i opštinski parlament.

Već je na tom sastanku došlo do određenih komplikacija i mimoilaženja ali se uspjelo naći neko rješenje koje će zadovoljiti koliko-toliko sve članove Izvršnog odbora. Na tom skupu je došao do izražaja diktatorski odnos Malika Meholjića prema drugima. Neki su, iako vidno nezadovoljni, mučno šutili, dok smo se ja i Besim Ibišević otvoreno pobunili kriterijima po kojim su neki htjeli formirati liste. Bilo mi je u potpunosti jasno da se počela voditi paralelna politika Izvršnog odbora SDA Srebrenica, jedna na sastancima, a ona odlučujuća po kućama i sijelima. Očito, počela je borba za vlast i prije samih izbora. Neki su trebali raditi, a neki su uzeli sebi za pravo da samo trebaju odlučivati. Ja sam samo vjerovao u rad, jer sam smatrao da se samo radom mogu steći i ugled i izgraditi svoj stav. Dakle, trebalo je formirati liste sa kandidatima. Počelo je vrbovanje ljudi. Kada sam u potpunosti sagledao kompletnu situaciju, zauzeo sam stav koji će se temeljiti na poštenom odnosu prema ljudima i sebi rekao da od njega neću odustati. Prvi kandidat čije je ime trebalo utvrditi je kandidat za listu Vijeća građana za sjeveroistočnu Bosnu. Malik Meholjić je odmah predložio Sadika Begića iz Srebrenice, direktora Tvornice stolica "Zeleni Jadar". Već sam pisao o Begiću, kojeg smo ja i Hasan Bećirović posjetili u njegovoj kancelariji i zatražili od njega da se direktno angažira u Inicijativnom odboru. Njegov odgovor je, ponavljam, tada bio negativan. Pomalo sam bio zatečen ali sam prešao preko ovog prijedloga. I većina članova Izvršnog odbora stranke je mrzovoljno prihvatila ovaj prijedlog ali se na njima vidjela ogromna doza nezadovoljstva. Nisam više mogao čekati ni trpiti. Poslije ovog prijedloga, jednostavno sam reagovao:

· "Za mene ostavite mjesto za kandidata SDA za Vijeće opština Skupštine Republike BiH!?"

· Poslije mojih samouvjerenih riječi, vidio sam da je moj stav pogodio tzv.

"čaršijski lobi", ili, preciznije rečeno, lobi dvije-tri porodice iz čaršije. Kako se našao u "neobranom grožđu", poslije prvog izliva gnjeva, reagovao je Malik, krajnje mrzovoljno, da ne kažem prijeteći:

"Dobro, ali ti više ne možeš računati na bilo šta!"

Sjedio sam opušteno, samouvjereno i nisam dozvolio da me iko uspije isprovocirati. Pošto je trebalo predložiti još jednog kandidata za listu Vijeća građana za regiju sjeveroistočne Bosne, od strane Malika Meholjića je predložen Husein Hadžić iz Srebrenice. Kako je naš prvi kandidat na toj listi zauzeo četvrto mjesto, drugi kandidat je zauzimao tek 23 mjesto, što je objektivno predstavljalo poziciju samo da se popuni lista sa nikakvim šansama da bude izabran u Republički parlament. Tada mi je sve bilo jasno, za Malika Meholjića je Izvršni odbor stranke bio kao neka skupina fizičkih radnika - hamala koji trebaju derati sopstvene cipele da bi nekoj tzv. uvriježenoj gospodi obezbijedili poslanička mjesta. Definitivno, sve su maske pale. Malik je imao u planu da za Vijeće opština Skupštine SRBiH predloži Huseina Hadžića, ali kako sam ja samouvjereno stavio veto na to mjesto, jedino zadovoljenje sujete pojedinih ljudi je bila ova preostala kombinacija. Dakle, izbor za republički nivo je bio završen.

Na listu za Vijeće građana Skupštine SRBiH prvi kandidat iz Srebrenice je Sadik Begić, a drugi kandidat Husein Hadžić, dok u direktnu borbu za Vijeće opština Skupštine SRBiH idem ja, Ibran Mustafić. Sada je trebalo formirati listu za opštinski parlament. Ja sam principijelno rekao da nosilac liste za opštinski parlament treba biti Malik Meholjić, kao predsjednik opštinske organizacije SDA, sa čim su se složili i ostali članovi Izvršnog odbora SDA Srebrenica. Pored tog prijedloga, trebalo je utvrditi imena još 69 kandidata. Članovi Izvršnog odbora SDA su insistirali da oni zauzmu prvih 10 mjesta. Malik Meholjić je uglavnom među prvih 30 kandidata trpao ljude iz same čaršije, dok smo ja i Besim Ibišević insistirali da bude zastupljen podjednako cijeli prostor opštine. Poslije mnogo trzavica, koliko-toliko smo uspjeli zadovoljiti neke kriterije, iako niko nije bio u potpunosti zadovoljan. Tada se već vidjelo da situacija, kad-tad, neovisno od ishoda cjelokupnih izbora, mora eskalirati, jer očito da je odmah bilo primjetno da nismo ekipa koja je na istim "talasnim dužinama". Iako je lista bila utvrđena, nailazili smo i na nove probleme. Uspio sam da svog uvaženog prijatelja Sakiba Hasanovića, pravnika iz Potočara, postavim na visoko-rangirano mjesto na listi, jer sam smatrao da svojim ljudskim i intelektualnim sposobnostima to zaslužuje. Pristao je i popunio obrazac. Kada je lista formirana, odustao je i njegovo ime se našlo na listi DSS-a. Naime, Sakib Hasanović je kao pravnik radio u DP "Srebrenicakamen", čiji je direktor bio Adib Dozić, jedan od lidera DSS-a.

Sakib je vjerovatno zbog pritiska svog direktora morao odustati, jer je očito došlo do ucjene. Poslije toga, kada su liste prošle svu proceduru i predate u Sarajevo, sa liste odustaje Nezir Hasanović, dipl.ing.elektrotehnike i tehnički direktor Fabrike akumulatora Srebrenica, te sam hitno morao otići u Sarajevo da bih njegovo ime skinuo sa liste. Poslije ova dva slučaja, liste su definitivno postale konačne i spremne za izbore.

POBJEDA NA IZBORIMA

Čekao se 30. novembar, dan izbora.

Iako su liste već bile formirane, uslijedio je novi talas psiholoških pritisaka. Jednog dana, sa očitom dozom zabrinutosti, mati mi reče:

”Ibro.sine, moj brat Ramo mi je zabrinut javio jednu lošu vijest! Njegova kćerka, nešto bolesna, je išla kod nekog hodže da joj ogleda. Hodža je upitao da li ona ima tetku u Potočarima koja ima dva sina, našto je ona potvrdno odgovorila. Hodža joj je rekao kako bi se trebali manuti ćorava posla i da bi od svega trebali odustati, jer nam predstoji tragedija!”

Ta najnovija vijest me zabrinula. Otišao sam do Hameda Efendića i sve mu ispričao.

”Ma, pusti kraju Ibro, to je ponovo perfidna igra ljudi koji nemaju drugog načina da te eliminišu, pa sada pokušavaju na drugi način. Znam ja od koga ide takva igra”, umirivao me je Hamed.

I sada razmišljam o ovom slučaju. Zaista smo preživjeli strašnu tragediju, tako da me još uvijek muči ovo upozorenje. Ali, ko to čestit iz Srebrenice nije doživio tragediju? ”Torcida” tog momenta je bila najzaposlenija. S obzirom da smo finansijski jedva izlazili na kraj, naš osnovni i najjeftiniji materijal su bile kante sa zavarenim krečom. Natpisi na svim objektima duž puteva bili su ispisani propagandnim parolama, a koliko god smo mogli obezbijediti postera iz Sarajeva, bili su polijepljeni na kompletnom prostoru opštine Srebrenica.

Moji protukandidati za Vijeće opština Skupštine Republike BiH su bili dr. Sabit Begić ispred SK-SDP i DSS-a kao koalicionih partnera, inače rođeni brat našeg kandidata na listi za Vijeće građana Sadika Begića i Ferida Begića, člana Izvršnog odbora SDA Srebrenica. Ispred Reformista kandidat je bila Munevera Bakalović, a SDS nije ni ponudio kandidata, jer su u SDS-u očito smatrali da nemaju šta tražiti i da samo mogu bespotrebno gubiti vrijeme. Ispred drugih političkih partija iz Srebrenice na listi za Vijeće građana Skupštine SRBiH, onih kojih se sjećam, bili su Goran Zekić, ispred SDS-a i Šukrija Meholfić, ispred SK-SDP i DSS, inače rođeni amidža Malika Meholfića.

Došla je i noć uoči izbora. Cijelu noć sam proveo na terenu sa "Torcidom", spremajući završnu propagandnu dekoraciju za sutrašnji dan. Oko jedan sat iza ponoći, moj brat mi je rekao da će oni nastaviti sa radom, a da bi bilo dobro da se malo odmorim. Tako sam se nevoljno rastao sa njima, ostavljajući iza sebe sa "ladom" kompletnu ekipu; brata Samida Mustafića Sameta, Sejdaliju Salihovića Sevdija, Mithata Zukića Midu, Rijada Salihovića Rileta, Ševketa Šehića Šeleta i druge, a sa njima i koji litar votke. Kada sam malo odspavao, bilo je odjutrilo, pa sam obišao nekoliko izbornih mjesta. Izašao sam na svoje izborno mjesto i glasao, a poslije toga sišao na Donje Potočare i tu bio do pred samu več, poslije čega sam se uputio u Srebrenicu. Kada sam došao do prostorija stranke, u prostoriji je vrvilo na sve strane. Bio je na okupu kompletan IO SDA Srebrenica. Počeli su pristizati i prvi rezultati sa terena. Čovjek, koji je bio zadužen da prati statistiku pristiglih rezultata, je bio mr. Salih Siručić, profesor fizike i elektrotehnike, inače naš kandidat na listi za opštinski parlament. Rezultati su bili iznenađujuće pozitivni. Počele su i neke kombinatorike za izvršne organe vlasti. U prostorije je došao zaista veliki broj ljudi. Po nezvaničnim rezultatima došlo je dosta i novih članova SO Srebrenica, aktivisti sa terena, bilo je meze i "vatrene vode" koja je malo podgrijala strasti. Poslije zbrajanja rezultata sa oko 70 posto izbornih mjesta, Salih Siručić mi je rekao da sam ja već, po dosadašnjim rezultatima, pobjednik za poslaničko mjesto na ovim izborima. Svakog časa su pristizali novi ljudi sa terena, tako da prostorija u kojoj smo se nalazili nije mogla primiti sve prisutne. Nešto kasnije došla je naša ekipa sa Osmaća, a među njima i dva policajca koji su bili prisutni na tom izbornom mjestu. Izbori na Osmaćama su prekinuti, jer je došlo do gužve koja je prijetila da preraste u pravi incident. Naime, pošto je Opštinska izborna komisija određivala komisije po pojedinim izbornim mjestima, koje trebaju provoditi izbore, na Osmaćama je bio sastav komisije, uglavnom naklonjen komunističkim političkim partijama, tako Birački odbor nije dozvolio nepismenim ljudima i ženama da im može neko asistirati pri ličnom izboru.

Nakon prvih pokušaja od strane naših aktivista da ukažu na te banalnosti, kada se nije mogao naći kompromis, kutije su počele da lete po izbornom mjestu. Svjestan da Osmaćani nisu dali pardona, mislio sam da su možda i pretjerali, ali kada smo dobili saznanje da je u kutijama bilo glasova iz SDS, iako na tom izbornom mjestu nije bilo ni jednog Srbina, shvatio sam da su ipak bili u pravu.

Naknadni izbori za izborno mjesto Osmaće su morali biti održani za sedam dana. Zanimljiv je podatak za izborno mjesto Donje Peći. Na izbore izašlo 257 glasača, za SDA glasalo 257, za Ibrana Mustafića glasalo 257

glasača. Ili izbornu mjesto Gornje Peći; na izbore izašlo 348 glasača, za SDA 347, za Ibrana Mustafića 347 glasača. Izbornu mjesto Šubin, izašlo 82 glasača, za SDA 82, za listu u Vijeće građana Skupštine RBiH 82, za Ibrana Mustafića 82 glasa. U slavlju i dobrom raspoloženju dočekali smo zoru. Umjesto u "Feros" na posao, Malik me je odvezao do Potočara na zasluženno spavanje. Poslije ponovljenih izbora na Osmaćama i Trubarima, dobili smo i konačne rezultate za opštinu Srebrenica. Opštinska lista SDA Srebrenica je dobila oko 13.800 glasova, te joj je po ovim izbornim rezultatima pripalo 45 mjesta u opštinskom Parlamentu od mogućih 70. SDS je osvojila 15 mjesta, SK-SDP je dobila šest, DSS i Reformisti po dva mjesta. Za poslanika u Vijeću opština Skupštine RBiH dobio sam oko 14.400 glasova, što je pomalo predstavljalo iznenađenje, jer sam dobio blizu 600 glasova više od liste SDA za opštinsku skupštinu. Bio je to moj ubjedljiv trijumf nad ostalim kandidatima. Lista za Vijeće građana za regiju sjeveroistočna Bosna je dobila približno glasova kao opštinska lista, tako da je naš kandidat Sadik Begić definitivno prošao u Vijeće građana Skupštine RBiH.

Zanimljivo je napomenuti da smo, neposredno pred izbore, iz Sarajeva dobili instrukcije kako glasati za nove članove Predsjedništva SRBiH. Dobili smo improvizovanu šemu glasačkog listića za Predsjedništvo SRBiH na kojoj je bilo zaokruženo iz reda Muslimana ime Alije i Fikreta, iz reda ostalih, Jugoslovena i drugih, zaokruženo je bilo ime Ejupa Ganića. Pored toga iz reda Hrvatskog naroda je bilo zaokruženo ime Stjepana Kljuića i Franje Borasa, iz reda srpskog naroda je bilo zaokruženo ime Biljane Plavšić i Nikole Koljevića. Zaista nam niko nije sugerisao da bi tako morali glasati ali je to za "vrh" u Sarajevu bila neka poželjna kombinacija. Svim ljudima na terenu moj stav je bio da ne trebaju glasati ni za koga iz reda srpskog naroda, pogotovo ne za kandidate SDS-a. Ja sam npr. pored Alije i Fikreta, glasao za Ejupa, Stjepana Kljuića i Franju Borasa, a iz reda srpskog naroda nisam glasao ni za koga. Ono što je bilo tog momenta indikativno, već se naziralo i tada partnerstvo sa SDS-om u glavama nekih ljudi u Sarajevu, dok smo mi u Srebrenici u njima vidjeli samo ljute protivnike, ali... I tada u samoj Srebrenici nismo svi u njima vidjeli protivnike. Mi, koji smo zaista u njima vidjeli protivnike, odmah ćemo se naći na udaru, jer su neki iz istog tabora gledali na pojedince iz sopstvenih redova kao na svoje protivnike.

KONSTITUISANJE SKUPŠTINE OPŠTINE U SREBRENICI

Novi posao koji je bio pred nama je konstituisanje opštinskog parlamenta i izbor predsjednika, potpredsjednika i sekretara SO Srebrenica. Na posljednjem sastanku IO SDA Srebrenica, na kojem su trebali biti predloženi kandidati, kada sam vidio da svi u početku diskusije prilaze bojažljivo, rekao sam da ne treba o tome puno diskutovati i da je sasvim logično da Malik Meholfjić, kao nosilac liste za opštinski parlament, bude naš kandidat i za predsjednika SO Srebrenica. Ovaj prijedlog je prihvaćen, na veliko zadovoljstvo samoga Malika, a za sekretara SO-e je predložen Ferid Begić, diplomirani pravnik i tehnički sekretar SDA Srebrenica. Mjesto potpredsjednika SO-e je pripalo SDS-u, jer su već bile direktive o diobi vlasti sa SDS-om. Poslije toga je zakazana konstituirajuća sjednica Skupštine opštine, na kojoj su verifikovani mandati svih odbornika, a nakon toga je izabrano novo rukovodstvo SO Srebrenica. SDS je na mjesto potpredsjednika SO predložio Milenka Čanića, nesvršenog nastavnika iz Skelana. Isto veče, poslije konstituirajuće sjednice SO-e, u Domu kulture je organizirana prigodna zakuska od strane Malika Meholfjića.

Pošto je počelo funkcionirati novo rukovodstvo SO Srebrenica, sljedeći posao koji je trebalo završiti je izbor izvršnih organa vlasti opštine Srebrenica i Izvršnog odbora SO Srebrenica, kao kolektivnog organa. Zakazan je novi sastanak IO SDA Srebrenica na kojem se trebala razmatrati daljnja kadrovska politika za izbor izvršnih organa vlasti.

Na samu sjednicu IO SDA Srebrenica je došao i izvjestan broj novoizabranih odbornika SO Srebrenica iz reda SDA i najuglednijih aktivista sa terena. Počele su i diskusije, međutim, došlo je i do nepromišljenog gesta od strane Malika Meholfjića, koji je, revoltiran nekim ljudima i diskusijama, istjerao iz prostorije sve ljude koji nisu bili članovi IO stranke. Među prisutnima tog momenta u prostorijama su bili mr. Salih Siručić, prof. Hamed Salihović, dr. Avdo Hasanović i drugi. Ovu trojicu sam naveo kao najpovrijeđenije gestom Malika Meholfjića. Iskreno, i ja sam se tog momenta osjećao izuzetno povrijeđen ali sam zadržao smirenost jer sam vjerovao da će svačije ponašanje istom biti vraćeno kao bumerang. Udaljeni ljudi iz prostorije nisu ostali nedorečeni, tako da je razmijenjeno i nekih grubih riječi, a sam Malik je za Hameda Salihovića indirektno rekao "da neće neki KOS-ovci ovdje provoditi svoju politiku". I mene lično je uvrijedio takav odnos prema Hamedu Salihoviću, s obzirom da sam sa njim odrastao i da mi je bio najbliža osoba. Kako se nikada nisam malo dublje bavio mišlju o KOS-u, takav izliv brutalnosti Malika Meholfjića me pomalo i zatekao. Zaista sam Hameda Sadu poznavao u dušu. Znao sam za njegov stav i prema BiH i muslimanskom narodu ali sam isto tako znao da

je bio član SK, rezervni oficir, jako blizak Štabu TO Srebrenica, a znao sam da je jednog ljeta proveo blizu dva mjeseca u Pančevu, koji je bio centar za obuku obavještajaca, mada je i tada Hamed Salihović nagovijestio da je obavještajac. Iako sam se za trenutak našao u nedoumici, jasno mi je bilo da sa dva-tri svoja pulena Malik želi provoditi samovolju i ponašati se diktatorski. Vlast je počela djelovati na ljude kao porok tako da su svakog momenta sve više i više počeli da pokazuju svoje pravo lice i bilo mi je jasno da će neke stvari eskalirati, što će se negativno odražavati na prilike u Srebrenici do same agresije, a u toku rata ista praksa će se nastaviti, koja će trajati do konačnog nestanka Srebrenice.

Poslije neslavnog završetka ovog sastanka IO SDA Srebrenica, vidio sam da se stvara jaz među ljudima i da se politika vodi po kuloarima.

"ISKLUČENJE" IZ IO SDA SREBRENICA

Hamed Efendić, generalni sekretar Stranke, još uvijek u radnom odnosu u Građevinskom preduzeću "Radnik" Srebrenica, jednu večer me je pozvao da mi nešto važno saopšti. Otišao sam do njega i on mi je pokazao telefaks, kako reče, "do kojeg je došao sasvim slučajno", kojeg je u Sarajevo proslijedio Malik Meholfić, u kojem on od rukovodstva stranke u Sarajevu traži da se mjesto predsjednika Izvršnog odbora SO Srebrenica ustupi Goranu Zekiću, predsjedniku SDS Srebrenica, već tada i poslaniku u Vijeću građana Skupštine SRBiH i dokazanom četniku. Potpis ispod tog akta je zaista bio Malikov. To pismo me šokiralo jer sam smatrao da je mjesto Predsjednika IO SO važnije od deset predsjednika opštine. Odmah poslije te šokantne informacije došla je obavijest da svaka politička partija koja je u bilo kojoj opštini osvojila preko 50 posto odborničkih mandata, zauzima mjesto predsjednika SO i predsjednika IO SO, a o drugim resornim mjestima se može dogovarati.

Kada je Hamed Efendić uhvatio taj kobni telefaks odmah je došlo do žučne polemike i sukoba između Hameda i Malika Meholfića. Nakon toga smo dobili obavijest da je zakazana sjednica IO SDA Srebrenica. Na sastanak sam iz Potočara krenuo zajedno sa Hamedom Efendićem. Iako nisam ništa pretpostavljao, čim smo ušli u prostoriju gdje se održavao sastanak, vidjeli smo potištenu atmosferu. Na sastanku su bili već prisutni svi članovi IO SDA. Samo je nedostajao Besim Ibišević koji je za novogodišnje praznike otišao u Rusiju. Čim smo sjeli, Malik je otvorio sastanak i predložio dnevni red. Odmah poslije išćitanog dnevnog reda, bez bilo kakve polemike, Malik je zatražio od prisutnih članova IO da se Hamed Efendić i ja, Ibran Mustafić, isključimo iz Izvršnog odbora stranke. Rekao je:

"Ko je za to neka digne ruku?"

Njegova ruka je već bila autoritativno, junački i autokratski visoko podignuta iznad glave. Sedam prisutnih je odmah podiglo ruke, a osmi član, Hasan Bećirović se, kao malo, nećkao, ali je poslije navodnog razmišljanja, teatralno previsoko podigao ruku.

Istog momenta, bez bilo kakve diskusije, Hamed je rekao da idemo, ali prije izlaska iz prostorije Maliku smo stavili do znanja da neće raditi ono što je naumio. Samim izlaskom iz prostorije, poslije prvog šoka, nisam znao ili bi plakao ili bi se smijao. Nikada do tada nisam vidio takav izliv ljudske bijede koja je bila i za plač i za smijeh. Hamed je bio ponosan i samouvjeren kao da je dobio neku natprirodnu snagu, a znao sam koliko je principijelan. Zaista, tog momenta udariti na Ibrana Mustafića u Srebrenici je bilo puno teže nego udariti na Aliju Izetbegovića. Ja sam tog momenta zaista bio tako prihvaćen od naroda, da se meni vjerovalo da Alija Izetbegović može imati sliku u Srebrenici onakvu kako je o njegovom liku rekao Ibran Mustafić.

Sutradan, u ranim jutarnjim satima, na Radio Srebrenici je počelo konstantno da se čita saopštenje IO SDA Srebrenica koje je potpisao prejednik SDA i već aktuelni predsjednik opštine Malik Meholjić, da smo ja i Hamed Efendić isključeni iz IO SDA Srebrenica. Očito da svaka vlast, koju ne ograničava zakon, voli imati svoje "Gole Otoke", "Sibire", "Gulage"... Tako nas organ, kojeg smo ja i Hamed stvarali isključujući iz sopstvenih redova.

Pored smijeha nad duhovnom bijedom tih ljudi, smiješno mi je bilo i njihovo neznanje, jer Izvršni odbor stranke nema nikakve kompetencije da smjenjuje svoje članove. Od tog momenta počinjem istinski da spoznajem ljude. Nema govneti koje može smrditi kao čovjek. Zaista, ljudskom biću se može beskrajno vjerovati samo onda kada mu lopata kucne iznad glave. Mene su čitav život "optuživali" da sam uvijek za bilo šta predlagao sam sebe. Zaista je to bila istina, ali sam uvijek, predlažući sebe, prvo "odvagao" sebe. Nikada nisam mogao sebi dozvoliti da trebam nekog, da bi me predložio, podbadati laktom ali nisam nikada druge predlagao. Samo sam se uvijek protivio ako su prijedlozi bili rezultat nekih lobija i zakulisnih dogovora, a da nisu po radu, uticaju i kvalitetu bili opravdani.

Nakon saslušanih nebuloza u Saopštenju za javnost koje se konstantno vrtilo na Radio Srebrenici, otišao sam do grada, napisao naše Saopštenje za javnost i direktno ga odnio u Radio Srebrenicu. Kako je već prošla inauguralna sjednica Skupštine Republike BiH, ipak nije bilo lahko udariti na poslanika. Uzeli su moje saopštenje i istog momenta je uzvraćeno. Kako sam već definitivno u svojoj glavi stvorio zamisli grupe ljudi, u Saopštenju za javnost sam decidno iznio sve planove i tajne dogovore iz dvije-tri sobe u

Srebrenici, ili bolje rečeno kuhinje, o načinu eliminacije najzaslužnijih ljudi i novu nedemokratsku uzurpaciju i okupaciju Srebrenice. Nisu se sasvim slučajno braća i amidže bratski podijelili u SDA i SK-SDP. Oni uvijek igraju na dobitnu kombinaciju. Odmah sam saznao i za način vrbovanja ostalih članova Izvršnog odbora Stranke. Naprimjer, Hasan Bećirović je noću doveden iz Sućeske i prespavao je u Srebrenici kod Asima Sandžića, gdje je ujedno bio na "pranju" mozga sa lažnim obećanjima. Odveli su ga na spavanje kod Sandžića koji je za "gospodu" iz Srebrenice bio "niža liga". Jer, zaboga, kako će prava srebrenička gospoda Hasanu Bećiroviću iz Sućeske dozvoliti da spava kod njih, iako im je prijeko potreban. Uprljat će im sobu!

Nakon svega, šta dalje? Moja jedina uzdanica tog momenta je bio moj narod. O svim događajima smo izvijestili Sarajevo. Odbornici Skupštine opštine i najugledniji aktivisti sa terena su nam se masovno javljali i bili uz nas. Istog momenta, poslije mog saopštenja, krenuo sam na teren. Najinteresantnije mi je bilo otići na Dobrak i vidjeti se sa Besimom Ibiševićem, koji je već bio stigao iz Rusije. Pojasnio sam mu kompletnu situaciju i on je, bez pogovora, principijelno stao uz mene i Hamedu Efendića. Posjetio sam na terenu sve odbornike i tražio od njih da potpišu peticiju za prevazilaženje nastale situacije, demokratskim putem održavanjem prijevremene redovne skupštine Stranke. Iz Sarajeva je došla obavijest da će doći delegacija iz Sarajeva. O tome su obaviješteni svi članovi IO SDA Srebrenica. Zaista, tog najavljenog dana iz Sarajeva je došla delegacija na čelu sa Omerom Behmenom, predsjednikom kadrovske komisije. Pored njega, došao je i sekretar Komisije Osman Brka, i Edhem Bičakčić, kao član komisije. Ja i Hamed Efendić smo dočekali delegaciju i poslije našeg odlaska u prostorije imamske kuće Islamske zajednice u Srebrenici, u kojoj smo obavili ikindiju namaz, krenuli smo na zakazani sastanak u Dom kulture u Srebrenici. Sa mnom je u kući Islamske zajednice bio i Zijad Gabeljić Gari. Mada mi, tobe jarabbi, i nije bilo do namaza, jer sam bio već djelimično i zakasnio, nekako sam uspio uzeti abdest i zanijetiti, a pored mene je nijetio i Zijad. Znao sam da nije uzeo ni abdest ali sam se isto tako uvjerio da mu je to prvi put da stane na sedždu. Samo je krajičkom oka gledao kako padam ali je i njegov pad na sedždu bio nevješt. Toliko me je obuzeo smijeh da sam se jedva uspijevao suzdržati. Kada su gosti završili klanjanje, nisam znao ni sam dokle smo nas dvojica sa namazom stigli, tako da sam nekako na brzinu predao selatu. Da sam poslije namaza napravio ijedan kolut preko glave i rekao da je i to sastavni dio namaskog obreda, Gari bi i to uradio isto. Istina, i sam sam tada na namaz stao da se namazom malo dodvorim, jer mi namaz nikada nije bio stran ali je ovaj moj slučaj jedna sveukupna slika nadolazećeg stanja. Bilo mi je jasno da nadolazi vrijeme onih

koji nikada do 1990. godine nisu ušli u džamiju i da će početi trka u džamiju onih ljudi kojim su do tada bogomolje bile prostorije komiteta SK raznih nivoa, a svete knjige partijske knjižice i Manifest komunističke partije.

Prvi put u životu, kada sam otišao na more i ugledao čudesna morska bića po imenu meduze, nisam mogao da shvatim da su uopšte one živa bića, a kada sam shvatio, gledao sam tako znatiželjno promjenu njihova oblika, da nisam mogao da povjerujem sopstvenim očima. Nakon mog bogatog iskustva u deveranju sa narodom, vidio sam da su većina ljudi zemaljske meduze za koje čovjek ne zna niti kada stoje, niti kada leže, pužu, dube na glavi... Mogu da shvatim da se čovjek u određenom momentu, u teškoj situaciji, može malo prilagoditi meduzi ali cijeli život živjeti kao meduza, dobrovoljni beskičmenjak, kojem je dragi Bog podario kičmu, to neću dugo shvatiti. Čovjek je jedino živo Božije stvorenje koje se dobrovoljno odriče svih blagodati što mu je Bog podario. Kada bi ljudi svoj oblik prilagodili svom mentalnom sklopu, malo bi ih bilo koji bi uspravno hodali. Većina bi puzili, gmizali, hodali na četiri noge...

Malik Meholjić je već dodijelio društvene prostorije za potrebe stranke i u momentu kada smo se svi trebali okupiti u Domu kulture, osam članova Izvršnog odbora je održavalo sastanak u novim prostorijama Stranke. U tim prostorijama se već šepurio Hasan Bećirović kojem je bilo obećano mjesto u Stranci. Jadnik! Omer Behmen je bio vrlo ljut zbog njihovog nedolaska u Dom kulture, iako su bili pozvani. Već se na ulicama vidjela velika prisutnost ljudi. Pošto nije bilo drugog izlaza, nađeno je kompromisno rješenje da se zakazani sastanak održi u kancelariji predsjednika SO Malika Meholjića. U predvečernjim satima ispred i u Domu kulture se okupio veliki broj ljudi. Još dok se sastanak održavao u zgradi Skupštine opštine, izrevoltirana čekanjem, masa ljudi se zaputila iz Doma kulture u opštinsku zgradu, provalivši u samu zgradu. Gomila ljudi je jedva zadržana da ne provali u kancelariju gdje se održavao sastanak. Hol zgrade opštine na spratu je bio krcat. Nastala je opšta navala na vrata kancelarije predsjednika SO. Masa se morala zadržati. Sastanak je tekao u napetoj atmosferi, gdje su se Hamed i Besim borili snagom argumenata. Mene zaista sastanak nije puno ni zanimao, jer sam više vremena proveo u holu i pred vratima kancelarije, kontrolišući situaciju i primirujući masu. Atmosfera je bila usijana. Narod je zaista bio u stanju, na moj zahtjev, linčovati bilo koga od članova IO, tako da sam se zaista morao hrvati sa najradikalnijim da ne bi prešli prag koji bi bio neprimjeren i necivilizacijski. Omer je više na sastanku šutio, a Osman Brka, kojeg do tada nisam ni poznao, je pokušavao da izigra neki autoritet, mada mu je teško polazilo za rukom. Okupljena masa je insistirala da se preselimo u Dom kulture, u protivnom će

napraviti incidente, jer su vrata na kancelariji popustila i pojedinci su počeli i fizički da nasrću na neke članove IO Stranke. Drugog rješenja nije bilo. Moralo se preći u salu Doma kulture. Sala doma kulture je bila dupke puna. Situacija je bila dovedena do usijanja. Omer Behmen je pokušao da traži neko kvazirješenje, pa se u pojedinim trenucima stekao dojam da je više na strani naših protivnika ali se i sam našao na udaru okupljene mase. Ipak, narod je meni toliko vjerovao da bi svaki pokušaj skretanja sa kursa koji je zaobilazio mene samo dovela mnoge u neugodnu situaciju. Zaista, narod je pobijedio, a narod je neprikosnoveno meni vjerovao. Hvala mu, nikada se nisam ogriješio o njega ali, kada sve saberem, volio bih da mi nije ni vjerovao. Možda bi bolje prošli i ja i narod. Ja sam prevaren, prevaren je i narod ali ko bi tada znao da je planirana tako perfidna izdaja. Počelo je opšte utrkiivanje ko će doći do mikrofona. Cijelo vrijeme u Domu kulture sam stajao po strani i snimao situaciju. Uistinu, volio sam to veče da dobiju priliku drugi da kažu o meni šta misle. Vidio sam u sali i nekoliko Srba. Jednog momenta sam izašao pred vrata sale u Domu kulture. Na moju bezbjednost je motrio Hasan Mustafić, policajac SJB Srebrenica. Odmah iza mene iz sale je izašao Omer Behmen. Krenuli smo u šetnju ulicom koja je vodila prema zgradi opštine.

”Ja vidim da si ti istinski vođa ovog naroda, samo nemoj da ti to udari u glavu?”, između ostalog, rekao mi je Behmen.

Nakon kratke šetnje vratili smo se u Dom kulture. Kada sam vidio da skup nema više nikakva smisla i da bi sve do sada pozitivno urađeno bilo samo kontraefekat, jer je bilo i nekolicina znatiželjnika koji se raduju svemuslimanskoj propasti, prišao mi je Omer i rekao da bi najbolje bilo da se ovaj skup razide. Istog momenta sam prišao za govornicu. U sali je nastao tajac.

”Naš narod kaže, što je od Boga, slađe je od meda, a za mene ovo veče važi, što je od Omera i Alije za mene je posljednja. Zato molim sve prisutne da se dostojanstveno razidemo?”, rekoh kratko i ostadoh za govornicom.

Zaista sam u tom momentu tako razmišljao. I sada, sa ove vremenske distance, moram priznati da sam tog momenta njima vjerovao kao u Boga. Ipak, to je bila 1990. godina, godina u kojoj nije bilo pameti. Vladale su samo emocije. Neko će misliti da i sada sa mnom vladaju emocije, jer je ljubav najbliža mržnji ali zaista sam se cijeli poslijeratni period trudio da me ne ubije mržnja, jer će ona samo ubiti mene. Zato molim Boga da sa mnom nikada ne ovlada mržnja, jer je moj osnovni motiv istina, a moj narod i moju domovinu može samo istina spasiti i izliječiti.

Poslije ovih mojih riječi narod je krenuo prema izlazu. Iskreno rečeno, poslije toliko nepravde, tu sam noć zaspao kao janje. Prije nego je delegacija

krenula za Sarajevo, Omer mi reče:

”Morate održati prvu redovnu skupštinu stranke? Idite po ključu, obuhvatajući sve mjesne zajednice? S obzirom na posljednje izborne rezultate, idite po ključu 100 glasova – jedan član skupštine Stranke, 300 glasova – jedan član Glavnog odbora, 500 glasova – jedan član Izvršnog odbora”.

Na skupu u sali sam vidio i nekolicinu prijatelja i poznanika iz Bratunca i Vlasenice, među kojima je bio Mehmed Kavazbašić, sa suprugom, i Isnam Taljić. U jednom razgovoru to veče sa njima, Isnam mi reče da bi on, uz onakvu podršku, iste večeri održao novu izbornu skupštinu i izabrao rukovodstvo. Ipak, pristupilo se pripremama za održavanje prve redovne skupštine Stranke nakon izbora, i to će ujedno biti prva redovna izborna skupština na teritoriji BiH. Za sve aktivnosti oko konstituisanja skupštine i izbora stranačkog rukovodstva od strane centrale iz Sarajeva bio je zadužen Mehmed Kavazbašić iz Vlasenice.

KONSTITUIRAJUĆA SJEDNICA SKUPŠTINE REPUBLIKE BIH U SARAJEVU

Prije svih ovih previranja, u Sarajevu je održana konstituirajuća sjednica Skupštine Republike BiH, kojoj sam, naravno, i ja prisustvovao. Prije sjednice Skupštine RBiH, održan je sastanak Kluba poslanika SDA u Zgradi kluba poslanika, današnjoj ambasadi SAD. SDA je imala 86 poslanika u Republičkoj skupštini u oba Vijeća. Poslanicima je saopšteno o načelnom dogovoru da SDA uzima mjesto Predsjednika Predsjedništva SRBiH, SDS predsjednika Skupštine SRBiH, a HDZ mjesto Predsjednika Vlade SRBiH. Isto veče za predsjednika kluba poslanika SDA je predložen i izabran dr. Naim Kadić. Predložena je i izabrana iz reda SDA i delegacija poslanika u Vijeće republika i pokrajina Savezne skupštine SFRJ u Beogradu. Već na prvoj sjednici se vidjelo da će neke stvari ići veoma teško. Odmah po završetku sastanka Kluba poslanika SDA, na kojoj je bio i Alija Izetbegović, pri samom izlasku iz sale sam ga zamolio za jedno pitanje na koje je on istog momenta pristao.

”Gospodine predsjedniče, nekako mi se već čini da je u ovom trenutku Tešanj u Bosni i Hercegovini ono što je doskora bio za vrijeme komunista Drvar. Zašto je to tako?”, pitao sam.

”Znaš šta, Ibrane, Tešanj je muslimanska čaršija sa velikom tradicijom, kao simbol muslimanstva”, reče Alija.

”Pa, po tim kriterijima, i Srebrenica je muslimanska čaršija!”, uzvratih, na što Alija sleže ramenima i produži prema izlazu sa drugima koji su ga salijetali.

Ostao sam nedorečen i malo zatečen. Jasno mi je da su već tada u BiH bile opštine podijeljene na "muslimanske" i "nemuslimanske" ali ako je takva podjela u glavama ljudi i postojala, ne mogu da shvatim da nisu bile "muslimanske" one koje su u sastavu stanovništva imale 75 posto Muslimana, jer, istina, i meni su tog trenutka bile draže "muslimanskije" opštine.

Nakon svega, poslije duboke analize, shvatio sam! Tešanj, tada zaista "muslimanska" opština, sa jakom tradicijom, zaista je bio potencijalno jezgro stvaranja nekog "svemuslimanskog" pokreta koji se mogao temeljiti na tradiciji Ademage Mešića, doglavnika NDH, Muse Ćazima Ćatića i mnogih drugih tešanjskih "prvaka", tako da je tu potencijalnu mogućnost trebalo što prije ugušiti. "Srbijanski genije", Alija Izetbegović, koji je imao razrađen projekat nad BiH, upravo je u Tešanj, kao moguće mjesto koje može "izletiti mimo kontrole", nastojao što prije "poklopiti" Tešanj nižerazrednim ljudima, da ne kažem, tešanjskom fukarom, kako bi se stekao dojam da je Tešanj uz nas. Ništa nije trebalo prepustiti slučaju. SANU i KOS su sve držali pod kontrolom. Sličan odnos Alija je imao i prema Gradačcu. Alija je morao da kontroliše mnoge potencijalne "Zmajeve od Bosne". Samo je trebalo još Cazinsku krajinu staviti pod svoje. Najbolje rješenje je bio po svaku cijenu ugurati Fikreta u SDA. Upravo se Alija, kao tvorac "narodnjačke" stranke, prekršivši Ustav, u BiH prvi i pojavio. Beogradski mentori su mu što prije dali zeleno svjetlo, jer su znali, s obzirom na sveukupnu političku klimu, "ko prvi djevojci, njegova djevojka". Beograd je Aliji odredio i "opoziciju"

U Skupštini SRBiH vladala je dobra atmosfera za vrijeme inauguracije članova Pred sjedništva SRBiH i izbora predsjednika i potpredsjednika Skupštine. Ali, kada je došao na red izbor generalnog sekretara, koje je pripadalo SDA i za kojeg je predložen Avdo Čampara, tada su se probudile srpske strasti. Svi poslanici iz SDS-a su bili protiv Avde. Kako mi je bilo poznato da je Avdo i prije bio visoki funkcioner u pravosuđu SRBiH i da je imao pozitivnu ulogu u aferi "Agrokomerc", bilo mi je jasno zbog čega je Avdo Čampara Srbima bio nepodoban. Iako je naš predsjednik kluba Naim Kadić, stari parader, izašao za govornicu i pokušavao u nekim diplomatskim manirima stati u zaštitu Avde Čampare, nastavljeno je srpsko negodovanje. Izrevoltiran, nisam više mogao trpiti, tako da sam izašao za govornicu:

"Nevalja vam Avdo, je li?! To bi vi htjeli da ponovo krojite muslimansku kadrovsku politiku?! Bi li bili "za" da smo na mjesto generalnog sekretara predložili Edinu Rešidović? Prošlo je vrijeme kada ste vi krojili kadrovsku politiku i ako to trebate raditi ponovo, onda predstavnici muslimanskog naroda ne trebaju sjediti u ovim klupama."

Završio sam govor, koji je ujedno bio moj prvi poslanički istup. Naravno,

Avdo je izabran za generalnog sekretara, tako da je izvršena inauguracija Predsjedništva SRBiH i izabrano rukovodstvo Skupštine SRBiH.

Na sljedećoj sjednici trebala se birati Vlada. S obzirom da se kadrovska politika vodila u uskom krugu ljudi, do samog početka sjednice nismo znali za imena novih ministara.

Do posljednjeg momenta, na mjesto ministra MUP-a, koje je pripalo SDA, nije se znalo ko će biti izabran, mada je već u skupštinskoj sali Muhamed Bešić, dotadašnji Republički sekretar za unutrašnje poslove, sjedio i, kao zapeta puška, čekao svoj izbor. U posljednji momenat, poslije niza izlazaka iz sale "onih koji su odlučivali", definitivno je obznanjeno ime Alije Delimustafića, najpoznatijeg sarajevskog piljara. Uistinu, nisam ga ni znao. Nisam ni bio upućen na bilo kakve kombinacije na najvišem nivou, ali sam bio iznenađen prethodnim prijedlogom Muhameda Bešića, s obzirom da je bio stari partijski kadar, mada se dobro držao u aferi "Srebrenica" i "Fočatrans".

Neupućenost, neinformisanost i naivnost je majka svakog zla. Iako mi tada nisu mnoge stvari bile jasne, brzo sam počeo da shvatam da su glavnim šefovima stranke potrebni šverceri nego profilirani kadrovi.

PRVA (U BIH) REDOVNA SKUPŠTINA SDA SREBRENICA

U Srebrenici se već po mjesnim zajednicama održavaju sastanci mjesnih odbora SDA na kojima se imenuju delegati za skupštinu stranke i kandidati za izbor članova Glavnog i Izvršnog odbora stranke. Došao je i dan održavanja skupštine stranke. Skupština je brojala 120 delegata, a prisutnih je bilo 112. Na zasjedanju skupštine iz Sarajeva je ponovo došao Omer Behmen sa saradnicima. Istog dana se u Sarajevu održavala sjednica skupštine Republike BiH. Skupština stranke u Srebrenici je protekla u krajnje korektnim okolnostima i regularnim uvjetima. Izabrani su svi stranački organi. Ovom prilikom, zbog svih okolnosti koje su prethodile, nemam pojma kako su i na koji način birani delegati u skupštinu stranke, ali zaista, sa sigurnošću i svojom čašću tvrdim da nisam nijednog momenta dao bilo koju sugestiju bilo kome lobirajući za bilo koga. Kao kandidat za člana Izvršnog odbora dobio sam ubjedljivo najveći broj glasova.

U novom Izvršnom odboru SDA Srebrenica su bili:

Grad Srebrenica: mr. Salih Širučić, magistar elektrotehnike i dr. Avdo Hasanović, specijalista pedijatar;

MZ Potočari: Ibran Mustafić, diplomirani inženjer mašinstva, Hamed Efendić, građevinski tehničar i Hamed Salihović, profesor geografije;

MZ Sućeska: Zulfo Salihović, mašinski tehničar i Džemaludin Bećirović, diplomirani inženjer agronomije;
MZ Luka: Sakib Delić, mašinbravar;
MZ Orahovica: Hajrudin Bajraktarević, ekonomski tehničar;
MZ Radoševići: Omer Omerović, rudarski nadzornik i Nekir Bečić, inženjer mašinstva;
MZ Osmače: Sejdaliya Salkić, automehaničar;
MZ Skenderovići: Sead Delić, ekonomist;
MZ Osat: Mevludin Sulejmanović, diplomirani inženjer mašinstva, Jakub Abdurahmanović, nastavnik i Behaija Aljkanović, diplomirani ekonomist;
MZ Krnjići: Ibrahim Smajić, diplomirani inženjer tehnologije;
MZ Toplica: Asim Tanković, mašinski tehničar;
MZ Skelani: Besim Ibišević, profesor historije, Adem Bumbulović, diplomirani inženjer elektrotehnike i Nesib Mandžić, diplomirani inženjer elektrotehnike, i
MZ Gostilj: Osman Džebo, inženjer elektrotehnike.

Ako me sjećanje ne vara, u Izvršni odbor je izabrano 25 osoba, ali se zaista ne mogu sjetiti svih imena.

Nakratko se poslije toga izdvojio novoizabrani Izvršni odbor Stranke i održao prvi sastanak, na kojem je za predsjednika Stranke predložen Hamed Efendić, a Skupština prihvatila. Za prvog potpredsjednika Stranke izabran je Besim Ibišević, a drugog Zulfo Salihović. Od starih članova Izvršnog odbora samo smo ja, Besim Ibišević, Hamed Efendić i Sead Delić prošli u novi IO. Nakon završetka skupštine, koliko sam bio radostan, toliko sam bio i tužan, jer sam, ipak, ovu pobjedu osjećao kao pirovu. Svi oni koji nisu prošli u novi Izvršni odbor, zaista su se ogriješili, ali je neosporna činjenica da su puno i dali, doduše neko više a neko manje. Ipak, u podsvijesti sam mnoge smatrao članovima IO, jer objektivno neki novi članovi IO nisu dali do izbora ništa posebno da bi zavrijedili članstvo u najvišem organu Stranke. Kako prihvatiti činjenicu da je novi član IO stranke Behaija Aljkanović, a da nije Jusuf Bektić ili Hasan Bećirović, iako na ovakav način mogu razmišljati samo ljudi koji nisu osvetnici. Uz mnoge mahane, ne mogu a ne osjećati tugu što nećemo moći dalje sarađivati. Vjerujem da mnogi nisu osjećali ovako kao ja, ali zaista nisam nikada u životu bio osvjetnik, jer sam u odsutnim trenucima ljude gledao po njihovim dobrim djelima, a za svoja loša djela neka sami razmišljaju i neka se kaju. Ja ne mogu zaboraviti uloženi trud Hasana Bećirovića, kada smo sa kupljenim "fićom" išli noću po Osatu, Sućeskoj i drugim mjestima. Jedne prilike, pri odlasku o Osat i Pribidole, "fićo" nam se pokvario, tako da smo sa

Kragljivode morali pješke u Srebrenicu, a dvadeset kilometara pješačenja nije mala stvar. Ne mogu zaboraviti odlazak po mrkloj noći sa Jusufom Bektićem u Močeviče, Storesko i Brezoviće, gdje Jusuf vozi "fiću", a ja na pojedinim dionicama, tek probijene trase puta, valjam kamenje da bi mogli proći. Kako zaboraviti Sabahudina Hukića koji je dosta dao Stranci uz svoje skromne mogućnosti. Ja se moram tim ljudima na neki način odužiti i pružiti šansu i satisfakciju. Poseban odnos sam imao prema Feridu Begiću, jer sam smatrao da je Ferid upao u zamku i mašinu koje nije bio ni svjestan, a znam da je čestit čovjek i dobar Musliman.

Poslije izbora novog Izvršnog odbora i predsjednika stranke, obradovao me je izbor Hameda Efendića za predsjednika, jer je tu počast zaista čestito zaslužio. Iako sam ubjedljivo dobio najviše glasova, u Stranci nisam želio biti ništa više od člana Izvršnog odbora.

Skupština je nastavila svoj rad, a ja sam sa gostima krenuo za Sarajevo, jer je već u toku bilo zasjedanje Republičkog parlamenta.

RASPODJELA VLASTI U SREBRENICI

Nakon mog povratka iz Sarajeva, stranačka skupština je donijela odluku da Malik Meholjić nema podršku stranke za mjesto predsjednika opštine i da ga treba opozvati. Kako je na nivou BiH donesena odluka da se uđe u pregovore sa SDS-om oko podjele resornih mjesta, Izvršni odbor SDA je izabrao i komisiju za pregovore sa SDS-om i tražio od aktuelnog predsjednika SO Malika Meholjića da što prije sazove sjednicu Skupštine opštine, međutim, već su počele opstrukcije oko saziva sjednice SO. Ipak, do saziva sjednice je došlo, ali je sjednica kratko trajala, jer je predsjednik SO bio na službenom putu. Naime, u Sarajevu, u "plavoj Sali" parlamenta RBiH, se taj dan održavao sastanak Radovana Karadžića, Muhameda Čengića i Stjepana Kljujića sa predstavnicima stranaka iz opština u kojima je bilo problema oko uspostave vlasti. Na taj sastanak je otišao Malik Meholjić i Goran Zekić, predsjednik SDS-a Srebrenica i poslanik Skupštine RBiH u Vijeću građana. Mi smo naknadno saznali za taj sastanak, i istog momenta smo ja, Ahmo Tihić (sa svojim "audijem"), Hamed Efendić, Besim Ibišević i Hamed Salihović, požurili za Sarajevo. Kada smo ušli u salu u Sarajevu, situacija je bila napeta, jer je bilo velikih problema u većini opština oko uspostave vlasti.

Nakon našeg ulaska u salu, Maliku je bilo jako neprijatno, a i Goran je ostao u nedoumici s obzirom da su svi planovi tog momenta bili poremećeni. Naime, već su Karadžić, Čengić, Meholjić i Zekić razgovarali oko podjele

vlasti u Srebrenici. Prišao sam im i rekao da Malik Meholfjić nema mandat Stranke da može pregovarati oko ove problematike. Uslijedile su nove polemike između mene, Karadžića i Čengića, jer je po izbornim rezultatima u Srebrenici SDA pripadalo mjesto predsjednika SO Srebrenica, predsjednika Izvršnog odbora SO Srebrenica, sekretara SO, sekretara IO SO, sekretara sekretarijata za privredu, društvene djelatnosti i opštu upravu, sekretara sekretarijata za narodnu odbranu, dok bi SDS-u dobio mjesto potpredsjednika SO, resor uprave prihoda i resor imovinsko pravne službe i katastra. SDS-u bi pripalo i mjesto opštinskog Komandanta štaba TO, dok bi njegovog zamjenika dala SDA. Goran Zekić je bio šokiran ovakvom raspodjelom jer mu je obećano mjesto predsjednika IO SO Srebrenica ali poslije našeg novog razgovora Karadžić mu je rekao da se mora s tim pomiriti jer su takvi izborni rezultati. Tako je Malikov i Goranov plan o nekom novom dvojcu ("Bori i Ramizu") u Srebrenici ostao samo nedosanjani san.

Jedna zanimljiva situacija se upravo dogodila u Bratuncu. SDA je imala 51 posto mjesta u SO Bratunac ali su svojim neznanjem izgubili mjesto predsjednika IO SO Bratunac i na najodgovornije mjesto je postavljen SDS-ov kandidat Rodoljub Đukanović koji će kasnije Bratunčane koštati mnogih života jer je bio predsjednik Kriznog štaba i glavni organizator genocida nad bratunačkim Muslimanima u aprilu i maju 1992. godine.

Nakon naših konačnih dogovora u Sarajevu, uslijedila je sjednica IO SDA Srebrenica na kojoj je trebalo izvršiti izbor imena nosilaca najodgovornijih funkcija. Iako sam bio protiv toga da se izabrani Malik Meholfjić i Ferid Begić mijenjaju sa svojih pozicija, većina je odlučila da se naprave radikalne promjene, te da se smijene predsjednik i sekretar SO Srebrenica. Za predsjednika SO je predložen Besim Ibišević, a za sekretara

Mesud Mustafić. Iako zaista nisam imao posebnih ambicija, zbog zasluga su me predložili za predsjednika IO SO Srebrenica. Nisam sam sebe predložio, a nisam kod bilo koga za sebe ni malim prstom mrdnuo, kako su mi neki znali prigovarati. Za sekretara sekretarijata za privredu, društvene djelatnosti i opštu upravu je predložen Salih Siručić, za sekretara sekretarijata Nurija Porobić, koji je i do tada obavljao ovu funkciju. Bilo je nezadovoljnih ljudi ovakvim izborom tako da se poslije te sjednice više nikada nisu pojavili na sjednicama IO SDA Srebrenica. Takvi su bili Jakub Abdurahmanović i Behaija Aljkanović. Njihova pasivnost mi zaista nije ni smetala. Očito, da su ljudi željeli iskoristiti novonastalu situaciju, a kada nisu našli sebe, odmah su se povukli. Istina, iako mandatar koji je trebao sastaviti IO SO Srebrenica, ni sam nisam bio zadovoljan pojedinim kadrovskim rješenjima, jer sam, kao budući predsjednik IO SO, morao ispaštati sve urađeno ali javno nisam

reagovao, jer sam smatrao da će mnogi misliti da pretjerujem. Međutim, život me naučio da za sve što je neko odgovoran, treba voditi i kadrovsku politiku, da bi zaista u potpunosti opravdano trpio odgovornost. Neposredno poslije toga zakazana je sjednica SO Srebrenica, na kojoj je Maliku Meholjiću i Feridu Begiću izglasano nepovjerenje. Za njihovu smjenu je glasalo 36 odbornika, upravo onoliko koliko je trebalo glasova za smjenu, a isto toliko glasova je dobio novoizabrani predsjednik SO Besim Ibišević i sekretar SO Mesud Mustafić. Poslije toga predložen je izbor Izvršnog odbora SO, kao kolektivni organ upravljanja, na čelu sa mnom. Za izbor Izvršnog odbora SO Srebrenica se izjasnilo 58 odbornika. Sam izbor Besima Ibiševića na mjesto predsjednika SO Srebrenica sa 36 glasova je govorio mnogo. Naime, od ukupno 70 odbornika za taj izbor je glasalo 36, što je tijesna većina, s obzirom da je sama SDA imala 45 odborničkih mjesta. Bio je to dokaz da ipak u sastavu Kluba odbornika SDA Srebrenica ima ogromnih podjela koje će nas pratiti do samog nestanka Srebrenice 1995. godine.

PRVI DOLAZAK NA POSAO

SDS je za mjesto direktora uprave prihoda imenovao Daneta Katanića, dipl.ecc, vojvodu u ratu, a za direktora katastra i imovinsko pravne službe, dipl. pravnika Negu Jevtića. Sutradan, poslije izbora, Besim Ibišević se odmah pojavio na radnom mjestu, a ja sam odlučio da moj prvi radni dan, kao novog predsjednika IO SO Srebrenica, bude ponedjeljak, poslije zasluženog odmora do kraja vikenda. Što odmah nisam potrčao na radno mjesto kao Besim, zaista je jedan od razloga, što mi je kompletna ova pobjeda ipak ostavila dovoljnu dozu muke u stomaku. Znao sam da nije previše sretna.

U ponedjeljak sam uranio i krenuo na posao.

S obzirom da sam predstavljen kao "životinja koja jede ljude" ili, bolje rečeno, kao neki "minijaturni Hitler", kada sam se pojavio u hol zgrade SO zatekao sam muk. Nikog nisam vidio na hodniku. Doduše na posao sam i došao kao neki kauboj u farmericama, jakni i u čizmama "kaubojkama", koje su tada bile modni trend. Prošao sam do kancelarije i ostavio fasciklu, popio kafu i otišao do predsjednika SO Besima Ibiševića.

Besim je bio sav usplahiren, jer se uistinu obradovao novoj funkciji. Sreli smo se na sred njegova kabineta, a on mi reče:

"Ibrane, je li ovo moguće?! Kada smo počeli pješke vršljati po selima, strahujući za sopstvene živote, nismo mogli ni pretpostaviti da ćemo ovdje završiti."

Smijao sam se Besimovim komentarima. Koliko je bilo izazovno i lijepo, toliko je bilo odgovorno i mučno, s obzirom na sveukupnu situaciju u kojoj smo se nalazili. U to vrijeme situacija u opštinskom budžetu je bila katastrofalna. Budžetski deficit je iznosio oko 3.000 mlrd. tadašnjih dinara. Dovoljno je reći samo da ulična rasvjeta nije bila plaćena za posljednjih šest mjeseci. Mnogi su se po ćoškovima smijali i govorili da nećemo skrasiti ni mjesec dana. Međutim, u naredna tri mjeseca uspjeli smo dostići "pozitivnu nulu" sa svim izmiranim obavezama u organima uprave. Za vrijeme jednog razgovora sa predsjednikom SO Višegrad, bilo je govora i o problematici sa kojom se oni susreću. Fikret Cocalić mi je rekao da oni rade na naplati naknade za poplavljeno područje opštine Višegrad od strane HE "Bajina Bašta". Ja i moj sekretar za privredu, Salih Siručić, smo odmah krenuli na sastanak u Višegrad, gdje smo konkretno, sa našim prijateljima, napravili kalkulaciju zajedničkih potraživanja. Ispostavili smo fakturu Elektroprivredi Srbije i budžet je bio pomognut sa dodatnih 1.800 mlrd. tadašnjih dinara. Nakon ove naše brzinske akcije malo smo odahnuli. Hvala Bogu, prošlo je vrijeme kada Mandić, direktor HE "Bajina Bašta", dođe u srebreničko lovište Bijele Vode, pojede janje i dâ, kao hediju, opštini Srebrenica nekoliko kamiona šuta da im se naspju lokalni putevi do Klotivca. Sada će, umjesto njegovog dolaska na Bijele Vode, Elektroprivredi Srbije stizati faktura koju mora platiti.

Što se tiče stanja budžeta, situacija me uopće nije iznenadila. Prethodna vlast, koju niti je ko birao, niti je prema kome imala odgovornosti, je išla sa logikom da nam ostavi neizdrživu situaciju. Međutim, to je i do danas logika vladanja na ovim prostorima. Svaka prethodna vlast je "cunami" za dolazeću, jer i iza "cunamija" ostane više nego iza prethodne vlasti. Tude je najlakše trošiti, pogotovo kada sa istim raspoložu ljudi koji nemaju stida ni pred Bogom, u kojeg i ne vjeruju, niti pred narodom, jer ga dovoljno mrze, a zakona se ne boje, jer je u njihovim rukama.

BORBA ZA MUP U SREBRENICI

U Skupštini Republike BiH situacija je sve zaoštrenija. Već je došlo do potpune polarizacije između SDS-a na jednoj, i SDA i HDZ na drugoj strani. U aprilu 1991. godine trebalo je sprovesti redovni popis stanovništva u BiH. Ja, kao predsjednik IO SO, sam po funkciji bio predsjednik Komisije za popis stanovništva za opštinu Srebrenica. Poslije provedenog popisa stanovništva, u Srebrenici je bilo ukupno oko 37.600 stanovnika, od toga 27.800 Muslimana ili 73 posto, Srba oko 9.700 ili 25 posto i ostalih oko dva posto. Doduše, bilo

je i krivtvorenih imena od strane Srba, tako da je bilo dosta popisanih čije je stalno prebivalište bilo u Srbiji. Sa strepnjom sam čekao rezultate popisa, jer sam mislio da će u BiH Muslimana biti preko 50 posto, što bi nam omogućilo da budemo narod koji je uistinu državotvorni. Na moju žalost, poslije popisa, nakon objave konačnih cifara, Muslimana u BiH je bilo 43,7 posto, Srba 31,7 posto, a Hrvata 17,8 posto. Ostatak do sto procenata je pripao nekim nacionalnim manjinama i familijama u kojima se nije znalo "ni ko je koga jebavao", pa su se uglavnom takvi izjašnjavali kao Jugosloveni.

Poslije sukoba u Sloveniji, definitivno su pale sve iluzije o mirnom razrješenju jugoslovenske krize. Nakon agresije na Republiku Hrvatsku, Republika BiH je postala krčma u kojoj se ne zna ko pije, niti ko plaća. Srbi po BiH samoinicijativno proglašavaju "srpske autonomne oblasti". U Srebrenici je situacija krajnje napeta, ali pod kontrolom, jer Srbi nisu mogli vršljati bez pomoći sa strane. Da ne mogu vršljati, to im je otvoreno stavljeno do znanja.

U martu 1991. godine trebalo je izvršiti kadrovske promjene u SJB Srebrenica. Prije toga mi smo, ispred SDA, u dogovorima sa SDS-om, napravili interni sporazum na nivou opštinskih odbora da SDA pripadne mjesto načelnika SJB, komandira policije i predsjednika Osnovnog suda u Srebrenici, a da SDS-u pripadne mjesto javnog tužioca. Nakon našeg dogovora na nivou opštine, na nivou Republike SDA i SDS postižu dogovor da u opštinama, gdje iste participiraju u vlasti i gdje je SDA u prednosti nad SDS-om uzima mjesto načelnika policije, da SDS-u pripadne mjesto komandira policije, a vjerovatno je takav dogovor bio i u obrnutom smjeru. Nakon dogovora na republičkom nivou, slijede sve veći pritisci od strane Srba da se na mjesto komandira postavi kandidat SDS-a, jer je već na mjesto načelnika policije imenovan Hamed Salihović Sado, kao kandidat SDA. Prije višestranačkih izbora u Srebrenici načelnik policije je bio Savo Aleksić, a komandir Taib Mustafić. Poslije izbora novog načelnika u SJB Srebrenica, rukovodni kadar je izgledao: načelnik SJB Hamed Salihović Sado, komandir policije Taib Mustafić, zamjenik komandira policije Alija Hasić i pomoćnik komandira policije Milun Perendić. Iako je Taib bio i predizborni komandir policije, poslije postavljanja Sade za načelnika policije, nismo htjeli da vršimo bilo kakvu personalnu promjenu u rukovodnom kadru policije, jer je bilo bolje "ne čačkati" da ne ispadne gore. Poslije niza peripetija i pritisaka obaviješteni smo da jedan dan trebamo ići na sastanak u Sarajevo.

Na sastanak iz Srebrenice smo pozvani samo mi koji obnašamo funkcije ispred SDA, a niko nije pozvan ispred SDS-a. Na sastanak je pozvan Hamed Efendić, kao predsjednik SDA, Besim Ibišević kao predsjednik SO, ja kao

predsjednik IO SO i poslanik u Skupštini RBiH i Hamed Salihović Sado, aktuelni načelnik SJB Srebrenica. Na sastanku u Sarajevu su nas dočekali Vitomir Žepinić, zamjenik ministra MUP-a, Momčilo Mandić pomoćnik ministra za kriminal, hhhhhmmmm..., te Hilmo Selimović kao pomoćnik ministra MUP-a za kadrovske poslove. Hilmo Selimović je šutio i nije progovarao, a prije toga mi je Hamed Salihović Sado rekao da je jednom bio kod Hilme i o Hilmi je govorio izrazito pozitivno. Prvi se otvorio Momčilo Mandić, insistirajući da se Srbin postavi na mjesto komandira policije u Srebrenici. Na njegove riječi je reagovao Hamed Efendić, rekavši da mi već imamo potpisani interni sporazum sa SDS-om Srebrenice i da nam po tom dogovoru pripada mjesto načelnika i komandira policije. Mandić je rekao da je to stav na nivou Republike i da će on taj stav ispoštovati. Slušao sam razgovor i pomalo se ironično smijeshio, posmatrajući Žepinića, koji je uglavnom šutio. Nakon Mandićeve "autoritativne" besjede, za riječ se javio Hamed Salihović Sado, načelnik policije, i "očitao lekciju" svojim pretpostavljenim. Besim Ibišević je šutio kao mumija. Nakon Sadine "lekcije", reagovao je Žepinić:

"Gospodine načelniče, moli se Bogu za ovakvu političku situaciju u Bosni kakva jeste, a da nije, tebe bi čekalo rješenje o razrješenju prije nego što bi i došao u Srebrenicu!"

To je odmah razgoropadilo Mandića, koji je dodao:

"Mi ćemo u Srebrenici postaviti komandira Srbina, to da znate! Ja ću sada potpisati rješenje!"

Gotovo je bilo, nisam više mogao izdržati:

"Mandiću, rješenje koje ti pošalješ u Srebrenicu o imenovanju Srbina na mjesto komandira policije, čim se ja vratim u Srebrenicu istog momenta će biti poderano i zapaljeno pred kolektivom SJB u Srebrenici. I da znaš, Mandiću, u Srebrenici sam ja vlast, a ne ti! Sa takvim ponašanjem i eksponiranjem, kada pođeš u Srebrenicu, na Turbetu, mjestu gdje počinje teritorija opštine Srebrenica iz pravca Bratunca, moraš mene nazvati i pitati hoću li ti dozvoliti ulazak? U protivnom, neće ti niko garantovati bezbjednost. Sikiraj se ti kako ćeš u Nevesinju i Bijeljini postaviti Muslimana na mjesto komandira i ne sikiraj se za Srebrenicu!"

Nastao je tajac. Hilmo je pomno pratio situaciju. Ostao je i Mandić bez teksta. Nakon toga je Žepinić pokušao smiriti situaciju riječima:

"Pa, dobro, ne komplikujte, sješćemo jednom ja, Ibran i Goran Zekić pa ćemo se oko svega dogovoriti."

Sastanak je tada bio završen. Vratili smo se prezadovoljni u Srebrenicu, svjesni da smo u stanju naše interese, kada je u pitanju SJB Srebrenica, braniti svim mogućim sredstvima, jer je tada policijska stanica za nas bila najveća

nada i snaga. Ono što je djelimično za nas bilo nepovoljno je to što je, faktički poslije svega, jedino novo lice u policiji bio Hamed Salihović Sado, kao načelnik policije. Ostalo je sve isto, ali bolje nego bilo kakve nove promjene. Policijski sastav u Srebrenici je bio u poznijim godinama, trebalo nam je novih mladih snaga, a pored toga na nivou cijele BiH je nacionalni sastav policijskih snaga bio daleko procentualno niži u odnosu na sastav stanovništva BiH. U tom periodu iz centrale SDA iz Sarajeva je stigla obavijest da je napravljen sporazum sa MUP-om Republike Hrvatske za odlazak naših momaka na kurs za policajce i da Stranka treba izvršiti odabir kadrova po svim opštinama. Poslije završetka kursa u Zagrebu, ti momci bi trebali biti primani etapno u službu MUP-a RBiH, kako bi se izbalansirao nacionalni sastav. Iz Srebrenice je bilo planirano da u Zagreb ide oko 30 momaka. Mi smo ih uputili u dvije etape, tako da je iz Srebrenice u Zagreb otišlo oko 40 momaka. Prije nego se kurs i završio, došlo je do otvorene agresije na Republiku Hrvatsku, tako da je kurs prijevremeno završen. Našim momcima je rečeno da je usljed novonastale situacije kurs završen i svi oni koji žele ostati u sastavu MUP-a Hrvatske, to mogu učiniti, a oni koji ne žele mogu se vratiti u svoje matične opštine. Uglavnom, većina se vratila u Srebrenicu. Znam da je ostao Nesib Ademović iz Šušnjara i da je cijelo vrijeme agresije bio u sastavu snaga MUP-a Hrvatske, a ujedno je zasnovao i radni odnos u hrvatskom MUP-u. Sa ove vremenske distance, ne da nije pogriješio, nego je napravio životni potez. Ako se i borio, zna se za koga i za kakvu državu? Da je došao u Srebrenicu, sadašnja kriminalna garniture, koja ima samo svoje privatne torove, zvala bi ga "šehid" i imao bi privilegiju da jednom u godini podijeli od istih proučenu fatihu na njih 10.000 u Potočarima. Blago onom ko je pred Allahom uistinu šehid. Ipak, bolje je biti živi hrvatski branitelj, nego šehid bosanskih bandita, jer su sve pokrali, samo su svoje sinove tjerali od mjesta na kojima se postaje šehid po njihovim kriterijima. "Šehidi" su im miliji u tuđim kućama.

IZNENAĐUJUĆI SUSRET SA ŠAJOM PRED SKUPŠTINOM R BiH

U ljeto 1991. godine krenuo sam u Sarajevo na redovno zasjedanje Skupštine. Kada sam se uputio u pravcu zgrade, na samom ulazu u garaže sustigao me je bijeli "mercedes".

Za volanom je bio Senad Šahinpašić Šaja. Parkirao je auto i izašao. Poselamili smo se i počeli časkati. Iznenada me je zovnuo da prođem iza auta. Kada smo prošli iza parkiranog "mercedesa", Šaja je otvorio gepek. Zaista,

nisam mogao da vjerujem, preda mnom je bila vreća sa naoružanjem, krajnje nemarno nabacano u vreću iz koje su virile cijevi. Ostao sam zatečen. Nisam mogao da vjerujem da se može ovako nonšalantno vući oružje u gepeku automobile? Pitao sam ga odakle mu ovo?

"Ima toga kada zatreba! Da li treba tebi?", pitao je.

U toku cijelog zasjedanja Skupštine bio sam više zaokupljen ovim prethodnim prizorom u Šajinom autu, nego dnevnim redom zasjedanja. Konstantno sam obraćao pažnju gdje je Šaja. Na jednoj pauzi tokom zasjedanja skupštine uočio sam u holu da zajedno stoje Muhamed Čengiđ, Šaja iz Foče i Asim Juzbašić, poslanik iz Zvornika. Sa Asimom sam inače bio jako blizak, jer smo sa Drine, dakle, komšije. Nisam mogao izdržati, a da im ne pridem. Razgovarali su o oružju. Asim Juzbašić je insistirao da mu daju nekoliko cijevi. Normalno, ja sam otišao da vidim ima li neke nafake i za mene. Kada smo se razišli, ja sam se na novoj pauzi vidio sa Juzbašićem koji mi je rekao da su mu dali 20-tak cijevi. Kasnije mi je rekao da je tačno dobio 18 cijevi.

Poslije te informacije "saletio" sam Šaju i on je rekao Asimu da mi da jedan automat. Zaista, Asim mi je obećao da će mi dati dvije cijevi. Jednu za mene, a jednu za Hameda Efendića. Asim mi je rekao tačno datum i vrijeme kada trebam doći i uzeti dvije obećane "gevere". U dogovoreno vrijeme sam krenuo sa amidžom Ibrahimom i došli u Drinjaču gdje je Asim imao vikendicu. Pošto ga nismo našli u Drinjači, krenuli smo za Zvornik, ali ga nismo našli ni u Zvorniku. Pri povratku iz Zvornika susreli smo Asima koji mi je rekao da smo se mimoišli i da je bio u Potočarima kod Hameda Efendića i da je kod njega ostavio oružje. Odmah sam svratio kod Hameda, i on mi je kazao da je Asim kod njega ostavio automat marke "thompson" i pušku M48. Ja sam izeo automat, a Hamed je zadržao pušku.

AGRESIJA NA BIH JE POČELA 1991. GODINE!

Već tog ljeta najteža situacija na području opštine Srebrenica je bila u Skelanima. Jedna prikrivena težnja da se formira opština Skelani postaje potajno sve izraženija, jer su Srbi smatrali da bi to bila "srpska opština", iako je samo na prostoru MZ Skelani omjer stanovništva bio 2:1 u korist Muslimana. Mislili su da tako mogu kontrolisati granicu na Drini, jer je Skelane od Bajine Bašte faktički dijelio samo most. Opštinski odbor SDS-a je zaista sa Skelanima radio mudro i organizovano. Njihova najveća skupina odbornika je bila iz Skelana, koju je predvodio Milenko Čanić i Džido, tako da su planski radili na razbijanju jedinstva opštine Srebrenica. Pored Čane i Džide, kao ideologa,

u Skelanima, kad je u pitanju srpski narod, sve konce u rukama je držao pop, Slavko, Buce, ... Goran Zekić svoje glavno utočište je imao u Podravanju, koje je bilo okosnica srebreničkih nalazišta rude boksita, a koje su imali u planu pripojiti Vlasenici, ili, bolje rečeno Milićima. Dok su sve opštine u Srednjem i Donjem Podrinju imali u planu odmah uzeti, Srebrenicu su imali u planu razbijati. Zanimljivo, i pored toga što je u Srebrenici počinjen genocid, da bi mogla postati integralni dio Republike Srpske, nikad nije prestao plan disolucije Srebrenice, koje je trenutno pri kraju i na čijem projektu učestvuju i "muslići" iz Srebrenice.

Trgovačke firme na prostoru opštine Srebrenica su uglavnom, pored BiH, svoje tržište prehrambenim artiklima snabdijevale iz Srbije. Već u ljeto 1991. godine Vlada Srbije je donijela odluku o embargu na uvoz prehrambenih artikala u BiH iz Srbije. S obzirom da je Srebrenica bila, kao što sam prethodno napisao, sirovinska baza tj., kolonija Srbije, IO SO Srebrenica je donio odluku o zabrani izvoza drvnih sortimenata u Srbiju, a jedini način izvoza za Srbiju je samo uz plaćanje kompenzacijom za prehrambene proizvode, s obzirom da je Topčiderski dinar postajao sve bezvrijedniji. Grupa naših aktivista sa Skelana, na čelu sa Ahmom Tihićem, pravi barikade na skelanskom mostu koji povezuje Srbiju i BiH, stavljajući do znanja da ćemo i mi štititi suverenitet i granice BiH. Situacija se komplikuje do te mjere da je u Skelanima morao intervenisati i odred specijalne policije iz Tuzle kojeg je uputio tadašnji načelnik CSB Tuzla Enver Šarić.

S obzirom da je "rat" u Sloveniji bio završen i da je Srbija, ili, bolje rečeno, ostatak Jugoslavije, već u agresorskom ratu sa Hrvatskom preko teritorije BiH, koja je faktički porobljena, sasvim je logična odluka Vlade Srbije o zabrani izvoza hrane u druge republike. Kontrola kompletnog platnog prometa i monetarne politike je još uvijek bila u Beogradu. Za svoje potrebe na Topčideru štancaju dinara koliko im je potrebno, a sebe bezvrijednim novcem snadbijevaju neophodnim sirovinama za dugotrajni rat. Na jednoj sjednici Skupštine Republike BiH, Jovo Mijatović, poslanik iz Zvornika, između ostalog je rekao da je "Drina kičma srpskog naroda". Nisam mogao ostati dužan, te sam mu odgovorio riječima "da će na tom organizmu biti šlaginara lijeva strana i da će biti oduzeta." Očito, Jovo Mijatović, ratni zločinac za kojeg niko i ne pita, tada je mnogo više znao od mene.

Dok Srbija uvodi embargo i nama daje neoborive dokaze da imamo pravo uzvratiti istim mjerama, naši tukci, ili bolje rečeno izdajnici, u Sarajevu čekaju milost od Boga. Nije istina da je agresija na RBiH od strane Srbije i Crne Gore krenula 1992. godine! Agresija na BiH je bila u dubokom jeku i 1991. godine, ali naši tukci to nisu vidjeli, ili bolje rečeno nisu to željeli da vide.

Ustvari, agresija na Republiku BiH nije nikada ni izvršena, jer je doslovno tog momenta BiH bila okupirana, osim nekoliko enklava i dijelova, kao što je bila Srebrenica. Vlada R BiH se već ponašala podanički i nije imala hrabrosti da se suprotstavi Beogradu. Za mene je pokolj u okupiranoj BiH počeo napadom na selo Ravno u Hercegovini. Ja sam zaista zagovarao da ne čekamo da Srbija i Crna Gora selektivno ratuju protiv pojedinih republika, nego istog momenta da krenemo u rat za oslobađanje svoje domovine kada i Hrvatska, ali ja sam bio samo jedan sitni, mali "ekstremist". Kako faktički Vlada R BiH postoji samo na papiru, u tom momentu Izvršni odbor SO Srebrenica se pokušava ponašati kao Republička Vlada i donosi odluke koje su, na našu žalost, trebale da budu donešene od strane republičkih organa vlasti. Dok se građani BiH i njena privreda doslovno pljačkaju od strane Srbije, za to vrijeme u Sarajevu ne znaju smijeniti guvernera Narodne banke R BiH Hajru Balordu koja je tog momenta bila veći četnik po interese BiH i od samog Karadžića.

Pored odluke o zabrani izvoza drvnih sortimenata sa područja opštine Srebrenica, IO SO donosi odluku kojom nalaže firmama sa područja opštine Srebrenica da obustave uplate saveznih poreza. Tog momenta se u Srebrenici poštivao samo Ustav i zakoni R BiH i zaista smo se u tom periodu ponašali kao država u državi u okviru naših mogućnosti koje su bile minimalne. Ipak smo zaista tog momenta bili prepušteni sami sebi, ili, preciznije rečeno, bili smo prepušteni Srbiji.

SVE ČEŠĆE OBLIJETANJE NASERA OKO MENE

S obzirom na kompletnu situaciju u tom periodu sve više je uz mene Naser Orić, policajac specijalne jedinice MUP-a Srbije. Sve je uporniji da mu pomognem da pređe u MUP R BiH. Zaista smo se često družili i ja sam nastojao da mu u tim namjerama pomognem. Pored njegovih konstantnih molbi, meni je na to ukazivao i moj brat koji se uglavnom često, mimo mene, družio sa Naserom, a ujedno smo i najbliži rođaci.

Iako po cijelu noć ne spavam i konstantno sam na terenu, sve više stiže pritužbi na kompletnu bezbjednosnu situaciju na cijelom prostoru opštine Srebrenica. Na terenu su česte provokacije građana muslimanske nacionalnosti od strane Srba, a one uglavnom dolaze iz Srbije i to u noćnim satima. Faktički, u tom periodu moj posao se svodio od sedam do 15 sati u opštini, a pravi posao je kretao poslije 15 sati, obilazeći teren stranačkim autom, najčešće sa Hamedom Efendićem ili sa načelnikom SJB Srebrenica, Hamedom Salihovićem Sadom i patrolom policije. Zaista, ni sam ne znam kako je mogla i policija u tom

periodu izmoći da bude prisutna na kompletnom terenu opštine? Ne mogu a da ne spomenem Hasana Mustafića, Aliju Hasića i Edhema Bektića koji su više vremena radili nego što im je službom propisano.

Nakon loše bezbjednosne situacije sve je više pritisa i zahtjeva prema SJB za dodjelu dozvola za nošenje vatrenog naoružanja. Ja sam načelniku konstantno sugerisao da svakom čovjeku, koji može nabaviti naoružanje, odgovori pozitivno na njegov zahtjev po bilo kojem osnovu.

Jedno poslijepodne sam imao informaciju o sve većoj uznemirenosti stanovništva duž granice, odnosno duž obale Drine, pogotovo na potezu Perućac – Klotjevac. Bilo je već duboko u noć kada sam sa Hamedom Efendićem, predsjednikom SDA, krenuo na područje Osata da obidemo teren i vidimo o čemu je riječ. Već na potezu od Kragljivoda do Oštika naišli smo na barikade. Na svakoj barikadi smo izlazili i razgovarali sa ljudima koji su nam govorili o sve češćim provokacijama iz vatrenog oružja sa one strane jezera na Drini. Znali smo da je velika koncentracija vojske na desnoj obali Drine, a pogotovo na platou planine Tara. Kada smo sišli niz Osat i došli do sela Rađanovići, koje se nalazilo u neposrednoj blizini jezera, naišli smo na mučnu situaciju - izbezumljeni ljudi su stajali oko puta sa sjekirama i vilama u rukama. Vriska žena i djece se čula sa svih strana. Više ih je bilo po obližnjim baščama, nego u kućama, jer sam instikt govori da pri opasnim situacijama ništa drugo ne preostaje nego bježati iz kuće. Sa ljudima smo proveli jedno vrijeme, smirujući situaciju i ubjeđujući ih da ćemo poduzeti sve što je u našoj moći da im olakšamo život. Zaista, iz pravca Srbije se čula paljba. Nakon umirujuće situacije, nastavili smo dalje uz lijevu obalu. U Prohićima je bilo isto, a sa narodom smo zatekli i Mevludina Sulejmanovića, koji je bio član IO stranke. Kada smo došli u Klotjevac, situacija je bila prilično mirna. Na seoskoj vodi smo naišli na tri-četiri momka koji su držali stražu. Kada smo prišli bliže i pozdravili se, vidjeli smo da je to Nekir Bečić, član IO stranke, i Senahid Halilović, član Glavnog odbora stranke u Srebrenici. Držali su neke puške. Pitali smo ih za stanje u Klotjevcu. Rekli su da je prilično mirno ali da je, ipak, bolje biti na oprezu i držati stanje pod kontrolom.

Danas, Hamed Efendić nije živ, Mevludin Sulejmanović nije živ, Nekir Bečić i Senahid Halilović su živi. Jedan u Americi, a drugi u Australiji. Sada su uglavnom "generali" ARBiH oni, između ostalih, od kojih smo se tada branili i po cijelu noć bili budni. Svaka podanička vlast voli hulje, oni su poslije svakog rata nagrađeni, a patrioti se poslije rata protjeruju da cijeli život tumaraju po bijelom svijetu.

Poslije našeg razlaza sa Nekirom i Senahidom, krenuli smo u pravcu Srebrenice. Kad smo stigli u grad zatekli smo mirnu atmosferu. Nekoliko članova gradske "elite" je bezbrižno igralo karti u Osminoj kafani. Bože,

kakva drastična razlika na dva lokaliteta jedne opštine. Otišao sam do zgrade opštine i ušao u svoju kancelariju. Iako je bila kasna noć, telefonski sam sazvao vanrednu sjednicu Izvršnog odbora SO Srebrenica, bez Srpskih članova. Nakon pola sata, pozvani članovi IO SO su došli na sastanak, a jedina tačka dnevnog reda je bila političko-bezbjednosna situacija na području Srebrenice. Nakon kratke diskusije donesena je Odluka o dizanju rezervnog sastava policije u SJB Srebrenica. Istu Odluku smo uputili u Sarajevo Vladi RBiH i MUP-u RBiH, čekajući odgovor o tome da li smo ih dovoljno zaintrigirali da postupe po našim zahtjevima na nivou Republike i donesu Odluku o mobilizaciji rezervnog sastava. Odluka IO SO je proslijeđena na ruke predsjedniku Vlade Juri Pelivanu i ministru MUP-a Aliji Delimustafiću. Decidno smo rekli, ako oni ne donesu takvu Odluku ili nam ne daju saglasnost, mi ćemo samoinicijativno pristupiti mobilizaciji rezervnog sastava. Iako smo izvršili sve pripreme i počeli sa mobilizacijom rezervnog sastava, nakon izvjesnog vremena dobili smo i odgovor da Vlada razmatra taj prijedlog. Zaista, poslije toga uslijedila je i odluka Vlade o mobilizaciji rezervnog sastava na nivou čitave Republike shodno procijenjenim potrebama po opštinama.

Kako je u nas mobilizacija bila u toku, načelnik SJB je insistirao da se na nivou opštine Srebrenica za početak mobiliše 50 posto ukupnog rezervnog sastava, jer je njegova procjena bila da trenutno tolika formacija može biti dovoljna da kontroliše situaciju. Većina momaka, koja je u Zagrebu pohađala kurs, je ušla u novi rezervni sastav policije. Bilo je problema kako finansirati dodatne snage u policiji, jer ministarstvo nije našlo adekvatno rješenje. Morao sam otići u policiju da u direktnim razgovorima sa rezervistima pokušam riješiti nastalu problematiku. U razgovorima sa direktorima srebreničke privrede dogovorili smo se da svi rezervisti, koji su do mobilizacije bili dio njihovog kolektiva, obavljaju dužnost policajca, a da će biti zadržani na platnom spisku svoje matične firme. Problem je bio za one koji nisu nigdje bili u radnom odnosu.

Ipak, iznašli smo neki modus. U početku, da se uđe u rezervni sastav policije, osnovni motiv svih je bio da se dođe do puške, ali poslije dobijene puške, odmah su prioriteti bili drugi.

Jednog dana u moju kancelariju je došao Adib Đozić, odbornik DSS-a i direktor "Srebrenicakamena". Pošto je dugo godina bio blizak Hamedu Efendiću, jer je jedno vrijeme bio direktor GP "Radnik", Adib je osjetio potrebu da se treba približiti rukovodstvu opštine i Stranke, a vjerovatno je i prije komunikacije sa mnom bio u kontaktima sa Hamedom. Poslije razmijenjenih nekoliko rečenica i popijene

kahve, Adib mi je rekao:

"Znaš šta, predsjedniče, na nivou opštine Srebrenica postoji jedan Fond za takozvano dodatno zapošljavanje koji je formiran 1988. godine, za kojeg je sredstva izdvajala srebrenička privreda. Ja sam potpredsjednik tog Fonda, a predsjednik je Mira Petrović. Mi bi trebali da vidimo šta ćemo konkretno sa tim sredstvima koje već jede inflacija, a mogu biti od koristi za stranku? Meni treba samo Odluka IO SO da se ta sredstva mogu koristiti namjenski. Ko jebe Miru, ja ću, mimo njenog znanja, završiti posao!"

Po nekim našim internim kalkulacijama trebali smo odrediti preduzeća kojim bi bila donirana ta sredstva pod uvjetom da od tih sredstava izdvoje po 30 posto za Stranku. Objektivno, tražili smo koliko-toliko podobne, pa bi sredstva trebalo donirati DP "Srebrenicakamen", JKP "Polet", DP "Boksit" i DP "Rudnik olova i cinka".

Pored našeg razgovora o opštoj problematici, Adib je iskoristio priliku da me upita i za moje porodično stanje:

"Znaš šta lbrane, tvoj brat Same nigdje ne radi, fakultet je zanemario, tako da bi bilo dobro da ga zaposlimo? Ja ga istog momenta mogu primiti u "Srebrenicakamen" na mjesto poslovođe. On je završio građevinsku tehničku školu, tako da bi mu u potpunosti odgovaralo mjesto poslovođe."

"Adibe, moja mati ima porodičnu penziju, a ja imam dobra primanja, tako da nam nije uopšte kriza. Ja svom bratu mogu od sebe odvojiti dovoljno sredstava da može pristojno živjeti, a rekao sam mu da, ako hoće nastaviti studije, ja ću ga finansirati. Hvala ti najljepša, ali kada bih ja svoga brata zaposlio, ne bih smio od stida pred narod izaći. Ima ih na Birou za zapošljavanje, a da im u kući niko ne radi, tako da ima prećih od moga brata Samida", odgovorih Adibu.

Možda je ovaj dio razgovora sa Adibom, koji se odnosi na moje privatne stvari, nije ni bitan, ali je, ipak, jako bitan. Dok sada po ovoj napaćenoj zemlji hoda u beznađu lavina mladosti, pokušavajući da dođe do bilo kakvog posla, kupujući od bosanskohercegovačkih lopova na vlasti radno mjesto za pozajmljene pare, a ima ih ogroman broj koje moraju prodati i svoje tijelo, neću da zaposlim brata, iako me Adib na to "tjera". Istina, i tada se neki od mojih saboraca nisu ponašali kao ja. I u poštenju i moralu postoji granica. U ratnom i poratnom periodu imati dušu i držati se morala, bio je uvod u zločin. Ja sam zločinac! Zločinac sam prema rahmetli bratu, prema bratiću, koji kao ratno siroče ne živi onako kakav bi mu život želio priuštiti amidža. Zločinac sam prema sebi koji, kao predratni diplomirani inženjer i visoki funkcioner, utemeljitelj domovine i borac, trenutno se nalazim na Birou za zapošljavanje. U ovakvoj državi ostati uspravan i sačuvati dostojanstvo znači činiti zločin prema sebi i svojoj porodici.

Poslije konsultacija sa Abdulahom Ahmićem, direktorom DP "Rudnik olova i cinka", koji je ujedno bio član IO SO Srebrenica, kao volonter iz privrede, on nije htio da pristane da izdvoji 30 posto od ukupne tranše za Stranku, tako da Adib nije ni htio prihvatiti da u raspodjeli sredstava učestvuje Rudnik. Naravno, odmah sam pristao i donio Odluku o namjenskoj upotrebi sredstava iz Fonda za dodatno zapošljavanje. Iz Fonda je tada povučeno oko 50 posto sredstava koja su bila na računu. Kada su izvršene dogovorene obaveze prema Stranci od strane ova tri preostala preduzeća, koja su dobila sredstva, Hamed Efendić mi je u nekoliko navrata sugerisao da trebamo utrošiti ta sredstva, jer ih neumitno jede inflacija.

UBISTVO U KRAVICI

U tom periodu Naser Orić je konstantno uz mene, a ja sam već dva puta odlazio u MUP u Sarajevo, insistirajući da zasnuje radni odnos sa našim ministarstvom. Najednom vijest kao grom iz vedra neba! Na putu Konjević-Polje – Bratunac, u mjestu Kajići, u neposrednoj blizini Kravice, u kasnim večernjim satima, iz zasjede, u autu ubijena dvojica Muslimana iz Bratunca. Noć je. U Potočarima vanredno stanje. Sve je pripravno i ne spava se. U kafani Mehe Hrvčića već se raspreda o mogućim kombinacijama. Oružja veoma malo. U Bratuncu sve zamrlo od straha. Stižu informacije da je trenutno najteže stanje u Glogovoj, muslimanskom selu koje neposredno graniči sa srpskom Kravicom. Nekoliko momaka stiže iz Bratunca sa informacijom da je izuzetno teško stanje i u samom Bratuncu. Sa mnom je u kafani sjedio i Ibrahim Golubović, koji me pozvao da odemo do Bratunca. Krenuli smo njegovim "mercedesom". Pri prolasku kroz Bratunac nismo primijetili ništa neobično pa je Ibrahim predložio da krenemo u pravcu Glogove.

Kada smo prošli Hranču i došli do pred sami ulaz u Glogovu, ispred nas se ispriječilo oboreno stablo koje je zakrčilo kompletan put. Za daljnji prolazak nije bilo ni teoretske šanse. Zaista sam se uplašio, te sam Ibrahimu sugerisao da pod hitno okrene auto i da se što prije vratimo u Potočare. Kako je u Potočarima bila konstantno i patrola naše policije uz ostale momke od kojih su neki nosili sa sobom i naoružanje, sa Hamedom Salihovićem Sadom sam sa autom SBJ Srebrenica i dvojicom policajaca krenuo na teren. Obišli smo većinu teritorije opštine Srebrenica i vratili se pred zoru. Stanje na našoj opštini je bilo stabilno. Ustao sam sutradan, kao i obično, nenaspavan, otišao u Srebrenicu, a posije toga se vratio u Potočare. Situacija je bila napetija nego prethodnu noć. Prethodnu noć, prije nego što ću i krenuti na teren sa Sadom i

policijom, oko jedan sat iza pola noći sačekali smo drugu smjenu radnika koji su radili u vlaseničkom Rudniku boksita koji su na putu do Srebrenice morali proći kroz Kravicu. Kada se autobus zaustavio u Potočarima i kada su radnici počeli izlaziti vidno uplašeni, odmah smo im prišli da nas informišu kako su prošli kroz Kravicu. Ramo Salihović nam je ispričao njihov prolazak koje je očito bio uzbudljiv. Presrela ih je velika grupa naoružanih ljudi u samoj Kravici, a najviše ih je bilo sa automatima tzv. "dobošarima" i u raznim uniformama. Bili su, uglavnom, lokalni Kravičani koji su vrijeđali i prijetili radnicima. Tada nam je definitivno bilo jasno da je malo ljudi srpske nacionalnosti u ovom kraju koji nisu bili naoružani.

Kada smo se sutradan ponovo okupili u Potočarima, došla je jedna veća grupa ljudi iz Glogove sa autoprijevoznikom Čomom. Zaista, svi su izgledali iscrpljeno, sa zakrvavljenim očima kao znakom nenaspavanosti. Prišao mi je Čomo i zamolio me za pomoć:

"Čitavu noć nismo spavali! Pucnjava iz pravca Kravice je trajala cijelu noć. Mi smo uzvraćali, uglavnom iz lovačkog naoružanja. Nemamo više nijednog metka. Imate li išta municije da nam date, jer, valja ponovo dočekati noć?", pitao je Čomo.

Odmah sam pozvao jednog mladića i rekao mu da uzme auto i da sa Čomom ode u Srebrenicu kod Huseina Karića u Lovackog društva i kaže da je Ibran rekao da im dâ municije. Odmah su otišli u Srebrenicu i donijeli oko 150 komada municije za sačmarice.

Moram spomenuti i ulogu Lovackog društva u Srebrenici. Nastojao sam imati dobre odnose i saradnju sa ljudima iz Lovackog društva i svim ljudima koji su posjedovali lovačko naoružanje. Oni su, pored stanice policije, bili najjača oružana formacija. Moja osnovna briga je bila da lovci budu dovoljno snadbjeveni municijom, a Sadi, kao načelniku, sam stalno davao u zadatak da mi dostavlja najnovije informacije o broju i imenima ljudi muslimanske nacionalnosti koji posjeduju lovačko naoružanje i koliki broj, s obzirom da su neki lovci imali i po tri naoružanja. Posebno mi je bilo zanimljivo koji od lovaca posjeduje snajper?

Tog dana proćula se informacija da se sprema oružani napad na muslimanska sela iz pravca Kravice. Vidio sam da je vrug odnio šalu i da se mora nešto konkretnije raditi. Cijeli dan sam, uglavnom, bio sa Hamedom Efendićem, Hamedom Salihovićem Sadom, mojim bratom Samidom i Naserom Orićem. Oko tri sata poslijepodne uzeo me je Hamed Efendić ispod ruke, odveo ustranu, i rekao:

"Ti znaš da mi imamo onih sredstava iz Fonda! Moramo nešto konkretno raditi na naoružavanju!?"

Istina, i prije toga me je u dva navrata Hamed opominjao za ta sredstva, govoreći da ih treba utrošiti, jer ih, kako Hamed reče, "pojede inflacija". Kada sam vidio da je "vrag odnio šalu", bez razmišljanja sam rekao da Hamed ode do kuće i, s obzirom da imam broj telefona, da nazove Šaju u Foču. Hamed je istog momenta otišao svojoj kući, a ja sam ostao sa Naserom koji mi je rekao da je on u svakom momentu na raspolaganju sa svojim "renoom 5". Kada se Hamed vratio iz kuće odmah mi je rekao da je razgovarao sa Šajom i da je on, poslije malo natezanja, obećao da nam može prodati 10 PAP-ovki. Odmah sam rekao Naseru da se spremi i da idemo po te puške? Zovnuo sam i amidžu Eneza Mustafića Ibrahima i rekao mu šta nam je raditi. Odmah je otišao i uzeo "golfa" od svog šuraka Azema Hadžovića. Za deset minuta već smo bili na putu za Foču. U "renou 5" Naser i Hamed, a u "golfu", ja i amidža Ibrahim. Krenuli smo preko Kragljivode za Skelane, a poslije prelaska Drine uputili smo se preko Tare, u pravcu Višegrada. U Dobrunu, na granici BiH i Srbije, zaustavila nas je srbijanska kontrola koja je bila na putu sa punktom i izvršila detaljnu kontrolu. Kada smo ponovo nagazili tlo BiH, pojurili smo u pravcu Foče, uz malu pauzu u Višegradu. U Foču smo stigli pred sami akšam. Kako sada naći Šaju? Otišao sam do njegove piljare i u objektu zatekao djevojku koja je radila. Pitao sam je za Šaju, ali nisam mogao doznati ništa bliže, tako da sam produžio do jedne kafane koja je bila u neposrednoj blizini. Našao sam jednog momka koji mi je rekao da će nam objasniti. Odmah sam sa Hamedom krenuo po uputama i konačno smo se našli pred Šajinom kućom. Za to vrijeme Naser i amidža Ibrahim su ostali da nas čekaju. Ušli smo u kuću i poslije kratkog razgovora Šaja nam je rekao da naoružanje nije tu već da trebamo krenuti u pravcu Goražda i poslije prelaska mosta, nakon jednog kilometra, skrenuti lijevo. Našli smo Nasera i Ibrahima i krenuli.

Poslije nekoliko minuta vožnje, našli smo se u jednom skrovitom naselju u neposrednoj blizini Foče. Došli smo do pred kuću izvjesnog Šljive. Odmah sam sa Šljivom ušao u podrum koji je bio zakrčen vojnim sanducima. Iz dva sanduka smo izvadili 10 PAP-ovki koje su bile konzervirane. Sedam pušaka smo stavili pod zadnje sjedište "golfa", kojeg je vozio moj amidža, a ja išao sa njim. Tri puške smo stavili pod zadnje sjedište "renoa 5", kojeg je vozio Naser, a sa njim je bio Hamed Efendić. Dok smo pakovali cijevi, Hamed je otišao da završava račune sa Šajom. Pored pušaka uzeli smo po 110 komada municije za svaku pušku. Puške su plaćane dinarski, a njihova pojedinačna protuvrijednost je bila negdje oko 800 DM, a sa municijom je otprilike iznosila oko 920 DM. Poslije završenog posla odmah smo krenuli za Srebrenicu. Ovog puta povratak je bio preko Romanije. Goražde, Ustiprača, Rogatica, Podromanija, Sokolac, nikakvih problema... Idemo dalje prema Han-Pijesku. Prvi Naser i

Hamed, a za njima ja i amidža Ibrahim. Na ulazu u Han- Pijesak, u naselju pored bolnice, ništa posebno zanimljivo. Idemo dalje. Na ulazu u sami Han-Pijesak, poslije jedne krivine ispred nas se ispriječila ogromna jelika oborena preko ceste. Ostalo je samo prostora sa gornje strane puta da se jedva može provući auto. Naser je krenuo dalje, a mi za njim. Odjednom mi je stao dah od straha. Odmah iza barikade, pored hotela na Han-Pijesku, našli smo se u klinču napravljenog od kamiona iz kojeg nije bilo teoretske šanse da možemo nazad. Oko tristo naoružanih četnika je bilo postavljeno oko barikade od kamiona. Odjednom smo svi bili opkoljeni. Sav izbezumljen, bez bilo kakvih šansi, samo sam čuo kada amidža govori "šta ćemo sada"? Glas mu je bio toliko oduzet da se osjetilo kako teško izgovara preko osušenih usta. Grlo se speklo i šuštalalo kao da je od najlona. Neka nam je Bog na pomoći, govorio sam u sebi. Pod našim sjedištem sedam PAP-ovki. Ako ih nađu, to je naš kraj. Kada su navalili na auto i počeli da zaviruju, samo sam što više propinjao glavu skrivajući lice, bojeći se da me ne prepoznaju, jer je moje lice bilo već dobro poznato široj bh. javnosti koja je pratila informativne emisije i direktne prijenose zasjedanja Skupštine RBiH. Uglavnom su bili prepoznatljivi moji radikalni istupi u Skupštini. Jedina nada koja je ostala je Naser i njegov "reno 5" beogradskih registarskih tablica. Naser je izašao iz auta. Okupiše se oko njega i počeo priča. Čujem njegove riječi na srbijanskom dijalektu:

"Šta je ovo, bre, momci!?"

"Jebaćemo im Tursku majku! Samo da se zna ko vlada ovim prostorima!", dopire iz gomile.

"Jebite im mater! Međutim, ja radim u Beogradu u policiji, moram, bre, stići do jutra na posao, dajte da prođem!?", uzvratila Naser.

"Nema za tebe problema, sada ćemo skloniti jedan kamion!", reče jedan iz gomile.

"Ima li vam Jovice, je li ovdje sa vama?", nastavi Naser diskusiju, dok je jedan od njih palio kamion i manevrisao.

"Ovamo je u jednom kafiću, hoćeš li da ga zovemo?", rekoše.

"Nema potrebe, samo ga pozdravite?", rekao im je Naser.

Ukočio sam se od straha! Može se, u međuvremenu pojaviti, pa smo još gore najebali!

Vidim da će Naser proći, beogradske registracije su učinile svoje ali šta sa nama, jer su na "golfu" zborničke registracije?

Naser sjede u auto i krenu, a kroz otvoreni prozor okupljenoj gomili dobaci:

"Ovo iza mene su moji frendovi, zajedno smo, pustite ih!?"

Čim je Naserovo auto krenulo, amidža Ibrahim ga je pratio u milimetar i kada smo se provukli pored kamiona, koji nam je oslobodio prolaz, našli smo

se na jednom sporednom putu koji vodi za Žepu.

Neko iz okupljene gomile reče da trebamo, nakon dvjestotinjak metara vožnje, skrenuti lijevo i preko kruga servisa za opravku automobila na Han-Pijesku izaći preko kapije na glavni put za Vlasenicu. Poslije par stotina metara skrenuli smo lijevo i obreli se u krugu servisa.

Kapija je na izlazu bila otvorena ali nama je prilazio portir i mahao da stanemo. Naser je otvorio prozor i pokušao zastati, međutim ja sam se iz našeg auta galamio da ne stoji i da produžimo. Naser je nešto dobacio portiru i krenuli smo prema izlazu. Kada smo izašli na glavni put pojurili smo prema Vlasenici. Ja sam bio mokar kao čep, znoj me je toliko probio da me poslije uhvatila groznica. U Vlasenicu smo stigli bezbjedno, ali kako dalje? Zastali smo da se odmorimo i ja sam rekao da ne mrdamo dok se ne vidimo sa Fadilom Turkovićem, komandirrom policije u Vlasenici. Došli smo pred Fadilovu kuću. Iako je bilo blizu dva sata poslije pola noći, pozvonio sam na vrata. Izašao je Fadil u pidžami. Srdačno smo se poselamili i Fadilu ukratko objasnili situaciju u kojoj smo se našli. Valjalo je dalje nastaviti prema Srebrenici, a na tom putu trebalo je proći kroz Miliće i Kravicu. Fadil nam je rekao da oko prolaska kroz Miliće nema nikakvih problema, a da na Kravicu ne mrdamo, nego da koristimo put preko Dervente i Rudnika boksita ili preko Sućeske. Poslušali smo ga i krenuli dalje.

Zaista, u Milićima situacija je bila sasvim normalna. Nastavili smo prema Derventi. Iako je Derventa okorjelo četničko gnijezdo, prošli smo mirno i nastavili prema Žutici. Iz Žutice smo mogli makadamom preko Sućeske, ali, pošto je Naser išao prvi, produžio je pravo asfaltom preko Đila, ali trebalo je proći i Podravanje koje je bilo apsolutno srpsko. Prije samih Đila, na putu su bila dva tunela koje je trebalo proći, ali već na ulasku u prvi - novo iznenađenje. Pred tunelom velike gromade kamenja, jer je ulaz u tunel bio miniran, tako da se od stijena nije moglo ni auto provući. Izašao je Naser iz auta i pokušao prevaliti jedan veliki kamen da bi se mogli provući.

"Čakura, ovo su tvoja posla!", galamio je Naser.

Naime, selo Đile su bila muslimanska sredina, a Čakura je bio jedan od kabadahija koji je kontrolisao situaciju na tom dijelu. Naser se derao da bi neko prepoznao glas, jer moglo se dogoditi da na postavljenoj barikadi neko zapuca iz zasjede. Nije se niko javljao i kad smo rasklonili kamenje, prošli smo kroz tunele i nastavili dalje preko Podravanja. U Podravanju nigdje žive duše! Dalje kroz Jadar - isto tako. Spuštamo se konačno u Srebrenicu. U gradu mirno. Krećemo za Potočare. U Potočarima dosta ljudi na ulici, iako je tri sata iza ponoći. Doduše, dosta ljudi u Potočarima je znalo da smo otišli u Foču i jedva su čekali da stignemo. Na Potočarima nismo ni zastali. Bila je to odluka

Hameda Efendića. Odmah smo produžili do Gornjih Potočara, tačnije do kuće Hamedovog brata i tu istovarili puške. Imao sam osjećaj da su te večeri okupljeni u Potočarima mislili da će neko dovući toliko pušaka da će im biti dijeljeno kao glavnje, tako da sam sutradan doživio i prozivanje pojedinih ljudi.

Dok smo cijelu noć bili u situaciji kako doći do Potočara žive glave, boreći se da ne budemo goloruki, čovjek sebe dovede u situaciju da se treba pravdati onim koji bi bili u stanju iz istih pušaka pucati na one koji žrtvuju svoju glavu da bi se odbranili. Na kraju, tako je i bilo. Lešinari uvijek čekaju gotovinu, a lešinarima je rat najbolja prilika. Duboko me zaboljela istina kakvi mogu biti pojedinci, tako da sam sebi odmah sutradan postavio pitanje da li ovo vrijedi raditi? Za koga? Odmah sam se konsultovao sa Hamedom šta sa puškama? Hamed mi je rekao da je on isplatio većinu sredstava i da treba dati još oko 2.000 DM za cijelo izmirenje duga Šaji. Rekao mi je da osam pušaka možemo podijeliti našim ljudima kojim treba i koji su zaslužili, a da dvije moramo prodati po približno istoj nabavnoj cijeni da bi izmirili obaveze.

PROTESTI ZBOG UBIJENIH U BRATUNCU

Moralo se nastaviti dalje. Poslije ubistva dvojice mladića i prvog dana straha, u Bratuncu dolazi do velikih protesta i okupljanja naroda. Javljeno je da će taj dan Bratunac posjetiti dva člana Predsjedništva RBiH, Ejup Ganić i Nikola Koljević. Mi smo u Srebrenici poduzeli sve kako bi mogli koliko-toliko naredne dane dočekati spremni. Načelnik SJB Srebrenica je uputio u Bratunac jedan dio policije da bi situaciju učinili što bezbjednijom. Sa Hamedom Efendićem sam krenuo u Bratunac na stadion na koji je prethodno sletio helikopter sa delegacijom iz Sarajeva. Sa dva člana Predsjedništva RBiH je došao i Avdo Hebib, pomoćnik ministra MUP-a za policiju, i Ibrahim Čolakhodžić, član Vlade. Delegacija se uputila u zgradu SO-e Bratunac, dok je na stadionu bilo okupljeno nekoliko hiljada građana koji su na sve načine iskaljivali bijes u interesu da se otkriju počinitelji ovih ubistava.

Negdje kod Bijeljine misteriozno ubistvo Abdulaha Kovačevića, u Bratuncu ubistvo dvojice momaka. Počelo je! Mi smo okupirani, ali kako braniti slobodu?

Ja i Hamed smo se uputili u zgradu SO Bratunac. Kada smo ušli u kancelariju predsjednika SO Nijaza Dubićića, sastanak je bio u toku. I mi smo se aktivno uključili. Jedna priča Ganića, druga Koljevića, bla, bla, bla... I tako do kraja sastanka. Dogovoreno je da se MUP RBiH aktivno uključi

u istragu koja nikada neće polučiti bilo kakve rezultate. Već tada sam vidio nemoć Sarajeva. Uzdam se u se i u svoje kljuse! Nakon sastanka, Nikola Koljević i Avdo Hebib su otišli u Kravicu. Ganić za to nije imao hrabrosti. Nakon opšteg bratunačkog meteža vratio sam se kući, a u večernjim satima mi je javljeno da trebam otići u Srebrenicu gdje će me čekati Avdo Hebib i Ibrahim Čolakhodžić, kojima treba obezbijediti prenoćište, jer nisu htjeli zanoćiti u Bratuncu. Odmah sam se našao sa Sadom, načelnikom SJB, i u gradu smo sačekali Hebiba. Produžili smo do recepcije hotela "Domavija". Sa nama su već bili brat Samid, Naser, policajac saveznog MUP-a Senad Mustafić, Adnan Karović, Hasan Mustafić i još nekoliko policajaca iz Srebrenice. Poslije dužeg razgovora sa Hebibom o sigurnosnoj situaciji na prostoru opštine Srebrenica, Hebib nam je zaista vjerovao i bio siguran da smo moćni da kontrolišemo stanje. Kada je konak bio pripremljen za Avdu i Ibrahima, razišli smo se, a ostalo je samo obezbjeđenje koje treba obezbijediti što bolju sigurnost za pomoćnika ministra.

Definitivno, ubijanje je počelo. Mora se najozbiljnije razmišljati o nastaloj situaciji.

I sada, gledajući uzavrelu kampanju srpskog lobija o ubistvu "srpskog svata" 1992. godine na Bašćaršiji, kao uvoda u rat u BiH, dođe mi da puknem. Ubijene ljude 1991. u Bratuncu niko i ne spominje, jer se uređivačka politika mnogih medija "šalje na cenzuru u Beograd". Ubijeni u Bratuncu su za izdajničku sarajevsku "halku" bili i ostali samo brojka. Za njih ne važi mišljenje mudrih ljudi "da je prvi ubijeni žrtva, a ostali samo statistika".

KAKO DOĆI DO ORUŽJA?

Sve je lahko, ali kako doći do oružja? Mnogi su ljudi pitali za oružje? Mnogi su bili spremni da ga kupe. Dvije puške, koje je trebalo prodati, da bi se izmirili troškovi, prodao sam ljudima koji su me molili da dođu do nje tako što će je platiti. Jednu Čamilu Deliću sa Meljenaca, u Mjesnoj zajednici Potočari, a drugu rođaku Kemalu Mustafiću. Sredstva od ove dvije puške sam uredno predao Hamedu Efendiću, koji je vodio računa oko finansija i koji je trebao izmiriti dugove Šaji. Hamedu sam predložio da ostatak od preostalih osam pušaka ja, on, Naser i amidža Ibrahim trebamo zadržati po jednu za sebe. Valjda smo to zaslužili, jer smo zbog njih mogli glavom platiti. Preostale četiri smo se dogovorili da damo Ahmi Tihiću na Skelane, Azizu ef. Hasanoviću na Osmače, Adibu Doziću u Zaboju, jer nam je obezbijedio sredstva preko Fonda, i posljednju Zulfi Salihoviću u Sućesku. Ja sam lično

na Poligonu u autu dao pušku Zulfi Salihoviću, rekavši mu da su puške nabavljene i da ih treba platiti oko 1.000 DM po komadu. Zulfi sam htio pojasniti da puške nisu dobijene džaba, tako da je shvatio da pušku treba platiti. Zaista, ta puška je bila namijenjena njemu iz sredstava koja su bila obezbijedena. Nakon 2-3 dana Zulfo mi je donio 1.000 DM i rekao da je pušku prodao jednom čovjeku u Sućeskoj jer on nije imao para. Iako je došlo do nesporazuma, s obzirom da je Zulfo Salihović bio član rezervnog sastava policije i po tom osnovu dužio automatsku pušku, onda mu nije ni trebala, a od ovih sredstava trebalo je gledati i namiriti nekom kome je potrebija. U drugoj tranši sredstava iz Fonda za dodatno zapošljavanje obezbijedena je još neka suma novca. Stvarno se u novčane transakcije nisam petljao, jer je moj jedini zadatak bio dati saglasnost da se sredstva mogu namjenski koristiti, a daljnja realizacija se završavala između Hameda Efendića i Adiba Dozića.

Nakon nekoliko dana zovnuo me Hamed i upitao da li bi sa njim otišao do Goražda i Foče? Odgovorio sam potvrdno. Ujutro smo krenuli za Goražde službenim "citrocnom" DP "Srebrenicakamen", čiji je direktor bio Adib Dozić. Zaista, tog momenta je Adib bio kao odbornik DSS najkorisniji čovjek iz kompletne srebreničke privrede, a ujedno je bio na usluzi SDA. Stari vuk zna u svakom momentu šta mu je činiti.

U Goražde smo se zadržali jedno vrijeme sa prijateljima, a zatim smo produžili u Foču. Tek u putu mi je Hamed rekao da opet namjerava da poveze još 10 PAP-ovki. Zaista, poslije onog našeg prvog transporta, rekao sam - nikada više. Radiš iz ubjedenja posao na kojem se gubi glava, da bi poslije svega samo bio predmet ogovaranja i u narodu izvikan kao švercer. Hamedov prijedlog sam dočekao izričito protiv, jer je, prije svega, osnovni razlog za taj stav bio moj strah na osnovu prvog iskustva ali sam vidio da dobre namjere vode samo kompromitaciji. Ipak me je Hamed ubijedio da se ne bojim i da će biti sve u redu. Poslije Hamedovog završetka poslova sa Šajom, krenuli smo nazad za Srebrenicu. Bio je dan, kiša je lila kao iz kablja, a put je protekao bez ikakvih problema. Hamed je uzeo sve na sebe oko ovog novog tovara od 10 PAP-ovki i nisam više htio da budem direktno uključen oko bilo čega. Hamed mi je rekao da je obavezan da od ovih deset cijevi Adibu da tri komada. Znam da mi je rekao da je jednu dao Sadiku Begiću, njegovom badži, i direktoru DP Fabrika stolica "Zeleni Jadar" i našem poslaniku u Vijeću građana Supštine RBiH. Jednu od tih pušaka uzeo sam ja i poklonio je Mehmedu Mustafiću Čiletu sa Dobraka, našem aktivisti koji je uvijek bio pri ruci. Hamed Efendić, kao predsjednik SDA, je bio u veoma čestim kontaktima sa ljudima iz privrede, tako da je iznalazio sve mogućnosti da dode do pomoći Stranci. Zaista su i troškovi bili ogromni, Sarajevu si samo trebao davati, a uzeti ništa,

za razliku od današnje situacije kada su, nakon planirane ratne i poslijeratne pljačke države i naroda, "čije interese brane", finansijski postali "država u ovoj kvazidržavi."

U tom periodu u Stranci su radila dva profesionalna lica, Hamed Efendić, kao predsjednik stranke, i Hajrudin Bajraktarević kao tehnički sekretar. Sa ustrojem vlasti Stranka počinje da koristi i neka sredstva iz budžeta ali za taj period to nisu bila ni izbliza sredstva neophodna za funkcionisanje stranke, s obzirom na kompletnu situaciju u kojoj smo se nalazili. Sredstva od članarine su bila simbolična, a mi smo, ipak, samo voljeli imati evidentirano što više članova. Članarina, kao sredstvo, nije bila prioritet. Ipak, zahvaljujući Hamedovoj snalažljivosti, Stranka je nabavila novi automobil marke "škoda favorit", kancelarijski materijal, televizor, faks i sve ostalo što je neophodno za normalan rad jedne ozbiljne političke organizacije. U tom periodu se zaista kompletan rad Stranke temeljio na Hamedu Efendiću, meni, Hamedu Salihoviću Sadi, Ahmi Tihiću, Zulfi Salihoviću, dok je jedan dio ostalih članova IO stranke bio potpuno pasivan, a drugi dio se bavio, uglavnom, kontrolom kako rade oni što crkoše radeći. Kako nisu znali šta će samo od sebe, počeli su "ganjati vještice", koristeći metodu ogovaranja i sitnih podmetanja. Novi tehnički sekretar, Hajrudin Bajraktarević, do tada je bio bez posla. Hamed mi rekako kako ga je jednom zatekao dok mu rovi po torbi i ladicama. Čovjek nastoji da nekom stvori radno mjesto, a, ustvari, sam sebi dovodi uhod. Oni koji nisu ništa radili što se od njih očekivalo, uglavnom su bili navečer radiše kada bi na sjednicama IO stranke trebalo predlagati pojedina kadrovska rješenja u organe uprave ili u javne institucije. Krajnje nezadovoljan postupcima takvih koje zanima samo posao drugih i kadrovska politika, Salih Siručić, kao načelnik odjeljenja za privredu, društvene djelatnosti i opštu upravu, podnio je neopozivu ostavku na to mjesto. Nakon naših stranačkih konsultacija dolazimo do rješenja da bi to mjesto trebalo ponuditi Ćazimu Salimoviću, dipl. ing. hemije, inače dugogodišnjem direktoru u više srebreničkih privrednih kolektiva, a ujedno aktuelnom odborniku SO Srebrenica ispred SDP-a. Nakon moga razgovora sa Ćazimom, on je prihvatio ovaj resor koji je uistinu uzimao oko 70 posto ukupnih poslova opštinske uprave. Ćazim Salimović, za kojeg je zaista važila ona parola "rad, red i disciplina", je krajnje profesionalno radio svoj posao i bio od nemjerljive koristi. Da ga u tom periodu nije bilo, ne znam kako bih izdržao sve obaveze koje su bile danonoćne. Zaista smo u njemu imali pravog saradnika i profesionalno povjerljiva čovjeka.

Hamed Efendić je, bez pretjerivanja, i prije samog formiranja stranke, bio finansijski dobrostojeći, sam je imao više od siromašnije polovine cjelokupnog IO SDA Srebrenica. S obzirom da je bio svjestan da će društvena svojina

polahko početi odumirati i da će privatna inicijativa polagano uzimati maha, za lične potrebe uzeo je jedan kiosk i postavio ga u Potočarima, u kojem je zaposlio jednog našeg momka. Kiosk je bio namijenjen za prodaju školskog i kancelarijskog pribora, štampe, cigareta... Mogao je takav kiosk nabaviti i neko daleko skromnijeg materijalnog stanja od Hameda ali je postao problem zašto baš Hamed? Kiosk je bio povod za masovne napade na Hameda Efendića od strane pojedinih članova IO SDA, u kojem su prednjačili Besim Ibišević, ujedno predsjednik SO, Dževad Nekić, koji bi ukrao jaje ispod nasadene kokoši, i Asim Tanković. Ono što je zanimljivo, ta trojica ljudi će biti i jedina trojka koja je napustila Srebrenicu na početku agresije i nije ni dana rata provela u Srebrenici. Besim Ibišević je odmah završio u Holandiji. Asim, ni sam ne znam gdje? Dževad Nekić se skrasio u Tuzli. Dževad je sa mnom išao u gimnaziju. U drugoj godini je propao, imao je šest zaključenih jedinica. Nakon toga se prebacio u Bajinu Baštu. Tu je okončao gimnaziju, a zatim je završio Ekonomiju u Brčkom. Poslije rata, nakon kratkog rada u finansijskoj policiji, postao je direktor Poreske uprave Kantona Sarajevo, a poslije toga pomoćnik direktora Direkcije za indirektno oporezivanje. Nije mi cilj da prozivam ljude, ali moram zbog jednog opšteg pravila koje je postalo nepisano. Svi ljudi iz Podrinja, koji su direktno, ili indirektno učestvovali u izdaji Podrinja, koje će se završiti masovnom pokoljem, u Sarajevu, od zavjereničke izdajničke halke, bili su obilato nagrađeni. Bratunčani, koji su doslovno predali "ključeve" četnicima, autom izašli iz Bratunca, od izdajničke halke su sve dobili. Nasuprot tome, Murat Šabanović, koji je upadom na centralu "Višegrad" uspio evakuisati većinu Muslimana višegradske opštine, u Sarajevo je "namamljen" kako bi ga izdajnička halka što bolje kontrolisala ili ga se potpuno "riješila", a one koji su narod Višegrada iz Goražda vraćali pod noževe Užičkog korpusa, nagrađili su u Sarajevu. Takvi su primjeri iz Foče, Zvornika,... ali i sa ostalih područja, od Hercegovine do Krajine i Posavine. Zaista, izdajnička zavjerenička halka u Sarajevu je izdajnike svog naroda i domovine bogato nagrađivala.

Objektivno, i ja nisam bio zadovoljan nekim potezima Hameda Efendića, jer je neosporno da je bio sposoban, ali je isto tako bio netaktičan, tako da sam morao zbog njegovih netaktičnih poteza "žderati brklje" ni kriv ni dužan ali se nisam isto tako mogao pomiriti sa činjenicom da bude predmet onih koji mu ni moralno ni materijalno nisu ni do koljena. Znao sam mu reći da je meni došlo da taj popišani kiosk lično zapalim. Nažalost, takvih je sada puna svaka stranka ali oni ne kupuju kioske od svojih sredstava, oni na poklon dobijaju poslovne prostore, prodajne centre, fabričke hale i, što je najgore, to još uvijek nikome ne smeta.

Poslije svake poplave, u ovom slučaju ta poplava je rat, mutna i valovita voda nosi sve pred sobom. Takva stihija nema milosti. U poplavi se uguše i najbolji plivači. Ako čovjek pogleda sa strane, na mutnoj valovitoj vodi najbolje plutaju šuplje bundeve ili tikve. Negdje će zastati ali gdje god stanu opet će ostati na površini isušenog mulja. Kako obično poslije teških poplava i ratova nastupa period suše i mira, te tikve obasjava toplo sunce tako da okore i postaju još šuplje i tvrđe. Nakon duže žege oko njih se jate miševi mekinjaši koji ih polahko nagrízaju. Ni ti miševi nisu ludi, trebaju im dugoročno tikve. Bolje da ih grizu polahko jer je dug period suše. Poslije sitnih rodnihi kiša, počće da raste prava vegetacija koja mora prekriti sav mulj. Iz nove vegetacije ponići će mnogo štošta ali je istina da na plodnom mulju korov i trnje najlošije uspijevaju. Bože, čudna je ova zemlja, nigdje ovoliike suše. Kada će sitna rodna kiša? Je li moguće da je na površini mulja ostalo toliko praznih okorjelih tikava da ih nisu još pojeli miševi mekinjaši? Ovo je zemlja u kojoj se moraju dogoditi dvije poplave; prva, koja iza sebe ostavlja mulj sa šupljim tikvama na površini, a druga, koja nosi pred sobom sve - i mulj i šuplje tikve, samo što ostaju duboke prostruge za njom. Ne znam da li je ta nova oluja i poplava blizu. Izgleda, jeste. Obično, kada miševi osjete da će ubrzo nova poplava, napuštaju tikve i povlače se na sigurno. Plaši me duga suša, jer poslije najdužih suša uslijedi potop.

NASER ORIĆ I FAHRUDIN ALIĆ SA ILIDŽE U SJB SREBRENICA

Poslije moja dva-tri odlaska u MUP, insistirajući da se Naser prebaci u našu policiju, jednom sam, nakon razgovora sa Hebibom, otišao do Hajrudina Hodžića koji je bio jedan od načelnika sektora u MUP-u i obavio razgovor na tu temu. Hajro me je pitao da li ima još naših momaka sa radom u MUP-u Srbije i da bi trebao doći do još imena, da bi se radilo na njihovom prebacivanju u naše ministarstvo, onako "u paketu". Nakon mojih odlazaka u ministarstvo, jednom je u MUP otišao i Hamed Efendić i vratio se sa zabrinjavajućom informacijom. Naime, Hamed se u MUP-u sreo sa Asimom Dautbašićem, načelnikom SDB-a, i on mu je rekao da je za Naserom raspisana savezna potjernica. U pitanju je bilo djelo kriminala. Hamed je zamolio Asima da potjernica ostane u ladici i ne ugleda svjelo dana. Zaista, nisam ni jednog momenta sumnjao da to nije istina, jer je očito bilo da je Naser sve rjede išao u Beograd, a pitanje je da li je uopšte i išao. Kako je stalno bio pored mene, više puta mi je predlagao da bi on bio spreman da ode na Batajnicu u središte

specijalne policije Srbije i da sa jednom našom grupom pokuša obiti magacine i pokradu naoružanje. Zaista, ta ideja me golicala i stalno sam razmišljao ali je ona za mene bila nerealna, tako da se nikada nisam izjasnio pozitivno, jer sam smatrao da mogu zijaniti glavu.

Poslije nekoliko dana dobili smo informaciju da su Naser Orić i njegov kolega Fahrudin Alić prebačeni u naše ministarstvo. Raspored su dobili u SJB Ilidža i tu su na službi proveli nešto više od mjesec dana. Ponovo sam otišao u naše ministarstvo, insistirajući da budu prebačeni u Srebrenicu. Tako je i bilo. Kako je SJB, pored stanice u gradu, imala i jednu područnu stanicu policije sa sjedištem u Skelanima, jedan od njih dvojice je trebao ostati u Srebrenici, a drugi je trebao biti prebačen na Skelane. U razgovoru sa Sadom, načelnikom SJB, dogovorili smo se da Naser ostane u Srebrenici, a Fahrudin Alić da bude upućen u Skelane.

Kako se situacija u cijeloj BiH sve više usložnjavala, osjećala se potreba za oružjem. U ovom periodu ja i Hamed Efendić smo najviše bili vezani za gornje područje opštine Srebrenica, jer je situacija na tom prostoru bila puno teža i komplikovanija.

Naser je imao neki svoj automat "uzi", izraelske proizvodnje, koji je bio i tehnički neispravan.

Jednom smo ja i Hamed krenuli da obiđemo gornje Podrinje i vidimo kakva je situacija, te da se sretne sa našim prijateljima i razmijenimo iskustva. Sa nama je krenuo Naser i ponio "uzi". Prvo smo navratili do Hadže Efendića, predsjednika SDA i SO Goražde. Ostali smo sa njim u dužem razgovoru, a Hadžo je uzeo i Naserov "uzi", rekavši da on ima ljude koji mogu otkloniti kvar. Hadžo nam je tada dao dva-tri primjerka improviziranih ručnih bombi. Nakon toga smo produžili do Foče. Naser mi je govorio da mu je i Šaja nudio neko drugo oružje za njegov "uzi".

Kako se situacija sve više usložnjavala, na području Bratunca postaju sve interesantnije aktivnosti Nurifa Rizvanovića koji svoju mrežu pokušava širiti i na prostor opštine Srebrenica, predstavljajući se kao predsjednik Muslimanskog nacionalnog vijeća.

Rukovodstvo SDA u Srebrenici je sprječavalo bilo kakav vid vršljanja raznih mešetara u ime nekih neprofilisanih organizacija, jer za to nije bilo potrebe. Mi smo uvijek nastupali sa pozicije legaliteta i legitimiteta svih organa, pošto smo u Srebrenici kontrolisali sve organe vlasti. Iako je stalno Naser sa nama, on koristi svaku priliku da ima komunikaciju sa članovima MNV, pokušavajući da se što više približi Nurifu Rizvanoviću. Pored svih motiva koji su bili prisutni pri bilo kakvom organizovanju, jedan od osnovnih motiva je posao sa oružjem, jer su zaista u tom periodu mnogi osjetili da se na

oružju može dobro zaraditi. Jedan od razloga Naserovog približavanja Nurifu je bio i taj, jer je zaista uživao u poslovima koji su izvan zakona, a novac je zaista volio. Preko drugih smo saznali da Naser ima dobru komunikaciju sa Nurifom. U tom periodu po cijelom teritoriju opštine Srebrenica i Bratunac kruže priče o masovnoj dopremi naoružanja. Ne se ne priča o komadima, nego o šleperima. Jedne prilike u kancelariju u Srebrenici je upao Bekir Avdić Barak da me direktno pita za istinitost tih priča. Bekiru sam, bez bilo kakve tajne, rekao sve što sam znao, a o navodnim šleperima nisam imao blage veze. Poslije našeg prijateljskog i iskrenog razgovora, Bekir je zadovoljno napustio kancelariju, shvativši da se radi o potpunim neistinama. Istina je da je u to vrijeme mnogo ljudi na prostoru opštine Srebrenica pokušavalo raditi sa naoružanjem. Ja sam svima davao podršku, neovisno od bilo kakvih komentara, jer je osnovni cilj bio samo neka ima. Ako zapuca, neće biti prioritet odakle ti, nego imaš li. Nakon mog gorkog iskustva sa Han-Pijeska, nisam više ni sanjao da trebam stavljati "glavu u torbu", jer i tad moj osnovni motiv je bila tadašnja situacija u kojoj smo se našli. Svakom čovjeku, koji je pokušavao nešto uraditi na nabavci, uvijek sam sugerisao da na svakom poslu čovjek treba zaraditi ali da "imaju dušu" i da sa cijenama budu primjereni. S obzirom da je Srebrenica bila privredno među razvijenijim opštinama u BiH, nije bilo puno ljudi sa našeg prostora koji su radili u inostranstvu, a svaki posao naših ljudi se uglavnom svodio na preživljavanje. Samim tim, stanovništvo opštine Srebrenica nije imalo neku platežnu moć da bi bili dobri kupci.

Jedan dan mi je u kancelariju svratio Husein Aljkanović Behaija. Priča poznata; ima jedan kanal za nabavku naoružanja iz pravca Hrvatske i ako mogu da mu, preko ljudi koje poznajem, obezbijedim što sigurniju dopremu do Srebrenice. Učinio sam sve sa svoje strane, nazvavši načelnika SJB Srebrenica, te sam ga zamolio da poradi šta na sigurnosti. Sado mi je rekao da može komunicirati sa povjerljivim kolegama-načelnicima, preko kojih opština ide put od granice na Savi do Srebrenice. Iako smo na nekoj sigurnosti poradili, po mom saznanju do tog Behaijinog posla nije nikada došlo, mada sam i u razgovoru bio svjestan da je to samo jedna od uobičajenih Behajinih "šupljih priča". Nakon ovog neizvodljivog transfera, dobio sam informaciju da je Behaija sa Husom sa Skelana drugom prilikom nešto i napravio ali nisam imao pouzdanih informacija o kojoj se količini radi. Pored pokušaja nabavke naoružanja, sve je više onih koji pokušavaju praviti primitivno naoružanje koje je ličilo na lovačke puške- sačmarice, a osnovni materijal je bio dvije vodovodne cijevi od pola cola. Prve primjerke takvog naoružanja mi je pokazao daidžić Gaibija i on je nekoliko takvih pušaka donio u Srebrenicu iz Sarajeva. Gaibija je pokušavao uspostaviti proizvodnju ovakvih pušaka sa

našim rođakom Sakibom Ćatićem ali je bilo neophodno nabaviti zatezne opruge za okidač.

Kako je bio urađen izvjestan broj, ali bez opruga, moj daidžić i njegov otac (moj daidža) Mustafa Ćatić su krenuli u Gračanicu da pokušaju nabaviti opruge. Na putu za Gračanicu, u neposrednoj blizini Zvornika, doživjeli su saobraćajni udes u kojem je daidža poginuo, a Gaibija preživio sa težim povredama.

Ponavljam, mi smo u svakom momentu vodili evidenciju lovačkog naoružanja u pojedinim mjesnim zajednicama Srebrenice. Naprimjer, mjesna zajednica Sućeska je imala oko 120 cijevi lovačkog naoružanja, pušaka i karabina. Iako sam čvrsto rekao da me posao oko naoružanja ne interesuje, ipak sam jedne prilike krenuo sa Hamedom Efendićem i Ahmom Tihićem da izvidimo mogućnost nabavke. Ako bi sa nekim uspostavili kontakt ko se bavi ovim poslom, bar bi mogli druge upućivati na pravu adresu. Obišli smo Višegrad, Goražde, Foču, Sarajevo, Mostar, Lišticu (Široki Brijeg), Grude, Tuzlu... Nažalost, ništa konkretno nije urađeno.

U Mostaru sam otišao do CSB, pokušavajući pronaći Ivana Lučića, sa kojim sam bio u dobrim odnosima. Nažalost, Ivana nisam uspio naći, tako da smo produžili u zapadnu Hercegovinu. U Grudama sam pokušao ostvariti kontakt sa Matom Bobanom, sa kojim sam proveo u Skupštini RBiH dosta vremena i bio jako blizak. Međutim, nisam ni njega uspio naći. Sa ovoga puta smo se vratili "kratkim rukava" ne urađivši ništa.

Mada nisam imao slobodnog vremena, ponekada sam, sa bratom i ostalim članovima "Torcida", odlazio u kafić "Čarli" kod Ahme Hadžimujagića Roke. Uglavnom, bi sa nama bili još Naser i Mrki iz Voljavice. Sa Rokom sam bio prilično blizak. Jednu večer me je odveo u svoju sobu i pokazao nekoliko pušaka "pumparica". Na pitanje odakle mu, rekao mi je da uglavnom dolazi iz Srebrenika, preko našeg glavnog imama Hasiba Kovača, koji je rodom iz Srebrenika. Nakon "pumparica" u Rokinoj sobi za dva dana Ahmo Tihić je došao zabrinut. Rekao mi je da je ušao u trag švercu s naoružanjem i da se treba što prije intervenisati. Tog dana kada je Ahmo Tihić dojurio iz Skelana, Naser Orić je dolazio na Skelane sa sobom, dovezavši dvije "pumparice". I, umjesto da ih ostavi u kafani kod Ismeta Hajdarevića, greškom ih je ostavio u trgovini Ahme Tihića. Puške su bile namijenjene za prodaju Srbima. Trkom sam odjurio do Ahmeta Hadžimujagića i rekao mu za taj slučaj, jer sam imao indicije da se radi o puškama koje sam vidio kod njega.

"Roka, uhvatili smo dvije puške koje je na Skelane dobacio Naser! Je li moguće da su iste trebale biti prodate Srbima? Ti znaš, Roka, da oni toga imaju napretek ali će biti u stanju i da kupe od nas samo da bi ušli u trag ili da

ih mi nemamo. Ako do zore ne vratite puške i o svemu me ne izvijestite, znaj, Roka, da ćete do zore najebati i ti i Naser?!”, bio sam ozbiljan.

Roka je bio pomalo iznenađen ali je rekao da će to sve završiti. Sutradan me je našao i rekao da su posao završili onako kako je trebalo. U tom periodu ja sam u Naseru zaista imao povjerenje, jer me je, koliko respektovao, toliko se i bojao. Bio mi je uvijek pri ruci i svaki moj zadatak je besprijekorno izvršavao ali je isto tako svaku priliku koristio da šmugne ustranu i odradi posao u sopstvenom interesu, ne gledajući da li je taj posao kriminalan i moralno opravdan. Jednostavno je volio kriminal ali je, i takav kakav je, meni bio neophodan. Iako policajac, u tom periodu Naser brzo oko sebe okuplja momke krajnje sumnjivog morala, tako da se često, u noćima kada je Naser na službi, događaju kriminalne radnje na prostoru grada, od krađe automobila, do provala, u koje je, očito, i sam upleten. U tom periodu su ukradena dva ”golf” sa ozbiljnim indicijama da je i sam znao za krađu.

KRIZA, DEZINFORMACIJE I MOBILIZACIJA

Približno ista situacija je gotovo u cijeloj BiH, zavisno samo kako je ko razumio. U institucijama R BiH situacija kao i na terenu. U Parlamentu R BiH sjednice više liče na pravi rat. BiH sve više hvata anarhija i bezvlašće, jer, objektivno, oficijelna vlast nema ni aparat i adekvatna rješenja kako se tome oduprijeti. Srbi krstare sa naoružanjem širom BiH, a svaki uhvaćeni konvoj od strane MUP-a, biva pokriven papirima JNA. Na čelu Republičkog štaba Teritorijalne odbrane je general Vukosavljević. Na sjednicama Skupštine pozivam i prozivam generala da kaže koja je uloga Republičkog štaba TO i njegova lično, te da objasni gdje se nalazi naoružanje štabova? Međutim, general se uporno pravio lud. Na sjednici Izvršnog odbora SO Srebrenica stavljam tako tačku dnevnog reda ”donošenje odluke o povratu naoružanja Opštinskom štabu TO Srebrenica”, u protivnom, donijet ćemo Odluku o ukidanju Opštinskog štaba. Ove prijetnje i apeli nisu dali nikakve rezultate. Svjestan da se u Štabu TO od naoružanja nalaze tri vazdušne puške i da, pored nekih drugih materijalno-tehničkih sredstava i sredstava veze koji je bio posebna jedinica kao obavještajno informativni centar, Štab ne raspolaže ni sa čim za šta je namijenjen. Zaista bi IO i donio Odluku o njegovom raspuštanju, iako bi to bila protuzakonita odluka. Ipak, odluka nije donešena samo iz jednog razloga, a to je da ljudi muslimanske nacionalnosti, koji rade u Štabu, ne ostanu bez osnovne egzistencije. Da sam znao da će se pojedinci onako ponašati u ratu i da ih je sevap ostaviti bez egzistencije, nimalo me

ne bi grizla savjest. Srbe bih svakako jedva čekao da ostavim bez posla, jer sam znao da oni imaju rezervnu varijantu, a to je JNA. Što nisam raspustio Štab, posebno mi je bilo krivo kada sam, u jeku agresije, na "Srni" vidio da je Miloš Vuković, komandant četničke vojne formacije na Skelanima, do agresije uposlenik Štaba TO. S obzirom na mnoge zločine koji su počinjeni na prostoru Skelana, neosporna je činjenica da je Miloš ratni zločinac, mada ga do sada niko nije teretio za to.

Pored raznih informacija, na terenu kruže i mnoge dezinformacije, tako da čovjek ne zna šta je laž, a šta istina. Jednu večer sam se, umoram kao pas, vratio sa terena. Procurila je informacija da je u toku dana viđen Šešelj na prostoru opštine Srebrenica. Očito da je bilo ljudi koji su uživali i naslađivali se našoj neprekidnoj patnji i vječitoj mobilnosti. Cijelo selo Pećišta, koje se nalazilo iznad Donjih Potočara, se sjurilo u sami centar. U ljudima je vladao otvoreni strah. Među izbjeglim je samo Eniz bio sa puškom "lovarom". Kako nisam ni na kakav način mogao ubijediti ljude da su to samo dezinformacije, povikao sam:

"Jeb'o majku i Šešelj! Evo, idem ga ja po mraku sam tražiti!"

Krenuo sam sa ljudima prema Pećištima. Kiša je lila kao iz kabla. U odijelu i mantilu gazio sam po blatu "tražeći" Šešelja ali nigdje žive duše. Ljudi su se malo smirili, tako da sam odahnuo.

Sa terena ponovo informacije da je na prostor Ljubisavića, iznad Pusmolića, dopremljeno naoružanje za Srbe i da je odatle kolima transportovano za Orahovicu. U jednoj rutinskoj kontroli na prostoru Baratove i Soločuše policija u autima pronalazi i oduzima nekoliko cijevi PAP-ovki. Srbi traže da im se naoružanje vrati ali ništa od toga. Puške su dostavljene u SJB Srebrenica, a ja upozoravam načelnika da ih obavezno zadrži. Iskreno, obradovao sam se ovom saznanju, jer je nekako najveća slast bila uzeti pušku od Srba.

Na terenu je strah i panika sve veća. Dolaze informacije da se jedinice JNA trebaju stacionirati na prostoru Srebrenice. Kad sam našao slobodnog vremena, ja i Hamed Efendić smo se dogovorili da odemo u gornje Podrinje do naših prijatelja kako bi snimili situaciju na tom prostoru. Prva naša stanica je bio Višegrad. Otišli smo do prostorija SDA i zatekli Avdiju Šabanovića sa kojim smo ostali u dužem razgovoru. Za vrijeme našeg razgovora u Višegradu je kružila informacija da je na prostoru Podrinja krenula mobilizacija koju je počela provoditi JNA. Osnovni smisao mobilizacije je slanje, isključivo Muslimana, na ratište u Hrvatsku. Mobilizacija je imala i drugu pozadinu, a to je da što više Muslimana pogine u Hrvatskoj, da ih ujedno paralizira da bi naša odbrambena moć bila što slabija tamo gdje je najpotrebnija. Doznajući za ovu informaciju, naš put je bio završen u Višegradu, pa smo odmah pohitali

nazad. Krenuli smo preko Sjemeča i Borika u pravcu Žepe, da bi šumskim putem nastavili preko Luke, u pravcu Srebrenice. U centru Žepe smo naišli na stotinjak okupljenih ljudi, od kojih je većina bila u uniformama JNA. Već su bila parkirana dva autobusa sa kojima su trebali biti prebačeni do kasarne na Han-Pijesku. Istog sam momenta ušao među okupljene i rekao im da se, ni po koju cijenu, ne odazivaju na mobilizaciju, jer će većina od njih zaglaviti na Vukovarskom ratištu i ratovati protiv naših vječitih saveznika - Hrvata. Ljudi su bili u nedoumici i nisu znali šta da rade, jer ni od koga, kako sa nivoa svoje matične opštine Rogatica, tako ni sa nivoa Republike, nisu imali nikakva uputstva kako da se ponašaju. Pored toga što sam uporno insistirao da se razidu, ono posebno što me je zabrinjavalo je pasivnost nosilaca vlasti njihove opštine. Očito da u Rogatici nisu imali ljude koji su dorasli situaciji i nastupajućim događajima. Ipak, poslušali su moje upozorenje i polahko se počeli razilaziti, a ja i Hamed smo produžili u pravcu Krušev Dola i Luke, najudaljenijih sela koja su pripadala opštini Srebrenica. Nakon što smo ušli u Luku, oko nas se okupila grupa ljudi i prvo i osnovno pitanje upućeno njima bilo je da li je ko dolazio na prostor njihove mjesne zajednice vezano za mobilizaciju. Odgovor je bio negativan. Rekao sam da za nas na prostoru opštine Srebrenica mobilizacija ne važi, a ako bi slučajno imali bilo kakve informacije, da mi odmah jave? Nastavili smo u pravcu Srebrenice. Kada sam došao u grad, odmah sam se uputio u zgradu opštine. Iako je bio neradni dan, zgrada je bila otključana, a u zgradi sam, pored nekolicine ljudi, našao i Nuriju Porobića, sekretara za Narodnu odbranu. Bilo je to pred akšam. Iznerviran, ljutito sam upitao Nuriju šta to ovdje radi u to vrijeme? Nurija, kao i uvijek, zbunjen i ustrašen, nije znao kako da reaguje. Ipak je krajnje u nedoumici izustio da je stigla naredba o mobilizaciji. Odmah sam rekao da od mobilizacije nema ništa i da se pozvani razidu svojim kućama, a da ja svu njihovu odgovornost uzimam na sebe jer je to moj stav. Naredba za Srebrenicu je stigla da se izvrši mobilizacija samo trinaest ljudi i to izričito onih čiji je "ves" bio auto-jedinica. Svi oni su trebali biti mobilisani sa svojim kamionima, čiji su vlasnici bile firme u kojima su radili. Na mobilizaciju je pozvano jedanaest Muslimana i dva Srbina. Ljudi, koji su dobili poziv, uz duboku zahvalnost istog momenta su se počeli razilaziti. U najvećoj nedoumici se našao Nurija Porobić. Znao je da je moja posljednja. Ali, kako poslušati svoga šefa, a ujedno biti prav i JNA? Nurija je čitav život bio dobar poslušnik ali se sada kao poslušnik našao u jednoj, za njega, bezizlaznoj situaciji, jer je teško slušati dvije suprotstavljene strane. Iako je bio vidno uplašen, morao je postupati kako ja kažem ali mi je bilo tada jasno da je Nurija čovjek koji nije primjeren ovim vremenima i da je ovo vrijeme za ljude koji imaju hrabrosti. Pri razlazu ljudi koji su došli

po pozivu na mobilizaciju ostale su mi upečatljive riječi Kimeta, jednog od dvojice pozvanih Srba, koje je rekao:

”Svaka tebi čast! Dobar si ti čovjek. Ni meni se ne ide od moje djece.”

Da je tada stigla molba za mobilizaciju dobrovoljaca u odbranu Hrvatske, istog bih momenta radio na tome, mada ih je bilo dovoljno angažiranih dobrovoljaca u odbrani Hrvatske od agresije. Na moju žalost, dok mi nedamo Srbima iz Srebrenice da budu mobilisani na hrvatsko ratište, iz Bratunca i Vlasenice je mobilisano oko tristotinjak ljudi, većinom Muslimana.

Zaista, nisam se na vlasti bio obrahatio i nije mi bilo stalo da u ovom stanju razvlačim što duže. Uvijek sam bio zagovornik da, sa početkom agresije na Hrvatsku, otvorimo zajedničku odbranu i BiH, jer sam znao da će nas JNA lakše parcijalno odrađivati. Iako je još uvijek, kao savezna zakonska obaveza, bila uputa poziva regrutima za redovno odsluženje vojnog roka, ja sam sekretaru Nuriji rekao da pozive regrutima samo formalno-pravno upućuje, a da svaki roditelj, čije dijete dobije poziv za odsluženje vojnog roka, mora obaviti direktan razgovor sa mnom. Uglavnom, svakom sam roditelju sugerisao da ne smiju djecu slati na odsluženje vojnog roka ali sam im uvijek prepuštao i mogućnost slobodnog izbora. Uporedo sa izričitim stavom da regruti ne idu na odsluženje vojnog roka, radili smo i na izbavljenju momaka koji su se zatekli na odsluženju vojnog roka. Sjećam se Bege Kabilovića, čiji je sin uspio pobjeći. Jadni i čestiti Bego, koliko je bio sretan što mu je sin pobjegao, toliko je bio uplašen šta da čini ako dođu da ga traže? Zaista je bio ophrvan sumnjom. Tješio sam ga da od toga nema ništa. Jednom sam mu rekao:

”Begane, ako bi tražili tvoga sina, znaš dobro da bi ja imao informaciju prije tebe. Čim bih saznao, odmah bi i ti znao. Vjeruj Bego, ako bi došao u bilo kakvo iskušenje, ja bih se sa tvojim sinom skrivao po zasadenim borićima iznad Karačića.”

Zaista, Bego mi je vjerovao i uvijek sam u njemu ubijao sumnju i strah ali je najveća tragedija što je Bego, pored sina koji je uspio pobjeći iz JNA, a koji je poginuo u borbama sa okupatorom oko Srebrenice, 1995. godine, u Srebrenici izgubio i drugog sina. Bego je preživio i nastavio život bez života. Svaki put kada sam ga sreo nisam mogao biti ravnodušan i osjećao sam grižu savjesti. Mene grize savjest zbog toga što sam mu spašavao dijete, a druge savjest ne grize koji su mu djecu zalagali.

Ipak, iako nastojimo našu djecu izbaviti iz JNA, sa prostora opštine Srebrenica, stiže prva muslimanska žrtva sa hrvatskog ratišta. Stradalo dijete iz sela Brezovice, kao regrut JNA u Slavoniji. Dovedli ga vojnim sanitetom do Sasa, a poslije toga mi ga prebacili do rodnog mjesta. Organizovao sam

dženazu. Dok nisam stigao do Brezovica, roditelji nisu dali nikom sanduk otvoriti. Kada smo sanduk otvorili, tijelo je bilo pocrnilo i u raspadajućem stanju. Nakon izvjesnog vremena, nova žrtva na hrvatskom ratištu; kao regrut je stradao momak sa Skelana. Ponovo na dženazu. Kada smo ga iznijeli u kuću i otkrili, od čitavog tijela, samo je bila vidna povreda na peti. Očito dijete nagazilo na minu. Ono što je tog momenta za mene bila tragedija, vidjelo se da je od, na prvi pogled, bezazlene rane dijete iskrvarilo bez bilo kakve medicinske pomoći. Očito, tada za JNA pogibija muslimanskog regruta, koji se zatekao na odsluženju vojnog roka, bio je i uspjeh i njihovo htijenje. Jedan dan u moju kancelariju dolazi Zaim Čivić, oficir JNA, koji je uspio pobjeći sa hrvatskog ratišta. Vidno uplašen, tražio je bilo kakav način da mu pomognem.

"Ibrane, ja sam jedva utekao sa ratišta! Kakva JNA, to je prava četnička vojska!", jadao se Zaim.

I sam sam lomio ruke, ne znajući šta da mu kažem, da bih mu na kraju rekao da je za njega najbolje da se domogne pasoša i bježi kud ga noge nose. Nekako, u jesen 1991. godine, moja amidžićna se udala u Banja Luku. Nije rahat provela ni medeni mjesec, a suprug joj je već bio mobilisan na hrvatsko ratište. Pakrac! Nekako je uspio, nakon što ga je zabolio zub, vratiti se u Banja Luku, a zatim sa mojom amidžićnom stići do slobodne i neokupirane Srebrenice. Preko noći sam amidžićnoj obezbijedio pasoš, a sutradan su već imali let za Berlin.

Dok Dedaković, Jastrebovi iz Vukovara, poručuje Muslimanima: "Prodajte kravicu i kupujte pušticu?!", za to vrijeme pojedini "muslići" se još uvijek odazivaju na mobilizaciju, a neki gomilaju građevinski materijal da, poslije ozidana dva sprata, završe i potkrovlje.

Mnogi, nakon agresije, često su govorili: "Samo da ovo prođe! Neću praviti kuću sa više od tri sobe." Ponovo je zavladao manijom izgradnje. Tristo kvadrata placa i kuća od četiristo kvadrata. Ne smije biti niža od komšijine. Ljudi stežu kaiš ali kuća raste. Još jedan predznak novog nadolazećeg kijametskog dana.

Neosporna je činjenica da je, nakon okupacije jedne njene trećine, Republika Hrvatska djelimično učestvovala u agresiji na Republiku BiH, ali je isto tako nepobitna činjenica da je sav srpski narod iz BiH, učestvovao ili stajao iza agresije na Hrvatsku. Uistinu, BiH je bila glavni poligon za ratna dejstva u Hrvatskoj. Srpski narod iz BiH, i dio bosanskohercegovačkog rukovodstva, mora odgovarati za svoje postupke.

DVA OFICIRA JNA U SREBRENICI

Srebrenica na svojoj teritoriji nije imala nijedan vojni objekt. Pored toga, Srebrenica je opština koja je doslovce "slijepo crijevo" kada su u pitanju glavne komunikacije. Makadamskim putem povezana je sa Bajinom Baštom. I pored toga, bez bilo kakvog opravdanog povoda u nekoliko navrata stiže obavijest od strane JNA da kroz teritoriju naše opštine trebaju proći vojni konvoji. Ja sam ovim nastojanjima JNA bio izuzetno zabrinut, jer sam opravdano sumnjao da je to ulazak u Srebrenicu na mala vrata sa tendencijom dužeg boravka. Jedno jutro, kada sam došao na posao, čuo sam kako neko govori da su u Srebrenicu stigli neki vojnici. Odmah sam izašao pred zgradu opštine pred kojom su bila parkirana dva vojna "landrovera" sa četiri vojnika. Prišao sam im i upitao kojim dobrom oni u Srebrenici? Rekoše mi da su došli sa dva oficira koji su u zgradi opštine.

"Djeco, vi ste mladi i naivni. Mi vam ne želimo zlo, ali idite što prije iz Srebrenice, jer ovdje samo možete doživjeti neprijatnosti!'", rekao sam im.

"Nema problema", rekoše, "Mi čekamo samo naše pretpostavljene koji su gore u opštini."

Odmah sam se vratio na sprat i u sporednom holu zgrade, koji vodi do prostorija Sekretarijata za narodnu odbranu, susreo se sa dva oficira koja su upravo izlazila iz kancelarije sekretara za narodnu odbranu.

"Ko smije od ovakvih gostiju da uđe u ovu zgradu, a da ja ne znam!'", upitah sekretara.

Sekretar je stajao zbunjeno, ne znajući kako da reaguje, dok je jedan od oficira rekao da su samo došli da popiju kafu, iako je očito da to nije bila privatna posjeta. Prije nego sam stupio u komunikaciju sa oficirima znao sam da je jedan od njih bio Srbin, a drugi Musliman. Oficir srpske nacionalnosti je sa mnom i komunicirao, dok je "muslić" šutio i gledao u svog pretpostavljenog.

"Istog momenta izlazite iz zgrade opštine i da vas nisam vidio!? Kafa se pije u kafanama i restoranima, a ne u ovoj zgradi. U kafanu, popijte kafu i sretan put!'", bio sam kategoričan.

Nisu puno oklijevali, nego su odmah krenuli niz hodnik. Dok su oficiri išli hodnikom, u zgradi se "stvorila" jedna skupina ljudi koji su bili u stanju i fizički se razračunati, jer su znali da je svaka posjeta oficira JNA zlonamjerna. Među prisutnim najbučniji je bio Džemo Delić. Ponizno silazeći niz stepenice, nije mogao a da ne reaguje oficir muslimanske nacionalnosti, pa sam ga morao izgurati iz zgrade pod prijetnjom da može biti premlaćen. Pri izlasku iz zgrade, odmah su se udaljili iz grada. Kasnije sam saznao da je oficir Musliman bio

izvjesni Redžo sa Repovca kod Bratunca. Njihov razlog za posjetu je bila priprema terena za izuzimanje vojne kartoteke iz opštinskog Sekretarijata za narodnu odbranu.

Poslije rata slučajno sam saznao da je oficir JNA, Redžo, dobio stan kao oficir ARBiH u zgradi "cipelići" u Tuzli. Apsolutno mi je jasno da smo, pored agresije s vana, imali i destrukciju odbrambenog rata iznutra od strane oficira kao što je Redžo. Teško zemlji koju Redžo brani! Istinski branitelji iz 1990. godine još uvijek su po šupama i kolektivnim centrima, a oficiri JNA, od kojih sam se morao skrivati i braniti u otkupljenim stanovima ARBiH. Svako voli slugu, a jednom u životu sluga, cijeli život sluga.

Slijedećeg dana, poslije nekih obavljenih poslova, krenuo sam kod predsjednika SO Besima Ibiševića. Kada sam ulazio u njegovu kancelariju, Besim je bio u zanimljivom telefonskom razgovoru koji je na momente bio i žučan. U pauzi Besimova govora lagano sam ga upitao s kim razgovara.

"Sa generalom Jankovićem, komandantom Tuzlanskog korpusa JNA", tiho mi je odgovorio.

Besim je bio prilično umoran od razgovora pa sam mu rekao da malo meni prepusti generala. To je i učinio. Predstavio sam se generalu i pitao ga koji je povod za ovaj telefonski poziv?

"Nazvao sam vas da vam saopštim da će vojni konvoj proći kroz Srebrenicu", odgovorio je.

"Gospodine generale, vi nemate nikakvog razloga da prolazite kroz Srebrenicu! Srebrenica nema nikakav vojni objekat i to može biti samo povod za neku provokaciju", uzvratih.

"Mi imamo pravo da idemo kuda god hoćemo i niko nam to pravo neće uskratiti!", rekao mi je decidno general.

S obzirom da su sa terena stizale informacije da na prostor Srebrenice treba da dođe vojska i da se stacionira na prostoru naše opštine, u narodu je zavladao neki strah.

"Ako i trebate prolaz, najavite se policiji u Srebrenici? Na ulazu na prostor naše opštine dočekaće vas patrola milicije, koja će vas propratiti sa službenim automobilima naprijed i pozadi konvoja do izlaska sa prostora naše opštine. Bićete ispraćeni do mosta na Drini u Skelanima, bez prava zaustavljanja", rekoh mu.

"Vas to nije briga kako ćemo i kada ćemo ući u Srebrenicu! Mi ćemo ući milom ili silom!"

"Ako uđete silom i nenajavljeno, dočekaćemo vas sa vatrom!", nisam imao drugoga izbora.

"Mi ćemo na svaki metak opaljen na nas u zrak, uzvratiti sa stotinu po

živim ciljevima! I, pazi dečko, kako se ponašaš!? Ja ovaj razgovor snimam i loše ćeš se provesti!", završio je razgovor i spustio mi slušalicu.

Nakon nekoliko dana stigla je krivična prijava protiv mene i Besima, sa pozivom da se odazovemo na Vojni sud u Sarajevo.

IZMJESTANJE VOJNE DOKUMENTACIJE

U ovom periodu na Igmanu SDA je organizirala savjetovanje za rad u organima uprave, tako da sam bio pozvan zajedno sa predsjednikom SDA Hamedom Efendićem i predsjednikom SO Besimom Ibiševićem. Tek što smo stigli na Igman, otišli smo do moje hotelske sobe da se malo odmorimo, a poslije da odemo na ručak, jer je poslije ručka bilo planirano prvo predavanje. Kada smo došli u salu za održavanje seminara, došao je recepcionar i pozvao nas da se hitno javimo na telefon. Odmah smo napustili salu i došli do telefona. Sa druge strane bio je Hamed Salihović Sado, načelnik SJB Srebrenica. Glas mu je drhtao:

"Ostao sam sam! U Bratuncu je velika gužva. Upala je vojska i traži izuzimanje vojne dokumentacije iz sekretarijata za NO. Dolazite odmah!?"

Za nas je seminar bio završen. Zanimljivo je da su isti događaji bili i u drugim opštinama oko izuzimanja dokumentacije. Isti slučaj, kao u Bratuncu, je bio i u Gračanici i još nekim opštinama ali su se ljudi iz tih opština ponašali kao da je to nešto uobičajeno. Ostali su na savjetovanju kao da se ništa i ne događa, tako da su mnoge evidencije u više opština izuzete od strane JNA i odvezene u nepoznatom pravcu. Brzo smo se spremili i vožnjom, koja je podsjećala na reli, krenuli u pravcu Srebrenice. Cijelim putem situacija je izgledala mirna. Kada smo stigli u Bratunac bila je kasna noć i situacija je, na prvi pogled, izgledala mirna. Produžili smo za Srebrenicu. Stali smo u Potočarima i sa prvim sagovornicima, koje smo zatekli na ulici, upoznali se sa situacijom u Bratuncu. Doslovno se u Bratuncu živim mesom oduprla rulja naroda da zaustavi konvoj JNA koji se kretao u centar Bratunca iz pravca Srbije. Glavnu ulogu u zaustavljanju te kolone odigrali su ljudi iz Potočara koje su predvodili Adnan Karović i Ahmo Tihić. Bio je prisutan i Naser Orić. Dakle, opet Potočarci i svi drugi sa prostora opštine Srebrenica. Dosta dobrog posla su odradili i momci iz Voljavice kod Bratunca, tako da se "armada" vratila neobavljenog posla. Musa Delić iz Potočara se u momentu nailaska kolone u centar Bratunca zatekao sa svojim kamionom na cesti, tako da se direktno suprotstavio ulasku vojske.

Nije ni čudo što će Potočari nakon svega biti lokacija za Memorijalni

centar žrtvama agresije i genocida. Kada nam nisu mogli ništa od 1990. do 1995. godine, ostali smo za zahladu i na nama su nadoknadili sve.

Nakon prvih informacija i instrukcija šta da radimo dalje, krenuli smo u Srebrenicu. Ubrzo smo se susreli sa načelnikom SJB Srebrenica koji nam je iznio ostale pojedinosti u vezi događaja u Bratuncu. Jasno mi je bilo da smo odmah na glavnom udaru, te sam istog momenta telefonom pozvao načelnika sekretarijata za NO Nuriju Porobića i rekao mu da hitno dođe pred zgradu opštine. Nurija je odmah stigao. Nazvao sam Nusreta Salihovića, direktora "Transporta i mehanizacije" i rekao mu da pod hitno pošalje "tamič" pred zgradu opštine. Odmah smo otključali zgradu opštine i prostorije u kojima se nalazila vojna dokumentacija. Počeli smo ubacivati dokumentaciju u kamion. Kada je završen utovar kompletne vojne dokumentacije sa autom i kamionom smo krenuli u pravcu Potočara. Hamedov prijedlog je bio da dokumentaciju vozimo u Gornje Potočare i istovarimo u kuću njegovog brata Sabita Efendića. Tako je i bilo. Dokumentacija je spašena i nalazila se na sigurnom.

PRVI KONGRES SDA

Uporedo sa svim problemima sa kojima smo svakodnevno izloženi, počinju i pripreme za održavanje prvog Kongresa SDA. Dobili smo obavijest da će se Kongres održati 29. novembra 1991. godine. Na sastanku IO SDA Srebrenica trebalo je odrediti delegaciju za Kongres. U delegaciji je, po službenoj dužnosti, morao da bude predsjednik Opštinskog odbora SDA i poslanici u Skupštini RBiH, tako da je meni, Hamedu Efendiću i Sadiku Begiću bilo zagarantovano učešće. Pored nas trojice, u delegaciju iz Srebrenice su još ušli Besim Ibišević, predsjednik SO i potpredsjednik SDA, Hajrudin Avdić, predsjednik kluba odbornika SDA u SO Srebrenica, Mevludin Sulejmanović, član IO SDA Srebrenica i Ahmo Tihić, član Glavnog odbora SDA Srebrenica. Kongres je trajao tri dana. Već na samom Kongresu se vidjelo da situacija u samim redovima SDA nije uredi. Trebao se birati Glavni odbor za ex-Jugoslaviju i sve regije su trebale predložiti svoje kandidate. Kandidati iz Srebrenice za Glavni odbor su bili Hamed Efendić i Besim Ibišević, iako niko sa nivoa opštine nije predlagao kandidate. Trojica ljudi sa regije sjeveroistočne Bosne su doslovce sami odredili kandidate po pojedinim opštinama, tako da sam se ovom nedemokratskom činu odmah suprotstavio. I sam Hamed Efendić, iako je bio predložen u izbornu proceduru za člana Glavnog odbora, izrazio je nezadovoljstvo zbog ovakvog načina rada.

Na kongresu već, bar na prvi pogled, otvoreno dolazi do velike polarizacije

između Izetbegovića i njegovih podanika sa Fikretom Abdićem. Nažalost, ovo su već prvi otvoreni sukobi sa kojim je suočena i javnost, koji će ići do te mjere da će odvesti u smrt nekoliko hiljada Muslimana u međusobnim sukobima u Krajini. Pored svih prepucavanja koja su trajala tokom cijelog Kongresa, nisam mogao izdržati da i sam ne učestvujem u javnom istupu. Takav sam, iako je priča srebro, a šutnja zlato.

"Muslimani su četrdeset pet godina vučeni za nos. Nije nam ni krivo, jer ih za nos nije vukao onaj ko njima istinski pripada i koje su birali. Stoga bih vas, gospodo, zamolio, ne dozvolimo da i mi vučemo svoj narod za nos?!", rekao sam, između ostalog.

Uistinu, tog trenutka sam vidio da većina ljudi iz najvišeg vrha Stranke na narod i ne razmišlja. Nažalost, ove riječi izgovorene na Kongresu odmah poslije toga počinju da me koštaju, jer su očito zasmetale "nedodirljivim". Za članove Glavnog odbora sa sarajevske regije glasao sam samo za Harisa Trnku i nikoga više. Ali, to nije bilo ni bitno. Ne mora Edib Bukvić dobiti ni glasa, on će opet biti izabran u Glavni odbor jer je to mjesto njemu Bogom dato. Za Aliju Izetbegovića sam glasao za predsjednika Stranke, mada mu je jedini protukandidat bio Hadžo Efendić iz Goražda, naknadno predložen bez sopstvene volje, samo iz kurtoazije. Mislim da je i Hadžo Efendić, iako na nagovor drugih, poslije Kongresa već bio pod lupom, jer mu je najveća mahana bila kako je uopšte smio pristati da se uporedi sa "vođom". Samo iz tih razloga sam se dvoumio da glasam za Hadžu ali nisam, jer niti je Hadžo ozbiljno pristupio izboru, niti je iznio bilo kakav program zbog kojeg bih mogao zaokružiti njegovo ime. Objektivno, da sam znao da Hadžo ima ikakvih šansi, bez razmišljanja bih bio uz njega. Zaista, tog momenta taj ishod je bio samo predmet teorije.

Ako se samo sjetim kako je na prvom Kongresu SDA dočekan reisu-l-ulema hadži Jakub ef. Selimoski, a kako je završio, svakom treba biti jasno da je SDA bila mašina za mljevenje najboljeg muslimanskog mesa. Tada je Jakub Selimoski bio potreban ali sarajevskoj "halki" su najbolji Muslimani bili samo za jednokratnu upotrebu. Njihov cilj je bio poznat samo uskoj skupini ljudi i njihovim mentorima, a njihov način rada je bio najbolje privući sebi, jer ih je iz neposredne blizine najlakše dotući.

Hamed Efendić je izabran u Glavni odbor, a Besim Ibišević nije dobio potreban broj glasova. Poslije ovog kongresa SDA je mogla komotno promijeniti ime u Stranku demagoške akcije.

KOD NAS RATNO STANJE – U SARAJEVU DERNEK

Želio bih ovom prilikom spomenuti i dva sastanka u Domu milicije u Sarajevu. Na sastanku su oba puta pozvani svi poslanici SDA u Skupštini RBiH, svi članovi Glavnog odbora SDA i ugledni intelektualci iz reda muslimanskog naroda. Uglavnom, tema oba sastanka je bila "šta i kako dalje"? Očito je bilo da su već faktički Slovenija i Hrvatska bile dvije neovisne države. Šta sa BiH? Kakve korake dalje poduzeti u Skupštini RBiH? Na jedan od tih skupova se pojavio i Emin Švrakić sa svojom zelenom beretkom, koji je predstavljen kao čovjek koji nešto konkretno radi na organizaciji u slučaju potrebe pružanju otpora, ako dođe do teške situacije u Sarajevu. Zaista smo se obradovali da se išta razmišlja u tom pravcu. Na jednom od tih skupova sam po prvi put upoznao i Hasana Muratovića koji je nastojao puno pametovati da bi se što više približio eliti.

Njega namjerno spominjem, jer, nakon što se dobro dodvorio novim gazdama, jedan je od ključnih ljudi koji je sa najvišeg nivoa učinio sve da se dogodi genocid u Srebrenici.

Zbog teške situacije u Srebrenici, koju smo pokušavali predstaviti ja i Hamed Efendić, uglavnom smo insistirali na naoružavanju, jer nam je oružje bilo garancija sigurnosti. Na ove vapaje bi uslijedio odgovor Alije Izetbegovića u stilu "o oružju se priča u četiri oka". Pri svakom otvorenom napadu na JNA, u kojima sam ja prednjačio, uslijedilo bi svima upozorenje od Alije Izetbegovića u smislu kako "mi ne smijemo JNA okretati protiv nas." Zaista samo slijep ili dušmanin nije vidio ili nije želio da vidi da se ta ista JNA davno okrenula protiv nas. Tačno je da se Alija tada vladao po svojoj čuvenoj krilatici "Narode, mirno spavajte, rata neće biti, za rat treba dvoje", ali je netačno da Alija nije znao šta se tom istom narodu sprema. On narod nije spremao za rat, on je narod uspavljivao i pripremao za pokolj i genocid do kapitulacije. Alija je, nakon što je krenuo pokolj, mirno vitio svojim prstima i "mirno spavajte....," zamijenio sa novom krilaticom "šta ćeš, sve se rada u krvi". On je bio genije za najperfidniju osvetu nad narodom sa kojim se navodno identifikovao.

Na osnovu ovih sastanaka vidim ipak da u Sarajevu vlada lagodna situacija i da ljudi neće i ne žele da sagledaju našu neizdrživu situaciju. Kod nas se već vodi otvoreni rat, posebno na lokalitetu Skelana, i postaje pitanje dana kada će situacija izmaći kontroli.

Kao predsjednik IO SO Srebrenica imao sam česte kontakte sa Mirzom Selimovićem, direktorom Vodoprivrednog fonda BiH, jer sam od Vodoprivrede BiH potraživao sredstva namijenjena Srebrenici za namjensko investiranje u infrastrukturu ove opštine. Neposredno poslije kongresa SDA

otišao sam kod direktora Selimovića zbog nove dodjele sredstava Srebrenici. Poslije dužeg razgovora, Selimović mi je spomenuo Kongres SDA i rekao da se i Vodoprivreda BiH uključila da potpomogne finansiranje Kongresa.

"Jedan dio sredstava sam obezbijedio preko tvog kolege, predsjednika IO SO Tešanj, Mirsada Ćemana. Bi li se i ti uključio u taj projekat, s obzirom da to najlakše možemo realizirati preko tebe?", pitao me je.

Odmah sam prihvatio tu ideju.

"Srebrenici treba dodijeliti 1.000 mlrd. dinara. Da li bi mogli ići s tim da Srebrenici dodijelimo 1.600 mlrd. dinara, a od toga da Stranci pripadne 600 mlrd. dinara?", predložio je Selimović.

Složio sam se i s tim prijedlogom i odmah napustio Vodoprivredu.

Poslije mjesec dana nazvao me je direktor Selimović, i ljutito upitao:

"Je li Ibrane, što me izradi za ono što smo se dogovorili?! Ja tebi prebacih pare na račun, a ti ništa ne uradi! Našao sam se u neugodnoj situaciji, jer me je Omer Behmen zato jako pritisnuo."

"Gospodine Selimoviću, ja i ti se očito nismo razumjeli. Ja sam mislio da sredstva od 600 mlrd. dinara neće ići preko računa opštine Srebrenica. Ipak, najbolje je da dođem u Sarajevo, pa ćemo se o svemu dogovoriti", uzvratih Mirzi.

Zaista nisam pratio priliv sredstava na račun fondova, jer je za to bio ovlašten drugi čovjek koji je meni donosio izvještaje samo po potrebi. Ipak, sutradan sam krenuo u Sarajevo kod Selimovića. Istog momenta sam bio svjestan da se direktor Selimović pravi dobar preko mojih leđa i da trebam poslužiti kao osnovna karika za "pranje novca" Vodoprivrede preko računa fondova opštine Srebrenica. Po dolasku u Sarajevo, Selimoviću sam objasnio da sam mislio da će se kroz elaborat o namjeni sredstava ista prikazati da su utrošena na opštinu Srebrenica, a da će 600 mlrd. dinara, koje su namijenjene za SDA, biti direktno sa njihovog računa prebačeni na račun SDA u Sarajevu. Ipak smo se dogovorili da ću sredstva prebaciti sa računa opštine Srebrenica na račun SDA. Poslije završenog razgovora sa Selimovićem, po povratku u Srebrenicu sam počeo da razmišljam kako da obavim ovaj transfer novca, s obzirom da je jako teško to uraditi preko SDK, ali sam svjestan da je to i krivično djelo. Nazvao sam Adiba Dozića i pitao ga bi li prihvatio da na račun "Srebrenicakamena", čiji je on direktor, prebacim 300 mlrd. dinara, uz Odluku Izvršnog odbora SO Srebrenica o namjenskim sredstvima za ugradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Fabrici za obradu kamena, a da ta sredstva Adib preusmjeri na centralu SDA. Adib je to prihvatio. Za drugi dio sredstava sam nazvao Muju Siručića, direktora JKP "Polet" Srebrenica, sa istim prijedlogom, što je i on prihvatio. Pošto je inflacija djelimično "istopila"

sredstava, odlučio sam da na račun "Poleta", umjesto predviđenih 300, prebacim 400 mlrd. dinara. Nakon izvjesnog vremena Mujo mi je došao u kancelariju i rekao da nikako nije u mogućnosti da izvrši transakciju sredstava sa svog računa na račun SIDA. Naime, u SDK Srebrenica je radio Brano na puštanju računa i s obzirom da je ušao sredstvima u trag, nije htio pustiti nalog. Morao sam zajedno sa Mujom tražiti novu soluciju. Rekao sam mu da napravi tri fakture na privatna lica za fiktivne poslove koje su uradili za "Polet" i da preko tih privatnih lica dobije novac u gotovini. Nakon toga da taj novac preda meni u gotovini, a ja ću isto tako novac odnijeti u Sarajevo. Pošto su ti privatnici tražili i po 10 posto novca za protuuslugu, ja sam na račun "Poleta" prebacio dodatnih 40 mlrd. dinara. Poslije svega, Mujo mi je donio 400 mlrd. dinara u kešu i ja sam složio novac u akt tašnu. Kako je ujedno bila zakazana sjednica Skupštine RBiH, sutradan sam sa novcem krenuo u Sarajevo. Kad sam stigao nazvao sam Omera Behmena i rekao da nosim novac.

"Novac trebaš predati Edhemu Bičakčiću i Amili Omersoftić?", rekao mi je Behmen.

Tako je i bilo. Kada sam izašao iz zgrade Skupštine BiH, pred zgradom Vlade u autu su me sačekali Edhem i Amila. Ušli smo u auto i ja sam im predao 400 mlrd. dinara i za predati novac dobio ovjerenu priznanicu o predatom novcu. Sa tom predajom su bile moje obaveze izmirene prema dogovoru sa direktorom Fonda Vodoprivrede.

NAORUŽANJE U MOJOJ KUĆI

Ne znam kojeg decembra 1991. godine Hamed Efendić me je zovnuo i rekao da dođem do njega na kahvu u kancelariju. Odmah sam otišao. Rekao mi je da je ponovo kontaktirao sa Šajom i da su dogovorili novu pošiljku naoružanja. Hamed je već dogovorio sa Ahmom Tihićem da transport naoružanja on obavi sa svojim kamionom, tako što će u Ustikolini natovariti kamion pun stočnog brašna, a poslije toga ispod brašna da utovare naoružanje. Hamedu sam rekao da s tim ne želim ništa imati direktno, a da ću oko svega biti pri ruci. Hamed mi je rekao da ne želi mene izlagati bilo čemu i da će on sam to sve završiti, samo da pristanem da se naoružanje istovari u mojoj kući, s obzirom da je Hamed smatrao da je ona najbezbjednija na kompletnom prostoru opštine Srebrenica. Pristao sam bez razmišljanja.

Hamed je u Foču otputovao putničkim automobilom, a Ahmo je krenuo kamionom i poveo Esu sa Skelana. Kako je utovar brašna i naoružanja prošao bez ikakvih problema, Hamed je putničkim autom krenuo preko Romanije za

Srebrenicu, a Ahmo i Eso su krenuli Srbijom preko Tare. U ranijim večernjim satima Hamed je došao kod mene i pitao da li je stigao Ahmo. Nisam imao nikakvih informacija pa smo nastavili da čekamo oko dva sata. Ahmo se nije pojavljivao. Nas je sve više i više počela da hvata panika da se nije nešto dogodilo. Tek nakon još jedan sat čekanja, Ahmo se pojavio, a ja i Hamed smo konačno odahnuili. U Gornjim Potočarima smo kamion parkirali neposredno pored prozora moje kuće i počeli sa istovarom naoružanja. Sve smo istovarili i smjestili u maloj sobi na spratu moje kuće. U ovoj pošiljci je bilo 30 automata, kalibra 7,62 i 9 mm, 14 pušaka M48, jedan puškomitraljez "bren", engleske proizvodnje, sa 500 komada metaka, 12 protivtenkovskih mina, oko 30 kg trotila TNT i 30 kg dinamita. Za ostalo naoružanje je također bio po jedan komplet municije. Čim sam ugledao puškomitraljez, koji je izgledao moćno, odmah sam Hameda pitao koliko ga je platio.

"Tri i po hiljade njemačkih maraka puškomitraljez i municija 500 DM, dakle 4.000 DM", odgovorio je.

Iako je izazivao divljenje i čežnju, ipak je bio više nego skup, s obzirom na tadašnju platežnu moć. Odmah sam negodovao, pitavši što ga je uopšte kupovao, ako je već ovoliko skup, s obzirom da nam je potrebnije 10-tak pušaka M48, nego jedan puškomitraljez. Na to mi je Hamed odgovorio da je puškomitraljez bio uslov da bi se moglo dobiti drugo naoružanje. Zaista, u ovu pošiljku naoružanja nisam se posebno miješao. Samo sam Hamedu rekao da, kada mu zatreba neka cijev, neka dođe u bilo koje doba dana i noći da uzme. Lično znam da je Hamed, odmah nakon istovara, dao Esi jedan automat i Ahmi pušku M48, jer su to oni više nego zaslužili. Isto tako znam da je Begi Begiću iz Lipovca dat automat, Osmanu Osmanoviću Čimonji iz Ljeskovika sam dao pušku M48. Pored toga, znam da je Čazimu Salimoviću dat automat, a puška M48 Zulfi Tursunoviću iz Sućeske.

Jednom me je Hamed pozvao da odemo autom do Ljubisavića. Sačekao sam ga u autu, a on mi je rekao da treba ostaviti automat Beširu. Pored toga sam bio sa njim jednom u autu kada se zaustavio na Vidikovcu i izašao iz auta sa paketom. Kada sam ga pitao gdje treba, rekao mi je da treba ostaviti automat kod brata, dr. Avde Hasanovića. U neke detalje oko Hamedovog rada sa oružjem nisam ulazio ali sam mu uvijek sugerisao kome bi bilo neophodno dostaviti oružje bez plaćanja. Hamedov princip je bio nekom dati, a nekom prodati, s obzirom da je oružje kupljeno i da je trebalo izmiriti obaveze prema Šaji. Zaista je bilo onih koji su puno učinili i dali od sebe, a nisu bili u prilici doći do naoružanja. Bili su i slabog imovnog stanja. Njima je sevap bilo dati naoružanje, jer su takvi bili začetnici stvaranja nekih oružanih formacija na terenu, da bi se mogao pružiti otpor ako zatreba. Ako je jedan puškomitraljez

plaćen 4.000 DM, onda je zaista bilo neophodno prodati nekoliko cijevi da bi puškomitraljez ostao u posjedu, jer nije bilo domaćina koji može izdvojiti toliki novac za puškomitraljez. Jednostavno, naberi od svake puške i automata da bi pokrio puškomitraljez. Nekom je trebalo dati naoružanje po zaslugama. Jedan automat sam dao Nusretu Salihoviću, direktoru "Transporta i mehanizacije". Isti taj automat Nusret mi je rekao da je poklonio Džehlaludinu Delibegoviću Mrkom u Tuzlu. Jako mi je bilo žao, jer je otišao van Srebrenice ali nam je bio potreban i Mrki, pa ga je trebalo pripaziti. Dovoljno je reći da je tada "Transport i mehanizacija" dobila posao vrijedan oko 25.000 mlrd. tadašnjih dinara, a ticao se spajanja putnog pravca između Srebrenice i Skelana. Znam da sam jedan automat dostavio u Kutuzero, i to jednom čovjeku koji se, čini mi se, prezivao Alemić. Kada je u pitanju ovo naoružanje, nekih novih detalja ne bih se mogao sjetiti, samo znam da mi je, nakon petnaestak dana, Hamed Efendić rekao da će po ostatak naoružanja doći mojoj kući i da ga ostavi kod sebe jer nema posebne opasnosti ako stoji i kod njega. U mojoj kući je ostalo samo dvanaest protivtenkovskih mina, nešto municije i po tridesetak kilograma trotila i dinamita. Pored toga, kod mene je ostao i puškomitraljez "bren", a od prije sam imao automat "tompson", automatsku i poluautomatsku pušku i dva pištolja. To je ono što sam sa bratom raspolagao, ali to nisam nikada smatrao svojim, samo je bilo pitanje vremena ko će sav taj višak nositi. Smatrao sam da to trebaju imati najbolji i najhrabriji. Ono što mogu sa sigurnošću tvrditi je da je po dvije-tri cijevi prodato u Puzmoliće i, po mojim saznanjima, u Daljagošću.

Nakon izvjesnog vremena, kada sam otišao na sjednicu skupštine RBiH, susreo sam se sa Šajom koji mi je rekao da mu dugujemo još oko 5.000 DM i pitao je kada ćemo mu te obaveze izmiriti. Šaji sam rekao da s tim nemam ništa i da ništa konkretno nisam radio s tim naoružanjem, te da je to stvar između njega i Hameda i da ću ja to prenijeti Hamedu, a njih dvojica neka spravne račune. Kada sam tu informaciju prenio Hamedu Efendiću, on mi je rekao da prenesem Šaji, kako reče, "da je Hamed već prije nekoliko mjeseci Hasanu Čengiću uplatio istu sumu sredstava za četiri automata "kalašnikov", a da nikada nije dobio niti jedne cijevi i da ta sredstva traži od Čengića, tako da bi Hamed i Šaja bili kvit".

Zaista ne znam da li je Hasan ova sredstva prosljedio Šaji, jedino vjerujem da Hamed nije lagao, mada me je ova Hamedova informacija pomalo zbunila. Zaista nisam imao pojma do tada da je Hamed već nešto sa Hasanom radio, tako da sam se od ovog posla definitivno distancirao ali sam isto tako bio dovoljno liberalan da Hamedu Efendiću ništa posebno ne sugerisem, jer sam znao da je Hamed za takvu vrstu posla od mene puno sposobniji. Hamed je

za takve poslove, što je rekao naš narod, "imao nos". Zaista, tada sam bio u neakvoj sumnji da mi nije išta bilo jasno. Kao prvo, pri jednom odlasku u Foču, ispred Šljivine kuće, u čijem je podrumu bio magacin oružja, stajala je jedna cisterna, sivomaslinaste boje, vojno vozilo sa registarskim tablicama JNA u Šajinom vlasništvu. To me pomalo zbunilo, s obzirom na takvu Šajinu hladnoću. Pri prvoj kupovini, puške su bile u konzerviranim sanducima. Očito, da su puške JNA koje se dopremaju u cisterni JNA. Sve mi sumnjivo. Jednom sam zamoljen od strane Hameda Efendića da odemo do Sarajeva, jer je on, kako reče, dogovorio susret sa Omerom Behmenom. Pristao sam. Prije nego smo krenuli, Hamed mi reče da odavno ima jedan jako dobar šorvan i da ga je namijenio pokloniti Omeru Behmenu. Niti sam kada zbog interesa od nekog popio kahvu, niti sam kada iz interesa nekom platio kahvu, tako da mi je takva "komunikacija" sa ljudima bila potpuno strana ali se nisam petljao u Hamedove ideje, jer je očito znao da je najlakše ljude imati kada ih "kupiš". Ono samo što sam znao je to da su Omer i Hasan "jedna duša i dva tijela", tako da su neki poslovi Hamed a i Hasana vjerovatno išli preko Omera, kao posrednika. Od svega što mi je bilo tada jasno je to da su Hamedove namjere dobronamjerne, a njegova sredstva kako da dođe do cilja me apsolutno nisu zanimala, mada su me puno od svega distancirala. Jednostavno, u takvim vodama se nisam nikada dobro snalazio.

Dakle, što se tiče naoružanja, to bi od mene bilo sve, a kad je zapucalo sav višak je došao u prave ruke, mada sada sa ove distance mogu komotno postaviti pitanje da li su to bile uistinu prave ruke?

ORGANIZACIJA POKRETA OTPORA

Na terenu je situacija iz dana u dan postajala sve teža. Prilikom jednog susreta sa nekim prijateljima iz zapadne Hercegovine, obećali su mi da bi oni mogli nešto uraditi za mene.

"Naoružanje možeš prihvatiti u Hercegovini. Tvoj je transport i svaki drugi rizik koji moraš sam prihvatiti", rekoše mi.

Iste riječi, dobijene od ljudi iz Hercegovine, sam prenio Hamedu Efendiću, predsjedniku SDA, ali je on bio izričito protiv:

"Ibrane, ja ne želim više bilo šta raditi po pitanju oružja! Oružje je posao na kojem čovjek može izgorjeti. Zalažemo sebe i svoju porodicu da bi, namičući dinar, nešto uradili, a poslije toga možemo samo postati šverceri uz svo naše žrtvovanje."

Stvarno je bio u pravu. Ipak, kada se situacija toliko usložnila da je neki

prividni mir doslovno lebdio u zraku, rekao sam Hamedu da bih bio ponovo u stanju raditi na naružanju, jer sam smatrao da sutra, ako zapuca, neće niko nikog pitati odakle ti, nego samo imaš li? Zaista, oni zlonamjernici koji nisu ni prstom mrdnuli već su počeli proturati razne dezinformacije tako da čovjek nije mogao ništa ni raditi. Bilo je mnogo ljudi koji su se interesovali za naoružanje, neki uistinu, a neki samo da bi imali povoda za neke nove priče. Svakom sam rekao da ih mogu samo povezati sa određenim ljudima iz Hercegovine koji rade sa oružjem, a da ne želim u tome direktno učestvovati.

Zaista, neki ljudi proturaju priče o masovnom dolasku naoružanja koje dijeli Stranka iz Sarajeva, a da se to oružje preprodaje. Ja zaista tvrdim pred Bogom, narodom i bilo kojim zakonom da nijedna puška, za koju znam, u Srebrenicu nije došla džaba, osim jednog automata "tompson" i puške M48, koje sam, kao što sam prethodno napisao, dobio od Asim Juzbašića iz Zvornika.

Nakon radnog vremena jednom sam se susreo sa Jusufom Begićem, odbornikom SO Srebrenica. Pitao me je da li imam municije za neki njegov karabin? Kako sam uvijek nastojao da sačuvam pokoji metak ili eventualno da kupim, rekao sam da imam. Nakon toga sam sa Jusufom otišao do svoje kuće. Donio sam mu nešto municije. Pitao je koliko košta? Naravno, nije mi bilo u posljednjoj primisli da bih to naplatio ali kada sam malo bolje sagledao situaciju, bilo mi je i tužno i bolno. Znao sam Jusufove ljudske kvalitete i bilo mi je jasno da nije došao što mu treba municije, nego je došao sa namjerom, moleći Boga da mu municiju naplatim, samo da bi imao argumenata za ogovaranja. A, kunem se Bogom, radije bih sebi metak ispalio u sljepoočnicu nego što bih metak prodao Muslimanu!

Iako konstantno u ovom periodu činimo sve što je u našoj moći da bi se mogli oduprijeti težim vremenima koja su pred nama, noćima držeći straže, a danju se ponašajući normalno i radno, dopiru inicijative i sa strane da se treba konkretno raditi na formiranju i organizaciji pokreta otpora ako u BiH dođe do onog najgoreg. Tu će organizaciju kasnije nazivati Patriotskom ligom. Na nekoliko sastanaka smo bili prisutni i mi iz Srebrenice. Ja sam lično bio na jednom sastanku u Brčkom, Živinicama i Tojšićima kod Kalesije, a na jednom sastanku u Kalesiji su iz Srebrenice bili prisutni predsjednik SO Besim Ibišević i načelnik SJB Hamed Salihović. Svi ovi sastanci su bili regionalnog karaktera. Na sastanku u Brčkom, tek što sam stigao sa Hamedom Efendićem u Dom kulture, nakon što smo iznijeli neke naše stavove, ponovo smo morali nazad u Srebrenicu. Stigla je vijest da je stanje u Skelanima nepodnošljivo. Iako se nismo rahat ni odmorili, naša nova odrednica je bila – Skelani. Na jednom od sastanaka u Živinicama, žrtveno janje je postao Enver Šarić, načelnik CSB Tuzla.

Očito da je, po procjeni svojih "šefova" u Sarajevu, prekoračio svoje ovlasti, jer je Šarić bio čovjek koji nije prezao da povuče radikalnije poteze. Istina, saznajući da će Šarić otići na "godišnji odmor", nisam se tome usprotivio, nego sam se dosta solidarisao sa tom odlukom. Nakon njegove smjene, malo mi je bilo i krivo, jer je Šarić bio čovjek od akcije ali ono što je mijenjalo moju sliku o njemu je njegov dotadašnji metod rada. Naime, Šarić, Mehmed Kavazbašić i Hariz Redžić su doslovno uzurpirali Regionalni odbor SDA za sjeveroistočnu Bosnu, tako da su tog momenta mnogi ljudi bili sa cijele regije zapostavljeni u nekom sinhronizovanom radu. Imao sam osjećaj da se tada navedena trojka čvrsto "uvezala" zbog zbog svojih privatnih interesa koji nisu bili dobri za cijelu regiju, jer sam vidio, kroz svoju saradnju sa mnogima, da gdje god lični interesi preovladaju, krajnji ishod je uvijek bio negativan. Sastanak u Tojšićima mi je ostao u jakom sjećanju. Bio je u organizaciji opštinskog rukovodstva Kalesija. Na tom sastanku je bio Munib Bisić, sada general, Omer Behmen i još neki ljudi koje nisam poznao. Na tom sastanku nam je predstavljen neki momak, vjerovatno KOS-ovac, pod pseudonimom Adnan. Slušajući razne lakrdije, krajnje nezadovoljan, nisam uspio ni dočekati kraj sterilnim pričama koje nisu ništa nudile. Kada su predstavili misterioznog momčića sa njegovim konspirativnim imenom Adnan, koji je bio sa ulickanom frizurom, vidio sam da je sa tolikim ushićenjem klimao glavom prisutnim kada su ga predstavljali, da sam imao dojam da se toliko uzbudio ko da bi mogao i "svršiti". Na tom sastanku nam se neki ilegalni regionalni štab predstavio kao naredbodavac, a zauzvrat ne nudeći ništa. Ja već punu godinu dana javno i najtransparentnije vodim neprestanu bitku sa najezdom četnika na Drini i preko Drine, a nama se jedan špiclov usred Tojšića predstavlja pod pseudonimom. Bilo mi je tada jasno da KOS odraduje svoje i da je ta organizacija direktno pod njihovom kontrolom. Tada niko nije spominjao naziv Patriotska liga, a sada mi je jasno da je ta organizacija najveća podvala istinskim patriotima RBiH.

Nisam mogao da napustim sastanak, a da ne kažem svoje, jer sam uvijek takav:

"Šta vi nudite? Nama ne trebaju prazne priče! Gdje vam je naoružanje? Dajte vi nama pušaka i puškomitraljeza, a vi se ne brinite? Ostalo je naša stvar. Prazna ne puca. Mi zaista ne možemo razvijati bilo kakvu organizaciju bez naoružanja, a ako neko misli da ćemo raditi za neke ljude koji od svega imaju samo frizuru i već zamišljaju sebe kao neke, Bogom date komandante, grdno ste se prevarili!"

Nakon toga, uz glasno negodovanje sam napustio sastanak. Zaista sam ubjeđenja da neki "konspirativci" tog momenta nisu imali ni sopstveni pištolj. KOS je pripremao kontrolisanu agresiju, a otpor istinskih patriota je trebao da

kontroliše iznutra preko raznih konspirativaca koji će onemogućiti uspješnu odbranu. Nije ni čudo što neki okorjeli izdajnici sada nose činove generala sa nacionalnim penzijama u okupiranoj državi, iako četnika nisu vidjeli ni u ropstvu, a pravi heroji se vode kao demobilisani borci. Pored toga što je tzv. Patriotska liga za mene bila jedna KOS-ovska paravojna organizacija da bi imala zadatak da sada "svjedoči" da smo se mi pripremali za napad na srpski narod, za neke ljude Patriotska liga je bila paravan za šverc naoružanja.

Nakon ove lakrdije od sastanka, ja, Hamed Efendić i Aziz Hasanović sa Osmaća, smo se vratili u Srebrenicu, a na sastanku do njegova kraja je ostao Suljo Hasanović, zamjenik komandanta Štaba TO Srebrenica. Poslije određenih konsultacija sa Hamedom, nakon prespavane noći, dogovorili smo se da zadužimo zamjenika komandanta štaba TO Sulju Hasanovića i sekretara za narodnu odbranu Nuriju Porobića, da počnu konkretno raditi na terenu. Nakon toga je Suljo Hasanović prisustvovao jednom sastanku i o svemu nas izvjestio.

"Patriotska liga". Mada trenutno stanujem u ulici koja nosi takav naziv, na te dvije riječi gledam sa tolikim prezirom, jer je doslovno doživljam kao "JNA u sjeni". Sada se formiraju, udruženja i savezi "Patriotske lige", izdaju se razne potvrde za privilegije. Mnogo je glavnih članova rukovodstva tih organizacija koji su bili pripadnici JNA dok ih na silu iz nje nisu otjerali. Većina ih je koji se predstavljaju kao ilegalci za koje se javno nije ni znalo. Nema mi mrskije riječi od tzv. "ilegalnog rada". "Ilegalci" su pojam za hulje bez identiteta.

Mi smo u tom periodu bili konstantno prisutni na terenu. Policija je bila danonoćno mobilna, a na terenu je bilo sve više straža koje su dežurale po cijelu noć. Zadatak policije je bio da iskontroliše sa nama teren i da sve naoružane tretira kao rezervni sastav policije. Konstantno sam sa policijom obilazio teren, a kako smo za Republički MUP bili pastorčad, morao sam, kao predsjednik IO SO, da angažujem dodatna vozila organa uprave privrednih subjekata opštine Srebrenica. Istina, jedina svijetla tačka na koju smo se uvijek pokušali osloniti u republičkom MUP-u, je bio Avdo Hebib, pomoćnik ministra za policiju, ali na našu žalost, i sam Hebib nije faktički imao neku moć. Naprotiv, onda kada nam je bio najpotrebniji, uslijedila je njegova smjena sa mjesta pomoćnika. Imenovan je za savjetnika ministra, koji je faktički, bolje rečeno, postao tehnološki višak. I sama smjena Avde Hebiba je velika igra KOS-a, kako bi bili eliminisani ljudi koji su bili spremni učiniti sve za odbranu domovine.

Kako smo imali aktiviste na terenu sa kojim smo bili u čestoj komunikaciji, stalno smo provjeravali stanje na terenu. Nakon obilaska terena mjesne

zajednice Sućeska, jedne prilike nam je potpredsjednik SDA i odbornik SO Zulfo Salihović rekao da ne gubimo džaba vrijeme u Sućeskoj i da je stanje pod kontrolom. Naprotiv, rekao nam je da su na prostoru Sućeske imali dvije tajne uzbune na kojim je izvršena mobilizacija ljudstva koje ima naoružanje po bilo kojem osnovu. U mjesnoj zajednici Potočari ta pojava je prerasla u svakodnevnicu. Nije bilo večeri a da nije bilo kao mobilno stanje. Pogotovo ako se negdje na prostoru BiH situacija jače komplikovala, Potočarci su uvijek bili na nogama. Jedna mobilna ekipa koja okuplja gornjepotočarska "Torcida", među kojima prednjači Sejdalija Salihović, Samid Mustafić, Semir Šehić, Ševket Šehić, Rijad Salihović, Ekrem Salihović, Sadik Sulejmanović, Eso Efendić, Sabahudin Planić, Ibran Planić, Mirzet Salihović, Sakib Planić i drugi, obilaze krizna područja opštine od Slatine preko Buljima do Pala i dežuraju sa momcima na terenu. Ove prilike moram spomenuti veliku ozbiljnost momaka sa Šušnjara. Uglavnom, ja i načelnik SJB Hamed Salihović, smo po cijelu noć sa ovim momcima. U Donjim Potočarima posebnu pažnju na sebe su skretali Adnan Karović, Alija Smajlović, Meho Hrvčić, Fuad i Fadil Begović, Amir Salihović, Mirzet Halilović, Mujo i Halil Rahmanović, Zijad Šečić, Nedžad Malić Vrobe i drugi bez kojih nijedna noć nije protekla a da nisu bili u pripravnosti, kontrolišući najosjetljivija mjesta na ovom području. Toga momenta čestu vezu sa Srebrenicom i ekipom u Potočarima su držali Akif Ustić i Hakija Mehiljić. U svakom momentu, kada zatreba, sa mnom je Naser Orić, kao jedan od (tada sam mislio) najodanijih. Sada mi je apsolutno jasno da je i tada u glavi imao iste zamisli koje je u ratu eksponirao.

Kompletno Skelansko područje pokrивao je Ahmo Tihić sa svojim ljudima, kojeg smo često obilazili.

Iako je kompletno naoružanje opštinskog štaba TO još 1989. godine otela JNA, dakle, prije prvih demokratskih izbora u BiH. Bilo je oko 4.600 cijevi, samo pješadijskog naoružanja, u Fabrici akumulatora u Potočarima je ostao jedan protivavionski top PAT, kojeg je u dva navrata nagovještavala odvući vojska. Više puta me je Naser Orić upozoravao da bi trebali uraditi nešto oko ovog PAT-a. Oklijevao sam i čekao neki bolji trenutak.

Jednu večer ostao sam do kasno u Srebrenici. Otišao sam do bifea SJB i gledao jednu ekipu koja je igrala karti. U međuvremenu je došao Edhem Bektić Karača, koji je bio policajac u SJB, inače vođa jednog sektora. Zovnuo me i ja sam sa njim izašao napolje. Rekao mi je da su već izvršene neke konsultacije i da bi se trebali angažovati oko izvlačenja PAT-a iz Fabrike akumulatora. Odmah smo nas dvojica krenuli u pravcu Potočara i Fabrike akumulatora. Obišli smo dvije ulazne kapije. Na obje su Muslimani bili dežurni portiri. Njima sam rekao da večeras treba biti izvezeni PAT iz Fabrike i da je njihov

osnovni zadatak da ništa oko toga ne znaju. Odmah sam se sa lokaliteta fabrike vratio u Potočare i našao sa Naserom. On mi je rekao da se već dogovorio oko toga sa Mirsadom Mehmedovićem sa Pala, koji je posjedovao kamion kojim je trebao odšlepati PAT. Odmah sam sa njima krenuo u pravcu fabrike, ali mi je Naser rekao da je sve spremno i da ne trebam ponovo ići, jer će oni sav posao završiti, a ja da idem kući malo da odspavam, jer, kako reče Naser, vjerovatno me čeka i sutra težak dan. Tako je i bilo - otišao sam kući. Zaista, Naser i Mirsad su odmah otišli do fabrike i odšlepali PAT u Gornje Potočare. Te noći je padao prvi snijeg, tako da je kamion ostavio iza sebe tragove koji su vodili do Naserove kuće. PAT su ostavili u Naserovu garažu i posao je bio završen. U međuvremenu sam obavijestio Hameda Salihovića, načelnika SJB, oko te akcije kako bi bio spreman za eventualne neprijatnosti koje nam se mogu dogoditi. Zaista, poslije izuzimanja ovog PAT-a krenula je nesnošljiva kampanja u srbijanskim sredstvima informisanja, u stilu: "Masovno naoružavanje Muslimana!", "Srbi nikada ugroženiji!" itd. Bili su to samo neki od naslova koji su preplavili srbijanske listove.

SJB je "spvela istragu" ali nije došla ni do kakvih pouzdanih informacija i rezultata.

Nekako u približno vrijeme kada je izuzet PAT, iz magacina ŠIP "Drina" je nestala veća količina eksploziva. Pretpostavljao sam da je to "maslo" Bekira Baraka. Ponovo je SJB bila zadužena da "spvede istragu", što je i učinila ali nije došla do rezultata.

SRPSKE PROVOKACIJE

Uporedo sa ovim, sve je više informacija sa terena o provokacijama Muslimana od strane Srba. Srbi pokušavaju svim sredstvima podići tenzije i unijeti razdor u privrednim subjektima Srebrenice. U Fabrici limene ambalaze u Skelanima, koja je bila u stečajnom postupku, ponovo je uspostavljena proizvodnja ali je jednu večer došlo do snažne eksplozije sa velikom materijalnom štetom. Na prostoru Skelana ponovo vanredno stanje! Sa kompletnom četničkom ekipom sa Skelana na jednom sastanku dolazim u otvoreni sukob. Kako se situacija na Skelanima usložnjavala, kompletno naoružanje policijske stanice prebacujemo u magacin SJB Srebrenica, jer se tamo svaku večer očekivao napad na Stanicu. U rudniku boksita Srebrenica došlo je do potpune obustave rada. Naime, Srbi, zaposleni u rudniku, zagovaraju formiranje nove firme na nacionalnoj osnovi u kojoj će raditi samo radnici srpske nacionalnosti. Otuduju jedan dio rudničke mehanizacije, koju

odvoze u srpsko selo Podravanje. To je, zapravo, paljenje prvih požara direktno od strane rukovodstva rudnika boskita Milići, kojeg predvodi Rajko Dukić, direktor i predsjednik Izvršnog odbora SDS-a BiH. Pored toga, uposleni Srbi u rudniku boksita Srebrenica optužuju direktora Mirsada Kavazbašića za nacionalizam i da rudnikom upravljaju izričito Muslimani. Na udaru se našlo kompletno rukovodstvo Rudnika, na čelu sa Kavazbašićem, koji je ujedno bio predsjednik SDA Bratunac. Rukovodstvo opštine, na čelu sa mnom i Besimom Ibiševićem, pokušava da riješi novonastalu situaciju ali jedini način je upotreba sile. Poslije dva zbora radnika u prostorijama rudnika u Ljeljendolu, odlazim direktno na zbor građana u selo Podravanje. U punoj sali sam jedini bio od Muslimana, a tu je glavna vedeta bio Goran Zekić, poslanik u Skupštini RBiH i predsjednik SDS Srebrenica. S obzirom da je Podravanje za Gorana bilo glavno utočište, znao sam da je on od strane Dukića "glavni igrač". Na sastanku u Sali opšti kaos. Ja sam sa Goranom pred više od stotinu četnika, ali sam nekako izašao nakraj. Odlazimo kolektivno na protestni sastanak u Sarajevo ali ni to ne daje nikakvih rezultata. Na jednim sastanku u Sarajevu, kojeg je vodio potpredsjednik Vlade RBiH Muhamed Čengić, a na kojem smo bili ja i Rajko Dukić, ništa nismo uradili, jer se Rajko ponašao kao da on s tim nema nikakve veze, ne pridajući tom problemu nikakav značaj. Tada sam definitivno vidio da Muhamed Čengić, kao potpredsjednik Vlade RBiH za privredu, ne vlada situacijom u privredi ni na Marindvoru. Vidim, prepušteni smo sami sebi. Bilo nam je jasno da definitivno u RBiH vlada vlast jačega.

IO SO Srebrenica je formirao komisiju koja je izašla na lice mjesta i utvrdila stepen oštećenja na otuđenim mašinama rudnika.

Stalno je u Milićima koncentrisana vojna jedinica sastavljena od rezervista sa oko hiljadu i pol četnika koji se upućuju na ratište u Hrvatsku. Za to vrijeme sa Topčidera iz štamparije novca kamionima se u BiH dovlače bezvrijedni dinari kojim se finansira već otvorena agresija na BiH. S obzirom da sam cijelo težište odbrane baca na policiju, pored toga što je bio dignut rezervni sastav policije, moj koncept odbrane predložen i drugima je bio "SJB Srebrenica kao legalna i legitimna oružana sila mora biti stožer oko

koje se vrti kompletna odbrana države na ovim prostorima i da u rezervnom sastavu ima rezervista otprilike onoliko koliko je kod Dukića vojnika-rezervista. U Srebrenici sve mora biti u sastavu i pod kontrolom policije. Nikakve Patriotske lige i neke druge sumnjive paravojne formacije."

Ali, kako operativno sve to urediti kada mi za to nemamo dovoljno finansijskih i materijalno-tehničkih sredstava. Moramo naći formulu za maksimum. S obzirom da sam znao kolika je tada bila moć Momčila Krajišnika,

nazvao sam ga i rekao da bi trebali da se vidimo zbog nastale situacije u rudniku. Sa Ćazimom Salimovićem sam otišao do Sarajeva i nakratko smo se sreli sa Krajišnikom. On je negdje žurio, tako da smo nastojali što prije završiti razgovor. Tražio sam od njega da se angažuje kako bi se riješila situacija u rudniku, jer je to bio jedini način. Slikovito rečeno, otišao ja po benzin da gasim požar u rudniku. Ispred kabineta Krajišnika sreo sam se sa Draganom Kalinićem, koji je čekao Krajišnika. Nisam ni znao da je taj dan na Palama zakazana Skupština Srpske Republike Bosne i Hercegovine.

Uporedo sa teškom situacijom u rudniku Boksita, situacija je kulminirala i u Šumsko industrijskom preduzeću "Drina". Gdje su god mogli, napravljene su barikade od strane Srba i obustavljena eksploatacija šume. Uglavnom te prostore pod barikadama smatraju svojom teritorijom.

Sa načelnikom policije i drugim saradnicima sam otišao na zbor radnika u Zeleni Jadar, na kojem se okupila većina uposlenih u "Drini". Jedan šumar srpske nacionalnosti, koji je bio organizator pobune u rudniku Boksita, sada se buni što mu ne obezbijedimo uslove za rad u šumi. Nisam mogao trpiti tako da sam skočio iza stola i zgrabio ga za prsa, te mu zaprijetio da ga više ne čujem. Tad sam izričito od načelnika SJB Srebrenica tražio da policija pod hitno razbije sve barikade i da omogući rad i da mora upotrijebiti vatreno naoružanje na bilo koju barikadu, ako naiđu na nju. Podržao me je Ferid Begić, rekavši, sav usplahiren, "da i mi znamo da pucamo i da ćemo to i činiti".

Nakon tog zbora kreće ponovo kampanja od strane sredstava informisanja iz Srbije. Na naslovnoj strani "Večernjih novosti", preko cijele strane, pojavio se naslov "Ibran Mustafić najavio klanje za Bajram Srbima!" Ponovo apeliram na načelnika SJB da se diže sve što se može dići u policiji ali mogućnosti su bile više nego skromne. Načelnik SJB Hamed Salihović ponovo upućuje zahtjev MUP-u BiH za materijalno-tehničku pomoć ali MUP se više bavi švercom. Za to vrijeme u Milićima konstantno na poligonu 1.500 rezervista spremno čeka! U Rudniku olova i cinka Srebrenica u Sasama radnici srpske nacionalnosti pokušavaju formirati srpski sindikat ali im to ne uspijeva. U ostalim firmama, koje su u proizvodnim halama zatvorenog tipa, ta im aktivnost ne polazi za rukom, jer su nemoćni da učine bilo šta. Na globalnom političkom planu u cijeloj BiH identična situacija. Na zasjedanjima Skupštine RBiH poslanici SDS-a gotovo da i ne prisustvuju. Sjednice samo što vodi Krajišnik do momenta dok postoji i posljednja prilika za opstrukciju skupštinskih zasjedanja, a kada iscrpi sve mogućnosti onda zaključí zasjedanje. Poslije, predsjedavanje njenim radom preuzima potpredsjednik Mariofil Ljubić.

KARADŽIĆ PRIJETI ZA GOVORNICOM!

Na jednom sastanku u Briselu, pod pokroviteljstvom Evropske zajednice, trebao je da učestvuje i predsjednik predsjedništva R BiH Alija Izetbegović. Gospodin Izetbegović je trebao na tom sastanku prezentirati i poziciju BiH, tako da je Skupština R BiH trebala donijeti Deklaraciju o državnosti BiH. Ta deklaracija je usvojena u kasnim noćnim satima, tek poslije napuštanja Krajišnika sa mjesta predsjedavajućeg. Nakon uvodnih izlaganja, situacija je dovedena do usijanja. Poslije moga istupa za govornicom, vraćajući se prema svom mjestu, Karadžić me cinično upita:

"Odakle si ti momak?"

"Iz Srebrenice!", još ciničnije odgovorih.

Gledali smo jedan drugoga kao preko nišana. Iako smo se već dobro znali, vidio sam da je njegov upit samo perfidna upozoravajuća prijetnja. Kulminacija je nastala kada je Karadžić otvoreno za govornicom nagovještavao, ili, bolje rečeno prijetio, "ako BiH bude išla ka neovisnosti, da Bosnu vodimo u kaos, a muslimanski narod u nestanak". U Sali je nastao opšti kaos. Ispred sebe sam uhvatio neke papire, zguzvao ih i, sav izbezumljen, bacio u njegovom pravcu. Zaista, tako mladom i temperamentnom, da mi je iko iz vrha Stranke tada rekao da sa njim u Sali zauvijek završim, to bih uradio bez imalo razmišljanja.

Srbi pristupaju formiranju SAO (srpskih autonomnih oblasti) tamo gdje je to god moguće preko opštinskih većina, a tamo što su zacrtali, a nemaju većinu, to rade dekretom. JNA već vrši ukopavanje i pripremu terena oko Sarajeva. Mi u Srebrenici na terenu pokušavamo izvršiti određene pripreme za najgore. Na terenu vršimo izmještanje centara veze koji su pri opštinskom Centru za osmatranje i izviđanje. Iz štaba TO izuzimamo radio-stanice i vršimo raspodjelu po mjestima duž Drine, tako da imamo uvezana ta područja. Suljo Hasanović, u svojstvu zamjenika komandanta štaba TO Srebrenica, obilazi teren i pokušava stvoriti i uvezati neke jedinice. Pošto smo dobili neke informacije da su pojedine opštine širom BiH dobijale neku simboličnu količinu naoružanja, Hamed Efendić odlazi kod Hasana Čengića sa nadom da nešto uradi i za Srebrenicu. Kad se Hamed vratio iz Sarajeva, konačno mi je rekao jednu ohrabrujuću informaciju, a to je da je i nama, od strane SDA, besplatno obećano tridesetak komada pješačijskog naoružanja. Pored toga Hamed mi je dostavio fax iz Sarajeva, iza kojeg je stajao Omer Behmen, u kojem je pisalo da svi predsjednici IO SO, koji su članovi SDA, treba da se konsultuju sa povjerljivim direktorima iz privrede koji su u mogućnosti da doniraju određena sredstva za nabavku naoružanja. Odmah sam se konsultovao sa sekretarom za privredu Čazimom Salimovićem, koji je

pozvao nekoliko direktora da dođu kod mene u kancelariju. Na taj razgovor su došli Abdulah Ahmić, direktor Rudnika olova i cinka, Adib Dozić, direktor "Srebrenicakamena", Hadžo Gadžo, direktor "Ferosa" i Ahmet Kazić, direktor tvornice za pocinčavanje "Potočari". Pored informacije od Hameda Efendića iz Sarajeva, dobio sam naziv preduzeća i broj žiro računa na koji trebamo uplatiti sredstva za nabavku naoružanja. Ovoj četverici direktora sam saopštio o čemu je riječ. Abdulah Ahmić je odmah bio protiv toga i njegova diskusija se svodila na to da su oni jednom izdvajali za naoružavanje TO i da im se to naoružanje treba vratiti. Dakle, čista demagogija. Pored toga je rekao da on to i ne smije jer u preduzeću on ne vodi finansije i da na tim poslovima radi neki Srbin koji bi to sve razotkrio. Znao sam da je Abdulah ograničena osoba ali da njegova ograničenost prelazi u glupost, tada sam se definitivno uvjerio. Adib Dozić je odmah prihvatio da uplati jednu određenu sumu koliko je "Srebrenicakamen" u mogućnosti. Adib mi je stvarno bio blizak, a i zavolio sam tog čovjeka. Kod njega je sve bilo moguće. Jednostavno, volio sam ljude koji "imaju muda".

I Ahmet Kazić je prihvatio da će preuzeti obavezu i uraditi koliko je u mogućnosti. Hadžo Gadžo je već bio uplašen da je tražio sve mogućnosti da ne uradi ništa. I on se vadio da na poslovima finansija radi lice srpske nacionalnosti i da će to biti jako teško. Hadžo je tražio bilo koju drugu mogućnost da bi se oružje moglo nabaviti legalnim putem. Tako je predlagao da se dobije saglasnost od SJB Srebrenica za nabavku naoružanja u cilju pojačanog obezbjeđenja fabrike, tako da bi on bio voljan, ako se igdje nađe mogućnost za nabavku, da kupi nekoliko cijevi za potrebe fabrike. Dakle, Adib i Ahmet su izdvojili sredstva i uplatili direktno na žiro račun preduzeća koji sam im dao. Sva sredstva su uplaćena dinarski ali su se vezala za njemačku marku po "crnom kursu". Ahmet Kazić je uplatio duplo više sredstava od Adiba Dozića, a ukupna vrijednost uplaćenih sredstava je iznosila oko 23.-24.000 DM.

Inače, vrsta naoružanja koja je nuđena su bili "kalašnjikovi" po cijeni od 850 DM i "upucani snajperi" slovenačke proizvodnje po cijeni od 1.300 DM. Ponovo je postojala nada da ćemo uspjeti još koju cijev nabaviti. Znači, kalkulacije su bile trideset komada koje su obećali besplatno i oko 25 koje smo platili.

Jedan dan sam sa Ahmom Tihićem obišao većinu terena opštine koji gravitira prema Drini i u razgovorima sa ljudima vidio kakvo je stanje sa naoružanjem. Suljo Hasanović je već boravio na ovom terenu, a uz njega i Nuriya Porobić. Moram reći da je Suljo Hasanović imao izuzetnu volju za radom ali jedna njegova prevelika mahana je bila netaktilčnost u komunikaciji

i radu sa narodom. Čim bi se narodu spomenula bilo kakva organizacija odmah je glavna tema bilo naoružanje kojeg zaista nije bilo u dovoljnim količinama. Kada je Suljo boravio u Daljagošti, odabrao je čovjeka koji je trebao rukovoditi jednom jedinicom veličine voda. Pri spomenu naoružanja Suljo im je obećao da ga ima. Nakon nekoliko dana, Junuz iz Daljagošte, kojeg je Suljo odabrao za komandira voda, došao je kod mene sa Ahmom Tihićem i, kroz plač, mi je rekao da je došao, jer ne zna šta da radi?

”Hoće da me objese! Narod mi govori kako je njima naoružanje obećano i da sam ga ja dobio ali da neću da ga podijelim”, rekao je.

Nisam znao šta da radim. Dabogda nikada niko takvih trenutaka ne dočeka! Ako je neko sada general ili, ne daj Bože, novopečeni poslanik, onda zaista kompletna generacija i garnitura pred agresiju treba da nosi činove i odlikovanja koja do sada nisu još ni izmišljena.

Pošto je već jedan dan na terenu boravio Suljo Hasanović i Zulfo Salihović, sutradan sam sa njima krenuo i obišao kompletan teren od Kutuzera do Peći, razgovarajući sa ljudima sa kojima su oni već imali kontakte. Ljudi su mi dosta vjerovali i sa njima sam komunicirao kako bih ublažio Suljinu netaktičnost i umirio strasti. Govorio sam im da je nama iz Sarajeva obećano oko tridesetak cijevi i da ćemo gledati da to ravnomjerno rasporedimo. Rekao sam im da imamo i jednu količinu uplaćenog naoružanja i uz nešto čime raspolaže SJB, možemo koliko-toliko pokriti kompletan teren. Očito da je rad na tzv. Patriotskoj ligi bio mač sa dvije oštrice, predložio sam Hamedu Efendiću, predsjedniku SDA, da obustavimo sve daljnje aktivnosti. Što je urađeno urađeno ali očito da je trebalo tražiti bolja rješenja. Samim tim se nametalo pitanje zašto bi izmišljali ”toplu vodu” kada je i do sada kompletna naša aktivnost išla preko SJB Srebrenica koja je bila jedina legalna i legitimna oružana formacija sa kojom raspolažemo. Dakle, policija će biti glavni nosilac odbrane, a pomagat će joj štab TO, s obzirom da je zaista bio materijalno-tehnički u puno oskudnijem stanju, jer je bio opljačkan od strane JNA.

DRSKOST OMERA BEHMENA

Iscrpljen od svakodnevnog rada, sjedim u kancelariji i razmišljam. Dok nas jedna najuža grupa danonoćno radi, drugi opstruiraju i kritikuju. Ali, mora se izdržati. Odjednom sam dobio informaciju da je u kancelariju Hameda Efendića ušla grupa ljudi iz sela predsjednika SO Besima Ibiševića, predvođena njegovim bratom. Krajnje neprimjereno, tražili su od Hameda oružje. Nisam mogao Hameda ostaviti na cjedilu. Hamedova kancelarija je

bila prepuna ljudi koji su bili bučni. Prošao sam pored njih i stao do Hameda Efendića. Odmah mi je bilo sve jasno, na snazi je jedna prljava igra od strane Besima Ibiševića prema Hamedu Efendiću. Nisam imao drugog izbora i stao sam u otvorenu Hamedovu zaštitu zalažući svoj autoritet. Istog momenta sam došao u žučnu polemiku sa Nesibom Ibiševićem, Besimovim bratom. Većina tih ljudi su došli noseći na glavama zelene beretke. Normalno, puno je lakše doći do jeftine zelene beretke nego do skupe puške. Umjesto da im Besim kaže da trebaju gledati kako da dođu do puške i da se i sam angažuje, oni su gledali kako da dođu do beretke. Da sramota bude veća, na istom spratu se nalazila i kancelarija SDS-a, tako da su nastala previranja SDS-ovci budno posmatrali i cinično se podsmijavali našim glupostima. Jedan crn čovjek je bio posebno bučan ali kada sam reagovao, situacija se primirila.

”Dragi moji, gledajte vi kako da dodete do puške?! Treba se i Besim angažovati po tom pitanju, nabaviti vam koju pušku, a ja ću vam svima kupiti zelene beretke!?” odbrusio sam im.

Istina, znao sam o svim Besimovim frustracijama, jer se smatrao zapostavljenim, tako da se počeo baviti nekim ”taborovanjem”, okupljajući oko sebe nekoliko sitnih duša koje nisu ništa radile ali su samo znale kritikovati i voditi kadrovsku politiku. Poslije imenovanja za predsjednika opštine, Besimu je bio prioritet, oženiti se, dobiti stan i koristiti sebi zacrtane beneficije. Istina, to je brzo i ostvario. Nakon svakog njegovog izlaska iz opštine, sutradan me je čekao nalog da mu potpišem dnevnicu. Svoje dnevnice niti sam uzimao, niti su mi uopšte na um padale, tako da sam ponekada i svjesno eskivirao u potpisu naloga za dnevnice i drugima. Jedini sam koji nije koristio ni godišnji odmor, dok mnogi tu privilegiju sebi nisu htjeli uskratiti.

Nakon ovih mojih riječi situacija se primirila. Kako se vijest brzo proširila na ulicu, informacije su doprle i do SJB i načelnika Hameda Salihovića, pa se za nekoliko minuta u kancelariji obreo Naser Orić sa Semirom Šehićem iz Potočara. Poslije smirivanja situacije, odmah sam Hamedu Efendiću rekao da nemam šta čekati i da odmah idem za Sarajevo. Kako smo već imali trideset cijevi obećanih besplatno, a za preko dvadeset cijevi uplaćen novac, druge nije bilo nego da idem u Sarajevo i preuzmem naoružanje, pa šta bude. Naseru sam rekao da bude spreman za polazak za Sarajevo. Otišli smo do moje kancelarije, odakle sam nazvao Atifu Halilović, direktoricu ”Transporta i mehanizacije” i rekao joj da nazove šefa voznog parka firme i da mi pripremi jedan ”tamić” dvotonac i da napiše putni nalog za odlazak u Sarajevo. Naseru sam rekao da će ga on voziti, a ja ću ”škodou” od Stranke. Sa ”škodom” smo došli do kruga ”Transporta i mehanizacije”. Naser je preuzeo kamiončić, a ja sam krenuo sa »škodom«. Putni nalog je bio samo bjanko ovjeren tako da

sam nalog popunio, a vozač je bio Naser. Sa nama su krenuli Bekir Barak i Semir Šehić. Bekir je sjeo sa Naserom, a Semir sa mnom. Na "tamić" smo brzo utovarili nekoliko praznih buradi kako bi se činilo da vozimo naftu. U Sarajevu smo pred prostorije SDA, u ulici Danijela Ozme, stigli pred sami akšam. Na vratima sam našao Rasima koji je radio na obezbjeđenju. Kako smo se već odranije znali, rekao sam mu zbog čega sam došao. U hodniku su me čekali Naser, Semir i Bekir. Rasim mi je odmah rekao da u Hrasnici nema nijedna cijev naoružanja jer je neka ekipa iz Rogatice dolazila u toku dana i odvezla posljednjih četrdesetak pušaka, a da naoružanja ima samo u Visokom. Nakon dolaska u prostorije SDA, u hodniku sam zatekao predsjednika SO Rogatica. Bio je neki hodža. Dok sam već bio na ivici snage zbog sveukupne situacije, ne znajući koji mi je naredni korak, mene lagodno predsjednik iz Rogatice pita:

"Kako vjerski život u Srebrenici, ide li narod u džamije?"

Gledao sam tu budalu od predsjednika i nisam mogao da vjerujem da li taj čovjek sanja ili živi u javi. Četnici već naoštrili noževe, a on mene pita o vjerskom životu. Na um mi pade jedna stara anegdota "kada je neki čovjek bio osuđen od strane neke vlast na vješanje. Došli džandari da ga vode, a kada su ga povelili, za njim istrčala supruga pa mu kaže – bogati čovječe, kupi mi šamiju?"

I pored dosadašnjeg negativnog mišljenja o ljudima koji nisu bili dozreli situaciji, ovaj ljudski unikat iz Rogatice mi je definitivno stavio do znanja da je, pored prefriganih izdajnika i lopova, SDA postala leglom idiota. Kako sam se ja trebao izričito vidjeti sa Hasanom Čengićem, a u toku je bio sastanak Izvršnog odbora SDA na kojem je bio i on, bio sam prinuđen da sačekam kraj sastanka. Kada je došao kraj sastanka, ustao sam i pored vrata čekao kada će se pojaviti Hasan. Iz sale je prvi izašao Muhamed Čengić koji je bio "van sebe". Očito da je na sastanku nešto "puklo", jer nisam ni htio komunicirati sa Muhamedom s odbzirom da sam vidio da bi ga "ubila kap kiše". Kada se pojavio Hasan odmah sam se sa njim pozdravio i rekao mu zbog čega sam došao u Sarajevo. Hasan je odmah zaustavio Omera Behmena i rekao mu za moj dolazak. Ne čekajući da Hasan i završi, Behmen je uzvratio:

"Kakav Ibran, kakvo oružje, nema od toga ništa, nije nam isplatio ni obaveze prema stranci!", rekao je Hasanu, da bi se poslije toga okrenuo prema meni i drsko dodao:

"Još si smio ovdje i doći!?"

Gledao sam ga u šoku. Nisam znao kako da reagujem, da li da mu jebem mamu koja ga je rodila ili da ga prezirem. Više mi je ličio na životinju, nego na čovjeka. Ustavari, on i jeste životinja u ljudskom obliku. Oprostite što

vrijeđam životinje. Odmah sam znao da aludira na sredstva iz Vodoprivrede i da me ta životinja može napraviti i lopovom. Ponižen i uvrijeđen, ipak sam se samo okrenuo Naseru i ostalima, i rekao:

"Idemo!"

Krenuli smo niz stepenice. Akšam je bio uveliko prošao, a kako je bio Ramazan, a ja postio, nisam se uspio ni omrsiti. Posjedali smo u auta i krenuli za Srebrenicu. Poslije moga smiraja od silne uzrujanosti, s obzirom da sam sam postio, počeo sam razmišljati o iftaru. Svratili smo u Semizovac, iftarili i nastavili dalje u pravcu Srebrenice. Kome u Srebrenicu, šta reći? Sreća, pa sam imao svjedoke. Išli smo preko Olova, Kladnja i Vlasenice. Kako je situacija bila prilično mirna, šutio sam i razmišljao. Počela je definitivno da pada koprena sa očiju. Znam da sam u početku bio blizak Omeru ali tek tada mi je apsolutno bio jasan njegov lik. Teško onom ko sa takvim ima priliku i da se u putu sretne, a, kamoli, da dođe u poziciju da ti takav bude saradnik ili da drži dizgine u svojim rukama u najsvetijem trenutku koji se zove odbrana države. Njega je sevap bilo cijeli život držati u zatvoru. Takvi ljudi samo mogu ili biti robovi ili stvarati robovlasnički sistem u kojem znaju biti robovlasnici.

Kada smo došli do Milića, iako je do tada sve bilo mirno, u nama se pojavila dilema kuda dalje? Da li preko Podravanja, Sućeske ili Kravice? Odlučili smo krenuti preko Sućeske do Srebrenice. Tek mi je bilo jasno šta mi već trpimo od strane sarajevske halke. Do Milića kao da se ništa i ne dešava, a od Milića do Srebrenice kao da ulazimo doslovno na ratno područje. Apsolutno mi je bio jasan odnos svih ljudi u Sarajevu, Tuzli i drugim mjestima u unutrašnjosti BiH. Oni i ne znaju šta je Drina. Mi na Drini već punu godinu i pol u vanrednim okolnostima, a oni još razmišljaju o "bratstvu i jedinstvu".

Kada smo krenuli iz pravca Milića prema Derventi, poznatom četničkom uporištu, počeo me da hvata strah. Pri ulasku u Derventu odjednom sam vidio ispred "tamića" dva uniformisana muškarca sa automatskim puškama kako ih zaustavljaju. Naser se zaustavio, a meni se odsjekle noge. "Škoda" u četvrtoj brzini, a ja idem trideset na sat, obilazim ali sam se toliko zbunio da ne zna ni da prešaltam. Samo što sam obišao "tamić", iza zgrade osnovne škole u Derventi je prema kamionetu trčala velika grupa, do zuba naoružanih, ljudi u vojničkim uniformama i sa bradama. Nekako sam nastavio dalje, a iza mene su ostali u "tamić", Naser i Bekir, bukvalno okupirani od strane četnika. Počela me je da grize savjest što sam prošao ali, opet, ako je i ginuti, bolje da je iko živ. Kada sam došao do Žutice, koja je tri-četiri kilometra od Dervente, i nastanjena muslimanskim življem, zaustavili smo se da sačekamo Nasera i Bekira. Nakon deset minuta dugih kao deset godina, pomolio se "tamić". Konačno sam odahnuo. Kada sam ugledao žive i zdrave Nasera i

Bekira, pomislio sam:

"Hvala ti Omere Behmenu na tvome postupku! Ne dao Bog da si drugačiji. Da smo natovarili ijednu pušku, možda nijedan od nas ne bi izvukao živu glavu iz Dervente."

Nekad ti niko ne može napraviti tako dobro djelo kao najveći dušman ali i obratno, nikada ne možeš u životu imati veće štete kao od istinskog prijatelja koji nikada u primisli nije htio da te povrijedi. Naser je stao sa "tamićem" i izašao van. Uz njegov krajnje ciničan osmijeh, koji je samo njemu svojstven, reče:

"Šta je rodo?! Ostavi ti mene, i prođe. Tako bi ti mene ostavio i u drugim prilikama."

"Ma, pusti to sada, bolje da iko preživi, pogotovo ja. Nego, kuda ćemo sada?", uzvratih.

Odlučili smo se da ne idemo preko Podravanja, nego makadamom preko Sućeske za Srebrenicu. Na prvoj stopi puta preko Sućeske za Srebrenicu odmah ratno stanje. Sve barikada do barikade. Iako su Muslimani, ipak samo čekaš kada će zatreštati "lovara" ili automatska puška. Sućeska u potpunoj pripravnosti. Do Viogora sve barikada do barikade. Imao sam dojam da je sve živo na straži. Na svakoj barikadi nas zaustavljaju. Ostajao sam ponekada u dužem razgovoru sa ljudima. Imao sam dojam kao da su znali da smo otišli u Sarajevo i da su očekivali da ćemo se vratiti preko Sućeske. Bilo ih je koji nam nisu dali da mrdnemo dalje dok ne pregledaju auta. Imao sam dojam da smo imali išta od naoružanja da bi nas naši Sućeščana opljačkali.

Na barikadama sam poznao nekoliko ljudi, iako je bila mrkla noć. U Spasinom Dolu sam na barikadi sreo Zulfu Tursunovića i Muriza Bektića. Zaista je sve ličilo na ratno stanje. Sam odnos nekih ljudi je bio takav kao da se ne poznajemo. Očito da se ljudi u dobru bolje poznaju, nego u teškim trenucima. U momentu teških kriza niko nikom ne vjeruje. Nakon prolaska preko teritorije Sućeske, situacija do Srebrenice je bila mirna. Grad je mirno spavao. U Potočarima situacija slična onoj u Sućeskoj. Svugdje, gdje se klanjao Teraviih-namaz, ispred su bile naoružane straže. Tada se vidjelo da je Drina i Podrinjci jedan drugi vilajet u odnosu na srednju Bosnu. Drina je stara i najveća grobnica muslimanskog naroda. Očito da je na Drini teže biti Musliman i nositi muslimansko ime, nego u Meki, Medini ili Teheranu. Ali, zato je u Visokom logistička baza, a u Srebrenicu se ne može poslati nijedna puška. Po samom odnosu pojedinih ljudi u Sarajevu, očito je bilo da su Podrinje i Podrinjci žrtvovani prije nego što je i zvanično "puklo". Bilo mi je jasno da nas tretiraju samo kao "potencijalne kurbane". Nikada se ne veselili! Najlakše je prolijevati tuđu krv, jer su smatrali da je naša crvena, a

njihova plava. Iako smo preživjeli sve džeheneme koje čovjek može zamisliti na ovom svijetu, kome smo vjerovali i za kim smo srljali, dobro ima i jedno živo muslimansko uho. I danas od naroda uzimaju sve. Krvopije! Ustvari, vampiri se samo i hrane ljudskom krvlju. Za sinove naroda i istinske patriote su rezervisana samo "šehidska mezarja", a za njihove sinove su rezervisana mjesta na prestižnim univerzitetima i diplomatiji. Znam da ima Allah i Ahiret. Samo se mogu pitati gdje li ćemo tamo svoja mjesta zauzeti? Teško onom čije stanište tamo bude kao njihovo. Ako je za takve vječno stanište džennet, ja bih se dobrovoljno prijavio za džehenem. Ako je suditi po odnosu prema Srebrenici, oni su džehenemska podloga. I danas se pojedini slave u svojoj vlasti. Dabogda im još i slada bila!

MOJA POLEMIKA SA IZETBEGOVIĆEM

Na nivou Bosne i Hercegovine Srbi se sve više i više ponašaju potpuno autonomno. Bosna i Hercegovina za njih i ne postoji. Uveliko formiraju paralelne institucije vlasti.

Dobijam i skupštinski materijal. Zakazana je plenarna sjednica Skupštine Republike BiH. Definitivno, od opstojnosti Jugoslavije nema ništa. Srbi zagovaraju plebiscit o ostanku Srba u Jugoslaviji, iako su i sami svjesni da Jugoslavije nema. Prije na dan zasjedanja skupštine RBiH, zakazan je sastanak Kluba poslanika SDA u Skupštini RBiH. Osnovna tema je kuda i kako dalje? Jedini put BiH je put suvereniteta i nezavisnosti. Ali, kako i kojim načinom? Zaista, bila je to najburnija sjednica Kluba poslanika SDA pred jednu skupštinu. Jednostavno rečeno, istorijska. Šta je najpametnije uraditi u ovom trenutku?

Uglavnom, osnovne smjernice u radu i stavovima Kluba poslanika su pokušavali da daju Haris Silajdžić i Rusmir Mahmutćehajić. Sjednicama je obavezno prisustvovao i sam Alija Izetbegović kada je trebalo donijeti najbitnije odluke. U ova dva dana je bila na okupu kompletna garnitura. Sve me je više počinjala da hvata neizvjesnost i strah. Jedna od glavnih tački na tom sastanku je da Skupština treba donijeti dokument o proglašenju suvereniteta Republike Bosne i Hercegovine. Kako se bližio rasplet, kompletan zamah i entuzijazam, kojim je čovjek bio ispunjen, polagano se počeo da pretvara u strah. Bilo je svakakvih istupa, što je bio očit dokaz da ni Klub poslanika SDA nije bio jedinstven i da je bilo različitih stavova. Bilo je poslanika koji su doslovno pjenili u suverenitetu Republike BiH, bez bilo kakve mogućnosti decentralizacije. Iskreno rečeno, jednostavno nisam imao neki svoj istančan

stav. Kada strah i sumnja obuzmu čovjeka, takav ne može ni imati čvrst stav. Najveća dilema, koja mi se javljala, je paralela između Republike BiH i muslimanskog naroda. U pojedinim momentima mi je bio u prednosti muslimanski narod, jer sam sam sebi postavljao pitanje šta je BiH bez naroda kojem pripadam? Poslije niza diskusija predsjednik Izetbegović, koji je i vodio sastanak, mi se obratio sa pitanjem:

"Šta ti Ibrane misliš o svemu ovom?"

Izašao sam za govornicu i počeo:

"Dragi prijatelji, poštovane kolege! Jugoslaviju nisam nikada ni volio. Dakle, jedina moja domovina je bila i ostala Bosna i Hercegovina. Ali, tražim ovom prilikom da mi se odgovori na jedno pitanje? Dakle, ja volim BiH kao svoju jedinu domovinu. Drvar je BiH, Grahovo je BiH. Novi Pazar nije BiH. Istambul nije BiH. Ja Novi Pazar i Istambul, volim hiljadu puta više nego Drvar i Bosansko Grahovo. Dakle, intimno, ja volim BiH, ali mi je najdraže 43,7 posto BiH. I ako treba ići ka suverenitetu, moj jedini prijedlog je donošenje odluke o referendumu, i ništa više."

Izetbegović mi je uzvratio:

"A šta ako referendum ne uspije i Hrvati ne izađu na referendum?"

Tako se moja diskusija pretvorila u diskusiju sa Izetbegovićem.

"Gospodine predsjedniče, ako ovom narodu ne treba država, ne treba ni meni. A što se tiče Hrvata i njihovog izlaska na referendum, mislim da će Hrvati masovno izaći, jer kroz suverenitet BiH to im je jedini način da izađu iz okrilja Jugoslavije", odgovorio sam Izetbegoviću.

Iako sam se sa strahom hrvao, smatrao sam da je jedino ispravno rješenje referendum, jer u tom slučaju većina građana sa nama dijeli odgovornost. Sa ove vremenske distance, ipak, mislim da sam bio u pravu, mada se stidim konstatacije da mi je Novi Pazar i Istambul draži od Drvara i Bosanskog Grahova. Tada još nisam u potpunosti shvatio da su Drvar i Bosansko Grahovo moji, a da je sve mimo BiH - tuđe. Pogotovo me stid što sam rekao da mi je Istambul, u kojem nisam nikada ni bio, draži od Drvara. Ako samo razmislim o ulozi Turske u toku agresije na moju domovinu, onda, ne da mi je Istambul drag, nego ga prezirem. Istambul, Beč i Beograd su samo centri okupacije nad mojom domovinom u njenoj povijesti.

Ono što mi je bilo čudno u mojoj polemici sa Izetbegovićem je to što je sam Alija bio više nego skeptičan prema donošenju skupštinske odluke o sprovođenju referenduma. Ni do danas mi do kraja nije jasan taj njegov skepticizam.

Nakon naše polemike krenuo sam prema mjestu na kojem sam sjedio, a u prolazu mi je Enver Kreso dobacio:

”Ibrane, ti si budućnost muslimanskog naroda!”

Ne znam zbog čega mi je to rekao, a nisam ga nikada poslije toga ni pitao. Volio bih znati, jer sam se u očima mnogih, koji još uvijek drže dizgine, pretvorio u običnog disidenta.

Nakon još nekoliko diskusija, ipak, Izetbegović se pomirio sa jedinim putem, a to je donošenje odluke Skupštine RBiH o izlasku na referendum za cjelovitu, nedjeljivu i suverenu BiH. Na Klub poslanika SDA je doveden i Muhamed Filipović koji je sa dr. Salihom Burekom u Skupštini bio poslanik ispred MBO. Muhamed Filipović je bio saglasan sa našim stavom, a nakon toga zajedno sa njim su nastavljene konsultacije sa Klubom HDZ-a. Nakon završenih konsultacija, krenulo se u veliku salu Skupštine RBiH i sjednica je mogla da počne. Sjednica je trajala cijelu noć uz sve moguće opstrukcije Momčila Krajišnika, predsjednika Skupštine RBiH, i sa brojnim pauzama. Na pauzama su vršene dodatne konsultacije sa svim ostalim parlamentarnim strankama, osim SDS-a i SPO-a. Kada su se diskusije iscrpile i kada nije bilo minimum prostora za dodatne opstrukcije, Krajišnik je zaključio zasjedanje i napustio sjednicu, a kako niko od prisutnih poslanika nije smatrao da je zasjedanje završeno, nastavak zasjedanja je preuzeo potpredsjednik Skupštine Mariofil Ljubić. Poslije uvodne riječi potpredsjednika Ljubića, s obzirom da su se sve diskusije iscrpile, uslijedile su nove dvije tri pauze za dodatna usaglašavanja. Išlo se u druge klubove poslanika, tako da je ponovo kod nas bio prisutan Muhamed Filipović. Naime, nije se smjelo pristupiti glasanju dok se tačno ne utvrdi da li postoji mogućnost za donošenje Odluke o referendumu, jer šta da se dogodi fijasko? Kompletna Skupština RBiH sa Vijećem građana i Vijećem opština je brojala 240 poslanika. Vijeće građana je imalo 130, a Vijeće opština 110 poslanika. Dakle, za bilo koju valjanu odluku potreban je bio 121 glas, dakle, polovina, plus jedan. Nakon niza konsultacija, pristupilo se glasanju. Pogled mi je stalno šetao po Sali, 120, 121, 122, ... 124... Olakšanje. Proći će. Nažalost, Rasim Kadić napušta salu prije nego što se i pristupilo glasanju. Sejfudin Tokić ne glasa za Odluku o referendumu za suverenu BiH. Ali, zato za suverenu, nedjeljivu i cjelovitu BiH glasa Tatjana Ljujić Mijatović, Miro Lazović, Boro Bjelobrk. Znam da svi poslanici iz SDP-a nisu glasali za odluku o provođenju referenduma, ali ipak treba istaći ulogu Nijaza Durakovića, šefa SDP-a, koji je uspio da očuva imidž svoje partije, jer se SDP nije podijelila apsolutno po nacionalnom šavu, bar na republičkoj razini.

Situacija se ne mijenja u razmišljanju pojedinih ljudi. I dalje gledam kako vazi Sejfudin Tokić o suverenoj, građanskoj, u međuvremenu je postao i glrati patriota, a nije našao snage da dignu ruku za referendum. Ipak je tog momenta njegov istinski šef bio Dragan Kalinić i Nenad Kecmanović, a pokazalo se da

su Reformisti Ante Markovića u BiH bili intelektualno jezgro SDS-a.

Poslije agresije Rasim Kadić postaje ministar u Federalnoj Vladi, a u jednom mandatu i zamjenik ministra u onom jebenom Vijeću ministara BiH, a njegovu definitivnu političku smrt tog momenta je produžavao, niko drugi, do Alija Izetbegović. Pod plaštom nekog svebosanskog fronta ili bolje rečeno izdajničkog fronta, Rasim sa tri hiljade glasova za svoju stranku, postaje vrhunski funkcioner. To je malo i da se postane sekretar opštine. Ali, u politici je preče imati sponzora - nego pamet. Ovim prostorima će do sudnjega dana nepotizam i glupost biti vječita prednost nad patriotizmom i pameću. Ma, nije tačno, ovdje je patriotizam i pamet najveća ljudska mahana. Ima li zaista ijedan posao prljaviji od bosanskohercegovačke politike? Nema, bar na ovim prostorima. Ma, ima, izdaja pod plaštom politike je najprljaviji posao. Može li se tamo biti častan? Ne može!!! Izdaja i čast su dvije suprotnosti.

Pa, šta opet ako se i koliko toliko časni ne bi borili? U tom slučaju bi politika bila svirka "izdajničkih truba", a tek kada skupina glupih okruži svoje dirigente i umisle da su još i pametni, onda je to katastrofa na kvadrat. Kada i običan svijet ubijede da su sposobni, tad je to katastrofa na kub.

REFERENDUM

Dakle, dođe i referendum kojeg treba provesti u praksi. Ponovo je oživjela propaganda i konstantan rad na terenu. Došao je i dan odluke - izlazak na referendum! Odziv masovan. U Srebrenici više nego uspio. Na nivou BiH rezultati daleko veći od potrebnih. U mojoj Srebrenici sam, po informacijama koje sam raspolagao, saznao da je svega dvoje ljudi srpske nacionalnosti izašlo na referendum, Cica i Bogoljub Jovanović. Hrvati, širom BiH, masovno izašli na referendum. Muslimani, također. Ostali, isto tako. U Sarajevu ni srpske barikade nisu zaustavile masovni izlazak građana na referendum. Kako su Srbi prije referenduma proveli neki interni plebiscit za opstanak u Jugoslaviji, kompletna situacija je mirisala na otvorene sukobe.

Moram se vratiti na narod kojem pripadam. Toliko patriotizma i želje za državom nije nikada iskazao nijedan narod na zemaljskoj kugli, a da se nalazio u teškoj poziciji. Takva ljubav se može imati samo prema Bogu, domovini, porodici i ženi koju voliš. Neko je taj patriotizam morao ubiti, jer je bio za neke više nego opasan. Najopasnije stanje za jednu državu i jedan narod nastaje kada se patriotizmom počnu kititi oni koji pravim patriotama toliko omraze riječ "patriotizam" da čestiti patrioti počnu povraćati kad se spomene ta riječ.

Referendum prođe. Šta dalje? Nema suvereniteta bez puške. Agresija kreće punom žestinom. Zmija je bolji susjed od Srbije. Požari se pale na sve strane. Napad na selo Ravno je bio lokalni pokolj, a sada kreće opšti. Definitivno, došlo je vrijeme kada čovjek ostane bez teksta. Šta narodu reći? U Sarajevu Alija Izetbegović viče:

”Narode, mirno spavajte, rata neće biti, za rat treba dvoje!?”

Mi u Srebrenici ne spavamo nikako već godinu dana. Bio je u pravu. Za rat zaista treba dvoje ali za pokolj i genocid treba samo jedna strana. U svakom svom istupu za skupštinskom govornicom JNA nazivam ”srbočetnička armada”, a Izetbegović nas opominje da ne smijemo samo JNA okretati protiv sebe. Gospodin Izetbegović javno govori ”da muslimanski narod ne smije ući u rat, jer muslimanski narod neće moći da se odbrani”. Izgleda, za njega je jedina realna varijanta bila pokolj. Kako se ponašati? Ovo je vrijeme kada je doslovce ”jeb`o lud zbunjenog”.

Ja u Srebrenici, mimo regularnog vremena, ostatak vremena provodim na terenu i u Stanici javne bezbjednosti. Kako je moja glavna uzdanica i kompletan koncept odbrane bila SJB, od načelnika Hameda Salihovića Sade tražim da se na terenu formiraju isturene policijske, ratne stanice i da se mobilizira rezervni sastav policije i podijeli preostala količina naoružanja sa kojom je raspolagala stanica. Već sam u dva navrata dogovarao sa Asimom Redžićem da na sebe preuzme kompletnu organizaciju odbrane samog grada, ako bude potrebno. Naime, Redžić je bio rezervni oficir sa dobrim psihofizičkim predispozicijama ali je bio i zamjenik komandanta diverzantskog voda pri štabu TO Srebrenica. Komandant diverzantskog voda je bio Milo Bogdanović, a u razgovoru sa Milom i Asimom, Milo je bio decidan da se on ne želi od Srbije braniti i da je Jugoslavija njegova otadžbina. Asim Redžić se prihvatio tog zadatka ali će vrijeme pokazati da nije našao oslonac u drugim i da će svoje nesnalaženje platiti i sam glavom na početku agresije.

Hamed Salihović je bio saglasan sa formiranjem ratnih stanica policije na terenu ali je govorio da to možda preuranjeno. Hamed je bio oprezan i čovjek od zakona, moja sušta suprotnost po tom pitanju. U nekim stvarima je bio u pravu, jer je on, kao legalista, smatrao da je stanica institucija svih građana Srebrenice i da mora rezervni sastav biti izbalansiran. On je razmišljao da će Srbi iskočiti iz rezervnog sastava ali ćemo mi zadržati u našim rukama kompletno preostalo naoružanje. Pored svih nastojanja i kalkulacija šta je u ovom trenutku najbolje rješenje, sve više je i opstrukcija od strane pojedinih ljudi koji žele iskoristiti priliku da bi napadali druge. Narodni strah je najjači motiv za napad na svoje. Niko više ne vidi agresiju od strane Srbije, nego gleda ko je ”njegov” kriv što se zakuhalo. Kao i u svakoj drugoj opštini, sami

grad je bio u dobrom dijelu zagazio u floskulu "bratstva i jedinstva", tako da se tu nalazilo najviše onih koji su, ili protiv rata, ili su samo vrebali napetu i neizvjesnu situaciju da bi iskoristili momenat. Jednom mi je javljeno da se veća grupa ljudi okupila u Domu kulture i traže naoružanje. Nikada nisam u bilo kojoj situaciji bio da ne odem pred narod. Tako sam postupio i tada. Odmah sam krenuo u Dom kulture. Našao sam se, po prvi put, pred gorkim iskušenjem. Rekao sam im da oružja više nema. Azem Pašalić, koji je bio podmukla opozicija SDA, je govorio ljudima da će ih on naoružati. Vidio sam da je sve namještaljka. Bilo mi je krivo i od uvrijeđenosti na ljudsku podlost frktale su mi suze. Povukao sam jedini potez koji mi je uvijek bio glavni adut u svakom momentu, a to je istina:

"Od svega što mi je ostalo imam samo život, majčinu kuću, koju dijelim sa njom i bratom, i oko deset dunuma naše zajedničke zemlje. Istog momenta ću za sto pušaka dati sve ovo što imam, osim života, i odmah ću potpisati ugovor sa onim koji ih obezbijedi!"

Više niko nije imao bilo koji argument da protivriječi. Tada sam definitivno vidio da ljudi cijene samo onog koga se boje. Svaka vlast, koja je nastojala održati se ljubavlju, završavala je na vješalima od onih kojima je ljubav dijelila.

Kada prođe neko vrijeme, pa se srećeš sa ljudima koji su ti nanijeli bilo koju nepravdu, ako imaju išta ljudsko, počinju da te se stide. Oni koji nikada ne osjete stid, treba ih se čuvati cijeli život, jer prva prilika, ako im se ukaže, uzet će ti i život.

Sa Azemom Pašalićem sam se u nekoliko navrata sretao u toku rata. Ljudski smo znali popričati. Nisam mu nikada spomenuo onaj njegov negativan gest u Domu kulture. Nisam imao potrebe. Duboko u njegovoj duši osjećao sam da se kaje. S obzirom da je vidio ko je u ratu uzeo fursat u ruke, bilo mu je sve jasno. Imao sam osjećaj da bi sa mnom u svakom trenutku bio u stanju ratovati protiv takvih. Azem nije došao iz Srebrenice. Halalim mu za uvredu u Domu kulture. Imam dojam da sam mu na um pao i u posljednjim trenucima života.

Nakon mojih uvjerljivih argumenata, narod, okupljen u Domu kulture, uviđa da je izmanipulisan. Neki se počinju da stide. Uzimaju me pet-šest momaka ispod ruke i izvode iz sale sa riječima:

"Hajde odavde, ovdje nisu tvoji prijatelji?!"

Te su mi riječi bile satisfakcija u ovom teškom trenutku.

Već prije sam Naseru dodijelio jednu prostoriju SOFK-e za bildovanje, gdje on okuplja oko sebe grupu momaka koji intenzivno treniraju. U ovom periodu Naser je stalno uz mene. Predlaže mi formiranje logora u kojem bi pokušali vršiti obuku momaka kao sastavni dio priprema za očito nadolazeći

rat. Bili smo saglasni s tom idejom. Prva lokacija, koja se predviđala, je lokalitet Ravni, njiva iznad Gornjih Potočara. Međutim, logor je uistinu zaživio u Bujakovači, uvali u koritu potoka Rabin. Svakodnevno sam morao da obavljam svoje aktivnosti, a sa Naserom sam se viđao po potrebi. U dva navrata sam posjetio logor Bujakovača. Sa Hamedom Efendićem sam se dogovorio da, koliko je moguće, materijalno pomognemo logor. Zaista, logor je imao više nego simboličan karakter koji je bio više propaganda. U logoru nije bilo više od dvadesetak osoba, od toga i nekoliko maloljetnika kojima je logor bio izazov. Ali, ipak uzavrela srbijanska propaganda je na sva zvona udarala da na prostoru opštine Srebrenica postoji nekoliko logora za obuku nekoliko stotina "zelenih beretki".

Prije svega ovog, na prijedlog Hameda Efendića, održali smo sastanak na Bijelim Vodama, poznatom srebreničkom lovištu, na kojem su, pored nas iz Srebrenice, bili prisutni i najodgovorniji ljudi iz Bratunca, Zvornika i Vlasenice. Na sastanku je glavna tema bila trenutna situacija i uvezivanje opština srednjeg Podrinja u zajedničkim aktivnostima.

Sa dr. Sabitom Begićem, upravnikom srebreničke bolnice, sam jedne prilike razgovarao o situaciji u bolnici i o mogućem poboljšanju stanja. Dr. Begić me je upoznao sa stanjem oko lijekova i sanitetskog materijala. Predložio je da bi trebali, koliko smo u mogućnosti, da pomognemo, jer je planirao da stvori dodatne zalihe medikamenata i neophodnog materijala. Pomoć bolnici su uputili IO SO i određeni ljudi iz srebreničke privrede, tako da je stvorena određena zaliha.

Jedan dan došao je u moju kancelariju Sadik Begić, poslanik u Skupštini RBiH i direktor "Šipad"-ove Fabrike stolica "Zeleni Jadar", sa Hajrudinom Avdićem, tehničkim direktorom i šefom Kluba odbornika SDA u SO Srebrenica.

"Čuli smo za akciju opštine Srebrenica o nabavci naoružanja. Tada nismo imali sredstva ali sada imamo. Evo, sada imamo 10.000 mlrd. dinara u kešu koje bi mi kompletno utrošili za nabavku naoružanja", rekao je Sadik.

"Već je kasno, Sadik! Što je urađeno, urađeno", uzvratio sam.

Zaista, smatrao sam da tog momenta nema ni teoretskih mogućnosti da bilo šta uradimo, jer je faktički agresija kucala na vrata.

"Ja ne mogu ništa uraditi. Ako šta možete samoinicijativno uraditi, uradite?", rekao sam.

Nakon još nekoliko razmijenjenih rečenica, Sadik i Hajrudin su otišli, a ja ostao u vjeri da će nešto na svoju ruku pokušati napraviti.

Poslije slučaja sa Hasanom Čengićem i Omerom Behmenom zaista nisam imao snage da činim bilo šta sa onim koji su bili glavne "kape" za oružje, a sa

nekim drugim je bilo toliko rizično, jer su faktički bili blokirani mnogi putevi u BiH. Kasnije sam čuo da je Sadik preko nekog Srbina, koji se zvao Desnica iz Bajine Bašte, nabavio jednu količinu municije. O naoružanju ne bih znao ništa reći ali, u svakom slučaju, bolje išta nego ništa.

Kako se krajnje usložnjavala situacija, iako smo imali kompletnu opštinsku vlast u rukama, ipak je predsjednik stranke Hamed Efendić sazvao sastanak na kojem smo bili prisutni, pored njega i ja, Besim Ibišević, Hamed Salihović, Ahmo Tihić, dr. Avdo Hasanović, Hajrudin Avdić... Zaista, ne mogu se sjetiti da li su još bila prisutna jedan ili dva čovjeka. Na prijedlog Hameda Efendića, taj skup ljudi na sastanku je trebalo da čine Krizni štab koji će nadalje da drži kompletnu kontrolu i situaciju u svojim rukama. Pored definitivnog imenovanja Kriznog štaba, uporedo s tim se stalno sastaje Savjet za narodnu odbranu koji je bio najveće skupštinsko tijelo. Savjet za narodnu odbranu je, pored svih funkcionera i predsjednika parlamentarnih stranaka u SO Srebrenica, bio proširen i sa svim direktorima srebreničkih preduzeća i drugim uticajnim ljudima za koje smo smatrali da su neophodni.

KONTRAŠ HAKIJA MEHOLJIĆ

Na naše veliko iznenađenje, događa se jedna izuzetno zategnuta situacija u SJB Srebrenica. Očito, uhvatila sve prpa od rata, pa gledaju da se po bilo koju cijenu traži neki drugi modus, naivno vjerujući da je moguć neki drugi način. Hakija Meholjić u najtežim trenucima unosi nemir u SJB, sazivajući širi sastanak uposlenika policije i traži pokretanje peticije koju trebaju potpisati uposlenici, a koja se tiče smjene legalnog načelnika SJB Hameda Salihovića, a da se na njegovo mjesto dovede Savo Aleksić, načelnik policije prije prvih demokratskih izbora u BiH. Kao razlog za smjenu Hameda Salihovića navodi se da je on jedan od razloga narušavanja međunacionalnih odnosa u stanici i na kompletnom prostoru opštine Srebrenica. Ipak, pokušaj peticije od strane Hakije Meholjića ostaje mrtvo "slovo na papiru" ali se mora priznati da svaka borba, pa makar ona bila dobijena, ne može proći bez bilo kakvog gubljenja energije koja je potrebna za istinske borbe. U najtežim trenucima, kada je situacija bila najkompleksnija, Hakija i komandir Taib su više na bolovanju nego na poslu. Sada Hakija pokreće peticiju. Znao sam da je, pored straha, jedan od razloga i osveta zbog već davnih mimoilaženja sa njegovim bratom Malikom, jer sam znao da je veliko zlopamtilo ali sam isto tako znao da je Hakija urođeni "kontraš".

Kako je vrijeme toliko napeto, jedan se problem i ne prevazilazi, a stižu

drugi. Zove me Hamed Salihović i saopštava novu šokantnu vijest:

"Dobio sam depešu iz SJB Zvornik u kojoj piše da se na prostoru Sapne dogodila pljačka jedne kafane iz koje su otuđeni poker aparati i automobil 'džip kabriolet', a da je u pljački direktno učestvovao Naser Orić!"

Ostao sam zatečen, iako me to toliko nije iznenadilo. Načelnik SJB Hamed Salihović pokreće disciplinski postupak protiv Nasera, jer, kako reče:

"On je prevršio svaku mjeru!"

Nisam imao bilo kakvih argumenata za Naserovu odbranu ali sam gledao bilo kakav modus da to zaustavim. Sve probleme koje je Naser pravio u svom radu, načelnik policije je nastojao riješiti sam sa Naserom, a kada je bilo i to nemoguće zvao bi mene i molio da to rješavam i utičem na njega, jer je znao često i reći:

"Jebaji ga, tvoj je!"

Zaista sam mogao razumjeti i načelnika Sadu ali sam ipak uspio, na neki način, riješiti tu situaciju, s obzirom da sam išao na težinu vremena u kojem se nalazimo. Načelnik teška srca moju preporuku uslišava tako se i ta situacija smirila.

Situacija sve kritičnija. Jednu večer, tek što sam došao kući i večerao, stigao je moj brat Samid po mene i rekao da odmah idemo na Donje Potočare? Odmah sam krenuo i na Ribnjaku u Gornjim Potočarima dočekao nas je Semir Šehić, Sejdalija Salihović Sevd, Rijad Salihović Rile, Ekrem Salihović Eka, Muaz Salihović Muki, Halil i Mujo Rahmanović Dvica, i drugi momci. Bili su sa "zastavom 640" od Fabrike akumulatora, koju je vozio Mujo. Krenuli smo za Donje Potočare. Tamo me je čekao Naser i desetak momaka iz Donjih Potočara i okoline. Iz Srebrenice je došao vidno uzbuđen i uplašen Ibran Planić koji nam je rekao da je situacija u Srebrenici jako teška i da je policijska stanica u opasnosti. Ibran Planić je kao policajac - rezervista te noći bio na dežurstvu za obezbjeđenje stanice. Vidno uplašen Ibe je govorio:

"Stanica policije je u opasnosti! Očekuje se večeras napad na stanicu. Snajper bije iz lamela sa Panadurišta, tako da sam morao napustiti mjesto dežurstva i doći po pomoć!"

Kiša je padala kao iz kabla. Nas dvadesetak je bilo pod kompletnim naoružanjem. Smirivao sam situaciju i zovnuo sve momke da odemo u kafić "Mirza" u Donjim Potočarima, popijemo piće i da se malo smirimo. Kada smo ušli u kafić, za to vrijeme je za jednim stolom lagodno sjedio Fahrudin Salihović i Jusuf Malić. Obarali su konjačiće i cinično se smijali našim nedaćama uz Jusufove riječi:

"Boli te, ti si bolan inženjer, što se moraš zajebavati oko toga?!"

Imao sam osjećaj da uživaju u našim patnjama po kiši i da žive po onoj

staroj "što gore, to bolje". Hladno sam odbio njihovo piće i riječi, izašao iz kafića i ispratio momke za Srebrenicu, a ja ostao u Potočarima. Tada nisam imao potrebe da idem do stanice, jer se u stanici još uvijek nalazio načelnik Sado. Sačekao sam dio ekipe dok se nije vratila iz Srebrenice. Uglavnom, stanje je bilo pod kontrolom, tako da do bilo kakvog napada na stanicu nije ni došlo. Očito da se radilo o "igri živaca".

RAT "KUCA" NA VRATA

Poslije uspješno završenog referenduma i bure oduševljenja, dolaze vremena najveće zabrinutosti. BiH definitivno biva napadnuta, rat kuca na vrata. U toku dana sam otišao na teren na područje Osata. Situacija više nego napeta. Krajnje zabrinut, poslije povratka iz Osata odmah sam otišao do načelnika policije i rekao mu da se nema više šta čekati. Mora se odmah pristupiti formiranju Ratnih stanica na kompletnom prostoru Srebrenice. Hodajući po sastancima na terenu pojašnjavao sam ljudima da će stanice biti komandna mjesta i da svi ljudi, koji imaju naoružanje po bilo kojem osnovu, legalno i legitimno ulaze u sastav ratnih formacija policije koje će na pojedinim lokalitetima biti veličine koliko nam dozvoljava raspoloživa količina naoružanja.

Odmah sam otišao do grada da bih pronašao Asima Redžića, vidio kakva je situacija kod njega i kako bi se dogovorili oko svih pojedinosti. U gradu nisam vidio Asima te sam produžio do njegove kuće u Crvenoj Rijeci. Kod kuće sam našao njegovu suprugu koja mi je rekla da je Asim otišao na "Lovac", jer su ga zvali na sastanak Akif Ustić i Hakija Meholjić. Nastavio sam prema "Lovcu". U banket-sali restorana sam zatekao samo konobara i pitao ga da li je tu Asim? Nije, navodno, ništa znao konkretno reći, vjerovatno mu je rečeno da ne govori bilo kome za sastanak. Ipak je nedovoljno definisano rekao da u gornjoj sali ima nekih ljudi na sastanku. Odmah sam produžio u gornju salu, pokucao na vrata i poslije dobijenog odgovora da je slobodno, ušao. U sali sam zatekao Akifa Ustića, Hakiju Meholjića, Amira Kulaglića i Amira Mehmedovića Geru. Poslije selama sam ih pitao da li je na sastanku bio prisutan i Asim Redžić. Odgovorili su potvrdno i rekli da je otišao prije nekoliko minuta. Interesovao sam se šta je bilo na sastanku i šta oni trenutno rade? Odgovorili su mi da oni rade konkretno na planu odbrane, što me jako ohrabrilo i razveselilo.

"Ne interesuje nas vlast i nadam se da nećete imati ništa protiv!", rekao je Hakija, i dodao: "Naš cilj je da branimo Klisu i Petriču."

Klisa i Petriča su bili posljednja gradska naselja na izlazu iz grada, prema Zelenom Jadru. Malo sam bio iznenađen Hakijinom rečenicom "nadam se da nećete imati ništa protiv", jer kako bih imao nešto protiv ako se neko sprema za odbranu. Zar i neko drugi može izgovoriti takvu nebulozu?

"Zašto bih imao protiv? Svaki čovjek, koji hoće braniti i jedan pedalj teritorije opštine Srebrenica, je, itekako, dobrodošao. Imate li dovoljno naoružanja?", uzvratio sam.

"Nešto smo obezbijedili. Imamo", odgovorio je Hakija.

Pozdravio sam se sa njima i izašao iz sale. Bio sam, koliko obradovan činjenicom da namjeravaju da se brane, toliko i potišten da je njihova interesna zona Klisa i Petriča. Apsolutno pogrešan koncept! Ne samo da se treba razmišljati o Klisi i Petriči, nego se ne smije razmišljati ni o samoj Srebrenici. Naš interes mora biti ono što je moguće ali naš konačan interes mora da bude odbrana Republike BiH. Ta njihova konstatacija mi je odmah malo tuknula na neki separatizam i segregaciju, jer sam smatrao da jedan narod, koji se mora braniti, treba imati bar u tim trenucima apsolutni konsenzus. Konstatacija "nas ne zanima vlast", zaista mi je natjerala smijeh na lice. Obično, pokvareni i nezajažljivi ljudi imaju lakovjeran običaj da odmah nagovijeste da ih ne zanima upravo ono što im je najveći motiv.

Asima Redžića nisam uspio pronaći, a nisam imao ni vremena, jer su me čekala dvojica momaka iz Potočara koji su došli po mene, jer, kako rekoše, "u Potočarima se iskupilo oko 150 ljudi i traže da hitno dodem?"

Kada sam došao u Potočare i izašao iz auta, okupljeni ljudi su tražili da na sastanak dođe i neko ko se razumije u vojnu doktrinu. Odmah sam okrenuo auto i ponovo produžio u Srebrenicu. Našao sam Nuriju Porobića, sekretara za narodnu odbranu opštine Srebrenica, koji je odmah krenuo sa mnom u Potočare. Po dolasku u Potočare, okupljenima sam rekao da je bolje da krenemo u zgradu osnovne škole. Kada smo ušli u školski hol, sa nama je bio odmah i Naser Orić. Nurija je bio dobar teoretičar i odmah je stručno i profesionalno na tabli objasnio šta treba da bude glavni zadatak vojnih formacija u Potočarima.

"Pošto nemamo dovoljno protivoklopnih sredstava, a glavna nam opasnost pjeti iz pravca Bratunca, treba se ukopati na dva krila, lijevo krilo Budak i desno krilo Dogazi, i kontrolisati prilaze iz pravca Bratunca ali ne biti prisutan direktno u samoj dolini na komunikaciji", objašnjavao je Nurija.

Zahijevi su bili da se organizira vojna formacija veličine čete. Ja sam im rekao da odmah trebaju pristupiti ustroju te formacije i da četom treba komandovati Naser. Pošto sam im rekao da nastave dalje raditi na operativnom planu i ustroju formacije, jer ja iz istih stopa moram ići na teren, da bi dali

instrukcije za ustrojavanje formacija. Prilikom izlaska iz hola osnovne škole uslijedila su pitanja vezana za naoružanje. Sjećam se kada je Nuriya Omerović iz Dugog Polja rekao da daje od sebe 10.000 DM ako ima gdje da se još nabavi naoružanja. Očito, kasno se sjetio. Nisam nikada bio siguran da li je mislio iskreno ili je očekivao da neko naleti na mamac. Ipak, uvijek sam htio da mislim da je bilo iskreno ali problem naš je što uvijek uključimo mozak da razmišlja kada bude kasno. Tako se i sada ponašamo. Nikako da dodemo do pameti. Još uvijek, čim ne puca, preči nam je videorekorder, DVD, televizor i druge pizdarije. Kada zagudi, komišija nam dođe sa automatskom puškom, pokupi sve do auta i novca, a na kraju nam uzme i život. Dok nas kolju i pljačkaju, mi se raspitujemo da li je ko od naših prodavao puške. Sada ih ne kupujemo, a one koje imamo, dobrovoljno predajemo. Bošnjak nikada pušku ne kupuje kada joj je cijena 150 KM, nego kada dostigne astronomsku cijenu.

Okupljena masa ljudi u Potočarima je ostala sa Naserom i Mirzetom Halilovićem, kojeg sam predložio za Naserova zamjenika. Bilo je nekoliko i maloumnih buntovnika, jer glupi ljudi čekaju teško vrijeme da bi se i oni čuli, s obzirom da u normalnim vremenima takvi su neprimijećeni. Iskreno rečeno, ova formacija nije nikada zaživjela u punom kapacitetu, jer ljudi više vole da prave halabuku, a kada treba napraviti konkretan potez, onda gledaju liniju manjeg otpora. Mene je put vodio na novi lokalitet. Mora se užurbano raditi. Bijeljina već gori. O Derventi i Bosanskom Brodu suvišno je i govoriti, tamo rat bjesni. Završava se Ramazan i dolazi Bajram. Nikada jadniji i tužniji. Na prvi dan Bajrama poranio sam i otišao na Bajram-namaz u potočarsku džamiju. Po sjećanju na moje prijašnje Bajrame, nijedan nije prošao bez oduševljenja, pucnjave, pjesme i svega drugog što je odlika sveopšteg narodnog veselja. Na današnji Bajram opšti muk i tišina prepletena strahom. Svako se o svom jadu zabavio.

U Sarajevu početak haosa. Samo što sam u kući popio kahvu, odmah sam sa Hamedom Salihovićem krenuo u Srebrenicu. Ipak, pri izlasku iz kuće susrećem dosta omladine koja je krenula na dernek u Donje Potočare. Očito, radilo se o mladosti koja nije bila svjesna situacije u kojoj se nalazimo. Mladosti je uvijek do radosti i igara. Jedni razmišljaju o derneku, a drugi o puški i sutrašnjem danu.

U policijskoj stanici situacija najteža. Sa svih strana pristižu pritužbe. Svako hoće oružje. Sa načelnikom Salihovićem sam popio kafu i zapalio cigaretu. Drugi su čekali da dođu do uputstva i novih informacija. Ipak, informacije i uputstva nisu im ni bitne, jer je naoružanje prioritet. Načelnik je veoma škrto dijelio po dvije-tri cijevi na najugroženije lokalitete. U novim

pritislima, koji su neizdrživi, načelnik se brani argumentom da nema više naoružanja. Iako sam znao da ga još ima, bio sam u nedoumici. Pored velike nervoze i Sadinih kalkulacija, mislim da je bilo mudro sa njegove strane. Sado je uvijek čekao momenat kada je potrebnije. Treba držati sve pod kontrolom i ne dozvoliti da stihija uzme stvar u svoje ruke. Gledam mučnu situaciju u stanici. Pristižu nove delegacije sa terena. Neizdrživ pritisak! Očito da je čestitim ljudima sudbina da dijele čemer i preživljavaju jad, a pokvarenjacima uvijek pripada da ližu prste natopljene medom. Među ostalima, u policiju dolazi i delegacija sa Dobraka. I oni su se "izborili" za tri puške i tri rješenja za ulazak u rezervni sastav, jer Hamed Salihović je osoba koja je sve nastojala "pokriti papirom", za razliku od mene kome je papir uvijek bio u drugom planu. Kada sam vidio da od prisutnih Dobračana Sejdalija Mustafić nema teoretske šanse da dođe do naoružanja od strane SJB, a znajući kako je strateško mjesto Dobrak i da će biti prvi na udaru od Srbije iz pravca Bajine Bašte, Sejdaliju sam zovnuo mojoj kući. Iznio sam automat "thompson". Bilo mi se teško rastati od njega, jer sam za njega bio emotivno vezan, znajući da je prvi automat koji je stigao na prostor opštine Srebrenica. Ipak, u mojoj kući je od naoružanja još ostao muškomitraljez "bren", kojeg sam zadržao poslije kupljene pošiljke naoružanja u Foči, automatska puška A1 70 M, koju je moj brat zadužio kao član rezervnog sastava policije, PAP-ovka koju sam zadržao za sebe od prve kupovine oružja. Imali smo nekoliko ručnih bombi, trotila, dinamita, nešto municije, dvanaest protivtenkovskih mina, bratov pištolj... Od kompletnog naoružanja jedino je brat zadržao svoju automatsku pušku koju je dužio i sa kojom je ratovao. "Bren" je još prije nego je zapucalo nosio Semir Šehić i Ibran Planić, a u ratu ga je najviše nosio Hidajet Salihović Hića. PAP-ovku je pred rat najviše nosio Esad Efendić, dok nije zdužio u Holandiju, kada je zapucalo. Poslije njega PAP-ovku je preuzeo Sadik Sulejmanović.

Sejdalija je odmah sa sinom krenuo ka Dobraku, a ja sam za njima produžio prema Donjim Potočarima. Na Donjim Potočarima sam, sav izbezumljen, ugledao veliku grupu ljudi koja je došla na dernek da slavi bajramske praznike. Imao sam dojam kao da ih i ne interesuje ili da uopće ne vide da im se nož približio do pod sami vrat. Produžio sam ponovo do stanice policije. Načelnik Hamed je već sa patrolom bio na terenu. Ponovo sam se vratio u Potočare i poslije jednog sata zadržavanja, pojavio se načelnik policije sa patrolom i rekao mi da je bio na Osmačama.

"Gore je izuzetno teška situacija, traže tebe i Hameda Efendića da dodete?", rekao mi je Sado.

Odmah sam bio spreman da krenem na Osmače. Zovnuo sam Hameda Efendića i rekao mu za situaciju na Osmačama, ali on je odbio odlazak, tako

da sam sa načelnikom policije Hamedom Salihovićem Sadom i patrolom krenuo na Osmače, bez Hameda Efendića, predsjednika SDA. Kad smo stigli na Osmače produžili smo u zaseok Podstrana u zgradu stare osnovne škole koja je bila pretvorena u trgovinu i koja nije služila namjeni. U prostoriji nas je dočekala grupa od pedesetak ljudi. Bilo je veoma bučno. Na sastanku je bio i Aziz ef. Hasanović, imam džamije u Osatu, predsjednik mjesnog ogranka Stranke za Osmače i odbornik u SO Srebrenica. Kada sam ušao u prostoriju, Aziza sam ugledao pored tezge kojom su bili ograđeni rafovi trgovine. Aziz se osjećao bijedno i bespomoćno, kao da je stavljen na rub srama i osuđeničku klupu. Obično, kada ljude uhvati strah i kada budu podesni kao predmet manipulacije od strane pokvarenjaka, sav se bijes kali na nemoćnim. Aziza su optuživali za šverc naoružanjem, da kod sebe ima pušku PAP-ovku, kao da je trebao pušku izrezati na komade i podijeliti svakom po komad. Zaista, Aziz je dobio od nas pušku poslije prve kupovine deset PAP-ovki. Da li je neke druge relacije imao sa Hamedom Efendićem, nisam znao? Prošao sam do Aziza i pokušao smiriti situaciju. Nastojao sam hladnokrvno i trezveno odgovoriti na neka pitanja ali sam odmah vidio da ovo nije bio konstruktivan skup i da su počele na površinu da isplivavaju obične seoske "jajare". Naime, kada se situacija normalizovala i kada je trebalo šta reći konstruktivno, iz bijesa što je stanje dovedeno na razumnu mjeru, ustao je izvjesni Mirsad Dudić, sitni kradljivac nafte u ŠIK "Drini" i, u stilu drekavca, uzviknuo:

"Pustite Ibrana, on je jedan običan palamud!"

Sado se držao postrani. Bilo mi je malo smiješno, a malo žalosno. Vidio sam da je rat neizbježan. Očito, nekim ljudima koji bi bili i u službi Radovana Karadžića, više je smetao personalno Aziz, Hamed, Ibran i slični, nego agresija koja napreduje. Svjestan sam bio da je došlo nenormalno vrijeme kada pred narod prolijeću i drže govore oni kod kojih je put od dupeta do glave duži nego put oko ekvatora. Ipak, i pored Mirsadovih povika i dvojice naromeženih, sličnih njegovom mentalnom sklopu, situacija se smirila i prišlo se normalnijem razgovoru sa normalnim ljudima.

Nakon najnovijih iskustva, vidim, nemamo opoziciju u SDS-u. Oni su već definitivno naša ratna suprotstavljena strana ali svi jači idu od rijetkih ljudi koji su glasali za neku opozicionu političku partiju. Osjetili da je došao vakat za napad na "ratne hušakače" i osjetili trenutak da još pali parola "bratstva i jedinstva". Ali, kad od te parole nije bilo ništa, onda su se ponadali da će rat trajati mjesec dana. Uvijek sam volio revolucionarne ideje ali sam tada definitivno vidio da su poslijeratni naraštaji "crvenih" ostali na mentalnom nivou pionira sa plavom kapom na glavi i crvenom maramom oko vrata.

Normalne i vidno zabrinute ljude interesovalo je šta dalje? Očito da

je i Osmaćane uhvatio preveliki strah. Pored osmačkih, nekoliko sela, koja su bila etnički čista, u neposrednoj blizini se nalazilo i selo Brežani, koje je naseljavala srpska populacija i ljudi su na tom sastanku počeli da zagovaraju da se trebaju sa Srbima organizirati zajedničke straže. Ljudima sam objasnio da će odmah na Osmaćama biti formirana ratna stanica policije i da svi ljudi, koji raspolažu sa naoružanjem, trebaju odmah da se uključe u njen sastav, a dosadašnji aktivni i rezervni policajci treba da budu okosnica formiranja ratne formacije. Kada smo se dogovorili oko svih pojedinosti, sastanak je priveden kraju u atmosferi koja je bila konstruktivna. Sa načelnikom policije i patrolom krenuo sam dalje gdje je bilo neophodno. Aziz ef. Hasanović nije u toku rata ostao na Osmaćama. Uhvatio je posljednju šansu i napustio prostor Srebrenice. Jednom sam se, poslije rata, vidio sa njim. Glavni je imam zagrebačke džamije i zamjenik Ševke Omerbašića, predsjednika mešihata IZ Republike Hrvatske. Vjerovatno nije mogao izdržati psihološki pritisak raznih Mirsada. Znam da bi imao dovoljno hrabrosti da izdrži četnike i agresiju ali očito da se više plašio podlosti "svojih". Ako ikom treba da bude zahvalan, pored Boga, što je drugi čovjek IZ Hrvatske i što je postao Zagrepčanin, onda su to razni "Mirsadi", koji su uradili sve da bošnjački narod oslobode od pomoći pametnih, jer onda za budale nema mjesta. Tamo gdje budale i bitange drže konce u svojim rukama krajnji rezultat može bit jedino genocid nad narodom "za kojeg se bore". Teško onom za koga se bore idioti. Ti isti idioti će biti četnički saučesnici u genocidu nad narodom Srebrenice. Oni pametnim i čestitim nisu dali ni za sobom iz Srebrenice.

POSLEDNJI SASTANAK SAVJETA ZA NO OPŠTINE SREBRENICA

Poslije ovog, više nego napornog dana, konačno sam se zaustavio u Potočarima i svratio u Mehinu kafanu da se malo odmorim. Ujedno, pratim najnovija dešavanja širom BiH. Bijeljina je već prošlost za bosanski narod. Okupator je ovladao Bijeljinom i slijedilo je izživljavanje nad nemoćnim. U Sarajevu situacija dramatična. Nakon pregleda kompletne situacije u cijeloj BiH, krenuo sam kući da bih koliko-toliko prespavao noć, jer niko nije mogao zamisliti šta nosi slijedeća i da li će čovjek imati priliku da zaspi. Nakon prespavane noći ujutro krenuo sam na posao. U gradu se osjećala neka nezvjesnost. Većina srpskog stanovništva pred mrak masovno odlazi da prespava preko Drine, u Ljuboviji i Bajinoj Bašti, a u jutro se vraćaju na posao. Ujedno pratimo situaciju širom BiH. Narod se samo pita da li će sve ovo njih zaobići? Sa područja naše opštine počele

su da stižu sve mučnije informacije, ali i dezinformacije. Sve je više, uglavnom, muslimanskih delegacija sa terena kojima je jedini cilj zaustavljanje rata i da se izbjegnu sukobi. Jednostavno, ljudi su za mir. Istog momenta je na nivou opštine zakazana sjednica Savjeta za narodnu odbranu. Ponovo su na Savjet, pored političkih struktura, trebali doći i svi direktori i drugi uticajni ljudi. Kako sam imao nekih neodložnih poslova u kancelariji, na sastanak Savjeta, koji se održavao u kancelariji predsjednika SO, sam zakasnio oko pet minuta. Kada sam ušao u kancelariju, u kojoj se trebala održati sjednica, sastanak još nije bio ni počeo, iako je kancelarija bila dupke puna. Falio je Goran Zekić, predsjednik SDS-a i poslanik Skupštine RBiH, ili preciznije rečeno, već poslanik "Srpske skupštine". Zaista, u ovom momentu bez prisustva Gorana Zekića bilo je apsurdno održavati sastanak Savjeta, jer je stvarnost bila da sastanak ovog tipa, gdje nisam prisutan ja i Goran, faktički nema nikakvog smisla. To je stvarno bilo vrijeme u kojem je moja i Goranova riječ bila presudna. Pitao sam prisutne Srbe zašto nema Gorana? Oni su se pravili kao da nemaju nikakvih informacija. Pitao sam predsjednika SO Besima Ibiševića da li je zvao Gorana, na šta mi je Besim odgovorio da jeste ali da je njegov odgovor bio da neće da prisustvuje. Kako ništa drugo meni nije ostalo, otišao sam do telefona i okrenuo Goranov broj. Javio mi se Goran.

"Gorane, Ibran je, zašto nisi došao na sastanak, šta čekaš?", rekao sam mu.

"Ma, šta ću više, Ibrane, na sastancima, nema više potrebe dolaziti!", uzvratio je.

"Hajde, dolazi odmah?!", opet sam ga pozvao.

"Da ti pravo kažem, ja sam već u uniformi, ne mogu da se raspremam!", kazao je.

"Ti si meni potreban i drag gost i u uniformi. Dolazi, ne moraš se ni raspremati?", ponovio sam.

Za nekoliko minuta Goran je bio u kancelariji. Iskreno rečeno, Boga sam molio da na sastanak dođe u uniformi kako bih pojedinim Muslimanima konačno pala koprena pred očima i vidjeli šta je na snazi. Poslije Goranovog dolaska, počela je sjednica Savjeta za narodnu odbranu. Sada već puni sastav. Šta će biti od ovog sastanka niko nije znao ali je većina očekivala kakav stav će imati Goran Zekić, a kakav ja. Goran nije ni imao svoj stav. On je već radio po direktivama koje su davno stigle. Ja nisam imao potrebu da se previše konfrontiram sa Goranom. Pružio sam mu priliku da to čini sa drugim, a ja sam sve znatiželjno posmatrao. Mnogi su pokušavali sa Goranom voditi dijalog ali Goran bi ih dočekivao, što bi rekao naš narod, "kao na palu". Nade za shodno da razmijeni neke argumente sa Goranom i Ramiz Bećirović, njegov školski drug iz gimnazije, a sada radnik Štaba TO ali ga Goran dočeka

sa riječima:

"Daj, ba, Ramize, ušuti?! Ti si isuviše mutav da bi raspredao o ovoj situaciji! U gimnaziji si u našoj generaciji bio jedan od najlošijih učenika. Na kraju bi jedva prošao, više iz sažaljenja, nakon što bi ti u razred došao otac da moli profesore."

Ramiz je vidno zacrvenjen pokušavao nastaviti diskusiju ali ga je Goran definitivno ušutkao. Iskreno rečeno, i mene je bilo stid takve Ramizove degradacije, tako da sam Gorana ušutkao, jer je Goran sa mnom izbjegavao bilo koji vid konfrontacije.

Iako u Srebrenici SDS nije bila nikakva respektabilna snaga, Goran se u to nije ni uzdao. Srbija je bila glavna uzdanica i snaga ali su se njene direktive morale sprovoditi. Sa terena je bio ogroman pritisak od strane Muslimana da se izađe na teren u zajedničkim delegacijama Muslimana i Srba, da se radi na zbližavanju i međusobnom povjerenju. Ako treba biti i "budan", tražili su da to bude u organizaciji oba naroda. S obzirom da Muslimani, niti su željeli rat, niti su bili psihološki i materijalno-tehnički spremni za rat, pa je bilo za očekivati mnoge reakcije na očuvanju mira. Iako sam znao da je hodaње bilo kakve zajedničke i mješovite delegacije po terenu uzaludan posao, morao sam pristati na takvo rješenje, samo da neko ne bi protumačio da me mir ne zanima. Formirani su zajednički timovi od po dva čovjeka koji će obići pojedine lokalitete.

Bilo je pomalo smiješnih izlaganja pojedinih ljudi na tom posljednjem sastanku Savjeta za narodnu odbranu. Iako sastavljen od reprezentativnih ljudi, bar na prvi pogled, očito je koliko su pojedini ljudi još uvijek bili u zabludi. Iako nije smio ni pomisliti da bi kupio koju pušku za odbranu, sjećam se izlaganja Abdulaha Ahmića, direktora Rudnika olova i cinka:

"Moj rudnik će braniti svi mi; i Srbi i Muslimani. Znam kada je skoro bio zatrpan jedan rudar - Musliman, prvi u pomoć su pritekli Srbi i golim rukama su uspjeli odroviti masu koja se sručila na rudara. Ili, sjećam se kada je skoro u uskop skočila snaha Ilije sa Špata. Prvi su Muslimani došli i spustili se u uskop kako bi makar pronašli tijelo ustradale."

"Daj, ba, Ahmiću, pusti te Titine pjesmice iz 1956. godine?! Ti nisi svjestan vremena i trenutka u kojem živiš!", uzratio mu je Goran Zekić.

Ili, sjećam se riječi Mušana Rustambegovića, direktora Tvornice "11 mart":

"Ibrane i Gorane, sada ću ja vama reći. Uvijek su se radali ljudi koji treba da narode zavađaju i oni koji treba da te iste narode mire. I moj otac je bio čovjek koji je imao zadatak da miri. Izgleda da je došao red i na mene. Dosta ste vas dvojica zavađali ove narode, ove narode treba miriti, jer vi nemate

pravo nad ovim narodima da ih zavađate.”

Nažalost, Mušanu Rustambegoviću nije pošlo za rukom da izmiri ove narode, jer ih bar

Ibran nije ni zavađao ali Ibran nikada nije prihvatao ropstvo, a sloboda se morala braniti.

I oni koji su prihvatili srpsko ropstvo bili su nepoželjni kao i Ibran, jer se nije radilo o svađi među narodima, nego o planskoj agresiji kojoj smo se samo mogli oduprijeti ili prihvatiti ropstvo koje nije garantiralo goli život. Mušan Rustanbegović je pobjegao u Beč. Kako znam, cijeli je rat proveo tamo, otvorivši privatno preduzeće. Još se nije vratio iz Beča da narode miri, iako je rat stao prije nekoliko godina, a njegova Srebrenica doživjela poraz, genocid i postala legalno okupirana teritorija u Dejtonu.

Abdulah Ahmić je neposredno iza Bajrama otišao u Sarajevo. Imao je kuću i prije rata u Sarajevu. Tamo je proveo cijeli rat. Poslije rata se aktivirao u SDA i postao poslanik SDA u državnom parlamentu iz izborne jedinice koja pripada okupiranom dijelu Republike BiH od 49 posto, koju je Alija Izetbegović u Dejtonu nazvao Republika Srpska. U predizbornoj kampanji za prve izbore se pojavio na Palama na nekoj televiziji. Koliko se tom prilikom naudvarao koljačima, da sam morao od stida ugasiti televizor. Bojao sam se da mi i televizor ne ”crkne od sramote”. Poslije Titinih pjesmica o bratstvu i jedinstvu iz 1956. godine na posljednjoj sjednici Savjeta za NO, kako reče Goran Zekić, sada poslije rata je prešao na ilahije i kaside.

Ništa nije dvoličnije od čovjeka. Jedino Božije stvorenje koje je fleksibilnije od meduze je čovjek. Kako meduza mijenja svoj fizički izgled, tako većina ljudi mijenja svoj mentalni sklop. Kada bi promjena mentalnog sklopa čovjeka pratila i njegov fizički izgled, pojedini ljudi bi ponekada izgledali kao tepih staza. Neki bi bili veći od Himalaja, a poslije samo nekoliko minuta, znali bi izgledati kao probušeni balon. Najviše bih volio da Bog dâ ljudima onakav izgled na drugom svijetu, kakav je bio njihov mentalni sklop na ovom dunjaluku.

Nakon mučnog sastanka koji je prividno proizveo, za naivne, neke rezultate, izašao sam sa Goranom na hodnik. Produžismo diskusiju koja i nije bila primjerena zvaničnom sastanku. Na kraju mi Goran reče:

”Ibrane, ti si pametan momak! Ti znaš da sam ja rođeni Srebreničanin i da živim u Srebrenici, a moj brat Zoran živi u Beogradu. Nikada neću, po cijenu bilo čega, dozvoliti da ja i moj brat živimo u dvije države. Ibrane, rat je neizbježan, ali, zapamti, ja i ti smo na dvije različite strane! Sutra ćemo doći u poziciju da jedan na drugog pucamo. Upamti, ono što ti mogu garantovati, nikada ti Goran neće pucati u leđa.”

Bio sam svjestan da Goran čvrsto stoji iza svojih riječi, jer mi je htio staviti do znanja, do svog junaštva i do svoga čojstva. Ono što je Gorana, srebreničkog vojvodu, izdvajalo od drugih ljudi, ne samo Srba, bila je njegova iskrenost. Kako sam tu ljudsku osobinu uvijek najviše cijenio, zaista, kao ljutog protivnika i neprijatelja, Gorana sam cijenio zbog njegove iskrenosti. Bolje pred sobom imati iskrena četnika, nego muslimana-munafika. Mislim da je Gorana njegova iskrenost i ubjeđenje u ono što je radio, koštala života odmah na početku agresije.

AKTIVNOSTI POSLIJE SASTANKA SAVJETA ZA NO SREBRENICA

Ipak, vratimo se događajima koji su uslijedili nakon posljednje sjednice Savjeta za narodnu odbranu SO Srebrenica. Meni je zapalo da na teren idem sa potpredsjednikom SDS-a Miodragom Jokićem, koji je nastojao da svojim ekstremizmom zasjeni i Gorana Zekića. Krenuli smo SDS-ovom plavom "zastavom 101", koju su dobili kao donaciju od Hidroelektrane "Bajina Bašta". Prvo naše odredište bile su Osmache i Brežani, jer smo bili tamo pozvani. Besim Ibišević je na teren išao sa Milojem Simićem, predsjednikom SDP-a. Njihova putanja je trebala da bude prema Tokoljacima i Krnjićima, a poslije toga prema Skelanima. Hamed Efendić i Goran Zekić su trebali da obidu prostor Podravanja, srpskog sela koje je bilo glavno uporište Gorana Zekića, Jasenovu, Kutuzero... Hamed Salihović je trebao da ide sa potpredsjednikom SO Milenkom Čanićem u pravcu Skelana.

Kada sam sa Jokićem došao na Osmache, već je delegacija Osmaćana otišla na jedan sastanak u osnovnu školu sa Brežancima koja se nalazila tačno između ta dva mjesta. Ja i Miodrag smo krenuli prema Jelahu, gdje se nalazila škola ali smo na pola puta sreli delegaciju Osmaćana koja se vraćala sa sastanka.

"Mi smo se već dogovorili o svemu. Zajednički ćemo patrolirati. Ovdje ne smije biti nikakvih problema!", bile su riječi većine.

"Mi smo poslali i snimljenu kasetu sa ovog našeg sastanka koju treba emitovati radio-Srebrenica da i ostali čuju kako treba raditi", rekao je Mirsad Dudić.

Prema svojim "jastreb", a prema Brežancima "grlica". Lijepo je to čuti.

U samom putu prema Osmaćama, u dolini Zelenog Jadra, susretali smo više auta koji su išli u pravcu Srebrenice. Rekao sam Miodragu da zaustavi auto da bih sa ljudima razgovarao. U autima, koja su se kretala prema Srebrenici, su bili uglavnom Srbi koji su vozili porodice, uglavnom djecu.

Pitao sam ih kuda idu? Uglavnom su govorili da idu u pravcu Srbije, jer im je ovdje nesigurno. Tražio sam da ne idu i da ću im garantovati sigurnost. Nisu se obazirali na moja obećanja. Dok sam se sa ljudima ubjeđivao, Miodrag nije ništa govorio. Očito, ovaj pokret ljudi prema Srbiji je bio po direktivi rukovodstva opštinskog SDS-a, a vjerovatno da su do njih direktive došle iz vrha, kako Pala, tako i iz Beograda.

Nakon naše posjete Osmačama, krenuli smo prema Skelanima. U međuvremenu smo svratili u Trubare da vidimo kakva je situacija. U Trubarima je narod bio potišten i uplašen. Žalili su se da nemaju naoružanja.

"Ma, nije baš da nemate!", uzvraćao sam im, ne bi li Miodrag stekao drugu sliku.

Umiješao se i Miodrag:

"Zaista, nemate naoružanja!? Kako ovo Ibrane? Zašto se niste obratili meni?"

Palio je vatru. Ljudi su bili tihi i nisu na to reagovali, tako da smo se vratili na glavni put i krenuli prema Skelanima.

Kada smo na Skelanima ušli u UPI-jev restoran, bilo je krcato, kako Muslimana, tako i Srba. Već smo u restoranu zatekli Besima Ibiševića i Miloja Simića koji su obišli svoj rejon. Prije nego što sam došao u restoran Besim mi je rekao da je išao i u Bajinu Baštu da porazgovara sa nekim ljudima jer su na tome insistirali Muslimani sa područja Skelana. Naime, sa srbijanske strane od prostora Bajine Bašte od Perućca su bile primjetne duge kolone vojnih vozila. Vojska je vršila pregrupisanje kompletnim prostorom desne obale Drine. Besim mi je rekao da su mu rekli kao da je to samo pojačana pripravnost. Bila je to posljednja priprema za napad na prostor opštine Srebrenica iz pravca Srbije.

Tu su već bili Hamed Salihović i Milenko Čanić, u društvu sa rajom iz Skelana. Pored kompletnog rukovodstva SDS-a Skelani, tu je bila i ekipa Ahme Tihića. Popili smo nekoliko pića i to je bilo posljednje zajedničko druženje takvog tipa. Ja sam sa Miodragom Jokićem produžio uz Drinu. Put nas je vodio u muslimansko selo Peći, a poslije u Nogačeviće, koje je bilo naseljeno srpskim življem. Poslije razgovora sa građanima Peći, obavili smo razgovor u kući izvjesnog Tome u Nogačevićima. Na tom sastanku su nam se pridružile i ostale Tomine komšije. Počelo je provokacijama od strane novopridošlih koji su za kompletnu situaciju optuživali Aliju Izetbegovića. Kako je ovaj kratki sastanak u Nogačevićima izgubio svaki smisao, produžili smo dalje. Već se polagano smrkavalo. Miodrag me je sve više požurivao da idemo. Uhvatio ga strah. Kajem se što ga nisam ubio u putu. Ja sam tada imao pištolj "zastava" 7,65 mm, a Miodrag je, osim pištolja, imao i "šorpion". Ali je vozio, tako da sam uvijek bio u prednosti. U putu mi je Miodrag pričao da je "šorpion"

i pištolj zadužio u Tuzli, i to da ga je sa naoružanjem zadužio oficir JNA muslimanske nacionalnosti. Izvadi mi i dozvolu sa oficirskim potpisom. Nisam dobro zapamtio da li je u pitanju Šabić ili Šadić.

Vjerovatno sada taj isti oficir prima penziju kao oficir ARBiH. U Armiju RBiH je vjerovatno došao razduživši i svoje vlastito naoružanje kao Rasim Delić. Ko nas je vodio i ko je odlučivao o našim životima, dobro je da iko ima živ!

Kada smo prošli pored brane HE "Perućac" već se polagano spuštao mrak. Krenuli smo prema Oštiki. Ostali smo još u dva razgovora sa ljudima koje smo sreli. Miodrag se tresao od straha i samo je insistirao da idemo. Ljudi, sa kojima smo razgovarali, su bili Muslimani. Uglavno, tema je bila naoružanje.

"Ibrane, loše smo naoružani, nemamo dovoljno", žalio se jedan starina.

Bilo mi je strahovito neprijatno da to sluša Miodrag i da se veseli, te sam reagovao:

"Nije istina da je takvo stanje! Dosta smo oružja podijelili na ovom terenu."

Kada ne bi Miodrag vidio, mrštio sam se i stezao okom da tako ne pričaju.

Krenuli smo dalje preko Osata i kada smo došli do Kragljivode, produžili smo za Srebrenicu. Miodragu je bila želja da što prije stigne do grada. Kada smo stigli iznad grada na Bibiće, koje je bilo naseljeno uglavnom Srbima, uz naglo kočenje, Miodrag je doslovce izletio iz auta. Jedva je uspio otpasati pantalone i donji veš. Iz njega je puklo. Izletio sam iz auta i uhvatio se za pištolj, jer sam bio iznenađen. Miodrag je ustao i skopčao pantalone.

"Ibrane, izvini, strah je učinio svoje!", rekao mi je.

Za nekoliko minuta smo već bili u Srebrenici. Sada se trebalo sastati sa saradnicima da vidimo kakva je situacija na terenu. Kada smo se susreli, izanalizirali smo kompletnu situaciju, kako u Srebrenici, tako na prostoru kompletne BiH.

Rastanak sa Miodragom, najpokvarenijim srebreničkim četnikom, bio je definitivn. Zaista, Goran Zekić, u usporedbi sa Miodragom Jokićem, bio je "oličenje morala". Jokić je bio genetski ratni zločinac, kojeg na liniju ne bi mogao natjerati sa tenkom ali bi bio u stanju bespomoćne ubijati maljem. U toku rata, pogledah "Panoramu" televizije Novi Sad koju je uređivala Milijana Baletić, koja je i Ristu Dogu nadmašila za dva koplja. Na televiziji, u uniformi oficira JNA sa činovima, snimak razgovora sa Miodragom Jokićem iz centra Bratunca: "Ibran Mustafić je bio najveći srebrenički ekstremista koji je opljačkao svoj narod, a poslije sa novcem pobjegao u Tursku...", nabrajao je.

Vidim, protiv mene se vodi ista propagandna kampanja od strane Jokića, Makse, Namera Orića i Omera Behmena. Očito, ništa slučajno!

ODLAZAK SA RADNOG MJESTA NA SKUPŠTINU NEZAVISNE RBIH U SARAJEVO

Posebno zabrinjavajuća situacija bila je u Sarajevu.

Poslije nekako prespavanih noći došao sam na posao. I pored strepnje, obradovao sam se informaciji da je Republika Bugarska priznala Republiku BiH kao nezavisnu i suverenu državu. Pored patnje sa kojom sam se samo do sada susreo, nakon te vijesti smatrao sam da dosadašnja žrtva nije bila uzalud. Nazvao me je Hamed Efendić i rekao da stalno prati situaciju putem TV-a, i da je u telefonskim razgovorima sa mnogim ali da je situacija u Sarajevu kritična.

"Dobio sam fax iz Sarajeva u kojem traže da ti i Sadik Begić hitno dođete u Sarajevo, jer je zakazana Skupština RBiH i sve državne institucije vise u zraku? Masa je provalila u Skupštinu BiH. Evo, i preko TV ekrana šalju poruku poslanicima za njihov dolazak u Sarajevo!", govorio je Hamed.

Odmah sam stupio u vezu sa Sadikom i dogovorio se oko odlaska u Sarajevo. Situacija sa benzinom je bila kritična, tako da smo morali tražiti auto koje troši dizel. Auto smo dobili od ŠIP "Drina" Srebrenica i ja sam, zajedno sa Sadikom, krenuo za Sarajevo, i to sa radnog mjesta, bez javljanja porodici. Vozio nas je Huka, vozač u "Drini". U Potočarima sam zamolio Huku da na kratko stane da bih se vidio sa onima koji su mi u ovom momentu bili najpotrebniji. Na okupu je bila grupa momaka. Kao usplahiren sam ih pitao da li je tu negdje Naser? Nasera nije bilo, tako da ga nisam imao priliku ni vidjeti ali ga nisam imao kada ni tražiti. Našao sam našeg (i njegovog) najboljeg prijatelja Mirzu Halilovića. Pitao sam ga za Nasera, ali ni on nije znao gdje je.

"Mirza, za sada je sve pod kontrolom. Nemam vremena tražiti Nasera. Nadi ga ti i reci mu da sam morao hitno za Sarajevo, jer sam dobio poziv da odmah dođem? Kontrolišite situaciju, a ja se vraćam najdalje za dva-tri dana?", rekao sam.

Krenuli smo za Sarajevo. Na samom ulazu u Miliće put je bio zakrčen. Velika kolona vojnih kamiona je okupirala put, tako da smo jedva prošli. Pri prolasku kroz Vlasenicu put je bio slobodan, a prvi dojam je govorio kao da se ništa ne događa. Vlasenica je "mirno spavala spokojnim snom", koji je završio u logoru "Sušica".

U Tišči, koja je bila na glavnoj komunikaciji za Sarajevo, a koja je pripadala opštini Šekovići, doživio sam pravi šok. Put je bio blokiran. Preko puta rampa, a pored puta sa strana bunker i sa grudobranima. Na vrhu bunkera puškomitraljeska gnijezda sa uniformisanim "bradonjama". Poslije nasilnog

zaustavljanja našeg auta, uslijedio je detaljan pregled od strane uniformisanih četnika, sa svim simbolima. Nastojali su nas izvesti iz auta ali ja nisam htio napustiti auto, jer sam se zaista uplašio. Dovoljno je bilo da me prepoznaju i to bi vjerovatno bio kraj. Iako je i Sadik Begić bio moj kolega - poslanik, ipak na njemu se osjećalo da je puno mirniji, jer Sadik nikada u Skupštini nije izašao za govornicu, tako da je bio neprepoznatljiv, za razliku od mene koji sam na svakoj sjednici vodio otvoreni rat sa Krajišnikom, Karadžićem i njihovim pristašama. Ipak smo nekako prošli ovu barikadu i uputili se prema Kladnju.

S obzirom da sam bio svjestan dosadašnje uloge u borbi sa četnicima, čim sam prošao barikadu bilo mi je jasno da je za mene regularan povratak u Srebrenicu cestom prošlost i da u Srebrenicu mogu samo preko šume. Zbog toga sam bio očajan, ali sam šutio. Huka Dozić, naš vozač, je već na barikadi preblijedio kao krpa. Rekao bi čovjek da u njemu nema kapi krvi. Ipak, došli smo do Kladnja ali Huka više nije htio voziti dalje. Stalno je spominjao porodicu koja je ostala u Srebrenici i za njega je jedino bila preokupacija da se vrati u Srebrenicu i da ih spašava. Sadik Begić se našao u neobranom grožđu. Nije znao kuda dalje, tako da je na kraju rekao da ja u Sarajevo produžim kako znam i umijem, a da se on zbog Huke mora probijati nazad u Srebrenicu. Pozdravili smo se i rastali, a ja nisam imao drugog izbora nego sam produžio do zgrade opštine Kladanj. U međuvremenu sam se našao sa kolegom Mehmedom Kavazbašićem iz Vlasenice koji je također krenuo za Sarajevo. U Kladnju sam otišao do kladanjskog kolege, predsjednika IO SO Kladanj, sa kojim sam malo razgovarao. On je bio opremljen u uniformu JNA, koju je dužio kao rezervni oficir. Bio je krajnje smiren i rekao mi da su oni već organizirali mobilizaciju. Bio sam malo osokoljen njegovom samouvjerenošću i tada mi je očito bilo jasno da je težina života u BiH proporcionalna na svakom kilometru prema Drini i Srbiji.

Kladanj je imao dovoljno vremenskog prostora da uradi dosta posla dok Drina izdrži prvi udar. U kancelariju predsjednika IO Kladanj je došao Muhamed Mujić, kolega - poslanik iz Kladnja. U međuvremenu je kladanjska vlast organizirala policiju iz Kladnja koji su dobili zadatak da nas trojicu poslanika prebace za Sarajevo. Put od Kladnja do Vogošće je prošao mirno i nije bilo nikakvih problema ali iz Vogošće do zgrade Skupštine RBiH u Sarajevu, trebalo nam je više truda nego od Kladnja do Vogošće.

HAOTIČNO STANJE U ZGRADI SKUPŠTINE RBIH

Da bismo stigli do zgrade Skupštine, morali smo da idemo preko Mejtaša, pa pored Doma milicije, a zatim niz Džidžikovac do Predsjedništva BiH. Poslije toga na Marindvor do ulaza u zgradu Skupštine. U zgradu Skupštine smo ušli u podrumski dio, jer je bilo krajnje rizično preko platoa, tako da smo se doslovno morali probijati. Na putu od Koševa do zgrade Skupštine sve su raskrsnice bile blokirane od strane naoružanih momaka koji su bili članovi "Patriotske lige" i "Zelenih beretki", sa policijom. U zgradu Skupštine sam uletio u punom šprintu, jer je sa svih strana odjekivala paljba. Nakon ulaska u zgradu zatekao sam haotično stanje. Na ulaznim vratima zgrade su bili pripadnici MUP-a sa pištoljima i automatskim puškama, pa su glavni skupštinski ulaz pretvorili u bunker. Kada sam se popeo na sprat i krenuo prema velikoj sali, u kojoj su održavane plenarne sjednice Skupštine, u holu prvog sprata, prostoru za skupštinski bife, bila je mučna situacija koja je podsjećala na ambijent diskokluba. Kada sam zavirio u veliku salu imao sam šta vidjeti; Puna sala izbezumljene mase koja već dva-tri dana nešto u toj sali hoće, a sama nezna šta. Takozvani "svenarodni parlament" se pretvorio u jednu zabluđu koja nije dala nikakve rezultate. Oni koji su dovedeni iz mnogih krajeva, a koji su uvidjeli da od toga nema ništa, gledali su kako da dopru do svojih kuća, a oni koji nisu ni znali šta hoće bili su uporni u svom neznanju. Za skupštinskom govornicom su se redali novopečeni narodni tribuni koji su više podsjećali na iznurene narkomane. A, Bogami, bilo je puno i stvarnih narkomana. Bilo mi je jasno da je sala ispunjena velikom skupinom destruktivaca čija je dirigentska palica bila u Beogradu, a glavni zadatak im je bio rušenje legalno izabrane vlade nezavisne i priznate Republike BiH. Po prirodi sam i sam urođeni demonstrant, anarhista i pučista ali uvijek sam gledao na puč kao metod da treba rušiti antivlast i antidržavne elemente, a ovi su očito bili u drugoj ulozi. Jedan čovjek, životinjskog nagona, opijen vlastitom promocijom, koji je već izgubio i moć govora u "svenarodnom parlamentu", bio je "tatica za sve".

Trčao je na sve strane, isticao se, više gestikulisao nego pričao. Zaista sam ga tada vidio prvi put u životu ali ću ga odmah na početku rata ponovo sresti i upoznati. Naime, odmah čim je formirana republička Agencija za humanitarnu pomoć, istog momenta se sa nekim Šunjom našao u rukovodstvu. Nakon moga izlaska iz ropstva, vidio sam ga na televiziji kao pomoćnika ministra inozemnih poslova RBiH. Riječ je o Zlatku Hurtiću. Poražavajuće! Čovjek za svakog, sve sisteme i sva vremena. Uvijek podoban. Trenutno je savjetnik premijera za ekonomska pitanja. Inače, Bosna je zemlja podobnih. Karadžića navodno traže za ratne zločine ali čovjeka nigdje. Još nije povio glavu i postao

podoban. Ako to uradi, nije isključeno da za nekoliko godina bude ponovo u vrhu naše politike. Izvinite, on je i sada u vrhu ali nije oficijelno. Sada je prvi u rezervi. Pod ovim nebom je najteže nositi svoju glavu i imati svoj stav. Ovo je zemlja u kojoj je najveći hendikep biti pametan. Pamet možeš sa mnogo štošta nadoknaditi. I Tito je imao bolji odnos prema pametnima, iako je i on bio "vođa". Na ovim prostorima je usud da je svaki novi "vođa", koji dolazi, "pametniji" od svog prethodnika, a narod sve "luđi". Da li će se ovaj narod ikada opametiti? Ko je protivnik jednog sistema, on je uvijek protivnik svakog sistema. Ko je rođen za jednog sistema, on će uvijek biti подобan svakom sistemu. Jednom sluga, uvijek sluga.

Pošao sam prema plavoj sali u Skupštini RBiH i zatekao skupinu poslanika koji su došli na zasjedanje. Iako je tek 40-tak poslanika bilo pristiglo, što je tek jedna trećina od potrebnog kvoruma, Skupština je počela sa kakvim-takvim radom, jer je skupštinsko rukovodstvo bilo u stalnoj vezi sa pojedinim poslanicima, tako da su očekivali da će doći do okupljanja kvorumske broja što bi omogućilo da Skupština radi u punom kapacitetu. Rad skupštine je uistinu bio pro-forme, tako da je odlučeno da se proglasi kontinuitet u zasjedanju, a da se čeka neophodan broj poslanika za potreban kvorum. Nakon određenih konsultacija, predsjedavajući je rekao da se sada, kako znamo i umijemo, razidemo i da sutra nastavimo zasjedanje. Samo nam je rečeno da je spavanje obezbijeđeno u hotelu "Evropa". Kako nisam imao bilo kakvo prijevozno sredstvo, Perica Jukić, poslanik HDZ-a iz Žepča, me je svojim džipom prebacio do hotela. Na putu do hotela svaka raskrsnica je bila blokirana od strane momaka koji su imali naoružanje ali su uglavnom bili u civilnim uniformama.

"Ovaj džip smo kupili uglavnom za vojne potrebe", objašnjavao mi je Perica i govorio da se on hvata Žepča dok još nije kasno.

Nakon što me ostavio pred hotelom, pozdravili smo se i rastali. U hotelu je bila mučna atmosfera, a sam hotel je više ličio na izbjeglički centar, nego na hotel. Na recepciji je bio dežurni samo jedan čovjek, a u hotelu nije ništa drugo ni radilo. Bilo je samo nekoliko Sandžaklija oko recepcije koji su se u normalnijim vremenima ispred hotela bavili preprodajom deviza. Uхватила me neka mučnina, tako da sam tražio bilo koju mogućnost da napustim hotel. Pored toga, vidio sam da sam napravio veliku grešku što sam krenuo iz Srebrenice ali je u ovom momentu bilo kasno za mnoge stvari. Iz hotela sam nazvao daidžića Gaibiju Ćatića i rekao mu da sam u Sarajevu u hotelu "Evropa". Nije prošlo nekoliko minuta Gaibija je bio pred hotelom. Pokupili smo se i nekako stigli do kuće u Skenderpašinoj 5, koja će biti moj dom u narednih sedam mjeseci.

DRUGI DAN NA ZASJEDANJU SKUPŠTINE R BiH

Poslije prespavane noći, ustao sam i uputio se ponovo na mjesto zbog kojeg sam i došao u Sarajevo, dakle u Skupštinu R BiH. Nekalo sam se uspio prebaciti. U samoj skupštini situacija gora nego dan ranije. "Svenarodni parlament" se doslovce pretvorio u ruglo i više je podsjećao na neki kupleraj i skrovište narkomana, nego na državni parlament. U Plavoj sali se ponovo okupilo, ovaj put, oko šezdesetak poslanika i čekalo se na dolazak novih. Policija je i dalje čuvala sve prilaze Skupštini. Kako smo svi bili prisiljeni na daljnja iščekivanja, izašao sam iz Plave sale i krenuo u obilazak skupštinskih kancelarija i kabineta, od kojih je većina bilo razvaljena i opljačkana. Gospodin Abdulah Konjicija je bio jedan od rijetkih skupštinskih funkcionera koji nije napuštao zgradu, jer je, kao predsjednik Vijeća građana Skupštine R BiH, osjećao odgovornost da treba biti na "brodu koji tone". Zajedno sa profesorom Konjicijom sam krenuo u obilazak kancelarija. Na svim kancelarijskim vratima su bili polomljeni štokovi, a u jednoj kancelariji smo zatekli grupu novinarki iz Beograda, koje su bile zauzele sebi prostor u Skupštini i čekale daljnji ishod. Profesor Konjicija je galamio i izgonio zatečene iz kancelarija. Kada smo iz kancelarije istjerali grupu novinarki iz Beograda, uz povike "šta ćete vi ovdje", Konjicija je jednu od njih bacio sa prvog sprata niz stepenice, a je, kotrljajući se, sletila do suterena. Dok god budem živ ova će mi scena ostati u sjećanju. Kada se dokotrljala do samog suterena, bila je sva krvava, ustala je i jedva stajala na nogama, a bila je u polusvjesnom stanju, ne znajući ni gdje se nalazi. Nisam mogao da vjerujem, s obzirom na njegove godine, da je tada profesor Konjicija bio onoliko jak. Tako je profesor Konjicija definitivno otpočeo borbu za BiH i sredstvima sile, kao što je do tada radio političkim sredstvima. Samo ovim potezom što je napravio, profesor je uradio više nego mnoge haračlije i bosanske bitange koje su u ime BiH skupljale harač po svijetu i stavljale ga u svoje džepove. Hvala ti profesore, hvala ti gazijo, jer ni ti mene nisi zvao po imenu nego si me oslovljavao sa "gazija". Bog ti dao lijepi dženet i magfired. Znam da nijedna ulica neće nositi tvoje ime ali ti ćeš na onom svijetu hodati mermernim ulicama. Nije tvoje ime zaslužilo da po nekoj ovozemaljskoj ulici svako hoda. Svakom pružiti mogućnost da hoda po nazivima ulica sa časnim imenom je gaženje po liku i djelu istinskih gazija. Za ulice se bore oni koji od države naprave ulicu, a od njenih građana obične uličare. Iza tebe su na "vlasti" ostali mnogi uličari. I oni će nakon biološke smrti imati ulice, jer ih već imaju u svom privatnom posjedu.

NIŠTA OD SKUPŠTINSKOG KVORUMA!

U Skupštini sam sreo i kolegu Sadika Begića koji je ponovo stigao iz Srebrenice. Nisam mogao da vjerujem da je Sadik ponovo došao. I on sam je bio izgubljen tako da nije znao šta da radi. Rekao mi je da je došao sa svojim "jugom". Pošto se potrefio petak, dogovoreno je da se čeka ponedjeljak, da se vidi da li se nešto može konkretno uraditi na povećanju broja poslanika, kako bi se mogao obezbijediti kvorum. Odlučio sam da ispoštujem i tu odluku i ostanem do ponedjeljka. Sadik mi je sugerisao da pokušamo da se vratimo u Srebrenicu. Tada sam se našao u dilemi da ne znam koja je odluka ispravnija. Sadik je otišao do hotela, a ja do daidžića Gaibije. Sa njim sam razgovarao šta da radim ali Gaibija mi je sugerisao da ne mrdam, jer neću doći živ do Srebrenice. Ipak, kada se smrklo, odlučio sam otići do hotela da potražim Sadika ali ga nisam uspio pronaći. Sadik je nestao iz Sarajeva. Sreli smo se nekoliko godina kasnije, nakon mog izlaska iz ropstva.

Nisam imao auto, niti nekih velikih finansijskih sredstava. Samo onoliko koliko se slučajno u džepu zadesilo kada sam krenuo iz Srebrenice. Pored toga, još sam imao nešto na štednoj knjižici ali to je bilo simbolično. Vratio sam se kod Gaibije i jedino što mi je bilo od koristi je telefon, jer još nisu bile prekinute telefonske veze sa Srebrenicom. Konačno je osvanuo ponedjeljak. Ponovo sam došao do Skupštine. Nakon kratkog sastanka, kada se konačno vidjelo da od skupštinskog kvoruma nema ništa, samo nam je rečeno da se svako snalazi kako zna i umije i ako smo u mogućnosti da se probijamo do svojih matičnih opština. Nisam znao gdje i kako. Bez ičega nisam nigdje ni prispio. Srebrenica je faktički komunikacijski bila odsječena od svijeta, sa jedinom mogućnošću da neki koji se smiju usuditi bježe iz Srebrenice. Kako su telefonske linije još uvijek radile, stalno sam bio u komunikaciji sa odgovornim ljudima.

NA TELEFONSKOJ VEZI SA SREBRENICOM

Ćazim Salimović, sekretar sekretarijata za privredu, društvene djelatnosti i opštu upravu IO SO Srebrenica, i moj zamjenik, me je obavijestio o situaciji koja trenutno vlada u organima uprave. Ćazim mi je rekao da je Srebrenica polupust grad i da mnogi ljudi ne dolaze na posao. Zamolio sam ga da uvede radnu obavezu u organima uprave, da bi bar imao pravo stanje na koga može računati. Hamed Salihović Sado, načelnik SJB, mi je rekao da je u Bratuncu vlast donijela odluku o predaji naoružanja od strane Muslimana i da se pristalo da srpska policija u potpunosti kontroliše SJB Bratunac. Iako je to za nas bio

katastrofalan udarac, u razgovoru sa Sodom sam bio izričit da ne nasjedaju i da mi ne smijemo prihvatiti predaju naoružanja ni za živu glavu. Sado me obavijestio da je SJB Srebrenica već formirala sedam ratnih stanica policije na glavnim strateškim lokalitetima opštine Srebrenica i da stanice imaju zadatak da objedinjuju i ustrojavaju sve naoružane formacije koje, ako zatreba, trebaju pružiti otpor. Ratnim stanicama na terenu je podijeljeno preostalo naoružanje kojim je raspolagala SJB Srebrenica. Rekao mi je da je i u samoj Srebrenici proradio "svenarodni parlament", a "mirovnjaci" su imali zadatak da zaustave rat, tako da se svako našao u "neobranom grožđu" ko bi se tome suprotstavio. Svako drugo razmišljanje, osim mirotvorstva, za naivne je bila ratna opcija. Samozvani parlament opštine Srebrenica je pokušao da donese odluku o podjeli opštine, što je za pametne predstavljalo ništa drugo do nestanak i kapitulaciju kompletne opštine. Istureno odjeljenje SJB Srebrenica u Skelanima je već pokleklo pred četničkim nasrtajem iz Srbije i domicilnih četnika iz Skelana i okoline. Objektivno, s obzirom na okolnosti i lokaciju Skelana, nije se ništa drugo moglo ni očekivati, jer u tom momentu Skelane ne bi uspjela zadržati ni kompletna ARBiH iz 1995. godine. Nakon posljednjeg Sadinog odlaska sa patrolom policije u Skelane, susreo se sa Zekićem u Kalimanićima, koji mu je rekao da više ne mrda na Skelane, jer će sigurno platiti životom. Pri razgovoru sa Goranom, iz jedne kuće je bilo na njega upereno "mitraljesko gnijezdo", tako da je uslijedila Goranova komanda, Sado bi već tu završio. Nakon što su Srbi uzeli Skelane, na Dobrak su dovezli kamion brašna. Kada je Sado naišao u Dobrak, koji je vezivao za Kalimaniće i Skelane, pokušao je nekim prisutnim "narediti" da se organizuju i da budu svi pod oružjem ali su ga dva-tri huligana ignorisala, govoreći mu:

"Nemoj se ti za nas sikirati!? Niste nam ni potrebni! Bolji su nam Srbi! Oni su nam dovezli i brašno."

"Ako su vam oni bolji, sretno vam i bilo! Ako vam mi nismo dobri i potrebni, niste sigurno ni vi nama!", uzvratio je Sado, i produžio dalje u pravcu Srebrenice.

Zaista, gdje su god Srbi trebali sa Muslimanima završiti, prije toga su im znali dotjerati i koji kamion brašna. Očito, da su mnoge Muslimane tretirali kao običnu stoku, jer svaki mesar prije klanja goveda ili ovaca, namami ih na žito, so, a ponekada i na praznu tendžeru. Srećom, mnogi Dobračani nisu razmišljali kao grupa seoskih potuha.

Ahmo Tihčić je uspio sa pedesetak momaka pod naoružanjem izbjeći iz Skelana i stacionirati se na prostoru Kragljivoda, iznad Osata. Kada se Ahmo spustio do Srebrenice i došao na "svenarodni parlament", bio je izložen neprijatnostima od strane "mirotvoraca", sa riječima:

”Šta ti tražiš i u Srebrenici?! Zakuhao si na Skelanima, pa sada hoćeš i u Srebrenici!”

Borci Ahme Tihića na Kragljivodi su bili ignorisani i od dijela domicilnog stanovništva iz Osata, tako da se neki nisu udostojili ni da im daju lonac u kojem bi sebi za ručak skuhalo grah, jer je za takve Ahmo Tihić bio ”ekstremista” koji će i njima ugroziti mir. Vidno razočaran, Ahmo raspoređuje momke kuda koji može, a on sa nekoliko odlazi u Sućesku i ostaje do početka direktnih okršaja. Zaista, muslimanski narod nije želio rat. Svjestan svojih slabosti, ili, preciznije rečeno, superiornosti srpskog naroda, iza kojeg je stajala Srbija i kompletna JNA, Muslimane je na početku ovladao strah, izuzimajući hrabre pojedince, tako da je Muslimanski narod prihvatio rat kada je vidio da je to jedini izlaz. Dakle, prvo se pojavila potreba za borbom kao jedinom načinom spasa da ne budu zatrveni, a u svakoj narednoj uspješnoj odbrani i kontranapadu se javljao prkos, ljubav prema svojoj kući i porodici, a zatim i ljubav prema domovini. Strateški, najveću grešku napravio je agresor kada nije birao i kada mu je bilo stalo do gašenja svakog života za koji je smatrao da mu je na srcu Republika BiH. Iskreno rečeno, na početku rata sam se više bojao pojedinaca iz reda Muslimana, nego Srba. Srbi su definitivno bili otvoreni neprijatelji, ali prikrivene ”hinje”, koje su samo čekale priliku, prije nego je i zapucalo, počele su da pokazuju svoje pravo lice. Zbog straha u kojem se našao, na početku agresije muslimanski narod je počeo da gleda na ”krivce” nadolazeće agresije u obje strane. Da su kojim slučajem Srbi izdali ultimatum da im Muslimani uhvate i dovedu žive sve srebreničke prvake u tom momentu, a da će im oni za tu uslugu garantovati sigurnost, imao sam osjećaj da bi na nas krenula opšta hajka. Narod vlast ne voli ni ”kada cvjetaju ruže”, a u lošim vremenima narod vlast prezire. Jedina vlast koju narod cijeni je ”teror”.

Sarajevski ”svenarodni parlament” je očito trebao da zaživi na prostoru cijele BiH i da BiH preko njih prihvati kapitulaciju. ”Svenarodni parlament” u Srebrenici je insistirao da delegacija iz Srebrenice ode u Bratunac na pregovore sa bratunačkim četnicima i Vukovarskim korpusom, koji je već bio zaposjeo Bratunac. Na pregovore odlaze Besim Ibišević, predsjednik SO Srebrenica, dr. Sabit Begić, odbornik SO iz SDP-a i Mesud Mustafić, sekretar SO Srebrenica. Poslije njihovog odlaska u Bratunac, tek su vidjeli s kim su se sreli. Na bratunački sastanak je izričito bio tražen načelnik policije Hamed Salihović Sado, ali, naravno, on je bio isuviše pametan i mudar pa nije došao. Inače, Hamed Salihović je za komandira Ratne stanice policije u Srebrenici imenovao Aliju Hasića, aktuelnog zamjenika komandira u mirnodopskim vremenima. Komandir Potočarske ratne policijske stanice je bio Naser Orić, aktivni policajac SJB Srebrenica. Komandir Ratne stanice u Sućeskoj je Hasan

Mustafić, policajac SJB Srebrenica. Za komandira Ratne stanice u Sasama imenovan je Edhem Bektić, vođa sektora u SJB. Komandir Ratne stanice Kragljivoda je bio Nuriya Jusufović, policajac SJB, a komandir Ratne stanice Osmaća postaje Atif Krdžić, također policajac SJB. Komandir Ratne policije Skelani je bio Enes Suljić, koji je i u mirnodopskim prilikama bio komandir policijske stanice Skelani. Nakon pada stanice u Skelanima, Enes se nije snašao i, s obzirom da je bio rodom iz Bratunca, odlazi u rodni grad, a, po nekim saznanjima, gubi mu se svaki trag poslije okupacije Skelana i Bratunca. S obzirom da su nastali ratni uslovi, Taib Mustafić, komandir SJB Srebrenica, po slovu zakona postaje načelnik policije, a Hamed Salihović je trebao da bude član Ratnog predjedništva opštine Srebrenica, ali, nažalost, do takve, zakonom propisane regulative, nikada nije došlo.

U Ratnoj stanici grada Srebrenice Hakija Meholfić određenu grupu policajaca i naoružanih momaka uzima pod svoje i povlači se iz same zgrade stanice, tako da faktički Alija Hasić postaje komandir Ratne policije Srebrenice, bez policije. Taib Mustafić, koji je trebao da bude načelnik policije, ostaje bez bilo koga tako da biva prinuđen da bude običan vojnik u "Hakijinoj vojsci". I prostor Sasa, koji se našao u najneugodnijoj situaciji poslije Skelana, pada pod četničku kontrolu. Na tom prostoru se desio užasan zločin nad Muslimanima, a Edhem Bektić, komandir Ratne stanice Sase, koji je bio sa mjestom življenja u Bratuncu, ide kući i pada u četničke ruke u zbirnom logoru na fudbalskom igralištu u Bratuncu, a onda pukim čudom uspijeva izaći iz logora i dospjeti do Tuzle. Alija Hasić samoinicijativno pokušava da uradi nešto što je smatrao da treba činiti ali kada je većina muslimanskog življa napustila Srebrenicu, on shvata da je definitivno najisplativije bježati za Tuzlu. Hasan Mustafić, komandir Ratne policije Sućeska, u samom startu biva nepoželjan od strane ekipe okupljene oko Zulfe Tursumovića, jer Zulfin ekipa ima sasvim drugi koncept u koji se Hasan ne uklapa. Ratna stanica Potočari se drži pod Nascrovim rukovodstvom do jednog izvjesnog vremena, računije dok strah apsolutno nije zagospodario, a poslije toga i Naser faktički ljude prepušta samitu sebi i grupe se povlače u brda prema Palama i Bacuui. Hamed Salihović, aktuelni načelnik SJB u Srebrenici, zgradu policije napušta među posljednjima. Muslimansko življe napušta grad i uglavnom odlazi prema Tuzli, a manjina bježi prema srebreničkim brdima ili ostaje u gradu u svojim kućama i stanovima. Ja sam u tom periodu još uvijek stalno na telefonskoj vezi iz Sarajeva sa ljudima u Srebrenici. Ne znam ili sam više zadovoljan ili potišten, jer od predaje naoružanja u Srebrenici nema ništa i svjestan sam sa će se Srebrenica boriti.

PRVE ŽRTVE NA PROSTORU SREBRENICE

Šesnaestog ili 17. aprila, poslije razgovora sa ljudima iz Srebrenice, kao da me udario grom iz vedra neba, primio sam vijest da su na lokalitetu Viteza, pored Kragljivode nađeni mrtvi Meho Hrvačić i Bahrudin Osmanović iz Potočara. Bile su to prve žrtve agresije na prostoru Srebrenice. Ostao sam zaprepašten. Ljudi iz SJB Srebrenica uspjeli su izaći na lokalitet gdje su pronađena beživotna tijela i napraviti kakav-takav uvidaj, a poslije dopremiti tijela u Potočare. Iz razgovora kojeg sam obavio sa Hamedom Salihovićem, Hamedom Efendićem, Mirsadom Mustafićem, Naserom i mojim bratom Samidom, osjetio sam kod svih zabrinutost i strah. Bio sam zabrinut i nisam znao šta da činim. Kako nisam imao drugog izbora, svaki dan sam odlazio na autobusku stanicu u Sarajevo da vidim postoji li ikakva šansa za odlazak u Srebrenicu. Međutim, svakog dana na stanici je bila apsolutna pustoš i samo je automatska spikerka sa zvučnika obavještavala da su iz Sarajeva sve autobuske linije prekinute do daljnjeg.

Kako su telefonske linije još uvijek radile, nazvao sam opet Hameda Salihovića i Nasera Orića da vide postoji li ikakva mogućnost da neko policijskim autom dođe po mene i da se ja pokušam probijati za Srebrenicu. Naser je nešto i obećavao da će vidjeti postoji li ikakva mogućnost, dok je Hamed Salihović rekao da je to iluzija i da od toga nema ništa. Možda mi mnogi neće vjerovati ali ja sam tu istinu, da od mog odlaska nema do daljeg ništa, teško prihvatio.

Poslije ubistva Mehe i Bahrudina, stanovništvo je uhvatila neviđena panika. Bilo je ljudi, čak i onih "najhrabrijih" i "najdrčnijih" koji su bacali puške i tražili spas u bijegu prema Tuzli. Sam grad Srebrenica je ostao nemalo bez Muslimana, izuzimajući one koji, od starosti, nisu mogli pobjeći ili one koji su bili previše naivni i koji su smatrali da "nisu ništa krivi". Bilo je i nekoliko onih koji su bili spremni i same četnike dočekati kao "oslobodioc", jer je najbitnije bilo spasiti svoju kuću. Procjene govore da je u samom gradu ostalo oko 200-tinjak Muslimana, tako da su domicilni Srbi, JNA i paravojne formacije iz Srbije ovladali gradom bez ispaljenog metka.

Grupa boraca sačinjena od regularne i rezervne policije, sa ostalim naoružanim, povukli su se u šume iznad Srebrenice, a ekipa okupljena oko Akifa Ustića je zauzela pozicije Starog grada, koji je dominirao iznad Srebrenice i koji je ostao nepokoren. Poslije jednog od mojih posljednjih razgovora sa Nasërom, a koji je bio poslije dženaze Mehi i Bahrudinu, rekao mi je "da narod masovno napušta Potočare i bježi prema Tuzli". Mnogi neće da se bore. Naser je prije dženaze "izložio" tijela ubijenih Mehe i Bahrudina u samim

Potočarima, da ih narod vidi u kakvom su stanju, tako da je i taj Naserov gest dolio još veću dozu straha. Ni sam Naser, kada sam razgovarao s njim, nije znao šta da dalje rade. I on sam je ostao izbezumljen. Kako ni sam nisam znao šta da kažem, rekao sam jedino ono što mi je preostalo:

"Nasere, ako bježi narod, uzmi mi brata Samida i bježite i vi? Ako nikom ne treba Srebrenica i njena teritorija, ne treba ni vama!"

Da me je bar brat poslušao. Ni sam ne znam, možda bi to i uradili ali nisu ni oni imali kud. Isto kako nisam mogao tamo, tako ni oni nisu mogli ovamo. Mogli su, ali je očito rizik bio prevelik. Tada je Srebrenica definitivno bila enklava, odsječena od svijeta.

"Nakon kompletno podijeljenog naoružanja SJB Srebrenica, nazvao sam Avdu Hebiba da ga upoznam sa situacijom i da ga upitam šta činiti dalje?", pričao mi je Sado. "Avdo, mi nemamo nikakvih protivoklopnih sredstava, tako da sam ne znam kako da se odupremo tenkovima!", tada mu je govorio.

"Povlačite se na distancu i koristite 'Molotovljeve koktele'. Znam ja da si ti Hamede pametan momak. Uradićete vi kako najbolje znate", odgovorio mu je Avdo.

"Ibro, ja sam vidio da u Sarajevu nemaju predstavu šta da čine!", rekao mi je Sado. "Ja drugog izbora nisam imao, nego da se povučem prema svojoj kući. Prvi fax koji sam dobio iz Sarajeva bilo je uputstvo da se po zakonu glavna snaga stavi na SJB i da faktički štab bude potčinjen stanici, a nakon toga je stigla sugestija da Štab TO preuzme sve ingerencije i da se policija potčini Štabu. Ja sam sve naredbe i uputstva ispoštovao", govorio mi je Sado.

U posljednjem razgovoru koji sam obavio sa Hamedom Efendićem, rekao mi je da je poslije dženaze Mehi i Bahrudinu otišao u Srebrenicu. Kancelarije SDA su bile prazne. Zulfo Salihović, potpredsjednik SDA je kompletna materijal i ostala sredstva iz prostorija odnio za Sućesku. Pokušavao sam ponovo da se sa nekim čujem ali dok su još radili telefoni uspio sam se u dva tri navrata čuti samo sa amidžom Hazimom i Suadom Efendićem, koji su mi ispričali ono što su posljednje znali o situaciji u Potočarima i Srebrenici. Situacija je već bila grozna, jer očito da je teže rat dočekati, nego ratovati.

Poslije prekida telefonskih veza, jedino za Srebrenicu sam čuo preko srbijanskih radio stanica. U meni se usidrio strah, nezvoza, nesanica. Hoću da poludim! Vječito razmišljam o Srebrenici ali me toliko obuzeo strah da samo razmišljam o najgorem. Pri masovnom bijegu Muslimana iz Srebrenice, među posljednjim napuštaju Besim Ibišević, predsjednik SO, Nurija Porobić, sekretar sekretarijata za narodnu odbranu, Čazim Salimović, sekretar sekretarijata za privredu, društvene djelatnosti i opštu upravu i Mesud Mustafić, sekretar SO. Suljo Hasanović, zamjenik komandanta TO Srebrenica, s obzirom da je Mišo

Stanisavljević "iskočio" iz zakonske obaveze da brani svoju domovinu, postaje po automatizmu komandant TO Srebrenica i iz Srebrenice odlazi u rodnu Sućesku.

Dakle, na prostoru Srebrenice iz vladajućih struktura ostaju: Hamed Efendić, predsjednik SDA, kao vladajuće partije u Srebrenici i nemalo kompletan Izvršni odbor stranke. Pored toga na prostoru Srebrenice ostaje većina odbornika SO Srebrenica. U Potočarima je aktuelni načelnik SJB Srebrenica Hamed Salihović, a komandir stanice Taib Mustafić je negdje u šumi, izvan grada. Suljo Hasanović, komandant štaba TO, je u Sućeskoj. Tu je i dr. Avdo Hasanović, v.d. direktor Doma zdravlja Srebrenica. Na prostoru opštine Srebrenica je i načelnik Civilne zaštite Halilović.

U sami grad Srebrenicu su već pristigli domaći četnici, predvođeni Goranom Zekićem, poslanikom Skupštine RBiH, formacije korpusa JNA i paravojne formacije iz Srbije. Kako se nisu usudili da u Srebrenicu uđu glavnom komunikacijom koja vodi kroz Potočare, četničke formacije zauzimaju Sase i preko Zalazja ostvaruju jedinu komunikaciju sa gradom. Pri zauzimanju Sasa, muslimansko življe sa naoružanim pripadnicima policije i drugim naoružanim se povlači prema Dimnićima. Muslimansko življe u Sasama, koje se nije uspjelo na vrijeme izvući ili pobjeći sa teritorije opštine, biva izloženo brutalnom genocidu u kojem nestaju kompletne porodice. Po saznanjima nekih od zarobljenih četnika većina završava u vještačkom jezeru na prostoru Sasa koje čine otpadne rudničke vode i jalovina iz rudnika. Pored Sasa, četničke formacije protjeruju kompletno stanovništvo Daljogošte. Nekima, koji su pokušali pobjeći preko šume, gubi se svaki trag. Stanovništvo Skelana, koje nije uspjelo izbjeći, biva protjerano, a u zaseoku Rešagići četnici prave strahovit zločin.

U samom gradu Srebrenica četnici redom pale Muslimanske kuće i ubijaju preostale Muslimane, od kojih su većina bili stari i iznemogli. Većina od ubijenih je brutalno zapaljena i izgorjela u svojim kućama. To su uglavnom bila područja u kojima su četnici uspjeli na prostoru opštine Srebrenica počiniti brutalni genocid odmah na početku agresije 1992. godine.

KAKO IZIĆI IZ SARAJEVA?

Za to vrijeme ja u Sarajevu na ivici nervnog sloma. Da sam iz Srebrenice odsutan svojom voljom, ne bi mi toliko ni bilo teško ali s obzirom da nisam u Srebrenici samo zahvaljujući spletu okolnosti, ta mi činjenica još teže pada. Šta li se događa u Srebrenici, da li su moji živi, gdje mi je brat, da li narod ima dovoljno hrane, da li vojska ima dovoljno municije, da li će uslijediti vojna intervencija od strane međunarodne zajednice, u što me konstantno uvjeravalo državno rukovodstvo, bila su pitanja samom sebi koja nisu izlazila iz glave i na koja nisam imao nikakav odgovor? Svaki pokušaj da noću zaspim završavao se naglim buđenjima u znoju. Kako do Srebrenice? Zemlja tvrda, a nebo visoko. Kako sna po cijelu noć nema, počnem da kalkulišem: 274 cijevi stanice policije, 65 cijevi u čijoj sam nabavci direktno učestvovao, oko 200 cijevi kupljeno od strane naroda iz različitih izvora, oko 150 pravljenih pušaka čiju sam izradu djelimično pomagao, oko 600 cijevi lovačkog naoružanja koje će biti ubojito, moj "tompson", jedan PAT – trocijevac, za kojeg treba zarobiti municiju, jedan ručni bacač za kojeg treba zarobiti granata, pištolje i ne brojim, dinamita i drugih eksploziva dovoljno, sredstava veze i drugih materijalno tehničkih sredstva dovoljno, protivtenkovske mine mogu poslužiti, valjda su do sada zarobili bar 100 cijevi, šta li je sa bolnicom i lijekovima....? Sve u svemu, kako god da kalkulišem, na prostoru opštine Srebrenica ima najmanje oko 1.500 komada naoružanja koje može u svakom momentu djelovati. S obzirom da su na prostor opštine Srebrenice prispijevale izbjeglice, valjda su i oni nešto donijeli sa sobom. Biće dovoljno. Počinjem sebe da hrabrim i tješim. Ma, ima najmanje 2.000 komada naoružanja. Biće za početak dovoljno. A, municija. Municija, hrana, lijekovi... Da li će izdržati? Da nam bar iz Sarajeva išta dadoše, da nam isporučiše bar ono što smo kupili, još bi jači bili. Od kalkulacija mi dođe da poludim.

"Ja moram biti tamo!", to je moja odluka.

Kako ću do Srebrenice doprijeti? Slijedi poziv iz Tuzle. Besim Ibišević traži da idem u Tuzlu:

"Dodaj ovamo, trebamo u Tuzli formirati tijelo za pomoć?", govorio mi je.

Ne znam sam šta da činim. Moje je odredište Srebrenica i Sarajevo u koje nisam došao iz hira, nego sam došao službeno, a što sam u Sarajevu zapao, u pitanju je viša sila. Ja u Tuzli nemam opravdanja za boravak, jer ću više sam sebe vidjeti u Tuzli kao pobjegulju, a kako drugim dokazati da sam tuđim hirom van Srebrenice, a mislim konstantno u Srebrenici? Slijedi ponovno razmišljanje; ako uspijem doprijeti do Tuzle, možda ću iz Tuzle lakše doći do Srebrenice. Ipak, donosim konačnu odluku:

”Idem u Tuzlu!”

Ali, kako? Autobusi ne saobraćaju već duži period. Sarajevo je već definitivno u blokadi. Čuo sam da još iz Sarajeva saobraća voz prema Doboju.

”Idem vozom preko Doboja, pa iz Doboja nekako ću do Tuzle”, planirao sam.

Kako ništa nisam imao, uzeo sam samo svoju fasciklu i krenuo u zgradu Skupštine RBiH. Pozdravio sam se sa nekim koje sam uspio naći u zgradi i ispred zgrade Skupštine, preko Marindvora, uputio se u pravcu željezničke stanice. Tek što sam došao do kraja skupštinskog platoa, iz suprotnog pravca žurio je prema zgradi Skupštine potpredsjednik Mariofil Ljubić sa Miletom Kudićem.

”Gdje ćeš Ibrane?”, upita me Mariofil.

”Idem za Tuzlu”, uzvratih.

”Ni za živu glavu! Ja sam, evo, upravo uspio u Sarajevo ući vozom, ali ni sam ne znam kako. U Ilijašu četnici sa voza sve skidaju.”

Ostao sam skamenjen. Da li izgubiti glavu? Bože, pa zar ne mogu ni do Tuzle?! Izgleda da je Sarajevo moja sudbina do daljnjeg, dok mi se ne ukaže realna prilika. Vraćam se kod svog Gaibije u Skenderpašinu 5, krajnje razočaran, ali u drugu kožu se ne može. Moram prihvatiti realnost.

Slijedi sarajevski telefatluk o kojem ne treba ništa ni reći. Dovoljno je i viđeno i rečeno. Uglavnom krv, glad i strah.

Od svega, ostao mi je još radio kako bih čuo vijesti sa ratišta, nadajući se da ću nešto čuti i za Srebrenicu. Jednu večer, na vijestima u 22 sata, javljaju da je u Srebrenici poginuo Goran Zekić. Dok se daidžić Gaibija veselio, ja sam tokom vijesti drhtao. Nikakvih vijesti za svoje nisam imao ali me Goranova pogibija još više zabrinula, jer sam očekivao žešću četničku odmazdu. Zaista, odmazda je bila, ali u znak odmazde, najgora su stradanja doživjeli Muslimani Bratunca.

Moj daidžić Gaibija je odmah na početku agresije otišao na jedan sastanak u mjesnu zajednicu Skenderija i dobrovoljno se prijavio u TO RBiH. U toku same Pofaličke bitke kod nas u Skenderpašinu je sa Pofalića prispio naš prijatelj i komšija Ibro Salihović Ibe, Brko, i ja sam zajedno s njim otišao na Skenderiju i prijavio se u TO. Šta ću, gdje sam god domovina se braniti mora, iako mi je duša i srce u Srebrenici. U TO sam proveo oko dva mjeseca. Uglavnom sam sa Ibetom bio u smjeni. Bile su to straže i dežurstva u kasnim noćnim satima. Uglavnom nam je osnovni zadatak bio kontrola kvarta Čobanija i kontrola glavne raskrsnice na Čobaniji, jer se morao kontrolisati kompletan saobraćaj, s obzirom da se u pravcu Pionirske ulice išlo po zadatku prema

Zlatištu. Nijedan posao vojnika u noćnim satima nije lahak, jer noć jede ljude, a mora se svako iskontrolisati. Ipak, kada prođe vojska prema Zlatištu, samo sam razmišljao kada je meni neprijatno na Čobaniji, kako je tek njima gore. Počela me pomalo da grize savjest, jer sam to dežurstvo više počeo da doživljavam kao formalnost nego kao moj optimalni vojnički doprinos. Samo sam nekoliko puta otišao do prostorija Štaba moje jedinice koje su bile u "Šipadovim" prostorijama u Skenderpašinoj, tako da sam dobijao raspored od Brke i Galeta i ustajao noću i odlazio na stražu. Na stražarskim mjestima me je čekalo naoružanje koje je uglavnom bilo lovačka puška i jedan automat "dobošar". Gaibija je išao na straže prema mostu Vrbanja u zgradu "Vodovoda i kanalizacije", pa mi je bilo došlo da tražim da i ja sa njim budem u grupi, jer sam smatrao da je to puno "vojničkiji" zadatak.

MOJE NAPUŠTANJE TO I PRELAZAK U SKUPŠTINU RBiH

Kako sam u toku dana uglavnom odlazio u grad da bih obišao neke od institucija i da pokušam šta korisno uraditi za Srebrenicu, sve me manje grizla savjest zbog mog vojničkog angažmana. Tada mi je bilo i u samom Sarajevu jasno da je nekom "sudbina" da brani Ferhadiju, a nekom Zlatište. Sretajući mnoge ljude i pitajući ih za njihov vojnički angažman uvidio sam da u ratnom Sarajevu ima više direktora nego što ih je imalo mirnodopsko Sarajevo. Mnogi su se "borili" za neke radne obaveze. Trebalo se negdje skloniti. Kada sam vidio da se moje sarajevske kolege ne zanimaju previše za borbu i da je istinska borba više predmet sirotinje, prevrnuo sam ploču i počeo se ponašati slično njima. Čitava lepeza vucibatina počela je "mlatiti praznu slamu" te sam i ja počeo "razvijati na vjetru" njihovo omlaćeno.

Skupština RBiH je zvanično prestala sa radom i sve njene nadležnosti je na sebe preuzelo Predsjedništvo RBiH, a očito da su neki jedva i čekali da se kompletna vlast prenese i koncentriše na uski krug ljudi koji trebaju odlučivati. Grupa poslanika koja je bivstvovala u Sarajevu je insistirala da se poslanici reaktiviraju i da, iako ni o čemu ne odlučuju, ipak održavaju sedmično sastanke sa civilnim i vojnim strukturama vlasti i da bivaju informisani o glavnim pitanjima i dešavanjima na nivou cijele države. Kako sam kao poslanik i prije agresije bio član skupštinske Komisije za zaštitu ljudskih prava i sloboda, nakon susreta sa prof. Muhamedom Filipovićem dogovorili smo da aktiviramo rad te skupštinske Komisije. Ja, prof. Filipović, Safet Isović i prof. Tatjana Ljujić-Mijatović smo se sastali i održali sastanak Komisije, jer smo smatrali da je njen rad upravo najbitniji u ovom vremenu, s obzirom da je BiH postala klanica

u kojoj čovjek nije imao ni osnovno ljudsko pravo, a to je pravo na sopstveni život. Objektivno, nismo napravili neke vidne pomake u radu komisije. Od grupe poslanika, koja je ponekada brojčano iznosila i do petnaest, napravili smo jedno neformalno skupštinsko tijelo koje se okupljalo svake srijede u zgradi Predsjedništva RBiH. Pored tih sastanaka, svakodnevno sam "obijao" pragove mnogih institucija kako bih našao bilo kakav modus da bi se pomoglo Podrinju, a prije svega Srebrenici. Jedne prilike sam otišao do Centrale SDA da bih potražio Omera Behmena kako bih pokušao obezbijediti bar municije za Srebrenicu, ali sam u Centrali SDA samo zatekao Biseru Turković koja nije znala ni zašto se tu obrela. Bilo mi je jasno da oni ne znaju ni šta će sami sa sobom, a kamoli da mogu nekome pomoći, pogotovo Srebrenici. Počela su se formirati razna udruženja građana. Svi su tražili bilo kakav modus da nosaju fascikle, umjesto puške i najednom su svi postali narodni tribuni. Tako se začelo formirati neko udruženje Srebreničana, potpomognuto Bratunčanima. Najagilniji u ime Srebrenice je bio Murat Efendić, koji je svoju djecu iz Sarajeva poslao u Švedsku preko Beograda. Bilo mi je sve jasnije da dolazi vrijeme takvih i da se ljudi preoblikuju preko noći da bi pod noge bacili istinske patriote domovine. U dva navrata sam otišao na sastanak tog udruženja. Već se počelo pričati o pisanju knjiga, edicija, enciklopedija i drugih patriotskih djela samo da bi se patriotizam dokazivao na bilo koji način, osim puške. Jedan broj ljudi, koji je drugačije razmišljao, je otišao svojim putem da bi individualnim sposobnostima doprinio borbi za slobodu, a edicije takve ljude nisu ni zanimale. Odmah na prvom sastanku je postavljeno pitanje prostorija za rad udruženja. Nakon što sam vidio u čemu je problem, susreo sam se sa Mehmedom Avdagićem, koji je bio u rukovodstvu Saveza sindikata BiH.

"Sve mi se čini da će one prostorije koje se traže za udruženje biti poslovne prostorije Murata Efendića", rekao sam Mehmedu, što je on jedva dočekao da prenese Muratu, a iskreno, to mi je i bio cilj. Zaista, poslije rata te prostorije su i imale tu namjenu. Dovoljno sam poznao Murata i bilo mi je jasno da on ni kašiku do usta ne donosi džaba. Profit i lični interes je njegova vjera, nacija, država i familija. Kako sam konstantno obilazio sve državne institucije da bih pokušao na bilo koji način pomoći mojoj Srebrenici, prilikom jednog susreta sa Muratom na ulici, rekao mi je da nijednu instituciju ne posjećujem sam bez znanja udruženja i bez njihovog prisustva. Ja sam ustvari tada trebao njega i njegovu ekipu vodati od vrata do vrata po Predsjedništvu i Vladi, kako da bi oni poslije toga mogli i bez mene. Kada mi je to rekao pogledao sam ga činično i nisam nikako znao kako da odreagujem. Da li da prešutim ili da ga zatjeram u neku stvar, da li da mu saspem zube u grlo, ali, ipak, je u meni preovladalo dostojanstvo. Znao sam da se sve čini na mojoj kompromitaciji

i da bi neki ljudi najradije sebe proglasili i za poslanika. KOS je učinio svoje. Iako sam totalno bio odsječen od bilo kakve komunikacije, "burgijaši" su bili itekako aktivni, tako da sam sasvim slučajno saznao da se na relaciji Srebrenica-Sarajevo razmjenjuju telefaksi i poruke. Meni je to bilo nedostupno.

U Sarajevu mi je agresija zatekla amidžića Elvira Mustafića, koji je bio student Poljoprivrednog fakulteta. Iako sam gledao na bilo koji način da mu pomognem, nisam imao mogućnosti, jer sam i ja bio u istom položaju. On se preko Adnana Karovića ubacio u MUP i konstantno je bio na dežuri ali sam se uspijevaao sa njim vidati. Kako sam ga uvijek jako volio, jer krv nije voda, i sam moj amidžić je kroz komunikaciju osjećao ogromnu nepravdu od novopečenih boraca za Srebrenicu u Sarajevu. Sav izbezumljen, u potpunom bijesu, jednom progovori iz njega:

"Šta taj Murat više ima protiv tebe, sad ću mu ja jebati mamče?!"

Imao sam osjećaj da je momak bio toliko povrijeđen odnosom prema meni, da je u stanju bio na njih pucati. Uspio sam ga smiriti, jer sam znao da nisu u pitanju pojedinci, nego daje u igri kompletan sistem KOS-a.

Već saznajem da je u Srebrenici komandant TO Naser Orić, a da je predsjednik Ratnog predsjedništva opštine Hajrudin Avdić. Pošto sam u ministarstvu odbrane imao rođaka Nijaza Mustafića, inače Naserovog daidžića i Muratovog kompanjona, od njega sam saznao da se on ponekada čuje sa Srebrenicom. Saznao sam da je Naser dobio i rješenje o imenovanju za komandanta TO Srebrenica od strane ministarstva i da je rješenje potpisao ministar Jerko Doko. Veza je bio Nijaz Mustafić. Saznao sam da je u vezi sa Naserom i Sefer Halilović. Čak se spominjalo da je on imenovao Nasera za komandanta. Koliko sam svemu vjerovao toliko i nisam ali kada sam vidio faks koji je došao iz Srebrenice i koji je potpisao Naser, onda mi je bilo jasno da se ipak nekako ostvaruje veza sa Srebrenicom. Na faksu je bio napisan izvještaj o zasjedi koja se dogodila u Potočarima u kojoj kaže "da je tom prilikom poginulo osamnaest četnika, među kojima i Željko Ražnjatović Arkan". Imao sam priliku da čujem kasete snimljene sa radio amaterske stanice. Bio je to razgovor Nijaza Mustafića i Rešida Efendića Muje, inspektora SJB Srebrenica. Kroz snimljeni razgovor sam vidio da se oko Srebrenice naveliko ratuje i da se drže straže, a saznao sam i za prve žrtve pri granatiranju Potočarske doline. Bili su to Asim Dozić i Nezir Ikanović.

RADIO VEZA SA SREBRENICOM

Uspostavio sam saradnju sa Nihadom Halilbegovićem u opštini Centar Sarajevo i sa njegovim Centrom za informisanje i obavještanje pokušao da uz pomoć radio- amaterske stanice uspostavim vezu sa Srebrenicom. Radio-amaterska stanica je bila izmještena iz podrumskih prostorija na sprat, a slučajno, kada sam jednom ušao u ovu prostoriju, zatekao sam u razgovoru Adnana Karovića i Ahmu Tihica. Ahmo je razgovarao iz Srebrenice, a Adnan se negdje nalazio u Sarajevu. Radio amateri su samo pratili razgovor. Zamolio sam ih da uletim u vezu.

"Držite se, stići će vam pomoć!\"", Adnan je govorio Ahmi, pokušavajući ga tješiti i hrabriti. Slušajući nervozno razgovor, koji nije imao nikakvu realnu osnovu, zamolio sam čovjeka na stanici da uletim u razgovor, te sam tako poslije Adnanovog i Ahminog razgovora uspio da uletim u vezu sa Ahmom. Ahmi sam predočio realno stanje u Sarajevu i rekao da od pomoći nema ništa.

"Uzdajte se samo u sebe i racionalno koristite snagu. Ja ću sigurno doći u Srebrenicu kada mi se ukaže prva prilika!", rekao sam Ahmi.

Naravno, prije svega, pitao sam ga za brata i ostale, a kada sam čuo da su svi dobro i zdravo, mojoj sreći nije bilo kraja. Preko Ahme sam nastojao da obavijestim ostale da se ponovo čujemo. Nakon izvjesnog vremena uspio sam zakazati novi razgovor sa ljudima iz Srebrenice i zatražio da na razgovoru budu prisutni Hamed Efendić, Hamed Salihović, Naser Orić, Hajrudin Avdić, Ahmo Tihic i moj brat Samid. Kako sam te ljude smatrao najbližim saradnicima, vjerovao sam da sa njima trebam i razgovarati. Zaista, u zakazano vrijeme uspostavljena je veza sa Srebrenicom i na drugoj strani je bila kompletna ekipa sa kojom sam trebao razgovarati. Još uvijek sam bio idealista misleći da se ljudi ne mijenjaju i da smo Muslimani, patriote koji imaju jednog jedinog neprijatelja u agresoru koji treba da nas još više zbliži. Međutim, već tada nije bilo tako. Kada mi je rečeno da su prisutni svi koje sam pozvao, razgovor sam produžio sa Naserom, a drugi su samo slušali. Kako je razgovor sa Naserom odmicao počeo sam da sumnjam da su dva Hameda i Ahmo na razgovor dovedeni više forme radi. Pošto sam uglavnom mislio razgovarati više šifrovano, nego direktno, zamolio sam da se čujem sa Hamedom Salihovićem, jer sam se sa njim mogao najbolje razumjeti, s obzirom da smo se do kosti poznavali, a bio je i vrlo inteligentan. Kada sam sa druge strane čuo Sadin glas bilo mi je jasno da je tu. Kako mi je već bilo jasno da je KOS upetljao prste gdje god je mogao i da mu je osnovni zadatak razvaljivati svebosansko jedinstvo u odbrani i eliminacija ljudi koji nešto znače ovoj državi, nastavio sam monolog Sadi:

"Ima jedna ptica koja se zove kos. Teško je dirnuti, može te uštinuti. Teško je primijetiti, jer se ona kiti tuđim perjem. Manite se naših kosovaca, ostanite opet jastrebovi. Doći će vam jedan stari jastreb, opet ćemo biti sokolovi. Žutokljunci nisu sada pri ruci."

Sado je sve razumio ali nije mogao uzvratiti bilo kakvom informacijom. Definitivno mi je bilo jasno da su dvojica Hameda i moj brat dovedeni na razgovor više forme radi i da su na radio stanici više kao taoci, nego iskreni sagovornici. Kada sam uvidio da razgovor ne može teći kako sam očekivao, čuo sam se sa bratom. Nakon njegovih prvih riječi, ipak mi se sve razvedrilo, jer sam se definitivno uvjerio da je živ i zdrav. Ipak, nakon razgovora sam sve više počeo da sumnjam i znao sam da u Srebrenici "mnoge stvari smrde".

I dalje sam obilazio od vrata do vrata, kako naših državnih institucija tako i međunarodnih, ne bi li na bilo koji način pomogao narodu u Srebrenici. Pored toga konstantno sam bio uključen u rad poslaničkog kluba koji se okupljao svake sedmice. Nije prošlo dugo vremena od mog razgovora sa Srebrenicom, a meni javljaju da bi se trebao javiti Ilijasu Omeroviću u Centar za obavještanje grada Sarajeva koji je radio u sekretarijatu kod Nihada Halilbegovića. Iako je Ilijas bio čovjek kojeg treba izbjegavati, jer kada ga sretnete molite Boga da vam taj dan dobro prođe, ipak sam otišao. Saopštio mi je da se trebam čuti sa Hajrudinom Avdićem, predsjednikom Ratnog predsjedništva Srebrenice. Znao sam da je Ilijas jedan od ljudi koji je "druga liga" u KOS-ovskoj igri i da je njegov glavni zadatak informacija. Uvijek su mi bili simpatični plavi ljudi ali sam vječito prezirao patološki bolesno žute kao što je bio Ilijas. U takvim ljudima sam samo mogao vidjeti govno. Zaista u mnogo slučajeva ljudi "Ilijazovske boje" su karakterno i bili najgori oblik ljudskog izmeta.

Kako sam se u Sarajevu uglavnom družio sa Feridom Begićem, kada god sam imao priliku, rekao sam mu da sam razgovarao sa Srebrenicom i da imam zakazan novi razgovor. Na razgovor sam i krenuo sa Feridom. Kada sam došao u radio amatersku stanicu, nakon izvjesnog vremena uspostavljena je veza sa Srebrenicom i sa druge strane se javio Hajrudin Avdić. Pitao sam ga za sveukupnu situaciju u Srebrenici, na koji način funkcionišu organi vlasti, kako civilni, tako i vojni, da bih znao koje korake poduzeti u Sarajevu? U razgovoru je Hajrudin često zamuckivao. Imao sam osjećaj kao da se na stanici preznojavao. Odmah mi je bilo sumnjivo, jer sam znao da treba nešto teško da mi kaže ali da za to nije skupio dovoljno hrabrosti. Najednom je iz njega puklo:

"Znaš šta Ibrane, mi smo ovamo mišljenja da svi ljudi koji su pobjegli i izdali svoj narod ne mogu nas predstavljati bilo gdje van Srebrenice!"

Bilo mi je jasno da je ta strelica ispaljena i lično prema meni ali sam

napravio nagli manevar uzvrativši bez oklijevanja, praveći se naivan:

”Tako i treba, svi koji su uistinu pobjegli i izdali svoj narod ne treba da imaju pravo riječi za taj narod!”

Nakon tih mojih riječi on je još više zakovao, a sa Ferida, koji je sjedio pored mene, su već odlijetale varnice. Na tome se naš razgovor završio, tako da sam sa zbunjenim Feridom izašao vani. Stara je izreka ”fukaru nit’ jebi, nit’ je kući vodi”. Bilo mi je jasno da je fukara, prije svega moralna, uzela toliko maha da rat i ne primjećuju. Dokopali se vlasti nad sopstvenim narodom, a rat im dode samo kao poligon za uživljavanje. Nisam mogao ni pretpostaviti da je iz Hajrudina reinkarnirao Staljin ali to i nije bila istina. Hajrudin je tad bio ”pas novih srebreničkih Staljina”. Nakon moga razgovora sa Hajrudinom, zakleo sam se da ću doći u Srebrenicu! Kada sam sa Feridom izašao u hodnik, malo sam se pribrao, iako sam cijelo vrijeme glumio hladnoću ali Ferid je konačno proključao:

”Ču li ti šta Avdić kaže?! Šta to oni misle? Neće moći tako kako misle! Ratovaćemo mi i sa njima!”, siktao je Ferid, jer se osjećao povrijeđenim do bola. Feridu je bilo jasno da je u Srebrenici već počela sjeća glava i ljudima koji nisu fizički prisutni u Srebrenici. Ja se nisam puno obazirao na tuđa razmišljanja, radio sam šta sam mislio da trebam odraditi ali mi je svakim danom rasla želja za odlaskom u Srebrenicu koja se pretvarala u preokupaciju, iako bi to samo budali moglo pasti na pamet u tadašnjim okolnostima.

KAKO OTIĆI U SREBRENICU?

Istina, poslije Hajrudinovih riječi, i Feridu Begiću je svakog dana sve više postajala opsesija - odlazak u Srebrenicu. Iako sam sa Feridom imao neprijatno iskustvo iz 1990. godine, zbog njegovog naivnog stava prema meni i Maliku, iz čega je Ferid izašao kao kolateralna šteta, sa njim sam se ipak u ratu najviše družio. Ja sam, najiskrenije rečeno, Ferida poštovao i volio kao najrođenijeg. Ima nešto što se zove ljudska energija, jedan ljudski fluid koji spaja ljude. Njega ne može niko prekinuti. Drugi mogu među tim ljudima proizvoditi vještačke animozitete ali se taj fluid nikada ne može ugasiti. Ljude spaja njihov karakter. Ferid je rahmetli. Nije mogao da preboli Srebrenicu. Srebrenica ga je ubila, iako poslije 1992. godine nikada u nju nije kročio, ali i nakon njegove smrti, moj odnos prema čestitom Feridu je bliži nego prema hiljadama živih.

Nakon jednog sastanka kluba poslanika, napravili smo zajedničko saopštenje za javnost i mene su odredili da pročitam saopštenje na

konferenciji za štampu u Međunarodnom pres-centru kojeg je vodio Goran Milić. Sa Milićem sam se sreo i dogovorio nastup, rekavši mu da se konkretno dogovorim sa njegovim zamjenikom, jer se on sprema za odlazak na Olimpijadu u Barcelonu. Sutradan sam na pres-konferenciji nastupio kao drugi izlagač, nakon nekog "piskarala" koji nije sjahivao sa pres-konferencija. Poslije pročitanoog zajedničkog saopštenja Kluba poslanika, odvojio sam jedan dio vremena da progovorim samo o Srebrenici i njenoj sveukupnoj situaciji. Pošto sam cijelo vrijeme ganjao bilo koju mogućnost za ulazak konvoja hrane za Srebrenicu i moleći da u konvoju idem i ja. Između ostalog, rekao sam da ne priznajem nijednog člana Predsjedništva i Vlade koji nisu u stanju obezbijediti konvoj hrane i sa UNHCR-om biti na čelu konvoja kako bi svom narodu obezbijedio koru hljeba u Srebrenici. Ujedno sam rekao da ću u svakom momentu sjesti u konvoj sa hranom i krenuti za Srebrenicu pod uslovom da živ u nju i ne stignem, samo ako mi iko obezbijedi konvoj. Ta je rečenica, izgleda, zasmetala mnogima, tako da su uslijedila optužujuća pitanja prema meni od strane nekih novinara u kojima je prednjačila Arijana Saračević, sada Helać. Nakon te pres-konferencije istu večer na vijestima u 22 sata oglasio se saopštenjem za javnost Omer Behmen, ispred IO SDA, ogrativši se od moga izlaganja na jedan neprimjeren način. Imao sam dojam da su i mene, kao jednog običnog bijednika koji je skapao od gladi u Sarajevu, smatrali kao čovjeka koji je jedan od onih što bi učestvovali u državnom udaru, jer su se, zaista, plašili za svoju guzicu i od sarajevskih čistača cipela, ako bi šta kritički progovorio za njih. Država, narod – to su oni. Kako sam vidio da u Sarajevu državom i vojskom upravljaju kilavi ljudi, sve sam više obijao oko vrata raznih institucija da bih našao bilo kakav modus da se kinem iz Sarajeva, jer sam vidio da me može i "mrak progutati." Iako su drugi tarlahali u Sarajevo i iz Sarajeva kada im se ćefne, za mene nije postojala bilo koja šansa. Počeli su mi se u Sarajevu svi gaditi i vidio sam u njima onu staru izreku koja kaže:

"Kada Bog treba kazniti jedan narod, onda mu dâ vođu koji će ga odvesti u propast."

U beznađu koje me je snašlo tumačio sam po Sarajevo bez cilja, a u tom tumačenju mi je uglavnom bila relacija Skenderpašina 5, centar grada i zgrada Skupštine grada Sarajeva. Pored čestih susreta sa Feridom Begićem, u nekoliko navrata sam se susreo i sa Ibetom, koji se vratio na Pofaliće i priključio nekoj jedinici čija je zona odgovornosti bila Žuč. Jedan dan, kada smo se sreli, pokazao mi je spisak poginulih iz Srebrenice, ili preciznije rečeno, iz Potočara. Na spisku su bila i njegova dva amidžića. Zaista je bio pogođen. Bilo je i meni samom neizmjereno žao ali u toj žalosti me posebno iznenađivala činjenica da Ibe ima spisak, a da ja neke informacije dobijam od njega. Bilo

mi je apsolutno jasno da redovna komunikacija i protok informacija sa Srebrenicom traje konstantno ali da sam u toj čitavoj priči samo sužanj koji tumara Sarajevom i da se sve čini da budem na margini.

PRIPREME ZA SMJENU REISU-L-ULEME JAKUBA EF. SELIMOSKOG

Dok se ja, pored svakodnevnog očaja, borim doslovno za koru hljeba, u Sarajevu su mnogi redovi pred nekim kancelarijama. Sve je nahrtilo na predaju zahtjeva za dodjelu stana. Iako su mi neke stvari bile neshvatljive, kako je vrijeme odmicalo, sve sam više shvatao da je rat najbolja prilika za "lov u mutnom". Naim Kadić je bio predsjednik Kluba poslanika SDA u Skupštini RBiH i, ujedno, čovjek koji je trebao određene zamisli i stavove nekolicine ljudi "iz halke" prezentirati "na mala vrata" ostalim poslanicima. Pošto sam i njega kao i njegove šefove "čitao kao bukvar", sve su mi njihove šeme bile unaprijed jasne. Da bih obrazložio ove tvrdnje moram se dotaći jednog slučaja. U dva-tri navrata sam navraćao u prostorije Rijaseta Islamske zajednice u Sarajevu. Nisam imao prilike da se sretnem sa reisu-l-ulemom hadži Jakubom ef. Selimoskim ali sam razgovarao sa ljudima koji su bili neposredno vezani za njegov kabinet. Sjećam se jednog Nazifa kojeg sam znatiželjno upitao šta misli o Aliji Izetbegoviću? Usljedio je njegov odgovor:

"Alija Izetbegović je jedan talentovano nesposoban čovjek!"

Bio sam zadovoljan njegovim odgovorom ali sam odmah znao da će i oni biti optuženi za izdaju, jer su protiv Alije, a svaki čovjek koji kritički posmatra Aliju i ne smatra ga Hazreti, taj je izdajnik, jer je vođa veći od države i naroda. Neke vođe su sebe poistovjećivale sa državom ali ovdje se u BiH išlo dva koraka ispred. Zaista, nakon nekoliko dana na sastanku u kancelariji generalnog sekretara Skupštine Avde Čampare, Naim počeo da gnjavi pričom da bi se mi poslanici trebali zabaviti oko toga da pokrenemo inicijativu za smjenu reisu-l-uleme. Navodno, razlog je taj što je oficijelni reis izabran za prostor cijele Jugoslavije, pa je samim tim, nestankom Jugoslavije, prestao i njegov mandat, a da nama treba reis za BiH. Gledao sam tog ljigavca i stidio se u njegovu ime. Ja, neki političar koji od vjere znam napamet sve imanske i islamske šartove i koji nisam član nijedne vjerske institucije, osim obični član IVZ, trebam sebi uzeti za pravo da mijenjam reisa. U osnovnoj školi, kada sam učio istoriju, smatrao sam da je ubistvo sultana Jakuba, sina Muratova, od strane njegova brata Bajazita obična srpska propaganda i podvala ali sam poslije ovog Naimovog istupa bio ubijeden da to nije podvala i da je to okrutna

istina. Vlast je slast koja guta sve pred sobom i sve je okrutnija što je više u rukama glupljeg.

Pored toga najavljena je i rekonstrukcija Vlade R BiH. Ponovo sam bio u iščekivanju šta li će nam naš Naim donijeti iz velikih glava i malih mozgova. Na jednom od sastanaka on opet prokide:

"Mi ćemo se u narednom periodu susresti sa jednim velikim problemom. Vi znate da našem Aliji po Ustavu ističe mandat, jer po Ustavu ima pravo na jednu godinu, plus još jednu godinu. Morali bi tražiti mogućnost da se predsjedniku produži mandat. Mi za to moramo tražiti utočište u vanrednim okolnostima, kao jedinu mogućnost produženja mandata Predsjednika?"

Poslušnici su šutili kao mumije, ali ja ne bih bio ja kada ne bih pecnuo, pa makar i između redova:

"Znate šta, evo, sada je najavljena rekonstrukcija Vlade, tako da mi ne bi trebali pokretati bilo kakvu inicijativu bez prethodnih konsultacija sa Alijom. Možda i on smatra da bi bilo bolje sada u ratu uzeti mjesto predsjednika Vlade, a mjesto predsjednika Predsjedništva prepustiti Hrvatima. Ključić je patriota i pouzdana osoba, a Alija je tu svakako prisutan i kao član Predsjedništva, tako da bez Alije ne bi svakako nijedna odluka mogla biti donešena ali bi zauzvrat imali mjesto premijera. Rat vodi Vlada sa ministarstvom odbrane, a Predsjedništvo vodi državnu politiku. Mi bi trebali pronaći najsposobnijeg Muslimana koji će voditi Vladu, jer je to mjesto najbitnije."

Na moju žalost, tog momenta nisam ni znao da je istinska Vlada R BiH u Beču, ali sam dobro znao da bi Izetbegović srušio sve ustave ovog svijeta da ostane prvi. Projekat nikakav ustav nije smio dovesti u pitanje. Naravno, taj moj komentar je uzet sa dubokim prezirom bez komentara, a ja sam samo dalje tonuo u njihovim očima i definitivno postajao sve više nepodoban. Mislim da sam sa ovim istupom definitivno sebi zapečatio sudbinu u njihovim očima, ali sreća za mene što sam ostao u Božijoj milosti. Sa sastanka sam izašao sa Behremom Junuzovićem i Sefedinom Bajramovićem. Na rastanku sam Behremu rekao:

"Moj doktore, ti si previše pošten i naivan da bi se bavio politikom!"

Sefedinu sam rekao:

"Sefedine, nemoj se iznenaditi ako poslije rata bude poslanika Skupštine R BiH, kao ljudi koji su snijeli najveći teret ovog vremena, koji će u ovom gradu mesti ulice!"

Sefedin je bio prilično lukav i kao da je te moje riječi uzео za ozbiljno i znam da je nekada poslije toga zbrisao u Njemačku. Vratio se, ali znam da je bio u poziciji da dođe blizu metle, jer je morao živjeti od svoje radničkoinžinjerske penzije kao podstanar. Ima ih koji su u goroj poziciji.

SASTANAK (NAS POSLANIKA) SA IZETBEGOVIĆEM

Poslanici su se vidali sa mnogima i sastančili ali sa Alijom, kako je počeo rat, nisu imali nijedan sastanak. Grupa poslanika iz SDA, koja je bila u Sarajevu, je tražila da se organizuje sastanak sa Alijom, jer im je očito bila malo povrijeđena sujeta. Tražili su da se sa Alijom lično razgovara o trenutnoj situaciji i šta i kako dalje. Nakon jednog nenadanog susreta sa Sefedinom Bajramovićem, rekao mi je da je zakazan sastanak sa Alijom. Ne bih za sastanak ni znao da nije bilo ove slučajnosti. Sastanak je bio u njegovom kabinetu i ja sam pohitao da bih stigao u dogovoreno vrijeme. U salu za sastanke sam došao među posljednjim. Pored grupe od oko dvanaestak poslanika sastanku su prisustvovala i dva predsjednika sarajevskih opština, sekretar gradskog odbora SDA Zahiragić, Edib Bukvić, ne znam u kojem svojstvu, Omer Behmen kao Alijin naredbodavac i Haris Silajdžić, tadašnji ministar vanjskih poslova, koji je uspio prvi put ući u Sarajevo nakon pet mjeseci od početka agresije. U već prilično ishabanim farmericama koje mi je dao daidžić Gaibija i nekoj teksas jakni, vidno fizički propao od gladi, prošao sam na svoje mjesto. Ne znam da li sam se uspio i sastaviti sa stolicom, a već se oglasio Omer Behmen:

"Prije nego što počne ovaj sastanak, moram vas upoznati da ovdje ima jedna "persona non grata". Naime, radi se o Ibranu Mustafiću. Pod jedan; Ibran Mustafić je otuđio sredstva koja je trebao dodijeliti Stranci, a to nikada nije učinio. Pod dva; Ibran Mustafić je sklopio neki savez sa nekom liberalnom organizacijom i rekao neke stvari iza koje ne stoji Stranka. I pod tri; Ibrana optužuju i iz Srebrenice da je opljačkao opštinska sredstva, švercovao sa oružjem i sa tim sredstvima pobjegao, tako da on nema ni tamo podršku. Prema tome, tražim prije nego što počne sastanak, da se izjasnite da on ne može prisustvovati ovom sastanku?!"

Ostao sam skamenjen! Poderanih i tudih farmerica, jedući uglavnom jednom dnevno, većuom prokuhanu rižu na vodi, bez kinte u džepu, postao sam lopov i otpadnik.

Nisam uspio ni reagovati, a već me je preduhitrio Alija koji je očito već znao kako će Omer reagovati ali njegov zadatak je bio da glumi demokratu:

"Čekaj Omere, ne možemo tako!? Svako ko se optuži, ima pravo da se brani. Prema tome, počni Ibrane prvi, pošto si se, igrom slučaja, našao u prvom planu?"

Zaista ne mogu opisati kako sam se osjećao u tom trenutku. Najradije bih u zemlju propao. Bio sam toliko uvrijeđen da ne znam ili bih se prije rasplakao ili bih nekom jebao mater. Nema nijedne robe kvarnije od čovjeka. U stvari, ja tog momenta u Omeru i nisam vidio čovjeka. Ja sam ga posmatrao

kao životinju koja jede ljudsko meso. Tada mu ni kanibal nije bio ravan. Vidio sam da je cijela zemaljska kugla puna Staljina, samo treba dočekati vakat da pokažu svoje pravo lice. Ali, nikada u životu nisam poklekao. Najednom sam se toliko osokolio kao da sam dobio nadljudsku snagu, jer znam da je istina na mojoj strani. Znam da je teško ali ću se izboriti. Počeo sam izlaganje na moju prvu optužbu. Da ne bih oduzimao previše prostora, samo ću reći da sam decidno sve odrazložio oko transfera novca od Vodoprivrede do opštine, pa drugih srebreničkih firmi do Centrale SDA u Sarajevu ili, bolje rečeno do Omer Behmena, kako sam to već prethodno opisao. Na to moje izlaganje Alija je samo upitao za onaj drugi dio sredstava koja sam dostavio u kešu u iznosu od 400 mlrd.:

"Koliko si dana zadržao novac kod sebe? Mi možemo tolerisati sedam dana."

"Gospodine predsjedniče, sredstva su bila kod mene samo jedan dan dok nisam došao u Sarajevo", odgovorio sam Aliji.

Čovjek koji je uništio državu nad kojom je položio zakletvu, sa svojim pajdašima opljačkao većinu sredstava doniranih za odbranu domovine, razorio moral kao najveću vrijednost ovoga naroda, sada meni određuje dane tolerancije za držanje para, sada bezvrijednih dinara, koje su za njegovu svitu bile jedna kapljica u moru. Na drugu, optužbu koja se ticala nekog saveza sa liberalnom organizacijom, odgovorio je profesor Konjicija, rekavši da to nije tačno i da sam ja izašao na pres-konferenciju po odobrenju grupe poslanika svih parlamentarnih stranaka, te da sam samo uz to iskoristio momenat da kažem nekoliko riječi o Srebrenici. Na treću optužbu nisam znao šta da komentarišem, jer je bila besmislica. Ipak sam bio decidan u svemu da ne bih ostao nedorečen:

"Ja sam u Srebrenici bio predsjednik Izvršnog odbora SO Srebrenica koji je provodio zakonske regulative. Sva sredstva su išla preko računa i svaki dinar je lahko provjeriti. Mogu samo reći da su zaista dvije srebreničke firme uplatile oko 23-24.000 DM na privatni račun u Sarajevo za kupovinu naoružanja, a da od toga nismo dobili ni metka, a kamoli pušku. Šta je sa tim sredstvima ja ne znam? Možda neko voza auto po Sarajevu od tih sredstava. Na kraju krajeva, ovdje je gospodin Bukvić, generalni direktor SDK BiH. Ako je bilo nekih nepravilnosti, insistiram da podnese krivičnu prijavu protiv mene?"

Završio sam komentarotu, a kako se moje pojašnjavanje približavalo kraju, imam osjećaj da sam toliko narastao, da mi snagu duha nije moglo prihvatiti moje tijelo. Nisam se nikada osjećao samouvjerenije, jer znam da sam častan čovjek, ako se uopšte čast može pripisati ljudskom rodu. Na moj komentar je zaštekao i Bukvić ali pošto nije imao komentara sa pozicije struke,

počeo je da pizdi o nekim drugim stvarima:

"Ma, nije to bitno, sve je to uredu, samo što ćeš ti Ibrane u Sarajevu, tvoje je mjesto u Srebrenici!?"

Tada sam, ustvari, vidio da meni nije mjesto među njima. Na njegove riječi je žestoko uzvratio profesor Konjicija, Bog mu dao lijepi dženet:

"Kako možete tako!? Kako vas nije stid!? Vi znate kojim je povodom Ibran došao iz Srebrenice u Sarajevo? Kada ja i Ibran branimo Skupštinu i niz stepenice šutamo beogradske novinare, niko nije našao za shodno od članova IO SDA da dođe i da vidi šta se to u Skupštini događa?"

Nakon Konjicije nastao je nekoliko sekundi opšti muk. Profesora Konjiciju sam i do tada poštovao kao roditelja ali od tada mi je još više prirastao za srce, tako da sam tog ljudinu volio i poštovao do njegove dženaze. Naravno, i poslije dženaze. To će trajati do moje smrti. A, volio me je. Nikada me nije zvao Ibrane, uvijek me je zvao Gazija. Žalosno je što se takvi ljudi, kao što je prof. dr. Abdulah Konjicija, u mojoj Bosni brzo zaboravljaju. Ali, profesore, ima onih koji ćete pamtit i cijelog života i neće dati da te vrijeme prepusti zaboravu. Stepen poštovanja prema tebi je mjera za nivo svijesti našeg naroda. Nakon muka koji je zavladao, okrenuo sam se prema Omeru i samo ga krajičkom oka pogledao. Od maloprijajšnjeg ljudoždera postao je jedan običan mali miš. Nije se više javljao. Za njega je izgleda sastanak bio završen. Tog trenutka sam se osjećao veći od zgrade Predsjedništva. Nema ništa slađe od pobjede nad ljudima bez morala i skrupula. Znao sam da je moja pobjeda piróva ali pobjeda je dobra, pa makar trajala nekoliko sekundi. Dugoročno, znam da mi je glavni prioritet sačuvati glavu, jer definitivno vidim da bi najbolji spas za ovu državu i bošnjački narod bio da su mnoge iz procesa takozvanim "mladim muslimanima" iz 1983. godine "prislonili uza zid". Definitivno vidim da je "halka" iz 1983., skupina bjelosvjetskih bitangi. Poslije profesora Konjicije za riječ se javio Muhamed Kupusović:

"Tražim da se sve za šta je oklevetan Ibran Mustafić provjeri i, ako se utvrdi da je istina, da se kazni po zakonu ali ako se utvrdi da je istina ovo što je Ibran obrazložio, tražim da i druga strana ima takve sankcije?"

Iste ove riječi, koje je izgovorio Muhamed, sam napisao u formi zahtjeva da se ispita kompletan slučaj i na taj zahtjev se potpisalo dvanaest poslanika. Ujedno sam u pisanoj formi sastavio i predao sve moje navode koje sam iznio na sastanku i tražio da se ispita kompletan slučaj ali nikada nije stigao bilo kakav odgovor od IO SDA BiH. Iskreno rečeno, nisam ni očekivao, oni zakonu ne podliježu, oni ga samo znaju primjenjivati na drugom, ako su iole u pravu. Poslije ove burne rasprave, uslijedio je regularni sastanak zbog kojeg smo i došli. Sjećam se samo da je duže izlaganje imao Haris Silajdžić, a koje se

ticalo međunarodne pozicije koje ima BiH i njegov kompletni petomjesečni radni angažman na njenom unapređenju. Realno rečeno, poslije svega šta sam na ovom sastanku doživio, nisam bio dovoljno sposoban pratiti tok sastanka. Jedva sam čekao da se sastanak završi, jer sam odmah morao prionuti na pisanje zahtjeva i izvještaja koji trebam uputiti IO SDA.

Nakon izvjesnog vremena uslijedio je novi sastanak kod predsjednika Izetbegovića za kojeg sam sasvim slučajno saznao od nekog od kolega poslanika. Ma, nije slučajno. Ništa nije slučajno. Iako sam razmišljao da li da idem ili ne, ipak sam krenuo. Hoću da idem gdje mi je mjesto, jer ako ja neću štititi svoju čast, svoj legalitet i legitimitet, ko će to drugi? Znam da sam nebitan ali isto tako znam da ću nešto čuti i da ću im bar svojom pojavom izazvati tegobu u želucu. Pokupio sam se i otišao na sastanak. Na sastanku ista garnitura poslanika. Ušao sam u salu i zauzeo mjesto ali sam vidio da sam već doista "persona non grata". Alija je izlagao svoje. Šutio sam kao zaliven, jer sam definitivno vidio da u njihovim očima ne postojim. Situacija je bila jako teška u cijeloj BiH i četnici su još uvijek navaljivali gdje su god mogli ali su i oni definitivno počeli da trpe gubitke. Na sastanku sam se ponašao prilično nezainteresovano, pomalo i sramežljivo, jer nema ništa teže kao sjediti na mjestu gdje osjećaš nepoželjnost.

"Situacija nije tako loša", razglabao je Alija, "ide bolje vrijeme za BiH".

"Šta li je sada?", pitao sam se.

Nastavio je:

"Sada na čelo SR Jugoslavije dolazi Dobrica Ćosić. Biće puno bolje. On jeste Srbin ali nije četnik. Sa njim će biti puno lakše", govorio je Alija.

O majko moja, razmišljao sam. Ili je ovaj čovjek pijan ili lud. Dobrica Ćosić, nije četnik, a Dobrica Ćosić jedan od glavnih kreatora srpskog nacionalizma i jedan od ključnih tvoraca Memoranduma SANU. Nisam se mogao ohavijestiti.

Nastavio je:

"Nego, mi imamo jedan drugi problem. Naime, sve ono što Srbi hoće i rade javno, Hrvati to rade tajno. Izgleda da mi moramo ući i u sukobe sa Hrvatima."

Na ove njegove riječi sam zanijemio. Do mene je sjedio Avdija Hadrović, poslanik i član IO grada Sarajevo, koji je kao iz topa povikao:

"Treba i sa njima ratovati!"

Kod Avdije sam navraćao u zgradu grada Sarajeva, koja je bila okrenuta prema Titovoj ulici, tako da je i položajem i zidom debelim oko jedan metar, bila apsolutno bezbjedna. Nisam mogao da otpim, pa sam samom Avdiji odreagovao:

"Avdija, ako treba šta čekaš, napusti svoj brlog i pušku u ruke i piči! Lahko je, Avdija, ratovati prolijevajući rudu krv!"

Počeo sam se naglo znojiti, jer sam vidio da je situacija beznadežna i da Alija vodi ovaj narod u propast.

Odmah je poslije Alije odreagovao Omer Behmen:

"Slušaj Alija, sit sam više i tebe i tvoje Bosne! Ti samo Bosna, Bosna, a drugi uzeše sve. Srbi uzeše svoje, Hrvati će uzeti svoje, a nama neće ništa ostati. Pusti tu više Bosnu i gledaj da i mi uzmemo nešto?"

Vidim, ponovo Alijin "probni balon" iz Behmenovih usta.

Ponovo sam se skamenio na te riječi i već sam počeo da shvatam da stvarno sa njima nema od BiH ništa. Cijeli sam sastanak prešutio, a na kraju, poslije svih diskutanata, Alija je rekao da bi to bilo to i da se sastanak završava. Tada sam Aliju zamolio samo da kažem nekoliko riječi. Kada mi je nevoljko ustupio riječ, započeo sam:

"Gospodine predsjedniče, nisam se nijednom javljao za riječ, jer vidim da nemam potrebe zbog negativnog oduosa prema meni ali ipak hoću da kažem ono što mislim, bar da ostane moj stav. Predsjedniče, koliko znam mi nemamo nigdje sukoba sa Hrvatima, a vi nagovještavate i sa njima rat. Gospodine predsjedniče, mi i Hrvati, BiH i Hrvatska ima jednog neprijatelja, a to je agresor na BiH i Hrvatsku. Nama je osnovni zadatak dobiti rat protiv zajedničkog neprijatelja. Ja ne bih ušao u rat sa Hrvatima pod uslovom kada bi se usred Sarajeva viorila šahovnica, jer smatram da mi ne možemo izmoći ratujući sa svima. Nama je izaći na kraj sa agresorom i četnicima, a poslije će nama lahko biti sa Hrvatima. Znam da me više ne uzimate za ozbiljno ali bar da kažem svoj stav. Bojim se da ćemo nestati ako u rat uđemo i sa Hrvatima!"

Alija je već kupio svoje papire, i samo je mrzovoljno rekao:

"Jah!"

To mi je tada zazvučalo u bukvalnom prijevodu kao, otprilike, "jebi se tamo, skini mi se s kurca?!"

Napustio sam salu i vidio da nam slijedi opšta propast i ako treba mrijeti, najlakše mi je u svom rodnom kraju. Zaista sam tada, a i sada sam u ubjedenju, da je rat sa Hrvatima proizveo KOS i rat sa Hrvatima mogao se izbjeći ali bez rata sa Hrvatima nije mogla doći u obzir bilo kakva podjela BiH. Alija, Franjo i Sloba su bili i ostali "spojene posude" i najautentičnija njihova moralna slika je snimak iz Dejtona kada se rukuju. Oni su istinski jamači. Ubijeden sam da su bliski i na drugom svijetu.

Sarajevo je nemalo četiri godine bilo pod četničkom blokadom, a još uvijek mnoge Sarajlije sa četnicima druguju, a Hrvate zovu "ustašama". U Košarkaškom klubu "Bosna" preselila se cijela Srbija da brani njene boje, a

cijela Skenderija se prolama sa povicima "ustaše, ustaše", ako gostuje neka hrvatska ekipa, misleći da je to pogrdno, a, ustvari, najveća tragedija za BiH i muslimanski narod je ta što su upravo hrvatski izrodi odmah na početku agresije porazili ustaše, a ti se isti počeli predstavljati kao ustaše. "Srbina, islamske vjeroispovijesti" koji sebe naziva Bošnjakom ćeš prepoznati što vječito priča da su Hrvati gori od četnika. Oni tako slatko izgovaraju u najpogrdnijem obliku riječ "ustaša" da se iz njihove čudi vidi da su muslimanski četnici. Ustaša umire za Drinu i nikada je se neće odreći. Jedini istinski bosanskohercegovački general je Blaž Kraljević, komandant HOS-a Republike BiH. Ubili su ga hrvatski KOS-ovci, koje Sarajlije nazivaju "ustašama".

Svako ima svoje četnike. Srbima je to nacionalni projekat, za muslimanske četnike znam ali se nikada ne mogu načuditi odakle među Hrvatima četnici?

Nakon nekoliko godina od rata, sretoh se sa kolegom Muharemom Cerom. Upitasmo jedan drugog za zdravlje i počesmo časkati. Naravno, uvijek nezaobilazna tema i vrijeme koje je ostalo za nama. Kako smo uvijek imali dosta sličnih stavova, dotakosmo se i mnogo čega što nas je tištilo. Između ostalog, Cero se dotače i perioda njegova ministrovanja:

"Kad sam ja ušao u sastav Vlade RBiH i postao ministar za izbjegla i raseljena lica, morao sam jedne prilike otići na službene razgovore u Zagreb. Kako je jedan od osnovnih problema bio naše izbjeglice na teritoriji Hrvatske, odem na sastanak kod ministra Šuška. Nakon što smo obavili razgovor o osnovnim problemima zbog kojih sam i došao, započesmo priču o opštim političkim problemima koji se tiču odnosa nas i Republike Hrvatske. Ja počeh onu našu standardnu političku priču koja je bila oficijelno važeća. Poslije mojih nekoliko rečenica, ministar Šušak mi reče: 'Slušaj Cero, nije to baš tako kao što ti pričaš!' Nastavih započetu priču ali samo najednom ustade Šušak, donese i pusti kasetu. Kad je počeo razgovor, počeo sam se crveniti i nisam mogao da vjerujem. Šušak je imao snimljene presretnute razgovore sa Sarajevom. Uze Šušak slijedeću kasetu i pusti, a kad započe snimak razgovora, stade mi dah."

'Hoćeš li još?', pitao me je Šušak.

Šutio sam, jer više nisam imao nijedan argument za nastavak razgovora.

'Hajde, hajde, Cero?! Nema nikakvih problema. Sve zbog čega si došao, završičeno ali samo da znaš, vi ste ljudi sa kojima se ništa ne može dogovoriti. Sve naše dogovore ste izneverili. Vi jedno pričate, a odmah poslije toga drugo radite. Sad si se uvjerio da nije to što ti misliš. Sa vama više nema dogovora!'

"Sav zbunjen, ustao sam i napustio Šuškov kabinet", završio je Cero.

Ceru, iz principijelnih razloga, nisam ni pitao o sadržaju presretnutih razgovora, nije mi bilo ni potrebno, jer sam okvirno znao šta bi moglo biti, a neću ni Ceri da oduzimam temu za njegovu još nenapisanu priču.

DOZVOLA PRVOG KORPUSA ARBIH ZA ODLAZAK U SREBRENICU

Pored moje brige za egzistencijom i dalje su svi moji planovi bili usmjereni ka odlasku u Srebrenicu. Pokušavao sam i dalje tražiti bilo kakav modus ali je bilo nemoguće. Tražio sam na bilo koji način da izađem avionom UNPROFOR-a ali ja sam bio osuđenik koji ima samo pravo na zrak dok se ne susretnem sa metkom ili granatom. Kada sam vidio ko sve ulazi i izlazi iz Sarajeva, to mi je padalo još teže. Povremeno sam uspijevao da se čujem sa Srebrenicom ali moje komunikacije su bile uglavnom sa bratom Samidom koji me uporno pokušavao ubijediti da u Srebrenicu ne mrdam, jer bi to bilo krajnje rizično. Sugestije moga brata nisu imale efekta, jer nisam mogao izdržati. Znam, u Srebrenici je pakao ali moram u njemu učestvovati. Pri svakom kontaktu sam imao sve više informacija o poginulim. Ali su bili i konstantni izvještaji da smo u ofanzivi, kako na našem radiju, tako i na srpskim sredstvima informisanja. Vidim da se više ne branimo, nego i da oslobađamo teritoriju. Srebrenica kontroliše strateška mjesta na svojoj teritoriji. Uvezujemo i slobodne prostore Bratunca, Zvornika, Žepe... Poslije uzimanja Podravanja znam da je stvoren prostor za teritorijalno uvezivanje sa Žepom. Moram ići!

Krajem septembra 1992. godine sve sam više u kontaktima sa Nurdinom Avdićem kojeg sam upoznao za mojim odlaskom u Srebrenicu i želi da mi se priključi. Često odlazim u ministarstvo odbrane kod rođaka Nijaza Mustafića i sa njim ja i Nurdin upućujemo zahtjev Prvom korpusu ARBIH za naš izlazak iz grada u svrhu odlaska u Srebrenicu. Do pozitivnog rješenja sam uspio doći zahvaljujući Vahidu Karaveliću koji je tada bio zamjenik Mustafe Hajrulahovića Talijana, sa kim sam se upoznao nakon što je, poslije zarobljavanja od strane JNA jedno izvjesno vrijeme proveo u zatvoru u Sremskoj Mitrovici, razmijenjen i doveden u Sarajevo. Istina, prilikom našeg susreta govorio mi je da se poznamo od ranije, sa jednog sastanka iz Živinica na kojem se razgovaralo o organiziranju odbrane, ako bi uslijedila agresija, ili preciznije kako on reče "sa jednog sastanka Patriotske lige u Živinicama". Ja sam se uistinu, kao sjetio ali sam zaista blefirao. Opet "Patriotska liga". Vahid Karavelić, general ARBiH. Uhvaćen od strane JNA usred Živinica, u srcu BiH. Nakon toga odveden u zatvor u Sremsku Mitrovicu. Poslije izvjesnog vremena u ropstvu razmijenjen. Pri ulasku u Sarajevo, nakon kraćeg vremena, postaje zamjenik komandanta Sarajevskog korpusa, a poslije izvjesnog vremena postaje i komandant??? Ma, kakva agresija, BiH je bila pod okupacijom JNA! Zato Alija nije ni dao prozivati JNA ali je narod samoinicijativno započeo oslobodilačku borbu!!!

Jedan dan sa Nijazom sam otišao do štaba Prvog korpusa. Našli smo Vahida koji nam je uručio rješenje o mom odlasku u Srebrenicu, a koje je potpisao Talijan. Sa Nurdinom sam dogovorio pojedinosti oko izlaska. Nurdin Avdić je bio direktor Fabrike akumulatora u Srebrenici i ujedno je bio doktor hemijske tehnologije, tako da je pripremio nacрте i plan za proizvodnju minsko-eksplozivnih sredstava, a s obzirom da sam diplomirani inženjer mašinstva, smatrao sam da sa postojećim kadrom u Srebrenici možemo pokrenuti radionicu za proizvodnju neophodnih materijalno-tehničkih sredstava. Već sam znao da je moj kolega Ahmo Tepić uspostavio radionicu za opravku, održavanje naoružanja i izradu drugih potrepština. Ipak, ispostavilo se da je Nurdin Avdić imao plan izaći iz Sarajeva ali ne i ići za Srebrenicu, a ja sam mu poslužio samo kao mogućnost da sa mnom lakše dođe do rješenja o izlasku. Sa Nijazom smo dogovorili da nas prebaci autom Ministarstva do Dobrinje. Na dan polaska došli smo kod njega u MO. On se nekako uspio snaći za gorivo. Odlazak na Dobrinju bio je pred nama. Do kancelarije me je ispratio daidžić Gibija koji se od mene nije odvajao. Kada sam se rastao sa Gaibijom, bio mi je to jedan od najtežih rastanaka u životu. Samo sam u sebi postavljao pitanje da li ćemo se vidjeti ikada u životu? Gaibiju nikada nisam vidio da plače do tada. Nije mogao zaplakati ni kada mu je otac poginuo ali kada se rastao sa mnom, počeo je da jeca i samo se okrenuo i pošao preko hodnika. Ostao sam sleđen. Radujem se odlasku i žalim za našim rastankom. Ja idem u pakao pun neizvjesnosti, a njega ostavljam u izvjesnom paklu koji se zove Sarajevo. Nijaz, Nurdin i ja napokon smo sjeli u "golfa" i krenuli put Dobrinje. Bezbjedno smo prošli do Mojmila. Kada smo stali na rampi na Mojmilu i pogledali Dobrinju, tako blizu, a tako daleko, morali smo skupiti dosta hrabrosti da startamo, jer se preko brisanog prostora do Dorinje, koji je bio direktno izložen vatри, moralo voziti kao na utrkama Formule 1. Odbrojavajući svaki metar pređenog puta uletili smo u Dobrinju. Zaustavili smo se u garažama. Konačno smo na bezbjednom! Uobičajena kontrola. Poslije toga dolazimo pred štab Dobrinjske brigade. Nijaz tužan što ne ide sa nama, rado bi, ali on mora nazad. Ipak, ja sam išao u puno veći pakao od ovog kojeg sam ostavljao.

Naravno, tada još niko nije ni razmišljao o ideji za prokopavanje tunela ispod aerodromske piste. Još roba iz punih sarajevskih magacina na crnom tržištu nije bila sva rasprodana, tako da je "zlatni liliјan" Branković tek radio projekat za najosmišljeniju pljačku u povijesti stanovnika sarajevskog geta, mada je tunel spasio dosta života, jer nisu mnogi imali privilegiju da izlaze sa avionima iz Sarajeva kad im se hoće. Nakon dolaska odmah smo ušli kod Ismeta Hadžića, komandanta odbrane Dobrinje, koji nas je uljudno primio. Upoznao nas je sa svim pojedinostima i načinu prelaska preko aerodromske

piste. Osnovno pravilo je bilo čekati noć i pokušati, uz sve rizike koji su pred nama. Ma, kako bilo, jedva sam čekao da se smrkne i da krenem u nove izazove. Otišli smo do dežurane sa tri momka iz Olova koji su bili naš zajednički tim. Novo iskušenje. Trema. Nepoznavanje terena. Vrijeme za polazak. Poslije prelijetanja ceste došli smo do terena obraslog barskom travom koji je bio dužine oko tristo metara. Nakon prelaska te razdaljine, probijajući se kroz travu, pred nama se ukazala žičana ograda kojom je bio ograđen aerodrom. Vadimo kliješta. Cvak. Cvak. Cvak. Dovoljno da se možemo provući. Prije polaska su nam objasnili o svim senzorima koji su postavljeni nakon izlaska na prostor aerodromske piste. Transporteri francuskih vojnika samo krstare aerodromskom pistom i budno čuvaju sarajevski logor, ponašajući se kao čuvari zoološkog vrta. Uhvatio me pesimizam. Da li je uopšte moguće i preći? Počinjemo puziti. Prva prepreka je savladana. Druga - isto tako. Mehki pojas prekriven travom prelazimo uspješno i dopiremo do ruba asfalta male piste. Najednom svijetleća raketa. Neko je nagazio senzor. Transporteri kreću. Micanja nema od mjesta gdje se ko zadesio. Ležim čvrsto pritisnut uz zemlju. Najednom osjetih cijev na potiljku. Iznad mene je stajao francuski vojnik. Poče pretresanje. Pronađoše mi za pojasom pištolj, od kojeg se nisam odvajao, i uzeše mi ga. Moram priznati da mi je bilo jako žao ali sila Boga ne moli. I danas, kada se sjetim toga pištolja, probude mi se emocije. Poslije toga nas uvedoše u transporter i povezoše pistom. "Četnici, Lukavica", govorili su i gestikulacijama ruku pokazivali da će nas izručiti. Stvarno sam se uplašio, jer znam da su Francuzi uvijek bili srpski saveznici, a ne znam ni o kakvim se budalama radi. Dovedoše nas pred jednu veliku kapiju i izbaciše. Pred sobom sam u daljini vidio Dobrinju. Kuda sada, gdje je linija razgraničenja? Odmah sam sletio sa asfalta i bacio se u kanal, jer su četnici u svakom momentu mogli otvoriti paljbu. Svi moji kompanjoni su otišli na drugu stranu asfalta. Jedan je čak bacio ranac koji je nosio sa sobom, tako da sam zgrabio ranac i ponio sa sobom. Nakon izvjesnog vremena prešao sam asfalt na drugu stranu i krenuo za mojim kompanjonima gazeći i boreći se sa velikom travom i korovom. Napokon sam uspio stići ostale i strah je pomalo počeo da jenjava. Najednom, iz visoke trave pred nas bahnuse siluete dva čovjeka u uniformama zloglasne JNA. Četnici! Obuze me panika. Najednom Nurdin jednog od njih zovnu po imenu. Prepoznao ga je. Bila je to patrola Armije RBiH sa Dobrinje, a jedan od njih Nurdinov poznanik. Za samo nepun sat vremena našao sam se nekoliko puta kao usijano gvožđe kojeg okale u hladnoj vodi. Pri svakom kaljenju željeza mijenja se njegova unutarnja struktura ali čovjekova struktura se ne mijenja kada bi ga kalili po hiljadu puta. Ipak, čovjek je puno jači od željeza. Poslije dolaska do sebe, treba pokušati ponovo. Ležali smo u travi i

čekali da prođe koji sat. Nakon što je skoro prošla ponoć, došlo je vrijeme za novi pokušaj. Krećemo. Puzimo. Pred nama je aerodromska pista. Dostižemo dubinu prvog pokušaja. Opet svijetleća raketa. Ponovo propao pokušaj. Slijedi ista procedura. Za večeras je dosta. Vraćamo se na Dobrinju. Dežurni u vojnoj policiji nas odvodi u jedan napušteni stan da u njemu prespavamo. Legao sam samo sa mišlju da li će slijedeća noć biti uspješnija? Pošto sam za vrijeme boravka u gradu doslovce skapao od gladi, nakon prespavane noći i ustajanja, nisam mogao da priuštim sebi luksuz da prespavam doručak, tako da sam razgulio u menzu.

Dobrinja je bila puno bogatija hranom od Sarajeva. Ovdje još nije profiterstvo uzelo maha. Kada je dan završio svoje i tama pokrila Dobrinju, sa Nurdinom sam otišao do njegove sestre i večerao u izobilju. Poslije večere, slijedile su pripreme za nove pokušaje. Ponovo razočarenje. I druga noć se završila kao i prva. Poslije prespavanog ostatka noći, ustao sam i u vitrini napuštenog stana našao Mešinu "Tvrđavu". Čitao sam je u dahu. Ona mi je dala novo samopouzdanje. Poslije podne sa Nurdinom sam otišao do našeg zemljaka Azema Hasanovića koji je i prije rata živio na Dobrinji ali samo na okupiranom dijelu, tako da je i sam bio izbjeglica sa promjenom mjesta prebivališta od nekoliko stotina metara. Već tada, Azem je za domovinu dao jednog sina. Ostao je još jedan u redovima ARBiH na Dobrinji. Dovoljno je bilo da si rodnom iz Srebrenice i ma gdje živio, kao da je bilo pravilo da za domovinu moraš dati najdraže što imaš. Nakon deset mjeseci popio sam tričetiri "džoni vokera".

Treća noć na pisti. Ponovo neuspjeh. Sutradan sam sa Dobrinje nazvao daidžića Gaibiju i rekao mu da sam još na Dobrinji i da pomalo gubimo nadu u naš prelazak. Sve sam nervozniji. Već se raspala "koalicija" sa momcima iz Olova. Četvrta noć - neuspjeh. Peta noć - neuspjeh. Već smo i ja i Nurdin nervozni jedan na drugoga bez ikakvog razloga.

KONAČNO – IZLAZAK IZ SARAJEVA!

Šesto veče. Ja i Nurdin krećemo prema pisti. Do piste ne dolazimo skupa. Nurdina nikada više nisam vidio. Poslije sam čuo da je stigao do Njemačke. Ostao sam sam. Nurdina nema nigdje kao da je u zemlju propao. Moram sam. Ma, sam sam se i rodio. Možda je i bolje. Krećem. Prvi niski senzor. Drugi visoki. Pojas trave. Treći senzor visoki. Mala aerodromska pista. Široki mehki pojas. Dolazim do pola. Odjednom, svijetleća raketa! Ljudi, ovuda je nemoguće preći! Na brzinu se okrećem prema Dobrinji kao da idem iz pravca

Butmira. Okrećem lagano glavu. Ispred mene na oko 150 metara već je grupa francuskih vojnika koja je uhvatila šest momaka. Od mene, na drugoj strani još leže dvojica čija je želja ulazak u Sarajevo. Upro sam licem u zemlju, kada odjednom bahat koraka iza mene. Opet cijev na potiljak! Titranje, prekretanje, ubacivanje u transporter. Ovaj put transporter pun, sa mnom još osam ljudi. Transporteri zaurlaše i krenuše po aerodromskoj pisti. Gdje ću sada završiti? Svih osam mojih saputnika u transporteru se iz pravca Butmira pokušalo ubaciti u Sarajevo.

"Nazad u Butmir!", izusti jedan od francuskih vojnika.

Da li će i mene? Kada se transporter zaustavio i kada smo iz njega izašli, vidio sam Dobrinju na suprotnoj strani. Mislili su da se i ja pokušavam iz Butmira ubaciti u Sarajevo. Kakva sreća! Osam mojih saputnika iz transportera tužni, a ja neizmjereno sretan. Dok se nekom ne smrkne, drugom ne svane. Nisam ovo mogao ni u snu sanjati. Kada sam izgubio i posljednju nadu, predoh aerodromsku pistu u transporteru. Najednom se začu srpska paljba iz pravca Lukavice. Sklonismo se iza naslaga vreća napunjenih pijeskom. Francuski vojnici nas uputiše u duboko iskopani kanal oko aerodroma u kojem je bila položena bodljikava žica. Poslije nekoliko desetina metara borbe sa bodljikavom žicom, nadoh se na putu koji je vodio u Butmir. Gdje dalje? Neke od momaka, koji su sa mnom izašli do puta, upitah gdje se nalazi policijska stanica? Bila je smještena u podrumu jedne kuće. Uđoh u policiju. Lijepo me dočekaše momci koji su bili dežurni. Upitaše me da li sam gladan? Stidljivo slegoh ramenima, kao da ću pojesti njihovu večeru.

"Pa, eto", rekoh.

"Imamo mi hrane, ne ustručavaj se, sada ćemo mi", osokoliše me.

"Hoćeš li jaja, ima feta sira, hoćeš li luka?", nabrajaju.

Kada sam ugledao isprženo nekoliko jaja, čitavo pakovanje feta sira i veliku glavicu luka, nisam mogao da vjerujem da to negdje ima. Glavicu luka bih najradije rubio kao jabuku. Kada sam, nakon sedam mjeseci, tako obilno večerao, legao sam da zaspim. Sa dežurnim sam malo razgovarao, pa sam se rasanio, što od razgovora, što od uzbuđenja, da sam se dugo morao prevrtati dok nisam utonuo u san. Ujutro se poselamim sa mojim dobrim momcima, nađem zemljaka po prezimenu Salihović iz Sasa koji je bio policajac. Njegova mi supruga natrpa konzervi i feta sira. Stidljivo sam pristao da uzmem ponudene konzerve, bojeći se da ne zakinem od njigove djece ali su oni uporno insistirali.

"Nije ovo Sarajevo, imamo hrane više nego što nam treba! Uzmi slobodno?!", ljubazno će mi govorili.

Pozdravio sam se i krenuo za Hrasnicu. Nakon pješačenja do Hrasnice,

ponovo nađoh vojnu policiju. Pred mene izade momak koji me je odmah prepoznao. Adem, brat Enesa Šakića, doktora koji je do pred rat radio u Srebrenici. Ko će kao Bog! Odmah me Adem uputi do Enesovog stana, gdje sam se istuširao, večerao i izuzetno prijatno proveo noć u društvu Enesa i njegove supruge, doktorice, Srebreničanke. Nakon prespavane noći uranio sam prije zore i u četiri sata se već našao na propusnoj rampi preko puta koji je vodio na Igman. Nurdina nigdje. Kompanjona iz Olova nigdje. O njima sam često razmišljao. Da li su stigli do Olova ili su kao moj zemljak Nurdin zbrisali u Njemačku? Na njihovim licima sam vidio da su naivni i poštteni. Bili su jako mladi. Ipak, vjerovatno su stigli do Olova. Volio bih i sada da znam šta li je sa njima? Da li su živi ili je koji od njih završio na olovskim mezarjima? Ako su dospjeli do Olova i uspjeli preživjeti, vjerovatno sada traže posla. Ako ga i nađu, sigurno rade na nekoj od miješalica za beton. Valja novoj garnituri kriminalaca, sada novopečenih biznismena, uvećati imetak. Ako su zbrisali, vjerovatno su bježali i dalje kada u Njemačkoj nisu mogli ostati ni na "duldungu". Zato, svaki narod koji se odluči boriti za slobodu, najveći poraz je stati na tom putu. Ili do kraja ili nikako! Neriješeno je rezultat u kojem samo mafija dobija.

Do Igmana sam stigao na karoseriji kamiona za prijevoz trupaca. Bilo je strahovito hladno. Držeći se rukama za lance, koji su povezivali arnjeve na karoseriji, ruke su mi premrzle, tako da za prste nisam osjećao. Po dolasku na Igman uputio sam se u jedan od hotela u kojem je bila smještena komanda naše vojske. U hotelu je bilo za nijansu toplije nego na kamionu, tako da sam se doslovce sledio od zime. Moj unaprijed zacrtani pravac bio je probiti se do Goražda, a poslije, kanjonom Drine, hvatati se Žepe, zatim Srebrenice. Na moju veliku žalost, rekoše mi da se na Grepku, preko koga se može naći neka kozija staza za Goražde, vode borbe i da je prolaz za Goražde u ovom momentu faktički nemoguć. Šta sada?

"Idi za Tuzlu!", savjetovalaše mi na Igmanu. "

Iako to moja želja nije bila, ipak sam morao poslušati savjet, jer je to bilo jedino realno rješenje. Sa jednim oficirom i dva vojnika koji su krenuli jednom prijatelju na džezazu u Pazarić, sjednem u golfa i krenem. Preko Lokvi i Zovika stigismo do centra Pazarića. Na samom ulasku u Pazarić, sa gornje strane puta, stajala je džamija i oko nje veliko mezarje. Vidim, mezarje puno svježih humki. "Fabrika smrti" i na ovom prostoru je radila u punom kapacitetu. U Pazariću otpoče granatiranje, tako da potražih zaklon u nekoj skrovitoj prostoriji. Ujedno sam pokušavao naći bilo kakav prijevoz za Tarčin. Nekako se snađoh, te krenuh do Tarčina. Čim sam izašao u Tarčinu, ugledah kako sa glavnog puta skreće konvoj na sporedni put koji je išao preko Kreševa.

Konvoj je išao iz Splita za Tuzlu. Mahajući i trčeći prema konvoju, uspjeh stići do nekog kamiončića – "tamića". Vozač stade i ja uletih. Kada se čovjek odluči za neki put, vrata se sama otvaraju. Morao sam da trčim da bih nastavio svojim putem. Odlučni nemaju ni milimetar vremenskog prostora da sebe dovedu u sumnju. Raskrsnice su čudna stvar, one nisu raskrsnice puteva, one su raskrsnice života. Naniže sam mogao do Splita. Pješke sa rukama na leđima. Ali, to nije moja sudbina. Moja sudbina je ovozemaljski džehenem, jer se, prolazeći kroz džehenem, na ovom svijetu lakše stiže do dženneta.

U putu preko planine desi nam se neki kvar. Naide kamion iz suprotnog pravca koji se vraćao iz Kiseljaka. Stade da nam pomogne. Otklanjajući kvar, upitah ga šta vozi?

"Vozim kiselu vodu", odgovori.

"Šta još?", ponovo ga upitah.

"Ništa više", odgovori vozač.

"Ništa više", opet ja.

"Ništa", reče.

"Pa, zar cijeli kamion kisele vode?!", nastavih.

"Naravno, šta je čudno!", opet mi odgovori.

"Zašto će ti, moram da znam?"

"Pa, za kafane", odgovori hladnokrvno.

"Pa, gdje voziš?", opet ću.

"U Jablanicu", reče čovjek.

PUNI IZLOZI ROBE U KREŠEVU I KISELJAKU

Ostao sam nijem. Je li moguće da negdje radi kafana? Da li je rat u cijeloj BiH ili samo u Sarajevu, Srebrenici, Goraždu,... Ponudi me sa flašom kisele vode, mojim omiljenim pićem. Žderao sam ali nisam mogao puno. Odvikao se. Zaboravio piti. Uhvati nas mrak i kada dodosmo do Kreševa, osvijetljen grad. Pa, zar negdje struje ima? Osjećao sam se kao da sam već na drugom svijetu. Pri prolazu kroz Kiseljak, grad blješti. U jednoj prodavnici banane u izlogu. Ne bih smio ni pojesti, odvikao se stomak, naučio na prokuhanu rižu. Moglo bi mi pozliti. Gledao sam krajolik kroz koji smo prolazili kao da sam izgubljen slučaj. Preko Lašvanskog raskršća stigismo do Kaknja. Pred motel "Sretno". Tu će konačiti vozači kamiona. U motelu dežura policija. Zamolih ih da mi nazovu kolegu Kemala Brodliju, koji je, pored toga što je bio poslanik, ujedno bio i načelnik policije. Nakon toga me odvezoše do kuće Kemine sestre. Sutradan, poslije prespavane noći u mirnom Kaknju kod

kolege Kemala Brodlije, otišao sam do motela u kojem su odmarali vozači ali kada sam došao vidio sam da su već otišli. Zamolih dvojicu ljudi, koji su išli iz Austrije za Gračanicu, da me povezu do Tuzle, što su oni, poslije malog zatezanja, prihvatili. Krenusmo. Preko Zvijezde, dolinom Krivaje, popesmo se na obronke Konjuha, a zatim naniže prema Kladnju. Umjesto u Kladanj, zaobiđosmo, pa preko Tuholja nekim sporednim putem, jer je prevoj između Kladnja i Stupara na glavnom putu za Stupare bio izložen čestom granatiranju. Putujući preko Tuholja, nailazim na česte prizore spaljenih i devastiranih kuća. Vidim, Kladanjci su odradili lavovski posao. Ništa čudno, bili su posebni i hrabri i u Drugom svjetskom ratu. Tradicija Avdage se nastavila i sada. Opština Kladanj je niz godina poslije Drugog svjetskog rata bila kažnjena od strane Titinog režima, jer su bili svoji. I sada je kažnjena poslije ovoga rata. Sada od strane Alije i njegove svite. Ako od Tite nisu ništa dobili, za njegov režim se nisu ni borili ali zašto kazna od Alijinog režima? Pa, zato što Kladnjem nisu dirigovali KOS-ovci. Kladanj je bio i ostao grad slobode, a sloboda mrzi izdajnike i njihove poslušnike.

U mrkli akšam bio sam na Šićkom Brodu. Iz CSB Tuzla telefonom sam pozvao amidžića Mirsada. Javio mi se amidža Nurdin Nurćo. Nije mogao vjerovati da ga zovem iz Tuzle. U mrklom mraku dočeka me je sav srećan ispred zgrade u kojoj su stanovali. Nedugo poslije toga na vratima se pojavio amidžić Mirsad. Poslije uobičajenih razgovora koji se vode poslije dugog neviđenja, odmah sam počeo da pitam o mogućnosti odlaska u Srebrenicu.

"U ovom času odlazak za Srebrenicu je faktički nemoguć", odgovori mi Mirsad.

Razmišljao sam šta dalje činiti? Sutradan sam izašao u grad i vidio mnogo ljudi iz Srebrenice. Uveče smo ja i Mirsad ponovo izašli u grad i na Mirsadov prijedlog odsjeli u jednoj kafani. Nisam bio ni protiv ni za, šutio sam, jer u džepu nisam imao ni kinte. Uz bogatu trpezu smo dobro posjedili, što je ponovo za mene bilo iznenađenje. Na sijelu se pojavio i Hadžo Gadžo, predratni direktor "Ferosa". Kako je "Feros" imao račune i u inostranstvu, počeo se baviti logistikom. Nabavlja ponešto naoružanja za Srebreničane. Sada nema problema, više mu u finansijama ne radi Srbin, zbog kojeg nije smio kupiti naoružanja pred rat. Ali, neka. Bolje ikada, nego nikada. Jedan dan sam se našao sa Adibom Dozićem, koji me je ubjeđivao da ni za živu glavu ne idem u Srebrenicu. Na kraju mi je dao nekih para, bosanskohercegovačkih dinara, da mi se nade za kafe. Jedan dan sam otišao do hotela "Tuzla" gdje se okupila grupa poslanika i održali sastanak. Pored mojih kolega iz SDA, na sastanku sam vidio i prof. Mustafu Šehovića, Peru Vasilja,... što me puno obradovalo. Otišao sam i na sastanak Regionalnog odbora SDA za sjeveroistočnu Bosnu

i sreo se sa dragim ljudima na čelu sa Salihom Kulenovićem. Na sastanku je bio i Mustafa Ramić iz Brčkog. Najvažnija tema je bila formiranje Tuzlanskog okruga i kadrovska rješenja. Mogao sam u tim kombinacijama tražiti i sebe ali ja samo razmišljam o Srebrenici, i ništa drugo. Jedan dan sam se u hotelu "Tuzla" sreo sa dragim čovjekom, Abdulahom Pašićem iz Zvornika. Do agresije je bio predsjednik SO Zvornik, a tada je bio predsjednik Ratnog predsjedništva opštine Zvornik sa sjedištem u Sapni. Poslije srdačnog susreta, ostali smo u zanimljivom razgovoru. Abdulah Pašić je, kao i ja u Srebrenici, prije agresije imao problema sa pojedinim ljudima u Zvorniku. Znao sam da je vrlo inteligentan ali i tvrdoglav. I on je, izgleda, tražio mogućnost da otvori dušu, a ja sam mu bio prilično blizak.

"Znaš šta Ibrane, optuživali su me za sve; da sam neka druga stranka, da mi je žena vlahinja, da mi djeca imaju vlaška imena i mnogo toga. Ja sam zaista ideološki vezan za SDA ali ja sam pripadnik SDA koji ti ponovo kaže i uvijek ću tvrditi da je Alija Izetbegović najveća propast i najveće zlo koje je zadesilo muslimanski narod. Moja žena je Mađarica, djeci mi je ime Alija i Halil ali ja sam čovjek koji ima svoj stav", nabrajao je Abdulah.

Kako nisam više bio u Sarajevu, nisam imao potrebu da razmišljam naglas, bio sam gotovo Abdulahov istomišljenik ali moram priznati da još nisam bio toliko radikaln. Abdulah je jedini čovjek u cijeloj BiH kojem mogu skinuti kapu.

TUZLA – MJESTO NORMALNIJEG ŽIVLJENJA

Tuzla je bila, u odnosu na Sarajevo, "mjesto ugodnog življenja", ali je i tu bila nezdrava politička situacija. Selima Bešliagića su već bili stavili na tapet i počeli optuživati za "autonomaštvo" prije i samog Fikreta Abdića. Za mene to nije bilo nikakvo čudo. Svaki izdajnik, da bi prikrio svoju veleizdaju, u svakom neistomišljeniku traži izdajnika. Ko god nije glavom klimao vodi, za "halku" je bio izdajnik. Iako optuživani, Tuzlaci su se oduprli optužbama iz Sarajeva, tako da Tuzla nije postala grad haosa. Planirani kaos u Tuzli nije urodio plodom, tako da je sarajevska "halka" ostala kratkih rukava. Kontrolu nad Tuzlom su pokušali ostvariti preko Okruga, oličenog u "ljudskom uhljupu" Izetu Hadžiću iz Kalesije, ali "Kalesijska trojka" nije uspjela u Tuzli svirati, nego su po svirci Selima Bešliagića i njegovih saradnika morali igrati, tako da je Tuzlu izbjeglo haotično stanje.

U Tuzli sam ostao ukupno osam dana. Moj definitivan stav je bio "ako ne mogu iz Tuzle za Srebrenicu, onda nemam šta tražiti u Tuzli".

Kad sam došao u Tuzlu, Mirsad mi je rekao da je jedna ekipa iz Srebrenice došla u Tuzlu i da se namjerava vratiti. Među pridošlim iz Srebrenice su bili Sakib Malga, Meho sa Kule, Mehmed sa Kule, Sadik Li Kuk, Salan Mandžić, Mirzet sa Kule. Pričalo se da im je jedan od zadataka bio da iz Srebrenice donesu pare, jugoslovenske dinare i da ih zamijene za bh. dinare. Jedno veče sam se sreo sa Salanom ali nismo ništa konkretno razgovarali. Amidža Nurčo mi je pričao da se viđao sa Mehom i Li Kukum i da ih je najviše pitao kako je stanje u Srebrenici. Kako je mog amidžu cijeli život najviše zanimao sex i žene, uglavnom ih je ispitivao na tu temu.

"Bratiću, priča mi onaj Sadik od Kule da je tamo opšta jebačina. Najviše sam o tome sa njim pričao, "ljuljaju" i oni od kojih se ne bi niko nadao", nabrajao je.

Kako mi je o tome pričao, obuzimao ga je gromoglasan smijeh i veselje ali sam u njemu osjećao čežnju što i on nije tamo.

NE SMIJEMO BITI KAO "ONI"!

Mirsad mi je dao jedan papir, ne znam da li je iz novina li je pristigao iz Srebrenice, u kojem je pisalo da je jedna grupa srpskih boraca zarobljena na Zalazju i da su poslije toga likvidirani. Među njima je bio Branko Šimić, moj školski iz Gnione, i njegov brat Pero. Pored njih dvojice na spisku sam prepoznao i Slobodana Ilića, nekada sudiju u Opštinskom sudu u Srebrenici, Miju Rakića, autoprijevoznika sa Zalazja. Bila je i bolničarka Rada na spisku. Kada sam to vidio, obuzela me neka šuhva. Daleko od toga da sam ih žalio, naprotiv, veselio sam se svakom poginulom četniku ali ovaj slučaj me je totalno zagolicao, jer sam taj gest smatrao lošim potezom i da nije u skladu sa ratnim pravilima ali sam isto tako smatrao da će nam se takvi potezi dugoročno obiti o glavu.

"Mi ne smijemo biti kao oni. Ako smo kao oni onda ne trebamo ni ratovati. Naš cilj je jasan, a to je sloboda naše domovine i borba protiv agresora", tako razmišljaju pravi borci.

Saznao sam u Tuzli da je i Kemo sa Pala nosio po Srebrenici neku odsječenu glavu i plašio ljude. Po tim saznanjima sam vidio da glavno kolo u Srebrenici vode ljudi od kojih se svašta može očekivati. Od Mirsada sam saznao da je u Konjević-Polju lišen slobode i Nurif Rizvanović, koji je ljetos sa sobom iz Tuzle doveo na prostor Konjević-Polja oko 500 do zuba naoružanih momaka. Nurif je po tadašnjim saznanjima bio odveden u zatvor u Srebrenicu i da je navodno bio optužen za izdaju. Svaka nova vijest koju sam čuo iz Srebrenice me

je dodatno brinula i bila je, doslovno rečeno, produkt samo glupih i neiživljenih ljudi kojima je rat došao kao najbolji poligon da pokažu svoje pravo lice.

Ipak, ja sam stalno insistirao da nešto radim na odlasku u Srebrenicu, pa makar se vrtio u krug. Mirsad mi je uporno trubio i insistirao da ne budem nestrpljiv i da malo sačekam:

"Štrpi se malo? Mi imamo na Nezuku oko 200 ljudi koje namjeravamo uputiti za Srebrenicu. Čim se ukaže prilika, mogao bi sa njima".

Inače, moj amidžić Mirsad je bio na čelu isturenog štaba ili, bolje rečeno, Povjerenstva za Srebrenicu u Tuzli, tako da je znao šta se događa oko Srebrenice u Tuzli ali i u samoj Srebrenici. Iskreno rečeno, s obzirom da sam znao da se mnoge mutne radnje igraju oko mene, nije mi baš bilo dovoljno jasno kako su iz Srebrenice pristali da za šefa povjerenstva u Tuzli za Srebrenicu imenuju mog amidžića. Vjerovatno su razmišljali da će tako lakše mene odraditi i napraviti opšti rascjep u mojoj familiji.

Jedno veče kasno je Mirsad došao u stan. Prije nego smo pošli na spavanje reče mi:

"Danas sam se čuo sa Srebrenicom. Razgovarao sam sa Naserom i rekao sam mu da si stigao do Tuzle. Reče mi da bi bilo najbolje da se što prije probijaš i dođeš do Srebrenice, jer si tamo jako potreban?"

Ove njegove riječi nisam uopšte komentarisao ali sam malo ostao zatečen. Moja odluka je da po svaku cijenu idem u Srebrenicu ali to je moja odluka i ničija drugo. Uvijek sam išao logikom da ništa ne radim što mi neprijatelj predlaže, a s obzirom da sam već imao znakovite signale kakav je stav u Srebrenici prema meni, ali sam isto tako znao da je Naser postao glavni boss.

PREMA SREBRENICI, NAZAD PREKO IGMANA, GREPKA, GORAŽDA...

Kada sam osmu večer zanoćio u Tuzli, Mirsad mi reče da ispred srebreničkog štaba, kojeg je on vodio, idu ujutro tri kamiona za Split po hranu. Nešto tri je istog momenta sinulo kroz glavu:

"Mirsade, idem i ja sa njima do 'Iarčina!"

Ponovo je u mojim mislima Igman bio moja prva odrednica. Mirsad me je pokušao odvratiti da ne idem ali ja sam čvrsto odlučio. Prijeko preče, a okolo bliže! Uvijek sam razmišljao svojom glavom i ako na ovom putu zaginem, biće to moja odluka. O mojoj sudbini nikada niko neće odlučivati, a u mojim odlukama samo tražim Allahovu pomoć. Amidži Nurdinu nisam za svoju odluku ni rekao tako da sam ujutro rano ustao i sa Mirsedom krenuo

do prostorija Štaba. Kamioni su već bili spremni. Cijeli dan smo putovali i već se bilo dobro smračilo kada sam stigao do Tarčina. U Tarčinu sam izašao, a kamioni su produžili za Split. Nekako sam stigao do Pazarića i u Zoviku prespavao u našoj kasarni. Mogu da shvatim da neko ne pomišlja da ide u Split, a zatim preko bijela svijeta, ili da je njegova odluka da ostane u Bosni, ali da neko sa raskrsnice u Tarčinu izabere put za Srebrenicu, takav čovjek mora biti ili budala ili fanatik. Odmah čim sam ustao tražio sam bilo koju mogućnost da se hvatam Igmana. Našao sam jednog momka koji je nastojao da dođe do Goražda. To mi je dalo dodatno samopouzdanje da nisam sam. Poslije dugog čekanja, naišao je kamion na čiju smo se karoseriju nekako uspjeli ubaciti. Išao je preko Trnova do samog početka pješačkog puta koji vodi preko Grepka do Goražda. U Trnovu smo se zaustavili. Već je bila noć. U hotelu "Treskavica" večerali smo na vojničkom kazanu. Pasulj nas je dobro okrijepio. Trnovo je tada odavalo prizor sablasnog gradića. U hotelu sam na večeri vidio Vehbiju Karića koji je bio u društvu dva-tri vojnika. Nisam se mogao načuditi takvoj pustinji kakvo je bilo Trnovo. Ljudi uopšte nije ni bilo. I to mi je bio jedan od pokazatelja ko vodi našu državu i ko komanduje našom vojskom.

Sarajevo logor pun "vojske", kompletan korpus koncentrisan u Sarajevu na četrdesetak kvadratnih kilometara, a nepregledna pustolovina od Igmana, preko Trnova do obronaka Jahorine, prepuštena sama sebi. Pola sarajevskog korpusa je tada moglo preko Borija i Hreše da uđe u Sarajevo, a ne da se po Sarajevu sudaraju guzicama, jer je Sarajevo tog momenta sa pola snage, koju je imalo, bilo neosvojiva tvrđava. Ali, TV kamere su u Sarajevu, profit je u Sarajevu, koke su u Sarajevu, vlast je u Sarajevu...

Nastavili smo put. Negdje oko 22 sata smo stigli preko nepreglednih pustolovina do kraja puta kojim je mogao stići kamion. Po susnježici, koja je dosadno sipila, sišao sam sa kamiona i ispred sebe zatekao prizor koji je podsjećao na minivašar pod vedrim nebom sa naloženim vatrama oko kojih su se okupljali promrzli ljudi koji su željno iščekivali kako doći do 20-tak kilograma brašna. Pored ljudi, na sve strane je bilo poluizraubovanih konja pod samarom koji su čekali tovar. Sretnici su bili oni koji su imali konja. Nisam se odvajao od tek upoznatog prijatelja iz Goražda, jer mi je on bio glavna uzdanica. Padao sam od umora i hladnoće, a on je komunicirao sa nekim koje je poznao da bi dobio konkretnije informacije. Na kraju mi reče da ćemo, izgleda, ovako dočekati zoru. To me je dodatno zabrinulo, jer sam bio tako iznemogao da ni sam nisam znao kako ću dočekati zoru. Opet je moj novi pajdo otišao prohodati po logoru. Kada se vratio, reče mi da izgleda ima jedna grupa od tridesetak ljudi koja treba krenuti za Goražde. Odmah sam

skočio i približio se potencijalnim putnicima. Nije prošlo dugo vremena, a kolona je već bila spremna da krene. Ustvari, to i nije bio put, to je bila jedna kaljuga kroz koju smo se kretali, a na pojedinim mjestima je dubina blata bila do koljena. I sada, kada se sjetim tog puta, mogu komotno reći da nikada u životu nisam doživio veći napor i teži put. Dolazilo mi je da umrem ili da u blato legnem. Ali, to bi bio kraj. Kolona se nije smjela izostaviti. Na početku kolone, ispred mene je išao dječak od nekih petnaestak godina koji je takvom kaljugom na sebi nosio i vreću brašna. Nije ni razmišljao o umoru. Sva priča mu se svodila na to kako će doći kući i kako će mu mama ukuhati pogaču. Glad očiju nema. Glad ni straha nema. Gladan čovjek misli samo o jednoj stvari. I sada često razmišljam o tom dječaku. Da li je u nekom novom ropstvu kod nekog od poslijeratnih biznismena kojem je morao dati i posljednje pare za vreću brašna. A mogao je tad zbaciti vreću brašna, okrenuti se i zbrisati za Njemačku. Kod Helmuta Kola tada je brašno bilo besplatno i još mnogo toga sa brašnom. Bosna je toliko prekrivena nepravdom da ponekada dodem u iskušenje da pomislim da li je i sami Bog vidi od oblaka nepravde. U Bosni se mora postati vjernikom i da ne vjeruješ. Ovoliko počinjena nepravda ne može stići počinitelje na ovom svijetu. Drugi vječiti svijet mora postojati, ne zbog dobrih ljudi. Drugi svijet je za lupeže. Njihova patnja mora biti vječnost.

Teško sam se kretao, ali me bilo stid dječaka ispred sebe. Brži od mene sa vrećom brašna na leđima. Doduše, i ja sam na leđima imao ruksačić sa nekoliko konzervi. Činilo mi se da je u njemu 100 kilograma. Pomagao sam od umora ali nisam sa sebe smio skinuti vojničku jaknu sa postavom, iako sam ispod nje imao dugi kaput. Plašio sam se zime. Počeo sam da pomažem od bola, molio kolonu da malo predahnemo, ali Haso Turčalo je bio neumoran. Nisam mogao da shvatim odakle mu tolika snaga. Naime, Haso Turčalo je bio vođa puta. On je sada na čelu kolone, sada po zadi, sada zaviruje u grmove sa boka. Nevjerovatno! Nažalost, poslije rata sam čuo da je Haso na jednom od prelazaka preko Grepka dočekao kraj svog života. Grebak poslije rata za mene više nije Grebak, ja ga zovem Hasino Brdo.

Pred zoru, nisam mogao pratiti kolonu, tako da sam naplo počeo ostajati iza kolone. Na put, na koji sam krenuo, nisam obezbijedio ni pušku. Pištolj su mi oduzeli Francuzi. Od želje da samo što prije idem, nisam sa sobom ponio ni grama duhana. Kakva neozbiljnost! Moj pajdaš iz Goražda, kojem ni ime nisam zapamtio, nije me napuštao. Sjec sam malo da predahnem. Krenuli smo dalje. Nakon jednog kilometra naišli smo na konja koji je na sebi imao samar i stajao nezainteresovano pored puta. Prišao sam mu i nehumano se ponio prema njemu, tako što sam sa sebe skinuo bijedni ruksačić i natovarao na njega. Poveo sam ga ali ni sam ne znam ili sam ja vodio njega ili je on

vodio mene. Bili smo u istoj situaciji. Nakon pređenih kilometara konj nije mogao dalje. Vjerujem da nikada više nije ni ustao. Skinuo sam sa njega ruksačić, pomilovao ga i morao ostaviti najnovijeg prijatelja. Jako mi ga je bilo žao. Konji i ljudi su isti, dobri su dok vuku i nose. Neljudi samo hoće da budu binedžije. Ali, ja nisam konj. Ja sam polukonj, jer hoću da crknem iz svog ubjeđenja, ne dozvolivši cijelog života da me iko jaše. Samara neću, pa makar i postao konj. Ali ću biti slobodan konj i nikada me niko neće zajahati.

Konačno smo izašli na brdo koje je za mene predstavljalo vječnost. Krenuli smo kosom koja je bila prilično ravna i poslije sat hoda pred nama se ukazala prodolina Ilovače. Bio sam sretan jer sam ostvario bar dio cilja. Još uvijek nisam bio ostavljen i bio sam sa pajdom iz Goražda, ili preciznije rečeno iz Osanice. Stalno me je sačekivao, jer sam doslovno jedva vukao nogu za nogom. Kada smo se spustili do centra Ilovače, kontali smo kako dalje. Više se nije moglo glavnim putem iz Ilovače do magistralnog puta Foča – Goražde, jer su četnici kontrolisali raskršnicu. Pokušali smo preko nekog brda zaobilaznim putem ali smo se četnicima našli kao na dlanu. Pajdo je krenuo dalje zovući i mene sa sobom ali ja sam se samo sa njim uspio pozdraviti i zahvaliti na svemu, te sam se vratio nazad u selo i definitivno ostao sam. Zastao sam kod jedne vode, skinuo ruksak, izvadio konzervu i počeo da jedem. Nisam ni znao kuda dalje? Dok sam jeo konzervu, pored same vode, iz jedne kuće je izašla jedna uljudna teta i iznijela mi komad pšeničnog hljeba. Bilo mi je žao uzeti, jer sam znao da je i njima prijeko potreban ali je ona uporno insistirala. Našli smo kompromis, pola ponuđenog komada sam uzeo, a pola joj vratio. Upitala me odakle idem, odakle sam, kuda sam krenuo? Kada sam joj do u detalje objasnio, reče mi da ima sina koji radi u opštini i da je prijatelj sa ljudima koje sam u Goraždu poznavao. Onaj komad hljeba nikada neću zaboraviti. Dok jedni prodaju kamionima po visokim pljačkaškim cijenama, drugi dijele svoj, možda, posljednji zalogaj hljeba. Hoću da vjerujem u narod kojem pripadam. Moj je narod dobar ali su ga zli preplavili i zasjenili. Dobrota se ne primjećuje kao zlo i sve što je koncentrisanije na manji broj ljudi, uočljivije je. Pogan vakat je za pogana čovjeka. Oni se u haosu najbolje snalaze. Njima ne odgovara vladavina prava. Njih je šejtan obuzeo i njihov posao je da stvaraju smutnju.

Poslije objeda, krenuo sam putem dalje niz rijeku. Znao sam da ću tim putem stići do Drine. Kada sam došao blizu kraja, sa lijeve strane je bila jedna devastirana zgrada koja je ličila na školu. Kada su me neki ljudi ugledali, otvorili su viku na mene:

”Bježi što prije u školu!?”

Pohitao sam u školu. Kada sam uhvatio zaklon, rekoše mi da sam imao

sreće i da sam se nalazio na liniji razgraničenja, što je veoma opasno.

"Najbolje ti je da ovdje sa nama dočekaš akšam, a kada padne pomrčina, onda da kreneš glavnim putem za Goražde? U toku dana put je konstantno izložen četničkoj vatri", savjetovali su mi i ja sam to prihvatio. Dođe im i ručak, tako da i mene ponudiše tanjirom neke čorbe. Bilo je dovoljno za sve.

U GORAŽDU

"Do Goražda ti je ovom cestom oko 18 kilometara", reče mi jedan iz ekipe. Škola je bila njihov položaj iz koje su čuvali liniju. Kada se smrklo krenuo sam prema Goraždu. Put sam prevalio za četiri sata, a kada sam definitivno ušao u Goražde, odmah sam neke ljude upitao gdje je sjedište Vojne policije? Kada sam došao u dežuranu, zatekao sam tri-četiri vojna policajca. Pred njima je stajala jedna posuda u kojoj su bila tri-četiri kuhana krompira.

"Uzmi, mi te možemo samo ovim ponuditi!?", reče jedan od njih.

Tada mi je bila jasna situacija u cijeloj državi. U Kiseljaku banane na izlogu, a u Goraždu jedva da se nađe koji krompir. Teže je biti istinski patriota svoje države i "polukvalifikovani" Musliman u Podrinju, nego halifa u Saudijskoj Arabiji. Zar se može toliko mrziti čovjek samo zato što voli svoju državu, a uz to je i pripadnik islama? Drina je najveća grobnica muslimanskog naroda. Ne znam ili je više volim ili je više mrzim. Jednom kažem, dabogda presahla, drugi put kažem, dabogda nadošla! Na njoj su se lomila sva carstva, sada dočekasmo vakat da je kičma. Neće biti, jer postoji još mnogo patriota koji su, u interesu BiH, spremni pobijediti.

"Možete li me odvesti do Rijada Raščića?", upitah mladiće.

"Kako da ne, Ibrane, odmah smo te prepoznali! Večeras ćeš imati čast da sjediš u društvu sa Zaimom Imamovićem!", uzvратиše.

Odmah krenusmo. Bilo je blizu, tako da smo se brzo obreli u jednoj kući. Kada sam ušao u neku prostoriju, koja je bila osvijetljena sa jednom lampom, da se jedva i vidjelo, ugledao sam radio-amatersku stanicu. U sobi su sjedili Rijad, dr. Safet Ćibo i jedan prijatelj koji je u Goražde došao iz Zagreba. Zaima nije bilo i ne dobih priliku da se sretnemo. Safet Ćibo mi je bio pravo iznenađenje kada sam ga ugledao. Nisam ni znao kada je izašao iz Sarajeva. Jako mi je bilo drago što sam ga vidio, bio mi je ohrabrenje, ako ni zbog čega drugog, onda bar što smo po ćudi slični jedan drugom. Ako me neko smatra i budalom, važno je da nisam sam. Nismo dugo sjedili, malo smo popričali i krenuli na spavanje. Samo sam još Rijada upitao za Hadžu Efendića ali mi je rečeno da je Hadžo otišao za Sarajevo. Ćibo mi reče da ne

žurim za Srebrenicu.

"Odmori malo, prvo da ti isiječem prištove i saniram noge, pa onda nastavi?", reče Ćibo.

Rijad me rasporedi da idem na spavanje kod njegovog prijatelja koji se prezivao Turulja. Jako su me boljela koljena, tako da sam jedva zaspao ali, kada sam utonuo u san, nisam se budio dok nije dobro odzorilo.

Iako nisam znao pod kojim okolnostima i zašto je Hadžo otišao za Sarajevo, nisam htio da pitam za detalje, jer nisam znao kakvi su odnosi u Goraždu, iako sam pretpostavljao da tu nešto nije uredu. Saznao sam da Hadžo Efendić treba biti potpredsjednik Vlade RBiH ali to me jako zagolicalo. Prije rata sam imao izuzetno dobre odnose sa Hadžom Efendićem i smatrao sam da je čestit i pošten čovjek. Uradio je previše za Goražde i lično smarram da Goražde nije imalo Hadžu i još jednu grupicu oko sebe, kao i sama Srebrenica, Goražde bi na samom startu agresije završilo kao Višegrad i Foča. Sve sam više bio ubjeđenja da je Hadžo planski izvučen iz Goražda, a da bi pristao da ide, moralo mu se ponuditi primamljivo mjesto. To je, ujedno bio potez, po mojoj procjeni, kojim je trebalo obezglaviti Goražde. Najuticajniji ljudi se ne odvođe sa mjesta gdje su najpotrebniji. S obzirom da je poslije toga uslijedila opšta kampanja protiv Hadže Efendića, smatrao sam da je i protiv njega skovan prljavi plan iz Sarajeva. Očito da su se neki u Sarajevu bojali potencijalno harizmatičnih ljudi koji bi mogli ugroziti harizmu drugih na koju su samo oni imali pravo. Još uvijek sam ubijeđen da je svaka opština imala po jednog "Hadžu Efendića", mi bi danas imali slobodnu i cjelovitu Republiku Bosnu i Hercegovinu. Odlazak Hadže Efendića iz Goražda je za mene definitivno bio početak kalkulacija sa Podrinjem.

Iako sam u Goraždu planirao ostati još jednu noć, ipak, plan se slučajno promijenio. Kada sam ustao, izašao sam sa Turuljom da obidem grad i pogledam stanje. Usput sam se sreo sa muftijom goraždanskim, mojim zemljakom Hamedom Efendićem. Popričali smo nakratko, a kako je uvijek volio kritikovati, nastojao sam da vidim njegova gledišta. Bio je jako kritičan prema mnogim dešavanjima u Goraždu, a kako sam mogao procijeniti, i o Zaimu Imamoviću nije imao mišljenje kako se o njemu prezentovalo. Tada su mi stvari postale jasnije. Očito, u Goraždu nije bilo dovoljno mjesta za Hadžu i Zaima. Jedan je morao otići. Sarajevu je bio potrebniji Zaim nego Hadžo, jer "halka" ne voli ljude sa izgrađenom predratnom karizmom, a sa novim "karizmama" mogu trgovati i jedan dio na sebe natovariti. Sa Turuljom sam otišao do Fabrike namjenske proizvodnje "Pobjeda" i vidio da li šta Goraždaci proizvode od minsko-eksplozivnih sredstava.

"TAMIĆEM" DO MEĐEĐE

Nakon povratka ka centru grada, slučajno sam naletio na Ahmeda Sejdića, komandanta Višegradske brigade. Upitao sam ga da li mi ikako može pomoći da se prebacim do Međeđe, na šta mi je uzvratio:

"Evo, ovdje parkiran 'tamić' koji treba uskoro da krene za Međeđu!"

Odmah sam se pozdravio sa Turuljom i zaskočio na karoseriju.

Po dolasku u Međeđu otišao sam u jednu kuću koja je služila za potrebe Štaba i javio se Hodži, Sejdićevom zamjeniku. Bio je ranjen i često je jaukao od bolova ako bi se imalo pomakao. Objasnio sam mu sve pojedinosti moga puta. Rekao mi je da će biti neko ko će ići prema Džankićima i ja sam otišao na večeru u vojnu menzu. Tu sam već upoznao čovjeka koji se trebao vratiti za Džankiće. Već se bilo smrklo kada smo krenuli uz brda iznad lijeve obale Drine. Nakon tri sata hoda, stazom "kao uz nos", stigli smo do Džankića. Selo je bilo otprilike na nadmorskoj visini od jedno 1.400 metara. Štab i kasarna za potrebe je bila u zgradi osnovne škole. Nakon što sam ušao u prostoriju u kojoj je bio sistem veze i malo se odmorio, u prostoriju je ušla jedna lijepa djevojka koja je radila za Štab i pitala me da li ću spavati u školi ili ću sa njom do njene kuće, jer, kako reče:

"U njenog babe uvijek ima mjesta za putnika namjernika."

Zaista mi je više prijala kućna atmosfera, pa sam se odlučio da krenem sa njom. Lijepo su me primili, tako da sam se prijatno osjećao u porodici Džanko. Njen otac mi reče da ima sina oficira i da se trenutno nalazi u Tuzli. Nakon prespavane noći ponovo sam sišao u školu i tu proveo cijeli dan. Daljnji moj put bio je prema Crnom vrhu, selo Hede, iznad same Drine, naspram višegradske Župe. Na daljnji put se moralo ići organizovano. Polazak je trebao uslijediti tek sutradan. Pred večer me uhvatila nervoza i neka nostalgija, a da ni sam ne znam za kim. Nikada nisam bio u većoj panici. Da li ići dalje ili odustati od puta, pa nazad za Goražde i Grepak? Zaista, malo je falilo. Strpljenje je bilo na izmaku.

Kada su vezisti primijetili da se kolebam, čuli su se sa Sejdićem. Sejdić je na te njihove konstatacije uzvratio:

"Pa, šta on hoće?!"

Bilo mi je neprijatno da me neko smatra kukavicom, tako da sam počeo osjećati stid. Idem, pokušao sam se hrabriti. Poslije prespavane i druge noći, došlo je vrijeme priprema za polazak. Prije na dan četnici su izvršili iznenadni napad na Holijake i ponovo sebi vratili transporter i pragu koju smo prije toga zarobili u akciji. I to mi je donekle ulijevalo strah i sumnju. Najteži je polazak, jer te razjeda nervoza, a kada čovjek krene kao da mu neka nevidljiva sila odnese

i strah i nervozu. Kolona, od tridesetak vojnika, kretala se žurno. Poslije tri sata hoda pred nama se ispriječio asfaltni put Višegrad-Borike preko Sjemeča. Sada valja nama preko puta. Iza grma, za kojim sam zalegao, posmatram cestu. Odnekud se čuje brujanje koje je svakog trenutka bilo sve jače. Odjednom se pojavio transporter i četnička patrola. Kada su prošli cestom, smo mi bili na redu. Iz pravca Heda su neki prešli put i sa sobom prenijeli dva ranjenika. Moji saputnici uzimaju ranjene i vraćaju se nazad u Džankiće, a mi sa momcima iz Heda nastavljamo put. Čim sam pretrčao preko ceste, iznad mene se ispriječi jedan bradonja sa šubarom i kokardom na čelu. Umro sam od straha. Neko iznad njega zovnu "četnik", a on se odazva. Drugi iza mene povika:

"Ne boj se, naš je!!"

Uistinu, bio je to jedan od naših boraca iz Heda, kojeg su po nadimku zvali četnik ali je bradom i šubarom ostavljao autentičan dojam svog nadimka. Kada smo se svi okupili, krenuli smo dalje za Hede.

"RATNA IDILA" U HEDAMA

Na obroncima iznad samog sela ukazala se prekrasna prodolina isprepletena borovom šumom. Od sela su ostale samo dvije kuće u kojima je trenutno bilo oko 25 vojnika. Kuće su bile na međusobnoj udaljenosti od jedan kilometar. Kada sam ušao u prvu kuću da se odmorim, zatekoh tri momka koji su prije mene stigli, a koji su čekali priliku da produže za Žepu. Nisam sam. Ponovo ću imati s kim. Sa novim jaranom koji je sa mnom došao iz Džankića, Ahmetspahićem iz Višegrada, produžio sam u donju kuću i u Hedama sam ostao pet dana. Toliko sam se u Hedama najeo mesa i napio mlijeka, da sam nadoknadio dosadašnje gladovanje. Samo da je još bilo da se po jedna zaduhani poslije jela? Nema žrtve koju ne bih ponovo mogao da podnesem da bih ponovo došao do Heda i sreo onakve momke. Ljepše je i veće iskustvo provesti jedan dan sa momcima iz Heda, nego vijek Holivuda, Havaja... Ljepši mi je bio sa njima komad pšeničnog hljeba, nego njemačka socijala za tri godine dana. Bože, da li su živi? Ne znam im ni imena. Zaboravio. Jedan je bio Hamćo, jedan inženjer tehnologije u višegradskom "Terpentinu", jedan vozač. Sa njima je vrijedilo ratovati i umirati. A, tek kakva hrabrost! Kada malo posijele i kada je vakat spavati, zahrću kao topovi. Spavaju od mila Boga. Nikakve ni straže. Tako sam tad vidio četnički kukavičluk. Strah je najbolja straža.

Po danu sam sa nekim od njih išao u izvidnicu i obilazak terena. Ipak, od svih, najveći dojam na mene je ostavio Žučo. Iz Župe je. Rijetko je pričao, a

duhana je morao imati. Pobili su mu sve. Ženu i djecu. Ostao je sam sa svojim mislima. Nisam ni mogao da zamislim kako mu je? Takvima je rat jedini motiv. Jednu večer se spremio da sa nekim momkom idu preko Drine u Župu. Mislio sam da se šale. Ustvari, odlazak u Župu preko Drine za njih je bio mala šala. Obilazili su svoje izgorjeline i bašče oko njih. Očito, Žučo je išao u Župu da se liječi. To on najbolje zna ali vjerovatno ga je duša vukla da noću sjedi pored svoje izgorjele kuće, stratišta svoje porodice. Da možda otplače ali sumnjam da onakvi mogu zaplakati. U njima je suza davno umrla. Usput bi i našli od nečeg što im je bilo neophodno, a što su uspjeli zakopati. Danju bi jednom od njih bio hobi tražiti po Hedama bajte u kojima je domicilno stanovništvo pred agresiju sakrivalo pokućstvo, kafu, so, šećer... Specijalizirao se za bajte tako da se rijetko vraćao bez plijena. Imali su svoju vodenicu potočaru, u kojoj je najstariji od njih bio zadužen samo za meljaju. Donja kuća je bila sa dva ulaza. U po dvije prostorije je spavalo nas ukupno četrnaest. Nekada jedni drugima dođemo na sijelo. Dogovaraju se ko će da pomuze krave. Poseban ritual je bio kada odluče nešto novo da zakolju. Meso, suho meso, mlijeko, kahva, vruća pogača, naloženi šporet, a vatra pucketa. Prava seoska idila. Najedem se toliko da poslije hoću da crknem pijuci vodu. Nije problem voda, nego je problem kada bubrezi odrade svoje. Mora se napolje, jer u kući nema mokrog čvora, a stid me da pišam sa vrata. Trpim dokle mogu ali kada dođe do guše, skupim hrabrosti i izađem, a zvjerim kao životinja na sve strane. Pustolovina odzvanja sa svih strana u koju četnik nema hrabrosti da uđe. Dvije noći sam išao na sijelo i u gornju kuću. U gornjoj kući je bio jedan momak sa naočarima velike dioptrije. Bio je komandir. Svojim izgledom i načinom života, podsjećao me je na Mošu Pijade iz partizanskih filmova.

O Žuci i njegovoj pobijenoj porodici sam stalno razmišljao. Na kraju sam saznao da je preživio rat i iz njega izašao zdrav i čitav, ali, "jebao ga mir". Volio je da popije. Negdje čovjek mora naći utjehu. U okolini Zenice pio je, a neki kafanski heroj ga je uvrijedio. Nije dao na sebe, jer je borac. A koga je život uvrijedio, njemu drugih uvreda ne treba. Nije mogao osaburiti. Aktivirao je bombu. Njemu je oduzela desnu ruku, a kafanskom barabi život. U zatvoru je. Robija. Njemu je svakako cio život robija ali mu je savjest mirna, jer takvi samo znaju da ne daju na sebe. Uvjeren sam da pred Bogom džaba robija.

Poslije rata idem ulicom kroz Sarajevo. Mimoidoh se, pa stadoh. Žučo! Zastade kao ukopan. Navriješe mi emocije. Pozdravismo se. Pružismo jedan drugom ruku. On meni lijevu. Izašao na dopust. Dobro vladanje.

"Čuo sam!", samo mu rekoh.

"Šta ćeš?! Samo nisam dao na sebe", odgovori.

Popismo i piće. Na brzinu. Izgubio sve. Nema kuće, nema žene, nema

djece.... Nema... Četnici ga "oslobodili" od svega. Sada nema ni ruke. Uze mu je kafanska baraba. U zatvoru ima da jede, a radi koliko može. Šta će kada izađe? Kako zaraditi sa jednom rukom? Jedino da i drugu upotrijebi za neku glavešinu. Da dobije više. Zatvor je njegova sudbina, jer je čitav život zatvoren u duši.

Igman, Trnovo, Grebak, Ilovača, Goražde, Mededa, Džankići, Crni vrh, nigdje četnika nisam vidio, osim na prijelazu preko puta za Borike. Čija je ovo teritorija? Izgleda, ničija. Ovo je teritorija onih koje ovaj kraj interesuje i kojima su četnici uzeli sve. Ovo je teritorija samo onih koji su od cijelog bogatstva zadržali inad.

Sarajevo, totalno okruženje. U Sarajevu 45.000 vojnika na spisku. Sarajevo do beskonačnosti može braniti 15.000 ljudi. Gdje je onih 30.000. S tim snagama van Sarajeva i jednom "blic-krig" akcijom može se "poklopiti" čitav Romanijski plato. Ali, očito mnogi, naročito vrh, nisu svojom teritorijom smatrali Romaniju, a Podrinje je automatski bilo otpisano. Mi to nismo smjeli oslobađati. Očito, poslije silovite agresije i kada su četnici uzeli što treba, vodio se dogovoreni rat ograničenog dejstva. Definitivno mi je bilo jasno, pored agresije izvana, na Republiku BiH je trajala i agresija iznutra i to od onih koje je više zanimala prevlast i uzurpacija Islamske zajednice. Za njih veći dio Podrinja nije bio okupiran. Naprotiv, taj je dio bio oslobođen, jer su ga već tada smatrali srpskom teritorijom.

PUT ZA ŽEPU

Poslije pet dana provedenih u Hedama, dođe vrijeme da se krene za Žepu. Bio sam, kao i uvijek, nervozan pred polazak. Večer prije polaska iz Heda, iz Žepe je stigao momak sa nekoliko civila koji su boravili na prostoru Srebrenice i Žepe. Sutradan je mene i tri momka iz Žepe, koji smo trebali krenuti za Žepu, pristao da sa još dva tri momka iz Heda isprati do Suhodola, kanjona iznad Drine preko kojeg smo morali preći. Konačno smo krenuli. Poslije nekoliko kilometara osjetio sam strahovite bolove u koljenu. Odlomio sam neki štap i njime se pomagao, ali je kolona sve više odmicala. Uхватила me panika. Da li ću izdržati? Išli smo šumskim makadamskim putem. Nisam mogao da vjerujem da je tuda bilo tako bezbjedno preći. Konačno smo stigli do ivice kanjona. Gledao sam taj ponor bez kraja. Na samom kraju kanjona nazirali su se krovovi kuća. Bilo je to srpsko selo Obadi. Na ivici kanjona stao ostali sami ja i moja tri nova drugara iz Žepe.

"Kud dalje", pitao sam, s obzirom da sam ispred sebe vidio bezdan koja je

bila idealno mjesto za samoubilački skok.

"Niz ponor!", rekoše mi momci.

Zaista, u prvi momenat nisam mogao vjerovati da tuda može sići ljudska noga. Prije nego što smo krenuli niz kanjom čulo se brujanje. Sa ivice kanjona ugledali smo helikopter. Letio je niže od mjesta na kojem smo stajali. Išao je iz pravca Srbije. Kada se udaljio krenuli smo niz liticu kanjona. Na spuštanju bi nam pozavidjeli i najiskusniji planinari. Najteže je bilo kada smo išli prostrugama čije je dno bilo obloženo sitnim kamenjem kao da je sastavljen mozaik. Samo je bilo potrebno da ispadne jedan kamen iz mozaika, pa da nastane opšta pometnja kamena, uz tresak od kotrljanja. Bojao sam se da nas ne otkriju zbog zvuka koje je proizvodilo kamenje. Ni kamen neće da ga neko gazi. I kamenje se budi na uzburu. Tako je i narod. Sve funkcionise na istom principu. Konačno, poslije mnogih buna kamenja zbog neprirodnih gostiju koji su ga zajahali, stigli smo do samog dna kanjona. Sada valja uzbrdo, uz kanjon. Na meni ništa više nije bilo suho. Kada smo stigli do pola druge strane kanjona, zamolio sam pajdaše da predahnemo. Poslušali su i sjeli da prezalogajimo. Trojica Žepljaka su na sebi nosili teške ruksakove. Među njihovim prtljagom je bilo i nekoliko tromblonskih granata, municije, lijekova... Nosio sam ruksak sa nekoliko konzervi. Izvadio sam nam po jednu konzervu da nas malo okrijepi. Nakon što smo prezalogajili, krenuli smo dalje. Stigli smo na jednu koziju stazu koja je vodila izohipsom kanjona. Konačno sam smatrao da smo se uspjeli popeti. Uslijedili su tihi zvižduci. Krenuli smo poprijeko ka mjestu sa kojeg nam je zvižducima odgovarano. Najednom je ispred nas izašao čovjek. Bio je to borac iz Žepe, sa kojim smo krenuli dalje, dok nismo naišli na našu novu grupu. Bili smo već sa prethodnicom. Počeli smo se penjati uz jednu kosu. Jedan od mojih pajdaša nagazi na "paštetu". Sreća, pa joj stade samo na brid i ne zakači zvjezdicu, tako da ona iskoči pred mene iz svog ležišta ne aktivirajući se. Srećom, tragedija je izbjegnuta. Krenuli smo dalje. Nakon svake etape pređenog puta čekala nas je nova grupa boraca iz Žepe, koja je pokrivala teren, da ne bi četnici imali mogućnost postaviti zasjedu. Moje nove pajdaše su oslobodili tereta koji su nosili.

Iz Srbije konstantno prelijeću helikopteri. U jednom pravcu nose nova sredstva za ubijanje, a u povratku odvoze ranjenike. Moji drugari na leđima u Žepu nose nekoliko trombona, lijekova i pregršt municije. Dok u Sarajevu naši u Generalšabu ispaljuju svoje "tromblone" na sekretarice svojih kabineta, a poslije tuširanja idu da se slikaju na novoj zakazanoj konferenciji za novinare, za to vrijeme običan bosanski čovjek nosi na sebi ruksakove i nekoliko stvarnih trombona kojim se treba oduprijeti sa hiljadama punih magacina JNA. Danas oni koji su svoje "tromblone" ispaljivali na sekretarice se zovu generali i uživaju

nacionalne penzije, a oni koji su do Žepe nosili toware lijekova i trombona, ako su i preživjeli, otišli su glavom preko svijeta da nose neke nove terete. Ovaj put, za Amerikance, Nijemce i druge. Oni, koji su ostali, ponovo nose toware. Na svakom radilištu širom Bosne, na kojima rastu nove vile, poslovni i prodajni centri, sve toware cigle i betona nose izlizane uniforme Armije RBiH. Kada je krenula agresija, nisu ni znali da će im uniforma ARBiH, ako prežive, biti nova HTZ oprema.

Kada smo bili blizu prilaza slobodnoj teritoriji Žepe, sačekala nas je posljednja prethodnica. Okomili smo nizbrdo bez straha. Na osnovu puta koji sam prevalio i organizacije koja je uspostavljena u svrhu obezbjeđenja sigurnosti prolaza, uvidio sam da Žepljaci vrijede. Da znaju raditi i razmišljati. Na raskršću iznad sela Ribioći došlo je do razdvajanja vojske i mojih saputnika. Sa grupom momaka krenuo sam u pravcu Žepe. Kako je pao mrak, kompletnim prostorom Žepe je zavladao neki tuhafluk, koji je podsjećao na pustinju u kojoj nema žive duše. Nigdje svjetla ni na pomolu. Nigdje bilo kakve pucnjave, tako da se nije osjećao zadah rata. Idući naniže kaldrmskim putem, došli smo do Mosta na Žepi. Pred mog posljednjeg saputnika stigla je i porodica. Nastala je pucnjava u slavlje novopridošlog. Moj saputnik, sjećam se samo da se prezivao Kulovac, produžio je u porodičnu kuću i ne okrenuvši se na mene. Ostao sam na putu sam sa još jednim čovjekom iz Žepe, koji je i sam bio zaprepašten odnosom saputnika prema meni. Kako je pošao kod novopridošlice, nudio me je da sa njim idem u kuću mog saputnika ali ja sam odbio, jer nije logično da me tuđin zove u kuću onog sa kojim sam prevalio tešku dionicu puta. Nisam bio ni ljut što me moj saputnik nije zovnuo, jer mi je i do tada bio prilično odbojan. Bio je nekako poseban tip. Sa sobom je imao i duhana ali se nije udostojio ni momcima iz Heda, koji su nas dočekali kao braću, da pruži pokoju cigaru. Živ i zdrav bio ali i tako sam jedva čekao kada ću ga se osloboditi, jer je zračio negativnom energijom. Ako bih po njemu sudio kolektivno, onda bih o Žepljacima imao jako loše mišljenje ali, sva sreća, da se zaključci ne donose na osnovu jednog pogrešnog uzorka.

U ŽEPI

Produžio sam sâm do centra Žepe, naišao na dva čovjeka i upitao, po običaju, gdje je vojna policija?

"Sada tamo nema nikog", dobio sam odgovor, tako da sam produžio do mjesne ambulante koja je pretvorena u vojnu bolnicu.

Nisam mogao da vjerujem da nema dežurstva u vojnoj policiji. Pitao sam

se šta je to u Žepi, jer je izgledalo kao da nije ratno stanje i kao da su samo izolovani od svijeta i pušteni da žive u nekom svom divljem rahatluklu.

Nakon ulaska u bolnicu, ušao sam u prostoriju u kojoj je bio stacionar. Bila je osvijetljena, a jeka ranjenika je dopirala sa svih strana. Amputirane noge bez anestezije, rane bez bilo kakvih sredstava za smirenje. Oko ranjenika su dežurali članovi njihovih porodica. Većina ranjenika je rane zadobila poslije napada na Podravanje u opštini Srebrenica, jer su Žepljaci sa našim Lučanima i Kruševcima imali zadatak da napadaju iz tog pravca, tako da je bilo povreda od nagaznih mina. Imao sam osjećaj da oni ječe, a da mene boli, jer sam pretpostavljao kakva je situacija. Znao sam da se u Srebrenici i Žepi umire od rana od kojih se u većim centrima ide na dopust od deset dana. Na prostoru Žepe i Srebrenice tog momenta je hirurgija bila misaona imenica. Nudili su me da jedem, ali mi je najteže bilo donijeti odluku kada me neko ponudi. Ako ne uzmem, činim zločin prema sebi, ako uzmem, činim zločin prema drugima, jer znam da ni oni nemaju. Iako sam bez blefiranja odbijao da uzmem, ipak su me privoljeli da posrčem jednu šerpu varenike udrobljene kukuruznim hljebom. Za vrijeme moga boravka u stacionaru, našao sam se sa dr. Nijazom Šitkovcem, koji me je pozvao kod njega prespavam u izbjegličkom stanu na spratu ambulate. Nisam imao drugog izbora, tako da sam u istoj sobi, u kojoj je spavala kompletna doktorova porodica, dočekaao zoru.

Ne bih da pričam o saputniku koji me ostavio na cesti ali, ipak, moram, zbog doktora Šitkovca. Obrazovanje je jedan od temelja na kojem počiva jedan narod. Možda ni moj saputnik nije tako loš, ali ne zna. Neuk čovjek ne zna se ni prema sebi ophoditi, a, kamoli, prema drugom.

Nakon prespavane noći, ustao sam i razmišljao kako dalje? I u Žepi je glad uzimala svoje, tako da je hrana bila uvijek glavna tema. Poslije oslobađanja Podravanja, Žepa i Srebrenica su bile direktno povezane, tako da se fizička komunikacija sa Srebrenicom odvijala bez većih problema. Odmah sam u Žepi saznao da je u Srebrenicu ušao konvoj hrane ali da Srebreničani Žepljacima nisu htjeli ustupiti ni kilogram brašna. Bilo mi je nejasno da se opet dijelimo i da nismo u stanju razlomiti posljednji zalogaj. U međuvremenu dok sam se spremao za polazak, kod doktora je došao Fadil, radioamater koji je izvještavao iz Žepe. Saznao sam da neka trojka iz Žepe ide za Srebrenicu kao delegacija na neke razgovore. Išli su autom, tako da mi Fadil reče da bi ih mogao pitati da i ja sa njima krenem autom za Srebrenicu. Fadil se vratio nezadovoljan, pomalo se osjećao i neprijatno, jer nije uspio izboriti mjesto za mene u autu, tako da je preda mnom stajalo još novih šezdesetak kilometara pješačenja, umjesto da za dva-tri sata budem u Srebrenici. Takvi smo. Ne bih ni zamolio kada bih na tom putu izdahnuo.

KONAČNO – SREBRENICA!

Pozdravio sam se sa doktorom i Fadilom i krenuo za Srebrenicu. Cijeli dan sam pješao od Žepe do Vukoljina Stana. Kada sam prevalio značajan dio puta, naišao sam na prve njive iznad Krušev Dola. U jednoj njivi čovjek i žena siju pšenicu, iako je decembar. Vjerovatno mu nešto ostalo i za sjemena. Mora se živjeti i dogodine. Dočekaće žetvu. Nazvah mu selam. Uzvрати, a kada se bolje zagleda nastavi:

"Jesi li to ti Ibrane?!"

"Jesam!", odgovorih.

Do rata je bio radnik ŠIK "Drina" Srebrenica. Nakon jednog ignorantskog odnosa prema radnicima "Drine" sa prostora Luke i Krušev Dola od strane rukovodstva "Drine", stao sam u njihovu zaštitu, pa su me mnogi smatrali "radničkom i sirotinjskom majkom". Ljudi ljudskost ne zaboravljaju. Poslije niza hvalospjeva na moju adresu, poselamismo se i nastavili dalje. U šumi iznad samog Krušev Dola naidoh na čovjeka koji siječe drva. Nije me odmah prepoznao. Kada se uvjerio da sam to ja, dobronamjerno mi reče:

"Bogami sinko, pričuvaj se?! Goramo svakake informacije dopiru o tebi."

Nikada mu se na ovim riječima ne mogu zahvaliti, jer sam istog momenta zauzeo oprezniji stav. Produžio sam dalje. Usput sam naišao pored kuće Nazifa Krlića ali ga nije bilo. Krenuo sam prema Vukoljinu Stanu. Idući kao prebijeno pašče, konačno sam stigao do Vukoljina Stana, a kako se već nazirala noć, jedina mogućnost, koja mi je preostala, bila je da negdje prespavam. Snijeg je padao kao iz rukavice. Naidoh na nekog Jusufa Begića. Upitah ga da li je moguće negdje prenoćiti ali kako sam vidio da nije zainteresovan, nisam ni ja pokazivao bilo kakvu želju. Očito, Jusuf je promijenio mišljenje o meni, mada on nikada nije ni imao svoje mišljenje. Robovima je u svakom sistemu bilo zabranjeno da misle. Naći ću negdje kakvo sijeno ili štalu. Jedna mi žena reče da je najbolje da konak potražim kod Jusufa Durakovića.

"Nikada nikog nije vratio, a i hrane ima. Najbogatiji je u ovom kraju", reče uljudno žena.

Poslušah je i krenuh u pravcu u kojem mi je objasnila da se nalazi Jusufova kuća. Dohodoh pred njegovu magazu, koja je bila veća štala sa tavanom, a pored nje vikendica od oblovine i neizrađena kuća. U prostoru štale se čuo Jusufov sin koji je zaklao i gulio ovna.

"Može li se noćiti?", upitah mladića.

"Može, ali moraš spavati na tavanu od magaze. U vikendici je samo jedna prostorija, a nova kuća je neizrađena. Tamo ćeš se samo ogrijati i večerati", reče momčina.

I to mi je odgovaralo. Naime, oni su uglavnom goste primali u vikendicu da se ogriju, da ih ponude večerom i još nekim toplim napitkom, a nakon toga su gosti išli na tavan na spavanje. Noć je već pala. Udoh prilično promrzao u zagrijanu vikendicu. Prijatna porodična atmosfera je brisala ratne nedaće. Nakon što sam se malo raskomotio, pomoli se i Jusuf. Poselamih se sa Jusufom i razmijenismo nekoliko neformalnih rečenica.

"Jesi li to ti Ibrane?", uslijedi začuđujuće Jusufovo pitanje, jer me je izgleda tek sada poznao.

"Jesam!", odgovorih.

"E, Bogami, nećeš ti spavati na tavanu magaze. Ti ćeš spavati u ovoj sobi sa nama. Nisi ti za tavana. Ovdje nam neće biti tijesno", nahrani me Jusuf slatkim riječima, tako da sam se osjećao kao da sam došao u rođenu kuću.

Jusuf je imao i vodenicu potočaru u Luci, tako da ni za hljeb nije imao problema. Nekome je mlin u ratu koristio za materijalno bogastvo, a nekome za bogastvo duha. Jusuf je izabrao ovo drugo. Nahraniti drugog je za dobre ljude preče nego nahraniti sebe. Poslije kratkog razgovora sa Jusufom, sva mu čeljad sa njim ustadoše i uzeše abdest da klanjaju akšam. Ja sam malo bio postidjen tom gestom, tako da sam tražio realno opravdanje, jer sam uistinu bio jako prljav, tako da nisam ni bio za namaza. Nakon toga večerasmo, popričasmo i dođe vakat jaciji. Poslije obavljene jacije namaza, vrijeme je bilo da se ide na počinak. Poredasmo se svako na svoju poziciju. Nekako sam uspio zaspati, a kada sam se probudio, Jusufova supruga i kćerka su uzimale abdest da klanjaju rani sabah. Vidim da sam u familiji iskrenih vjernika kojima namaz nije paganska forma, nego kruna njihovog načina življenja, kruna njihove dobrote. Oni su bili oličenje iskrenih i čestitih srebreničkih Muslimana. Jusuf mi je uvijek bio ljudska svjetlost, brana da se ne bih razočarao u pojavu koja se zove čovjek. Od svih prljavština koje rat nosi, samo mu je jedna pozitivna karakteristika, a to je beskrajna mogućnost da svako pokaže svoje pravo lice. Nisu ljudi promjenjivi, oni su uvijek isti. Samo treba dočekati vakat da ispolje svoje pravo lice. Mogu se prema mnogim ponašati tolerantno, nekim mogu i oprostiti. Ustvari, oprost je u jednu ruku prezir prema ljudima koje treba zaobilaziti. Ali, nikada neću moći promijeniti sliku o ljudima koju sam stekao iz rata. To je jedina istinska njihova slika, sve su druge lažne. Ubice su uvijek ubice. Pljačkaši su uvijek pljačkaši. Dobrota je osobina na koju ne utiču okolnosti i što je vrijeme teže dobrota je nježnija, a težak vakat je njeno najbolje gnojivo.

Čim se dovoljno razdanilo, ustao sam, popio čaj i razmišljao o daljnjem putu. Kod Jusufa su navratile dvije žene da malo predahnu i da se ogriju. I njihov put je išao u pravcu Srebrenice. Idu prema Sućeskoj u potrazi za

hranom. Tumarali smo zajedno preko Sušice do Ljeljendola, a onda smo se razdvojili i ja sam nastavio sam. U Jadru sjedoh pored vode i pojedoh konzervu. Onda nastavih dalje. Kada sam krenuo iz Jadra, na glavu sam navukao kapu i na licu ostavio samo otvore za oči. Nastojao sam da budem neprepoznatljiv. Na Ljubisavićima sretoh Azema Mičeta iz Pećišta. Pozdravismo se. Krenuo je sa nekoliko litara nafte za Osmaće da zamijeni za krompir. Na Bibićima sretoh Abida iz Ljeskovika koji je žurno išao iz Srebrenice. U ruci je nosio komad kukuruznog hljeba kojeg je jeo kao halvu. Skidoh kapu i pozdravih se sa Abidom. Ponudi me svojim specijalitetom ali, uz zahvalnost, odbih, jer je njemu za put do Ljeskovika bilo potrebnije energije. Njegov komad kukuruze u ruci i jedivo u hodu mi je govorilo sve o stanju koje vlada u Srebrenici. Krenuh prema Bojni. Sretoh Hameda iz Bektića, koji je hitao za Sućesku. Stadosmo, i, poslije selama, Hamed izvadi duhankesu da po jednu smotamo. Za cigaru ga nisam mogao poštediti. Rastasmo se i malo poslije sretoh se sa Osmanom Ćimonjom iz Ljeskovika, dragom i zanimljivom osobom. Osman mi se istinski obradovao. Odmah spomenu pušku koju sam mu dao.

"Fala ti stari na onoj puški, ali, vjeruj, da je i prva pukla u Ljeskoviku!", Osman će u svom stilu.

Rastah se sa Osmanom i produžih niz Bojnu prema gradu. Naidoh pored prvih kuća. Iz jedne je odjekivao glas dobrodošlice:

"Evo nam Ibrana, stigao u Srebrenicu!"

Iz druge kuće jedna poznata ofajla, koju sam dobro poznavao, uzvрати:

"Ne znam šta će, nije trebao ni dolaziti!"

Od ofajle se nisam ništa bolje ni nadao. I prije rata se dovoljno "iskucala" tako da je često bila teška i samoj sebi. Godine je ophrvale, pa je mrzila cio svijet. Na prozore jedne kuće izašle su neke druge žene. Jedan me glas osokoli:

"Neka si nam došao, ljubila te majka, jedva smo te i čekali! Ti si naša duša!"

Lijepo im se javih, ispitah i nastavih dalje. Po prvim reakcijama vidim da kurvama i lopinama nisam nikada bio drag. Pošten svijet mi se raduje. Kontam, ako je ovo vakat kurvi i lopova, boriću se, jer nikada nije u povijesti bilo više kurvi i lopova u odnosu na čestite i poštene, mada im je rat uvijek bio najbolja prilika. Sjetih se riječi moje majke koja mi je prenijela riječi od svoje majke:

"Kada je započeo Prvi svjetski rat, moj otac, Omer Ćatić, negdje u polovini rata dobio poziv da se javi na mobilizaciju, iako je tek bio punoljetan. Nakon što se javio u vojni odsijek, svratio je u jednu srebreničku kafanu da popije čaj. Za jednim stolom je ugledao dvije žene koje su sjedile i pile rakiju.

Jedna je od njih bila sa Osmaća. Kada bi se prihvatile čaše, nazdravljale su jedna drugoj sa riječima jedne prema drugoj 'Žive bile i veselo pile, naši ljudi na Galiciji bili, nikada Bosne ne videli!'"

Vidim, ako je bilo takvih prije sto godina koje su jedva dočekale da dobiju svoju priliku, dok su ljudi ginuli na Galiciji, šta nas tek čeka u ovom vaktu?

Već sam bio na prilazima samom gradu. U Srebrenici su bružali kamioni, tako da mi je bilo pomalo nejasno. Bilo mi je jasnije kada sam saznao da je u Srebrenicu stigao konvoj sa humanitarnom pomoći. Prije dva-tri dana stigao prvi. Ta me informacija obradovala, jer ni sam ne znam koliko sam vrata u Sarajevu otvorio da bih molio za komad hljeba za Srebrenicu. Iza Knjaževca krenuh prema Štabu. Ispred Štaba sretoh Mirsada Dudića sa Osmaća, a iza njega je išao Zulfo Tursunović. Mirsad se okrenu i povika Zulfi:

"Vidi Zulfo ko nam je stigao?!"

Pridoše mi i izmerhabasmo se. Poslije toga Zulfo nastavi:

"Volio sam te više nego sina, ali te je jeb'o Hamed Efendić! Uvukao te je u šverc oružjem, a znam da si ti pošten momak!"

Cinično sam se osmijehnuo i rekao:

"Ja se ne dam voliti. Ja se samo mogu poštovati. Nema od toga ništa!"

Bio sam malo iznenađen Zulfinim riječima ali sam znao da one nisu plod njegove glave. Zulfo ponekada naivno zna razmišljati i tuđom glavom. Ako je ičije bilo to da kaže, nije bilo njemu primjereno, jer sam, igrom slučaja, zajedno sa Hamedom Efendićem, pred najteže vrijeme Zulfi odnio pušku M48.

Razgovor se brzo završio. Došao sam pred sami Štab. Niz stepenice je sjurio Hamed Salihović Sado. Srdačno smo se poselamili, izgrlili i izljubili. Odmah iza njega išao je Naser. Samo stisak ruke i dobrodošlica. Zagrljaj i poljubac između muškaraca je izraz dubokog prijateljstva i bliskosti. Sa Naserom se ne poljubih, tako da mi je odmah bio jasan odnos između Sade i Namera. Nisam se ni ohavijestio, odmah sam upitao:

"Šta je sa Nurifom Rizvanovićem?"

"Otišao je za Goražde", Sado odmah, u dosta ironičnom tonu, uzvрати.

Te Sadine riječi Naser dočeka sa burom smijeha i samoljublja, uz to ih i ponavljaajući. Odavao je karakter osobe pune sebe kao da će istog momenta svršiti. Ostao sam zatečen, tako da nisam ništa više ni pitao, s obzirom da mi je njihov komentar bio dosta šuhveli. Nisam znao da je tog momenta "put za Goražde" u "prevodu" značio put u smrt. Sa Sadom sam ušao u veliku prostoriju Štaba u kojoj je gorjela peć "bubnjara". Odmah sam prišao peći da se ogrijem. Naser je ispred zgrade negdje produžio. Sado mi je sa svojih nogu skinuo tople vunene čarape da bih zagrijao noge. U prostoriji je bio i Osman

Osmanović sa Soločuše, tada načelnik Štaba. I sa njim se srdačno poselamih. Osman je bio čovjek od karaktera.

HAOS U SREBRENICI!

Nakon što sam se malo zgrijao, odmah sam počeo sa Sodom da vodim razgovor o stanju u Srebrenici. Sve me je zanimalo.

"Sado, funkcionije li Tužilaštvo i Sud?", upitao sam ga jer sam osjećao da je haos.

"Ne funkcionije, nema ni kadra!", odgovorio je.

"Kakvo je stanje sa vojskom, kakvo je ustrojstvo, je li vojska stacionirana u kasarne?", opet ga upitah.

"Nije, nema uslova! Ko bi mogao sve to obezbijediti u ovakvim okolnostima?", odgovori Sado.

"Pa, ima, Sado, neka civilna vlast, kakva-takva, ona je dužna urediti život, treba se raditi kako Bog zapovijeda, nema normalnog stanja bez Vojnog tužilaštva i Suda, i nema vojske bez kasarne i soške!", nastavih pametovati.

Sado je pokušavao da se vadi na situaciju ali ja nisam vjerovao ni u jednu situaciju koja ne može obezbijediti, na neki način, funkcionisanje sistema. Već sam se dobro zgrijao, a vidjeh da bi daljnji razgovor možda bio nepoželjan, tako da sam izašao ispred Štaba da pogledam Srebrenicu. Odmah pred zgradom sretoh Ekrema Salihovića Eku, sa kojim se poselamih.

"Ja sutra idem preko Goražda za Sarajevo ili Zenicu. Idemo, ja i grupa momaka. Sa mnom će i Osman Osmanović. Nešto me guši. Imam posljedice od ranjavanja", reče mi Ekrem.

"Nemoj ići dok se sa tobom ne vidim da ti pojasnim neke stvari u vezi puta?", rekoх Ekremu.

Otišli su rano slijedećeg dana, pa se nismo ni vidjeli. Ekrem je pokazivao veliku nervozu. Imao sam dojam da jedva čeka da krene. Znao sam da mu je brat Feho poginuo na Zalazju, tako da se vjerovatno uplašio i za svoju sudbinu. Pretpostavljao sam da ga više "guši" Naser nego posljedica ranjavanja. Kada sam čuo da će sa njim, kao pratnja, da ide i Osman Osmanović, tadašnji načelnik Štaba, onda mi ništa nije bilo jasno. Ili su dotični jedva čekali da zbrišu iz srebreničkog haosa i za to tražili bilo koji razlog ili su se osjećali suvišnim pa su gledali na odlazak kao najbolje rješenje.

U Srebrenici je zaista vladao haos ali sam odmah vidio da nikom nije ni stalo da pozitivno utiče na haos. Znam da i u Sarajevu vlada pravi haos. Opet, znam da je sa Sarajevom komunikacija iz Srebrenice redovna i niko iz

sarajevskog haosa ne reagira na srebrenički kaos. Što bi. Pa, ovo je u cijeloj BiH planirani kaos.

Imao sam dojam da je Naser jedva čekao da se riješi pojedinaca, jer je planski zacrtanu slavu, koja mu je očito potpuno udarila u glavu, teško bilo dijeliti sa drugim. Osman Osmanović, a tog momenta, Boga mi, i Ekrem, su bili osobe sa kojima se "slava" morala dijeliti. Osman je pored toga bio skroman istinski vjernik pa mu do slave nije bilo ni stalo. Smatrao je da je on radio do sada samo ono što mu je bila sveta dužnost, a to je odbrana domovine i svog naroda. Naser je uvijek funkcionirao na principu filma "Ubij sve i vrati se sam" Sergia Leonea. Naser je mogao samo rasti ako ga okružuje ljudsko đubre. Oko sebe je i okupio sav ljudski stajnjak koji je šljegao u Srebrenicu.

Krenuli smo ispred štaba kući u Potočare. Čim sam došao pred zgradu Suda u Srebrenici, sretah se sa Ahmom Tihićem, koji je bio sa grupom momaka. Kao da me sunce obasja. Evo mog Ahme! Ako se za nekog može reći da je čovjek, ljudina, ljudeskara, duša, merhamet i sve ono što može krasiti jednu osobu, onda je to Ahmo. Prava legenda koja ne smije potamniti, jer kada takvi tamne i poslije svog života, tada nastaje novo pomračenje. Oni moraju i mrtvi sjati da bi živi vidjeli živjeti. Sa Ahmom se srdačno pozdravih ali sam odmah vidio da to nije tako žestoko koliko se istinski cijenimo i volimo. Ne zagrlismo se, samo čvrst stisak ruke. Očito, sa mnom se nije popularno srdačno pozdravljati. Razidoh se sa Ahmom koji je sa grupom boraca sa Biljega sišao u Srebrenicu i nastavih dalje sa Sodom i Naserom do pred robnu kuću gdje nas je čekao "kombi" kojim ćemo nastaviti do Potočara.

Srebrenicu sam jedva poznao. Nema prijeratnog blještavila i ljepote. Na svakom koraku odiše ratom, bijedom, ali i hrabrošću. S kim se god sretnes oružje je bilo njegovo osnovno sredstvo.

SUSRET SA MAJKOM I BRATOM

Kombi krenu niz Srebrenicu, a kod zgrade bolnice sretah se sa bratom Samidom i amidžom Ibrahimom koji su sa "zastavom 640" krenuli u Srebrenicu, jer su već u Potočarima čuli da sam stigao u grad. Samo smo stali i iz kombija rekli da smo krenuli naniže, tako da sam sa kombijem nastavio, a amidža i brat su samo okrenuli i nastavili iza nas u Potočare. Kada sam došao u centar Donjih Potočara, bio je jedva prepoznatljiv. Vukovar u malom. Kada smo iz Donjih Potočara krenuli za Gornje Potočare, iznenadio me je prizor. Samo što smo izašli iz Donjih Potočara, prizor je odavao kao da nije rat. Sve kuće čitave. Do pod Naserovu kuću, koja je od moje bila udaljena oko 300 metara, došli smo

kombijem. Pozdravili smo se i razišli, a ja sam prešao u kamion kod amidže i brata. Prije nego što smo produžili nastalo je opšte nosanje, grljenje i ljubljenje sa bratom. Konačno zajedno, živi, zdravi, željni jedan drugog. Nakon brata na red je došao amidža. Zaželio se svih. Jednostavno rečeno, srećni smo! Ljubav prema svojim zamagli svu bijedu i nedaće. Zaboravi se na rat.

Kada dodosmo do moje kuće, majka je stajala kao skamenjena. Zagrlih je. Počesmo plakati. Na njenom licu se osjećao duboki trag rata. Za mene faktički nije ništa ni znala, a brata je stalno ispraćala u boj sa nadom da se vrati ali ta nada je bila u Božijim rukama. Pored straha, glad i neimaština je učinila svoje. Lice blijedo, tijelo kao u manekenke. Stesala se, iako je uvijek bila punačna. Poslije majčinog blagoslova, udoh u kuću koja mi je posljednjih mjeseci bila samo čežnja. Ne mogu da vjerujem. Sarajevo, moja kuća u Potočarima, relacija za nepovjerovati. Je li to moguće? Jeste. Sve je moguće kada postoji želja. Smotasmo po jednu i zapalismo, iako je duhan bio rijetkost. Uхвати me prvi žal isprepleten sa sramotom. U želji da što prije doprem, nisam ni razmišljao da bih mogao negdje pronaći dvije-tri kile duhana. Došao u ostavljeni i zaboravljeni vilajet, a da se nisam toga sjetio. Volio bih da su me kaznili i da mi nisu dali ni da zapalim. Uz duhan krdžu uzavre i čomlak na šporetu. Mati nastalila kahvu. Šenišnjača, od popurene pšenice, ali ide. Ponekada čovjek živi od iluzija, pa sebi stvori dojam da pije kahvu. U ratu su iluzije i mašta najveća hrana za čovjeka. Navalili prijatelji: Sapko, Sado, Tečo, Mrčo, Sevdi, Muki, Murčo, Semir, Šele, Hamza, Kemo,... Mašala, svi živi! Od istinske raje iz mog najužeg okruženja falio je samo Hića i Feho, ali iz onog najužeg jezgra, svi na okupu. Sijelo cijelu noć. Iskreno rečeno, nađe se i rakije. Ne može to zaobići moje drage momke.

Poslije kratkog odmora, vidio sam da u kući nema brata Samida. Pitao sam se gdje li je? Mati je već bila malo ljuta ali je to vješto prikrivala. Nakon jedan sat pojavi se Same. Opet je okomio nekoliko klipova kukuruza i otišao do Zahida da kupi rakije za žito. Sigurno su mama i Same i prije mene "vodili borbu" zbog robne razmjene ali sada je Same osjetio dobar izgovor. Stigao mu brat! To se mora ovjekovječiti ali bez rakije ništa. Pravi ratnici moraju naći adrenalina. Iako nisam popio ništa već godinu dana, ni meni sa njima rakija nije bila mrska. Morao sam ih opravdavati.

Sjetih se jedne situacije koja se dogodila osamdesetih godina. Negdje smo noć proveli u piću, pa mi je jutro bilo sumorno. Otišao sam do trgovine i uzeo pivo. Nije mi bilo mrsko ni drugo poslije popijene jedne boce. Čučao sam pored vrata sa flašom, samo kada se ispred prodavnice pomoli živuća legenda, Sadin otac Mehmed. Nabrzinu, da bih ga ispoštovao zaklonih flašu ali se on već obre u prodavnici. Skuži šta radim. Mnogi su ga smatrali nastranim osobenjakom,

a za neke je predstavljao i predmet šprdnje. Oni koji su se pokušavali smijati na Mehmedov račun su bili za njega mentalni kepeci i njegova najveća životna mahanja je bila što je od svojih vršnjaka i njihovih potomaka bio pametniji dvadeset godina.

Okrenu se prema meni, pa će mrzovoljno:

"Šta to radiš, šta to kriješ?!"

Nisam našao pravi odgovor, iako sam sa njim bio jaran.

"Ne krij to, nego izađi na pozidu i pij da te svi vide?! Nikada islam na ovim prostorima nije opstajao na hodžama i hadžijama, nego samo na lolama i bekrijama!", završi svoje izlaganje Mehmed, i produži dalje.

Ne da je tada bio u pravu, nego je i u ratu bio u pravu, a i sada, kada ga nema, opet je u pravu. Mehmed će biti u pravu dok je svijeta i vijeka.

Kako se približavao kraj "vatrenoj vodici", u kući je bila atmosfera sve prijatnija, a i ja sam bio u štimungu. Oko mene cijela familija koja je ostala u Srebrenici. Amidže Ibrahim, Hazim, Bego, Suljo, strine Paša, Rahima, Dževa. Majka dežurna. Sameta se ne mogu da nagledam, želja za njim ne iščezava i kada pored mene sjedi. Uvukao bih se u njegova njedra. Kako sam volio brata! Oh, rano moja, nikada mi nećeš zacijeliti. Od tebe ću, i kada bih živio sto godina, umrijeti. Ali ću te, brate, osvetiti! Pameću, pameću i samo pameću, ako me bude dovoljno služila!

Kako se sijelo primicalo kraju, a rakija istjerivala iz prisutnih istinu, počеше i prve razmirice na relaciji Sado – Kemal Mustafić, koje su završile na očitoj netrpeljivosti ali, kako smo bili civilizovana sredina, razmirice su bile samo one verbalne.

Zaista, ta neka latentna netrpeljivost u Gornjim Potočarima se prožimala desetinama godina, a obuhvatala je porodice Mustafić i Salihović. Očito, verbalni duel između Sada i Kemala je bio djelimično i posljedica dugog familijarnog prezira. Zanimljivo, obje familije, i Mustafići i Salihovići, su bile duboko međusobno podijeljene. Salihovići su birvaktile došli u Potočare iz Bajramovića, nakon što je sestra hadži-Ibrahimage Mutabdžića (Mustafića) ostala udovica sa svoja dva maloljetna sina, pošto je njen muž Memišaga počinio ubistvo nad srebreničkim kadijom. Ubio ga je iz topa. Nakon tog ubistva, osuđen je na smrtnu kaznu. Smrtonosni otrov je morao popiti u Sarajevu. Kada je u Sarajevu, u prisustvu izvršitelja ispio otrov, uzjahao je konja i krenuo prema Srebrenici. U svom posjedu je imao neki protuotrov, navodno neku napravu u vidu roga kroz koju je trebao puhnuti ali kada je već otrov popio, vidio je da je protuotrov zaboravio sa sobom ponijeti. Vidjevši da je svoj spas zaboravio, potjerao je konja, kako bi što prije došao do Srebrenice ali ga je otrov savladao na Romaniji, gdje je izdahnuo. Od njegove udovice i dva

sina nastala je u Potočarima loza Salihovića, koja je zadržala isto prezime ali je vremenom među njima jačao neki prezir koji ih je podijelio na "Salčinoviće" (potomke od Salčina) i "Ibriće – Bajramovce", koji su nastali od Ibrc.

Mustafići, starosjedioci - Bogumili, za koje nikad niko nije znao kada i odakle su došli u Potočare, nastali su od Hadži-Ibrahimage, koji je iza sebe ostavio sina Hadži-Mujagu. Mujaga se ženio dva puta i iza sebe sa prvom ženom Šušnjarkom (iz Šušnjara) ostavio sina Dašana, oca od mog dede Ibrc, a od druge žene Čamije Cvrk iz Broševića (čiji su roditelji bili njegovi kmetovi) ostala su mu dva sina - Mehan i Juso. Sado je uvijek potomke od Mehana i Juse nazivao "Cvrkovima". Njihovi potomci nikada nisu podnosili moga dedu Ibriu i njegovu djecu, a navodno je glavni razlog bio taj što je Mujaga prepisao najbolji grunt mome prandedi Dašanu.

Ono što sam izveo kao životnu poruku je to da je bolje od jedne žene imati desetero, nego od dvije žene dvoje djece. Nekad od dva polubrata znaju nastati generacijske netrpeljive podjele, koje su se u mnogim slučajevima kobno završavale. Zanimljivo, moj dedo i njegova djeca su uvijek bila bliža sa "Salčinovićima", nego sa ostatkom Mustafića, a "Ibrići – Bajramovci" su uvijek bili bliži sa dijelom Mustafića, kako ih je Sado znao nazivati "Cvrkovima". Ustvari, najistinskija podjela i bliskost među ovim lozama se svodila na bliskost po poštenju i čestitosti jednih, i podlosti drugih. Netrpeljivosti su nekad znale završavati i fizičkim obračunima, a najistančaniji stvar u tim podjelama i netrpeljivosti, koje je znao demonstrirati i bitkama, imao je Sadin brat Esed. Esed Salihović je bio samouk, bez razreda škole, rudar, "prva šiša Potočara", koja ga je koju godinu prije rata koštala života. Iako samouk i teži alkoholičar, bio je najpametniji čovjek kojeg sam kao dječak ikad zapamtio. Najžalivije mi je bilo što rat nije dočekao, jer sam ubijedom da bi događanja u Potočarima imala sasvim drugi epilog.

Familijarnu netrpeljivost su uvijek nadolazeće mlađe generacije pokušavale potisnuti i zanemariti ali je rat pokazao upravo suprotno. Mržnja je u ratu, bar sa one strane kojoj je vrlina bila podlost, doživjela svoju kulminaciju. Dovoljno je samo napomenuti da je Naserova majka Mustafićka, ali iz onog "Cvrkovskog" dijela. O ulozi "Bajramovaca" suviše je i govoriti.

Ako čovjek u svom kraju hoće da ima prijatelja, neka pita sa kim mu je dedo i prandedo prijateljeva. A sa kim mu je šunkundjed bio neprijatelj, neprijateljstvo tih loza nikada neće nijedno vrijeme izliječiti.

Sijelo se konačno razide, a ja i brat ostadosmo sami. Iskreno, samoća nam je poslije svega bila neophodna. Rakije nije bilo ali me je bila dovoljno zagrijala da bih mogao još koju.

ISPOVIJEST MOGA BRATA SAMIDA

Kada sam se bio prilično razočarao što nema još po jedna, tada moj Same izađe iz sobe. Odmah se vratio. Na sto je stavio litar. Uvijek se smijao. Ni tada nije ušao bez osmijeha:

”Ti misliš da nisam računao na nas!”

Moj dragi Same! Natočismo. Počela je priča. Ili, bolje rečeno, monolog moga brata, kojeg sam pažljivo slušao i ponekada samo dodatno postavio neko podpitanje. Interesovalo me je sve. Cijeli dosadašnji tok rata na ovim prostorima. Iako smo se jedan drugog zaželjeli da se nismo mogli međusobno nagledati, moj brat je još uvijek mislio da je možda bilo bolje da nisam ni dolazio. Iz njega je već vapilo preveliko razočarenje na sve što se u Srebrenici događalo do tada.

Počeo je:

”Moraš se čuvati?! Ovdje se protiv tebe vodi velika kampanja. Sve ide od Nasera. Ništa ne radi javno. Sve je sinhronizovano i planski izrežirano, a sva kampanja je zacrtana u taboru Bajramovaca u Begovoj Njivi. Naime, prije nego što je i definitivno zapucalo, sastali su se u kući Envera Salihovića i zacrtali šta trebaju činiti? Za sve njihove ciljeve ti si im najveća prepreka. Naser nije ono što ti je nekada bio, on je drugi čovjek i pod njihovim je ogromnim uticajem. Naveliko radi protiv tebe. Prva dva mjeseca su se plašili tvoje sjene. Glavno stjecište i, maltene štab, je bila naša kuća, sve dok je nad njima tvoj duh lebdio. Kada su pomislili da se ti nikada nećeš vratiti u Srebrenicu, počela je ogromna kampanja protiv tebe. Po narodu se priča da si ti samo na naoružanju zaradio oko 740.000 maraka, da si opljačkao opštinu, da si izdao narod, da si sa parama pobjegao u Tursku. Spominje se i Švajcarska, Španija,.. Ja sam totalno u podređenom položaju. Razoružali su me, što sam, iskreno, jedva i dočekao, jer meni i nije mjesto među njima. Moraš da znaš da su spremni na sve. Ako su spremni likvidirati Nurifa Rizvanovića, onda treba da znaš kakvi su i na što su spremni.”

To je bila prva informacija o Nurifu Rizvanoviću u kojoj se spominje direktno njegova likvidacija, jer sam do sada samo mogao nazirati.

”Zar su ga ubili?”, prekinuo sam brata.

”Jesu, i to tako podlo i na najbrutalniji način! Na udaru su im i najugledniji i najkorisniji ljudi koji se prema njima odnose ravnodušno. Zabranili su i rad Stranke. Ne samo SDA, nego svakog političkog djelovanja. Hamed Efendić, kao predsjednik SDA, je običan borac koji se živ ne čuje, niti bilo kako eksponira”, pričao je brat.

Počeo sam razmišljati o svemu, a onda rekoh:

"Molim te, sve mi ispričaj u tančine šta se ovdje događalo za vrijeme moga odsustva?"

Brat je počeo:

"Nakon tvog odlaska u Sarajevo na tu prokletu Skupštinu, Sado (načelnik SJB) je donio Rješenje o formiranju sedam Ratnih stanica policije na terenu, onako kako je i dogovoreno. Ja sam bio u stanici na Potočarima, zajedno sa svima našim. Poslije ubistva Mehe i Bahrudina, zavladała je opšta panika među narodom, tako da je dosta ljudi pobjeglo za Tuzlu, čak i nekih koji su bili članovi rezervnog sastava policije. Svi su krenuli na svoju stranu, jednostavno je došlo do povlačenja i policije i naroda prema brdima. Većina nas je to veće zaglavila prema Pasiku, gdje smo čitavu noć beznađežno tamarali. Nakon toga su se od nas odvojili Naser i Mirza Halilović. Otišli su kod Zuhde i Himze u Klanac. Naser nam je rekao da se snalazimo kako ko zna i umije i da ide svako na svoju stranu? Mi smo se ostali dogovorili da se oko tri sata iza pola noći sastanemo na prostoru Metalske Vode, ali se tu Mirza i Naser nisu pojavili. Poslije našeg okupljanja na Metalama, razbili smo se i ja sam sa Saidom Atićem Sajom otišao u Jelahe, gdje smo noćili. Kada je malo popustio strah, došlo je do novog okupljanja. Četnici su počeli s prvim granatiranjem Potočara, tako da su pale i prve žrtve. Bilo je i ranjenih. Zakazano je novo postrojavanje u Pasiku. Postrojavanje jedinice je izvršio Ekrem Salihović. Nakon postrojavanja odlučeno je da sidemo na Donje Potočare i napravimo barikadu kako bi zakrčili glavni putni pravac Bratunac – Srebrenica. Kolona se uputila prema Donjim Potočarima. Ja sam zauzeo položaj iznad fabrike "Cinkare", podno Potočarske stijene, a u mojoj neposrednoj blizini je bio Ibe Planić. Glavni zadatak je bio istjerati kamione iz transporta i njima prepriječiti putni pravac. U momentu kada je Zuriyet Smajić počeo izvoziti kamione, zaječale su sirene iz auta koja su se kretala iz pravca Srebrenice prema Bratuncu. Zuriyet je jedva uspio istrčati iz kamiona. Nije se imalo kuda dalje, tako da je nastala opšta pucnjava po autima u kojima su se nalazili četnici. Pri prvom otvaranju vatre, ključnu ulogu je odigrao Ekrem koji se nalazio u neposrednoj blizini puta pored magacina, kraj samog mosta u centru Potočara. Svi koji su bili u autima su poginuli, koliko znam, samo se jedan od njih, ranjen, uspio probiti prema Pećištima. Bilo je i dosta naoružanja u autima ali je većina izgorjelo kada su auta zapaljena od pucnjave. Nakon prvog vatrenog iskušenja, koje je došlo iznenada i bilo više nego uspješno, poslije pretrpljenog straha ponovo smo se nekako okupili i povukli u pravcu Gornjih Potočara. Većina stanovništva se tog momenta nalazila na Bacuti i okolnim njivama i štalama ispod Bacute i iznad Potočara. I mi smo se povukli prema Bacuti. Jedini čovjek koji je opravdavao našu akciju i koji nas je hrabrio bio je stari i iskusni Hajrulah Hadžović sa Bacute. Tog

momenta su četnici već bili ušli u grad Srebrenicu, a jedini čovjek koji je ostao sa svojom grupom boraca na lokalitetu grada je bio Akif Ustić, koji je držao lokalitet Starog Grada. Pri pokušaju četnika da ovladaju Starim Gradom, došlo je do direktnih sukoba Akifovih boraca sa četnicima, a u toj bici je poginuo Akifov sestrać Muamer Čengić. Grupa Hakije Mehlića je napustila sjedište policije u restoranu "Lovac" i uhvatila se šume iznad Srebrenice prema Pribičevcu i Osmaćama. Četnici su razbili policijsku postaju u Sasama, jer je preko Sasa bila njihova jedina komunikacija sa gradom. Naših što je moglo izbjeći izbjeglo je, a četnici su prema onim koje su zatekli i uhvatili u Sasama, napravili strahovite zločine. Nestale su kompletne porodice. Kako su Srbi još prije ovladali Bratuncem bez opaljenog metka, napravili su strahovite pokolje i genocid, tako da je počelo naglo pristizanje velikog broja izbjeglica iz okoline Bratunca. Mi poslije toga počinjemo da konsolidujemo redove ali sve više dolazi do izražaja i grupašenje koje očito postaje borba za prevlast. Sado je jednu večer otišao do svojih bratića u Brdarevu Njivu ali su ga i oni ignorisali, tako da nije bio prispio nigdje. Kasnije su i oni otišli na Bacutu, a Sado je tu večer morao da produži do svoje štale u Krčevini.

Već su se dobro organizirali i Paljani. Zakazan je zajednički sastanak sa njima u Kamenjači. Tek što smo se grupisali da bi se konkretno dogovorili oko daljnjih aktivnosti, Enver i Adem su napravili zasjedu, tražeći da svi odlože naoružanje ali kada su naišli na otpor, kao "kuje su povili rep" i pokušali navodno da prestave da je taj njihov gest bio samo "mala šala". Tog momenta je sve više postajala očita borba između Nasera i Adema ko će biti jedan od komandanata ali je Adem izgubio bitku, tako da se pokunjiio i pokušao sebi formirati neku grupicu kojoj će biti komandir na Donjim Potočarima.

Nama je bio jedan od prioriteta zauzeti kotu Lipa, koja je dominirala iznad srpskog sela Gniona, a sa koje se kontrolisalo kompletno okruženje Potočara i dolina do samog grada Srebrenice. Ja sam na Lipi u prvim momentima bio komandir straže. Nakon jednog incidenta, poginuo je Bajrin sin iz Budovića. Izgleda da ga je ubio neko od naših. Spominje se Feho. Uhvatio ga strah, pa je počeo trčati. Na naše povike "stoj", nije stao, tako da je na njega otvorena vatra, misleći da je četnik. Nažalost, platio je glavom.

Bacuta je bila okupirana kako vojskom ili preciznije rečeno policijom, tako i izbjeglim stanovništvom iz pravca Donjih Potočara. Mehin Sead sa Bacute, koji je imao kamion i trgovinu kod punca u Kazanima, je na Bacutu istjerao kamion brašna. Svo pristiglo stanovništvo i vojska se uglavnom hranila po kućama Bacučana, tako da sam odmah od Seada za vojsku kupio 350 kilograma brašna i platio 400 maraka. Jedan dan smo se samoinicijativno organizovali ja, Mevćo iz Krajevače, Hajro Bešić iz Podčauša, Sapko, Zuhrija,

Nezir sa Bacute, Elvir Fehimov iz Broševića i još neki, te otišli u srpsko selo Čumaviće. Kako sam se lično dobro poznao sa Milošem iz Čumavića, kada smo došli u Čumaviće, zovnuo sam Miloša da porazgovaramo. Milošu sam rekao da smo došli u Čumaviće da tražimo od njih da predaju naoružanje. Iako je bio blef, rekao sam mu da su Čumavići opkoljeni sa svih strana sa 150 ljudi i da smo mi određeni da sa njima obavimo razgovor o predaji naoružanja. Naravno, rekao sam mu da bi to za njih bilo najbolje rješenje, a da im mi zauzvrat garantujemo sigurnost. Poslije dugog ubjeđivanja, postrojili smo žene i djecu. Već smo sa ubjeđivanjem počeli da gubimo živce, tako da je Hajro iz stroja izveo jednu malu djevojčicu od majke i zaprijetio da će je zaklati ako ne prihvate ultimatum o predaji naoružanja. Znao sam da je Hajro stari kavgadžija i problem, tako da sam se uplašio da to i ne uradi. Prišao sam Hajri i uzeo djevojčicu sa riječima da se ne šali i curicu vratio svojoj majci koja je stajala u stroju. Djevojčicina mati je odahnula jer se zaista uplašila za kćerkicu, a kada sam je predao majci uzvratila je riječima "da ni mi nismo svi isti i da i nas ima dobrih". Nakon ponovnih Miloševih konsultacija sa svojim komšijama, konačno su donijeli odluku o predaji naoružanja. Predali su 14 dugih cijevi, a Miloš mi je izvadio i ponudio svoj vlastiti pištolj. Pištolj nisam htio uzeti, rekavši mu da je to njegovo lično naoružanje za samoodbranu, a kako je ovo teško vrijeme da ga treba zadržati za sebe. Zlu ne trebalo, jer se uvijek može naći neka budala. Kada su se mještani Čumavića razišli svojim kućama, natovarili smo naoružanje na sebe i krenuli u pravcu Bacute."

Moram posebno spomenuti Sabahudina Planića Sapka, koji je bio jedan od najboljih prijatelja mog brata, pa i moj. Sapko je bio na policijskom kursu na Vracama kada je napadnuta škola unutrašnjih poslova. Iako tako mlad, pretrpio je ratne torture prije mnogih i kada je uspio sačuvati živu glavu na Vracama, sa svojom automatskom puškom se uspio probiti u Potočare. Nema više Sapka, ni mog brata, ni Nezira, Hajre, Mevće,.. nema Potočara, ni Srebrenice bez takvih. Nema Bosne bez takvih. Prave patriote, ma gdje bili, vraćaju se svojoj grudi kada joj je najteže. Oni trče sa zarobljenom puškom u ruci sa Vraca, ne žaleći života, tamo gdje ih srce vuče. U svom putu susreću one koji bježe u Njemačku sa potvrdom da su Srbima uredno predali naoružanje ili su ga uspjeli baciti.

Poslije boja, ako prežive, pognuto uzdignute glave, kada izgube posljednji atom duhovne snage, oni idu dalje. Daljina ih liječi. Njihov osnovni moto je da idu da bi svoju domovinu mogli opet zavoljeti, jer narušenu ljubav vraćaju nostalgijom. Opet će doći kada joj bude najteže. U svom putu ponovo se mimoilaze sa onim koji su branili njemačke hajmove, jer se nisu izborili za papire da nastave dalje. A misle i da je sada prilika da dobiju donaciju. Ljudi

su dvosmjerna ulica. Uvijek negdje trče ali pola u jednom a pola u drugom smjeru. Ima i jedna kategorija koja sebe naziva "kosmopolitima". Njihova parola je da je njihova ledina tamo gdje je bolja djetelina. Svaka ovca gleda samo gdje je dobra ispaša. Ako opet zagusti, ponovo će se mimoići. Oni koji su poslije rata otišli iz beznada, vратиće se domovini, a oni koji su se poslije rata vratili u Bosnu, navaliliće na osvajanje novih hajmova. Oni su cijeli život na nečijem "duldungu".

Ovako mi je Same dalje govorio:

"Kada smo stigli na Bacutu uzdignuta čela, nismo mogli da vjerujemo da, poslije ovako obavljenog posla, nekom može biti i krivo. Naser sa svojom ekipom ponašao krajnje čudno, jer je bio zavidan na svačiji izuzetan potez. Ja i Sapko nismo nikom predali naoružanje, već smo ga odnijeli i naoružali Naserove Orićane. Kako je Naser bio više nego nestrpljiv, da i on uradi nešto slično, uzeo je Ekrema sa sobom i odjurio u Sijemovo. Po našem scenariju za Čumaviće, izdao je ultimatum o predaji naoružanja. Ultimatum su dali sutradan do 12 sati i vratili se nazad. Kada je sutradan ekipa otišla u Sijemovo, svi stanovnici su sa naoružanjem napustili selo, samo je u kući ostao stari Miloš Zekić. Iz srdžbe, zbog loše obavljenog posla, glupani su opljačkali selo, ubili Miloša, a poslije pljačke zapalili selo. Piratstvo je krenulo, pšenica je sva završila kod Naseru, Ekrema, Envera, Kemala i još nekih iz njihove ekipe. Biznis i danas cvjeta. Možeš zamisliti, ovdje se otvoreno priča kako se Makso iz Sijemova dovikivao sa nekim našim preko linije i, navodno, govorio kako je puškomitraljez kupio od Ibrana Mustafića. To Naser i njegova ekipa prepričavaju narodu."

Nakon ove njegove informacije, stao mi je dah. Nisam sumnjao da je zaista te riječi Makso i izgovarao ali nisam mogao da ne vjerujem da se radi o klasičnoj konstrukciji naših bandita. Donekle sam mogao i da shvatim optužbe o švercu naoružanja, jer njihova strategija se zasnivala na tome da oni ne mogu postati veliki dok veličine ne učine malim ali u momentu dok narod gine, ispredati priče o meti da sam puškomitraljez prodao Maksu, bio je strateški potez indirektnog poziva naroda na linč i odstrjel. Takvu strategiju mogu samo razvijati bolesni umovi i urođeni kriminalci i zločinci.

Same je nastavio:

"Nakon našeg razoružanja Čumovljana, ponovo je nova ekipa krenula za Čumaviće. Od Čumovljana su zaplijenili još nekoliko pušaka, a poslije su Čumovljani kolektivno stjerani u Potočare. Prije nego što su Čumovljani dovedeni u Potočare, po Čumavićima su "operisali" Džoni i Garmiš, navodno skupljajući marke i zlato. Poslije transporta Čumovljana u Potočare, naš hodža Alija Jusić je postao glavni magaciner, koji se sa traktorom obreo

u Čumavićima. Krenula je pljačka. Osjetio hodža da je rat bolji biznis od vjere. Došlo je i do prvih negodovanja u "ekipi" oko podjele plijena. Kada su "opuhali" Čumaviće, našli su u jednoj kući keramičke pločice. Neki je hodžu upitao da li da i to rovere, na šta je hodža uzvratilo potvrdno, jer će i pločice zatrebati. Nakon pljačke Čumavića i Sijemova, cijela Johovača je bila puna stoke. Naser je bio nezadovoljan raspodjelom plijena iz Čumavića, tako da je bilo negodovanja. U prepirci je opsovao i Boga hodži. Ipak je uzeo milin, traktor "Tomo Vinković" i vola. Nakon deportacije Čumavljana u Potočare, nastala je polarizacija među Potočarcima na one koji ne prihvataju četničku metodologiju i na one koji se sa njima skoro poistovjećuju. Jedni Čumavljane hrane, drugi ih maltretiraju. Jedni im nose mlijeko, a drugi im sole vodu. Zbog načina rada dolazi do sukoba koji kulminiraju do granice incidenta. Poslije toga Čumavljani su prebačeni u kuću Sabita Efendića, a nakon toga su smješteni u kuću Sidika Mustafića, dok konačno nisu razmijenjeni. Ibrahim ih je vozio nekoliko puta na razmjenu ali kasnije su razmijenjeni za naše mrtve na Zalazju. Prije nego što će biti razmijenjeni, Miloša su pustili u Bratunac, ostavili mu porodicu, a on se, pored toga, nije htio vratiti. Žrtvovao je cijelu porodicu. Poslije ovladavanja četnika Bratuncem, stanje se u Bratuncu prividno normalizovalo. Ja sam od nepredatog pazara sa stovarišta imao pun džep para. Kadira, žena Seada Hafizovića sa Bratuncem je bila razvila biznis. Ide preko brda u Bratunac i kupuje robu. Ja sam joj u dva-tri navrata dao gutu para, tako da mi je donosila iz Bratunca šteke cigara. Vjeruj, oni koji se sada tresu, nakon nekoliko dana rata nisu imali šta zapaliti. Kadira donese šteke cigara, a mnogi gledaju da li će im dati cigaru. Ja, bolan Ibro, uzmem raspakujem šteku i svima podijelim po kutiju. Ne bih dozvolio da pušim, a drugi da nemaju. Mnogi, kada je rat i počeo, nisu u džepu imali ni kintu, i to većina onih koji o tebi predu razne priče i oni koji su pravili plan propagande protiv tebe. Poslije prvih granatiranja, ranjen je i Redžin Rešad. Pandža ga je sa bolničkim autom, jer nije bilo drugog izbora, prebacio u bolnicu u Bratunac. Umalo nije izgubio glavu. Rešada su u bolnici zbrinuli i, izgleda, prebacili preko Srbije, a Pandžu su dobro izudarali ali, sva sreća, nekako se uspio iščupati i vratiti živ. Nakon formiranja Gornjepotočarske čete, Ekrem je izabran za njenog komandanta, a ja za njegovog zamjenika. Iz srdžbe prema meni, Enver na mene nateže pušku. To mi je bio najteži momenat u mom životu. Nakon toga sam demonstrativno otišao kući, a kada sam se pojavio pred mamu, rasplakao sam se kao "guja u procijepu". Nikada nisam zaplakao ali izliv takve mržnje me je dokucirao, tako da nisam mogao izdržati. Majka je bila toliko van sebe, da sam je sa suzom toliko izbacio iz takta, pa im je ona jebala "zrelo i zeleno", rekavši da će ona da ide na Ribnjak da se sa njima obračuna. Ko mati.

Na Lipi, poslije mog obilaska straže, susrećem se sa Osmanom i Dževadom Osmanovićem i Safetom Mujićem koji su se prebacili do Lipe sa Soločuse da bi se priključili jedinicama. Jedne večeri Osman odlazi do Sade (načelnika SJB), uzima od njega eksploziv, a onda sa Dževadom i Safetom odlazi da na putnom pravcu između Vidikovca i Zalazja zaminiraju put koji je jedina četnička komunikacija sa Srebrenicom iz Bratunca. Tek što su došli do puta koji trebaju minirati, naišla je kolona četničkih vozila. Otvorili su vatru na posljednje vozilo u koloni. Iako nije bilo teoretske šanse da preživi, iz auta uspijeva izaći neki krupan čovjek koji nasumce otvara vatru. Dževad baca bombu ali je ona bila kobna i za njega, tako da Dževad gine, a Safet i Osman se uspijevaju izvući. Sutradan srbijanska sredstva informisanja objavljuju vijest da je poginuo srebrenički vojvoda Goran Zekić. Početkom maja Sućeska dobija ultimatum o predaji naoružanja. Iako je i sam bio prepušten sam sebi, Sado odlazi u Sućesku. Na sastanku u zgradi osnovne škole Zulfo Tursunović se ponaša kabadahijski. Osjetio da je pogodan trenutak da provodi svoju samovolju. Suljo Hasanović, aktuelni komandant Štaba TO Srebrenica, na sastanku dobija prve šamare kao znak upozorenja da se kani svog posla. Suljo je poslije toga pokušao skrpiti nekoliko ljudi i krenuti prema Zvorniku kako bi pomogao braniteljima na Kuli ali ni od toga nije bilo ništa. Hasan Mustafić, kao komandir Ratne stanice u Sućeskoj, biva isto tako zaobiden ili bolje rečeno nepodoban, tako da je Sado napustio sastanak u Sućeskoj, vidjevši da je vrug odnio šalu i da je pojedinim ljudima veći prioritet borba protiv uglednih i odgovornih ljudi sa legalitetom i legitimitetom, nego borba protiv četnika. Nakon toga Sućeska odbija ultimatum o predaji naoružanja i dolazi do prvih okršaja, tako da Sućešćani odbijaju prvi napad iz pravca Milića, a na cesti na Žutici, izrešetani je autobus od strane naše zasede. Bilo je mrtvih i zarobljenih četnika. I pored toga što je očito ratno stanje, neki Sućešćani, koji su radili u "Boksitu", pokupili su se u Miliće da podignu platu. Dosta ih je zaglavilo u logore, neki su premlaćeni, pa su se nekako uspjeli vratiti. Neki Sućešćani su razmijenjeni za njihove poginule i zarobljene.

U tom periodu na putnom pravcu Kragljivoda – Zeleni Jadar organizovana ekipa ispod Osmaća postavlja zasjedu četničkoj koloni koja se kretala iz pravca Skelana. U toj zasjedi četnici trpe gubitke, tako da je presječen prolaz prema gradu i iz pravca Skelana. Tokom prvih dana našeg konsolidovanja, sa nama je stalno bio i Fahro Alić ali i sam razočaran odnosom nekih ljudi prema situaciji, on nas napušta i odlazi u svoje rodno selo Brezovice i radi konkretno na organizaciji otpora na tom lokalitetu.

Akif Ustić sa svojom ekipom je zauzeo pozicije na Starom Gradu. Kada su četnici pokušali da izvrše napad, Akifovi su ušli u direktni okršaj, tako da

su četnici imali gubitaka i morali su odstupiti, ali je poginuo Muamer. Kako je ovladano glavnim komunikacijama ka Srebrenici i odbijeni prvi napadi koji su uslijedili, vrijeme je bilo da se krene u objedinjavanje slobodnih teritorija. Srbi sa Soločuše daju ultimatum Gostiljanima o predaji naoružanja ali ključnu ulogu odigrava Hajrudin Osmanović, brat prve žrtve - Bahrudina, koji ni po koju cijenu ne prihvata. Naprotiv, on kao rezervni policajac daje ultimatum njima ali Srbi, uvidjevši da na prepad ne mogu ništa uraditi, napuštaju Soločušu i bježe prema Zalazju. Srbi iz Studenca su već napustili svoje selo, i to ih je prema Bratuncu sprovedo dva-tri Muslimana, među kojima i Hasan Malić. Poslije prevladavanja psihološke barijere i konsolidovanja jedinica, slijede akcije na uspostavljanju i povezivanju slobodnih teritorija Srebrenice, gdje smo god mogli ovladati terenom. Prvo na udaru je bilo srpsko selo Gniona, koje nije pružilo neki otpor ali su Srbi napustili Gnionu i preko Soločuše pobjegli prema Zalazju i Sasama. Slijedi napad na Viogor, Orahovicu, koji su pali bez većeg otpora, a većina sela je popaljena, jer se nije znalo ni ko pije ni ko plaća. U tim prvim akcijama, iako je za većinu nas bio dijete, veliku psihološku podršku nam je pružao Juso Orić, koji je bio i na hrvatskom ratištu. Iako sitan i vižljast, baratao je puškomitraljezom M53 kao olovkom. Nažalost, Juso je poginuo. Žao mi je svih koji su poginuli ali mi je Jusina smrt najteže pala. Posvetio sam mu i jednu pjesmu. Moraš je pročitati? Zanimljiv prizor je bio iz Gnione. Mi palimo Gnionu, četnici pale grad. Gori Gniona, gori Srebrenica. Ali, u Gnionoj nikog nismo ubili, a u Srebrenici je u kućama izgorjelo oko 30 ljudi, uglavnom staraca, dok su neki likvidirani na brutalan način. Poslije uzimanja Gnione, Orahovice, Viogora,... četnici, a sa njima kompletni srpski živalj, bježe iz grada, preko Zalazja i Sasa, prema Bratuncu. Ostalo je samo nekoliko Srba. Sve što su mogli opljačkati, opljačkali su. Grad ostaje sablasno prazan i tek nakon dva dana nas jedna grupa iz Potočara odlazi do grada. U toj grupi smo bili ja i Sapko. U gradu smo našli Mijača. Obišli smo i nekoliko stanova ali nas ništa drugo nije interesovalo, osim rakije. Kada smo obezbijedili dovoljno, sa Mijačem smo cijelu noć proveli uz priču i piće. Grad Srebrenica nije ni oslobođana, ostavljena je, tako da je ispalo da smo ja, Sapko i još nekolicina nas, koja je prva ušla u Srebrenicu, ušla kao oslobodioci. Na samom početku je od strane nekoliko naših momaka oslobođena Zvijezda, koja je bila najveća prijetnja iz pravca Bratunca. Hajro sa Pala, Salih i Mevlo sa Budaka, Aziz iz Dugog Polja, su kao od šale uzeli Zvijezdu ali je nisu mogli zadržati. Nažalost, poslije napuštanja Zvijezde, naletili su na mine i nekoliko ih je izginulo. Stanovništvo se vratilo svojim kućama ali je sav prostor bio izložen konstantnom granatiranju. Gornji Potočari su bili stalno izloženi paljbi sa Čauša i iz pravca Likari, sa jedne strane, a sa Rogača, iz pravca druge

strane. U više navrata slobodni prostor opštine Srebrenica je bio izložen i dejstvu avijacije. "Migovi" su nas bombardovali sa kasetnim bombama. Kako granatiranja nisu prestajala, morao se napadati prostor Čauša i Obadi. Kada smo ovladali prostorom prema Obadima, bilo je i poginulih. Među prvima je poginuo Sead Orić. Napadi nisu jenjavali. U četničkim napadima na prostor oko Čauša imali smo direktne borbe sa Niškim specijalcima i specijalcima iz Bijeljine. Poslije jedne bitke, kada sam došao do mrtvog četnika, zarobio sam vojni snajper, tako da je i prvi vojni snajper stigao upravo u našu kuću. Nije uspio rahat ni prenoćiti, jer su me probudili prije rane zore da mi ga uzmu. Dao sam im. Na odbrani rubova oko Čauša poginuli su, između ostalih, i Bekir Begović i Musa Nurić.

IZBJEGLICE, PLJAČKE I UBISTVA

Izbjeglica je bilo sa svih strana. Sve što je moglo pristići iz Glogove i Podčauša, bilo je ovdje. Poslije masovnih likvidacija u Glogovoj i Bratuncu, sve što je moglo doprijeti doprlo je. Nisu sa sobom imali ništa, pa je glavni problem bio kako ih sve prehraniti. Kod nas su došli rođaci Čatići iz Dugog Polja ali su poslije jedan mjesec našli sebi smještaj, jer nije bilo teoretske šanse da borave kod svojih kuća, iako smo taj prostor mi kontrolisali. Znaš da je Mefail (op.a. daidžić, Gaibijin brat) bio ranjen, ali je, hvala Bogu, sada dobro, iako je pored njega na kauču poginulo dvoje, jedno sa lijeve, a drugo sa desne strane. Kako je cijela Johovača bila puna stoke, počelo se meso masovno klati i dijeliti. Ja sam u početku odbijao da uzimam ali kada sam vidio da uzimaju svi, onda sam i ja počeo. Okretali su se mnogi raznji. Vjeruj mi, pored onog fasluka nekoliko puta mesa i nekoliko zalogaja sa raznja, u našu kuću nije ušlo zrno tuđe hrane. Rekao sam sebi da u našu kuću neće ući ništa. Kada je nastala pljačka, neki nisu gledali šta je, samo da se uzme. Vjeruj da je cijela Begova Njiva bila prekrivena tepisima koji su se sušili poslije pranja. I terasa Naserove kuće je bila sva zastrta tek opranim tepisima. Sve je to dovezeno iz Srebrenice. Neki su odmah gledali na pljačku. Nije mi krivo za one koji su ostali bez ičega ali ne mogu da shvatim one koji nisu iz svoje kuće mrdnuli. U prvim danima, kada se ovladalo teritorijom, neki su upali u Fabriku akumulatora i masovno nosili portable od kompjutera, misleći da su televizori. Adem Habibov je odmah uzurpirao teretnog "mercedesa" od Zadruge, a njegov brat Amir "mercedesa" od Cinkare. Odmah se gledalo gdje treba šta jamiti. Adem se odmah bacio na izvlačenje nafte iz terminala "Transporta" i "Ekspresa". Ne znam da li je Naser u to upleten ali je, izgleda, opljačkan i sef u kojem je bilo zlato i srebro u "11

martu". Sada su na redu trafil. Samo čovjek da stane sa strane i da posmatra. Uslijedile su akcije prema Ježestici, iz pravca Blječeve je izvršen napad prema Zagonima, tako da je Blječeva malo prodisala. Gineimo i mi kao snoplje, ali ginu i oni. Paljani su dobri borci i što je za njih specifično, niko nije glavni. Dovoljno je samo reći Paljani. Ni oko bilo koga se ne vrti sve ali su ih samo one najveće hulje odmah napustile i odjezdili u grad sa Naserom. Na organizaciji je dosta uradio Senad Golub ali je poginuo. Da ti pravo kažem, nisu ga mogli smisliti. Važio je kao čovjek Ibrahima Goluba i Nurifa Rizvanovića. Da bi Naser mogao iskontrolisati Paljane, prvo je za komandanta na Pale poslao Mirzu, a nakon toga Smaju Mandžu. Opasan je bio borac i Šemsin sin iz Lokve ali je poginuo u Srebrenici na kamionu kod autobuske stanice. Došlo je do pucnjave, a kao jedan od njegovih ubica spominje se Kemo sa Pala. Kemo ti je čitava budala ali veoma kvaran i opasan. Podmukao kao i uvijek i stalno je uz Nasera. Sve prljave poslove odraduje za njega. Naser je oko sebe okupio većinu hohštaplera koji su najveći strah i trepet za Muslimanc. Nakon napada na Ježesticu, Kemo je u torbi donio odsječenu glavu i plašio narod po Srebrenici. Bilesi je plašio i bolničko osoblje. Ne znam tačno ali se priča da je umiješan i u likvidaciju Bate iz Srebrenice i njegove majke. Cvilili su, kažu, kao guje. Izgleda da su poklani, a Bato je ostao u Srebrenici poslije četničkog napuštanja. Ovdje je pravi kaos i ne zna se ni ko pije, ni ko plaća ali je to izgleda nekom i u interesu da je takvo stanje. Iako se do Srebrenice ne mogu ranjenici prebaciti, jer nema goriva, Naserov mlin na naftu, koji je dovukao iz Čumavića, melje brašno po cijelu noć. Dok sirotinja ratuje, drugi paradiraju i bogate se. Ja sam sa nekolicinom naših momaka išao jednom u Konjević-Polje. Dočekali su nas ljudi kao careve. Lijepo smo se obukli, svi u maskirne uniforme, a jedva smo ih iskupili. Trebalo je u Konjević-Polju ostaviti dojam da smo mi vojska i veličati Nasera, ali, objektivno da ti kažem, što se tiče njihove tadašnje organizacije, oni su za nas bili država. Iskupljaju hranu, lijekove, sve funkcioniše. Oni nisu znali šta je prodaja pšenice, brašna i drugih potrepština, dok mi nismo na njih proširili uticaj. Na Buljimu je naša propusna rampa, tako da nije bilo moguće otići do Konjević-Polja bez njihova znanja. Sidik sa Šušnjara kontroliše "jack point" na Buljimu. Ako bi se neko zaletio, ne bi bilo nikakvo iznenađenje da naleti na mine. Pod krajnje sumnjivim okolnostima je poginulo nekoliko ljudi. Alija iz Broševića, Fehimov brat, je poginuo naletivši na mine, ali se, izgleda, radi o namještaljki. Dakle, sve je ovdje sumnjivo. Ovaj ti je vrh doslovno klasična banda. Po povratku iz Konjević-Polja, svratio sam do kuće. Morao sam se tu sa Naserom pohrvati ali je bio iznenađen kada sam ga oborio. Navalio da se pohrvemo, i Bog. Morali smo odmah produžiti dalje jer su Osmačani prokukali na Brežance da ih ovi granatiraju iz pravca

Brežani. Osmačani ne smiju sami ni da regnu, tako da ni Brežani nisu mogli proći bez Potočaraca. Naser mi reče da ćemo se ponovo pohrvati u Jadru, i produžili smo. Kada smo stigli u Jadar, napomenuo sam ga da nisam zaboravio ali je očito eskivirao. Produžili smo prema Brežanima. Uslijedio je napad. Pri napadu na Brežane imali smo i minobacač. Prije nego što smo krenuli u pješadijski napad, trebala je prethoditi minobacačka priprema. Minobacačlija je bio Smajo Mandža. Kada je počeo šarati, vjeruj da sam se ja uvukao u žile jedne bukve samo da sačuvam glavu. Sreća, pa niko ne pogibe. Možeš zamisliti, Smajo ispali granatu a onda gledaju gdje je eksplodirala, pa na osnovu toga zakreću cijev da vide gdje će slijedeća. Smajo na minobacaču kojeg ne zna podesiti, a Hazim iz Voljavice, oficir artiljerac, kojem se ne dozvoljava da pride minobacaču. Oni sve mogu i oni bi vozili i avion. Naser rat smatra kao igrariju u kojoj se predstavlja kao Rambo, a drugima glave odlijeću. Tako je bilo i u drugom napadu na Zalazje. Mi uhvatili Zalazje u обруч prečnika dvjestotinjak metara, a Naser po Zalazju puca kao Rambo iz PAM-a, tako da je veća sreća preživjeti Naserov PAM, nego četničku paljbu. Kada sam već kod Zalazja, zaista je Zalazje bilo neophodno napasti, jer su nas sa tih pozicija konstantno granatirali. Dva su napada izvršena na Zalazje, Zalazje nam je "pojelo" dosta momaka. Poslije drugog napada, kada je i uzeto Zalazje, poginuo je i Hića, Feho, Nedžad Ćatić... Ja mislim da je Zalazje odnijelo preko pedeset momaka. Zanimljivo, dok se lije krv na sve strane, nisam se nikada iz akcije vratio, a da već nije procurila vijest da je "Naser ostao u okruženju". Baš poslije jednog napada na Zalazje, vraćao sam se krvav i znojav. Naišao sam na Nasera i ekipu koja je već sjedila za ispečenim ražnjem. Zvali su doduše i mene ali sam ih zaobišao. Ja se tek iz borbe vraćam, a oni ispekli. Pa, kada su onda zaklali?! Kada sam krenuo prema kući, vijest je već bila da je Naser ostao u okruženju. Neke su žene izašle ispred mene da pitaju, očito one koje su prije nego će akcija krenuti znale da će "Naser ostati u okruženju". Cinično sam im odgovorio da je ostao u okruženju pečenih ražnjeva i da mu fali samo još koja pička. On je tako razvio propagandu da je imao samo svoje telale koji nisu trebali ni ratovati, samo Muslimane plašiti i o njemu stvarati legende. Nedžadu je geler od granate poderao mišić na nozi do kosti. Donešen je u bolnicu. Nosilo je bilo puno krvi. Umro je samo zato što je iskrvario. Hića je imao prostrijelnu ranu sa strane na stomaku. Imao je unutrašnje krvarenje. Da je samo otvoren, preživio bi. Bio sam tužan kada sam došao kući. Dobio sam poruku da trebam ići u bolnicu. Odmah sam se vratio u bolnicu i sa Hićom proveo cijelu noć. Samo je srknuo nekoliko kašika supe i pred svitanje izdahnuo. Na mom krilu. Cijelu sam noć kod njega presjedio pričajući. Ibro, šta sam sve sa Hićom tu veće ispričao, to je strahota. Bože, šta smo sve pričali?!

Hića jeste bio amidžić Bajramovaca ali je bio drugačiji. Kao da im nije bio rod", govorio mi je Same.

"Same, o čemu ste pričali?", znatiželjno sam ga zapitkivao.

Same odmah kao iz topa:

"A, ne ne, to nikada niko neće saznati. Šta smo sve ja i Hića pričali, to će sa mnom u crnu zemlju. On je otišao, a priča će sa mnom."

Nisam više pokušavao bilo šta saznati vezano za njihov razgovor koji je očito bio samo njihova stvar. Hića je zaista bio prava raja. Poslije završene rudarske tehničke škole, otišao je iz Potočara i zaposlio se u rudniku u Brezi. Fizički je otišao u Brezu ali duhom je cijelo vrijeme bio u Potočarima i svaku priliku koristio da bi došao. Tako je bilo i pred rat. Došao u Potočare za Bajram i - ostao. Bio je oženjen i imao kćerkicu. Stalno je u ratu o njoj pričao i nagovještavao da je neće nikada više vidjeti. Osjećao je smrt. Supruga mu je bila unuka Alije Sirotanovića. I Hićina kćerka je, iako po prezimenu Salihović, ostala Sirotanović. Bez babe je svako "Sirotanović". Sada Srebrenica u cijeloj BiH ima najviše "Sirotanovića", a kako vrijeme odmiče, sve nas je više "Sirotanovića". "Sirotanovići", bijedići, prošnjakovići na jednoj strani, sve brojniji i brojniji, i bogatunovići na drugoj strani. Boreći se za domovinu, izgubili smo sve i dobili skorojevičku "elitu".

Iako je bila totalna neštašica, Same je još nešto imao duhana. Trebalo je štediti i imati samo kada prigusti, ali, kako je razgovor odmicao, nije se ni štedilo. Razgovor nije mogao bez rakije i cigare, tako da smo često prekidali da bi smotali po jednu.

Same je nastavio:

"Kada su odlučili da jednu ekipu pošalju u Tuzlu, jer im je, navodno, trebalo naoružanja, došli su kod mene i uzeli mi pušku, tako da sam ostao razoružan. Nakom toga uslijedila je neka akcija na Tablju. Nije se znalo kojim povodom ni zbog čega. Vodio nas je Nurzet. Ja sam iz principijelnih razloga krenuo u akciju. Bez puške, goloruk. Samo mi je bio cilj da im dokažem da nisam kukavica i da mogu u akciju i bez puške. Ušli smo preko Obadi duboko u terorizaciju, a da niko nije znao kuda idemo. Kada smo se našli u okruženju vidio sam da je jedini cilj akcije da izginemo. Rekao sam ljudima šta je na snazi i da nam je sada glavni zadatak da se izvučemo. Na vrijeme smo se počeli izvlačiti, a da smo napadnuti, niko žive glave ne bi izvukao. Poslije toga sam im rekao da sam dokazao da u akciju mogu i bez puške i da oni nastave. Objektivno, neka su me razoružali, možda mi je i bolje. Ja sam svoj dug dao, a sa njima dalje nisam ni trebao. Mi nismo isti i ja svakako njima i ne pripadam. Ti znaš da sam ja, pored svih, bio jako blizak sa Senadom Peletom. Odmah na početku, iako je i Pele bio specijalac saveznog MUP-a i Naserov daidžić, došlo

je do njihovog sukoba i prepirki. Pele je dobro vidio situaciju, pokupio se i otišao. Zvao je i mene ali ja nisam htio ni da čujem. Ne bih to, Ibro, uradio ni zbog tebe. Ne bili mogao dozvoliti da me mnoge hulje zovu pobjeguljom, jer sam znao da bi jedva dočekali, s obzirom na kampanju koja se protiv tebe vodi. Ali, kada sve vidim, ipak bi možda bilo bolje da se nisi ni vraćao. Kada smo u Potočarima čuli da je u Konjević-Polje stigao Nurif Rizvanović i da je sa sobom doveo oko 450 ljudi pod punom ratnom spremom, zavladao je opšte slavlje. Počeli smo da vjerujemo da nismo ostavljeni i da stižu nove snage. Dok se mi veselimo, odjednom vidim između nas se izdvojiše Naser i još trojica njegovih. Bilo mi je čudno, pa sam im prišao. I ne znajući da sam im se približio, iz usta jednog od njih pojavilo se pitanje "šta ćemo sada"? Nisam mogao da vjerujem. Dok se mi veselimo, oni nasikirani. Vidio sam da se bore za sebe i da njima Nurif i ekipa od 450 boraca predstavlja problem, jer oni očito u Nurifu samo vide konkurenciju. Tada mi je bilo jasno da se radi o pomračenim umovima. Opet ti kažem, možda je puno bolje da nisi ni dolazio i da bi bilo bezbjednije i meni i tebi. Znaš da je Akif poginuo. Krenuli kamionom u sijeno preko Zalazja. Četnici postavili zasjedu i izmasakriraju ih dvadesetak. Zbog sijena izgubi glavu on i dvadeset ljudi. Priča se da postoji mogućnost da je bila i neka dojava i da su izdati. Izgleda, ovdje ko god vrijedi, teško će moći preživjeti. Uglavnom, ovdje je kaos.

A, velika šteta! Akif je bio čovjek od borbe, za razliku od Hakije koji je samo gledao sopstvenu guzicu. Puno je značio za odbranu gornjeg kraja opštine, mada je imao jedan neuspješan napad na Krnjiće koji se završio sa dosta naših gubitaka.

Ja se ovdje uglavnom družim sa našim momcima, ponajviše sa Sapkom. Odem do Srebrenice. Može se naći lijepih djevojaka.

Kako smo već bili umorni i iscrpljeni, a i "šiša" je bila pri kraju, bilo je vrijeme za počinak. Još je malo ostalo do zore, tako da smo odlučili da idemo na spavanje. Priči nikad kraja, a valja ostaviti nešto i za dane koji su pred nama.

MOJ ODLAZAK U AKCIJU NA SASE

Došao je novi dan. Ustali smo i, poslije popijene kafe šenišnjače, vrijeme je bilo da se šta i prezalogaji. Matna je spremala svoj specijalitet, kukuruznu puru, koja će u narednom periodu biti moj jedini dnevni izbor.

Decembar, prohladno, ali snijega nema. Dan prolazi, a ja sumiram naš razgovor. Iako nisam nijednog momenta sumnjao u svog brata, nisam

htio da budem toliki pesimista. Htio sam da vjerujem. Ipak sam smatrao da će se sa mojim dolaskom popraviti međuljudski odnosi. Ono što mi je bilo indikativno je to što Naser nije došao na sijelo kod mene. S obzirom da su nas mnoge stvari i situacije vezivale, smatrao sam da je između nas ostao jedan fluid koji se mora probuditi i da će se ljudi unormaliti. Gadno sam se prevario. Cijelo vrijeme je ipak taj fluid samo sa moje strane bio pozitivan, a sa njegove strane očito je bio negativan. Samo je za to trebalo dočekati pravo vrijeme, vrijeme u kojem se ljudi ogole do kože.

Na svaku moju kritiku počeo je da reaguje i moj amidža Ibrahim. Vozio je za Štab, tako da je očito bio zadovoljan svojim stanjem i česta njegova primjedba prema meni je bila u stilu "ne pametuj". Očito da, ne da svako želi vlasti, nego i mnogi se sataše da bi bili blizu vlasti.

Pustiću da vrijeme čini svoje i da ljudi postepeno dolaze do sebe. Tek što sam se dobro odmorio, nakon dva-tri dana Naser dođe pred moju kuću i vikendicu mog amidže, u kojoj je živio cijeli rat, jer je u Gornjim Potočarima bilo puno bezbjednije u odnosu na Donje Potočare gdje je imao kuću. Naser je došao da amidži Ibrahimu kaže da se sprema i da idu za Srebrenicu. Izašao sam iz kuće i pozdravio se sa Naserom.

"Sutra ranom zorom kreće akcija na Sase. Ulazimo u Zalužje i Voljavicu. Hoćeš li i ti sa nama?", upita Naser, uz svoj uobičajeni kes, više ironično, nego ozbiljno.

"Hoću!", odgovorih kao iz topa i odmah krenuh u kuću da obučem prikladnu uniformu.

Ubrzo smo krenuli i kada smo došli do Sadine kuće, izašao je i on, uskočio u kamion, pa smo krenuli prema Srebrenici. Od Donjih Potočara do Srebrenice se išlo pod prijetnjom granatiranja sa neprijateljskih položaja, tako da se autima uglavnom išlo noću bez svjetala. Iako nije bilo smrklo, jureći nastavismo za Srebrenicu. Sa Naserom produžih do zgrade u kojoj je stanovao Mrčo iz Voljavice. Naser mu reče da iz stana iznese jedan "šorpion" za mene. Uzeh šorpion i stavih ga oko pasa. Produžili smo do stana iznad robne kuće u kojem je tada stanovao Naser. Muha iz Orića je razhajcao vatru. Bilo je nekog i vida, mislim da je bio akumulator. U stanu zatekoh i Seada Mangu iz Voljavice. Manga, vojni policajac! Stari kavgađija. Mati mu je ogledala i "liječila" narod od sihira, tako da je Sead imao i para i zlata. Vidim, oko Nasera najviše Voljavčana. Počeh sa Mangom patriotsku priču o našem "jedinstvu". Ja nekada igrao za FK "Cinkarnu" iz Potočara, a Sead Manga za FK "Podrinje" iz Voljavice. On visok 195, a ja 175 centimetara. On centarhalf, a ja uvijek na poziciji centarfora. Dosta sam se sa njim i prije rata "naratovao" na fudbalskim terenima, a glavni mi je gušt bio naskočiti ga i pobijediti u duelu. Uvijek sam

volio nadskočiti "veće" i višoj od sebe. Nerijetko su se utakmice završavale tučom, kao da igramo sa FK "Polet" iz Kravice.

"Moj Sejo, vidi sada, prije da izginemo između sebe zbog fudbala, a sada svi u jedan stroj da se branimo! Jesmo bili budale", počeh idealizirati.

Zaista sam bio ubjeđenja da će nas zlo još više sjediniti, da ćemo zalogaj razgadati ali očito da se ni sa ratom način razmišljanja nekih ljudi nije promijenio ni za jotu. Poslije izvjesnog vremena pojavi se Naser. Nakon kratkog sijela polegismo, jer je valjalo ustati u tri poslije ponoći. Sado je negdje otišao na drugu stranu, jer je Sado, pored toga što je bio član Štaba i oficir bezbjednosti, ujedno bio i komandir tenkovske jedinice, a trebalo je jedan tenk prije zore istjerati na Zalazje za artiljerijsku podršku. Ustali smo u tri sata i krenuli prema Zalazju. Tenk je već bio dovezen ispred Zalazja, ali nije ništa posebno ni trebao, jer pored toga što je imao samo nekoliko granata i teren je bio takav da je artiljeriji bilo teško djelovati.

Inače, tada smo raspolagali sa dva tenka T55 koji su uzeti u akciji na Podravanje i Gunjake. Kako je tad bio formiran Štab, čiji je član bio i Sado, jedan od glavnih kreatora plana za napad na Podravanje i Gunjake bio je Sado. Akcija je relativno dobro prošla.

Na Gunjacima, na kojima se nalazio glavni kop Rudnika boksita, bila je četnička tenkovska jedinica, tako da smo došli do dva tenka. Akcija na Podravanje, iako je bilo malo gubitaka, protekla je u znaku pogibije nekoliko momaka iz Karačića iz jedinice kojom je komandovao Nedžad Bektić. Glavni krivac za te gubitke je nikakva organizacija, loša komanda i pljačka. Jedan od tenkova se bio zaglavio u Spajićima. Upao u baru i nasukao se. Uzeli neki da voze iz Orića, tako da je tenk ostao nasukan i trebalo je da radi pedesetak ljudi cijeli dan da bi tenk uspio izaći. Očito, tamo su oko tenka počeli čačkati i oni koji još nisu znali voziti ni biciklo.

Sead Hafizović je sa svojim konjima trebao na jedan plato, koji je u ratu dobio naziv "Trafo", istjerati PAT. I konji su stali, tako da su jedva došli do Mijine kuće. Nakon toga smo nas nekolicina po uskoj seoskoj kaldrmi uspjeli ručno spustiti PAT do trafoa.

Već je svitalo, tako da smo u posljednjem trenutku postavili PAT. Nakon toga vratio sam se nazad u kuću Mije Rakića na Zalazju, u kojoj je bilo istureno komandno mjesto. Adil Muhić, kao načelnik veze pri Štabu, je sa RUP-om pokušavao da uspostavi vezu sa jedinicama na početnim položajima na terenu. Svaka jedinica je imala pravac dejstva. Koliko se sjećam: Sućešćani sa Zulfom Tursunovićem – Loznička rijeka, Soločušani sa Safetom Mujoćem – Andrići, Biljačani, Brezovčani i Skenderovčani zajedno sa Mišom – Kunjerac. Ahmo Tihić sa svojima je već bio ubačen u Voljavicu, čiji je glavni cilj bio držati

Voljavicu i ujedno napraviti zasjedu iz pravca Bratunca, te otvoriti borbe ako počne pristizati pojačanje iz Bratunca. Nakon što je sve uštimano, počele su borbe. Mi smo se svi koncentrisali u kuću Mije Rakića, kako neki iz Štaba, tako i neke potuhe koje su voljele da budu uz Štab. Možda se koja zapali, a i šta pojede. Šiljo iz Srebrenice je samo gledao Nascra i divio mu se, tako sam pomislio jednog trenutka da neće doživjeti ejakulaciju. Stari kockar gleda da je na dobitku, pa makar i blefom. Kada bi paljba djelimično stala Naser bi izlazio ispred kuće i uskakao u rov u koje je bio M58. Jedne prilike sam sa njim izašao. On u rovu, a ja iznad rova. Gledao sam u velikoj daljini kako na Gradini preko ceste prelijeću dva-tri četnika. Naser je otvarao vatru, iako je bilo vazdušne linije preko kilometar i pol.

Dobacivao sam mu sa strane:

"Ne troši, bolan, džaba municiju?!"

Uzvratio mi je jednim simpatičnim kesom. Uslijedila je salva granatiranja sa četničkih položaja. Minobacačke granate su sijale oko Mijine kuće ali je padao snijeg koji je više ličio na susnježicu, tako da, zbog vlažnog terena, nisu predstavljale najgoru opasnost. Nakon toga "založi" tenkovski i pogodi direktno u kuću. Navališe svi u najsigurniju prostoriju. Naserovo maskirno bijelo odijelo, s obzirom da je padao snijeg, bilo je dosta crveno od prašine cigle koju je granata podigla. Iz prsta Ramiza Bećirovića je curila krv. Da li geler ili komad cigle, zakačio ga je po vrhu prsta. Preko radio stanice je pokušavano doći do podataka sa terena, da li napredujemo ili nema pomaka? Poslije oko tri sata borbi, u istureno komandno mjesto je ušao Safet Mujić i Ahmo Begić. Njihov pravac napada su bili Andrići, sa Kunjercem najveća četnička utvrda. Odstupili su. Ahmo se izuo i izlijevao vodu iz obuće. Iznureni od umora i straha, sa već nekoliko ranjenih i jednim poginulim, nisu mogli dalje. Četnici sa Andrića su udarali svim raspoloživim arsenalom. Naser je histerisao na Safeta. Safet se nije nešto posebno uzrujavao, samo se branio konstatacijom da je Andriće nemoguće uzeti. Nakon kratkog odmora, iz kuće su se udaljili i Safet i Ahmo. Naser je nastavljao pojačanim optužbama u svom poznatom žargonu "jajare", "treba Safeta odmah smijeniti" itd. Nisam progovarao ni riječi. Znao sam da Naser uvijek na ljude pojačano histeriše kada nisu prisutni. Dok sam gledao u Ahmu i Safeta nešto me stegulo u glavu. Srdio sam se što se kobajagi vodim da sam i ja u akciji. Svugdje se može dati doprinos, svugdje se može poginuti, ali, ipak, razlika između Andrića i isturenog komandnog mjesta je kao nebo i zemlja. Samo mi je kroz glavu naviralo da je možda i Ahmi i Safetu puno bolje nego drugima. Promrzli, u direktnoj vatri, možda ranjeni, o poginulim je izlišno i govoriti. I kada bi dezertirali, ne bi im mogao reći ništa.

Ne, ja ne bih mogao biti komandant za bilo šta na svijetu! Čovjek koji ima dušu, prije će biti običan borac, nego komandant. Komandant ne smije imati dušu, ne smije imati savjest, mora biti bori od drugih. Komandant ne smije imati sažaljenja za svojim borcem. Komandant je profesija koja na ljude mora gledati kao na pijune. Komandantu je slava jedini nedoživljeni san. Na kraju krajeva, ako uzmemo cijelu historiju, svaki grumen zemlje je natopljen krvlju ali se spominju samo oni koji su je tuđom krvlju zalijevali. Heroji su samo oni koji prežive. Ostane zapisan i koji poginuli da bi hiljade drugih neki novi komandanti pripremali za nove žrtve. Dok je leđa, bit će i samara ali najteži samar je savjest za savjesne i grijeh za odgovorne. Izgleda da jedino bez samara žive ljudi bez savjesti i odgovornosti. Čiji samar bude lakši, lakše će mu biti preko rijeke. Nema čovjeka bez svog samara ali je najveća misterija što se mnogi utrkuju da im bude teži. Nisu toga svjesni. Oni ni ušto ne vjeruju.

Pred kraj dana sam otišao do druge kuće na Zalazju koja je bila nešto ispod Mijine, a koja je bila pretvorena u mini kasarnu. U njoj je bilo vatre i kreveta, jer je bila i prije akcije namijenjena za vojsku koja je držala položaje na Zalazju. Nakon što se ušlo duboko u noć, pomolio se u kuću Sado i Naser. Sva trojica smo se opružili poprijeko preko jednog kreveta i pokušali zaspati. Nekako smo i uspjeli, iako sam se cijelu noć prevrtao kao na ražnju. Prije nego će i smrknuti, uspio sam nešto prezalogajiti. Na Zalazje je stiglo nešto hrane za vojsku. Kako je prije na nekoliko dana u Srebrenicu stigla humanitarna pomoć, u pekari su se počele peći lepinje. Pojeo sam jednu polovinu lepinje sa polovinom konzervirane ribe "Nordfish". Dok sam jeo, konstantno me davila inventura savjesti da li sam obrok zaslužio? Vojska je dolazila i prolazila kroz kuću, tako da je svako pokušavao dobiti svoj dio. Čuo sam i jedan komentar iz usta nekog od boraca dok je sa slašću gutao zalogaje hrane:

"Samo da se mi najedemo bjelana (bijelog hljeba) i neće biti problem ratovati!"

Znao sam da je najveći problem hrana i da nije problem sitom ni ratovati ali sam sve ozbiljnije počeo razmišljati da li će biti novih pošiljki humanitarne pomoći? Ni igla u Srebrenicu nije mogla ući bez saglasnosti četnika u Bratuncu ali ako je trebalo sedam mjeseci da bi ušla prva pošiljka hrane, kako ćemo dobiti novu, ako je poslije nekoliko dana od dobijene pomoći krenula akcija preko Sasa na Drinu. Bio sam skeptičan da će u Srebrenicu ući više "bjelana?"

Iako još nije bilo na pomolu zore, ustali smo, jer je poslije malo predaha trebalo nastaviti dalje. Cijeli dan sam proveo na potezu između dvije kuće, iščekujući nove vijesti sa ratišta. Pucalo je na sve strane i više se nije znalo ni ko pije ni ko plaća. Nakon provedenog dana, osjećao sam sve više nervozu i besmisao provođenja noći na Zalazju, tako da sam sa prvim mrakom krenuo sa

Sadom i Ramizom za Srebrenicu. Kod Ramiza smo svratili i nešto prezagajili, a poslije toga nastavili za Potočare. Kod Sade i Ramiza sam osjećao djelimično ušhićenje ali sam sve više i više postajao skeptičan u konačni ishod rata oko Srebrenice. Pokušavao sam svim silama da nađem opravdanje za akciju na Sase, Kunjerac, Lozničku rijeku, Andruće, Voljavicu, Bjelovac... Ipak, skepsa je bila jača od svih mojih argumenata koji su je mogli odobravati. Kompletan prostor koji je izložen dejstvima u ovoj akciji je gravitirao prema Drini, dakle, prema Srbiji. Nisam sumnjao da ćemo ovladati tim prostorom ali sam isto znao da je to kratkoročno i da je nemoguće taj prostor stalno držati pod kontrolom. Sva ključna brda i kote prije ove akcije smo kontrolisali, faktički granicu na Drini ali sa distance koja je branjiva kao bedem. Svaki silazak neposredno na Drinu je bio praćen sa gubitkom u ljudstvu, a sav plijen u hrani nije vrijedan jednog konvoja humanitarne pomoći.

FEŠTA U SREBRENICI

U jesen, za jedan dan naše snage su uzele čitav prostor od Fakovića do Žlijepca, koji je na samoj obali Drine. Nije bilo velikih ljudskih gubitaka ali su najveći gubici nastali poslije masovnog granatiranja iz Srbije, tako da su se naše snage povukle u brda i kompletan prostor je faktički ostao "ničija zemlja" ali je bio naš - sa distance. Kako je i prostor, koji se sada našao pred napadom naših snaga, geostrateški u istoj poziciji, znao sam da će konačan ishod biti identičan kao i napad na Fakoviće. Jedino opravdavajuće u ovoj akciji, sa vojnog aspekta, je to što je ova akcija ujedno obuhvatala ulazak Glogovaca u svoju Glogovu, koja je bila Bratuncu za leđima i koja je presijecala glavnu komunikaciji između Bratunca i Kravice. Samo sam razmišljao i pretumbavao činjenice po glavi. Ipak, u svakoj kombinaciji sam dolazio do zaključka da ne treba srljati i da treba napraviti spoj snage i pameti. Jedno bez drugog ne ide. Rat je igra nerava, igra mudrosti, u kojoj naprasni dobijaju bitke, a mudri dobijaju rat.

Poslije prespavane noći, krenuo sam sa Sadom i amidžom u Srebrenicu. Otišli smo do Štaba. Možda ima novih informacija. Prva novina je bila da su Glogovci ušli u Golgovu, što je bilo jako dobro, a druga novost je bila da je jedna naša formacija od stotinjak boraca, u kojoj su bila i dva ljekara, prije dva-tri dana krenula za Srebrenicu iz Tuzle ali da je razbijena od strane četnika i da se ne zna ništa o njima. To je ona formacija u kojoj sam trebao biti i ja. Dolazile su neke vijesti da se poneko pojavio živ u Sućeskoj ali da se većini gubi trag. Čuo sam da je u Sućesku stigao Hasan Bećirović sa još nekoliko ljudi. Jadni Haso, uspio se probiti i doći! Otišao prije rata nakratko vani, i, kada

su mnogi hrlili iz Bosne, Hasko se vratio u Srebrenicu. Došla je vijest da je uspio doći i Nurica iz Bratunca. Kada su neki iz najbližeg Naserovog okruženja čuli da je stigao Nurica, nastalo je veselje. Bio sam i ja sretan ali nisam imao kada da se toliko veselim ako sam znao da je nestalo oko osamdeset ljudi. Sramotno mi je bilo gledati veselje za jednim pridošlim, dok se nestali i ne spominju. Među novopridošlim je bio i Menso Gadžo. Stari lisac se uspio probiti. Bilo mi je jako drago ali nisam to javno pokazivao. Nikada nisam do kraja odgonetnuo ovaj slučaj nestanka toliko ljudi ali sam stalno sumnjao u izdaju. Počela me gristi savjest zbog njihovog nestanka, jer sam, po svim realnim pretpostavkama, trebao doći sa njima. Nikada vjerovatno neću doći do informacije da sam možda trebao i sami nestati. Nestanak ovolikog broja ljudi sam počeo da povezujem sa onim razgovorom amidžića Mirsada i Nasera, i iznenađenje amidžića kada sam donio odluku da se vraćam nazad za Igman. Distanciran i oprezan odnos prema meni, nakon moga dolaska u Srebrenicu, sve više mi je govorio da sam preko Ružine vode samo trebao krenuti za Srebrenicu, a očito da nije apsolutno bitno da li ću i doći. Ma, iskreno rečeno, nakon svega, nisam smio doći. Ja sam trebao na tom putu zaginuti.

Skupina, koja je krenula iz Tuzle za Srebrenicu, imala je nekog vodiča koji ih je naveo direktno sa Ružine vode na četničku kasarnu na Han-Pijesku. Neki su pobijeni. Neki su se sami ubijali. Zasjede su bile česte. Uglavnom, nema oko sedamdesetak ljudi. Na polasku iz Tuzle su dobili po neku tabletu za "preživljavanje" ali su najsretnije prošli oni koji tu tabletu nisu ni popili. Koji su popili, počeli su da haluciniraju.

Sa amidžom Ibrahimom sam krenuo kamionom prema Skenderovićima da iz Štaba dopremimo hranu. Mirisale su lepinje. Na prilazima Skenderovićima sve je više bilo vojnika koju su se vraćali iz akcije. Svako je tražio svoje. Lepinja i konzerva ribe ili feta sir. Ibrahim se volio svađati i ubjeđivati ali je na kraju popuštao. Iako volim amidžu, ipak mi je najmilija istina, te moram reći da se on nekada ponašao kao da je Naserov zamjenik. Nastupao bi huljivo, tako da sam jedva čekao da se hrana preda odgovornom kojem je bila namijenjena. Nisam mogao ništa da kažem amidži, prvo jer sam ga previše volio, drugo, jer sam ga poštovao, treće jer sam smatrao da nismo na istoj razini da se konfrontiramo i, četvrto, znam da bi na kraju razgovor završio sa onim "ne pametuj". Nije lahko biti vozač Štaba? To je vlast, a to treba staviti do znanja i najbližim. Mada me je neizmjereno volio, kroz amidžu sam vidio mnogo i shvatio da nema brata dok ne rodi majka. Jedino pravi brat je u stanju poginuti za brata.

Na Skenderovićima je bilo svakakvih informacija sa ratišta. Uglavnom su se sve završavale da ima napretka, da ima poginulih i ranjenih i da se dalje napada. Vratio sam se sa amidžom u Srebrenicu i ponovo odlučio da idem na

Zalazje. Najednom je kroz Srebrenicu prostrujala vijest da su uzeta planirana područja. Narod se veselio, jer je narod volio pobjede. Samo su bili utučeni oni koji nikada više neće sresti žive, svoje najmilije koji su u akciju krenuli na svoj posljednji životni put. Došao sam preko puta zgrade opštine Srebrenica i odjednom se pucnjava čula sa svih strana. Pobjedaaaaaaa!!! Pobjedaaaaaaa!!! Odjekivalo je na prilazima centru. Odjednom se u Srebrenicu pojavila rulja predvođena Naserom, koja je pucala i slavila. Naser je išao na čelu parade. Činilo mi se da se više raširio nego što je bio raspon ulice. Vriska je odjekivala! Stajao sam sa strane i nijemo posmatrao. Kada su naišli ispred zgrade opštine, niz stepenice je izletio Hajrudin Avdić, oficijelni Naserov predsjednik Ratnog predsjedništva. Trčao je bez duše prema Naseru, pokušavajući da ga zagrlji, govoreći mu:

"De si Nasko!?"

Dohvatio je Nasera ali ga je on, smrknuto ushićena lica, otresao kao posljednju tاراču. Hajrudin Avdić i Hamdija Fejzić (novopečeni Naserov predsjednik IO SO Srebrenica), kao Olio i Stanlio, su nastavili da za njima klancuju i da malo oližu slave ali su to radili ponizno i nevješto. Nije ni bitno što su Avdić i Fejzić prihvatili da budu Naserove tاراče ali mi je bilo neshvatljivo, ako su već tاراče, zašto to mora svako znati. Onakvo poniženje ne bih prešutio ni Staljinu! Kada su pored mene prodefilovati, nisam se ni pomjerio, gledao sam nezainteresovano posljednji nivo ljudskog primitivizma ali sam objektivno i uživao u odnosu Nasera prema Avdiću i Fejziću. Prema truljama se treba ponašati tako da i drugi znaju da su trulje. Ustvari, tadašnje kompletno tzv. Ratno predsjedništvo je bilo u ulozi trulje, jer svako ko nije prihvatao ulogu trulje, morao je da se suoči sa neprilikama. Nakon defilea u povorci oko Srebrenice, zaurao je crni "mercedes" kojeg je Naser uzurpirao za sebe. "Mercedes" je bio vlasništvo Ibrahima Golubovića, koji je sa Nurifom Rizvanovićem došao u Srebrenicu ali je poslije prvih neprilika vidio da je iz Srebrenice najpametnije otići, jer je to najbolji način za čuvanje glave.

Ratno Presjedništvo opštine Srebrenica je formirano "ad hoc". Na prvom sastanku, koji je na početku agresije održan u Bajramovićima, na kojem je bio Naser, Hamdija Fejzić, Zulfo Tursunović, Akif Ustić, Ahmo Tihić, Ševket Dozić i još neki, dogovoreno je da se Naser izabere za komandanta, Akif za njegovog zamjenika, a Hajrudin Avdić za predsjednika Ratnog predsjedništva. Hamdiji Fejziću je pripala funkcija predsjednika Izvršnog odbora opštine Srebrenice. Kako su tada još uvijek grad držali četnici, nisu uspjeli ni doći do zgrade opštine Srebrenica, a već je bila usvojena Odluka Ratnog predsjedništva da se na prostoru Srebrenice zabranjuje bilo koji politički rad i da se gase sve političke partije.

UVOĐENJE DIKTATURE OD STRANE "VOJNE HUNTE"

Kompletna demokratska vlast opštine Srebrenica je bila smijenjena, a svi koji su obavljali bilo koju funkciju, bili su faktički osuđeni na odstrel, jer su deklarativno nabrojana sva imena koja su, kako je stajalo u odluci, "pobjegli iz Srebrenice, izdali svoj narod i prepustili ga na milost i nemilost četničkim hordama". Nabrojani "izdajnici", prije svega, kako su nas voljeli zvati, "Potočarska trojka" (ja i dva Hameda), dok je koliko-toliko držala sudbinu Srebrenice u svojim rukama, bošnjački narod se odbranio i nije doživio masovna stradanja ali kada su "zajahali" novi spasioци, predvođeni "herojem Gazdom" i bitangama oko njega, krajnji ishod ostade genocid. Naravno, kao nosilac liste ljudi kojima se zabranjuje sve, kao sastavni dio Odluke "Ratnog predsjedništva Srebrenica", sam bio počašćen ja. Bilo mi je i drago, jer su bar djelimično zadovoljili i moj ego, da se ipak zna ko je bio i ostao "glavna violina". Ha, ha, ha. Ipak su me rangirali ubjedljivo na prvo mjesto! Kada sam dobio priliku da vidim tu Odluku i pročitam spisak, mogao sam i razumjeti imena nabrojanih koji se nisu nalazili u Srebrenici i koji su stvarno pobjegli ali kada sam odmah ispod sebe vidio Hameda Salihovića, načelnika policije i ključnog čovjeka što nije predato naoružanje, a koji je trenutno i član Štaba i oficir bezbjednosti, te ime Hameda Efendića, predsjednika SDA, koji je obični borac sa svojom kompletnom porodicom u Srebrenici, bilo mi je jasno sa koliko je tendencije donešena Odluka i da je u Srebrenici na snazi "vojna hunta" i strahovlada bezobzirnih ljudi koji pred sobom ruše ustavni poredak da bi zadovoljili svoje interese. Prema Ustavu se tako odnositi, mogao sam i shvatiti, nisu ni znali šta je Ustav ali tako se odnositi prema ljudima sa kojim su živjeli, to nisam mogao odgonetnuti. Ustvari, lažem, jesam mogao odgonetnuti ali sam se odgovoru čudio, a jedini ispravan odgovor je bio mržnja, zavist i vlast po svaku cijenu.

Crni "mercedes" je rulao kao bijesan, tako da je Srebrenica podsjećala na utrku "Formule 1" u Monte Carlu, samo što je na stazi oko Srebrenice bio jedan bolid. Protutnjao je pored mene Nasko za volanom bolida, smotavši malo prema trotoaru na kojem sam se nalazio ali se nisam ni pomakao. Kada je izašao iz bolida i sreo se sa mnom, samo mi, uz svoj kes, reče:

"Boli tebe, ti ideš mirno preko ceste! Zamalo te autom ne udarih!"

Uz još ironičniji kes samo sam mu rekao:

"Da si Bogdo!"

Sam mislim nisam ja Hajrudin Avdić, ni Fejzić, još sam ja Ibran Mustafić koji ima svoje dostojanstvo!

Nakon izvjesnog vremena, iz nekih izvora je procurila vijest da je sa

četnicima u Bratuncu sklopljen aranžman o prodaji "mercedesa". Spomiljala se cifra od 15.000 DM, koliko je traženo i 10.000 DM, koliko su nudili neki iz Bratunca. U početku nisam za ovu informaciju mogao da vjerujem. Mi ginemo kao snoplje, a da neko sa četnicima sklapa poslovne aranžmane. Ipak, nakon nekog vremena, "mercedes" je preko noći nestao bez traga i glasa.

Poslije predstave posljednjeg nivoa primitivizma koji je bio za normalnu osobu nezamisliv u ratno vrijeme, naišao je Ibran Planić Ibe i rekao mi da je skoro došao iz Sasa. Već je vozio kamion "zastavu 640", koju je uspio "zarobiti" u Sasama i zovnuo me da tražimo Sadu i da ponovo idemo u Sase ne bi li našli nešto pšenice. Sjeo sam sa njim u kamion, pronašli Sadu, te nastavili prema Sasama. Na samom ulazu u Sase, stanje je bilo haotično, vašarska atmosfera bez muzike. Narod je tutnjao na sve strane. Utakmica je počela. Ko šta ugrabi, uspio je! Osmaćani su bili pored tenka T34. To je njihovo! U blizini, pored tenka, okupile se dvije suprostavljene ekipe koje su pred sukobom. Između njih je stajalo bure nafte. Ko će nadvladati? Krenuli smo dalje. Iz kamioma sam gledao prizore koji su me činili krajnje depresivnim. Svako je bio u žurbi. Jedan čovjek je nosio džak pun poklanih kokošiju. Nekako je uspio doprijeti do kokošinjca ali je smatrao da su poklane kokoši najmirniji i najsigurniji plijen. Niz njegova leđa se cijeđila krv. Nešto mi stalo u grlu. Nikakve organizacije. Očito, u Srebrenici postoji "vlast vojne hunte" samo na papiru. Dok bi Avdić, Fejzić, Džemo i drugi članovi Ratnog predsjedništva i Izvršnog odbora trebali sa policijom da normalizuju stanje na terenu, da Civilna zaštita planski radi na zaštiti i prikupljanju opskrbe i drugih sredstava, oni trče za Naserom po gradu da se sa njim grle.

Ne znam samo da li čovjek sa džakom poklanih kokošiju treba nekom platiti porez ili će ga utajiti? Ne znam ni kolika je poreska stopa? Ali znam da su mnogi postali poreski izvršioc, ako poreski obveznik nije imao neki mehanizam da se zaštiti. Oko kuća su mešetarili svi bez ikakvog reda. Kuća Bate Rankića je već gorjela. Bilo mi je drago. Znao sam ga dobro. Bio je, uz Krketa, vodeći ekstremista i jedan od glavnih kolovođa genocida na prostoru Sasa, odmah s početka agresije. Inače, Sase su i do početka agresije bile, pored Skelana, naizložnije "četničkom paljenju požara". I sam sam morao u nekoliko navrata da intervenišem, jer su Srbi tražili svaku mogućnost da stanje u Sasama eskalira. Ipak, ekipa iz Sasa, sa Rešidom i njegovim bratom, Kadirom, i drugim našim vrijednim momcima, je do posljednjeg trenutka odolijevala napadima. Stanje je posebno bilo teško u Donjim Sasama – Koloniji, a u Gornjim Sasama je bilo puno bolje. U Gornjim Sasama je naš Mustafa Ibišević Kemo držao situaciju pod kontrolom.

Sa kamionom smo produžili dalje. Opet zakrčenje. Jedan čovjek

natovario pun špediter stolarije. Vjerovatno se namjerava vratiti i useliti na novooslobođeni prostor odakle je uspio izvući živu glavu, ili je osjetio priliku da ubaci stolariju na tek urađenoj kući prije rata. Sa druge strane dvojica u svađi sa uperenim puškama jedan prema drugom. Kao da je pitanje trenutka kada će neko opaliti. Prizor identičan dvoboju kauboja na Divljem Zapadu. Oko neće se spore, samo ne znam šta je u pitanju? Nastavili smo dalje. Ibran Planić Tečo je na jednom mjestu stao i krenuo u pretres kuća u potrazi za pšenicom ili nekim drugim od potrebnih artikala. Sa njim je izašao i Sado. Ostao sam sam u kamionu i poslije sagledanih prizora nije mi bilo ni do čega. Nakon što se Ibe vratio sa nešto pšenice u džaku, produžili smo do raskrsnice u Bjelovcu, okrenuli se i nastavili nazad. Za divno čudo, očekivao sam salve granata iz Srbije, ali je bio tajac. Očito da se nisu još presabrali. Najviše smo žrtava pretrpili od granata iz Srbije poslije ulaska u neka područja i po minama u noćnim traganjima za hranom. Nastojao sam da se što prije izgubimo, da čovjek ne gleda očaj, jad i bijedu. Pri našem povratku, neki su nastojali da se popnu na kamion i nastave sa nama. Vraćali su se sa kakvim-takvim plijenom, a drugi su hitali u pravcu Sasa sa nadom da je i za njih nešto ostalo. Došao sam kući i našao brata koji je stalno bio kod kuće. Nije ga ništa zanimalo. U akciju nije ni išao jer je već bio razoružan, a naš definitivni stav je bio da nam u kuću plijen ne treba, po cijenu gladi. Dok sam se odmarao kod kuće, u ušima su mi odzvanjali povici paradera:

"Pobjeda! Pobjeda!"

Nakon doživljenog prizora i sagledavanja kompletne situacije, u sebi sam rekao:

"Poraz!"

Sa ovakvim načinom vođenja rata i ovakvom komandom i vlašću, nas samo može očekivati velika katastrofa. Naravno, svako veče slušam Radio BiH i izvještaj iz Srebrenice. U izvještaju, koji, prije svega, nije smio proći bez "veličanja lika i djela srebreničkog Muse Kesedžije", opisana je akcija "u kojoj je likvidirano preko 140 četnika". Naravno, "mi nikada nismo ni imali gubitaka".

Vidim, ovdje vlada planirani haos. Bože, pa mi smo u lažima prevazišli Srbe ali znam da će nam se naše laži dugoročno obiti o glavu.

I sada, kada odem u svoje Potočare, nigdje žive duše! Izginulo je sve što je vrijedilo, a mnogima se ni za kosti ne zna. Od Srba iz Mjesne zajednice Potočari, nekim čudom, poginuo Lazo iz Studenca i, zna se kako, Miloš iz Sijemova. Svi drugi, živi i zdravi.

Ipak, kako sam cijeli život bio vezan za Sadu, uglavnom sam tako i nastavio. Gotovo da sam svaki dan nastojao otići do Srebrenice, nekad sam,

nekad sa Sadom, uglavnom, pješke ili kamionom sa amidžom Ibrahimom. S obzirom da je u jednom pravcu od moje kuće do Srebrenice bilo oko 7 km, a još većinom gladan, nije bilo zgodno putovati, pogotovo ako se zna da je na putu od Potočara do Srebrenice desetine ljudi poginulo od granatiranja.

SADINO ISLJEĐIVANJE ČETNIKA

Sutradan sam, poslije akcije na Sase, ponovo produžio za Srebrenicu. Nakon što sam malo provrljao po gradu i sa nekim malo popričao, otišao sam do Štaba i sjeo u kancelariju sa Sadom. Dva-tri naoružana vojnika su kod Sade doveli jednog sredovječnog čovjeka od četrdesetak godina. Bio je zarobljenik iz akcije koja se završila. Jedna ruralna faca. Plav i neobrijan, kojem brada nije bila četnički imidž. Sjeo je kod Sade i krenula je priča. Sado ga je ispitivao sa pozicije oficira bezbjednosti, uzimajući što više podataka. Sjedio sam i nijemo posmatrao. Na stolu kod Sade je stajala njegova sveska, a ispred njega je stajala bajoneta. Poslije prvih pitanja koje su se odnosile na osnovne generalije, Sado je nastavio:

"Ovdje se priča sve što se zna. Imaju dvije metode, jedna na lijep način, a druga - bajoneta sa soli."

Znao sam da je to Sadin trik da bi zarobljeniku stavio do znanja da mora pričati, a da je ta druga metoda nepotrebna i isključena. Izvadio je Sado i svoju kesicu sa duhanom i sva trojica smo zapalili. Pričao je četnik o svemu. Naravno, na prvom mjestu su trenutne četničke snage koje su bile koncentrisane u Bratuncu i okolini.

Kako je u samim Sasama na početku agresije bio počinjen strahovit zločin nad Muslimanima, Sado je raspolagao sa velikim spiskom pobijenih. Ostalo mi je u sjećanju da je na spisku bilo najviše familije Salihović i Omić. Pričao je četnik sve što je znao, ponekada kao da se trudio da posvjedoči i ono što ne zna.

"Ko se najviše isticao u tim zločinima?", pitao ga je Sado.

"Što se tiče onih koje sam poznavao, glavni predvodnici su bili Krke i Bato", odgovorio je četnik.

Pretpostavljam sam da bi tako nešto moglo i biti.

"Gdje su završavala tijela likvidiranih?", nastavio je Sado.

"Uglavno, najviše tijela je bačeno u jalovinu rudničkih jezera", odgovorio je.

Na spisku je bilo kompletnih porodica, djece i žena. Četnik je govorio o izivljavanjima i silovanjima. Razgovor je trajao oko jedan sat, a kada je Sado rekao da su za danas završili, pozvao je u kancelariju momke da četnika

sprovedu do zatvora. Niti sam više četnika vidio, niti sam se za njega posebno interesovao. Jedino znam da ono što sam čuo iz njegovih usta, nikada više nikog nije interesovalo. Poslije svega, nikada niko nije odgovarao za strahovite zločine na prostoru Sasa.

Nakon što su odveli četnika, ostao sam sa Sodom. Pričao mi je o mnogim stvarima ali mi je kroz razgovor najviše spominjao nekog Šarca iz Podravanja.

”Šarac je bio jedan stariji čovjek, zarobljen poslije akcije na Podravanje sa još nekoliko njegovih. Ostao mi je u posebnom sjećanju. Oni su prebijani na mrtvo ime ali Šarac je bio priča za sebe. Svaka mu čast! Takvu odanost srpstvu još nisam sreo. Iako je isprebijan na mrtvo ime, ja mu kažem da će sa nama u akciju, a on kaže da ga možemo vješati ali da nikada ne bi pucao na Srba. I stvarno, princip se ponekada isplati. Na kraju se potrefi situacija da ga moramo zamijeniti ali je i zaslužio, iako ne vjerujem da će još dugo živjeti. Svaka mu čast”, divio se Sado Šarčevim stavom.

Idući u Srebrenicu veoma često, uglavnom sam odlazio do Štaba ali, iako mi nikada niko nije bilo šta rekao, vidio sam da je Štab za mene strano mjesto i da se u njemu osjećam kao čahura od ispaljene granate. Prestao sam ići i u Štab, jer poslije odlaska Osmana Osmanovića iz Srebrenice, Štab je ponovo postajao pustinja u kojoj je jedini svakodnevni inventar bio Mustafa Salihović, kao član Štaba i daktilografinja Ismeta. U opštinu sam navratio samo dva puta, od toga jednom kada je amidža Ibrahim trebao otići kod Džeme, sekretara za privredu i društvene djelatnosti, da zatraži malo pšenice.

”PRIJEKI VOJNI SUD” U SREBRENICI

Kako je vrijeme prolazilo, uviđao sam da sam nepotreban i suvišan, iako sam zaista imao samo jedan motiv - da pomognem. Kad sam jednom ulazio u zgradu opštine, pored vrata je pisalo ”Prijecki vojni sud”. Nisu pisala imena ”sudija” ali sam saznao za dvojicu; jedan je bio Zulfo Tursunović, a drugi Rešid Efendić Mujo. Čim sam vidio ”naziv institucije”, pogotovo ono ”prijecki”, obuzeo me neki strah. Ta me ”institucija” iz davnih vremena vraćala u vakat ”kadija te tuži, kadija ti sudi”, ali kad sam saznao za imena suduđa – najezio sam se. Pored toga što je Naserov zamjenik, komandant Sućešćana, Zulfo je još i ”sudija Prijekog vojnog suda”. Pored toga što je nepismen, Zulfo je sedamdeset i neke godine prošlog vijeka, kada je Titin režim bio čvršći od stijene, u Kojinoj kafani u Srebrenici nožem počinio dvostruko ubistvo. Bio je nepravomoćno osuđen na smrt, a kazna mu je zamijenjena sa 20 godina

robije, od kojih je odležao 14. U Fočanskom zatvoru je upoznao i Aliju Izetbegovića. Vidim da ipak u Srebrenici funkcionise pravosudni sistem ali bolje da ga nema nikako.

Već u tom periodu se od strane "ekipe", predvođene Naserom, osjećala opšta hajka prema nekim ljudima koji nisu bili po njihovoj volji, tako da su mnogima u prostorijama Vojne policije "prebirana rebra". Ipak, od svega me najviše tješilo to što sam vidio da u Srebrenici ima naoružanja više nego što raspolaže Prvi korpus, pa sam smatrao da se stanje u rukovođenju i komandovanju može popravljati. Iz Sasa je, pored tenka T34, koji je završio na Osmaćama, stigao i transporter koji su Hakini borci parkirali ispred Domavije. Po prvi put sam, nakon Sasa, vidio i jedan mini VBR koji je izgledao kao namontirana dva bubnja na stalak. PAT-ova i PAM-ova je bilo više nego je trebalo. Brdski top je bio odavno u funkciji, puškomitraljezi M58 nisu bili toliko popularni, tako da se prestiž pojedinih temeljio na puškomitraljezu M84. Minobacača, kalibra 60 i 80 mm je bilo dovoljno, ali jedina nedaća je bila - logistika. Sa onoliko naoružanja, uz logističku podršku, mogli smo se ravnopravno hrvati sa agresorom. Ali, gdje je poštenje, pamet i mudrost?

Kada sam se, poslije mog dolaska, prvi put sreo sa Hamedom Efendićem, imali smo prijatnu i trezvenu komunikaciju bez pretjerane ljubavi. Hamed je bio dosta racionalan čovjek koji je gledao da odradi svoj dug prema domovini ali je isto tako gledao da u ovom ludilu zaštititi svoju porodicu. Znao sam da mu je glavna briga njegovo dvoje djece, jer se sa njima ne može ništa ravnati ali sam ga kritikovao zašto nije svoju djecu poslao iz Srebrenice, kao oni drugi koji pišu njemu presude "da je pobjegao, izdao svoj narod i ostavio ga na milost i nemilost četničkim hordama". Osjećao sam u njegovoj duši krivnju što tako nije i uradio ali je za to bilo kasno. Hamed, stari borac od principa, nije htio da mu iko išta može reći, pa je, pored toga što je ostao sa ženom, odlučio da sa njima ostanu i djeca. I sada, kada se sjetim "Odluke Ratnog predsjedništva", naumpadne mi Hamedov Fejzo. Nema Hameda ni Fejze, bisera od djeteta. Pojela ih obojicu 1995., a još stoji "Odluka ratnog predsjedništva" na kojoj je Hamedovo ime odmah ispod moga da je napustio Srebrenicu i "ostavio svoj narod na milost i nemilost četničkim hordama".

Poslije izliva moga nezadovoljstva situacijom, Hamed je nastavio smirujućim tonom:

"Ibrane, ja sam na početku svega ovoga doživio svašta i propatio svega. U zbijegu mi rani Špico i bratića Mesuda, pa sam i tu nabelajio. Jesam pogriješio što sam ostavio djecu ali ne mogu da mi svaka šušla "trlja nos". Uzeo sam pušku i kao običan borac odrađujem svoje. Sa ljudima, sa kojim sam na položaju, dobro sarađujem. Iako sam najobičniji borac, ljudi drže do mog

mišljenja. Najbitnije je sve ovo preživjeti, a poslije roga će sve doći na svoje mjesto. Ja sam bio u najtežim borbama. Izgubio sam i sestrića Bekira. Mogu ti reći, u odsutnim trenucima, da nije bilo Bekira, pali bi Likari. Do posljednjeg trenutka, na početku, bio sam sa Naserom i Sadom. Naseru sam dao 3.000 DM i ostatak oko 1.000 DM u dinarima, ukupno oko 4.000 maraka, s namjerom da se preko Ibrahima Goluba od pekara iz Bratunca kupi brašno i doveze narodu u Potočare. Ali, ni para, ni brašna. I ja jedva prehranjujem svoju porodicu ali je najbitnije izdržati. Pusti neka ide sve svojim tokom, ne može se ništa mijenjati glavom kroz zid. Znam da ovako ne ide ali isto tako znam šta je u ovom momentu moguće.”

Hamed mi je bio u mnogim situacijama ”ručna kočnica”, tako da sam vidio da treba poistihiti ukazivati na stanje i pokušavati na neke stvari dobronamjerno uticati. Sa Hamedom sam nastavio prijateljsku komunikaciju.

U Srebrenicu sam nastavio povremeno odlaziti ali ne zalazći u institucije. Počeo sam se sve češće viđati sa Ahmom Tihićem. On, i par njegovih momaka, su uzeli stan iznad robne kuće, tako da sam tu stalno navraćao. Ahmo je već konstantno trpio pritiske i bilo je pitanje vremena kada će ga eliminisati. Bio je tada komandant bataljona na Biljegu, najstrateškijoj koti prema Skelanskom dijelu teritorije opštine Srebrenica, koja se, kao poluostrvo, uvlačila u ”utrobu” Srbije. Iako mu je bataljon bio sastavljen od izbjeglica sa prostora Skelana, koje su pod okupacijom, iako su bili više pod vedrim nebom, njegov borac do tada nije ogladnio. Počele su optužbe na svaki mogući način. Ahmo, ratni profiter, Ahmo švercer, Ahmo nije nikakav borac i mnogo štošta. Međutim, Ahmo je imao ekipu u koju se uzdao. On je, kao komandant bataljona onih koji su sve izgubili, sa svojim organizacijskim sposobnostima noću organizirao odlazak po hranu, tako da su imali dovoljno za svoje potrebe, ali je najžalosnije što je Ahmin bataljon, iako u najtežoj situaciji, slao hranu i drugima koji se nisu makli iz svoje kuće.

Najveći broj boraca, koji je branio Čauš, bile su izbjeglice sa prostora Bratunca, uglavnom Podčaušljani. Znale su im ”oči ispadati od gladi”, jer je bila oskudica hrane.

Jednom im je Ahmo spremio sa Biljega hranu u kamionu ali ni to Podčaušljani nisu vidjeli svojim očima. Iz Štaba su počeli da šalju naredbe da Ahmo za njih odvađa hranu. Ali, Ahmo ne valja! Ahmo je i prije rata bio domaćin i gazda ali je sada došao vakat da je Srebrenica dobila velikog Gazdu i male gazdiće, do rata ubogu fukaru.

Jedan od osnovnih kriterija prema komandantima je bio stepen izginulih. U Srebrenici je jedino na zemaljskoj kugli bio kriterij da je loš komandant onaj u čijoj jedinici ima najmanje poginulih. Taj kriterij je pravdan legendarnim

Naserovim argumentom da "ta jedinica nema žara u borbi". Obično bi u takvim jedinicama pronašle te "krtice" koje samo trebaju rovariti za "Gazdu". U bataljonu "Biljeg" tu ulogu je igrao Daut Tihčić, vječita mutikaša.

Svoj neposluh je odmah na početku agresije pokazao Hakija Meholfjić. Istina, Hakija je mislio da će rat trajati mjesec dana, a da poslije mjesec dana lutanja po šumi siđe u Srebrenicu kao "Oslobodioc". Ali, Hakija je uistinu ograničena i tvrdoglava osoba koja je rođena za "kontraša". Nije htio u suru ni kada je stanje kako treba, a, kamoli, kada sve "smrdi".

O tome mi je i brat ispričao:

"Kada je krenula haranga prema Hakiji Meholfjiću, on je svoju jedinicu proglasio HVO. Jedne prilike je došla naredba da se blokira Hotel "Domavija", u kojoj je bilo sjedište Hakine jedinice. Kompletan hotel je opkoljen i sreća da nije došlo do krvoprolića. Hako ti je na svojim vozilima ispisao HVO, tako, pošto je njegova jedinica bila smještena u hotel, mi smo ti njegov HVO preveli u "Hakino Vojno Odmaralište". Ipak, nađen je neki kompromis i nije došlo do najgoreg."

Ahmo mi je savjetovao da pokušamo na stanje djelovati iznutra, tako da poboljšamo status naroda što ćemo biti sastavni dio bilo kakvog odlučivanja. Ahmo je bio već Aziza Nekića uspio postaviti u Robnu kuću i u Ratno predsjedništvo, tako da je mislio da je to način da se amortizuje stanje.

Pošto sam najviše vremena provodio sa Sadom, najviše sam informacija čuo od njega, poput ovih:

"Do formiranja Štaba je došlo kada su konačno uvidjeli da ne ide bez Štaba u punom kapacitetu. Nisam lbro, ja njih tražio, nego su oni mene zvali nakon jednog katastrofalnog poraza na Zalazju. Kada je Osman Osmanović dobio zadatak da, kao načelnik formira Štab, njegov stav je bio da neće formirati štab ako ne budem član Štaba. Osman ti je prava herojčina. Kada smo počeli da ustrojavamo Štab, od jedne ueeksplodirane avionske bombe, koju smo demontirali, pretopili smo sav trinitrotoluol, tako da je Osman riješio da s tim eksplozivom i ekipom minira most na Skelanima. Osman je u kasnu jesen sa eksplozivom stigao do pod most i popeo se na jednu od kuleica, iako su most čuvali četnici kao što se čuvaju oči. Nije ni to, naravno, moglo da prođe bez Nasera, pa je i on išao kao odstupnica. Kada su otkrili Osmana i zapucali, njemu je jedino preostalo da skoči u Drinu. Drina ga je nosila do Liješća, tako da je plivajući, sav promrzao, stigao do Srebrenice. Da bi ga ponizili, počeli su ga optuživati da je otišao samo da džaba potroši eksploziv. Ipak, neke stvari su se promijenile ali ima i objektivnih nemogućnosti. Vojna policija je bila u katastrofalnom stanju, tako da sam morao da, kao oficir bezbjednosti, ukažem na stanje. Mirza je bio komandant Vojne policije. Svašta se događalo u Vojnoj

policiji, tako da je ona bila strah i trepet i za naše ljude. Mnogi su premlaćeni, zatvarani, počeli su da pljačkaju i narod, tako da je Naser morao da smijeni Mirzu i na njegovo mjesto postavi Atifa Krdžića. Mirza je htio da crkne, teško mu je pala smjena, tako da se dobro razočarao. Jedva smo ga smirili."

Kada se sjetim Osmanovog skoka u hladnu Drinu, na um mi uvijek padne Džona sa Dobraka, brat Besima Ibiševića. Kada su Džonu uhvatili na početku agresije, sve pohvatane sa prostora Skelana su odvodili i likvidirali ispod mosta na Drini. Povelili su i Džonu, svezana. Kada su ga doveli do obale i krenuli da ga likvidiraju, Džona nije imao drugog izbora - svezanih ruku je jednog od likvidatora udario glavom u lice i bacio se u Drinu. Pucali su nasumice na njega. Iako pogođen, Džona je svezanih ruku plivao niz Drinu i u blizini Liješća uspio da dođe do obale, a zatim do Srebrenice. Još uvijek, čovjek sa ožiljkom na licu od Džonina udarca glavom, hoda po Bajinoj Bašti. Džona je ostao živ, uspjevši ubicu identifikovati, ali koliko je isti poslao drugih trajno niz Drinu? Da li će zločinci cio život provesti na slobodi?

LIKVIDACIJA NURIFA RIZVANOVIĆA

S obzirom da je na prostoru kompletne slobodne teritorije formirana neka vlast koju su nazivali "Subregija", a koja je objedinjavala sve slobodne dijelove opština Srebrenica, Bratunac, Vlasenica i Zvornik, znao sam da je Sado predsjednik Ravnog predsjedništva "Subregije", a Naser - komandant Oružanih snaga "Subregije". Sado nije volio da priča o sebi, kao o predsjedniku "Subregije", i pomalo je prezirao tu svoju funkciju. Očito, kako tu "funkciju" nije doživljavao u punom kapacitetu, pomalo se iste počeo stidjeti, bar sam tako mislio. Kako sam bio protiv bilo kakve "Subregije", za koju nije data saglasnost najviših državnih organa, sve mi je to bilo pomalo sumnjivo i mirisalo je na autonomašenje kao u Cazinskoj krajini. Počeo sam naglaš da pričam o "Subregiji" kao o negativnoj pojavi, jer ona faktički nije ni djelovala u punom kapacitetu i subregionalno. Ratno predsjedništvo je, ustvari, predstavljalo jedan politički organ koji je više "živio" na papiru ali sam sve više logički počeo da zaključujem šta bi to bila njegova prava uloga i zašto je tu Sado isturen? Iako mi je cijeli život bio najbliže živo čeljade na zemaljskoj kugli, sve sam više počeo kritički da posmaram i Sadu. Formiranje "Subregije" moralo je biti povezano i sa likvidacijom Nurifa Ruzvanovića, tako da sam sve više bio ubjeđenja da je preko "Subregije" Sadin zadatak trebao da bude formiranje Korpusa, jer je očito Naserova sujeta bila povrijeđena da on mora da bude minimalno komandant formacije koja se zove korpus.

Znao sam kako je išao kompletan plan za Nurifovu likvidaciju, ali su me zanimala pojedinosti. Već sam saznao od Sadika Ademovića iz Šušnjara da je Nurif sa Ibrahimom Golubom i Naserom proveo noć na Šušnjariima i da je neki Sadik iz Konjević-Polja bio glavna veza za antipropagandu o Nurifu u Konjević-Polju. Po riječima Sadika sa Šušnjara, Nurif je govorio da nema ništa protiv toga da Naser bude komandant i da svi odraduju svoj posao ali sam saznao da je, uz piće, glavna Naserova rečenica cijelu noć bila:

"Neće se niko kititi mojim perjem!"

To je očit dokaz da se radilo o personalnom sukobu u borbi za vlast. Protiv Nurifa je radila konstantno propaganda koja je trebala završiti odstrijelom. Na kraju je likvidacijom i završilo ali je bilo logično da nekog ne možeš ucmekati, a da prije toga ne posiješ propagandu. Uglavnom, uvijek je najveći adut izdaja.

Nakon što mi se Sado o svemu otvorio, počeo je o nekim detaljima:

"Moj Ibro, jebo ti narod! Narod je obična stoka koja samo zna za drugim halakati. Nurifu je presudio narod. Kada smo uhapsili Nurifa Ruzvanovića, Mirsada Kavazbašića, Aliju Muškića, njegovu pratnju i još neke druge, u Konjević-Polje je dovedeno oko tri hiljade ljudi. Kada je Nurif izveden pred narod na binu i kada sa bine pitaš da li treba izdajnika ubiti, svi uglas kliču "ubiti, ubiti". Narod ćete uvijek jebati. Kada Zulfo Nurifa udari tupim dijelom noža u glavu, narod kliče. Nurifa i njegove u zatvoru su ubili na narko ime. Nurif je na binu izveden u donjem vešu. Ja sam sve ispitivao."

Nisam mogao da dođem do daha od Sadinih riječi. Morao sam da ga pitam:

"Ne mogu da shvatim da ti neke stvari možeš sebi dozvoliti. Sado, ti si oficir bezbjednosti i doći će vrijeme kada i tebe mogu optužiti. Ti znaš da si još postavljen za predsjednika 'Subregije.'"

Sado se uvijek vadio:

"Ja sam svoj posao radio krajnje profesionalno i sebe pokrivao papirima, imam i zapisnike šta sam poduzeo kao oficir bezbjednosti."

Nisam mogao da se otrgnem dojmu da je Sado, kao jedan od mudrijih ljudi koje sam upoznao, dozvolio sebi da ga Naser doslovno namagarči. Naime, Naser je, kao glavni scenarista kompletnih aktivnosti prema Nurifu i Konjević-Polju, odmah poslije održanog mitinga u Konjević-Polju, na kojem je "u ime naroda" faktički donesena presuda nad Nurifom Rizvanovićem, sa ostalim jedinicama iz Cerske i Konjević-Polja, te sa nešto naših momaka iz Srebrenice, otišao u akciju na zborničku Kamenicu. Zaista su uzeli Kamenicu u kojoj je, po izvještajima sredstava informisanja, "likvidirano oko 120 četnika" ali ono što sa sigurnošću znam, na Kamenici je poginulo i nekoliko

naših, dok je bilo nešto i ranjenih. Među poginulim je bio i, meni draga osoba, Džemo iz Nurića, inače dobar borac. Samim tim je Naser, kako akcijom, tako i povratkom u Srebrenicu, stvorio svoj alibi za Nurifa. Akcijom je potkrijepljivao tvrdnju da je Nurif izdajnik, a na putu za Srebrenicu, kada je Nurif likvidiran, nije ni prisustvovao. Bilo mi je jasno da se Naser, kojeg su već svi zvali "Gazda", dobro išlifovao i da je postao opasan ali sam isto tako znao da Naser ima "ljude u sjeni" koji su njegovi glavni savjetnici.

"Sado, ti si bio u koloni kada je Nurif likvidiran. Znaš dobro da se priča da je i mezar za Nurifa već bio iskopan!", govorio sam mu.

Sado je rekao:

"Ja sam onog momenta kada smo krenuli za Srebrenicu iz Konjević-Polja za vođu puta imenovao Nedžada Bektića, tako da je njegov zadatak bio da Nurif dođe živ i zdrav do zatvora u Srebrenici. Ko je izvršio likvidaciju Nurifa Rizvanovića ne znam tačno ni ja ali se pričalo da je direktno upetljan, Zulfo, Barak i još neki."

Nurif je i prije nekima rekao da zna da će biti likvidiran, još pri hapšenju. U pritvoru u Konjević-Polju je doživio mnoge muke, a u njegovom premlaćivanju se najviše isticao neki Hazim Omerović koji je cijelo vrijeme u Srebrenici pokušavao da glumi Gazdinog dvojnika. Mirsad Kavazbašić se uspio nekako spasiti, iako je zavijan u prijesne kože. Navodno ga je spasio Gazda ali onaj ko može nekog spasiti, logično je da druge može i u smrt slati. Alija Muškić je preživio, i on je, koliko znam, bio plav kao policijska uniforma. Nurif je sa sobom imao jednu gospođicu koja je pokušala da se probije do Tuzle. Bila je medicinska sestra, rodom sa Sikirića kod Bratunca. Svašta se pričalo. Po nekim izvorima, kažu da su je neki iz "ekipe" sustigli, silovali i likvidirali ali ono što je istina je to da joj se gubi svaki trag.

Sa svakom novom informacijom, sve sam se više i više zgražavao i bilo mi je sve jasnije da je kompletan narod, koji se našao u ovakvoj situaciji, samo talac kriminogene hunte koja mora završiti katastrofalno. Kako sam se zgražavao, sve sam se više žestio. Odnos prema meni je bio isti kao i prema Nurifu Rizvanoviću ali je on bio manifestovan samo prezirom i ignorancijom, jer sam uzvraćao istom metodom.

Jedan dan sam otišao u Srebrenicu, naravno, samo kod onih za koje sam smatrao da me vole i cijene. Ostao sam cijeli dan i pred akšam krenuo za Potočare. Sustigao me je Naser u gradu pa smo završili kod njega u stanu u Lancelama na Panadurištu. Kada smo došli u stan, Šehida, udovica ubijenog Jakuba Abdurahmanovića, i njena kćerka Zijada, su bile u stanu. Sa Mascom sam pokušavao nešto konstruktivno razgovarati ali sam brzo vidio da on nije za takvu vrstu razgovora. Naser je započeo priču da je bio na sastanku Štaba

i da je "očitao lekciju mnogim", prijeteći i smjenama. Bio je pun sebe, a na njegove komentare i priču je uzvraćala Šehida, koja se vrtila po kuhinji i spremala večeru:

"Šta hoće ti razni komandiri i komandirčići?! Smjenjuj, treba ih sve posmjenjivati!?"

Nakon toga Gazda je u susjednu sobu zovnuo Zijadu da ga, kako reče, "malo izmasira". Otegao se i Zijada je krenula sa masažom. Imala je već petnaestak godina, tako da je već bila upotrebljiva za masažu ali je problem što se jedna Zijada zaljubila u Gazdu. Gledao sam Naska, Šehidu i Zijadu, ne znajući da li mi je zanimljivija masaža ili Šehidini komentari. Vidim da se i Šehida zanima i upliće u "kadrovsku vojnu politiku". Očito da svaka sredina u BiH ima svoju "Diku" i da nije samo "Dika" prisutna u Sarajevu. Šta sam dalje pričao sa Gazdom, zaista ne znam, očito da nije ni bitno, ako se ničega i ne sjećam, ali mi nikako nije jasno kako sam se kod njega i obreo. Jedini zaključak mogao bi biti da me svjesno doveo da vidim njegove čari života i da pokuša u meni izazvati ljubomoru i zavist. Naprotiv, u meni je izazvao zgražavanje i prezir, tako da sam zauzeo konačan stav:

"Dok je god rata, nikada neću imati dodira sa ženskom!"

Ne mogu reći da nisam osjećao potrebu, naprotiv, imao sam itekako, ali moj stav i ne bi bio nešto da za to nisam imao itekakvu potrebu. Ponosan sam na svoj stav, pogotovo kada sam vidio ko je u ratu sve postao zavodnik i švaler. Saznanja da su neki "jahali" djevojčice za kilogram brašna, kojima po godinama mogu biti djedovi, ili neki da su postali zavodnici koji su onu stvarku pokušavali bezuspješno da vide na stranicama posuđenog "Plejboja", učinila su me jačim u stavu da nikada nisam noćima kročio na bilo kakvo okupljalište. Istina, pored toga što me švaleracija nije zanimala, nisam išao na sumnjiva mjesta zbog sopstvene predostrožnosti.

KAKO PREŽIVJETI U SREBRENICI?

Novu godinu sam dočekao u Srebrenici u Ahminom stanu. Brat je otišao kod cure sa Mrkelom, koji je oko ponoći izašao na ulicu i krenuo prema centru Srebrenice. Počelo je žestoko granatiranje, tako da je Mrkeli geler odnio dobar dio nožnog mišića. Ipak, sa takvom ranom, stigao je do kuće u Potočarima ali će mu ta "novogodišnja četnička čestitka" ostati "vječna uspomena".

Poslije Nove godine, kuća i Potočari su mi postali glavno utočište. Jutarnja bijela pura i post do večere. Najveće iznenađenje na jelovniku bi bilo ako bi mama otišla do tetke Have. Tada bi se našlo i pekmeza, ili bar

jedan hljeb od pšeničnog brašna. Glad i smrt su harali. Poslije akcije na Sase, Lozničku Rijeku, Bjelovac i druga područja, kako se i očekivalo, ili preciznije, kako je planirano, konvoji su stali, tako da se grozota svuda osjećala. Svako, ko je išta imao od stoke, klao je i mijenjao za brašno. Kilogram mesa je u početku bio kilogram kukuruza ali je cijena mesa padala, tako da je kilogram mesa dostigao pola kilograma kukuruza. Neda niko kukuruz za meso. Cijena 100 kg pšenice je dostigla cifru od 2.000 DM ali i za to je trebalo pronaći prodavca. Dok je narod doslovno gladovao, drugi su se počeli bogatiti. Za pojedine komandante je radila i vršalica, tako da je cijena bila bolja nego ikada. Na prostore Srebrenice su dolazili i Žepljaci da kupe pšenicu. Pričalo se da je jedan čovjek došao sa naftom da kupi pšenicu. Nije bilo samo za njega. U Karačićima je dao naftu i pare ali je na kraju ostao bez para, nafte i pšenice. Nije čovjek znao kako da se vrati nazad u Žepu. Navodno je pšenicu nabavio od Nedžada Bektića, ali odmah, nakon što je krenuo za Žepu, zasreli su ga, navodno, iz "Nedžadove ekipe". Pojedini mlinari su počeli da nosaju zlatno prstenje i zlatne lančice. Na Osmaćama su žene davale zlatno prstenje za pregršt krompira. Narod je sve više i više pokušavao da traži mogućnost kupovine na prostoru Konjević-Polja. Kilogram soli je dostizao cijenu i do 120 DM, a o kafi i šećeru samo su bijesni mogli razmišljati. Svaki dan od ukuhane malo materine kukuruze, pola je bilo za nas, a pola za one koji su išli od vrata do vrata za mrvicom hljeba. Znao sam da ćemo doći u ovakvu situaciju i zato sam bio protiv akcije na Sase. Pored toga sto nam geostrateški ne znači ništa, ujedno mi je bilo jasno da smo završili sa humanitarnom korom hljeba. Kako je vrijeme odmicalo, sve sam više sretao žive mrtvace. Bilo je ljudi koji su smršali po tridesetak kilograma. Za to vrijeme Gazdi je med bila omiljena hrana. Ponekad je i kilogram bilo njegovo dnevno trebovanje.

Pored granatiranja, koja su svakodnevno odnosila živote, došlo je vrijeme da skapavamo i od gladi. Nikada ne mogu odgovoriti sebi na pitanje da li je to i našoj hunti bilo stalo da skapavamo od gladi? Vječito me je mučila dilema da li je njihova logika bila da trebaju unovčiti svoje novostvorene zalihe ili je bila prisutna logika da glad nema očiju, pa da je gladnog lakše motivisati za nova osvajanja. Ni danas ne znam, ali s obizirod da sam svjestan konačnog ishoda, lahko je zaključiti koja bi od nabrojanih razmišljanja imala najvalidniji odgovor. Ipak, definitivno mislim da je narod, kroz svjesno planirani haos, bio pripreman za genocid.

Na svu moju nedaću, jedan dan su kod mene došla dva tetića, koji su kod Ahme bili na Biljegu. Ahmi sam uvijek govorio da ih pripazi, jer su bile izbjeglice sa Skelana, a nesposobni otac i bolesna mati su im bili protjerani negdje preko Srbije. Kada su bahnuli kod mene, jedva smo i mi imali šta

prezalogajiti. Dijelili smo zalogaj hljeba tako što smo ja i brat prvi ustajali iza sofe, uzimajući samo toliko da bi mogli zavarati glad. Iako su imali trojicu daidža, mene i moga brata, kao daidžiće, ipak su se ubacili kod nas, vjerovatno smatrajući da smo najdžometniji. Nije nam bilo prijatno ali smo pristali na gladovanje, iako nisu imali potrebe napuštati Biljeg. Stalno su se češali, tako da ih je moj brat natjerao na kupanje. Imali su velike kose i nisu se ni šišali. Moj brat im je dao peškiri i kada su se vratili iz kupatila, brat je otišao iza njih. Na peškiru, kojim su se obrisali, bilo je stotine ušiju. Brat je poludio, jer je bio puno veći čistunac od mene. Počeo je psovati. Uši su gmizale na sve strane. U glavi naših tetića je bio pravi roj. Samo su šutili, bilo ih je stid ali smo ih pokušali ošišati. Ipak, im je kosa bila draga, tako da smo ih ispratili, a ja sam ponovo zamolio Ahmu da ih vrati u jedinicu. Kako je bila strahovita zima sa jakim mrazevima, sve smo iz kuće izbacili, nastavili veliki kazan vode i svu posteljinu i prostirke "opurili". Dvije noći smo proveli na patosu, sve izbačene stvari su morale da prenoće vani na dubokom mrazu. Samo smo se kupali i češljali dok nije posljednja uš ispala i iz naših glava. Za brata je to bila najveća tragedija, tako da sam mu se morao ponekada i smijati. Kao da nije znao da su rat i uši, brat i sestra blizanci. Nema rata bez ušiju. Stare krvopije uvijek su u ratu najplodnije. Idu na krv. U dobra vremena bivaju satjerane na mali broj glava ali kada u ratu buknu, glavni im je cilj glave onih na kojima u miru nisu nikada mogle naći svoje utočište. Znaju doći glave. Moraju se trijebiti i za vrijeme rata, jer se tako brzo kote da, ako ne nađeš bilo kakav zaštitni mehanizam, nema sile da te neće uhvatiti tifus. Mora ih čovjek izdržati u ratu ali najgore je kada uši postaju još agresivnije u takozvanom miru. Ovakav mir nekada zna biti ušljivije vrijeme i od samog rata, a prepoznatljivo je po tome kada u ušlja počne briljantini da sija iz kose.

AKCIJA "KRAVICA"

Kako sam u nečemu morao naći utjehu, otišao sam jedan dan u biblioteku u Srebrenicu i pokušao naći nešto za dušu. Donio sam nekoliko knjiga od Andrića i Ćosića. Njihova djela su mi tada bila neophodna, jer sam najviše mogao naučiti iz djela dokazanih bosanskohercegovačkih i muslimanskih neprijatelja. Čitao sam "Vrijeme smrti", ali moj najveći problem je što je dan prolazio dok udariš dlan o dlan, a noći bez svjetla su bile duge kao godine. Najgore mi je bilo kada se ufuram u knjigu i kada pokušam da čitam noću stojeći iznad litilja potopljenog u nalo nafte. Tako jednu večer dok pokušavam još koju stranicu otkinuti, čujem škripu ispod kuće. Bio je veliki mraz, tako da

je škripa nastajala od hoda po prtini. Izašao sam na prozor i vidio kolonu koja se kretala ispod moje kuće u pravcu Milačevića. Nisam znao ni ko su ni gdje će ali je bilo očito da se radi o vojsci. Bio je 6. januar 1993. godine, badnje večer uoči pravoslavnog Božića. Kako bi prošla jedna kolona, poslije izvjesnog vremena bi nailazila druga. Nisam imao pojma šta se dešava, tako da me je pomalo ta činjenica i zadesila.

Kada sam ujutro ustao, saznao sam da je ranom zorom krenula akcija na Kravicu. Nije mi bilo krivo što nisam saznao ništa od mojih neprijatelja ali mi je bilo krivo što nisam ništa saznao od mojih prijatelja. Kada sam ustao, bio sam jako nestrpljiv i nastojao sam svim silama da krenem preko brda prema Kravici. Došao je kod mene rođak Kemo i sa njim sam krenuo prema Jagličima. Nastojao sam da dođem što prije, tako da smo, uz moje požurivanje, prije podneva stigli na Jagliče. Otišli smo do isturenog komandnog mjesta ali nismo našli nikoga. Kada sam pogledao prema Kravici, talas dima se kretao prema Bratuncu. Čuli su se zvukovi helikoptera ali nisam primijetio da su djelovali. Bilo mi je krivo što nisam prije znao za akciju, jer sam bio spreman da noću krenem sa svima, s obzirom da sam smatrao da je akcija na Kravicu apsolutno opravdana sa vojničkog aspekta ali i sa humanitarnog, jer je dosta stanovništva skapavalo od gladi. Kada smo ja i Kemo stigli na Jagliče, u Kravicu se već ušlo. Sa Jagliča sam jurnuo prema Kravici iz koje je narod kuljao kao da se vraćao sa vašara. Niko nije išao prazan, kolona od nekoliko kilometara je iza sebe vukla šta je stigla. Uglavnom, najveći sretnici su bili oni koji su doprli do bijelog brašna, pšenice i soli. Ostalo je u Srebrenici predstavljalo luksuz. Kada sam došao iznad Ježestice, nisam znao koji je moj smisao nastaviti dalje prema Kravici, ako je sve već bilo gotovo, jer bilo šta da donesem iz Kravice nije me zanimalo, s obzirom da smo se ja i brat zakleli da ćemo izdržati, a da ništa ne uđe u našu kuću od vlašškoga haka. Radovao sam se narodu koji je vukljao hranu iza sebe, jer znam šta je glad. Kako je padao snijeg, a noću su bili jaki mrazovi, glavno prevozno sredstvo mnogih su bili kapci od šporeta na drva – "smederevaca". Na njima je svako sposoban mogao povući koliko je na kapak moglo stati. Kada sam vidio da jedan čovjek iz Kravice uzbrdo po snijegu vozi biciklo pored sebe, odlučio sam da se vraćam. Prvog dana ulaska u Kravicu, ko nije htio nije ni mogao ponijeti hrane. Mogu da zamislim da je neko ponio deterđenta, rakiju, pa i suđa, ako nije imao, ali mi ni do danas nije jasno da 7. januara neko iz Kravice, po dubokom snijegu, pored sebe vozi biciklo. Kada sam se vratio na Jagliče, počele su da padaju granate ali su srećom prebacivale. Uplašio sam se za brata koji je sa Sapkom išao iza mene prema Jagličima. Ipak, sve je dobro prošlo. Po informacijama koje sam mogao dobiti znao sam da se u Kravicu ušlo poslije tri-četiri sata borbi i da na našoj

strani ima dosta poginulih i ranjenih. Otišao sam do jedne kuće na Jagličima u kojoj je bila smještena pokretna bolnica. Kada sam ušao u prostoriju, ječalo je nekoliko ranjenika. U najtežem stanju je bio Haris Čelo iz Kazana. Bila mu je uključena infuzija. Kada je infuzija istekla, zovnuo sam Kemu i rekao da moramo nositi Harisa. Pitao sam bolničko osoblje kad je Haris donešen, a oni su mi odgovorili da je već tu nekoliko sati. Izašao sam vani i našao dvojicu momaka da ja i Kemo sa njima uprtimo nosila i da Harisa nosimo što prije za Srebrenicu. Nećkali su se tako da sam morao podviknuti. Ni tada mi stvari nisu bile jasne. Vidio sam da je ovdje samo ustvari stihija koja srlja kako se kome nakrivi. Čovjek iz Kravice vozi biciklo 7. januara, a ranjeni borac leži nekoliko sati. Niti ko na njega gleda, niti je on nečiji problem. Naravno, bez ikakve organizacije ljudima je najpreče da stignu do hrane, jer znaju, ako ne ulete prvi i ako budu čekali nečiju sadaku da će crknuti od gladi. Isto tako bi me čudilo da je nestalo ljudske duše i da neko može na ranjenog borca gledati tako ravnodušno. Ono što me posebno čudilo je to šta ustvari u Srebrenici predstavlja Ratno predsjedništvo ili Izvršni odbor opštine, ako nije u stanju ni nosila obezbijediti? Njihov jedini zadatak je izgleda bio da se sa svojim uzurpiranim funkcijama samozadovoljavaju i da u narodu šire sadizam i strah.

Snijeg je počeo da sipa. Nosili smo Harisa, koji je bio teško ranjen u Kravici. Ranjen je od gelera bombe "kašikare" u predjelu stomaka, a kako sam mogao da čujem, tada su još nastradala trojica naših boraca. Jako ga je bilo teško nositi po velikom snijegu ali želja da se spasi jedan mladi život je bila jača. Kada smo stigli na Močojnik naišli smo pored kuće Alje Ademovića, pred kojom sam ugledao velike volovske saone. Otišao sam i, ne pitajući nikog, uzeo saone, pa smo Harisa natovarili i počeli vući. Često smo zastajali, jer je imao jak nagon na povraćanje. Samo je povraćao sukrvicu koja je više ličila na talog od crne kafe. Kada smo konačno stigli na Derviševac stajao je jedan kombi, te smo ga unijeli u njega. Pored kombija je stajala jedna grupa naoružanih momaka koja je sa sobom imala i jednog zarobljenika, starijeg izbezumljenog čovjeka, od oko šezdeset pet godina. Bili su voljni da ga malo i maltretiraju, te sam im skrenuo pažnju da ga ne diraju, već da ga uredno sprovedu do Srebrenice. Sa kombijem sam došao do Gornjih Potočara, pa smo Harisa pretovarili u jedan kamiončić za Srebrenicu. Nastojao sam da i ja krenem u Srebrenicu, da bih otišao do doktora Nedreta Mujkanovića, koji je u ljeto došao u Srebrenicu, predstavljajući se kao hirurg, iako je navodno pred rat tek bio krenuo na specijalizaciju. Ostali momci su me ubjeđivali da ne trebam ići jer će oni odraditi taj posao. Kako sam saznao, Nedret je tek sutradan došao u bolnicu, da bi pogledao Harisa, ali je, nažalost, Haris toga jutra umro. Bilo mi

je jako žao, jer me čitavo vrijeme grizla savjest što nisam otišao u Srebrenicu. Imao sam dojam da bih nešto više uradio. Spomenutih doktora Nedreta, koji je uradio solidnog posla za koji objektivno nije bio ni stručan, niti je imao adekvatne uslove. Nedretov boravak u Srebrenici bio je jako upitan, jer, imam dojam, da je došao više po nekom drugom zadatku, nego kao doktor ali to on najbolje zna. Znam samo da je svoj boravak u Srebrenici od desetak mjeseci, poslije rata dobro naplatio, kako profesionalno, tako i politički i materijalno.

Otišao sam jedan dan u bolnicu, u kojoj je bilo svega nekoliko doktora, na čelu sa dr. Avdom Hasanovićem. Prilikom ulaska u bolnicu, zapahnuo me je strahovit smrad truleži, jer je srebrenička bolnica bila više mrtvačnica, nego bolnica. Svaki naš borac ili civil trebao je Boga moliti, ako treba biti ranjen, da to bude tako da što prije umre, jer svako teže ranjavanje, koje nije izazivalo trenutačnu smrt, je bilo umiranje u mukama. U Srebrenici je više umrlo boraca od obične prostrijelne rane koja je mogla biti u normalnim uvjetima sanirana za nekoliko dana, nego što su neke opštine dale boraca. Srebrenica je paradigma bosanskog stradanja, gdje je roditelj ranjenog borca morao da se digne i da posljednju marku ili seftu duhana, da bi sinu obezbijedio injekciju penicilina. Gangrena je harala srebreničkom bolnicom. Srebrenička bolnica je jedina ustanova koja je doživjela prizore iz partizanskih filmova da se ljudima amputiraju noge testerom.

Jedan od osnovnih hiruških rekvizita u bolnici je bio bonsek i amputacija bez anestezije. Svjesni smo da se u Srebrenicu nije mogao poslati top, nismo ga ni trebali ali da se u Srebrenicu nije mogao poslati jedan vrstan hirurg, jedini je odgovor da srebrenički čovjek i borac nije nikog ni interesovao.

Nakon pada Kravice, konvoji sa hranom natovarenom na sebe ili na kapku od šporeta "smederevca" su ispod moje kuće, prema Srebrenici, defilovali neprestano tri-četiri dana. Narod je malo progledao na oči, jer se prilično snabdio hranom za nekoliko dana, pa i više. Poslije Kravice, našao sam se uvečer sa Sadom i Ibetom. Pričali smo o njihovim doživljajima. Hvalili su se da su među prvim ušli u Kravicu.

"Kada smo stigli do centra Kravice i kada smo upali u prodavnicu, odmah smo sebi otvorili po pivo", Ibe nam je pričom izazivao pljuvačku na usta.

"Odmah sam sebi obezbijedio i nešto bijelog brašna, a kada smo ušli u jednu kuću, na stolu me je čekala taze patišpanja", nastavio je Ibe.

Sado je do početka akcije bio na isturenom komandnom mjestu ali kada se već ulazilo prema Kravici, napustio je i krenuo na borbene linije.

"Smajo Mandža je bio jako rigorozan, tako da se iznerviravši, počeo psovati sa riječima prema Nascru, misle li i oni danas uopšte ratovati, pa su i oni krenuli!", pričao je Sado.

Kravica nikada nije bila u okruženju, tako da je uvijek imala odstupnicu, na dvije strane. U Kravici je neko od civila mogao poginuti samo ako nije htio ići, jer je kompletno stanovništvo, nakon našeg vojnog udara, krenulo preko brda prema Drini i bezbjedno stiglo do Zelinja i Poloma. Najjače njihovo vojno utvrđenje na prilazu Kravici su bili Šiljkovići, ali ni oni nisu dugo izdržali pred dejstvima, uglavnom boraca Konjević-Polja. Kravica očito nije ni očekivala napad, nego lagodan doček pravoslavnog Božića. Zanimljivo, već tada je u akciji na Kravicu bio ranjen Veiz Šabić, koji je komandovao jedinicama iz Konjević-Polja. Nije čudo što je bio ranjen ali je jako čudno što je ranjen sa leđa!? U vremenima kad kvarni ljudi počnu raspolagati sa ljudskim životima, "sumnja" postaje temelj razmišljanja.

Nakon Kravice, nastala su nesnošljiva granatiranja. Avijacija je počela da djeluje noću, tako da gdje zanočiš, učiš sva sureta i dove koje znaš i čekaš sudbinu. Jednu večer došao nam je daidžić Mefail i poslije večere smu u jednoj sobici, koja je ujedno bila i kuhinja, poredali se svi i zaspali kao u stari vakat. Negdje oko ponoći samo što se začulo brujanje aviona dvokrilca, nastao je opšti potres od eksplodiranih bombi. Svi su se prozori sručili na nas i naše jorgane kojim smo bili pokriveni. Vani je bio mraz od dvadesetak stepeni ispod nule. Svi promrzli, ali neozlijeđeni, ustali smo zgrtati staklo i najlonima zatvarati prozore, da bi mogli zoru dočekati. Sa jutrom smo krenuli da vidimo prave učinke i izvještaje. Na nas su padali i bojleri, napunjeni eksplozivom. Ispod Kućišta, trideset metara pored kuće Ševke sa Kule pala je bomba, ali su geleri provalili zid i ubili dijete od nekoliko godina. I Ševko je poginuo braneći prilaze Čaušu, tako da nevolja nikada ne dolazi sama. Zbog svoje nemoći da urade pješadijski, četnici su koristili sva raspoloživa sredstva. Rogač. Tablja, Kamenolom, Mačkovac, Perućac, Tara, i mnoga druga mjesta bile su lokacije sa kojih je srpska artiljerija svakodnevno sijala smrt. Ako samo kažemo da je u zgradi osnovne škole u Osatu, gdje su mnoge izbjeglice našle utočište, od jednog projektila poginulo na desetine, onda je svaki komentar suvišan. U Srebrenici ljudska smrt je bila samo kolateralna šteta, tako da je u Srebrenici do aprila 1993. godine ubijeno oko 1.800 nevinih ljudi, žena i djece.

NOVOKOMPONOVANE PJESME U SREBRENICI

Iako je svega manjkalo, u Srebrenici je jedino nastala hiperprodukcija novokomponovanih narodnih pjesama. Svaku večer kada bih otišao na sijelo kod Sade, nije nikada prošla noć, a da jedna budala, vjerovatno plaćena, nije ispod kuće pjevala:

"Ko to sedmog kroz Kravicu prođe,
Naser Orić, nije Karađorđe!",

ili ona

"Kome smeta zelena beretka

Il Arkanu ili Radovanu.

Naser Orić, momak iz Orića,

Veći strateg od Ratka Mladića."

Po Srebrenici se mogla čuti i pjesma:

"Ne volim te Alija, zato što si balija!"

Neka lokalna grupa "Sateliti" i "Veseli Sastavci" nikada nije bila zaposlenija na pisanju, komponovanju i izvedbi novih "hitova" u cilju veličanja likova i djela novih moćnika. Bilo je i onih uvrijeđenih koji još nisu dobili svoju pjesmu, tako da su izdavali naredbe da se što prije piše i stvara i njihova himna.

Kao dijete sam slušao svirače Bjelovčane, a posebno je "uz debelu" pjevao i svirao Huzeir. U večernja sijela, na dane ženidbe, ekipa bi zasjela, šiša bi ukrug kružila, a Huzeir bi udovoljavao novim narudžbama. Često bi pjevao:

"Nema bolje knjige od Kurana,

Nit čistije vjere od Islama

Niti sladeg mesa od kurbana."

A oni koji bi smatrali da su pretjerali, ili oni koji su naginjali partizanštini, tražili bi i onu:

"Ej, poranio od sokola tiću

Slavni junak Miloše Zekiću

Poranio na Crvene stijene

Gleda vojsku i opreme njene."

Nakon više popijenog pića, oni, koji bi htjeli udariti kontru, započeli bi:

"Na vrh gore Romanije, ustaški se bajrak vije,

Pa neka ga nek se vije, nek se vije ustaški je!"

Svako vrijeme je na isti kalup, životne nedaće su sastavni dio svakog vremena, kao i pjesme. Svako vrijeme je vrijeme režima, samo zavisi ko je na čelu režima i da li je on upakovan zakonom i demokratijom. Najteže je vrijeme kada neljudi nastoje da postanu veliki.

HEROJ AVDO PALIĆ I ŽEPA

Nakon što je formirana "Subregija" i objedinjena većina teritorija, isti pokušaj stavljanja pod ingerencije Srebrenice je uslijedio i prema Žepi, ali se rukovodstvo Žepe tome oduprlo. Žepljaci nisu dali da ih srebrenički jaram uhvati oko vrata, tako da su svoju autonomnost bili u stanju braniti svim sredstvima. Na dogovor su pristajali ali na jaram - ne. Sva sreća! Ipak, u jednoj mjesnoj zajednici Žepa predsjednik Ratnog predsjedništva je bio dr. Benjamin Beno Kulovac, a komandant ARBiH u Žepi je bio Avdo Palić, dipl. ing mašinstva. Niti je Beno bio Avdina tarača, niti je Avdo bio seoski gilipter. A, Bogami, i Žepljaci su bili odvažni. Nisu mogli u Žepi, kao u Konjević-Polju, organizovati "narodni linč" da bi taj isti narod srebrenička mafija odvela u propast. Istina, i Žepa je dočekala svoj kraj ali u Žepi nema Memorijalnog centra žrtvama genocida. Za Žepu i sopstveni narod Avdo Palić je platio glavom ali rahmetli Avdo nije bjekstvom helikopterom u Sarajevo ili Tuzlu izvukao svoju guzicu, da bi, okružen ratnim kurvama, sa distance posmatrao genocid nad svojim narodom. Do posljednjeg dana je bio sa svojom porodicom, suprugom i dvije kćerke. Istina, nikada Avdo u krugovima vođe bosanskohercegovačke izdajničke mafije nije zauzeo mjesto koje mu pripada ali nije ni čudo. Krug vođe izdajničke bosanskohercegovačke mafije ne bi ni bio "izdajnička mafija" ako bi gledao drugačijim očima na patriote kao što je Avdo. Njihov osnovni zadatak je bio da se riješe mnogih "Avda", jer oni trebaju od njih da bježe "ko đavo od krsta". Nije ni čudo što su mnogi bosanskohercegovački istinski patrioti likvidirani ili poginuli pod krajnje sumnjivim okolnostima. Izdajničkoj kopiladi samo mrtvi patrioti ne smetaju.

Ako ikada bude ove države, Avdo Palić, i mnogi istinski heroji, zauzet će u njenoj povijesti svoje pravo mjesto i potisnuli sa pijedestala bosanskohercegovačku izdajničku mafiju kojoj vrijeme mora suditi.

PARADIGMA STRADANJA MUSLIMANA

I pored toga što sam bio zapostavljen i suvišan za sve, u svakom momentu sam nastojao svoj vojni doprinos dati da bi mi savjest bila čista i da nemam duga prema domovini. Jednu večer krenuo sam u Kajiće sa grupom preko Derviševca i Ježestice da sačekamo neke momke iz Konjević-Polja koji su trebali da dopreme municiju, a da mi od njih to preuzmemo i nastavimo za Srebrenicu. Kada smo stigli do Kajića, nigdje žive duše! Položaji uzetih

teritorija se nisu ni držali, samo neka najznačajnija mjesta. Sa grupom sam krenuo, a da nijedan nije imao ni pištolj. Svakog momenta je mogla grupa biti likvidirana ili živa pohvatana, a da nismo s čim imali pružiti otpor. Nakon dužeg čekanja, koje je već počelo da izaziva nervozu, ubijedio sam ih da se pod hitno vratimo, što su i prihvatili. Kada smo izašli na Derviševac, kao da je jaram spao oko vrata. Očito, da je i ovaj moj odlazak u Kajiće dokaz organizacije koja je vladala. Politika je najlakši posao za idiote, a najteži posao za savjesne ljude koji imaju viziju da grade i stvaraju nove vrijednosti. Kako je rat nastavak politike drugim sredstvima, ili, bolje rečeno, kruna politike, pred najavu rata ljudi od vizije trebaju praviti internate da se idioti izoluju i drže pod kontrolom, a ne da se bave ratom, kao najozbiljnijom pojavom koju jedna generacija može dočekati. U Bosni je upravo bilo obrnuto. Idioti su postajali "alfa i omega", a krajnji rezultat je idiotsko stanje u kojem se sada nalazimo.

U kući je preostalo nešto žita, ali je definitivno duhan bio misaona imenica, tako da smo se ja, Same i Sapko dogovorili da jedan dan krenemo prema Konjević-Polju. Krenuli smo prije podne i preko Derviševca nastavili prema Ježestici. Na putu iza Ježestice sretoh jednog momka iz Šušnjara sa volovskom zapregom. Kola su bila puna, iako je od pada Kravice prošlo blizu dvije hefte. Puna kola dasaka od razvaljene kace i još nekih potrepština. Očito, prošao je talas onih koji su trčali u Kravicu za koru hljeba ali se još po Kravici motaju oni koji se hoće u ratu da kuće. Ne mogu da shvatim da je nekom na pamet pala i kaca! Na putu prema Kajićima sreo sam Šaćira iz Broševića i sa njim se lijepo pozdravio. Iznad puta je ležao jedan momak koji mu je bio brat. Šaćira sam prvi put vidio otkako se zaratilo ali mi je on bio vrlo interesantna osoba. Prije na nekoliko godina krenuo je sa vojničkog odsustva kući i svratio u kafanu "Sevdalinka" u centru Potočara. Jedan od "inventara" te kafane je bio Dževad sa Pala, Kemin brat. Bio je viliki kavgađžija i siledžija, tako da je svako nastojao sa njim biti u dobrim odnosima, da se ne bi konfrontirao i došao u poziciju da bude istučen. Zaista je bio sposoban ali je tu svoju sposobnost obilato koristio. Kada je Šaćir, kojem je Dževad pomalo bio i uzor, ušao u kafanu, ne znam kako i zašto, ali ono što znam Dževad je Šaćira ošamario. Šaćir je otišao svojoj kući u vojnoj uniformi, koja je bila iz centra Potočara udaljena četiri kilometra, uzeo sa civiluka očevu lovačku pušku, vratio se nazad i ušao u kafanu. I pored predenih osam kilometara, nije se predomislio. Pucao je u Dževada, koji se teško ranjen dovukao do kuhinje ali ga je Šaćir dokusurio. Šaćir je uhapšen i odveden. Kako je bio vojnik, sudio mu je vojni sud. Ne znam koliko je dobio, ali znam da je izdržavanje kazne nastavio u Foči. Kada je u Foči puklo, Šaćir se uspio dokopati automatske puške i stići

do svojih Broševića. U ratu je regularno učestvovao kao borac. Čim sam Šaćira prepoznao, pozdravio sam ga:

"Merhaba Šaćire!"

"Merhaba Ibrane!", uzvрати je.

"Šta ima Šaćire? Kako si? Imaš li kakvih problema?", nastavih sa pitanjima.

"Za sada nemam, Ibrane, nikakvih problema. Ti znaš da ja nikog ne diram ali na sebe nedam po cijenu bilo čega", odgovori Šaćir.

"Čuvaj se Šaćire, budi oprezan, vidiš da se ovdje ne zna ništa i da čovjek može sve očekivati!", završih sa Šaćirom, i nastavismo dalje.

Pri samom izlasku na glavni put u Kajićima, ispred jedne kuće, opazih Salku od Kule. Još je nešto rovio oko jedne kuće, misleći da će pronaći neki plijen. Vidim da je za neke pljačka postala hobi koji se već mogao svrstati u porok.

Uvijek mi je bila jasna nužda ali pljačka i traganje za nečim bespotrebnim mi je bila krajnje neobjašnjiva. Ono što me srozavalo je činjenica da sve više počinjemo da ličimo na Srbe, vječite pljačkaše. Srbima je rat uvijek predstavljao sredstvo bogaćenja na tuđoj imovini. Razjedala me činjenica što smo ih počeli u mnogim stvarima kopirati. Produžih dalje prema centru Kajića. Jedan iznad ceste, a drugi ispod, ležala su već prilično opuzla dva tijela srpskih boraca. Nisu bila ni ukopana. Obojica su bila u vojnoj zimskoj SMB uniformi druge kategorije. Jedino što me zanimalo da li su bili lokalci ili su iz Srbije ali je do takve identifikacije bilo nemoguće doći. Nastavismo dalje, Kravica djelimično izgorjela i devastirana, Sandići porušeni, Lolići devastirani, Pervani izgranatirani, Hrnčići, u malo boljem stanja. U međuvremenu nas stiže i ekipa, na čelu sa Sadom, koja je krenula u Konjević-Polje. Sa njima produžismo u zgradu osnovne škole u kojoj su trebali održati sastanak. Predsjednik i predstavnici "Subregije" sa Ratnim predsjedništvom Konjević-Polja. Zadržah se malo i pred školom sretah Hasana Mustafića, komandira Ratne stanice u Sućeskoj na početku agresije. Pozdravismo se i malo popričismo. Konačno se i on negdje skrasio. Očito, potrebniji Konjević-Polju, nego Srebrenici ali neka je živa glava na ramenu. Kako nisam na tom sastanku imao šta tražiti, Džemo Bećirović iz Konjević-Polja i Sado krenuše na sastanak u salu, a ja, Same i Sapko produžismo dalje, tražeći konak. Na sebi smo nosili po ruksak sa nekoliko kutija praška za pranje rublja i još nekih artikala za koje smo smatrali da ih možemo zamijeniti za duhan. Ipak, ma kakvi bili, jedino se u takvim prilikama čovjek može odazvati starim prijateljima i poznanicima, pogotovo ako nas mnoge stvari spajaju. Ipak sam kontao da gospodin ostaje gospodin, tako da sam krenuo prema kući u kojoj je stanovao Mirsad Kavazbašić, u izbjeglištvu

tristotinjak metara od svoje kuće. Kada smo došli pred kuću, Mirsad izađe, tako da smo se srdačno pozdravili i ušli u kuću. Pričali smo o svemu ali najviše o nedaćama koje je preživio zajedno sa Nurifom Rizvanovićem. Mirso mi je pričao da je nekako uspio preživjeti i da se mjesec dana zamotavao u prijesne kože. Ne znam da li mi je njegova priča bila žalosnija ili smješnija, s obzirom da je Mirso uvijek bio pun duha, pa se znao nasmiјati i svojoj mucі. I on je smatrao da ga je Naser ostavio u životu ali je nastojao da o tome što manje diskutuje. Bio je šććeraš, tako da nije imao neophodnog inzulina. Zabavio se čovjek sam o sebi ali je, srećom, sa sobom imao i suprugu, sestru i sestrіća, tako da su mu oni bili neka sigurnost. Poslije ugodno provedenog noćnog sijela, na vrata se pomoli jedan momak. Nisam ga do tada znao, ali mi ga Mirso ironično predstavi:

”Ibrane, ovo je naša nova narodna vlast! On ti je novi predsjednik Ratnog predsjedništva Konjević-Polja. Sada je on strah i trepet ali se narodna vlast mora poštovati.”

Novi predsjednik je izgledao kao jedna dobronamјerna naivćina, tako da ne zna čovjek da li mu Mirsine riječi imponuju ili ga vrijeđaju, jer je oćito da, kada počne na Mirsine riječi pomalo jordamiti, tada ga sasijeku druge od kojih se počne crveniti. Nakon malo razgovora i sa novom ”narodnom vlasti” odosmo na spavanje. Uglavnom smo bili siti.

I kod Mirsada je bilo sličnih specijaliteta kao i kod nas. Uјutro nam poјasniše kuda bi nam bilo najbolje da krenemo u ”robnu razmjenu”. Ne znam ili smo biznismeni ili hunke ali kako se god zvali, robna razmjera je teško išla. Voli narod popušiti, nego imati faksa da se opere. Ako bi nekom i trebalo, gledao je da za sevtu duhana dobije cijelo paklo faksa. Ipak smo uspjeli obezbijediti nekoliko sevti. Dovolјno da se tri-ćetiri dana ima smotati po jedna uјutro i naveće. Kada smo obišli Krke, Čovrke, Islamoviće, Burnice, Jelah i kad smo vidјeli da smo ”popušili” prije nego smo i krenuli, sjurili smo u Pervane i, preko Kravice, krenuli kući. Usput smo naišli na nekog poznatіka, tako da smo malo zakaćili i ”vatrene vode”.

Na ulazu u samu Kravicu sustigao nas je kombi koji je išao iz Konjević-Polja. Zastade, otvoriše se vrata i Sado iz kombija povika da upadamo. Kombi je bio pun, tako da smo se jedva ugurali. Kada smo stigli na Avdaginu Nјivu, kombi stade, jer se dalje moralo pješke. Kroz Bratunac nisu mogla ni vozila UN-a i njihovi konvoji. Izašli smo svi. U Glogovoj je još uvijek bilo Glogovaca koji su pod nenormalnim uslovima živјeli i ćuvali poloјaje. Sa nama su iz kombija izašla i tri zarobljenika koji su trebali biti prebaćeni u zatvor u Srebrenicu. Do tada su bili u pritvoru u Konjević-Polju. Bila su dva muškarca i jedna ženska osoba. Jedan Žućo, kojeg su naši borci tako

i nazivali, bio je u malo boljem stanju, starosti oko dvadeset pet godina, a drugi muškarac po izgledu je bio tek možda punoljetan, kao i djevojka. Njih dvoje su bili u katastrofalnom stanju. Kod ovog drugog muškarca je vrat bio kao u tukavca. Valjda od gladi. Kod djevojke su noge bile kao čačkalice. Krenula je kolona pješke po kaljugi koja je i sposobnom bila jedva savladiva prepreka. Na nogama djevojke su bile neke potpečene cipele koje je jedva vukla za sobom. Očito da se neko namirio na bolje, a njoj dao samo da nešto ima na nogama. Nije ih niko maltretirao, čak su Žuču hvalili da je Žučo naš i da je u Konjević-Polje doveden sa poluautomatskom puškom koja nam je bila neophodna. Nisam znao, a nije me ni interesovalo kada su zarobljeni. Ali, kako je put odmicao, sve me je hvatala veća i veća žalost. Znao sam koliki je broj nedužnih civila, nedužne djece, zarobljenika, prodefilovalo kroz četničke ruke i kakve su sve muke prošli ali ja sam o njihovoj patnji samo mogao da se duboko uživim da bi sebi stvorio sliku takvoga stanja. Muka kroz koje je prolazilo ovo troje zarobljenika me vratila u realno stanje kroz koje su muke prošle hiljade nedužnih bosanskohercegovačkih patriota, djece, žena, staraca,... Upitah zarobljenike je li im teško ići ali oni, očito navikli da odgovaraju da nije, i meni tako odgovoriše. Kažem našim da malo predahnu, da bi se i oni odmorili, pa da nastavimo dalje. I sam sam bio gladan ali sa sobom nisam imao mrvu hljeba, a da sam je imao, dao bi im. Išao bih i prije njih do kuće da im šta iznesem ali, vjerujte, da nemam ni za sebe. Poslije Derviševca, rastasmo se, da ne gledam bespomoćnu ljudsku muku, tako da smo produžili nas trojica. Bio sam pod dubokim dojmom onoga što sam vidio. Najteža činjenica koja me ophrvla je bila što sam znao da će djeca glavnih kreatora rata sigurno preživjeti, da će ih ljudska stada kojim pripadaju i poslije rata uvažavati, a da obične smrtnike niko neće nikada spominjati.

Nakon skoro dva mjeseca upitah Sadu:

"Boga ti Sado, šta bješe sa ono troje koje je u Srebrenicu sprovedeno iz Konjević-Polja?" "Ne znam ni ja pravu istinu ali, izgleda, da su pobijeni!", reče mi Sado, a ja nisam imao ni snage ni potrebe da ga bilo šta dalje pitam.

Ono troje ostade mi sinonim za hiljade mojih sunarodnika, postaše mi simbol ljudske patnje. Miloševiću, Karadžiću, Krajišniku, Koljeviću, Mladiću, Gali, Mejdžore, jebem li vam djecu! Jebem UN, Savjet bezbjednosti, u ime ono troje Srba koji su za mene postali paradigma stradanja hiljada Muslimana! Neću da vjerujem da je ono troje ubijeno! Hoću da vjerujem da je razmijenjeno, hoću da se naslađuju daljom mržnjom i da živi kliču Draži, Radovanu, Slobi, Ratku! Hoću da živi upotpunjuju narod koji bivstvuje u zabludama i koji svoje bivstvovanje pothranjuje mržnjom. Želja mi je da u sopstvenoj mržnji nestanu!

Kada je krenula agresija, jedna od rijetkih žena koja je uzela pušku i sa svojom braćom krenula u akcije bila je Zuhra Hodžić iz Klanca. Nakon jedne akcije, u opštem metežu, naišla je na jedno srpsko dijete. Uzela ga je i pvela kući u Klanac. Okupala ga, nagračila i više od dva mjeseca njegovala kao dio svoje porodice. Kako je kod svakog vladala opšta neimaština, Zuhra je preko nekih naših ljudi stupila u vezu sa Bratuncem i dogovorila termin o predaji djeteta. Odvela ga je na Žuti most, liniju razgraničenja sa Bratuncem i predala njegovim roditeljima. Zuhra je sa puškom u ruci obavila svoj dug prema domovini ali je svojom gestom prema srpskom djetetu obavila nekoliko dugova. Dug prema domovini, dug prema Bogu i dug prema obrazu sebe, svoje porodice i svog naroda. O ovom gestu pričala mi je Zuhra:

”Ibrane, bilo je lijepo! Sa nama se srodilo. Jebalo majku, zavoljela sam ga kao da sam ga rodila! Kada sam ga na Žutom mostu predala, bilo mi je jako žao, tako da mi je došlo da plačem!”

Na predaji djeteta, Zuhri je neprijateljska strana uručila i neki paket. Zašto ovo pišem? Zuhra – heroj za mene je ostala pojam srebreničkog ”čojstva i junaštva”. Zuhra, žena – borac, BiH brani sa puškom u ruci ali istom puškom brani i bosanskohercegovačku čast.

Pravi ratnici u borbi su vukovi ali odmah nakon borbe postaju janjci. ”Jajare”, u najnovijim maskirnim uniformama, najžešći su borci u zatvorima i magacinima.

UBISTVA U BROŠEVIĆIMA

Nakon nekoliko dana od odlaska na prostor Konjević-Polja, stigao sam u Srebrenicu. Sreo sam se sa prijateljima. Poslije uspješnog sijela i korisnog razgovora o mnogim temama koje nas slamaju, ostao sam na konaku. Nakon prespavane noći u gradu, tumarajući umorani sa Donjih Potočara prema kući u Gornjim Potočarima, susreo sam Kemu sa Pali koji je žurno išao i preko prsa nosio muškomitraljez M70. Nikada ga nisam volio sresti, jer sam od njega uvijek mogao svašta očekivati, samo ništa pametno. Kemo se samo u prolazu sa mnom pozdravio što je više podsjećalo na neko neidentifikovano mrmljanje. Nastavio sam dalje prema kući ali me ispod Naserove kuće susrete Ibran Planić koji, sav izbezumljen, stade:

”Slušaj, ja odoh na Rijeku, poginuo je Semir! Pazi, nemoj da te puno interesuje!? Poginuo je i Šaćir u Broševićima, ubio ga Kemo! Ne znam ni ja sve pojedinosti, ali idi i ne zanimaj se!”

”Ostao sam skamenjen! Ta vijest je izazvala, kako žalost i strah, tako i

nedoumicu. Nisam mogao da izdržim, tako da sam krenuo u Broševiče. Iznad Jusine Luke sretah se sa Sadikom sa Šušnjara koji je uspaničeno išao.

"Gdje si to pošao?", odmah me upita Sadik, kao da je znao kuda sam naumio.

Pošto mu rekoh gdje idem, uhvati me za ruku, i nastavi:

"Hajde odmah nazad, jesi li normalan, ne idi na 'izjedenu glavu?!'"

Put je bio zameten u snijeg i samo je jedna stazica bila prohodna. Poslušah nerado dobronamjernog i iskusnog Sadika, pa sa njim krenuh nazad kući. Usput Sadik nastavi:

"Šuti, mogao sam poginuti, ni kriv ni dužan! Ispod Derviševca sreo sam Kemu koji je samo nešto zvjerio i okretao se, ponašajući se krajnje čudno. Pozdravih se i pitah ga kud je navalio, a on mi reče da treba na jedan vojni zadatak u Cersku. Kada sam došao do pod Broševiče imao sam šta i vidjeti. Pred mojim očima je Dilaver, Šaćirov brat ubio Semira. Kemo i Semir su naišli kroz Broševiče i Kemo je na cjepalu, dok je sjekao drva, vidio Šaćira. Odmah je otvorio vatru i Šaćir je ostao na licu mjesta mrtav. Kemo je odmah produžio putem prema Derviševcu, a Semir je sjeo na panj pored puta. Kada je Dilaver vidio da je Šaćir mrtav, zgrabio je pištolj i potrčao prema Semiru. Semir se praydao da on nije ništa kriv, a Dilaver je zgradio za vrh Semirove puške, oteo mu je i sa nekoliko hitaca izrešetao Semira. Bio je tu i Fehim iz Broševića ali je Fehim iste sekunde razgulio niza stranu. Dilaver je pucao i za Fehimom ali ga nije pogodio. Bog te stvorio, zamalo i ja ne izgubih glavu! Vraćaj se nazad, jer vidiš da je ovo sve da Bog sačuva!?"

Sa Sadikoma sam došao do moje kuće i ostao, a Sadik je produžio u Srebrenicu, da, ako uspije, kupi kakvih namirnica. Nakon izvjesnog vremena, pomolio se TAM-ić na kojem je bio Naser sa mitraljezom 84-om. Smajo Mandža sa ručnim bacačem PLG, neki Čelo iz Voljavice, i ne znam koji još od Naserove fele. Od moje kuće "tamić" nije mogao dalje, jer je snijeg bio do koljena, a put nepročišćen. Nastojali su dalje, ali nije išlo. Istrčao sam iz kuće i mahnuo da stanu, uz povike:

"Stanite, ne srljajte!?"

Naser je kao drčna i zapjenušana drkadžija povikao:

"Šta je 'ajare' jedne, šta ste se uhvatili!? Hajmo gore, sada ćemo ih sve pobiti!"

Pokušavao sam da ga urazumim ali kada sam vidio da ne ide, samo sam uzvratio:

"Idi u pičku materinu! Dabogda izginuli!"

Malo se pokunjio, poskakali su sa "tamića" i prema Broševićima produžili pješke.

Semira su na nekim saonama dovukli mrtva. Kada su zastali ispod moje kuće, otkrio sam ga i pogledao. Semira je trebalo prenijeti do njegove kuće koja je bila udaljena stotinjak metara. Već je stigao njegov amidža Šaćir Šahić, a Semirova majka i otac su bili u kući i nisu ni znali za konačan epilog. Zajedno sa njegovim amidžom Šaćirom zapala mi je nezahvalna uloga da njegovom ocu Selmanu saopštim tu vijest.

Kada sam ušao u hodnik kuće, Semirov otac Selman je istvčao iz dnevnog boravka sav zajapurer.

"Selmane, Semir je teško ranjen, ne znam hoće li preživjeti!", uspio sam izustiti.

Istrčala je Semirova majka Zehta, koja je pomagala na sav glas. Selman, sav izbezumljen, kao da su oboje izgleda znali gdje je i na koji je zadatak pošao, u afektu je bučno izustio:

"Neka je, govorio sam mu da se kloni te bande! Nije me htio slušati. Šta će on sa Kemom!?"

Izašao sam sa dojmom da su tako nešto i očekivali. Okupilo se dosta naroda, unijeli smo Semirovo tijelo, ali sada nas je zanimalo novi ishod iz Broševića. Krajem dana smo saznali da je Naser sa svojom ekipom uhapsio Dilavera i Gumića, te da su odvedeni u Srebrenicu u policiju. Nakon nekoliko dana, Gumić je pušten, a Dilaver je ubijen u policiji. Majka Hana je, saznavši da je poslije Šaćira izgubila i Dilavera, otišla u Srebrenicu sa konjem i uzela sinovljevo tijelo. U Broševiče ga je odnijela na konju, prebačenog preko samara. Većina nije imala hrabrosti ni da ide na dženzazu. Čuo sam od nekih da je Hašim hodža iz Milačevića, koji je gasulio Dilaverovo tijelo, pričao da je bio iznakažen, polomljenih ruku, izmecan, da se na njemu najbrutalnije življavalo. Počele su se kasnije ispredati priče ko je počinio ovo brutalno ubistvo? Pominjao se Kemo, Naser, Semirov brat, ali nikada nije izašla na vidjelo zvanična verzija. S obzirom da je ubistvo počinjeno u stanici policije, logično je da tu tajne nema. Nakon Semirove dženzaze, moja strina Rahima je navečer otišla na tevhid kod Semirovih. Kada se vratila, pričala je da je Semirova supruga, plačujući govorila:

"Rekla sam ja njemu da ne ide! Noć prije su se on, Kemo i Naser nešto dogovarali."

Očito da ništa nije bilo slučajno i da je postojao neki dogovor.

Nekako u tom periodu, u Srebrenici je, nakon jedne pijanke i sijela, Ejub Golić, komandant bataljona Glogova, počinio faktički dvostruko ubistvo. Jednog od prisutnih na terevenki je ubio, drugi je skočio kroz prozor i nakon toga izdahnuo. Ejub Golić, kao i većina Glogovaca, zaista su bili dobri borci. Niko se od njih nije posebno isticao ali je Ejub bio prvi među

bliskom zajednicom. Naravno, kao i većina drugih komandanata, Ejub je od naobrazbe završio nekoliko razreda osnovne škole. U suštini, on nije bio ni loš čovjek ali je kao i drug, bio jako povodljiv, a, kao i većini Glogovaca, rakija mu nije bila strana, dok je u pijanom stanju bio spreman na sve. Kako je i sam Nurif Rizvanović bio porijeklom iz Glogove, nakon njegove likvidacije, za komandanta je postavljen Ejub ali je, zbog Nurifa, Glogovcima trebalo mnoge stvari činiti na volju. Naravno, nakon ovog Ejubovog zločina, nikakav proces nije ni vođen, a Ejub je i dalje ostao na čelu bataljona. Ovo navodim samo kao jedan primjer. Jedna uža grupa komandanata, koja je bila bliska Naseru, doslovno je mogla raditi sve. Pa, oni su vlast, oni imaju pravo i da ubijaju. Najveća sankcija je bila "ukor" od goreg nego što su oni.

IAKO DOBROVOLJNO NA USLUZI ODBRANE, PONOVO "MOBILIZIRAN"

U to vrijeme u dva-tri navrata je dolijetao helikopter ARBiH na prostor Srebrenice. Dovlačio je neku robu i nešto MTS-a, a sa tim helikopterskim letovima je dolazio i Osman Osmanović, Ekrem i Rijad Salihović. Uglavnom, nakon prvog leta, u Srebrenici su se počele prodavati cigare. U jednom od povratnih letova helikoptera iz Srebrenice u pravcu Tuzle krenuo je i Naserov brat Dugi, Semirova supruga i dijete, Semirov brat Admir i Kemo i tako napuštaju prostor Srebrenice. Kemo je produžio za Austriju. U tim momentima, kada oni helikopterom odlaze iz Srebrenice, u srebreničkoj ratnoj bolnici umiru ranjeni borci od prostrijelnih rana, a drugi zdravi, ni krivi ni dužni, bivaju prebačeni za Tuzlu. Baš u to vrijeme u srebreničkoj bolnici, od, na prvi pogled, bezazlenih rana, umire Sabahudin Hukić Čudin sa Osmača, dok drugi živi i zdravi lete helikopterom.

Dok god budem živ, borit ću se za istinu o Srebrenici. Neću reći da je jedino moja istina meritorna, neću je ni smatrati svojom ali ću se truditi da budem krajnje objektivni. Istina o Srebrenici je puno bolnija i teža od Velike Kladuše i Bihaća ali se cijela politička elita do današnjih dana trudila da Srebrenicu prekrije velom tajne i zaborava. Neće nikada, jer istina o izdaji se može jedno izvjesno vrijeme prigušiti, ali nikada sakriti. Nema te hermetički zatvorene posude iz koje istina o Srebrenici, i mnogim "Srebrenicama" širom BiH i Zemaljske kugle, neće iscuriti.

Prije nego što će, neki privilegovani, otići helikopterom, jedan dan sam otišao u Palučak na neki sastanak koji je bio vojnog karaktera. Okupilo se dosta momaka, a glavna tema je bila mobilizacija dodatnog ljudstva. Po sopstvenom

nahodaњу su angažirali ljude tako da se nije ni znala osnovna evidencija angažiranih. Pokušao sam im objasniti metodologiju i način kako se to radi.

"Uzmite i dajte prijedlog vi, komandiri, komandantu o neophodnim potrebama, a potrebe treba dostaviti Sekretarijatu za narodnu odbranu, koji će izvršiti dodatnu mobilizaciju? Na kraju krajeva, pa zašto smo noćima spašavali kompletnu vojnu dokumentaciju?!", pokušavao sam da im nkažem na pravilan način rada.

Kada dođeš u situaciju da ti počne pametovati Naserov brat Nedžad - Toričeli, koji ne zna ni šta je vojna evidencija, ali je u međuvremenu postao jako dobar "hapac", najveći stručnjak za vađenje ulja iz trafoa, i kada te takvi pokušavaju omalovažavati, onda je to zaista dno nad kojim se čovjek mora dobro zamisliti. Naserov brat Nedžad, kojeg je sva naša raja prozvala Toričeli, kad je upisao vodoinstalaterski zanat, bio je omiljena meta raje za zabavu. Kad on naiđe, samo neko iz raje poviče "Toričeli!". Toričeli se odmah toliko rasplače i krene, ne obazirući se, da dodatno svojim plačem izazove toliku buru smijeha. Nekad sam znao momke moliti da to ne čine.

Jedno jutro u kuću mi je došao Azem Salihović Džoni, koji je bio komandir čete u Gornjim Potočarima i rekao mi da se spremim da me mobiliše na Čauš. Pitao sam ga ko ga je poslao, a on mi je odgovorio da ga je poslao Nurzet Salihović Gurbo, Garmiš Hrubeš, komandant bataljona, inače jedini momak iz Gornjih Potočara koji nije završio osnovnu školu i koji nije bio loš momak, ali su mu se roditelji razveli, tako da je više spavao po štalama, nego u rođenoj kući. Uvijek smo gledali kako da mu pomognemo. Na početku agresije sam odmah bio pripadnik ARBiH, u Srebrenicu došao po rješenju komande Prvog korpusa, sa dolaskom u Srebrenicu odmah krenuo samoinicijativno u akcije, konstantno odlazio u Srebrenicu u Štab da bih samo, u okviru svojih mogućnosti pomogao, nosio ranjenike i mrtve, nosao municiju, ali nije vrijedilo. Sada me mobiliše Azem Džoni i Hrubeš. Pitao sam Džonija ko je to naredio Hrubešu na šta mi je odgovorio da je Hrubešu naredio Naser da me angažuju na položaje. Iako sam bio zvanično poslanik Skupštine RBiH i smijenjeni predsjednik Izvršnog odbora SO Srebrenica i čovjek koji nije godinu dana prije rata rahat prespavao da bi uradili što možemo na pripremi otpora, nikada nisam ni sumnjao da, kao i običan borac, trebam dati sve od sebe, ali ipak moram da kažem da mi je ovo nekako bilo dno da kao običan stražar i "linijaš" idem na Čauš, jer sam znao da je sve to samo produkt tendencije i izliva nadmoći. Iz principijelnih razloga sam rekao da ću razmisliti i donijeti odluku, ali im je to itekako zasmetalo. Hoće da pocrkaju zbog moje samovolje. Došao je poslije kod mene i Zekir - Zenga, komandir voda, tako da sam se sa njim dogovorio da sutradan ustanem u četiri sata i da krenemo na Čauš.

Namjerno sam se dogovorio sa Zengom, komandirod najniže formacije, da idem na Čauš, jer sam svima htio staviti do znanja da je Zenga za mene veći autoritet od Džonija, Hrubeša, Mrkog-Mandže i Nasera. Sa mnom je ustao i brat. Ja sam zadužio neku PAP-ovku, a brat je dobio puškomitraljez, tako da smo ranom zorom, sa po komadom kukuruze, krenuli na Čauš. Čauš je zaista bio najdominantnija kota iznad Potočara i Bratunca, nadmorske visine oko 900 m. Kada sam došao na Čauš, već smo zatekli neke momke na položaju. Komandir straže je bio jedan momak po imenu Redžo, rodod iz Ljeskovika. Zaista se momak trudio da odradimo svoj posao kako treba. Došli smo do jednog rova koji je bio vrlo plitak, s obzirom da je vrh Čauša bio stjenovit, tako da su jedva tri čovjeka mogla stati u njega. Preko brisanog prostora, na razdaljini od dvjestotinjak metara, je bila neka devastirana štala, improvizovano pokrivena. Odgovorni komandir za tu zonu odgovornosti je bio Mevčo sa Likari, koji je zaista bio, ne znam sam, da li hrabriji ili uljudniji. Kada su krenula masovna granatiranja, sakrili smo se u improvizovanu štalu, tako da smo se samo hvatali za glavu i čekali kada će granata eksplodirati. Na svaki zvuk tupog "tak", koji je dopirao sa Zvijezde koja je bila preko 500 m nadmorske visine ispod Čauša, stegli smo se i očekivali prasak. Ono što je bilo posebno žalosno je to što se sa Čauša Bratunac doslovno mogao "razvaljivati" granatama ali mi smo samo tu mogućnost doživljavali sa čežnjom u sebi i pogledom na Bratunac. Cijeli smo dan tako izdržali ali nisam se mogao načuditi da na tako važnoj koti treba ljude dotjerati i bukvalno ostaviti kao na livadi. Taj dan mi je dobro došao kao dodatno iskustvo da sagledam kompletnu organizaciju i da se uvjerim u klasičnu improvizaciju. Znao sam da je bilo slučajeva kada se razrađuje akcija u Štabu, da upadnu neki i pocijepaju karte, sa riječima "šta to pametujete", a na upit istih "pa, kako to oni misle", uslijedio bi odgovor "u vrstu, i dimi kako smo i naučili?" Nije ni čudo što je Srebrenica do tih dana trpila takve gubitke, jer sam to već vidio na Čaušu ali je isto tako bilo evidentno da ni na Čaušu, ni Buljimu, ni na Biljegu, Poljaku i drugim najisturenijim položajima nije bilo paradera sa maskirnim uniformama. Oni su bili najveći heroji oko Opštine, Robne kuće, Štaba, zatvora, noćnih terevenki, ili, eventualno, nekih magacina koji su njima bili dostupni. Odradio sam sa bratom i Čauš, te im stavio do znanja da sam otišao samo da im dokažem da sam u mogućnosti otići bilo gdje ali da nisam dio ovakve vojske i da mogu samoinicijativno ići bilo gdje ali samo po naredbi sopstvene savjesti. Ipak, taj dan Čauš mi je bio, doslovno, zabava. Sa ekipom, među kojom je Sevd, i rat mora da bude zabava. Poslije pada Kravice, prostor Konjević-Polja, Cerske i drugih dijelova slobodne teritorije nadlijetali su četnički avioni i bacali letke. Iako nikada nisam letke držao u ruci, pokušat ću se sjetiti njihovog sadržaja:

"Vi ste izdati od svojih! Ovo nije vaša planirana teritorija! Na ovim prostorima nemate šta tražiti! Imate rok tri dana da prodete do slobodnih teritorija bez bilo kakvih problema! Nakon tog roka, gledajte kuda ćete!?"

U tom periodu je sa prostora Konjević-Polja i Cerske, u pravcu Tuzle, otišla je koja hiljada ljudi. Dosta je ljudi krenulo i iz Potočara, uglavnom izbjeglica, koje su se žive i zdrave javile iz Tuzle. Nakon što je napustio Goražde, Hadžo Efendić, pored toga što je postao potpredsjednik Vlade RBiH, još pred rat je imenovan za direktora Centrale SDA. Po funkciji kao direktor, bio je automatski i član Predsjedništva Stranke. Nakon mnogo godina, na jednom našem dužem susretu, Hadžo mi priča:

"Alija je nekoliko puta i sam prisustvovao sjednicama Predsjedništva Stranke i svaki put spominjao Srebrenicu, govoreći da je treba pustiti kraju, da nam ne treba i da je treba mijenjati za Vogošću, jer, kako reče, tako bi se i Sarajevo malo rasteretilo i faktički deblokiralo. Pored toga, ako bi se spomenula Hercegovina, njegov komentar je uglavnom bio da mi trebamo dići ruke od Hercegovine i taj dio teritorije prepustiti. Kako je znao reći, "šta će nam taj, dole, kamenjar!"

Očito, ti leci koje su bacali Srbi, nisu bili samo plod njihove mašte. Oni su bili samo realizacija tajnih planova o podjeli BiH, ali za svaku konačnu podjelu, ili preciznije rečeno, nestanak BiH, morao se na svakom pedlju BiH dogoditi planirani haos.

Nakon svega, samo mentalnom slijepcu može biti nejasna uloga Alije Izetbegovića, čovjeka koji je "doveden" da završi posao sa BiH i ostane zabilježen kao njen posljednji predsjednik, koji se od predsjednika pretvorio u običnog "trgovca bošnjačkim glavama i donatora bosanskohercegovačke grude." Njegova misija će ostati zabilježena zlatnim slovima u srpskoj historiji, jer historija je dosta "slijepa" i u čitavoj lepezi ljudi koji su radili na dugoročnom procesu ona najviše pamti posljednje, one koji završavaju projekat. Garašanin je prvi tvorac projekta, a nakon više od dvjesto godina, Milošević je predzadnji, dok je Izetbegović najautentičniji završni izvođač ovih radova. Agresija i rat, kao vješto planirani haos, dodatno su mu poslužili da cijelim svijetom "prosi" na patnji državotvornog bošnjačkog naroda, kojeg treba svesti na neku vjersku skupinu, a svom "princu, princezama i njegovim ženskim i muškim snahama" konačno u vene ubrizgati "plavu krv". Alija Izetbegović, kao najveći grobar u povijesti bošnjačkog naroda i njegove domovine, ujedno se pretvorio u najvećeg izdajničkog "Al Caponea" čiji "lik i djelo", nakon što se upokojio, sija najsajnijim sjajem. Opstanak bošnjačkog naroda je jedino moguć ako njegov "saj" pretvori u "tamu". Njegova se vatra mora ugasiti, jer ljudi prije oslijepe od velikog sjaja, nego od realne tame.

AKCIJA NA JEZERO I SKELANE

Nakon nekoliko sedmica od akcije na Kravicu, uslijedila je akcija na kompletan prostor Skelana, najpogubnija i najpromašenija akcija koja će biti i posljednji naš napad. "Istopile" se zalihe hrane iz Kravice, tako da se moralo dalje, jer je pojeden sav zažam (osušeni otpad poslije cijedenja jabuka za pekmez) i koćanje od okomljenog žita. Pored toga, i Skelanci su insistirali da se definitivno ide u oslobađanje Skelanskog područja.

Kada sam bio dijete, uživao sam u pričama daidže Rame koji je preživio Drugi svjetski rat. Nikada ga u životu nije interesovao bilo kakav komoditet, velika kuća i namještaj, ali nikada nije mogla godina proći bez usijanog polja pšenice. Napunjena okna u hambaru nikada nije dao načeti da se nosi u mlin na meljaju, dok se ne skine rod od tekuće godine. Kada se nalivaju okna tek požnjevene pšenice, tada se prazne okna od prošlogodišnje žetve i pšenica se tjera u mlin, a na njeno mjesto dolazi tek prispjela žetva koja mora mirovati i čekati narednu godinu. Bio je tako teatralan govornik da je svoje priče pretvarao u pozorišne scene. Ustajao bi na noge i, između ostalog, govorio:

"Nikad rat nije na prvom mjestu dobilo oružje i municija. Svaki rat je dobijala hapa. Bez hape nema rata. Kada rat počne, mnogi će se otimati za puške, neće puno vremena proći, pušaka će biti napretek, ali će tada nastati najveća borba za hapu."

Zaista, bio je upravo. Poslije izbjeglištva iz Žanjeva u svoje rodne Osmaće, sve je patnje doživio, ali nije dočekao kraj. Granata, ispaljena sa obronaka Tare u Srbiji, koja je vazdušnom linijom udaljena oko dvadeset kilometara, direktno ga je pogodila. Prije nego će biti sahranjeni njegovi posmrtni ostaci, jedva su od njegovog tijela sakupiti jedan škaf.

Na dan početka akcije spremio sam se i sa amidžom Ibrahimom i Sadom krenuo u akciju, iako sam znao da će to biti naš posljednji trzaj. Došao sam pod Osmaće i ostao jedno izvjesno vrijeme sa amidžom, a Sado je otišao do na Vitez, jer je bio zadužen za tenkovsku jedinicu. Ispod Osmaća se skupila i "hala i vrana", po mojoj procjeni negdje oko hiljadu i po duša, pripadnika "divizije hapaca", koji su kretali u svaku akciju sa rusacima na leđima. Poneki su imali i naoružanje, uglavnom lovare ili poneki "šamjser" i automat "dobošar", koji su već u Srebrenici bili prevaziđeno oružje za prave okršaje. Skup pod Osmaćama je podsjećao na početak igranke, sa stalnim iščekivanjem da li je došao vakat i da hapci krenu? Kako su borbe već poodmakle, najednom se začuo tupi zvuk aviona dvokrilca koji je išao tačno iznad glava okupljene mase. Sve je nagnulo pod jedan most na Jadru ili u neke propuste. Ja sam oblijetao kao pomamljeni ker ali nigdje nisam mogao pronaći skrovište. Uvukao sam se

pod neku malu jeliku, samo da bih u snijeg urovio glavu kao noj u pijesak, da ne vidim jada. Kad god bi se okrenuo i pogledao prema nebu, avion kao da je stalno bio tačno iznad mene. Srećom da nije tu istresao tovar, tako da sam konačno preznojen odahnua i poslije toga odmah napustio HPO diviziju i krenuo na Vitez do Sade, na naš tenk. Bilo mi je bespotrebno da budem pod Osmaćama, jer sam krenuo u akciju, a ne u potragu za hranom. Kad sam se probio do tenka, Sado se iznenadio kad sam se pojavio. Na Vitezu je bio jedan tenk T55, a drugi tenk T34 je bio na Tokoljačkom brdu. Na tenku sam izdržao cijeli dan. Kompletно područje Osata je doslovno gorjelo. Zgrada pošte na Kragljivodi je toliko izbušena od granata raznog kalibra, da sam jednostavno bio zatečen koji je smisao tolikog granatiranja.

Perućac, Mitrovac, Tara, Brda iznad Bajine Bašte... Sa prostora cijelog graničnog pojasa Srbije je toliko granatirano, tako da bi čovjek rekao da neće ostati ni liska na drvetu. Naše snage su se već obrele u dubini neprijateljske teritorije, tako da je glavna neosvojiva četnička kota Jezero bila okružena sa svih strana. Iz pravca Srbije je kompletan prostor Osata, pa i šire, tuklo najmanje četiri stotine artiljerijskih cijevi. Nije znao ni brat za brata.

Nakon par sati provedenih na Vitezu, znog nečeg sam morao preko šume otići ponovo do Kragljivode, koja je od položaja tenka bila udaljena oko pola kilometra. Ponovo sa Tare sastavi salva granata na Kragljivodu, a jedan manji geler pogodi jednog momka koji je išao pored mene. Nabrzinu, sa još jednim momkom, svukoh mu pantole, te mu iznad rane, koja nije bila velika, ali je dobro krvarila, napravih podvez. Uzeh njegovu pušku, a ovaj drugi momak njega pod pazuhu, te ga izbavismo do iza Kragljivode. Momak je bio iz najuže ekipe Nedžada Bektića, koja je bila sklona mnogim sumnjivim radnjama, samo ne istinskoj borbi. Jedne prilike, ni kriva ni dužna, isti taj momak, koji je među okupljeni narod oko mene ubačen od strane mafije, počeo me na srebreničkoj pijaci nešto kao provocirati.

"Kako te nije sramota!? Prije svega, u akciji na Jezero i Skelane si, uglavnom, gluhario, a kad te pogodi geler, ja sam te previo i nosio!", pokušah da ga postidim.

"Nije istina da si me nosio! Ti si nosio moju pušku!", odgovori bitanga.

I pas ima stida, ali bitanga iz Karačića - nema.

Nakon provedenog dana, odlazili smo kući i ranom zorom se vraćali sa "zastavom" na položaj. S obzirom da smo raspolagali sa nekoliko granata, naši tenkisti su samo ograničeno "pod vatrom" držali kotu Jezero, sa kojom smo bili, kao po pješadijskom žargonu, "prsa u prsa". Ova bitka je doslovno bila najdirektniji okršaj sa Srbijom. Avioni sa Ponikava, sva raspoloživa artiljerijska sredstva sa teritorije Srbije su tukla neprestano, uključujući zapaljive napalm

bombe. Zeko sa Osmaća, koji je dužio tenk T34, toliko ga je volio da je nastojao da bude i vozač tenka i punilac, nišandžija i palilac. Bio je sa njim na Tokoljačkom brdu, a kad sam sa Sadom otišao do Zeke, od bijesa, iako sa nekoliko granata, nije mogao a da ne uzvрати tako da je i on okrenuo nekoliko projektila prema Bajinoj Bašti. Pričalo se da je Zeko, kad je tenk dovukao iz Sasa, oprobao ga na Osmaćama, ali da se nije udaljio dovoljno od kuća, tako da su od detonacije popucala sva stakla na obližnjim kućama.

Po nekim izvještajima smo znali da se borbe vode i na samim Skelanima i da ima puno poginulih. Nakon drugog dana, po povratku kući, jer je Sadu strahovito zabolio zub, iznad Srebrenice je gorjela šuma prema Guberu. Gorio je i Čauš, a pukla je i vijest da su četnici ovladali Čaušom, što je bilo pogubno za kompletnu Potočarsku dolinu. Pri jutarnjem povratku na položaj, na Bibićima smo sreli jednu ekipu od tri-četiri Bacučanina koji su za sobom vodili dvije krave. Oni su za sebe okončali uspješno akciju.

Po dolasku na tenk, nastavili smo osmatrati i pratiti situaciju, povremeno djelujući. Dolazile su kontradiktorne vijesti. Naser je sa svojom ekipom bio na Kušićima, Ahmini su bili direktno na Skelanima. Narod, kao stihija, probijao se kako bi se domogao hrane. Neki preko Bukovika, a drugi preko Ćosića. Nekoliko desetina ih je stradalo. Neki snajperista je pobio desetak naših civila, ali je poslije toga uhvaćen. Bio je iz Šapca, ali je i on skončao na prostorima Srebrenice.

Nakon trećeg dana mog bivstvovanja na Vitezu sa tenkistima, začula se vijest da je ispod Kušića u borovoj šumi poginuo Mujo Bektić, koji se smatrao alfom i omegom odbrane Sućeske. Iako je na sebi imao pancir, čuo sam da je stradao od snajpera. Mujo je zaista bio ratnik, tako da se i sama njegova pogibija dovodila pod znak pitanja. Mnogi su počeli da pričaju da je Mujo nekim i smetao, tako da ne mogu dušu topiti, ali je samo istina da je ova akcija odnijela i Muju.

Konačno je pukla vijest da su četnici napustili kotu Jezero i da su se probili preko Drine u Srbiju. U svom pohodu prema matici, naišli su na našu skupinu koja je bila spremna na pokret u potragu za hranom, tako da su u svom pohodu ostavili desetak mrtvih. Krenuli smo prema Jezeru, a kad smo pristigli do centra, na Jezeru je vladao opšti haos. Naša vojska je srljala na sve strane. Između njih se uplela neka baba, koja je imala preko osamdeset godina, tako da ni sama nije znala ni kud ni kako. Neki su je zastrašivali sa riječima "sada ćemo te zaklati", ali je baba doslovno bila izgubljen slučaj. Bila je sva mokra, tako da sam imao dojam da je izvršila i malu i veliku nuždu. Prišao sam nekim našim momcima, te ih zamolio da je puste kraju. Znao sam da joj neće ništa, ali, ipak, sam ih zamolio da je ne straše i da je nekako zbrinu?

Iza četnika na Jezeru je ostalo dosta MTS-a, jer su škola, prodavnica i kafana na Jezeru očito bile kasarne. Ispod samog Jezera je iza njih ostao devastiran tenk T55, kojem su bile oštećene gusjenice i izvađen zatvarač. Kako je na Jezeru vladao opšti haos, molio sam bilo koga da uspostave neki red, jer sam očekivao masovna granatiranja, ali na svu sreću do njih tada nije došlo. Vratio sam se na Kragljivodu i već je padao mrak.

Na kamion smo tovarili naše mrtve, ranjene, zarobljene, narod i njihove uzlovce. Znam da smo na kamionu dovezli tijelo Nurice iz Bratunca, koji je uspio doći iz Tuzle kada je nestalo oko osamdesetak ljudi. Od zarobljenih je bila jedna starija žena sa maloljetnim djetetom, a sa njima muškarac koji nije progovarao ni riječi, tako da je izgledao kao retardirana osoba.

Kad smo sa kamionom stigli pred bolnicu, istovarili smo poginule, a zarobljenike smo predali vojnoj policiji. Na kamionu je ostalo tijelo Sadika Hodžića - Bećara Bećirovog iz Lehovića, tako da smo dalje produžili do u Broševiče. Sa još jednim sam u neko doba noći istovario Bećarovo tijelo i iz Broševića dovukao neke iz Lehovića da preuzmu tijelo. Na sredstvima informisanja su bili svakakvi izvještaji. Jedno samo znam, akcija na Skelane nam je "pozobala" preko pedeset pravih boraca, a o civilima niko nije ni vodio računa. Iako smo zarobili dosta MTS-a, bilesi, i haubicu, minobacače, i mnogo štošta, akcija na Skelanima je ostala početak našeg kraja. Mujo, Deba, Adem, Hitko, Rešo, Keko, Beća, Almaz, Mirza, Nurica, Mijač, Almaz... Katastrofa! O ranjenim je suviše i govoriti. Božijim čudom, prije svega zahvaljujući sopstvenoj supruzi koja je bila medicinska sestra, a ujedno bila u akciji, uspio je teško ranjen preživjeti Sova sa Joševe.

Sutradan sam otišao do Srebrenice, hodao kao lud, sabirao utiske da čujem još koju informaciju, ali nijedne dobre. Na kraju sam krenuo pješke kući, a kod igrališta me sustigao "kombi". Zastadoše! Ušao sam i sjeo bez riječi. Na prvom sjedištu Naser. Svako šuti, niko ne progovara. Izašao sam bez ijedne riječi, jer je svaki komentar bio suvišan. Teritorija Jezera je bila prepuštena Skelancima na čelu sa Ahmom Tihićem, da je brane ako im treba, tako da su ostavljeni na milost i nemilost.

NEPOŽELJNI OBRAZOVANI MLADI OFICIRI

Iako mi je za svim poginulim bilo više nego teško, moram ovotn prilikom spomenuti Almaza Hasanovića. Početak agresije ga je uhvatio u Beogradu na završnoj godini Vojne akademije. Iako sam uvijek prezirao oficire JNA, Almaz je bio tek završna godina i nije imao priliku da bude ideologizirani oficir. Početkom maja uspio je da pobjegne iz Beograda i stigne do slobodnih teritorija Srebrenice. Mlad, sposoban, pun vojničkog znanja, poginuo je na Skelanskom mostu sa puškomitraljezom M53 u ruci. Neki su govorili da je na mostu ostao teško ranjen, pa su se počele ispredati priče da je na liječenju u Užicu. Mladi i obrazovani oficir, pun znanja gine na samoj granici Republike BiH sa muškomitraljezom u ruci, kao običan borac, a za to vrijeme u Srebrenici komandanti nekih od brigada, koji se ljepše potpisuju sa otiskom prsta, jer im je olovku teže nositi od lopate. Kad se jedan Jahić, obrazovani oficir, javio da pomogne koliko može, a bio je stručnjak za sisteme veze, dobio je pušku i liniju na Likarima. Dovoljna je ova istina da se vidi jedan od uzroka i razloga zbog čega je Srebrenica kapitulirala 1993. godine. U Srebrenici je i direktnim metodama i posredno cijelo vrijeme "ubijana pamet". Jedini, tek svršeni oficir, koji se uspio ugurati među srebreničku vojnu "elitu", bio je Nedžad Bektić. Nije mi ni čudo što je uspio zauzeti bitno mjesto. Po čudi i manirima, on se, ustvari, našao u okruženju kojem je pripadao.

POČETAK KRAJA SREBRENICE

U samoj Srebrenici i dalje ista slika! Samovolja, izživljavanje, maltretiranja...! Otvoreno se vidi da je "vojna hunta" i vlast i policija i tužitelj i sud i izvršitelj. Pojedina premlaćivanja su stvar individualnog odlučivanja onih koji raspolažu o životu i smrti. Tako sam načuo da je Zulfo Tursunović premlatio Hasana Bećirovića na polumrtvo ime. Hasan je uvijek nosio naočare sa velikom dioptrijom, tako da je ostao i bez naočara. Nisam mogao da vjerujem u mnoge priče, ali jedne prilike kad sam se zadesio ispred Doma kulture u Srebrenici, naišao je kamion FAP13, koji se odjednom zaustavio. Iz kamiona je izletio Zulfo Tursunović i dograbio neku ženu koju je munjevito premlatio da nije znala ni gdje se nalazi. Ostao sam zaprepašten! Počeo sam da vjerujem mnogim pričama koje sam do tada čuo. Pitao sam neke za povod premlaćivanja. Rekli su mi da je navodno žena iz Sućeske i da joj je poginuo čovjek, a da ona ostavi djecu i side u Srebrenicu, pa je nema po dva-tri dana. Vjerovatno se dala "u promet". Nisam provjeravao da li je to istina, ali, ako je

zaista tako, počeo sam Zulfu i da pravdam.

Povremeno sam odlazio u Srebrenicu samo da bih se mogao vidjeti sa dragim ljudima. U jednom povratku iz Srebrenice, naišao sam u Potočarima pored jedne dežurane sa Sadom po kojoj su se muhali tipovi sa kojim se bilo najbolje nikad u životu ni sresti. Ispred dežurane je gluhario Čade koji je naglas pričao, kao za sebe, sa željom da njegove riječi čujemo ja i Sado:

"Počistili smo što je trebalo, još samo treba počistiti nekoliko naših tipova i da završimo posao!"

Nisam puno pažnje pridavao takvim osobama, ali je očito da su se te riječi odnosile na mene i na Sadu, mada sam uvjerenja da to nisu bile Čadetove riječi. To je bio stav srebreničke zločinačke halke. Istina, Čade je samo jedan od primjera koji su bili slučajevi za patologiju.

Kako se situacija usložnjavala, očekujući četničku kontraofanzivu, pri jednom susretu sa Sadom, poslije njegovog povratka iz Srebrenice, reče mi:

"Danas sam pričao sa Alijom! Bio je i Naser sa mnom. Rekao sam mu ako ne uslijedi neka konkretna pomoć, neka na nas ne računaju, niti ćemo mi računati na njih!? Ko im jebe mater, formiraćemo mi ovdje našu državu!"

Od Alije nisam ništa dobro ni očekivao, ali me pomalo zabrinuo Sadin komentar, s obzirom da se situacija sa Abdićevcima sve više usložnjavala. Zaista me počeo da hvata strah da i nama ne prijeti neko proglašenje autonomije, s obzirom da je već formirana neka "Subregija". O Aliji sam imao svoj stav, bio je očajan, ali me sve više počeo da zbunjuje odnos prema instituciji predsjednika predsjedništva Republike BiH. Mi smo već u glavama mnogih davno otpisani, ali ako im za to damo direktan povod, jedva će dočekati takvu priliku. Pojedinci su u Srebrenici znali neku budalu obući, staviti mu kravatu i vodati ga po Srebrenici i predstavljati kao Aliju Izetbegovića. Bojao sam se da nam se sve ovo ne obije o glavu.

PAD ZVORNIČKE KAMENICE I CERSKE

Slušajući informativne emisije, sve je bilo izyjesnije da će se sa Srebrenicom uspostaviti "zračni koridor", tako da će avioni NATO-a početi isporučivati hranu zračnim putem. Glad je bila toliko uzela maha da je narod sve više i više hvatala bezvoljnost, pa je jenjavao i borbeni duh. Prve isporuke iz aviona su bile na prostoru Cerske, a nakon žudnog iščekivanja uslijedili su prvi padobrani sa hranom i iznad Srebrenice. Kada je uslijedila prva isporuka, bilo je slučajeva da su naši borci napuštali linije i išli u potragu za paketima. Sretni civili su dolazili do plijena, ali se umiješala Vojna policija koja je otimala od

naroda, ili se ljudima davalo na znanje da se paketi moraju predavati u Štab.

Naši borci su poslije niza kontranapada od strane četnika i većeg broja žrtava, već davnih dana napustili prostor Voljavice i Zalužja. Nakon akcije na prostor Skelana, poslije nekoliko dana uslijedila je kontraofanziva iz Srbije, tako da je Ahmina jedinica, bez bilo kakve adekvatne pomoći, došla u poziciju da se mora povući prema Biljegu. Skelanski prostor do Jezera su ponovo zauzeli četnici, a Ahmo se ponovo našao pred salvom optužbi. Bilo je značajnije od strane "naserovaca" voditi kampanju protiv Ahme, nego držati prostor Skelanskog područja.

Kako su isporuke hrane avionskim putem postale sve češće, tako je sve više i više kretala četnička ofanziva. Nakon pada Skelanskog područja, prva na popisu se našla zbornička Kamenica, a nakon toga je na red došla i Cerska. Narod Cerske je odolijevao koliko je mogao, ali napadi su bili sve žešći. Vidjevši da se Cerskoj bliži kraj, oni mudriji su nastojali da se probiju do Tuzle, a neki su ostali da i dalje trpe. Uglavnom, oni koji su poslušali Ferida Hodžića, uspjeli su da se dokopaju Tuzle, a oni oko Šemse su uglavnom bili usmjereni ka Srebrenici. Nekolicina ljudi se i sa prostora Srebrenice probilo do Konjević-Polja, a odatle dalje preko Snagova do Tuzle. Tada sam ponovo stekao dojam da bi četnici bili u stanju malo i zažmiriti i puštati da narod polagano "curi" iz Srebrenice, ali dojučerašnji heroji i bukadžije su znali da bi to bio njihov poraz, tako da je u tom momentu narod najbolje bilo držati kao taoce. Nakon pada Kamenice, jedna osrednja ekipa iz Srebrenice se uputila na ispomoć Cerskoj, ali spasa nije bilo. Kompletna Cerska je krenula prema Konjević-Polju. Od neposrednih svjedoka događaja oko Cerske sam čuo da su neke kuće u Cerskoj počele da gore i prije prodora četnika do tih sela, a kao potencijalni palioci su se spominjali upravo oni koji su iz Srebrenice došli kao "pojačanje". Narod je kupio iz svojih kuća što je mogao sa sobom ponijeti, tako da je u Konjević-Polju nastala opšta pometnja.

GENERAL MORION U KONJEVIĆ-POLJU

Nakon nesnošljivog stanja, u Konjević-Polje je došao general Morion. Pokušao je da zadrži narod, ali je srebrenička komanda bila kategorična da se ide prema Srebrenici.

Nekoliko ljudi – boraca, koji su u Konjević-Polje došli zajedno sa Nurifom Rizvanovićem, mi je pričalo da im je Nurif još u ranu jesen 1992. godine govorio da, "ako dođu u tešku poziciju, u Konjević-Polje će ući general Morion". Mnogi tada nisu ni znali za generala Moriona, ali je Nurif

izgleda bio mnogo obavješteniji od drugih. Nurif je bio i suđen na Vojnom sudu JNA zbog navodnog odavanja vojnih tajni, a pričalo se da je radio za više obavještajnih službi. Očito da je vladao informacijama.

Nakon što je Morion ušao u Konjević-Polje, nastalo je strahovito granatiranje, tako da je nebrojeno civila izmasakrirano četničkim projektilima. Na prostor Potočarske mjesne zajednice nastala je opšta najezda izbjeglica sa prostora dotadašnjih slobodnih teritorija opština Zvornik, Vlasenica i Bratunac. Jednom riječju, opšta katastrofa! Svako je za sobom vukao šta je uspio pokupiti, a najbolje su prošli oni koji su imali volovsku zapregu ili konje. Ekipe iz Potočarske brigade, koje su bile raspoređene na prilazima Potočarima, su od mnogih oduzimale naoružanje, a neki su izbjeglicama uzimali i hranu. Ispod moje kuće je bila nepregledna kolona. U kasnim večernjim satima na vrata mi je pokucala jedna majka koja je za sobom vukla svoje dvoje djece. Bila je strahovita zima, tako da se samo živjeli u jednoj sobi koju smo zagrijavali, ali kad smo vidjeli promrzlu djecu, pojačali smo vatru, nahranili ih koliko smo imali i stvorili im prostora da malo odspavaju. Jutro smo dočekali u nesnosnom smradu. Haljinice od promrzle djece su toliko zaudarale na mokraću, da je u kući bilo neizdržljivo. Djeca su bila toliko promrzla da ni mokraću nisu u sebi uspijevala zadržati. Malo smo im oprali veš i stavili da se suši. Majka ove djece je pričala, naravno, onoliko koliko je znala, o svim golgotama. Počela je da priča da je tamo boravio, kako kaže, i "ovaj odavde heroj", ali da su morali da krenu. Samo što je malo odjutrilo, na vrata se pojavila nova ekipa izbjeglica, tako da smo se jedva svi utrpali u jednu toplu sobu. Jad i čemet! Novi naši gosti su bili jedan čovjek sa dvije kćerke i suprugom. Na jednom oku je nosio povez. Izgubio je oko, tako da mu je cijela strana lica bila podobro zatekla, s obzirom da je rana prerastala "na divlje". Kad su se malo nahranili i ogrijali, uzeo sam majku sa dvoje djece i lijepo joj rekao:

"Slušaj, odspavali ste, ogrijala si se, djeca su se nahranila, tako da ti je moj najbolji savjet da kreneš naniže. Naići ćeš odmah dolje i na kuću tog heroja. Ako ne bude nikog bilo kod heroja, moj ti je savjet da ideš kod njega. Kod "heroja" ne manjka ničega, djeca će ti imati sve, a ako ne budeš imala mjesta kod heroja, moj ti je savjet da se hvataš Srebrenice, jer ko u Srebrenicu prvi dospije neki će smještaj i naći, a oni koji dođu posljednji, ući će se u teškoj poziciji."

Lijepo sam ih ispratio, ali ne znam da li su navraćali "kod heroja". I druga porodica, koju sam primio, je poslije podne krenula za Srebrenicu. Golgota naroda se nastavljala i narednog dana, tako da je Srebrenica bila dupke puna.

Kad su četnici došli do Buljima, zastali su kao da su samo i imali takvu

naredbu, ali je poslije toga uslijedio napad iz nepredviđenog pravca. Dok su Ahmini pružali kakav-takav otpor na Biljegu i vapiti, Osmaćani su se već hvatali Srebrenice. Nakon pada Brežana, neki su osmaćani krompire prodavali za zlato, neki su sa Brežana pokupili i posljednji dubretnjak da dobro potore imanjanja. Kad osmaćka ekipa nije više imala ništa drugo, kopali su zemlju i vadili pišljivi kabl za vodu od pola cola. Sada, tutanj za Srebrenicu! Dok su Duda i njemu slični bili u sreću slobodne teritorije, počeli su da se zanose propagandom da će doći do Čačka, ali kad je došao na red da postanu prve linije odbrane, postali su grlice i niko ih nije mogao stići do Srebrenice. Jedinice na prostoru Skenderovića i okolnih mjesta su pružale otpor, ali bježanijom Osmaćana i povlačenjem Osarčana, ostajali su sve više u okruženju.

Pristigle izbjeglice sa prostora Kamenice, Cerske i Konjević-Polja su istog momenta upućivane da brane prilaze Kragljivodi, ali slaba nafaka. Neki je otpor pružen u dolini Jadra, ali nedovoljan, tako da su se četnici primicali prema Ljubisavićima. Kada je na red došao i sami grad Srebrenica, neki entuzijasti i vrijedne patriote su svojim tijelima branile prilaze Srebrenici. Posljednji otpor od Ljubisavića do samog grada su pružali i neki Hakijini i Zulfini momci sa grupama dobrovoljaca, ali je to faktički bila samo odbrana odstupnice. Došao na red i Petrića. Ginuli su mnogi, teško mi je padalo ovo sve, ali me je dodatno pogodila pogibija Mevće iz Krajevače.

Na prilazima Srebrenici, preko Pribičevca, poginuo je jedan major Jugoslovenske vojske.

Kad sam otišao do Srebrenice da vidim stanje u gradu, ubijenog Jugoslovenskog oficira su natovarili na neki špediter i vozali po Srebrenici, ne bi li dodatno dali neki moral vojsci, ali katastrofi i porazu nije bilo spasa. Četnici su navalili i preko Pribičevca i Kvarca na grad Srebrenicu. Pored Skenderovićana, iz Potočara su na odbranu prilaza išli momci sa šesnaest godina, mnogi su ranjeni ili izginuli, ali kad je prpa uhvatila "heroje" i paradere, već je grupa sa "Gazdom" na čelu napakovala svoje osnovne stvari i novac, te uveliko pravila plan za bježaniju prema Tuzli. Od tih "jajara" nisam ništa drugo ni očekivao. Kraj mi je bio i prije poznat, tako da se nisam puno uzrujavao. Dilectanti nikad nisu dobili rat. Rat je najozbiljnija stvar kojim se mogu baviti samo "časnici". Istina, Srebrenica je imala vojnih uspjeha koje su na svojim plećima nosili borci, najhrabriji koje je Bosna imala, ali sam bio svjestan koliko su oni bili kratkoročni i u svojoj biti lažni. Istina je i to da je okupirane prostore pod kontrolom Srba čuvala jedna slaba srpska TO. Do ove klasične srpsko-srbijanske ofanzive, Srebrenica je izgubila najveći dio istinskih elitnih boraca.

Pokušavajući sa svojim prijateljima, prije svega sa Ahmom, da vidimo šta činiti dalje, u Srebrenici sam tada prvi put upoznao Husu Salihovića,

komandanta bataljona Skenderović, koji se prilično nezainteresovano pozdravio sa mnom, jer je, iako ranjen, sve misli usmjerio ka odbrani prilaza gradu. Bio je ranjen, ruku je nosio u povezu, ali je nastojao da se ponovo vrati na ratište. Nisam tada ni pretpostavljao da ću sa Husom biti tako jako vezan u narednom periodu, ali vjerovatno i cijelog života.

Nakon okupacije Bratunca, Zvornika, Vlasenice, Rogarice, Višegrada i drugih mjesta u kojima je počinjen genocid bez bilo kojeg povoda, Jugoslovenska vojska se djelimično povukla sa tih prostora, ostavivši svu tehniku bosanskohercegovačkim Srbima, a nastavila ih je logistički i ljudski pomagati blažom dozom i ne obraćajući posebnu pažnju na Srebrenicu. Kada su osjetili da su "srebreničke legende" prešle svaki prag i postale nezajazljive, uslijedila je klasična Srbijanska ofanziva. Srbija je na slobodne teritorije udarila punim kapacitetom. Vidjelo se da mi nemamo nikakve vojne strategije kako da se branimo, jer su za naše "stratege" ukopane linije i rezervni položaji bili nešto o čemu nisu ni razmišljali. A nisu ni imali čini. Jugoslovenska vojska je donijela plan zauzimanja Srebrenice osvajajući najveće kote, tako da su preko srebreničkih brda i planina stigli iznad samog grada.

Ma, ustvari, mi smo imali jako dobre "stratege". Njihova dugoročna strategija je i bila nestanak Srebrenice, jer im je narod i teritorija Srebrenice u ratu bila samo sredstvo za veće ciljeve.

HAOS I GENERAL MORION U SREBRENICI

Dok se sve ovo događalo, jedan dan sam sa Sodom otišao prema Buljimu da sa te strane obidemo naše položaje, koji su imali ključnu ulogu za odbranu Potočara. Kada smo došli na Šušnjare, malo smo odmorili i krenuli dalje. Nakon što smo bili blizu prilaza Buljimu, na putu koji je išao za Slatinu, Sado je zastao i izvadio duhankesu. Nisam smio da ga pitam da zapalimo, iako sam znao da još ima duhana. Čekao sam da odluku donese sam. Zapalili smo po jednu i nakon duže diskusije Sado me upita:

"Raduješ li se svemu ovomu?"

Nisam znao šta da kažem, jer sam uistinu u sebi crkavao zbog ljudske patnje, ali što se tiče srebreničke bande, nisu ništa bolje ni zaslužili, jer su doslovno postali nesuošljivi.

"Niti se radujem, niti likujem, ali sam svakako Srebrenicu davno počeo žaliti, jer sam znao za ovakav naš kraj", rekao sam Sadi, ali ni on nije bez razloga postavio meni takvo pitanje.

Sado je sve više i više došao na udar od strane Nasera i njegovog najužeg

okruženja, tako da je već bio pred smjenom. Možda je već bio i smijenjen, ali je tajio, jer je već tog momenta poslove oficira bezbjednosti počeo da obavlja Nedžad Bektić. Očito da je u njemu proradio inat, tako da se počeo naslađivati i kolektivnom propašću. Vjerovatno je, pored svega, vidio da je iskorišten, potrošen i djelimično namagarčen. Poslije naše kratke pušpauze, nastavili smo dalje. Na položaju u Potoku, na putu za Slatinu, zatekli smo Hamedu i Esnafa sa Šušnjara. Poslije kratkog razgovora o stanju, nastavili smo uz kosu dalje dok se nismo popeli na Buljim. Na Buljimu smo obišli položaje koji su konačno bili solidno utvrđeni, ali, za divno čudo, sa četničke strane nije bilo nikakve vatre.

Neposredno poslije toga Sado je i zvanično smijenjen, iako nikad nije rekao da je smijenjen, nego je govorio da je napustio. Ahmo je smijenjen, tako da je došlo vrijeme nekih novih povjerljivijih momaka. U Srebrenici je nastao opšti haos. Srebrenica puna ljudi, a granate tuku sa svih strana. Nakon svega, u Srebrenicu ulazi general Morion, a ljudi svojim tijelima blokiraju njegov odlazak. I Fatimu Husejnović su aktivirali, tako da je ona postala predvodnik pionira koje je izvodila na ulicu. Tako naše nezajažljive komandante i heroje na kraju moraju da brane tijela iznemogle djece. Usred zime Srebrenica je izgledala kao jedan otvoreni logor sa vatrama vani. Morion je morao da odluči da ostaje sa narodom Srebrenice. Dok se narod smrzava na goloj ravni, Naserovi poslušnici u uzurpiranim stanovima borave kao "najnovija srebrenička aristokratija".

Nakon svega počela je da pristiže i humanitarna pomoć. Puni kamioni dolazili su u jednom pravcu, a u suprotnom pravcu su izvlačili narod. Četnici su stali na zacrtane položaje, ali su sa distance nastavili konstantna granatiranja. Nastala je opšta naježda kako doprijeti do kamiona. Hunta je odlučila da izlaze samo žene i djeca, a da sposobni ne mogu. Ipak, da bi se poslala i žena i djeca, najsigurniji način je bilo platiti. Naravno, zna se kome, s obzirom da je na prilaz kamionima "hunta" napravila pravu cenzuru. Ko je bio uporan da se domogne kamiona, znao je primiti i batine, a navodno je jednu ženu Zulfo bacio sa kamiona, tako da je žena umrla.

Definitivno, Srebrenica je kapitulirala, ali ne i srebrenička banda. Sretnici su odlazili, a oni koji su svoju patnju morali da produže, čekali su ili smrt ili neku drugu priliku. Morion je koliko-toliko stabilizirao stanje. Srebrenica je sa dolaskom svakog konvoja rasterećivana, jer je dosta ljudi bilo pod vedrim nebom. Iako hrana stiže, i dalje se skapava od gladi, tako da su noćna iščekivanja aviona i njihovih padobranskih tovara, glavna nada. I sam sam u nekoliko navrata pokušao noćnim lutanjem da doprem do lanč-paketa, ali nije išlo. Zaista, za to nisam bio ni talentovan, ali nisam se ni smio posebno

izlagati riziku, jer je tada noć bila dobra prilika za eliminaciju pojedinaca. U potrazi za lanč paketima je stradalo dosta ljudi, ima i dokazanih djela, ali to nije bilo nikome ni bitno. Jedan Srebreničanin manje, jedan problem manje.

DOLAZAK "UNPROFORACA" I PROGLAŠENJE SREBRENICE "ZAŠTIĆENOM ZONOM"

Nakon izvjesnog vremena, u Srebrenicu je ušao UNPROFOR-ov bataljon Kanađana. Preko sredstava informisanja saznajemo da je donesena i Rezolucija za Srebrenicu koja se proglašava "Zaštićenom zonom", ali saznajemo da su u Sarajevu na aerodromu Sefer Halilović i Ratko Mladić potpisali Sporazum o demilitarizaciji. Kad sam čuo za taj Sporazum, koji je za nas značio dugoročno smrtnu presudu, nisam mogao da vjerujem. Sefer me nije ni zanimao, ali nisam mogao da vjerujem da je u Srebrenici "hunta" prihvatila takav sporazum. Poslije ulaska Kanađana, počinje proces demilitarizacije, koji je išao etapno; prvo gradsko područje, pa se koncentrično proširivao krug dok se nije izašlo na granice koje su predstavljale "Zaštićenu i demilitarizovanu zonu".

Kada je četnička ofanziva stala, četnici su, vjerovatno po nekom planu koji je bio poznat višim krugovima, stali u Prohićima, tako da je od Risića, Klotjevca, preko Ljeskovika, Ljeljendola, Jasenove i Slapovića, ostao kompletan prostor pod našom kontrolom koji nije potpao pod prostor "Zaštićene i demilitarizovane zone", a koji je preko Sušice vezao Srebrenicu za njenu najudaljeniju mjesnu zajednicu Luku, koja je uvijek bila direktno povezana sa Žepom. Narod je na tom prostoru samoinicijativno ostao i čekao, čekao dok pojedini nisu počeli da ginu, tako, kad su uvidjeli da nisu potrebni nikome, pokupili su se i produžili za Srebrenicu.

Vlast i hunta je napala na robnu kuću i magacine, tako da im je glavni prioritet bio do besvijesti držati osvojene nove vrijednosti. Narod je svakog dana brojio koliko će proći kamiona duplaka, ali je glavna uzdaonica bila noćna potraga za lanč paketima. Uvijek je ulazilo između trinaest i osamnaest kamiona koji su na sebi dovlačili, u prosjeku, po petnaestak tona, ali koja kilica brašna i pokoji "tkar" ili riba je bila Božija milost.

NAKON KAPITULACIJE - VRIJEME ZA RAZRAČUN!

Iako sam konstantno vodio neku tihu borbu sa zlikovcima, nakon svega sam konačno glasno rekao "Dosta!"

Imali su priliku, pokazali svoje pravo lice, izgubili rat, izgubili narod, e, neće više moći! Često odlazim u Srebrenicu i komuniciram sa najbilibijim saradnicima. Definitivno počinjemo razgovarati o mogućnostima uspostave institucija vlasti. Skupština opštine i politički rad moraju profunkcionisati. Intenzivirali smo naše susrete na kojim smo razvijali zamisli šta činiti dalje?

Nakon tolikog priliva humanitarne pomoći, šverc i crno tržište koje nije nikad ni prestalo, samo se ukрупnjavalo. Srebrenička mafija se, pored biznisa sa humanitarnom pomoći, bacila na zabave, terevenke, ražnjeve uz piće i muziku. A, narod gladije!

Po cijeli dan narod je samo pratio informacije gdje bi trebali biti naintenzivniji avionski izbačaji paleta sa hranom. Kako je nužda najveća majka izuma, od potrošenih folija lanč- paketa ljudi su pravili baklje. Neposredno prije mraka nastajala je opšta pometnja. Narod je jurio na sve strane, instiktivno opredjeljujući se koje će im biti zborni mjesto sa kojeg trebaju krenuti u potragu. Poslije prvih avionskih brujanja, čekalo se kada će zazviždati palete ili kada će početi da iz zraka sipaju lanč paketi u refuzi. Kada se popale baklje i u potragu jurne masa, gledajući sa velike distance, kao da su se "Zaštićenom zonom" počele da kreću velike zmijske koje su krivudale na sve strane. Od kolona sa zapaljenim bakljama se stvarao takav prizor koji je zaista podsjećao na ogromnu aždahu koja je hmlila po srebreničkim brdima. Sretnici, koji bi prvi pristigli na izbačenu paletu, odmah bi vadili nove rekvizite za njenu demontažu, ali kako bi pristizala nova masa, znalo je na paleti doći do opšte otimačine. U početku letova, neki su znali doći do džaka punog bijele tvari, tako da im drugih artikala nije ni na um padalo, misleći da je to brašno, ali se nakon prvog iskustva pokazalo da sadržaj vreća nije brašno, nego mlijeko u prahu. Uglavnom, najviše sam sa Sadom išao u potragu za paketima, jer mi je bilo najsigurnije, ali smo pretežno cijelu akciju posmatrali sa distance. Dok bi pristigli na mjesto gdje su palete izbačene, posao bi završili sretniji i uporniji, a nakon što bi uslijedila nova lokacija sa tovarom, trčali bi nazad, tako da smo se uglavnom vrtili u krug, vraćajući se bez ičega.

Jednu večer je sa TAM-ićem pred moju kuću došao Ahmo Tihić, prije nego što smo krenuli u potragu za hranom. Zovnuo je mene, Sadu i amidžu Ibrahimu i rekao da je nešto dovukao i za nas.

"Dijelili hranu vojsci, pa sam uzeo trebovanje i za bataljon "Biljeg". Pokradoše sve, rade šta hoće, a vi gladujete. Ko im jebe mater, dovezao sam i

za vas malo brašna, ulja, sira i još nekih namirnica, pa podijelite!”, obradovao nas je Ahmo.

Meni i mojoj porodici je, pored nešto ulja i drugih namirnica, namijenio 50 kg brašna, a Sado i Ibrahim su podijelili drugi džak od 50 kg. Nakon što su Sado i Ibrahim razasuli brašno, Sado je uprtio svoj tovar i trenuo kući uz komentar:

”Uхватih ja večeras bolje nego iko! Samo da je bilo soli, ne bi bilo problema za naredni mjesec.”

U mom kraju važila je uzrečica kao prijekor za neradnike, ”da se mora raditi, jer ne pada s neba”, ali nakon ”avionskog mosta”, na prostor Srebrenice je počelo da pada i iz neba. Dolazilo je i kopnom, ali sigurnija nafaka za obična smrtnika je bila ”iz neba”, jer je za nafaku ”iz neba” vladala prilično lojalna konkurencija - i sreća. Iz neba Bog dijeli, a iz magacina banda po ličnom nahođenju.

Po pristizanju izbjeglica iz Cerske, jedan domaćin, koji je u Potočare stigao sa volovima, kad nije znao šta sa njima, prodavao ih je, tako da smo ja i moje amidže kupili jednog. Zaklali smo vola i na sušaru, ali, kako je soli bilo malo i kako smo loše rasolili meso, više nam je mesa propalo nego što smo ga iskoristili.

ŽENIDBA BRATA SAMIDA

Brat Same je u Srebrenici u toku rata imao jednu curicu sa kojom se zabavljao. Jedan dan je stidljivo pokušavao da me nešto upita. Napokon je smogao hrabrosti, pa mi je rekao:

”Ibro, ako nemaš ništa protiv i ako mi dozvoljavaš, ja bih se ženio?”

”Zašto bih imao, ženi se, ja ću organizovati koliko je u mojoj moći!”, odgovorio sam bratu, na šta je ostao zapanjen i sretan.

Iznenadila ga je moja pozitivna reakcija, jer mati nije bila saglasna, tako da je od mene očekivao presudnu sa kojom je definitivno donio sopstvenu odluku. Nakon njegove odluke, otišao sam na Bacutu do Azema Hadžovića da pokušam obezbijediti malo rakije. Azem mi je izašao ususret tako što je obezbijedio litar rakije, ali mi je, pored rakije, našao i dva-tri litra vina. Iako sam ga nudio da mu platim, Azem mi ništa nije naplatio. Još smo se snašli za dva-tri litra šljive, a za ostalo i nije bilo nekih problema. Brat je otišao sam u Srebrenicu, upravo na dan ulaska Kanadskog bataljona, 18. aprila 1993. godine i sam sa mladom došao kući. Okupilo se dosta prijatelja!

I u bijedi ima veselja, tako da smo noć proveli u lijepoj atmosferi.

U jednoj sobi oni što ne piju, a u drugoj oni kojima čaša nije strana, tako da je bila zastupljena i dova, jacija i šerijatsko vjenčanje, ali i pjesma, muzika i piće.

INFORMATIVNA CENZURA U SREBRENICI

Nakon mog dolaska u Srebrenicu, misleći da je komunikacija normalna stvar, uspio sam da se preko radio amatera javim u Sarajevo. Radio amater je bio jako nestrpljiv i nervozan, nastojeći da razgovor završim što prije. Bilo mi je čudno njegovo ponašanje, ali kad sam pokušao da ostvarim vezu i drugi put, bilo mi je sasvim jasno. Sav zajapuren mi je konačno rekao:

"Hej, nemoj molim te, ja ću imati mnogo problema?!"

Srebrenica je bila u apsolutnoj informativnoj blokadi. Radio amatersku stanicu su mogli koristiti samo oni koji su imali apsolutnu Naserovu saglasnost, tako da nikad više nisam dobio priliku da se sa bilo kim čujem.

Neki Sabit je u Srebrenici bio snimatelj-amater sa video kamerom, ali su njegovi snimci bili cenzurisani i kasete su bile namijenjene u svrhu veličanja lika i djela pojedinaca, a ne realnog predstavljanja stanja u Srebrenici. Kasete su, pored toga, sve više postajale biznis za prodaju istih našim izbjeglicama. I Azem sa Bacute je dobio mogućnost da napravi snimak na jednoj kaseti, kako bi je poslao u inostranstvo djeci i ostaloj porodici. Kako je njegova sestra, moja strina, na red je došla i ona, a Azem je počastvovao i mene sa jednim kadrom. Kad je kamera počela sa snimanjem započeo sam svoju priču:

"Svi koji ste vani i koji nastojite svojim najbližim pomoći, ne šaljte novac, jer to nije od bilo kakve koristi?!"

Nisam uspio ni rečenicu završiti, ali me je Azem, vidno preplašen, prekinuo sa riječima da ne pričam o politici. Znam da moje izgovorene riječi nisu mrdnule iz Srebrenice, ali nisam se više nikad ni oglasio. Kad se stekla mogućnost da se može komunicirati preko poruka Međunarodnog Crvenog križa, "hunta" je imenovala svoje ljude koji su imali zadatak da vrše cenzuru nad svakom porukom, tako da se nikad nisam nikom ni javio, osim jednom prilikom što sam napisao poruku mojoj jednoj simpatiji. Kako sam čitav život bio u nekoj borbi, nisam ni odustajao od započete. Kad smo obavili konsultacije sa pojedinim članovima Izvršnog i Glavnog odbora SDA Srebrenica, odlučili smo da će Srebrenica i politički oživjeti, jer je stanje bilo nemoguće. Kako je dosta članova Izvršnog odbora stranke bilo vrbovano od strane "hunte" ili im je bilo zapriječeno, u startu smo naišli na velike probleme. U Srebrenici je ostalo ukupno 18 članova Izvršnog odbora stranke. Od najpasivnijih članova,

koji nikad nisu uspjeli zadovoliti svoj ego, nastala je opšta ofanziva, jer su znali da će im konci biti pomršeni. Ali, ja se nisam predavao, nastaviću širiti plan uspostave legalnih institucija vlasti. Definitivno, bilo mi je jasno da od nekog sastanka Izvršnog odbora ili Glavnog odbora nema ništa, ali sam bio svjestan da, uz uporni rad, mora doći vrijeme kada će se mnoge stvari pokrenuti sa "mrtve tačke".

RANJENIK - SRETNIK

Nakon što je u Srebrenicu pristigla i "hala i vrana", jedne prilike sam ponovo otišao do grada. Navratio sam u bolnicu, koja je ličila na klaonicu. Jeka sa svih strana. Otišao sam u salu za previjanje da vidim grozotu. Preda mnom je ležao čovjek koji se kočio od bolova. Previjala ga je jedna medicinska sestra. Na njegovom debelom mesu je falilo bar kilogram mesa. Čovjek je pomagao i grčio se od bolova, ali su i iz drugih prostorija dopirali krici od kojih sam se naježio.

Nedugo poslije toga najavljena je uspostava zračnog koridora od strane UNPROFOR-a, čiji je zadatak bio izbavljenje svih ranjenika iz Srebrenice. Kada je definitivno zaživio ovaj projekat, helikopteri su polijetali sa stadiona u Srebrenici, ali je bilo i granatiranja sa četničkih položaja, tako da je bilo i žrtava. Tog momenta u Srebrenici biti ranjenik je značilo biti sretnik, tako da mi je žao što i svog rođenog brata nisam ranio! Svakog dana su helikopteri dolazili i odlazili iz Srebrenice. Pored ranjenih, helikopterom su mogli izaći i počastvovani, ali je bilo slučajeva da se karta za Tuzlu i kupovala. Ako je "hunta" stajala iza toga, mogli su i zdravi biti umotani u zavoje da bi se lakše prošvercovali.

Kako je Srebrenica bila puna naroda nije bilo potrebno nikakvo posebno okupljanje da bi granate pronašle svoj cilj, ali, ipak, poslije jednog masovnijeg okupljanja na sportskom centru pored zgrade srednje škole, uslijedile su salve četničkih minobacačkih projektila. Tijela su letjela na sve strane. Transporteri kanadskog bataljona i neka druga vozila nisu uspijevala prebaciti sve ranjene u najprimitivniju bolnicu na prostoru kompletne BiH, a mrtvi su bili tog momenta nebitna stvar. Ukupan bilans četničkih granata je bio oko osamdeset poginulih i negdje oko sto osamdeset teže ranjenih. I danas ne mogu a da duboko ne razmišljam o tim žrtvama. Toliike žrtve u jednom trenu niko i ne spominje. Jeste, Markale su katastrofa, Tuzlanska kapija je katastrofa, ali su Markale i Tuzlanska kapija obišle cijeli svijet, a tadašnja srebrenička katastrofa je ostala vijest poput vremenske prognoze. Srebrenica je očito bila sredina u kojoj su se žrtve morale mjeriti hiljadama.

Nakon četničkog ulaska u Srebrenicu na početku agresije i njihovog

napuštanja grada, s obzirom da je grad ostao pust, novopečeni građani u Srebrenici su uglavnom postali Voljavčani, a poseban status su imali tzv "naserovci" koji su u grad stizali sa svih strana. Stanove su pokupili i neki sa prostora Mjesne zajednice Potočara, uglavnom seoske bitange koje su se privile uz Nasera, a koji su do samog rata bili, skoro pa beskućnici. Naserovi "bojovnici", koji su bili zaštitni znak Robne kuće u Srebrenici, su postali novopečena gradska elita, od kojih su često po jedan samac držali svako za sebe stan. Ja sam prije rata u Srebrenici imao stan i samo sam jednom u toku rata došao do vrata svog stana da bih provjerio ko se u njega uselio. Nakon pada Cerske i Konjević-Polja, mnoge izbjeglice su ostale pod vedrim nebom, dok su se prijeratni beskućnici, sada "naserovci", šepurili u "svojim" stanovima. Neke supruge, sa po nekoliko djece poginulih boraca sa prostora Cerske i Konjević-Polja, su nove smještaje pronašle u drvenim garažama i na najvećim mrazevima spavale sa naloženom vatrom usred garaže. Kada bi ih dim doslovno pojeo, vatru bi naložile van garaže i grijali se oko vatre, a unutrašnjost bi koristile samo za malo sna do buđenja od hladnoće.

Poslije gubitka rata i teritorija, te potpisivanja kapitulacije koja se zvala demilitarizacija, mafija je sve više kopnila u očima naroda, tako da se našla u grčevitom strahu. Istina, kako je mafija postajala sve nebitniji faktor u Srebrenici, tako je u suprotnom pravcu sve više rastao rejting Ibrana, Hameda, Sade, Ahme, Azema, Jusufa, Fakija, Huse i drugih koji su svakog dana postajali moralna snaga Srebrenice. Jedne prilike sam uspio zakazati sastanak sa komandantom Kanadskog bataljona, tako da sam u prijatnom razgovoru komandantu pojasnio kompletnu situaciju u kojoj se nalaze. Nastojao sam biti što uvjerljiviji, jer sam očekivao da će komandant shvatiti stanje i učiniti neke dodatne napore kako bi se situacija popravila. Komandant je bio vrlo zainteresovan za razgovor. Na sastanku su bile i dvije djevojke - prevodioci iz Visokog, koje su imale sa sobom i cigareta, što je za mene bila misaona imenica. Nakon razgovora sam se uspio "ogrebat" i za nekoliko cigareta "marlbora".

Nakon povratka, kući me je čekao Hamed Efendić, Hamed Salihović, amidža Ibrahim i brat Samid. Slatko smo zapalili i siti se ispričali o svim pojedinostima sa sastanka.

MAFIJA I HODŽA ALIJA JUSIĆ U GRČU

Kako se mafija našla u totalnom grču, svoje terence je polagano počela zamjenjivati tevhidima i mevludima po lokalnim džamijama. Najavljen je i mevlud sa tevhidom u lokalnoj Potočarskoj džamiji. Na dan mevluda je kod mene došao Hamed Efendić, tako da smo se od moje kuće uputili u Potočarsku džamiju. Džamija je bila dupke puna, ali kako nije bilo mjesta za sve pridošle, bio je ispunjen narodom i kompletan harem. Poslije medvuda, uslijedila je "hudba" hodže, ratnog magacinera Alije Jusića. Nikad do tada nisam čuo u džamiji toliki izliv blasfemije, paganluka i nevjerništva. Kompletan govor hodža, glavni magaciner, je posvetio "liku i djelu Nasera Orića", poistovjećujući ga sa, neuzubilah, Muhamedom a.s. Iz mene je vrilo. Pošao sam da ustanem i da mu usred džamije jebem "zrelo i zeleno", ali me Hamed uhvatio za ruku i usta, te zamolio da ne reagujem. Naglo sam se preznojio, ali sam Hameda uslišio. Kad je završena kompletna ova, tobe jarabi, sprdačina od mevluda, rekao sam Hamedu da ću magacinera sačekati i da mu neću ostati dužan. Kad se idiot pojavio iz džamije samo sam mu rekao:

"Slušaj Alija, dok sam god živ radiću na tome da se čitav život stidiš svojih današnjih riječi!?"

Zamucuo je, a ja sam se okrenuo i sa Hamedom otišao kući. Kod mene je navratio i hadži Safet Osmanović, otac Osmana Osmanovića, tako da smo, nakon svega, dva-tri sata proveli u razgovoru. Samo što se Safet vratio svojoj kući, po njega je već došao neki ađutant koji ga je priveo kod Nasera na "informativni razgovor". Naravno, kako je hadži Safet od prvih dana u politici bio nama jako blizak, osnovna tema razgovora, prožeta sa dozom prijete, bila je "otkud on u mojoj kući, šta se pričalo i šta se dogovaralo?"

Inače, kad sam već spomenuo tog nečastivog imama, hodžu, hadžiju, magacinera, pljačkaša, doušnika, oficira, glavnog imama i, ne znam šta još, moram ga malo podrobnije predstaviti.

Alija Jusić se osamdesetih "dovukao" u Potočare za našeg imama. Prije toga je službovao negdje u okolini Mostara. Inače je rodom iz Cerske. Sredinom osamdesetih je doživio nervni slom, tako da se oko njega zabunio cio Potočarski džemat. Trebao je da ide u prijevremenu penziju, ali zbog našeg merhameta, nije nam smetao ni lud hodža. U tom periodu su mu glavni sagovornici i prijatelji bili ljudi iz službe bezbjednosti ili seoski doušnici. Čim se zaratilo, postao je glavni magaciner.

Fehim iz Broševića, koji se na početku rata vrzmao po magacinu, mi je pričao:

"Kad je u Nurifa poginuo rahmetli sin i unuk na Zalazju i kad se poslije

toga Nurif razbolio, koji je, inače, bio nekad predsjednik džematskog odbora, došla mu je snaha da zatraži iz magacina šećera da mu napravi šerbe. Alija je istjerao iz magacina i rekao da nema, a mi, koji radimo u magacinu, kad nađemo usput pored otvorene kutije šećera kocke, uzmemo po jednu, stavimo u usta i piućemo. Koji je to smrad!”

Kako je zadržao mjesto glavnog magacinera, postao je i glavni imam za Srebrenicu, moralista, a zbog njega su i mnogi imami imali neprilika. Od dvadeset i nekoliko imama, koji su bili službenici IZ, mislim da je samo on i još jedan imam preživio srebrenički genocid. Nakon toga, u Tuzli je postao i oficir-imam, riješio stan, vojnu penziju, pored toga opet radi kao imam, a po potrebi sa visokim dužnosnicima IZ ponekad hoda i po inostranstvu i priča o Srebrenici. Nije ponovo poludio, njega liječi lud vakat. U ludu vaktu pametni polude, a ludi se izliječe. Lupežima i borcima je Bog u mnogim slučajevima podario dug život, prvim da nakupe grijeha da ga se nikad ne mogu kutarisati, a borcima da se dugo protiv istih bore da njihov smrad ne bi otrovao svijet.

E, ahmedijo, ahmedijo, koliko si govana u BiH ispod sebe sakrila?! Ali oni koji se ispod tebe kriju, ne znaju za jedno; govno se ne može ni ispod čega sakriti. Ono nađe otvor i da je zamotano u najbolji celofan, iz kojeg će svojim smradom zasmrditi.

Neposredno nakon serije mevluda, u Srebrenici je došlo do spontanog protesta ispred zgrade opštine. Okupila se gomila žena i djece, a sposobni muškarci, koji se nisu plašili četnika, nisu smogli hrabrosti za borbu protiv lokalne mafije. Naravno, i kad ptice nalete iznad Srebrenice, razmatra se da nisam slučajno ja upleten u njihov let?

”Lopovi, pljačkaši, vi ste banda”, odjekivalo je iz mase. Neke su žene nasrnule i na predsjednika Ratnog predsjedništva Avdića. U masu se umiješao i neki Bilal. Kažu da mu je pravo ime bilo Mirsad, i na protestu dao otvorenu podršku okupljenoj masi. Istu večer u sami akšam Bilal je ubijen na prostoru Klise sa tri metka u glavu. Narod je poslije toga uhvatio ogroman strah. Način življenja za običan svijet je postao ”šuti i trpi”. Pričalo se svašta o izvršiocima. Do bilo kakvih policijskih podataka nisam došao, ali su se od strane naroda, kao potencijalne ubice, pojavljivala razna imena. Neko je ubistvo pripisivao ”Arkanu”, drugi su govorili da je likvidaciju izvršila grupa Nedžada Bektića koji je tada, umjesto smijenjenog Sade, obnašao funkciju oficira bezbjednosti pri Štabu.

PRVI ZVANIČNI ATENTAT

Neposredno nakon toga ubistva osvanuo je 24. maj 1993. godine. Lijep dan. Poslije provedenih uobičajenih dnevnih aktivnosti, kako se uranjalo u noć, razmišljao sam da li da idem u potragu za nafakom iz aviona ili ne? Otišao sam nakratko, ali kako je "ulov" bio nikakav, vratio sam se kući i nakon kratkog sijela utonuo u san. U dva sata i deset minuta, dakle, već 25. maja, odjeknula je strahovita detonacija. Iz sna sam skočio sav izbezumljen, pipajući se da vidim jesam li čitav? Noć je bila mrkla ali je moju sobu obasjavao žar. Brat je na spratu spavao iznad mene sa snahom, a mati je bila u kuhinji koja je bila do moje sobe, povezana dvokrilnim vratima. Prvo što mi je proletilo kroz glavu bilo je četničko granatiranje, ali kada sam se malo pribrao, znao sam da od toga nema ništa. Mati je pomagala, pitajući me da li sam živ, a meni je samo u mislima bio moj brat. Povikao sam:

"Samide!"

Odazvao se i strčao sa sprata. Odmah mi je sijevnulo u glavi, pa sam povikao:

"Mama, ovo je atentat!"

Nisam imao čim da se branim, jer smo bili razoružani, tako da sam sa bratom sklonio pod stepenice. Mama je trčala da nas štiti svojim tijelom, ali je trčala i u moju sobu da gasi vatru. Molio sam je da zove u pomoć? Mati je izletila pred vrata na brisani prostor i pomagala iz sveg glasa:

"Narode, upomoć, pobiše mi djecu!?"

Moje prve komšije Hafizovići spavali su mirnim snom, nadajući se da su napadači uspješno završili svoj posao. Da bude gore, neki od njih bili su mi prvi rođaci; moj otac i njihov otac tetić i daidžić. Istina, oni koji mi nisu bili ništa po rodu, bili su puno dobronamjerniji i korektniji. Početkom dvadestog vijeka su u moje Potočare došli iz Srbije sa nekoliko kesa. Jedino od svega što su mogli materijalizovati, sa sobom su donijeli nekog mejtefskog, vjerskog obrazovanja, a druga uzdanica im je bio "hašimaga". Na "hašimagi", preko miraza od mojih Mustafića su sebi obezbijedili sav grunt, osim placa i jedne njive koja se zvala Gajna i koju su od mojih starih dobili "gratis", a sa nekim vjerskim znanjem su se predstavili kao hodžice, tako da im je vjera kroz pokoljenja bila jedna od glavnih zarada. Jedan od braće je oženio sestru moga dede, a drugi brat je oženio maćehu moga dede. Maćeha je bila trudna, tako da je na osnovu nerođenog djeteta u stomaku uzela isti dio u gruntu kao moj dedo i njegova sestra. Od kompletnog grunta moga pradede, jedna trećina je pripala dedi, druga njegovoj sestri, a treća njegovoj maćehi. Nakon što se maćeha, novopečena nevjesta, porodila, dijete je navodno odmah umrlo (?), a

ona je naslijedila imetak od toga djeteta koje je trebalo da bude polubrat moga dede. Dakle, od kompletnog dedinog grunta, njemu je samo ostala trećina. Već je bio siročić sa obje strane, šikaniran od svojih amidža, a nakon toga, kao njegov završni životni udarac, bile su njegova sestra i maćeha. Pričalo se, da mu je rođena sestra, kad više nije ništa ostalo za diobu, došla u kuću da sa njim podijeli, ili kako se u mom kraju zna reći, "pocijepa" čiviluk na duvaru. Od silnih živornih razočarenja, čaša mu je postala glavna hrana, tako da je i onu svoju trećinu sveo na šestinu. Pričalo se da je znao piti i, kao takav, je iz daleke Srebrenice nekad dopro i do Vrela Bosne. Sa Ilidže na Vrelo Bosne je otišao sa dva fijakera. U jednom on, a u drugom fijakeru se vozio njegov fes. Na Vrelu Bosne su ponovo pili obojica, on i njegov fes. Konobar, koji ga je služio, pred dedu je stavljao njegovu čašu, a u fes je izlijevao čašu koja je za njega namijenjena. Pored toga što je pio, bio je jako produktivan i u rađanju djece. Iza sebe živih je ostavio šest sinova i jednu kćerku. U Drugom svjetskom ratu je ponovo otišao na "krivu" stranu - u ustaše. Umro je 1947. godine sa četrdeset godina života. Kada je bolovao "smrtnu", pored teških bolova, povraćao je. Zovnuo je svog sina Muju, moga oca, te ga zamolio:

"Mujo, sine, dabogda ti Bog dao svako dobro, i tebi i ostaloj mojoj djeci! Dabogda uvijek imali! Ali, molim te, idi do Ibri Bajramovca i ponesi mi jednu kriglu rakije?"

Tada je njegov najstariji sin, moj otac Mujo, sedamnaestogodišnjak, otišao i donio mu posljednju životnu želju. Dedo je uzeo kriglu, iskapio, opružio se i utonuo u vječnost. Od nekad najbogatije kuće u Gornjim Potočarima, moj dedo je svoju maloljetnu djecu ostavio u teškom stanju. Odmah nakon dženaze, seoski "dušebrižnici" su se okupili na sijelu kod Juse Efendića, kako bi pravili raspored kod koga će Ibrina djeca u najam. Kao najstariji, a ipak maloljetan, mog oca je to sijelo jako zaboljelo. Okupio je svoju braću i zakleo se da nikad neće biti tuđi hamali. Svojim radom su porodicu vratili u normalno stanje, a vremenom su, Bogami, mnoge pretekli. Jedno vrijeme daje, a drugo uzima. Pogan vakat uzima stečeno halalom, a Bog uzima stečeno haramom.

Sjećam se čestih Sadinih riječi kojima je opisivao Hafizoviće:

"Kad bi ove prostore pod svoje stavila Srbija i kad bi počeo proces masovnog pokršćavanja, Hafizovići bi samo ahmediju zamijenili mantijama, a Kur'an Biblijom i rekli da je Bog isti i da bi oni postali i popovi. Njima je najvažnije naći zanimaciju u okviru vjere."

Da u Hafizovićima stvarno ima takvih, uvjerio sam se jedne prilike na džumi u jeku rata. Iako su mu ubili unuka Amela od desetak godina, poslije džume, da bi se ulizao mafiji, Senahid Hafizović pred stotinu ljudi mi reče:

"Ja tebe ne mogu očima da vidim, više volim Gorana Zekića, nego tebe!"

Nisam znao šta da mu uradim, da li da ga prebijem, da li da vječitu budalu ignorišem. Ipak, rekao je istinu. On je stvarno više volio Gorana Žekića od mene. Nije krv voda. Krv i srce su zaista čulo ljubavi. U svakoj porodici koja je birvaktile u Bosnu pristigla iz Srbije, u dubini duše ostala je ljubav prema "majčici i precima" koja je znala nadvladati ljubav prema unučetu.

Amelov otac, poslije okončanja medrese, otišao je na službu u Krajinu. Spandao se sa nekom Krajiškinjom, tako da se iz njihove veze, kao posljedica, začeo Amel. Nakon nekoliko mjeseci trudnoće, jedino šta je hodži preostalo, bilo je da ozakoni vezu. Tako je na svijet došao Amel. Poslije života bez ljubavi, mati mu je počela da živi slobodnim životom, tako da je jedino rješenje bilo - razlaz. Poslije razvoda Amelovih roditelja, oboje su otišli na svoju stranu, našli sebi neke nove ljubavi, a mali Amel je ostao "ničiji", tako da mu je jedino utočište bio dedo i nena u Potočarima, bez normalnih uslova za život. Iako tek pošao u školu, u svakoj prilici se družio sa našim momcima. Svi naši momci su toliko zavoljeli Amela da im je postao mezimac. Kao dijete, siroče sa dva roditelja, tako je brzo sazrijevao, da je postao punopravan član naše omladine. Ipak, iako se družio sa svakim, najomiljenija adresa mu je bila kod Sakiba Suljića iz Budovića, koji je živio na ženinom imanju u Efendićima. I poslije nekoliko godina braka, Sakib i Fatima nisu imali djece, tako da je Sakib Amela zavolio kao najrođenije. Nikad mu od Sakiba nije falilo dječijih milosti.

U ljeto 1992. godine naše formacije su, poslije uspješno izvedene akcije, zarobile brdski top. Kako nije bilo strpljenja za njegovu probu, iz samog centra Gornjih Potočara su opleli dva-tri projektila prema okupiranim teritorijama. Odmah poslije toga, četnici su svom žestinom uzvratili po Potočarima. Nakon četničke salve, "naša duša", mali Amer je smrtno pogoden gelerom, a Hedim sa Gaja je ostao bez ruke. "Ničiji" Amel, a ustvari svačiji, kolektivno naš Amel, Sakibov Amel, sa svojih desetak-dvanaest godina, zauvijek nas je napustio. Ubistvom Amela, kod većine čestitih potočarskih momaka, ubijena je duša Potočara. Svi moramo na Ahiret, ali je bitno kakva će nas čekati prethodnica. Blago onom koga na Ahiretu prihvati Amel. Nakon desetak godina braka, Sakiba i Fatimu je Bog obradovao. Podario im je sina umjesto našeg Amela, a njegovom dedi je i dalje ostao miliji Goran od Ibrana, dok 1995. godine nisu i sa njim završili.

U januaru 1993. godine spremio sam se i krenuo sa ostalim momcima u Spajiće da čupamo iz potoka tenk koji se zaglavio. Prije toga sam sa nekim momcima otišao da povežemo akumulatore kako bi mogli upaliti tenk. Okupilo se mnogo svijeta, tako da svi nisu imali dovoljno posla, pa su neki bili samo posmatrači. Pred nekoliko desetina ljudi Enez Hafizović, moj prvi rodak, osjetio je priliku da bi me mogao podcijeniti, pa tu priliku poslije

sitnih provokacija poče i da koristi:

"Lopove jedan, opljačkao si opštinu i pokrao sve! Nećeš nikad biti niko i ništa! Ali, dok ja ogladnim, ti ćeš umrijeti od gladi!"

Nije mi bilo prijatno, s obzirom da je moja mati uvijek gledala da sa njima bude u dobrim odnosima, a i njegovu mater je poštovala. Ustvari, moja mati je na prvom mjestu ljude posmatrala kroz vjeru. Ko je god bio redovan "namaščija" (redovno klanjao), za nju je bio na uzvišenijem mjestu od drugih, mada je kod mnogih takvih namaz bio obična gimnastika. Znao sam da je Enez osoba koja je cijeli život bila opterećena sobom, kompleksaš koji je bio težak samom sebi, ali toliku količinu mržnje, koja je očito u njemu njegovana cijeli život nisam mogao da razumijem. Ako ništa drugo, moj brat mu je na početku rata dao i posljednju cigaru da bi imao šta da zapali. Istina, te godine je njegova porodica usijala nešto pšenice, pa se osjetio imućnim, tako da je svoje komplekse počeo liječiti sa nekoliko džakova pšenice. Gledao sam tog jadnika i samo rekao:

"Imam toliko maraka da ti čitav život što nasiješ pšenice, mogu istog momenta cio urod otkupiti!"

Čovjek i kad nema, nekima treba reći da je "pun kao brod", da bi ih toliko operetio da još više crkaju od muke.

Ipak, moj najveći vjerski autoritet je bio Taib ef. Hafizović. Da se on poštuje, to je bilo neko nepisano pravilo. Koliko sam njega cijenio, toliko sam cijenio i njegovu djecu. Taib efendija je živio besprimjetno i bio je toliko skroman da je svojom skromnošću narastao do autoriteta koji se, dok je god Potočara, neće nikad poljuljati. Cijenio sam i Musinu djecu. Pogotovo Muniza. Oni koji su se davno otrgli iz sopstvenog konzervativizma postali su ljudi koji su bili voljeni od svoje sredine. Očito da je ponekad pozitivno bježati od sopstvenog korijena i mijenjati se. Postoje ljudi koji cijeli život prožive, a nikad ne postanu društvena i socijalna bića. Mi živimo u zabludama, nismo mi narod. Ovaj narod je u okviru istih familija, ipak, raslojen na Bosance, Bošnjake, Balijaće ili, bolje rečeno, srpske Poturice, Hrvate, a dobar dio je "žica buranija". Balijaći - srpske Poturice, ustvari Srbi muslimanske vjeroispovijesti su ljudska fela koja toliko kopni za srpstvom da im opraštaju i kad im ubijaju najmilije. Treba mnogo vremena proteći da se njihova srpska krv odrodi. I poslije najgoreg klanja, njima je kahva sa Srbinom milija nego pečen ovan sa patriotom - Bošnjakom. Svoje srpstvo prikrivaju što ne piju pivu, ezan uče a sa zvonom žive. Puni smo "Emira Kusturica", samo što mnogi javno ne obznane svoj identitet. Emir Kusturica je od njih pošteniji? Časnije je biti istinski Nemanja, nego lažni Emir.

Nakon majčinog poziva u pomoć, iz pravca Ribnjaka se ukazala baterija koja je hitala ka našoj kući. Pred kućom se pojavio Izet Planić, koji je, čim je

začuo eksploziju, pohitao prema našoj kući. Njegov dolazak nas je strahovito obradovao, nismo sami, ali me njegov dolazak pomalo i zbunio. Bio je oružar pri našoj jedinici, tako da ni do danas ne znam, ali sumnjam, možda je i znao da će se atentat dogoditi. Iz vikendice je izletio amidža Ibrahim sa strinom Rahimom, tako da smo malo prodisali. Iz mog stopala je tekao mali mlaz krvi, ali, sreća, podnošljivo. Soba je bila sva demolirana, a ja u ćošku skoro nepovrijeđen. Božija volja!

Počeo je da pristize i drugi komšiluk; Ibe i Aida, Sapko, Selman, Zehta. Kad Bog hoće, prije na tri-četiri dana u Srebrenicu je doletio helikopter ARBiH. Amidžić Mirsad se sjetio svoje matere, tako da joj je poslao šteku cigara "filter 57", kilogram kafe i kilogram duhana. Strina je saznala za tu pošiljku, ali nije nikako do nje uspjela da dođe. Kad sam za to čuo, hitno sam otišao do Srebrenice u policiju i nakon hajke uspio sam doći do paketa i otrgnuti ga mafiji, ali je kila duhana i kafa bila gotovo prepolovljena. Za svoju zaslugu sam nama obezbijedio malo kafe i duhana, tako da sam, igrom slučaja, duhana imao kad mi je bilo najteže. Pred novopridošle goste sam iznio pravu kafu, cigara i duhana. Nisam žalio, jer su bili moji prijatelji, osim dva-tri znatiželjnika, ali sam znao da ću ih kafom i duhanom zadržati da sa mojom porodicom dočekaju jutro. Počelo je da sviće. Sa svitanjem su dolazile ostale pojedinosti preživjelog atentata. Izašao sam sa Sametom i Ibetom, pa smo pronašli prve ostatke od granate i eksplozije. Definitivno smo došli do saznanja da je na moju sobu ispaljena kumulativna mina iz ručnog bacača PLG. Ispod puta, do same rijeke, su ispalili granatu, jer je preko rijeke ostao trag spržene trave od ispušnih gasova, a ispod puta su ostali tragovi obuće ubica. Od mjesta ispaljenja do samog zida je bio brisani prostor, ali je od zida moje sobe, na udaljenosti od oko dva metra, bio okalemljeni prisad, kruška koja je na sebi imala dvije mladice. Na putu prema sobi granata je direktno udarila u jednu od mladica i aktivirala se, tako da je prisad, umjesto mene, postao buktinja. Iako aktivirana, upaljač od granate je provalio zid od pune cigle, na pola presjekao sobni sto, raznio fotelju, izrešetao termoakumulacionu peć, zidove išarao gelerima, ali je Dragi Bog stao u moju zaštitu. Moja mati, čestita i plemenita duša, posadila krušku, moga spasioaca. Allah je milostiv!

Pri jednom preletu helikoptera ARBiH, pored nekog drugog MTS-a, dopremljena su i dva ručna bacača PLG. Jedan je oštećen na Zalazju i predat je pri demilitarizaciji, a drugi ispravan je ostao u posjedu Potočarske brigade poslije demilitarizacije. Ibrahim Mandžić Mrki je bio komandant te brigade. Danas je oficir, major sa četiri razreda osnovne škole, sa dobijenim stanom i vojnom oficirskom penzijom. Nisam siguran, možda je i nosilac "zlatnog ljiljana?"

Kako je dobro odjutrilo, saznavali smo za nove detalje. Izvršio ci su ostavili iza sebe trag koji je vodio preko rijeke i Palučka u obližnji potok. Prepoznali smo i tragove opanaka. Počelo je i vijećanje o potencijalnim izvršiocima. Emir, Čade, Belja, Dozo, Mrki, Naser,... Ko bi mogao biti? Ali, nije ni bitno, znaju Mrki i magaciner Potočarske brigade.

Iako prilično oštećen granatama, u međuvremenu je Hamedu Efendiću zapaljen kiosk. Tokom dana su pristizali novi prijatelji, ali i znatiželjnici. Na uviđaj je došao i Rešid Efendić Mujo, inspektor, ali, kako je bio jedan od novih ideologa "hunte", Muju sam dobrim dijelom ignorisao, samo ne znam da li je to bila moja greška. Nakon toga su došli neki i iz međunarodne policije, Jordanci. Sa njima sam obavio razgovor i optužio mafiju, na čelu sa Naserom, da stoje iza ovog čina. Ali, kako je prevodioc bio neki Senad, koji je Naseru redovno podnosio izvještaj, ni sam nisam znao da li je bolje da pričam ili da ne pričam. Kod mene su došli i Hamed Efendić i Sado, Ahmo Tihić. Došao je i rođak Abdurahman Mustafić, Naserov daidža, ali sam i njega ignorisao. U amidžinoj vikendici smo se svi okupili i Sado mi je rekao da moramo imati jedno jezgro i da ja sam ni o čemu ne smijem odlučivati. Nakon izvjesnog vremena, ispod moje kuće se pojavilo Naserovo auto koje je vozio Mido Zukić. Bio je sav usplahiren i uplašen. Umoljavao me je da odem kod Nasera na razgovor ali ja sam uporno odbijao. Nakon konsultacija sa Sadom, rekao sam mu da o mojim potezima treba odlučiti naš Štab. Mido je dolazio u nekoliko navrata, ali sam uporno odbijao. Očito, po njegovom izrazu lica, znao je mnoge pojedinosti, jer je bio jako nasikiran. Izgleda da je sikiracija bila najveća zbog neuspjelog atentata. Taj dan su kod Sade bili kopači, prvokopio se kukuruz, tako da se po povratku iz Krčevine, pred moju kuću pojavila cijela ekipa. Prvo šta je došlo na red je da smotamo po jednu. Poslije prvi odbijenih dimova, dogovarali smo se šta činiti dalje. Očito je bilo da smo se našli pred dilemom ili ući u pripreme za otvorene sukobe ili dostojanstveno nastaviti borbu civiliziranim metodama? I pored nakupljenog straha, kod mene nije bilo odustajanja. U narednih mjesec dana nisam nijednu noć noćio u svojoj kući. Kad svi hrle svojim kućama, ja, brat i amidža Ibrahim gledamo kuda ćemo? Sadina kuća u Bradelju, kuća amidže Hazima na Donjim Potočarima, Ibrahim Atić u Milačevićima, tetka Hava na Gaju, amidža Bego, a, Boga mi, ponekad i štala, bila su moja mjesta na kojima sam dočekivao zoru.

Nakon izvjesnog vremena, od Huse Salihovića, komandanta jedne od srebreničkih brigada, saznadoh da je odmah sutradan na "Lovcu" bio neki sastanak Štaba i komandanata pojedinih formacija. Huso mi reče: "Vidim, kad sam došao na 'Lovac', nešto se u kuloarima priča. Nakon što se upetljah u razgovor, neki mi rekoše da je sinoć pucano na kuću Ibrana Mustafića.

Ostao sam zatečen. Nakon toga, upetlja se u razgovor Zulfo Tursunović. Kad, kobajagi, sazna, kao da nije ni znao, Zulfo će ti 'šta ako su pucali, neka su pucali, i ja bih ga ubio'. Ostao sam zatečen!", nastavi Huso svoju priču, i ponovi tadašnju reakciju:

"Čekajte ljudi, pa, šta mi mislimo, dokle ćemo stići ako ćemo se između sebe ubijati?!"

SUSRET SA NASEROM

Nakon druge dočekane zore, ponovo je Mido došao sa Naserovim autom da me pita da li bih išao na razgovor. Ponovo sam odbijao svaki susret ali sam sa bratom odlučio da idemo u Srebrenicu do međunarodne policije. Od kuće do zgrade pošte u Srebrenici, u kojoj je bila internacionalna policija, išli smo kao da se probijamo kroz četničke položaje. Činilo mi se da iza svake kuće ili bukve viri snajper. Kad smo došli iznad pošte, prije nego smo ušli u zgradu, u po bijela dana sam sa bratom zalegao ispod bolnice, kao da smo na frontu. Poslije skupljene hrabrosti, pretrčali smo do zgrade policije. Sa glavnokomandujućim smo obavili razgovor, ali kakva korist. Sila Boga ne moli. Ako treba mrijeti, neka se i umre, ali ne smije ostati istina mrtva. Tako sam se ponašao i u razgovoru sa glavnokomandujućim. Doslovno sam im rekao da u Srebrenici kompletnu situaciju u rukama drže banda, mafija i koljači, na čelu sa Naserom i Zulfom. Istina, kako sam vidio da se u Srebrenici svelo sve na spašavanje sopstvene glave, nastojao sam vidjeti da li postoji ikakva šansa da preko međunarodnih snaga sa bratom napustim Srebrenicu. Ipak, poslije završetka razgovora, vidim da smo mi za njih samo obične brojke. Kad sam sa bratom izašao iz zgrade, ispred mene se već prepriječilo Naserovo auto. Opet Mido za volanom. Još je neko bio sa njim. Uporno su insistirali da se sretнем sa Naserom, i to u njegovom stanu, ali kad sam vidio da je vrag odnio šalu, pristao sam da se vidim, ali ne u stanu.

"Sa njim se mogu vidjeti samo u nekoj od srebreničkih institucija, a nikakvi me stanovi ne zanimaju, pogotovo da nekom idem na noge!", bio sam kategoričan.

Nakon sjedanja u auto, ipak smo, mimo moje volje, završili pred zgradom u koju se snijestila novopečena srebrenička "elita". Drugog rješenja nije bilo, glavnom "Kapi", ili preciznije rečeno "Gazdi", se moralo otići na noge. Svoju dodatnu snagu je tražio u mom novom poniženju. Neka je, ko god sebi dovede fukaru, na kraju se ispostavi da sebi dovede gospodara. U mom primjeru je bilo puno drastičnije; ja sam sebi dovedo svog krvnika. Ipak,

kad duboko razmislim, mislim da nisam u pravu. Zaista, ja se jesam trudio da u SJB Srebrenica dovedem Naseru, ali ja o tome nisam odlučivao. Ipak, ja sam samo pokušavao, ali sam puno više u pravu ako kažem da su neki ljudi meni poslali Naseru. Po kojem zadatku, on to najbolje zna, ali najviše o svemu govori ishod u Srebrenici koji se zove genocid. Ja sam u prijeratnim odlascima u Foču, prvi Naseru upoznao sa Šajom. I do danas su dobri jarani. Šaja je uvijek bio pravi kompanjon sa Alijom Delimustafićem i Bakirom Izetbegovićem. Alija Delimustafić, tada ministar republičkog MUP-a. Bakir Izetbegović u čitavom poslijeratnom periodu sa Naserom je pravi jaran. Očito, ja sam bio u zabludi da sam mnogo za Naseru učinio. Kad se bolje poredaju kockice, ipak su za Naseru sve učinili drugi. Ja sam živio u uvjerenju da smo mi jedno, a u stvarnosti cijelo vrijeme ja sam, ustvari, imao "zmiju oko vrata". KOS je čudo. I nije to samo slučaj sa Srebrenicom. Na cijelom prostoru Republike BiH, koju je uspijevala da kontroliše oficijelna vlast ili, preciznije rečeno, "sarajevska izdajnička halka iz 1983. godine", kako u političkim i civilnim strukturama vlasti, tako i u vojnim, postojao je paralelan sistem odlučivanja i komandovanja. To je posebno bilo izraženo u sredinama i jedinicama gdje "zavjerenička halka" iz Sarajeva nije imala apsolutno odane ljude. KOS-ova kopilad su imala zadatak da najveće patriote proglašavaju izdajnicima, kako bi samo što dublje zacementirala sopstvenu izdaju. Njihov osnovni zadatak je bio u prilično organiziranim sredinama sijati razdor i nemir. Krajnji zadatak je bio proizvoditi planirani kaos, jer planirani kaos, zlostavljanje naroda, masovna pljačka, stanje gdje se ne zna ni za kakav red, samo može dovesti narod do takvog psihološkog stanja da počne naglas izgovarati kovanicu smišljenu u izdajničkoj halki "dijeli Alija, nek je ko avlija".

I u samoj Srebrenici, u jedinicama koje su bile najbolje ustrojene, poslije optužbi onih koji čestito pokušavaju da rade svoj posao, Naser je svjesno ubacivao svoje sijače planiranog haosa, čiji je osnovni zadatak bio "razvaljivanje" jedinice.

Kada sam se pojavio u sobu u kojoj je razbarušeno sjedio Gazda, uspio sam sačuvati svoju prisebnost i ponos. Sjeo sam sa bratom na jednu stranu, a sa druge strane se raspoglasao Naser koji je svojim načinom ophođenja pokušavao nam staviti do znanja da je on, ipak, Gazda, neprikosnoven, suveren, prema kojem se treba odnosti kao prema božanstvu.

Počeo je svoju priču:

"Dolaze sada ovi iz Tuzle, neki Franjo je dolazio u dva navrata, družimo se. Donosi mi novine. Pišu o meni. Salih Brkić mi je poslao jedan broj "Zmaja od Bosne" sa jednim tekstom o meni. Hoćete li zapaliti?"

Kako smo pristali, izvadio je kutiju "marlboro" i nonšalantno bacio pred

nas. Kad su cigare bile u pitanju, nije bilo dostojanstva. Zapalili smo sa slašću, a cigara je, kako meni, tako i bratu, popravila raspoloženje. Nastavio je sa svojim nebulozama, pokušavajući ironično staviti do znanja da on ne stoji iza atentata, ali svojom ironijom je više pokazivao da je upravo pokušavao da stavi do znanja da se kanimo čorava posla.

Nastavio je svoju priču:

”U Tuzli sada važim za legendu, tako da sam postigo svoj cilj!”

Zatim je započeo novu priču od koje mi je povremeno zastajao dah:

”Kad smo onu ekipu zarobljenih na Zalazju i iz zatvora ponovo povelili prema Zalazju i kad je počelo klanje, meni je dopao Slobodan Ilić. Popeo sam mu se na prsa. Bio je bradat i čupav kao životinja. Gledao je u mene i nije progovarao ni riječi. Izvadio sam bajonetu i direktno ga udario u jedno oko, a zatim provrtio nožem. Nije ni zapomagao. Zatim sam ga nožem udario u drugo oko. Nisam mogao da vjerujem da ne reaguje. Iskreno rečeno, tada sam se prvi put uplašio, tako da sam ga odmah poslije toga preklao!”

Sjedio sam i nijemo slušao njegove ispovijesti, ne vjerujući ko je ispred mene. Pokušavao sam da odgonetnem da li govori istinu i čemu ta priča. Jedino što sam tada mogao odgonetnuti je to da mi je indirektno htio reći:

”Dobro vidi s kim imaš posla?!”

Sve sam bio ubjeđeniji da me htio pričom dobro zaplašiti.

”Čovječe, znaš li ti da je Savjet bezbjednosti donio odluku o formiranju Haškog tribunala!? Svako će za svoja djela odgovarati! Znaš li da postoji Konvencija o ratnim zarobljenicima?! Kako to smiješ meni pričati?! Možda jedan dan ja budem svjedok!”, uzvratio sam, pomalo ironično, kao u šali na njegove užasavajuće priče.

”Boli me kurac! Ja sam odlučio dok god mogu, da se nauživam, a poslije šta god bude, apsolutno me ne zanima!”, bio je jasan i samouvjeren u svojim namjerama, ali je po prvi put u životu bio i iskren.

Zaista se tako i ponašao. Naser je bio autentičan primjer vođenja privatnog rata iz sopstvenog hira i ličnog interesa. Vladao, ubijao, pljačkao, jedio i jebao! Vlast, slava, novac i seks su bili i ostali njegov ideal življenja. On je uistinu bio kopija filma Sergia Leonea ”Ubij sve i vrati se sam”, koja se na kraju i obistinila.

”Ja znam da se ti pitaš, i da si ono što si bio, da ja ne bi bio ništa”, nije mogao da ne ispolji svoju vječitu boljku.

Očito i dok je cijelo vrijeme bio uz mene, kovao je pakleni plan. Sve eliminisati i uspostaviti kaos.

”Naserc, da budemo jasni, komandant sigurno ne bi bio, ali ne bi bio ništa! Da se ja pitam, ti bi bio komandant jedne specijalne diverzantske

jedinice, jer je to tvoj domet", uzvratio sam.

"Pa, dobro je, nisi me toliko degradirao!", odgovorio je sa povrijeđenom sujetom.

Mislim, ako nekako uspijem preživjeti, trudit ću se da budeš ono što jesi.

Nakon završenog razgovora, ustao sam sa bratom i napustio rezidenciju "Kralja Srebrenice". Kao pravi kralj, zovnuo je svog posilnog Midu da nas odveze do Potočara kako ne bi išli pješke. Poslije mog dolaska kući, našao sam se sa mojim najbližim da još koju razmijenimo. Sado je uglavnom vodio plan kako dalje, tako da smo počeli razmišljati o našim snagama. Otišli smo do njegove Krčevine i sa štale uzeli nešto eksploziva i bombi. Nakon toga smo obišli širi pojas oko moje kuće, posebno lokalitet preko kojeg su se atentatori udaljili. Ozbiljno smo počeli da razmišljamo o miniranju terena, ali za to nismo imali realnih mogućnosti, a i mogao bi ko naš nastradati. Sado je bio u pojedinim situacijama jako mudar čovjek, tako da je proturio informaciju da je teren miniran. Najbitnije mu je bilo da tu informaciju čuje Zehta, kodoš i jedna od glavnih prijateljica Naserove matere. Znao je Sado da, ono što načuje Zehta, istog dana to sazna i Hata, a odmah i Naser. Zehta je bila i prije rata čest gost moje kuće, ali je u ratu izgleda imala sasvim drugu ulogu i očito da je dolazila po zadatku. Iako joj je sin Semir poginuo u obračunu u Broševićima, u koji je direktno bio umiješan i Naser, ljubav i odanost prema Naseru i Hati je bila jača i od pogibije sina. Ima nekih opravdanih i utemeljenih sumnji da je u mojoj kući dolazila da utvrdi gdje spavam.

Neosporna činjenica da je moj amidža Ibrahim ispoljavao preveliku ljubav prema meni, ali je bio jako prestrašen nastalim događajima, tako da je, iako je neprestano bio uz mene, pokušavao da mi ukaže s kim imamo posla i da treba da se primirim i klonim svega.

"Ibro, jedan dan došao je Naser i rekao mi da se odmah spremim i krenem sa "zastavom" pred zatvor u Srebrenicu. Odmah sam se obukao i krenuo. Kad sam došao pred zatvor, izveli su sve zarobljene sa Zalazja i naredili mi da ih povezem prema Zalazju. Kada smo došli do deponije, naredili su mi da zaustavim i parkiram kamion. Izmakao sam se na pristojnu daljinu. Ali, kad sam vidio njihovo divljanje i kad je počelo klanje, prebljedio sam kao krpa. Kada je Zulfo niz grudi sastavio nožem bolničarku Radu, pritom je pitajući gdje joj je radio-stanica, više nisam imao hrabrosti da to gledam. Pješke sam sa deponije došao u Srebrenicu, a oni poslije dovezli kamion, a ja sam sa kamionom nastavio kući u Potočare. Karoserija je bila sva krvava. Ti kao da ne znaš sa kim imaš posla! Mani se svega, valjda će i njihovo proći, u stanju su sve", molećivim glasom mi je govorio amidža Ibrahim, a strina Rahima je nastavila:

"Ibro, ti si pametan momak, mani se svega?! Kad je Ibrahim dotjerao kamion, ja sam sutradan morala oprati kamion. Na karoseriji je bio toliko debelo sloj spetaka od krvi, da sam morala cio dan nastavljati kazane proključale vode, da bih saprala onoliku krv. To su životinje, samo možeš da izgubiš glavu!"

Jeste da sam se i plašio, ali sam smatrao da je svako odustajanje od svog stava, pristanak da cio život čovjek živi bez ljudskog ponosa.

ATENTAT U "REŽIJI" NASERA ORICA

Sado je oko nas okupio najužu ekipu momaka, starih i provjerenih ratnika, tako da smo već postajali svakog dana odlučniji, ako zatreba, da se i "popucamo". I pored svega, ja sam svaku večer mijenjao odredišta za spavanje, tako da mjesec dana nikad nisam zanoćio na jednom mjestu. Kurban-bajram 1993. godine sam dočekaao kod tetke Have na Sadinom Gaju. Ustao sam rano i sa bratom Samidom od tetkine kuće krenuo na bajram-namaz. Taj Kurban-bajram mi je teže pao nego Ramazamski bajram 1992. godine kada je krenuo masovni napad srpskih falangi na moju domovinu. Žureći sa bratom da bih na vrijeme stigao na bajram-namaz, u putu su mi stalno navirale suze. Svi ljudi su na bajram-namaz žurili iz svojih kuća, a ja iz tuđe. Mnoge izbjeglice, koje su našle kakav-takav smještaj su bile svjesne da ih je okupator i dušmanin istjerao iz svojih domova, a ja moram da bježim iz sopstvene od "prijatelja, rođaka i komšija". Ipak, bilo mi je definitivno jasno u kakvom sam položaju. Četnici sa jedne strane i "oberčetnici" iznutra. Vrzino kolo iz kojeg je nemoguće izaći. Ni bježati, ni ostati. Treba li ratovati protiv takvih? Zemlja tvrda, a nebo visoko. Istina je proces. Nikad se ne ukazuje naprečac. Istina se čeka kao dan, ali nakon mraka prvo stižu nagovještaji zore koji u blagom procesu, nalik spektru boja, prelaze iz totalnog pomračenja u jarku svjetlost dana. Tako i istina. Kad čovjek misli da se dovoljno rasvijetlilo, pojavi se dodatna iskra koja otvara daljnje vidike.

Poslije svega preživljenog, iako su mi oči odavno bile otvorene, u razgovoru sa momcima iz Brakovaca naknadno saznajem:

"Drugog maja 1993. godine pozvao nas je Naser i sjedili smo u nekom kaficu ispod zgrade policije u Srebrenici. Pili smo pivo, iako je pivo u Srebrenici bilo tog momenta za mnoge nezamisliva pojava. Bilo nas je desetak. Naser nam je otvoreno govorio da te likvidiramo, a zauzvrat nam je nudio sve, od stanova do svih drugih mogućih povlastica što se moglo zamisliti u Srebrenici za te prilike. Navodno nam je govorio da vi nešto sastančite po Srebrenici i

da se ti, Ibrane, moraš likvidirati. Nismo na to pristali, tako da mu je propao plan.”

Kad sam definitivno čuo za tu informaciju, u koju nisam posumnjao nijednog trenutka, ponovo sam ostao zaleđen. Više nije bilo nikakve sumnje, iza atentata na mene i moju porodicu je apsolutno stajao Naser Orić.

LIKVIDACIJE U SREBRENICI

U periodu masovnog nadlijetanja transportnih aviona sa hranom, kad se svaku večer na prostoru Srebrenice odvijala vašarska atmosfera, jedno jutro je ponovo odjeknula užasavajuća vijest. Na lokalitetu iznad Kazana pronađena su dva zaklana tijela bračnog para, Krste i Velinke, koji su u svojoj kući u Srebrenici proveli cijeli period do njihove likvidacije. Krsto je po nacionalnosti bio Makedonac, nesposoban starac koji nije nikome ništa skrivio. Da li je kakva istraga rađena, zaista ne znam, ali se poslije izvjesnog vremena ta likvidacija počela pripisivati Ejubu Goliću i još nekim momcima iz Glogove. Istina, Ejub je već imao ubistvo u Srebrenici, ali mu to nije smetalo da nastavi biti komandant jedne formacije. Ali, isto tako to ubistvo je uvijek bio razlog da se Ejubu pripisuju i druga nedjela koja će se ubuduće događati. Istina je i to da su se, odmah nakon Krstine i Velinkine likvidacije, u njihovu kuću uselila neka grupa momaka iz Ejubove jedinice. Lično nisam poznao ni Krstu ni Velinku ali me ta vijest razočarala jer sam znao da raditi zlo, a očekivati dobre rezultate, nije spojivo.

”Jedne prilike su Krstu doveli meni u kancelariju”, pričao mi je Sado, ”pod optužbom da je jedan od dojavljivača. Kao oficir bezbjednosti obavio sam razgovor sa Krstom, nakon kojeg sam mu rekao da ide svojoj kući i da ga niko ne smije uznemiravati?”

”Sine, ma kakva bolan dojava!”, pričao je Krsto Sadi, ”ja, bolan, sine, nosim slušni aparat, a kako se zaratilo, meni su oslabile baterije, tako da mi ni slušni aparat ništa ne znači. Pa, ja, bolan, ništa ne čujem!”

Ponovo je jedan dan odjeknula gadna vijest u Srebrenici. Emir Halilović je upao u Zekin stan i ubio njega i njegovu nepokretnu majku. Zeko je bio Srbin koji je poslije ulaska naših snaga u Srebrenicu, ostao u njoj i sa nama preživio sve strahote. Sa svakim je podijelio posljednju cigaru. U Srebrenici sam ga vidao sa Eminom Alićem, koji su bili generacija i jedno vrijeme udarna snaga fudbalskog kluba ”Guber”. Vjerovatno su nalazili inspiraciju u sportu i lijepim vremenima da bi se razgovorom liječili od pogana vakta. Koliko mi je bilo teško zbog njihove pogibije, još mi je bilo teže zbog monstruoznog načina

na koji je likvidacija izvedena. Ubio ih je tako što im je kundakom od pištolja izmasakrirao glavu. Da još bude gore, tada su već snage UNPROFOR-a bile apsolutno ovladale Srebrenicom.

Pored toga, neki starac srpske nacionalnosti je zalutao na prostor "Zaštićene i demilitarizovane zone". Uhvaćen je i priveden u Srebrenicu. Završio je u bolnici, da bi poslije toga u bolnicu upao Emir i u po bijela dana ga ubio u bolničkoj postelji. Bilo mi je jasno da je zaista počinilac ovako gnusnih radnji Emir, ali mi je isto tako bilo jasno da je on jedan iz najužeg jezgra izvršilaca prljavih poslova. Emir je bio mlad i neizvijen, bio je jako vezan za svog amidžića Mirzu koji je poginuo na Kušićima, ali je isto tako bio jako podvodljiv i rezigniran, tako da nije bio nikakav problem takvu ranjenu dušu navesti na zločin. Na kraju je faktički postao žrtva samog sebe i onih koji su ga odveli u zločin. Nakon monstruoznih likvidacija, Emir je završio u zatvoru koji je bio pod nadzorom kanadskog bataljona, ali je kasnije helikopterom prebačen u Tuzlanski zatvor. Poslije rata je umro u Sarajevu. Imao je tumor na mozgu. Kako je bio jako mlad, njegova me smrt, ipak, pogodila, jer sam i samog Emira doživljavao kao žrtvu. Zaista, spasiti i sačuvati nekog znači i čuvati ga od zločina, to je najveća pomoć onima do kojih ti je stalo. Iskreno, kad je Emir prebačen u Tuzlu, mnogi poštteni momci su počeli razmišljati da li se zločin isplati? Ovaj rat je pokazao da je zločin unosan posao. Prebacivanjem u Tuzlu, Emir je za zločin nagrađen. Srbi su za genocid nad nedužnim narodom Srebrenice dobili državu. Bosna ti je jedini primjer u svijetu u kojem je kompletna međunarodna zajednica stajala na strani zločina i zločinaca. Ovo je vrijeme u kojem je Sotona u prednosti nad Bogom, ali je Božija posljednja. Bože, šta li nas još čeka?!

Koliko je nekima zločin postao navika, nisu odolijevali ni da pred međunarodnom zajednicom zadovolje svoje najniže strasti. Sjećam se riječi Fahre Alića Fakija, čestite i poštene duše:

"Moj Ibrane, kad je došlo do napada iz pravca Oparaca i Ratkovića na prostore Brezovica i drugih naših sela, i kada smo uzvratili, raspalamsala se borba. Nakon završetka borbe, zarobili smo jednog učitelja koji je bio iz okoline Tegara. Nakon svega, mi smo ga morali sprovesti do Srebrenice, kako bi ga smjestili u zatvor. Valjalo je nama tada ispod Pribićevca provesti zarobljenika do Srebrenice, stavljajući svoju glavu u krajnju neizvjesnost, jer su zasjede bile realnost koja nas je čekala u putu. Nakon što smo učitelja uredno predali Vojnoj policiji, i kad je sproveden u zatvor, saznao sam da su ga tu ubili. Bilo mi je došlo da crknem. Nakon svega, kad sam se sa bandom sreo u Srebrenici, nisam mogao da trpim, te im odbrusih: 'Pa, stanite, majku vam jebem?! Mi se borimo, branimo, zarobimo, dovedemo do zatvora, da bi

vi ubili! Pa, je li vi to mislite da mi ne znamo ubijati?! Je li mi trebamo ginuti, nakon toga žrtvovati sebe, da bi vama dovodili?!”

Isti takav slučaj se ponovio sa tri zarobljenika koje su Skenderovićani, žrtvujući svoj život, uredno sproveli do Srebrenice. Zaista, nigdje nije bilo takvih običnih boraca kao u Srebrenici. Većina je bila spremna položiti život svakog momenta za spas domovine i svog naroda. Očito da je njihovu časnu borbu neko trebao kompromitovati.

PROVOĐENJE PROCESA DEMILITARIZACIJE U SREBRENICI

Kako je proces demilitarizacije uveliko provoden, Štab se morao pomjerati iz Srebrenice, tjeran ispred linije koja je obuhvatala proces demilitarizacije. U prvoj etapi demilitarizacije Štab je završio u jednoj kući u Lubadištima. Kada sam odlazio u Srebrenicu i prolazio pored novog štaba, zaista sam se radovao kad sam vidio gdje su završili, jer su počeli da doživljavaju zasluženi kraj. Proces demilitarizacije su Kanađani nastojali krajnje profesionalno privesti kraju, ali je srebrenička mafija proces demilitarizacije koristila i za razoružavanje svih onih kojih su se bojali i koji nisu bili vjerni srebreničkim novim ratnim aristokratama, gospodarima života i smrti. Tako je na red došao i Hamed Efendić kojem su pokušali oduzeti poluautomatsku pušku. Hamed je do procesa demilitarizacije odratovao svoje i odužio se domovini onako kako mu je savjest nalagala, ali kad su oni koji su potpisali našu smrt koja se zove demilitarizacija pokušali od Hameda uzeti pušku, Hamed puške nije dao ni po koju cijenu. Hameda su priveli u Potočarski pritvor. Kad smo čuli za tu informaciju, otišli smo do Hamedove kuće da saznamo neke pojedinosti, jer smo se bojali da Hamed ne završi kao Nurif ili Dilaver, ali je srećom za pritvor u Potočarima bio zadužen Haso iz Suhe koji se sa Hamedom cijelog rata dobro slagao. Haso je cijenio Hameda. Haso je bio i karatista, tako da su ga se neki tipovi i plašili, ali nam je Haso znao i prenijeti mnoge bitne informacije, tako da smo se ponekad zvali dodatno pričuvati. Nakon toga su Hameda odveli u Srebrenicu, ali je Hamed uspio sa mafijom izaći na kraj.

Dokle je osionost srebreničke mafije išla, sa njom očito i strah, nakon dužeg vremenskog perioda od provedbe procesa demilitarizacije, od Sade je zatraženo da preda ručni bacač, iako ga Sado nije imao.

Poslije provedbe procesa demilitarizacije u Srebrenici zaista nije bilo nikakve vojske u narednih šest mjeseci. Kanađani su profesionalno obavljali svoj zadatak, tako da je našoj mafiji bila glavna zanimacija terevenke, šverc i švaleracija. Počeli su sukobi i na "vrhu", jer je sada nastala opšta borba ko

će zadržati primat nad humanitarnom pomoći, koja je stizala u izobilju, a narod je sve više i više stezao kaiševe. Poslije otvorenih sukoba interesa, došlo je do opšte pometnje, tako da je prije definitivne smjene Hajrudina Avdića došlo i do protesta u samoj opštini. Avdić je fasovao papuču u glavu od neke žene iz grupe "protestanata". Nakon svega, kao krpa koja je uvijek i bio, definitivno, ta krpa je izbačena iz opštine, a na Avdićevo mjesto predsjednika Ratnog predsjedništva je doveden, ni kriv ni dužan, Fahrudin Salihović Adem, koji je prije nekog vremena postao i član Ratnog predsjedništva kao "novopečeni" delegat iz Potočara - po Naserovom izboru. Naime, sve što smo mafiju više suzbijali, mafija je sa novim delegatima proširivala Ratno predsjedništvo, a kojom metodom je dolazila do novih "delegata", to je samo njima bilo poznato. Tako je definitivno u demilitarističkom vremenu nastala potpuna Naserova dominacija, jer je sada preko Fahrudina ostvarivao kontrolu nad svim što ga je zanimalo. Cijena soli je u to vrijeme bila i do 120 DM, doduše, znala je i pasti ponekad i na 25 DM, zavisno od ponude i potražnje. Namjerno neću spominjati vrijednost drugih artikala, jer je sveta riječ za Srebrenicu, koja se zove "so", bila i ostala jedino mjerilo vrijednosti, deviza koja je mafiju obogatila, artikal zbog kojeg su narodu pobijelile oči, čežnja zbog koje su mnogi podivljali. Kako su u Srebrenicu, poslije potrošenih zatečenih zaliha, počele da iz raznih kanala pristižu i nove devize, tako je sve više i više razrađivan plan kako narodu uzeti i posljednju marku.

ŠVERC

Traženi su i drugi kanali, tako da je u Srebrenicu novac počeo da pristiže i putem osoblja UNPROFOR-a. Pored toga, uspostavljen je i drugi način snadbijevanja naroda Srebrenice deviznim sredstvima. Oni koji nisu mogli direktno svojim najbližim doturiti novac u Srebrenicu, mogli su posrednim putem. Nekom Mehmedu iz Srebrenice, koji se skrasio u Zagrebu, dovoljno je bilo predati novac, a nakon razmjene informacija sa Srebrenicom, onaj, za koga je novac uplaćen u Zagrebu, trebao je kod određenih ljudi u Srebrenici da ode na naplatu, samo što mu je isplaćivana puno manja svota od uplaćene u Zagrebu. Takva vrsta transakcije novca je uspostavljena i preko Tuzle, tako da se putem zelenastva određena količina novca konstantno vrtila u Srebrenici, a konto za mafiju izvan Srebrenice je konstantno rastao. Pored toga, najpovjerljiviji emisari širom Evrope počeli su masovno da prikupljaju sredstva za pomoć Srebrenici. Nama pomažu, a mi od njihove pomoći skoro crkavamo. Kako je u Srebrenicu počeo da dolazi novac, sve je više maha hvatalo

crno tržište koje je bilo izričit monopol srebreničke mafije. Neki ljudi koji su osjetili mogućnost da mogu i sami početi sa nekim "biznisom" ili, bolje rečeno sa švercom, koji nije uspijevala kontrolisati mafija, završili su kobno. Jedan od njih je izvjesni Mujko sa Osmaća. Počeo je za sebe raditi sa Žepljacima. Odlazio je u Žepu i počeo konkurisati sa robom na srebreničkoj pijaci. U jednom pohodu, naletio je na zasjedu i završio sa započetim poslom. Ugrozio je monopol, tako da je morao platiti glavom. I pored toga, organizovane grupice koje je nužda natjerala, počeli su samoinicijativno odlaziti u Žepu, da bi se snabdjeli nekim artiklima po puno povoljnijoj cijeni. U Žepi je za šverc preko UNPROFOR-ovog ukrajinskog bataljona izvjesni Žučo je bio "alfa i omega". Sav podređen položaj do procesa demilitarizacije, pljačke i ucjene, od strane srebreničke mafije, Žepljaci su u novom periodu dobro naplatili. Sada je Žepa bila jedan od glavnih snabdjevača srebreničke sirotinje. Pored toga što su se dobrim dijelom počele na prostor Žepe da odlijevaju devize, Žepa se počela i dodatno snabdijevati srebreničkim naoružanjem. Pored mafije koja je Žepi prodavala naoružanje oteto od naroda, i obični građani, koji nisu raspolagali nikakvim deviznim sredstvima, počeli su da robu nabavljaju za lično naoružanje.

Iako u Srebrenicu nikad nije ušao nijedan komercijalni konvoj sa hranom, trgovina je cvjetala. Počelo se pričati da su uspostavljene i veze sa četnicima u Bratuncu. Kako su se sa mnogim komšijama poznavali, stanovnici Dugog Polja, koje je gravitiralo prema Bratuncu prvi su iznašli "kanale". Među prvima koji je ostvario vezu bio je sin Sinana Durakovića. Kad je za njegove aktivnosti saznala srebrenička mafija, istog momenta je priveden na informativni razgovor. Jedan dan mi je došao daidžić Mefail i pričao da je Sinanov sin priveden, ali, kako reče:

"Kad je Pičuda odveden u Srebrenicu, mi smo se uplašili da bi mogao i nagrabusiti, ali već sutradan, poslije obavljenog razgovora, mi vidimo da Pičuda voza Naserovo auto".

Očito, stavljen je pod kontrolu i postao samo radnik za novog poslodavca.

Nezira iz Konjević-Polja, koja je bila u Potočarištu u izbjeglištvu, a koja je održavala dobre odnose sa Naserovom majkom, mi je pričala kad Nasko donosi veliki štos maraka i predaje majci. Hata je sada postala glavni srebrenički blagajnik. Kada je tržište bivalo djelimično "prezasićeno", znalo je doći i Odo racije na pijaci od strane policije. Brzo se vidjelo da je zadatak racije bio oduzimanje robe od ljudi koji nisu bili samo obični dileri srebreničke mafije. Moj drug Edhem Hasanović Šubinac, koji je tada radio u policiji, osion, sposoban i neposlušan policajac, jedne je prilike priveo neke dilere,

ali se ispostavilo da su isti bili samo u službi Mrkog Mandže, najodanijeg Naserovog "igrača" u Potočarima. Naravno, policijska racija se nije smjela odnositi na gospodare života i smrti u Srebrenici.

Nakon izvršene demilitarizacije, vidjevši da je prepušten sam sebi, običan narod je tražio bilo koji modus da preživi. Svi su pokušavali da urade šta na svojom njivama, oko svojih kuća, da napasu kravu ili da obezbijede koje drvo. Dosta ljudi iz Cerske i Konjević-Polja je počelo na napuštenim srpskim imanjima da pravi kućice od pruća i zemlje, da bi na nekoj od parcelica zemlje nešto posijali od čega se može preživjeti. Moji rođaci – Čatići, su se vratili u Dugo Polje, ali nakon izvjesnog vremena, starog Ibrahima, koji je do tada izgubio dva sina, ubio je snajperista sa Zvijezde. U Dugom Polju je na isti način poginula i Fatima Karahodžić, supruga Ahmeta pekara. Četnici su u blizini linije razgraničenja upali i na prostor Bukove Glave i Jaglića i neke naše zarobili i odveli u nepoznatom pravcu. Na Likarima je poginuo jedan momak i neka žena. Naravno, ovo su samo primjeri kojih se sjećam, ali ih je, nažalost, mnogo više.

Nad nedužnim narodom je nastavljeno izživljavanje. Ako bi se četnici malo opustili i nakratko prestali sa zlostavljanjem, za njihovo "buđenje iz sna" ogromne zasluge je imala i srebrenička banda. Ako ih četnici ne bi uznemiravali i ubijali samoinicijativno, mafija je u mnogo puta bila zadužena da ih svojim provokacijama izazove, jer se svakog trenutka trebao sijati planirani haos i dizati tenzije. Strah od četnika je najbolji čuvar vlasti – mafije, a haos je stanje u kojem najbolje plivaju.

HUMANITARNA POMOĆ I NAROD

Poslije djelimično zaboravljenog straha od preživjelog atentata, sve sam češće odlazio u Srebrenicu. Pri svakom odlasku moje prvo odredište je bila srebrenička pijaca. Nakon što bih došao, oko mene bi se okupljale desetine ljudi koji ponekad nisu imali hrabrosti ni da slušaju moje riječi. Na otvorenom prostoru srebreničke pijace moje riječi su ponekad bile više odraz moje gluposti, nego moje hrabrosti, ali nijedan drugi izraz nisam upotrebljavao prema tzv. vlasti – osim "mafija". Kao poslanik Republičkog parlamenta u Vijeću opština, imao sam zakonsku mogućnost da sazovem opštinski parlament. Čvrsto sam donio odluku da ću iskoristiti svoju zakonsku mogućnost. Počeo sam da vraćam u opštinu i da tražim evidenciju odbornika kako bi se utvrdio skupštinski kvorum i kako bi se izvršila verifikacija odborničkih mjesta. Ekipa ljudi oko mene, Sade i Hameda se svakodnevno proširivala, tako da je svakog

dana slabio strah u ljudima. Gledajući svakodnevne ljudske patnje, sticalo se samopouzdanje i dodatna odlučnost da se protiv zlotvora mora boriti. Kao i svaki drugi običan čovjek, morao sam da se snabdijevam osnovnim artiklima, jer je podjela iz humanitarne pomoći bila "na kašičicu". Svake prilike, kad god sam krenuo za Srebrenicu, iako je bilo sa Donjih Potočara do grada potrebno pedesetak minuta hoda, znao sam utrošiti i po dva sata. Sa svim ljudima sa kojima sam se susretao, ostajao sam u dugim razgovorima. Ako ne raspolazem ničim da mogu individualno mnogima pomoći, smatrao sam da bar mogu ljudima "nahriniti" dušu. Jednom kad sam prolazio prema Srebrenici kroz Soločušu, jedna grupa ljudi je stajala i razgovarala. Prošao sam pored njih i poselamio se, ali još nisam ni odmakao, jedna žena iz grupe, vjerovatno da bih i ja čuo, dobaci:

"Ode Ibran za Srebrenicu. Svaki put kad on prođe, sutradan je, umjesto kilica, dvije kile brašna. Umjesto jedne konzerve, dijele po dvije. Bog ga poživio!"

Stvarno je rekla istinu, ali je čovjeku puno godilo kada vidi da je ta istina prepoznatljiva.

Nakon jednog odlaska u Srebrenicu, pored uobičajene posjete koja se odnosila na formiranje legalne organizacije koja treba i mora promijeniti stanje, kupio sam i kilicu soli. Na putu prema kući iznad Debele Bukve sretoh jednog iznemoglog starca koji mi je išao ususret. Nazvah mu selam, a on uzvрати. U mojim rukama se u prozirnoj kesici vrtila kilica soli.

"Šta to носиš u kesi, sine?!", upita me dedo.

"Nosim so, dedo", odgovorih.

"Bi li mi sine dao jedan findžan?", zamoli me.

"Bih, jašta dedo", odgovorih, i u jedan papir nasuh mu fitalj.

Dedo liznu so dva-tri puta, potekoše mu suze, pa prozbori:

"Bog ti dao svako dobro! Ja se, sine, nisam osolio mjesec dana!"

Zagrcnuše i mene suze više nego dedu, tako da nisam mogao više ništa ni progovoriti. Nastavismo svako svojim putem. Iako sam tada bio još odlučniji u borbi, nikad ne mogu zažaliti što sa srebreničkom mafijom nisam otvorio borbu svim sredstvima. Naravno, sva sredstva su upotrijebljena, osim jednog, a to je oružani sukob. Nikad neću prežaliti što nismo otvorili i oružani sukob, jer nijedan drugi ishod ne bi bio gori od konačnog ishoda koji je Srebrenica doživjela. Mada sumnjam da bi borbu dobili, jer bi Sarajevo jedva dočekalo da izmisli neke nove Abdićevce (već se u Srebrenici ustoličio termin "Ibranovci"), s obzirom da su kompletno Podrinje davno otpisali i da im je srebrenička banda za završetak tog projekta apsolutno odgovarala. Zato ću se protiv istih i njima sličnih cijeli život boriti, jer je borba jedini ispravan smisao življenja.

Borba mi je jedini lijek protiv bolesti koja se zove griža savjesti, mada nemam puno opravdanih razloga za toliku grižu. Iako ne nosim ništa na duši, smatram da sam mogao puno bolje i puno više.

Vjerovatno nije jedino, jer nisam imao priliku da saznam, ali je Srebrenica u ljudskoj povijesti jedno od rijetkih mjesta u kojem je pobudalo brašno iz humanitarne pomoći završavalo na gradskoj deponiji, dok je narod gladovao, a jedini razlog je bio da se zadrži rejting cijene na crnom tržištu.

Dok sam se borio da bih drugim muke olakšao, za to vrijeme je neki Azem, seoski učitelj sa Osmaća, kojeg sam, bilesi, 1991. godine imenovao na mjesto direktora područne osnovne škole, a koji je volio i svirati violinu, za srebreničku mafiju "iskomponovao" novu pjesmu kojom se želio narugati narodu koji me je cijenio, a pjesma je počinjala:

"Hajte žene na smeće,

Dijeli Ibran papuče."

Zaista, narod je znao ići i na smeće u potrazi za nekim namirnicama. Naime, UNPROFOR-ci su svoje otpatke odvozili na gradsku deponiju, tako da je bilo i nekih ostataka. Jedne prilike neki novopečeni ratni policajac je jedno dijete na smeću tako izudarao da ni danas ne znam da li je preživjelo ili je ostalo sa trajnim posljedicama. Jedino znam da je bilo u kritičnom stanju.

Kako je već ljetni period dobro odmakao, narod se počeo okretati sebi. Mnogi su iskoristili priliku da bi posijali i posljednji pedalj obradivog zemljišta, a pored toga, krenula je masovna krčevina šumskog zemljišta, kako bi se koliko-toliko pretvorilo u obradivo.

"OZNA MORA SVE DA DOZNA"

Poslije niza oružanih provokacija na početku i neposredno poslije demilitarizacije, bezbjednosno stanje se normalizovalo, tako da je ljeto 1993. godine izgledalo kao da je zavladao mir. Logor, ili, bolje rečeno, zatvor koji se zvao "Zaštićena i demilitarizovana zona Srebrenica" je počeo da se utapa u letargičan san, a bijeda i neimaština je bila pravilo življenja. U tom periodu sam gotovo svakodnevno imao goste u kući. Ljudi su masovno dolazili kod mene, jer su željeli razgovarati. Uglavnom, teme su uvijek bile identične - šta će biti dalje? Među najčešćim gostima je bio Jakub Sulejmanović iz Sjedaća. Bili smo pravi aħbabi. Jakub je i odležao nekoliko godina robije u komunističkom sistemu, tako da je uvijek bio jedan od naših najbližih saradnika. Uvijek je sa sobom nosio neki notes u kojem je vodio svoju evidenciju. Uglavnom, nikad nije mirovao na jednom mjestu, tako da je bio čest gost i u Žepi. Nikad

ga nismo ni zaobišli, tako da je uvijek bio i na svakom našem oficijelnom sastanku. Znao je puno, ali je i pisao puno. Srebrenicu je uspio preživjeti, ali nije uspio preživjeti Tuzlu. Jednom sam ga mahsuz posjetio, a on mi se odradovao. Nakon izvjesnog vremena iznenadila me vijest o njegovoj smrti. U Tuzli ga je na trotoaru udarilo auto. Nakon njegove (krajnje sumnjive) smrti, kćerka mu je sve što je od dokumentacije imao, predala Adibu Doziću, samo ne znam gdje je ta dokumentacija završila.

Kako je "OZNA morala sve da dozna", moja kuća je u svakom momentu bila pokrivena izvidnicom. Naspram moje kuće, bila je kuća Tahira Hafizovića, čiji je prozor bio okrenut prema mome ulazu. Po cijeli dan je neko od djece morao da sjedi pored prozora i da posmatra ko će tog dana biti moj gost. Bilo mi je žao i djece. Znam da je u pitanju bila nagrada u vidu koje kile soli ili šećera ali je to tako bilo bijedno i ogavno, da sam se počeo stidjeti tuđe malodušnosti i jeftine prodaje.

Jednom smo dogovorili sastanak ispred moje kuće, uglavnom prijatelja, članova Izvršnog i Glavnog odbora stranke, pojedinih odbornika i nekih uglednih komandanata, komandira i boraca. Normalno, teme su uvijek bile iste, ali je uvijek i pitanje bilo isto - kako dalje? Taj sastanak nikad neću zaboraviti iz drugih razloga. Kako se okupilo oko četrdeset ljudi, nisam ništa u kući imao dovoljno da bi ih ičim počastio. Jedino je njih nekoliko smahnulo dva litra rakije, a svi drugi su sastanak završili gladni i žedni. I danas se stidim tog momenta svoje bijede ali me još više proganja savjest što se nisam više potrudio. Nadam se da su tada shvatili stanjeu kojem sam se nalazio. Kako je bilo sunjivo kad mi u kuću dođe samo jedan čovjek, mogu zamisliti kako je dočekana vijest da mi je pred kućom bilo četrdeset ljudi. Da smo pričali o sjervi, u Srebrenici je već sigurno bila vijest o pripremi udara.

JEDINI POSLANIK KOJI NE MOŽE PUTOVATI ZA SARAJEVO

Humanitarna pomoć je nesmetano pristizala u Srebrenicu, ali, džaba, opet je bila stalna borba za preživljavanje. Sirotinja na sve strane. Djeca koja su samo zapamtila čokoladu i bombonu, već su je gotovo i zaboravila. Ponkad bi ih na tu milost podsjetio neki od vojnika UNPROFOR-a, ali djeci se osladilo, tako da su na svaki prolazak transportera do iznemoglosti trčala za njim sa povicima "bom-bon", nadajući se da će se neki od vojnika smilovati.

Većina omladine u Potočarima se nije razdvajala. Konstantno smo se družili, napravili bazen u kojem se znalo okupiti i po dvije stotine kupaca. Kako smo bili mamac, na kupanje je sve više počela dolaziti i srebrenička

vojna aristokratija, tako da sam jednom pri čišćenju bazena na njegovom dnu našao zlatnu burmu koja je bila teža od bilo kojeg prstena. Stalno sam se pitao sa čijeg li je prsta spala? Uvijek sam se pitao koliko je koštala žita ili soli? Na njegovu žalost, nije mu bila po mjeri.

U Palučku smo napravili košarkaško i odbojkaško igralište, tako da su nam sportske aktivnosti bile glavna razbibriga, a noću su zaživjela sijela koja su bila po dnevnom dogovoru. Pored sporta, kao sporednih aktivnosti, naša glavna zanimacija je, uz politiku, bila kosidba, kopina, branje. Duhan je sve više i više bujao, tako da se definitivno imala čime razbiti briga.

U tom periodu pročula se vijest da iz Srebrenice treba da u Sarajevo ide delegacija. Najavljeno je zasjedanje Skupštine RBiH i nekog Bošnjačkog sabora. Iako je odlazak delegacije bio samo javna za mafiju, doznao sam neke pojedinosti. Zakazana Republička skupština. Kontam, nema šanse da ne odem! Devedeset posto populacije u srebreničkom getu se zaista obradovalo mome odlasku, jer su smatrali da će se mojim odlaskom u Sarajevo stanje promijeniti. Međutim, u delegaciji od deset ljudi nije bilo mjesta za jedinog poslanika u srebreničkoj i žepačkoj enklavi na zasjedanje Skupštine RBiH. Na dan odlaska delegacije spremio sam se i kod prijatelja otišao u Srebrenicu. Helikopter je trebao da poleti sa Srebreničkog igrališta, ali ja se nisam uspio helikopteru približiti ni na kilometar. U delegaciji u Sarajevo nije otišao ni Naser. Bojao se i ostao čuvati svoj prijesto. Od svih članova delegacije, jedino sam vjerovao jednom starom po prezimenu Muhić, koji je u Sarajevo otišao ispred Bratunca. Sa njim sam se veoma često viđao i jako dobro razumijevao. I sam je bio izbezumljen stanjem u Srebrenici, a ni on nije vlastodršce mogao da smisli. Moj neodlazak, kako meni, teško je pao svim ljudima koji su me okruživali, jer su u podsvijesti znali da će se srebrenička agonija produžiti. Nije mi bilo krivo, niti je za mene postojalo iznenađenje da mi odlazak sprječava srebrenička mafija, ali mi je bilo iznenađenje što iz Sarajeva nije stigao dekret od onih koji su mi trebali direktno uputiti poziv. Očito da razlike između Sarajevske i Srebreničke mafije nije ni bilo. Oni su isti, samo na različitim nivoima. Nakon toga, bilo mi je jasno da sam osuđenik koji čeka kaznu, ako se sam sa svojim prijateljima i saradnicima ne uspijem odbraniti.

Poslije posjete Sarajevu, srebrenička delegacija se kompletna vratila u Srebrenicu. Putem sredstava informisanja sam saznao da više nisam Musliman i da sam postao Bošnjak. Sve druge pojedinosti o njihovoj posjeti za običan svijet su ostala tabu tema do nestanka Srebrenice. Koliko su držali do naroda, najbolji je primjer što se nisu udostojili da bilo šta narodu kažu, jer bi narod bar znao na čemu je, ali oni nisu bili dio naroda. Ustvari, narod je za njih bio stoka koja se ne jede, ali kojoj se krv pije.

TABOR HAKIJE MEHOLJIĆA

Nakon nestanka Srebrenice, Hakija Meholjić je počeo da priča kako je od strane Izetbegovića Srebrenica nudena u zamjenu za Vogošću. Počele su i poslijeratne priče da je Izetbegović rekao da mu je Klinton nudio da četnici uđu u Srebrenicu, pobiju pet hiljada ljudi, a da bi poslije toga Zapad intervenisao. Bolje je saznati ikad nego nikad, ali je krajnje prljavo poslije rata pričati o namjerama vrha u Sarajevu, a narodu poslije povratka u Srebrenicu ništa ne reći. Da nisam za ove informacije saznao iz povjerljivih izvora, ostao bih u dilemi šta je istina, s obzirom da sam iz dosadašnjeg iskustva znao da je Hakija čovjek koji je vičan u konstrukciji neistina, a i moral je od njega prilično daleko.

Kako sam već pojasnio pojedinosti mog slučajnog susreta na "Lovcu" sa Hakijom i njegova dva kompanjona, u mojoj potrazi sa Asimom Redžićem Redžom, pred samu agresiju na BiH, a koji je za cilj imao organizaciju odbrane, u Srebrenici su se već pojavile priče plasirane iz Hakijinog tabora, kako sam došao na "Lovac" da nudim Hakiji puške na prodaju po cijeni od 1.600 DM. Znao sam da je Hakija osvetnik i da je, prije svega, zbog našeg političkog sukoba sa njegovim bratom Malikom, spreman na mnoge podlosti, ali kad sam saznao za ovu informaciju, vidio sam da je čovjek pun mržnje i da je spreman na sve. U momentu kad nisam znao ni gdje mi je glava, konstruisati priču o navodnoj ponudi prodaje pušaka Hakiji Meholjiću je tolika podlost ravna ubistvu. U najtežim situacijama, za mnoge časne ljude u Srebrenici, tražila se "dlaka u jajetu". Prije svega, da sam zaista i radio na švercu naoružanja, Hakiji to ne bih ponudio kad bi mi pare trebale za lijeka. Čovjeku koji je nosao peticiju o smjeni Hameda Salihovića Sade sa mjesta načelnika SJB i na njegovo mjesto dovođenje Save Aleksića, čovjeku koji je pokušavao opstruirati svaki naš rad, na kraju aktivnom dugogodišnjem policajcu iz komunističkog režima, nuditi na prodaju puške, mogao bi samo čovjek koje je debelo nagrajsao.

Kad sam nakon izvjesnog vremena, od meni bliskih ljudi, čuo da je Hakija na jednom užem skupu rekao, da "ako niko ne likvidira 'Potočarsku trojku' (Ibrana i dva Hameda), da će to on uraditi!" Sve mi je bilo jasno. Ipak, i pored takvih priča, Hakiju nisam ni uzimao za ozbiljno, jer sam znao da za velike poteze nema hrabrosti i da mu je glavni prioritet da sačuva sopstvenu guzicu.

NOVAC U SREBRENICI I SLAVLJE NA KASETI

Iako nisam imao priliku da vidim, pričalo se da je delegacija, pored svojih ličnih potrepiština, u Srebrenicu donijela novac koji se trebao podijeliti porodicama poginulih boraca. Mislim da je nešto i podijeljeno, ali to uopšte nije ni bitno, jer su gori oni koji su u Srebrenicu poslali novac, nego oni koji su novac donijeli. U Srebrenicu, u koju nije nikad ušao nijedan komercijalni konvoj, u grad u kojem je prodavnica bilo koje vrste misaona imenica, šalje se novac. Drugog zaključka nema nego da je Sarajevska izdajnička halka, koja je sve poluge BiH držala u svojim rukama, svjesno, sa slanjem novca, radila na dodatnom razvoju kriminala u Srebrenici, jer bi i oni koji bi neku marku iznudili, samo je mogli potrošiti na artikle iz humanitarne pomoći. Znali su da je pošiljka novca u Srebrenicu najbolji metod nastavka planiranog haosa. Doduše, bilo je u Srebrenici robe koja je za mnoge bila luksuz. Kanal sa četnicima je već bio uspostavljen. Mafija nema ni vjere ni nacije. Rat je samo najbolja maska za sopstvene ciljeve. Kako je talas izbjeglica, pri njenoj kapitulaciji 1993. godine, preplavio Srebrenicu, iako je dosta naroda izašlo sa konvojima i helikopterima, probijajući se kroz šume, ipak je Srebrenica bila toliko prebukirana da je postala klasični koncentracioni logor. Kako su uglavnom Šveđani doturali humanitarnu pomoć, nakon sagledane situacije, došla je njihova ekipa humanitaraca i započeli su izgradnju velikog kamp-naselja za smještaj najugroženijih na prostoru Slapovića. Slapovići su postali jedno od najvećih naselja na prostoru Srebrenice i uglavnom su za kućice molili oni kojim nije stalo da su u samom gradu. Ipak, da bi se uselilo u kućicu, prioritet su imali podobni ili oni koji plate.

Počeli su i turniri u malom fudbalu, ljljanijade, konjičke trke, proslave... Na dan turnira u Čumavićima, otišao sam u Srebrenicu i poslije uspješno obavljenog posla vratio se kući. Kod kuće je čekao brat koji je stigao sa turnira. Bio je u pripitom stanju, jer je njegova ekipa, koju su činili kombinovani sastav Potočara i Križevca, osvojila turnir. Došlo je i do tuče, jer se neki nisu mogli da pomire sa porazom. Ja u Srebrenici odradio jedan jako važan sastanak, a brat sa ekipom osvojio turnir. Kako se u Srebrenici uvriježila takozvana podjela na "Ibranovce" i "Naserovce", poraz je teško padao od bilo koje ekipe koja je mogla ponijeti ime "Ibranovci". Stvarno, taj izraz me, koliko zbunjivao, toliko nasmijavao, jer je podjela bila direktno plasirana od strane mafije. Jako mi je bilo drago zbog osvojenog turnira. Nagrada je dovedena - krava za prvo mjesto. Dogovorili smo se za slavlje. Sevdijeva njiva, po imenu Jančeva, je bilo najprikladnije mjesto. Koliko smo imali rakije, neovisno od kvaliteta, toliko smo i ponijeli. Kompletna krava na ražnju. Pije se i jede. Na red je prvo

došla ona bolja rakija, ali kad je zafalilo, mogla je i "brlja". Vahid sa Križevca i njegov brat su se posebno pobrinuli za ugodaj. Vahid, vrstan na violini, a brat dobar na šargiji. Kada je orkestar zasvirao, rakija je išla sama. Pobjeda se zalijevala cijeli dan. Nakon što sam i sam dobro ućejfio, Vahid i njegov brat svirali, a ja i brat Same smo bili zaduženi za pjesmu. Iznenada je došao i neki kamerman iz Glogove, tako da je slavlje zabilježila i kamera. Ja se raspjevao sa bratom kao slavuj. Opletemo "Niz Olovo sitna kaldrmica, tu se šće Fata ljepotica, i za njome Ibro sirotica...", pa poslije toga "Imam dragu na daleko, u tuđoj zemlji, ja joj pišem sitno pismo, sitno žalosno. Ona meni otpisuje još žalosnije, žen' se Ibro, žen' se dušo, mene ne čekaj?" Uхватила i mene nostalgija, tako da sam u pjesme počeo da ugrađujem i svoje ime. Došlo dosta ljudi, tako da ih zanima sve. Naravno, rat i politika neizbježna tema. Čini se umorim od pjesme, politika i borba mi dođu kao desert. Nakon što smo se ja i brat propisno ispjevali, došao je na red i Sado. Kamera ga je snimala, dok je Sado izgovarao:

"A sada promocija mog najnovijeg hita!"

Počeo je uz debelu žicu svirati na violini, a zatim je krenula i pjesma. Svi su ga pažljivo slušali i na kraju nagradili aplauzom. Kaseta je završila kod mafije, iako sam dobio jedan primjerak, ali mi Sejfo obuçar u Srebrenici reče da mi kasetu može umnožiti, tako da sam mu je dao i nikad je više nisam očima vidio. Sada bih za nju dao zgradu predsjedništva BiH, Vijeća ministara, a i zgradu Skupštine. Doduše, ko u tim institucijama sjedi, a ko je sve bio na kaseti, izvinjavam se na uporedbi. Neka mi halale lica sa kasete!

Sadina je pjesma stvarno bila hit. Na moju žalost, vrijeme čini svoje, tako da se teksta ne sjećam ali je velika šteta što je sada nema. Pjesma je oslikala kompletnu situaciju u Srebrenici i dotakla mnoge. Iako je uboga grehota ne reći ga u potpunosti, ipak ću tekst pokušati donekle parafrazirati:

"Mili bože čuda velikoga, kad hadžija (potočarski imam) postane balija,

Smota krmez (ahmediju) i na Ribnjak (lokacija magazina) sađe,

Da u hladu vojničke magaze skuplji pos'o od imama nađe."

Prvi dio pjesme govori o ukupnom stanju kojem se treba načuditi, s obzirom ko se sve u Srebrenici smatra za pastira i vođu "srebreničkog stada". Ko je sve ulema koja Kur'an zamjenjuje za biznis sa pljačkom i humanitarnom pomoći, ko su pojedine vojne vođe u Srebrenici, a na kraju se dotakao i pojedinih običnih vojnika. Znam da se pjesma završava riječima:

".. čija vojska prekopava groblja,

takav narod nema perspektive."

Sado mi je dodatno pojasnio posljednji stih, rekavši da ima tačne

informacije da su neki od kvazivojnika, ili, bolje rečeno, lopova i pljačkaša u maskirnoj uniformi prekopali neki svježi grob da bi provjerili da li u njemu ima cigara i rakije.

Veselje se završilo kod Osmana Salihovića, tako što se tog dana ženio njegov sin, a naš jaran Sakib sa Selišta, koji je nakratko kod nas navratio na proslavu i pozvao nas na sijelo. Konačno, i mi smo jedan dan upriličili da nam izgleda bar slično kao svakodnevnicima mafiji.

Pored turnira, krenule su i druge proslave, a na svakoj je upriličena konjička trka. Naser je već nabavio konja, tako da su se morale organizirati i trke. Uglavnom, Naserov konj je najčešće pobjeđivao ostale rage koje su trčale na ishrani od trave u odnosu na njegovog konja koji je redovno primao vreću šećera iz humanitarne pomoći. Dok se svako o svom jadu zabavio, "vlast" je, na Naserov prijedlog, donijela odluku da se na lokalitetu Pasika pristupi izgradnji hipodroma. Za nosioca projekta je određen Šefket Hafizović, mada do konačne njegove realizacija nikad nije došlo.

Jedan dio besposlenog naroda je odlazio na proslave i trke, da bar trkama utoli glad i zaboravi posnu i uglavnom neslanu rižu i grah. Na jednu proslavu i konjičku trku pod Šušnjarima otišao sam sa Ahmom Tihićem. Neka me znatiželja vukla da vidim taj posljednji stadij ljudskog primitivizma. (?) Naravno, po uobičajenom pravilu, pobijedio je Naserov konj. Kao po ustaljenom pravilu, poslije svakih konjičkih trka, trčao je Gazda uzdignutih ruku, sav u zanošu, da grli konja. Okupljeni narod je pljeskao pobjedniku, a jedan čovjek, kako bi bio najprimjetniji, derao se na sav glas: "Gazda, duguješ piće!" Naravno, pored Gazdinog konja, ostaloj natjecateljskoj konjičkoj strukturi bi utekao i sam Naser. Svaki vakat i narod je sličan, samo zavisi od vladajućeg režima kako će se ponašati.

Da li je istina ili ne ali je u Srebrenici bila ustaljena anegdota koja se svakodnevno pričala kad su, navodno, pitali neko dijete "šta bi volio da bude", a dijete odgovorilo "da bi volio da bude Naserov konj". Dijete se bilo zaželjilo da pojede nešto slatko, kao što u tome uživa Naserov konj.

Pored proslava i konjičkih trka, ljiljanijade su bile nezaobilazne. Trke, nogometni turniri, hrvanje i druge discipline su bile najzastupljenije. Doslovno, srebrenička olimpijada! Najveći problem je bio taj što je u trčanju morao pobijediti Smajo Mandža, a u hrvanju Naser. Iako je znalo biti puno brzih i u hrvanju jačih, pobijediti njih je moglo koštati i glave, tako da se prije takmičenja ishod mogao pretpostaviti.

HIDROCENTRALE ZA PROIZVODNJU STRUJE

Kako je nastupila jesen, narod je zbirao ljetinu da bi bezbrižnije dočekaao zimu. Ja sam jedan dan došao na ideju da sa bratom počnem da pravim branu kao akumulaciju za izgradnju struje. Uzeo sam jedno jutro sjekiru i oborio prvu vrbu. Zvali smo i amidžu Ibrahima, ali njega, navodno, zaboljeli bubrezi. Ja sam sa bratom riljao do podne i kad je amidža vidio da se ne šalimo, priključio se. Za nekoliko dana je brana na rječici, ispod moje kuće, narasla na visinu od dva i pol metra. Kopali smo jaz i neposredno ispod kuće krenuli sa izgradnjom odjekta u kojem treba da instaliramo kolo, elektromotor, prenose i druge zavrzlake. Za završne radove sam otišao na Vidikovac i angažovao Šukriju i njegova sina Kadriju iz Liješća, a izrada kola je pripala amidži i stolaru Hazimu. Struja je potekla. Došli mnogi na veselje. Rakije je bilo, a uvijek se nade i nešto uz rakiju tako da je prva brana na rijeci nikla, a elektrana je napajala četiri sijalična mjesta kod mene i dvojice amidža, a pored toga je radio televizor sa videom, pritom zadržavajući napon od 200 V. Nakon naše struje, nastala je prava revolucija u izgradnji novih brana, tako da je nestanak Srebrenice zatečen sa šezdesetak brana na našoj rječici od Potočara do Šušnjara. I na ostalim vodotokovima je krenula masovna izgradnja. Svi elektromotori iz industrijske zone koja je ostala u enklavi su sada dobili svoju novu svrhu. I sada kad se sjetim tog vremena obuzme me sjeta. Nije ni rat tako crn, ako ga čovjek preživi i ako sačuva svoju porodicu. Ljudi u ratu postaju puno kreativniji i snalažljiviji. U poslijeratnom vremenu ljudi koji su ostali bez struje proveli su po nekoliko godina na lampi. Nema inicijative, nema kreativnosti, nema otpora. Narod koji nije nikad ratovao i ne postoji. Postojao je, ali je nestao. Ubilo ga vrijeme. Ubilo ga neznanje da se bori za život. Ali su još gore prolazili narodi u naturenom miru. U lažnome miru nada je biljka koja ne uspijeva, koja se suši i na kraju usahne. Rat je pouka za pametne i zaborav za glupe. Kakvi smo poslije svega i u što smo se pretvorili, ma, neću da mislim, ne smijem. Nakon ogromnih patnji, jesen 1993. godine je bila za nepovjerovati. Nikad rodinija godina. Jabuke i šljive se isprevijale, duhana za izvoz. Ako nema šećera, biće pekmeza. Ako nema pive, biće rakije. Zejtina u humanitarnoj pomoći je dolazilo u tolikim količinama da je jedno vrijeme postao glavno pokretačko gorivo. Sve što je bilo traktora i freza radilo je na zejtin. Narod je masovno išao na pijacu da bi kupio zejtina za sjetvu. Kad vas prođe traktor ili freza u vožnji, steknete dojam da ste u kuhinji u kojoj se pripremaju uštipci. Rodilo i povrće, salate na sve strane, ali salata zahtijeva ponajviše soli. Cijeli rat sam mislio o Tuzli. Tuzla i so imaju isto značenje. Samo dragi Bog može obdariti jedno mjesto da je simbol soli. Kakva nafta, Tuzla je grad u najvećoj Božijoj milosti!

"ČINOVI" I "NAGRADE" U "DEMILITARIZOVANOJ ZONI"

Jedan dan je u Srebrenicu sletio UN helikopter. Svaki dolazak u Srebrenicu me je živo ineteresovao. Saznao sam da je došla neka delegacija, tako da sam istog momenta otišao u Srebrenicu do komande UNPROFOR-a koja je bila smještena u zgradi pošte. Imao sam priliku da se nakratko sretnem sa pukovnikom američke vojske. Nakon našeg prvog upoznavanja, dogovorili smo se da se ponovo vidimo, tako da sam na novi sastanak stigao u zakazano vrijeme. Mislim da se zvao Mckejn. Pri prvom susretu sam ga zamolio da u Tuzlu ponese dva pisma. Pristao je. Naravno, za drugo naše viđenje su već pisma bila spremna. Gospodinu Mckejnu sam se predstavio i rekao ko sam i šta sam. Odmah smo se odvojili u jednu zasebnu prostoriju. Sa njim je bila i jedna djevojka u ulozi prevodioca. Ono što mi je bilo bitno je to da je bila Muslimanka iz Tuzle, mislim da se prezivala Selimović. Mckejn je bio decidan i kratak:

"Gospodine Mustafiću, ja bih vama samo postavio tri pitanja."

"Nema nikakvih problema", odgovorio sam.

"Interesuje me mafija u Srebrenici, crna berza i stanje u Srebrenici", nagovijestio je oblasti koje su mu bile najinteresantnije.

Sam nagovještaj tema mi je jako bio zanimljiv tako da sam očekivao nastavak pukovnikove priče.

"Gospodine Mustafiću, ovdje je djelovala jedna prilično jedinstvena mafija koja je bila izričito pod ingerencijom Nasera Orića. Sada su ovdje evidentne tri mafije. Jednom rukovodi Naser, druga je pod kontrolom Zulfe Tursunovića, a treća je pod kontrolom Hakije Meholfića. Njihov glavni zadatak je kontrola crnog tržišta", govorio je pukovnik.

"Gospodine pukovniče, vama je situacija u Srebrenici očito jasnija nego meni!", odgovorio sam.

Poslije toga me razgovor nije posebno ni zanimao, tako da, iako je bio kratak, nisam zapamtio nikakve posebne detalje. Ono što me posebno zanimalo je predaja pisama koje mi je pukovnik obećao poslati u Tuzlu. Koliko se sjećam, napisao sam dva pisma, možda i tri, ali za dva sam siguran, i njih sam adresirao na Hazima Rančića koji je bio načelnik CSB Tuzla, i Saliha Kulenovića, predsjednika regionalnog odbora SDA za sjeveroistočnu Bosnu, tadašnjeg ministra u Vladi RBiH, povjerenika za sjeveroistočnu Bosnu. Nadao sam se da će njih dvojica te pismene pošiljke uspjeti proslijediti i do Sarajeva. U pismima sam u kraćim crtama, ali veoma precizno opisao kompletnu situaciju u Srebrenici. Nikad nisam saznao da li su pisma dospjela gdje su trebala, ali očito da ni poslije pisama nije bilo nikakvih interesovanja da se neki ljudi izvan

Srebrenice detaljnije pozabave našim problemima. Očito da je Srebrenica za mnoge bila kao lanjski snijeg, koja nije predstavljala ništa pozitivno. Naprotiv, mi smo bili problem kojeg se trebalo riješiti po svaku cijenu. Kakav će odnos prema Srebrenici biti, bilo mi je jasno mnogo ranije, ali nisam mogao da zamislim da nikog ne interesuju ljudi kao Božija stvorenja. Ako sada bolje razmislim o mojim pismima, obuzme me i smijeh za sopstvene gluposti. Nije isključeno da su pisma, koja su navodno trebala da budu konspirativnog karaktera, poslije čitanja, slata nazad Naseru. Očito, ja sam svojim okorjelim dušmanima slao informacije, i, ne znajući, da vjerovatno svojim pismima sebi pišem smrtnu presudu. Da su moje sumnje sasvim opravdane, uvjerio sam se nakon izlaska iz ropstva kad sam saznao da su u Tuzli Naser i Hazim Rančić postali bliski prijatelji. Sada mi je jasno da tajna više nije tajna ni kad je čovjek saopšti rođenoj materi. Na moju žalost, tog se pravila, naučenog na sopstvenoj koži, ni danas ne držim.

Ne obazirući se ni na koga, mi smo konstantno djelovali, tako da se *krug ljudi oko nas stalno širio*. Oko nas je bilo sve više ljudi koji su bili na odgovornim mjestima u vojnim strukturama.

Kako je jesen odmicala, već je prošlo dosta vremena od gašenja vojske, tako da su pojedine "legende" svakog dana sve više kopnili i postajali obični kriminalci i trgovci ljudskom mukom. Jedina šansa za njihov daljnji opstanak je bio strah. Nakon što su dosta isfeštali, dovoljno se izšvalerali, jebavajući pod ucjenama i maloljetnice, nakupili deviza, počeli su ponovo raditi na organizaciji vojske. Da još bude gore, vojska je bila na dobrovoljnoj osnovi, tako da su pronašli alibi da vojnici ne mogu ni biti oni koji su za njih bili nepodobni. Počelo se pričati o formiranju Operativne grupe za Srebrenicu, koju su nazvali VIII OG. U početku je prijava u vojsku bila jako loša, ali, kako je zavladała neimaština, u vojsku su se počeli masovno prijavljivati mnogi. Istina, za mnoge je bio i ostao jedini motiv kako lakše doći do kojeg litra zejtina, brašna, šećera, malo soli, obuće... Što je najinteresantnije, u demilitarizovanoj zoni postali su najuzoritiji i najprimjereniji vojnici oni koji nisu vidjeli rata dok se stvarno ratovalo. Povremeno su znale uslijediti sitne četničke provokacije, ali kako je mafija znala da strah od četnika potiskuje i glad, znali su i namjerno izazvati incident na liniji razdvajanja, da bi došlo do pucnjave. Narod bi odmah uhvatila panika, tako da bi mafija bila jedno izvjesno vrijeme rahatnija. Svakog puta kad bi Naser i njegova najuža ekipa otišla u pravcu linija, nakon njihovih provokacija i pucnjave po četničkim položajima, uslijedila bi četnička paljba, koja se u mnogim slučajevima kobno završavala. Tako je znalo doći do insceniranja teške situacije, da se jedne prilike počelo iseljavati kompletno naselje u Slapovićima, jer je uslijed pucnjave,

navodno, prijetio napad na naselje. Takve situacije je koristila mafija da se ponovo eksponiraju "kao spasioći".

Kako su sa raznih ratišta u BiH dolazile pozitivne vijesti o uspjesima Armije, a mi kapitulirali, Srebrenička hunta na čelu sa Naserom je bila sve nervoznija. Od "legendi" sve su više postajali obični lešinari, tako da im je takva situacija i tretman teško padao. Nije više bilo mjesta ni na radio-stanicama "o podvizima" za koje je bila blaga varijanta i vježšći sadržaji srpskih "epskih pesama". Baš u periodu kada je Srebrenica faktički postala jedan geto u kojem vlada neka vrsta primirja, u cijeloj BiH se vodi žestoki rat. Što je najgore, u ratnim izvještajima se najmanje spominju borbe sa srpskim okupatorom, ali izvještaji svakog dana postaju bogatiji o borbama sa HVO. Posebna priča postaje Cazinska krajina i borbe između "Abdićevaca" i V Korpusa ARBiH. Pored toga što su mnoga nova dešavanja postala krajnje sumnjiva, u pojedinim momentima sam osjećao stid zbog jedne definitivno srebreničke pasivnosti. Mi smo se nakon aprila 1993. godine doslovno našli u situaciji nijemih posmatrača. Kako je Srebrenica postala "Zaštićena i demilitarizovana" zona, a mnogim, više zbog sebe, treba vojska, sve više sam mislio da vojska treba tamo gdje se ratuje i da najaktivniji vojni dio treba izlaziti iz Srebrenice i stavljati se pod komandu Drugog korpusa.

Nakon što je, po nezvaničnim informacijama, formirana VII OG, nastao je i novi ustroj vojnih formacija, tako da su ugašeni bataljoni, osim jednog Samostalnog brdskog bataljona koji je izričito okupljao Glogovce i čiji je komandant bio Ejub Golić. Sve druge su formacije bile nivoa brigada, tako da je nova Operativna grupa činila pet brigada i jedan Samostalni brdski bataljon. Znam da je, pored Nasera, kao komandanta VIII OG, načelnik štaba bio Ramiz Bećirović, a članovi su, koliko se sjećam, bili, Nijaz Mašić, Mustafa Salihović, Nedžad Bektić, Ibrahim Smajić, Šemso Salihović i još neki, a komandanti brigada su bili Zulfo Tursunović u Sućeskoj i ujedno Naserov zamjenik, Ibrahim Mandžić u Potočarima. Komandant brigade, koja je uglavnom okupljala ljude koji su gravitirali Konjević-Polju, je bio Vejz Šabić, komandant Osačke brigade Ibro Dudić, a komandant brigade koja je okupljala prostor oko Skenderovića je bio Huso Salihović. Na "Lovcu", restoranu koji je dominirao iznad Srebrenice, je bio uspostavljen paket-uređaj preko kojeg se ostvarivala komunikacija sa Drugim korpusom i Generalštabom. Paket-uređaj je bio pod direktnom Naserovom kontrolom, tako da nijedan koji je radio na uređajima nije smio ni oka otvoriti bez njegovog znanja. Objelodanjena je i vijest da se počelo sa činovanjem, tako da smo u Srebrenici počeli dobijati i prve činovane oficire. Kada sam takve priče čuo, stvarno nisam mogao da vjerujem. Bio sam ubijeden da se radi o novoj propagandi. Iako su me mnogi

prijatelji pokušali ubijediti da je to stvarno istina, trebalo je dugo vremena da konačno prihvatim tu činjenicu. Naser je po pričama postao brigadir, mada je očekivao generalski čin, a svi komandanti brigada su postali majori. Iako je u Srebrenici brigadir bio najveći čin, nekako mi je pojam "major" izgledao puno veći. Valjda, što se iz nekadašnje vojske znalo za veličinu majorskog čina, a brigadiri su obično bili samo pojam za omladinske radne akcije, tako da mi je logičnije izgledao Naser kao brigadir, nego Zulfo kao major. Naser je bio neki tanki srednjoškolac sa završenim policijskim kursom, tako da se nekako i uklapao, ali da ljudi, koji nemaju ni razreda škole, postaju majori, to nisam mogao shvatiti. Naime, Zulfo je bio nepismen. Istina, njegova generacija je i pripadala kategoriji nepismenih ili polupismenih ljudi, ali mladi ljudi koji su imali priliku da se obrazuju, a ostali polupismeni, a postali majori, to mi je uvijek bilo i ostalo nespojivo. Mrki Mandža je završio četiri razreda osnovne škole, tako da mu je glavno zanimanje do rata bilo priučeni zidar, ali ni za to nikad nije bio vičan. Pored toga, nikakav borac. Ibro Duda je završio osnovnu školu, ali je makar bio čovjek za borbu. Huso je bio mašinski tehničar, častan i pošten borac, koji je već bio pomalo opoziciono nastrojen prema srebreničkoj mafiji, i samo je čekao priliku da se sa njima pokusura. Njegovo činovanje nam je bila jedina satisfakcija. Vejz je bio građevinski tehničar, ali komandant brigade koja je okupljala ljude iz susjednih opština. Vejz se uglavnom ponašao po onoj staroj doskočici "dobro jutro čaršijo na sve četiri strane". Na red su poslije došla i druga činovanja, a zatim su u Srebrenicu počela da stižu i odlikovanja, tako da smo dobili "Zlatne ljiljane". Što se tiče nosilaca "Zlatnog ljiljana", podjele su dogovarane bratski sa Naserom, tako da su ta odličja bila i ostala stvar unutarnje solidarnosti, mada je bilo i onih koji su ih zaslužili stvarnom borbom, ali je dolazilo i do sukoba, kad se nije mogla izvršiti bratska podjela i kada se do "ljilje" moralo doći otimačinom. Pored "Zlatnih ljiljana", počele su da se dobijaju i "Zlatne policijske značke". Kako je Hakija postao načelnik policije, dioba ovih priznanja ili odlikovanja je počela po istim kriterijima kao i dodjela "ljiljana". Zaista, nisam mogao da vjerujem da je u Srebrenici formirana VIII OG i to uz saglasnost Generalštaba i Drugog korpusa. U početku sam mislio da je vojska, ipak, samo jedan vid evidencijske kontrole, ali kako je vrijeme odmicalo, sve sam bio skeptičniji, s obzirom da su neki, doduše stidljivo, išli i na neku stražu. Prije svega, demilitarizaciju ne bih nikad potpisao, ali ako bi je neko i potpisao, ne bih je prihvatio. Ili po mojim rezonima, ako je neko potpisao, a ja zdušno prihvatio, ja bi je tada u svim segmentima ispoštovao. U svakoj igri se moraju poštivati pravila, pa makar se ta igra zvala i rat. Svjestan sam da je sa Mladićem na aerodromu Sefer svojim potpisom našu sudbinu stavio u ruke Mladiću, ali sam isto tako svjestan da

je tada Sefer bio Alijin klimoglavac, i niti je mogao, niti je smio potpisati akt demilitarizacije bez Alijinog odobrenja. Pored toga, kad je Srebrenica u februaru 1993. godine počela doživljavati svoj krah, Sefer se zbog Srebrenice malo uplašio. Dok su bili aktuelni "srebrenički uspjesi", Sefer je bio u stalnom kontaktu sa Naserom, često ga "pucikajući", kako bi on "pucikao" druge u Srebrenici, ali kad se vidjelo da Srebrenica ide ka kapitulaciji, u takvoj panici, prije svega zbog svojih zabluda, Sefer je u Srebrenici ostao upamćen po "komandi" preko Radija BiH "po kojem sve jedinice trebaju da usmjere svoja dejstva prema Srebrenici kako bi joj pomogli?" Kako pobjede imaju stotinu očeva, a poraz nijednog, srebrenička hunta je počela da Sefera optužuje da nam je svojom komandom preko radija "navukao mobu na guzicu".

Na kraju krajeva, njih u Sarajevu ni emotivno Srebrenica nije interesovala, ali nikad nisam mogao da shvatim da je srebrenička hunta mogla takav sporazum prihvatiti. Očito, poslije katastrofalnog poraza, "legende" i "heroji" su preko noći postale grlice kojim se izmet spustio do peta. Sve sam više počeo da postavljam pitanja šta je u Srebrenici na snazi? Ponovo je Srebrenica postala poligon za stvaranje, očito, planiranog haosa, ali sada i pravnog haosa sa vojnog aspekta. Uvijek sam nastojao da budem legalista, pa tako i jasan i konkretan. Kako nije moguća polutrudna i polunevina žena, tako sam smatrao da ni Srebrenica ne može biti poludemilitarizovana; ili treba biti militaristička ili definitivno demilitarizovana zona.

Nakon definitivnog saznanja da su činovanja istinita, postalo mi je jasno u šta se pretvara kompletna ARBiH. Činovati ljude u ratu, značilo je stvaranje vojske poslušnika. Bilo mi je jasno da je i to igra "planiranog haosa", jer kada vojsku zabunite o činovanjima, reakcije su dodatna nezadovoljstva, likvidacije konkurencije, ubijanje borbenog morala, jer je mnogim istinskim borcima postalo jasno da dobijamo novu "vojnu elitu" poslušnika kojima je dobijanje rata trivijalna stvar u odnosu na lične ambicije i privilegije. Nakon svega, činovani komandanti Armije su postali "pirati koji dijele opljačkane bisere, ne gledajući da je brod jako oštećen pred potonućem."

PRVI PARTIJSKI SASTANAK U IZGORJELOM KIOSKU

Po novoustrojenim jedinicama VIII OG je nastajala sve veća napetost i neposlušnost jer je glavna tema bila humanitarna pomoć, obuća, odjeća, tako da su, uslijed mnogih nepravilnosti i mcšetarenja, mnogi postajali sve više neposlušniji. Počelo se špekulisati da je u Srebrenicu stigla naredba o gašenju

vojske, zatim se proširila vijest da u Srebrenici treba ostati samo 1.500 vojnika koji se trebaju uputiti van Srebrenice na slobodne teritorije Drugog korpusa. Počele su da se šire vijesti o navodnoj akciji za spajanje sa Drugim korpusom, tako da čovjek nije znao u šta da vjeruje.

Iako nikad nisam slušao, u Srebrenici je jedno vrijeme postala top-tema među narodom o sprdačini na račun Srebrenice na nekoj emisiji Radija BiH. Narod je pričao da je u nekoliko navrata Srebrenica bila tema neke najnovije "Top liste nadrealista", a kao glavni lik spominjao se Ramo "Hljebara". Zaista sam smatrao da je to moguće, jer je Ramo "Hljebara" sa svojim TAM-ićem za prevoz hljeba bio glavni distributer švercovane robe iz srebreničkih magacina. Ono što me posebno radovalo iz ovih priča je to što sam počeo da vjerujem da se o Srebrenici sve negativno zna i izvan Srebrenice. Ako za srebreničku stvarnost znaju "Nadrealisti", onda je bilo logično da znaju bezbjednosne službe, vojni i politički vrh. Tako smo počeli da dobijamo nadu da će se nešto sa Srebrenicom pozitivno učiniti, ali mi ipak tog momenta nismo znali da su "Nadrealisti" ozbiljniji od našeg "političkog i vojnog vrha".

Ipak, nisam se bavio posebno šta to drugi rade, tako da smo nastavili sa aktivnostima. Poslije niza sastanaka užeg i šireg kruga ljudi, konačno smo operativno počeli raditi na uspostavi političkog rada stranaka u Srebrenici i najavi uspostave Skupštine opštine, kao ustavno najveće legalne i legitimne institucije vlasti. Najavili smo jedan susret sa, kako ljudima iz Srebrenice, tako i ljudima iz okolnih opština, koje je zanimala naša aktivnost. Dogovorili smo se da se okupimo u zgradi osnovne škole u Srebrenici. Kiša je lila kao iz kabla, ali smo ipak hitali u Srebrenicu. Kada smo došli pred školu, jedna grupa najupornijih ljudi nas je čekala okupljena ispod streha osnovne škole. Nije im bio dozvoljen pristup u zgradu. Policija je već stigla na intervenciju. I pored našeg insistiranja, zabrana ulaska u školu je ostala na snazi. Jedino je preostalo da pod vedrim nebom započnemo naš politički rad. Iz sale osnovne škole je konstantno ulazilo i izlazilo nekoliko tipova koji su bili "Naserovi kerovi", tako da sam vidio da nešto nije uredi, a i na okupljenim ljudima se vidio strah. Kiša nije prestajala, tako da smo se uvukli u jedan izgorio objekat koji je bio kao malo veći kiosk. Prije nego smo bilo šta konkretno započeli, veća policijska patrola, predvođena komandircom Taibom Mustafićem, koju je poslao Hakija Mehuljić, bila je već u fazi pripravnosti. Na pristojan način ubjeđivali su nas da se razidemo, ali nije bilo sile koja bi nas rastjerala. Nakuadno sam saznao da je sala osnovne škole bila stjecište "Nasercovih kerova", a jedna od njihovih alternativa je bila i fizička likvidacija. Policija, koja je došla, nije ni sama znala šta da radi. Iako je bilo naredeno, tada već načelnik policije Hakija Mehuljić je, navodno, odbio od strane hunte naredbu da me uhapse i privedu

u policiju. Stari policajac Hako je znao da nije lahko uhapsiti poslanika koji ima imunitet, tako da im je navodno kratko odgovorio da me uhapsite oni, ili na neki način da izdejsvuju da mi se skine imunitet, pa bi hapšenje mogla izvršiti i policija. Ipak, kako nije uspješno završio taj posao, a vjerovatno iz nekih, njima poznatih, privatnih razloga, nakon izvjesnog vremena Taib je na najbrutalniji način, uz upotrebu sile od strane Hakije Mehooljica, otjeran iz policije sa mjesta komandira. Kako nikog nisam zarezivao, kratak sastanak smo održali u izgorjelom kiosku.

”Ovako sam u politici svoju borbu za državu i narod i počeo, tako da mi je jasno da se istorija uvijek ponavlja, ali neka mafija zna da nećemo stati i da ćemo se snagom zakona i ustava protiv njih boriti. Ničija nije do zore sjala, tako da njihova neće dugo. Kako kiša lije kao iz kabla, zamolio bih vas da se razidemo, ali ćemo što skorije naše susrete nastaviti?”, rekao sam, između ostalog, okupljenima.

Stvarnog stajanja u našem daljnjem radu više nije bilo. Dok sam okupljenima pričao, s obzirom da sam uvijek bio emotivac, suze su mi navirale kao kiša. Koji legalitet, koji legitimitet, koje zasluge? Prvi pokrenuo demokratske procese u Srebrenici njenoj okolini, sve od sebe dao za državu i njenu slobodu, bez prestanka organizirao što se moglo za njenu odbranu, poslanik, nelegalno eliminisani predsjednik IO SO Srebrenica, običan borac, ali kao, po kriterijima zločinačke koalicije, ”izdajnik i švercer oružjem”, ponovo pred novim atentatom i mogućom likvidacijom zbog običnog političkog sastanka.

Tada smo napravili povijesnu grešku. Istog momenta smo trebali ustrojavati vojne jedinice pod našom kontrolom, a koje će se temeljiti na ustavu i zakonu. Istog momenta smo trebali mi, legalni i legitimni predstavnici vlasti, odbiti Sporazum o demilitarizaciji, jer je to bio jedini način razračuna sa sarajevskim zavjereničkim jezgrom i srebreničkom bandom.

Nakon ovih dešavanja, naznao sam da je srebrenička mafija poslala dopis u Sarajevo, ojim je zatražila ukidanje moga imuniteta, ali su, navodno, dobili negativan odgovor.

Ostalo je jedino rješenje - upotreba sile. Mafija samo i zna za pravilo jačeg. S obzirom da sam znao da je Naser hijena koja je samo jaka u čoporu, isto sam znao da je, kako on voli za druge reći, obična ”jajara” kad ostane sam, nisam nikad popustio. Ali sam isto tako znao da se pošten čovjek koji voli slobodu i koja mu je najveći ideal življenja, mora za nju svakodnevno boriti. Na to sam uvijek, pa i tog momenta, bio spreman, ali još razmišljam da li sam se tada bio definitivno izborio sa samim sobom. Očito da nisam, jer da sam tada dobio bitku sa sobom i rascistio sa mislima koje me i danas golicaju, sa

bandom smo trebali voditi i oružani sukob. Kada čovjek rasčisti sa svojom savješću, ishod nije bitan. A imali smo snage ali nismo bili rasčistili sa sobom. Nismo mogli da nosimo teret Velike Kladuše, da budemo vinovnici bitke u kojoj je pucao Musliman na Muslimana, "brat na brata".

Kako je vrijeme odmicalo, pored običnih paćenika koji su uvijek bili uz nas, svakog dana smo imali sve veći i veći uticaj na vojne i policijske strukture. Pored Huse Salihovića, komandanta jedne od srebreničkih brigada, koji je već otvoreno sa nama, sve je više uz nas bio i Ibro Dudić, komandant Osačke brigade. Vež Šabić, komandant brigade koja je uglavnom okupljala ljude sa prostora Konjević-Polja bio je, bar na prvi pogled, vezan za nas, ali kako su svi njegovi borci bili izbjeglice koje su uvijek dijelom bile u podređenom položaju, usklađivali su se po situaciji. Jednostavno, najbolje je u svemu tome biti neutralac, jer su ljudi smatrali da će takvim odnosom najbezbolnije proći. Nakon jednog mog odlaska u Srebrenicu, poslije našeg uobičajenog sastanka u kući u kojoj je sa porodicom živio Ahmo Tihić, sreo sam se sa Ibrom Dudićem. Dogovorili smo se da se vidimo u večernjim satima kod njega u stanu. Krenuo sam na vrijeme, došao do pred njegova vrata, ali njegova supruga mi je rekla da je Ibro izašao. Vratio sam se ispred njegovih vrata, sa dosta bijesa, jer me je slagao ali ga ipak nisam krivio. Očito da Ibro nije imao snage da napravi neki radikalan obrat. Strah ga je pobijedio.

Potočarska brigada je bila apsolutno podijeljena i nije nam bio ni interes da sa bilo kim ostvarimo saradnju. Posebna priča je bila Sućesćanska brigada i Zulfo Tursunović. Uvijek se autonomno ponašala, a Sućeskom je doslovno vladao strah, mada joj se isto tako ne može osporiti da je, bar po Zulfinom komandom, bila možda i najdisciplinovanija. U Sućeskoj je jedino bila jedna ekipa iz Brakovaca, sa Dilbama na čelu, koja se ponašala autonomno i koja nije nikoga zarezivala. Zulfo ih se djelimično i plašio, jer su zaista bili jako sposobni momci. Sa nekim od njih sam bio u kontaktu, tako da sam znao za mnoge pojedinosti kad je u pitanju kompletno stanje u Sućeskoj. Iako su po mnogo čemu Naser i Zulfo bili bliski kompanjoni, Naser je preko nekih ljudi, pa i samih Dilbi, pokušavao ubaciti nered u Sućesćansku brigadu, jer je očito na bilo koji način pokušavao da se direktno umiješa u unutarnje odnose u samoj brigadi. On se zaista jedino dobro snalazio u haosu, a tamo gdje ga nije bilo, nastojao je svim silama da ga i vještački stvori. Iako se sa Zulfinim postupcima nisam slagao, ipak je, kao laik, u brigadi nametnuo određena pravila koja su se morala poštovati. Jeste da je Zulfo bio sve, od komandanta do policajca, i tužilac i sudija, ali je bar napravio neki red i nije dozvoljavao da se na račun boraca iz njegove brigade vrši masovna pljačka i lopovluk. Kako je uglavnom glad bila glavna srebrenička enigma, Ahmo Tihić je otvorio

neku mesaru preko koje je obezbjeđivao hranu. Pored toga što je na svom vratu imao deset članova domaćinstva, kod Ahme je svakog dana minimalno na ishrani bilo tridesetak ljudi. Meso je prodavao za sve, kompenzacija za brašno, šećer, rakiju, grah,... Uvijek mi je govorio da moramo imati hrane, jer je Ahmo nastojao da ima dovoljno zaliha da bi mogao pomoći svakom čovjeku kojeg ništa do njega natjera. Pored naših mogućnosti da pomognemo drugim, uvijek smo imali na umu dobre prijatelje koji su imali hrane, tako da smo ljude upućivali sa ceduljicama kod određenih osoba da im izadu ususret. Nekoliko sam puta, kada nisam imao mogućnosti pomoći, ljude slao do amidže Hazima i Sadika sa Šušnjara. Nikad nikog nisu odbili. Pored toga što smo sa Sadikom sa Šušnjara imali dobar prijateljski odnos, pored toga što je nastojao pomoći našim ljudima i sam sam bio kod Sadika čest gost. Sadik, koji je volio biti domaćin, uvijek nas je domaćinski dočekivao. Pri svakom odlasku do Sadika, uvijek bi nakratko navraćao i njegov najstariji brat Esed. Bio je jako iskusan čovjek i držao se principa da svakog nazove svojim pravim imenom. U jednom razgovoru Esed, koji je bio dovoljno odrastao dječak za vrijeme Drugog svjetskog rata, reče:

“U onom ratu, kojeg sam pretrpio i svega se dovoljno nagledao, parola je bila – proleterci svih zemalja, ujedinite se, a u ovom se ta parola izrodila u novu koja glasi – profiteri svih zemalja, ujedinite se!”

Mislim da niko nije u jednoj rečenici bolje odslikao stanje, ne samo u Srebrenici, nego u kompletnoj BiH.

MAFIJA MI PLANIRA ZASJEDU!

Stanje u Potočarskoj brigadi se konstantno usložnjavalo. Došlo je do teških razmirica, tako da se Naser našao u nezavidnoj situaciji, je su mu se otvoreno suprostavljali Paljani, tako da je sve više ostajao sam sa šačicom poltrona i bandita. Pojavile su se i informacije da bi on morao napustiti Srebrenicu, a da ga treba zamijeniti Zulfo Tursunović. Kako su Hamedu ponovo uhapsili i odveli u pritvor, ja i Sado smo nakon toga otišli do UNPROFOR-a da za njega tražimo pomoć, ali je u Potočarskoj brigadi mobilisan interventni vod koji je dobio izričit zadatak da meni i Sadi postavi zasjedu. Iz Srebrenice su nam došle informacije da ne zardamo prema Srebrenici, ali mi smo ipak otišli. Do zasjede, ipak, nije došlo, mada se tog trenutka Naser nalazio u Studencu sa sredstvima veze. Kada je i taj pokušaj propao, Naser je u Potočarima otvoreno zatražio ko bi se dobrovoljno javio da nas likvidira? Javio se samo jedan čovjek. Dok se mafija bavi zasjedama, po Srebrenici noću niču parole

i proglasi polijepljeni po gradu u kojoj se narod poziva da se odupre pljački i teroru. Spominje se i masovno potpisivanje peticije kojom bi narod izrazio svoje nezadovoljstvo. U momentu takvog teškog stanja u kojem nam je glava na odstrjelu, na "Srni" se pojavljuju neke dvije djevojke koje pred kamerama tvrde kako su silovane u Srebrenici od strane srebreničke mafije, ali se nedugo poslije toga pojavljuju pred kamerama i dva momka iz Srebrenice koji pričaju kako su pobjegli od srebreničkog terora. Naravno, nisam vjerovao "Srni", jer sam znao šta je srpska propaganda, ali nisam ove priče ni uzео neozbiljno, s obzirom da sam znao stanje koje je vladalo u Srebrenici. Znao sam da su ta dva momka iz Srebrenice krenula da traže spas bijegom preko Srbije. Bilo mi je jasno da su zarobljeni i da se bore za goli život, te su u stanju ispričati sve, ali sam isto tako znao da u Srebrenici ima previše razloga za bježaniju od vladajućeg terora. I sam bih bježao, ali nemam kuda, znam da bi me na svakom koraku, od strane srebreničke bande, čekala zasjeda. Ako bih njih i uspio zavarati i dokopati se okupirane teritorije ili teritorije Srbije, znao sam da bi istog momenta četnicima u Bratuncu uslijedila dojava, jer su sa njima uvijek mogli uspostaviti vezu.

Mafija je svakog dana bila sve više nervoznija, tako da je bila svjesna da će se stanje u Srebrenici mijenjati i da moraju prihvatiti neminovnost naše političke snage. Na kraju su morali prihvatiti realno stanje i konačno je došlo do djelimičnog odmrzavanja političkog rada, ali sada su smislili drugu taktiku. Legalne zakonodavne strukture i političke partije koje su zabranili, novom taktikom su nastojali da stave pod svoju kontrolu. Počela su sastančenja Mjesnog odbora SDA Potočari, jer je najbitnije na bilo koji način eliminisati mene, Hamedu i Sadu. Uglavnom, ljudi su se prodavali za humanitarnu pomoć, tako da su neki od članova "novog mjesnog odbora" postajali oni koji su još uvijek nosili knjižicu Saveza komunista SFRJ i koji su bili vječiti UDBA-ški doušnici, a bilo je i onih starih koji su morali postupiti po direktivi "hunte" kao što je Uico sa Šušnjara, Fadil iz Milačevića, Redžep sa Pala, koji su nagrađeni tako što su preko noći postali povjerenici za podjelu humanitarne pomoći.

Zaista, politika je posao kojim se može baviti svako, ali bih volio da postoje pravila po kojima se politikom može baviti samo urođena gospoda. Rođeni gospodin je gospodin cijelog života neovisno u kakvoj se poziciji našao. Gospodin gospodski i umire od gladi, a mentalna fukara uvijek za materijalnu korist postaje svakom sluga i ponovo, kad-tad, postaje i materijalna fukara. Zato, nikad u životu nisam volio "svoje" poltrone i ulizice. Svakog, koji mi se pokušao dodvoriti, u sebi sam duboko prezirao, jer sam znao da su takvi u teškim vremenima prvi izdajnici.

PROPAST SJEDNICE IZVRŠNOG ODBORA SDA SREBRENICA

Kada je mafija uvidjela da nas je, po njihovim pretpostavkama, eliminisala u našim Potočarima, zakazana je Sjednica Izvršnog odbora SDA Srebrenica, jer bez takve njihove pretpostavke do sastanka ne bi ni došlo. Sastanak je zakazao Zulfo Salihović, a mjesto održavanja je bilo na "Lovcu". Sastanak sam pomalo doživio i na jedan komičan način, tako da sam znao nasmijati i sebe i druge na osnovu tujih nebuloza. Optužbe su pljuštale na sve strane. Sve što je bila srebrenička mafija, postali smo mi, ali njihov glavni problem je bio što nas nisu uspjeli uozbiljiti i iznervirati. Kad me Behajija Alikanović počeo optuživati da, kao predsjednik Izvršnog odbora, nisam dovoljno učinio na zaštiti srebreničke privrede, bilo mi je jasno da je hunta u grčevitom strahu. Od optužbi zbog šverca, pronevjera, izdaja, spali su da me optužuju da nisam kao predsjednik IO SO dovoljno zaštitio srebreničku privredu. Ne znam ili je bilo smješnije ili žalosnije, jer nisam do tada znao da se mogla nabaviti neka ogromna mreža da se zaštiti srebrenički prostor od razdiranja privredne strukture od strane okupatorske artiljerije i avijacije. Takvu količinu gluposti nisam do tada doživio na jednom mjestu, ali je Behajija već tada bio Naserov savjetnik za ustroj svih mafijaških aktivnosti kako rat pretvoriti u najunosniju privrednu granu. Kako se sastanak na "Lovcu" završio potpunim fijaskom, zakazan je sutradan nastavak u hotelu "Domavija". Okupili smo se ponovo. Ista priča, iste optužbe, ali koncept mafije ne prolazi. Legalna eliminacija nije mogla proći. Vidjeli su da ima časnih ljudi koji mogu i poginuti, ali obraz neće dati. Iako je u početku vazda bio sa nama i zagovarao nastavak političkog rada u interesu unapređenja situacije u Srebrenici, drugi potpredsjednik stranke Zulfo Salihović, inače sestrić Zulfe Tursunovića, je pao pod njihov uticaj, malo strahom i ucjenom, a malo i tim što su obećali da će Stranka funkcionisati ako on postane njen predsjednik, tako da je Zulfo Mali postao "udarna oštrica" Srebreničke hunte. Opet nije išlo. Ja, dva Hameda, Sejdalija, Sakib, Osman, Nesib, Adem, Ibrahim, borili smo se kao lavovi. Kada ni glasanjem nisu mogli ništa učiniti, pozvana je i sila. Na kraju sastanka u salu su se sa oružjem pojavili Naser, Zulfo Tursunović, Ekrem Salihović, Čamil Hidić, Ahmo poštarić, Mirsad Mehmedović i još neki vrbovani svjedoci kako bi novim optužbama i prijetnjama izdejstvovali eliminaciju. Ali, ne ide, pa ne ide! Kako bi nas što više ocrnili počeli su sa optužbama da mi vrijedamo borbe, bilesi, i one poginule. U takvim optužbama se naročito prema Sadi isticao Ekrem. Čamil je došao sa pričom da je od Mehe Hrvaića kupio pušku i platio 1.700 DM i da smo mi krivi što je on pušku kupio od Mehe. I Hakija Mehuljić je započeo svoju priču. Naravno, pričao da sam ja, kada sam tražeći

Asima Redžića, zatekao u sali na "Lovcu njega, dvojicu Amira i Akifa, navodno došao da im nudim puške po cijeni od 1.700 DM. Vidim, sada cijena 1.700 DM, a iz zakulisnih, dosadašnjih priča, cijena bila 1.600. DM. Ahmo poštari je pričao kako je, navodno, kao radnik pošte, još prije rata otvarao naša pisma u kojima smo preko pisama "sarađivali sa četnicima". Neke su ljude doveli da pričaju protiv nas, a da ljudi nisu znali šta da kažu. Mirsadu Mehmedoviću sa Pala, isto kao nekom svjedoku, kad su ustupili riječ, čovjek je doslovno zanijemio i nije znao ništa da kaže. Zulfu su nagovorili da priča da je od nas kupio pušku, ali Zulfo je još uvijek imao toliko ponosa da nije mogao pristati na takve laži. Neki bi nam se poslije ovakvog scenarija i izvinjavali, sa stidom govoreći da su morali, jer su natjerani. Njihova nemoć je postajala smiješna, tako da su morali pronaći druge metode. I sam Nasko, naravno kao obična pizda, je prvo pokušao dodvornički da "nalijeva vodu na svoj mlin", valjda na onaj iz Čumavića koji je radio na naftu, tako da je počeo i da priča o svojoj saveznoj potjernici:

"Tačno je da je za mnom bila raspisana savezna potjernica, ali ta potjernica je bila zbog toga što sam direktno u Beogradu učestvovao u ubistvu Belog, vođe Belih Orlova!", kazao je Naser.

Znao sam da valja nebuloze, ali kada ni te nebuloze nisu mogle izazvati simpatije kod onih koji nisu padali na sitne stvari, Nasko nije više mogao izdržati, tako da je očajnički iz sebe provalio:

"Ljudi, ovi ispred nas su izdajnici! Oni su četnici, tako da će u narednom periodu sa moje strane imati isti tretman kao četnici!"

Apsolutno mi je i prije ovakvih riječi bilo jasno da je moj i mojih saradnika i prijatelja položaj identičan položaju Nurifa Rizvanovića, ali je razlika u tome što su oni znali za Nurifovu nemoć i da su ga mogli pocijeniti. Ali su isto tako znali da je Ibran za njih institucija sa kojom je teško izaći na kraj. Posljednje Naserove riječi su bile plafon mržnje ali pomalo i plafon nemoći koju nismo znali iskoristiti, mada smo zaista u tom momentu i mi bili jako uplašeni, jer je na nas javno izrečena "smrtna presuda". Vremenom je sve njih, pogotovo Nasera, počela da hvata fobija koja se zvala "Ibran".

Naser je bio dokazani zločinac, pljačkaš, kriminalac i sve drugo što bi se moglo prikazati kao negativna ljudska karakteristika, ali, nakon tako otvorenih javnih laži od strane Hakije u "Domaviji", vidim da je njegova kvarnost prelazila i Naserove okvire. Nakon takvog javnog istupa, pitao sam se da li je Srebrenica izrodila još kojeg tako kvarnog čovjeka? Kao dugogodišnji režimski milicioner, nikad nije Srbina ošamario, ali se itekako muslimanskih rebara naprebirao. Znao sam da je urođeni lažov i kvaran čovjek, ali nisam mogao da shvatim da mu kvarnost ide do zločina. Vidim, potvrđuju se one

priče do kojih sam i prije došao. Istina, takav istup Hakije me iznenadio, jer sam znao da i Naseru prezire, ili, preciznije rečeno, ne može da smisli, ali sam tada vidio da je beskonačna mržnja prema nama. Zanimljivo je to koliko je, ipak, Naser i njegova banda bila nevična u konstrukcijama laži. Kada se trebaju busati da su oni izričito zaslužni za pružanje otpora, onda pričaju da su gotovo bili goloruki, ali kada treba pričati o nabavci naoružanja, ili kako to oni kažu o švercu, onda se stiče dojam da smo bili jači od "Pentagona".

Poslije propasti sjednice Izvršnog odbora Stranke i nakon takvih izliva mržnje nisam baš do tada ni imao takvu predstavu da oni toliko boluju od fobije koja se zove "Ibranitis". Kako je uobičajen termin za svakog čovjeka koji je bio blizak meni – "Ibranovac", Naser je neke, koje nikad nisam ni očima vidio, u prolazu cinično pozdravljao:

"De si Ibranovac?!"

I zaista, od svih mogućih podjela u Srebrenici, najizraženije podjele, koje su od strane tih ljudskih hulja plasirane, su bile "Naserovci", "Zulfinovci", "Hakinovci", "Akifovci", "Ibranovci",... I zaista, postojali su ti animoziteti, pa je dolazilo do raznih mimoilaženja među tim svim, po nazivu, ružnim podjelama, ali svaka naša jača ofanziva je završavala podjelom na "Ibranovce" i sve ostale. Kada je dolazilo do velikih animoziteta među njima, jedino smo ih mi ujedinjavali.

DEBAKL MAFIJE I OTVORENE PRIJETNJE

Nakon ove propale predstave koja se zvala sjednica Izvršnog odbora Stranke, jedini adut koji je ostao mafiji je bila sjednica Glavnog odbora. Na svaki način se vrbuju i ucjenjuju ljudi ali se u međuvremenu pristupilo sastancima mjesnih odbora. Mada su nas, nakon strahovitog pritiska i silom dovođenja ljudi, bez ikakvog komentara smijenili iz mjesnog odbora, u drugim mjesnim odborima scenario ne teče po planu. I pored svih nelegalnih okolnosti, redovno su se počele da održavaju sjednice kinjeg IO SDA koje saziva Zulfo Salihović, a uporedo se radi na sazivu sjednice Glavnog odbora. Na dan sjednice Glavnog odbora, u Srebrenici je održan i sastanak nazvan "Klub intelektualaca". Mafija traži bilo koji način da preko nekih novih ljudskih gnjida pokuša razvodniti stanje i pokuša naći spas iz nastale situacije. Na sastanku Glavnog odbora pravi debakl mafije. Kada ni na koji način nisu uspjeli slomiti ljudsko dostojanstvo i definitivno doživjeli poraz, uslijedile su riječi upućene Hamedu, od strane Behaije Alijkanovića, najekstremnijeg branioca "lika i djela mafije":

”Jebem ti sunce žarko, bićeš strijeljan pred ovim narodom, šta si uradio od ovoga naroda!”

Nova ”smirtna presuda” Naserovog savjetnika za ustroj mafije. Nisu to bile samo riječi upućene Hamedu, već svima koji su ostali dostojanstveni.

Bože, sada kad razmislim, te riječi uputiti svim, već tada, žrtvama genocida, od strane tabora koji je kompletan narod odveo u genocid. Da, bile su gore, svi su nagrađeni. Nisu još bile ni sve egzekucije žrtava genocida završene, a ista banda je već debelo počela unovčavati genocid, a to traje više od deceniju. Oni se oko unovčavanja nisu trebali posebno ni truditi. Izdajnička mafijaška halka u Sarajevu je prije genocida već naplatila genocid, dio odvojila srebreničkoj mafiji kao saučesnicima genocida, a Srbe, kao direktne izvršioci genocida, nagradila državom.

Koliko je srebreničku mafiju interesovao narod, jednom sam prijateljima rekao da me hvata strah, da kojim slučajem četnici ne zatraže da kupe jedan kamion Muslimana po cijeni od 100 DM! Mislio sam da bi za noć nafatali pun kamion i prodali u Bratunac.

Poslije novog debakla na Glavnom odboru, samo su izašle pristalice mafije, a mi smo ih dostojanstveno ispratili. Nakon male pauze, i mi smo izašli iz sale. Nakon ovog debakla mafije, situacija se usložnjavala. Počele su otvorene prijetnje, tako da nam je u jednom sukobu koji je u gradu imao Ahmo Tihić, zapriječeno da ćemo u Srebrenici imati Veliku Kladušu. Mi smo bili svjesni da oni priželjkuju ”Veliku Kladušu”, ali u nama za takav potez, nažalost, nisu mogli naći adekvatnog partnera.

Da bi koliko-toliko popravili svoju nemoć, ponovo je zakazana sjednica Glavnog odbora SDA u hotelu ”Domavija”. Na sastanku se okupilo oko četrdeset pet ljudi. Iako su upotrijebili sve, kako silu i ucjenu, tako i kupovinu artikala iz humanitarne pomoći, sastanak je iznevjerio njihova očekivanja. Svi pokušaji silom naše eliminacije nisu urodili plodom, tako da su u toku sastanka bili sve nervozniji. Kada nisu našli drugog načina da nas istjeraju iz sale, ”Hakinovac” Velid Delić Ježo je usred sale donio ozvučenje koje je pojačao do daske. Sastanak nismo prekidali, iako niko nije imao mogućnost da čuje ni onog najbližeg koji je do njega sjedio. Apsolutno smo vladali Glavnim odborom, ali kada nije bilo drugog načina, Velid je odjednom otvorio vrata na velikoj sali i bacio među prisutne bombu! Kako sam bio do samih vrata, odmah sam se bacio i izletio kroz vrata, očekujući prasak, ali, sreća, nije ništa puklo. Bile su to samo dimne bombe sa suzavcem, tako da je u sali nastala opšta pometnja. Svi prisutni iz sale su izlazili zagrcnuti od suza uz neizdrživi kašalj. Vidjeli smo da sastanak ne vrijedi nastaviti, ali i pored nagutanih bojnih otrova, osjećali smo se jako ponosni. Očito da je tog momenta mafija

bila na koljenima, a suzavac je bio odraz njihove nemoći. Nažalost, njihove najbrutalnije frustracije nismo dovoljno ozbiljno shvatili. Kako im nije ništa drugo ostalo, nastavili su sa sijanjem straha, a mete su im uglavnom bile labilne osobe.

Evo samo jednog slučaja koji objašnjava kakav im je bio način. U večernjim satima na lokalitetu pored Veterinarske stanice u Srebrenici je naišao Jusuf Bekrić, član Glavnog odbora, odbornik u SO i, do rata, direktor centralne Osnovne škole u Srebrenici. Čim je pored njega naišlo auto, zastalo je i dvojica momaka su ga pokupili. Vozili su Naserov "reno". Zavezali su ga i odveli na lokalitet Kiselice, prema jednom potoku iza Vidikovca koji je rudničkim jamskim tunelom bio direktno povezan sa Sasama. Na smrt preplašen Jusuf, pomirio se sa sudbinom. Znao je da je pred njim moguća likvidacija.

"Vidiš li gdje si, znaš da mi ovdje likvidiramo!? Sada si i ti na redu!", obratio mu se jedan od zlikovaca.

Nenadano, iako je bila mrkla noć, jedan čovjek, koji je tjerao ispred sebe stado ovaca, slučajno je zakasnio da bi što bolje napasao ovce, ali je tog momenta bio Jusufov spasilac. Ugledao je Jusufa i zlikovce, tako da je plan propao. Jusufa su ponovo utjerali u auto, vratili u Srebrenicu, ali su mu jasno kazali:

"Ako se ne okaniš Ibrana i ako iko bude za ovo saznao, poješće te noć!"

Nakon izvjesnog vremena, ipak sam saznao za ovaj slučaj, koji je bio najbolja slika stanja prema ljudskom rodu u Srebrenici.

Jednom je moj brat Same otišao u Srebrenicu i sa Abidom, momkom od svastike, otišao do nekog lokala koji je u svom posjedu držala mafija. Kako je već bio malo popio, došlo je do incidenta, a moj brat je zadobio i udarac u glavu, od strane nekog Čele iz Voljavice, jednog od najužih članova Naserove bande i zločinaca. Kada je brat došao kući, nisam znao šta da radim. Bože, pa što nismo zaratili! I sada samo razmišljam o osveti, teži mi je bratov udarac u glavu od svih mojih rana. Ja se zbog njega moram osvetiti! Osveta je moja zadaća i ja ću je izvršiti, ali mi nikako ne da mira razmišljanje kako da nađem najbolje rješenje.

Na jednoj sjednici Glavnog odbora je ponovo intervenisala policija koju je predvodio Nuriya, a naredbu da rastjera najlegalnije tijelo vladajuće stranke je dobio od Hamdije Fejzića, koji je većinu ratnog vremena bio predsjednik IO SO Srebrenica kojem je mandat povjerila hunta kao svome zaslužnom članu. Iako je Srebrenica, pogotovo njena okolina, bila uvijek konzervativna sredina, srebrenička banda je u tom kazarnatu posijala sve moguće negativnosti koje prate jedno društvo. Pored pljačke, ubistava, ugnjetavanja ljudi na razne načine, jedna od glavnih karakteristika je postao nemoral i razvrat. Počeli su

se nanovo ženiti i oni koji su cijeli život bili privrženi porodici, pogotovo oni koji su svoju zakonitu ženu i djecu poslali u izbjeglištvo, ali je pristizalo nekih informacija da ima dosta i supruga po Tuzli, Sloveniji, Austriji, Njemačkoj, koje uzvraćaju istom mjerom. Oko bande se kretala veća grupa konkubina i ljubavnica, tako da je na osnovu jedne takve grupe Srebrenica sve više postajala sredina opšteg razvrata. Išlo se čak do te mjere da su organizirane i privatne orgije. Dvojica tinejdžera iz Potočara, koje smo u ratu prozvali Kreje, su u Srebrenici imali priliku da vode ljubav sa dvije srebreničke ofajle, a da je te prizore direktno posmatrao Naser. Osionost je išla do te mjere, da se po Božijim zakonima mogla i očekivati neka tragedija. Sve u Srebrenici što je zadržalo neke vrijednosti, našlo se na udaru. Mafija je primjenjivala razne vidove represije, tako da je svaki čovjek koji je bio iole opoziciono nastrojen, dobijao epitet "Ibranovac" i bio suočen sa nekim vidom šikaniranja, ako bi se ukazala bilo kakva prilika za to.

Srebrenica je, što je bio konačni cilj izdajničke politike u Sarajevu i srebreničke izdajničke mafije, postajala bosanskohercegovačka "Sodoma i Gomora", nova "Atlantida" u kojoj treba da zauvijek umre život.

ŠARGIJA I KOZA - NOVI "SIMBOL" SREBRENICE

Srebrenica je nestala, ali šta preživjeli mogu očekivati u ovom poslijeratnom vremenu na prostoru "bivše BiH", ili preciznije rečeno u najvećoj svjetskoj nakazi koja se zove "Dejtonska BiH". Da li smo ponovo u malo većoj Sodomi i Gomori? Svi pokazatelji vode ka tome. Rušenjem "okrutnog socijalizma", pokolj je bio najbolje prijelazno rješenje da uđemo u fazu ranog kapitalizma – banditizma. U ovoj nakazi od države i društva, političkom uređenju koje je zaista ozakonjeni banditizam, moral i stid kao ljudske vrijednosti je sa okrutnim socijalizmom izumro. Kako je "zajahala" zatvorenička, ili, preciznije rečeno, zavjerenička klerikalna elita, ovo je jedino društvo u svijetu u kojem svi pravnici rade, mada nigdje prava ni zakona nema, a inženjeri čekaju na posao. Ovaj preostali kotar postaje jedino mjesto u svijetu u kojem ima više bogomolja nego istinskih vjernika. Istinski vjernici bježe od džamija, jer kada vide vjerske strukture i novopečene džematlije, pri samom ulasku u džamiju, izgube abdest. Ovo je jedino mjesto u svijetu u kojem ima više droge i prostitucije nego u državama u kojima je ovaj ljudski porok ozakonjen. Ovo je jedino mjesto u svijetu gdje puno časnijih ljudi ima u zatvoru nego u vlasti i vjerskim institucijama, tako da institucije sve više liče na kupleraje. Ovo je jedina država u svijetu u kojoj su na najvećem namu momci kojima je

prva pročitana knjiga bila saobraćajna knjižica od najskuplje marke njegovog automobila. Mnogo pokrivenih žena je onih koje su u okrutnom socijalizmu bile najotkrivenije. Ovo je "država" u kojoj je vladao politički i društveni sistem kojeg možemo nazvati sistem u kojem je "lud jebao zbunjenog". Zatvorska banda, koja dođe na vlast, jedino zna napraviti sistem haosa, jedan veliki haotični zatvor po pravilima haosa u kojem će narod biti roblje, a oni robovlasnici. Jedan narod koji nije uspio nestati u ratu, najlakše je dokrajčiti porocima. Ovdje je preostao samo jedan način za opstanak. Započeta borba se mora završiti, jer potlačeni narod bez slobode, koja je najčasnija odlika islama, ne može preživjeti!

Od dosade koja ga je razdirala, narod u Srebrenici je, tražeći bilo kakvu zanimaciju, postajao sve kreativniji. Svako je pravio muštikle, kutije za duhan, obuću na bilo koji način. Nastala je opšta poplava izgradnje muzičkih instrumenata, naravno, prednjačila je šargija. Padobranska platna kojim se narod snabdijevao pri dopremi hrane vazdušnim putem, postao je glavni štof od kojeg su se šile pantalone, ali je od istog platna bilo i dosta unutarnjeg veša. Većina ljudi su postali obućari, krojači, pokušavajući na bilo koji način zakrpati dotrajalo ili praviti nove uradke. Jedino se srebrenička banda razlikovala od hiljada stanovnika enklave. Sada im je glavna uniforma postala trenerke i nove patike, koje su za obične smrtnike bile najveća ovozemaljska radost. Šargije su zazvečale na sve strane. Za izradu šargija, kod većine je sjekira bila osnovni alat, a za finu dogradnju se koristio komad polomljenog stakla. Za žice su korištene povadene parice iz telefonskog kabla. U svojoj bijedi koja je bila način življenja, prosvirali su i oni kojima je do tada bilo koji instrument bio nepoznanica. Pojedine izbjeglice, koje su se domogli, na neki način, jedne koze, i izborili za smještaj u nekoj od društvenih zgrada, ona se mogla vidjeti i na nekoj od srebreničkih terasa. Tako je Srebrenica sve više i više postajala simbolom šargije i koze.

Jednom je amidža Hazim otišao u Srebrenicu da kupi kilogram soli. Trabunjajući pješke teškim korakom prema Srebrenici nailazio je na uobičajene prizore; ispred kuća pokoja koza i čovjek sa šargijom u rukama. Nakon što se vratio iz Srebrenice, samo je brižljivo uzdisao. Nasikirao ga prizor koji je vidio pored puta, a uvijek je bio veseo. Zapitao sam ga:

"Šta je Hazime?"

"Gdje koza bleči i šargija zveči, tu života nema!", zabrinuto je odgovorio.

Bio je u pravu.

Amidža Hazim je uvijek bio duhovit, a svoju duhovitost je često potkrijepljivao jakim dozom sarkazma. Razdirući se od dosade, pred večer su bila česta okupljanja u centru Donjih Potočara. Naložili bi vatru i, okupljeni

ukrug, nastojali bi duhovitim pričama razbiti monotono i depresivno stanje. Mnogi su maštali o životu, a glavna im je tema bila beneficije koje ih očekuju poslije rata. Moj Hazim, sa najvećom dozom ironije je samo hvalio borce, posebno one koji su bili "vrsni" komandanti. Bio je stolar, kao i njegov komšija Nezir Malić, koji nisu bili u vojsci, ali je Hazim, na krajnje ironičan način stalno govorio:

"Vi, borci, posebno komandanti, nakon svega, ne smijete ništa raditi! Vaše nije da radite. Vi morate svi imati najveće penzije. Moje i Nezirovo je da radimo. Mi ćemo svojim radom da obezbijedimo penzije, a vaše je, nakon svega, samo da uživate kao narodni heroji."

Hazimovim komentarima sam se smijao, jer je svojim načinom izražavanja zaista znao mnogima od smijeha natjerati suze na oči, ali ni on sam nije mogao ni slutiti da će se njegov crni humor obistiniti u punom obliku.

Kolika je razmjera srebreničke izdaje, najbolje će se pokazati u poslijeratnom periodu. Izdajnička sarajevska klika, kako bi ugasila revolt i nezadovoljstvo, upravo je tako postupila. Iz srebreničke enklave su nosioci boračkih penzija postajali oni koji su zbog srebreničkog genocida trebali posjetiti obješeni, vlasnici stanova su postajali oni koji ni kuće nisu imali. Srebrenica je jedino mjesto gdje je vlast učinila sve da se pobijena djeca zakonski tretiraju kao boračka populacija, invalidi su postajali i oni koje metak nije nikad ogrebao, a šehidske porodice su postajale one koji je član porodice umro prirodnom smrću. Mimo povlaštenih, oni koji su preživjeli, a ni po kojem osnovu nisu mogli doći u bilo koji povlašten položaj, morali su preko bijelog svijeta, da potraže novu domovinu.

"OBIJANJE" MAGACINA U POTOČARIMA

Kako nijednog momenta naša ekipa nije mirovala, nastojeći da na bilo koji način utičemo na postojeću situaciju, mafija je uzvraćala svakom mjerom, ali smo i mi odgovarali. Hodžu u potočarskom magacinu je zamijenio Enver, jer je hodža imao i drugih preokupacija u odbrani lika i djela srebreničke mafije, ali nije ni magacin gubio iz vida. Kao i svi drugi povjerenici za humanitarnu pomoć na drugim destinacijama i Enver je postao "siva eminencija". Ali je i potočarski magacin postao jedno vrijeme glavna tema. Veoma često je bio "obijan", ali kada su neki naši momci uvidjeli da je "obijanje" magacina postajao unosan sport, zaletili su se nekoliko puta i oni. Glavni predvodnik u stvarnom obijanju magacina je bio Ibran Planić sa svojom ekipom, tako da smo se svi potajno nadali da lbe i nas ne obraduje sa kilicom soli. Policija je

tragala za obijacima, ali, iako su u mnogim situacijama znali da je Ibe – Tečo jedan od glavnih izvršilaca, nisu se na njega usuđivali. Gospodari humanitarne pomoći su u sebi crkavali, ali nisu smjeli napraviti bilo kakav korak prema Teči. Pored toga što ih se nije plašio, znali su da će morati ratovati sa nama. Glavni Tečin pomagač je bio Muaz - Muki koji je za takve radnje imao i šlifa. Muki je bio naš simbol. Čovjek koji je najsmješniji kada je najozbiljniji. Njegova dva sina, Murčo i Miko, bili su prava raja. Muriz – Murčo, lijep i pametan, uzor mu je bio Van Dam. Miko, isti Muki. Njihove međusobne partije šaha, njihova nadmudrivanja, koja su bila dio svakodnevnice, tjerala su nas na smijeh. Duhovitije osobe nije bilo od Mukija. Sa Mukijem odigrati nekoliko partija igre "pantomime" bio je veći ugođaj nego posjetiti sva kazališta ovoga svijeta. Prije nego bi i počeli igrati pantomime, uvijek smo se dogovarali da partneri u igri budu Muki i Same. Naša protivnička strana zada Mukiju pojam koji mora Sametu objasniti. Mi Mukiju zadamo pojam "majmun". Muki, sa najpredanijim žarom počne Sametu objašnjavati. Prvo pokaže da se radi o jednoj riječi. Zatim pokušava dočarati da se radi o životinji. Same odmah kaže "jedna riječ". Muki klimne glavom. Kada Muki perfektno objasni da se radi o životinji, a Same pogodi, Muki je presretan. Nakon toga, Muki počne da glumom i gestikulacijama objašnjava "majmuna". Kad Muki počne da skače po kauču, same kaže horoz. Muki nervozno kimne glavom, te nastavi dalje objašnjavati. Same namjerno kaže neku životinju bez veze, što Mukija izbezumi. Muki po kauču počne skakati i češati se po glavi kao Čita, ali Same kaže "uš". Muki počne da dreči kao majmun, ali Same opet provali neku bez veze životinju, a Muki se toliko iznervira, da mi od smijeha svi popadamo po sobi. Muki je i dalje uporan. Mora Sametu objasniti. Kad Same nešto novo provali, definitivno Muki izgubi živce. "Jebo te, Same, sve osim Bog!", galamio bi iznervirani Muki. Onda bi se i Same smijao.

Nema više Mukija i njegovog Murće i Mike. Ostala je samo pusta kuća za koju mene, kao jednog od rijetkih od naše raje koji je uspio preživjeti, vežu takve uspomene koje uvijek počinju sa smijehom, a završavaju sa suzama. Kao Mukijev ratni simbol ostala je puška "tandžara" M48. Čim je počeo rat domogao se "tandže". Nije je ispuštao, kao da se sa njom vjenčao. Mogao si mu ponuditi bilo šta, ali kakav "sijač smrti", "tandža" je bila i ostala nešto neprevaziđeno, jednostavno Mukijeva emocija.

Nakon jedne akcije, grupa četnika je napustila rov. Jedan je toliko bježao da je bio za sve nedostižan. Kada je izmakao na daljinu da je svaki pucanj na njega bilo trošenje municije i kada su mnogi odustali, Muki je čučnuo na koljena. Dok su mu se mnogi smijali, Muki je opalio, a četnik, koji se već pretvorio u tačku, završio je na nosu. Kada su otišli do njega, metak ga

je pogodio u vrat. Ostao je na vječnim lovištima, dok su se u prvi mah svi ušutili, Muki je rastao do neba. Naravno, poslije su mu svi čestitali, ali za Mukija je "tandža" postala oružje koje ne fula i kojoj će vjeran biti do smrti.

Ipak, pljačka magacina se prelomila preko leđa Mirsada Planića Miće. Završio je u policiji, a kasnije i u pritvoru. Dobio je i batina, ali se sve završilo bez većih incidenata.

I Mića je bio jedan od simbola Potočara. Volio je loptu više nego majku. Svaki sport je za njega bio način želje za pobjedom. Svaki gol bi bolje proslavljao nego oni koji na sportu zarađuju milione. Porazi su mu teško padali. Nema ni Miće. Ima sina, tako da nije uzalud živio.

NASER TRAŽI DOBROVOLJCE DA ME LIKVIDIRAJU!

Represija svake vrste se nastavljala! Igra živaca je bila konstantna borba koja se morala kontrolisati. U nekoliko navrata, pred više momaka, Naser je otvoreno tražio dobrovoljce koji će me likvidirati. Jednu večer, u moju kuću se došao daidžić Mefail sa Hasanom Salihovićem iz Dugog Polja. Hasan mi je imao nešto važno kazati, tako da mu nije bilo teško da me, uz ogroman strah, lično nađe kod kuće. Bio je mlad, još prije rata profesionalni policajac, nakon demilitarizacije komandir potočarskog odjeljenja policije.

"Slušaj, danas je Naser dolazio u policiju u Potočare. Otvoreno je pitao da li postoji koji dobrovoljac da bi te likvidirao? Svi su šutili, samo se javio neki Hazim iz Kalemaca. Molim te da se pričuvaš?", saopštio mi je Hasan.

Nije me bilo strah, ali mi je, koliko zanimljiva, toliko i draga ta informacija. Nije mi Hasan bio ništa u rodu, ali saznanje da se neko sikira i da ti istog momenta dotura informacije, a ujedno je komandir policijskog odjeljenja, puno mi je značila. Kada jedna grupa mračnjaka toliko isplovi na površinu, zasljepe dobrote svih ostalih ljudi, tako da se stiče dojam da je zlo ovladalo svijetom, ali kada čovjek vidi da je u kompletnoj populaciji čestitih jako draga osoba, onda ti se i živi i bori. Nažalost, zlo je uvijek puno vidljivije. A koliko je istorija pakosna, najbolji je primjer da su u njoj najdugovječniji oni koji su svoje životne biografije pisali mastilom od ljudske krvi.

Nema ni Hasana, nema mu nikog od porodice, samo mu je preživjela majka. Ali je živ onaj što se javio da bi me likvidirao. Genocid u Srebrenici je savršeno dogovoreni plan po kojem čestit čovjek nije trebao preživjeti. Opšta hajka je nastavljena, tako da se na udaru našla Sabitova vodenica. Sabit je bio brat Hamedu Efendića. U toku rata je napravio vodenicu, tako da je počeo da predstavlja konkurenciju nekim ljudima, ali je, prije svega, smetao što je bio

Hamedov brat. Stali smo u njegovu zaštitu, posebno što je Hamedov brat, ali isto tako u toku rata Sabitova vodenica je za našu omladinu bilo glavno kulturno-zabavno stjecište u večernjim satima. Počeli su da ispod Sabitove vodenice grade novu, tako da bi nova brana poplavila kolo. Zatim su izmislili da Sabitov jaz ugrožava vodozahvat i onemogućava snadbijevanje vode za Donje Potočare. Oko vodenice se doslovce počeo da vodi rat. Iako su svi imali naoružanje, jedino im je smetalo oružje naših momaka, tako da je jedan dan, uz pomoć UNPROFOR-aca, policija napravila raciju na kuću braće Planić. Na udaru se našao, prije svega, Sapko i njegova automatska puška. Mafija je tražila rat, ali mi smo svim silama nastojali na sačuvamo razum. Kako sam uvijek imao dostavljače svih važnijih informacija koje su mi bile neophodne, obaviješten sam za nekoliko zasjeda koje su mi bile namijenjene. Iako se nisam nigdje kretao, u nekoliko navrata je banda dobila dezinformacije da sam krenuo za Žepu, tako da je istog momenta slana ekipa koja mi je trebala napraviti "čeku". Na kuću, u kojoj je živio Ahmo Tihčić, u dva navrata je bačen eksploziv.

PROPAST MITINGA PROTIV MENE, SADE I HAMEDA

Jednu večer sam u kuću dobio dojavu da cijelu noć hodaju kuriri i da se u prostoru hodnika osnovne škole u Potočarima organizira neki miting. Nisam znao koja je namjera, ali sam znao da nije ništa dobro i da je neki novi scenarij na djelu. Iako me niko nije zvao žao mi je što nisam otišao, jer mi je upravo takvih mitinga i trebalo da ih potučemo do nogu. Na ovaj miting je otišao Hamed koji je bio i pozvan, ali smo ja i Sado izostali. Očito, taktika je bila da nas parcijalno "odrađuju". Hodnik osnovne škole je bio popunjen. Pored običnog naroda, većinom boraca, na miting je pristigla kompletna srebrenička "ergela". Osnovna poruka mitinga je trebala biti naša osuda. Krenula su uvodna izlaganja, predvođena Naserom, tako da smo po njihovim riječima bili izdajnici, protivnici vojske, autonomaši, abdićevci, četnici i sve drugo što normalan želudac ne može svariti. Na mitingu je namontiran i video rekorder sa televizorom da svoje argumente potkrijepe i sa video kasetama. Iako nisam ni znao da postoje, na miting su donesene kasete sa mojih predizbornih govora, a poslije sagledavanja kasete uslijedile su opaske od strane scenarista sa riječima:

"Vidite li šta je sve Ibran obećavao?!"

Poslije toga je uslijedila kasete sa snimljenom Sadinom pjesmom, a nakon interpretacije komentarisali su ovako:

"Vidite li da on naše borce naziva stokom, a nas komandante - čobanima. Mi smo za njih pljačkaši. Sa njima treba raščistiti!"

Na pojedinim krajevima sale postavljeni su huškači koji su trebali podgrijati atmosferu, sa povcima od strane Belje i Ilijaza:

"Dolje izdajnici!"

Međutim, u Sali je bila tišina. Naprotiv, Ibran Planić je reagovao suprotno huškašima, tako da se situacija mijenjala u našu korist. Hamed je kompletnu novonastalu situaciju mirno posmatrao, svjestan da je i doveden sa potencijalnom mogućnošću linča, ali očito da su bila prošla vremena kada je banda mogla da radi šta hoće. Nismo ni znali, a već je prije na dan isti takav skup organiziran u sali Doma kulture u Srebrenici. Kako scenario nije urodio plodom, skup se pretvarao u dobru zabavu, tako da je došlo i do pozitivnih komentara. Ljudi su počeli govoriti da smo u pravu, da je Sadina pjesma dobra... Skup se završio potpunim fijaskom bande, tako da su postajali sve zabrinutiji i iritiraniji. Poslije skupa, na platou ispred osnovne škole Hamed se susreo sa Naserom, tako da je došlo do verbalnog dijaloga. Hamed, koji se poslije skupa djelimično osjećao i pobjednički, odbrusio je Naseru:

"Nasere, ovdje za nas obojicu nema mjesta! Ili ćeš ovdje ostati ti ili ja. Ali, zapamti, ja ovu teritoriju ne napuštam!"

Otišao sam do Potočara i sreo se sa amidžom Hazimom koji nije bio na skupu, ali s odzirom da je njegova porodična kuća bila u neposrednoj blizini škole, iz svoje avlije je slušao dešavanja u holu.

"Čuo sam kako iz škole ječi tvoj govor, a poslije Sadina pjesma!", pričao mi je amidža.

Dok sam sa amidžom sjedio i razgovarao, pridružio nam se jedan nastavnik koji je radio u školi, a koji je također prisustvovao skupu. Bio je sa skupom jako iznenađen, ali je imao želju da razgovara. Rekao mi je:

"Ibrane, znao sam da si dobar političar, ali kada sam pogledao ovaj snimak, definitivno su nestale bilo kakve sumnje o tebi. Ti si definitivno u mojim očima jedan izraziti talenat za politiku. Ako sa ovim skupovima i snimcima produže, podsjetiće narod na tebe toliko da će ti napraviti reklamu koju ni ti sam sebi ne bi osmislio."

Prijale su mi takve riječi, ali je njegov komentar bio izrazito zdrav, s obzirom da sam saznao da je pored Srebrenice, isti skup održan i u Sućeskoj. Poslije se stalo sa takvim kontraproduktivnim aktivnostima. Kampanja jeste bila žestoka, ako samo u obzir uzmemo da je po nalogu bande pisana posebna hudba za džamije i dijeljena imamima sa izričitim zapovijedima da se mora pročitati.

Kada sam se sreo sa Sadom, bio je jako ushićen. Drago mu je bilo zbog

...moja uogadaja, a pogotovo što je bio jedna od glavnih "zvijezda" mitinga. Sa smijehom mi je odgovorio:

"Boli me, ovakvu promociju svog albuma nikad nije dočekaao ni Safet Isović. Nisam ni pretpostavljao da će moja pjesma naići na ovakvu popularnost."

HOLANDSKI, UMJESTO KANADSKOG BATALJONA UNPROFOR-A

Uporedo sa našim međusobnim trvenjima, uslijedila je i promjena snaga UNPROFOR-a u Srebrenici. Kanadski bataljon je bio zamijenjen sa Holandskim bataljonom. Prije nego što će i doći do smjene, Holandani su najavljeni pompezno, tako da smo ih trebali dočekati kao jednu najorganizovaniju i najopremljeniju jedinicu NATO-saveza. Nakon ulaska Holandana, smjestili su se u prostorije "Vezionice", tako da sam jedva čekao priliku da sa njima obavim razgovor. Kada se za to stekla prilika i kada sam krenuo na zakazani termin, stalno ispred ulaza u njihovu bazu je bio neki od adutanata srebreničke mafije koji je trebao da predoči dolazak svojim šefovima. Poslije moga prvog razgovora sa nekim od komandanata Holandskih vojnika, vidio sam da ta jedinica nije ono što se od nje očekivalo i da je svaki dijalog sa njima gubljenje vremena. Napokon, kada nije postojalo nijednog protuargumenta, došlo je konačno do organiziranja prve sjednice Skupštine opštine. Nakon što je ustanovljen kvorum i izvršena dodatna verifikacija mandata, uslijedila je sjednica Skupštine. Nastala je opšta pometnja, s obzirom da je skupština bila sastavljena od više političkih partija. Ja i Hamed smo pokušavali razgovarati da odbornicima iz drugih političkih partija, ali razgovor sa "mttvim" ljudima je bio sizifov posao. Jednu večer sam se našao sa Suljom Atićem iz SDP-a. Razgovor je bio prijatan, s obzirom da je Suljo bio svjestan postojećeg stanja, ali "revolucionarna komunistička ideja" se pretvorila u parolu "povijaj se kako vjetar puše". Naravno, iako su svi bili svjesni postojećeg stanja, odbornici iz prokomunističkih partija, kojih je bilo ukupno deset, ostali su vjerni srebreničkoj mafiji, a u redovima odbornika iz reda SDA je došlo do pometnje. Naš blok probosanskih i antimafijaških snaga je ostao dosljedan, iako su uslijedili mnogi pokušaji vrbovanja na različite načine.

Pored prijetnji, mafija je nastojala i na druge načine potkupiti mnoge, ali ono što je činilo naše jezgro ostalo je netaknuto po cijenu svega. Iako su se mnogi patili gladujući sa svojim porodicama, njihov obraz i čast nije

niko mogao uprljati. Dovoljno je samo spomenuti Azema Bajramovića, koji je sa svoje dvoje djece i suprugom zaista dolazio u poziciju da mora dobro razmisliti šta će sutra jesti, ali njegov stav je bio izričit, u situaciju je umrijeti od gladi ali preko sopstvenih principa neće preći ni za živu glavu.

Kada spomenuh Azema, na osnovu provjerenih saznanja, napisat ću kako i gdje je Azem dočekao svoj kraj? Naime, nakon pada Srebrenice, Azem je, kao i većina ljudi sa kojima sam bio u najbližim odnosima, krenuo preko šume. Uspio je preći sve prepreke, ali, ipak, nije uspio preživjeti. Iako se faktički dokopao slobodne teritorije, ubijen je onog momenta kada je stupio na slobodno tlo. Znam da vjerovatno nikada neću saznati čiji metak je ugasio Azemov život, ali sigurno znam da četnički - nije. Očito, oni koji nisu bili povlašteni za prelaz iz Srebrenice, ako su uspjeli izbjeći sve četničke i srebreničke mafije zasjede i zamke, presuđivalo im se kada su definitivno mislili da su došli do slobode.

U okviru Kluba odbornika iz reda SDA, koji je brojao četrdeset i pet ljudi, zadržali smo apsolutnu većinu, ali komunisti, koji su i u ratu osjećali žal za Jugoslavijom i bivšim vremenima, ostali su u ubjedenju, a to je neprikosnovena mržnja prema patriotski promuslimanski obojenim predvodnicima i istinskim demokratama koji su ih otjerali u vječitu opoziciju. Kako se revolucionarna Titina ideja vremenom odrođavala i postala poltronističko jezgro ljudi bez boje, ukusa i mirisa, takav odnos su zadržali i u toku rata. Sebe su tjerali da im BiH bude ispred Jugoslavije, ali su duboko u svojoj duši bili probosanski i promuslimanski toliko odrođeni da sa sam ih počeo razumijevati.

Ljubav je stvar srca, a njihova su srca bila i ostala zaražena hranom koju su cio život apsorbirali. Ni raskol u SDA nije nikakva skučajnost. Slučajnosti i nema. SDA je i formirana kao jedan pokret koji je bio konglomerat ljudi različitih profila. Nije trebalo puno vremena i ljudi su počeli da pokazuju svoja prava lica. Očito, mimo zavjereničko-izdajničkog jezgra u Sarajevu, SDA je bila sastavljena od nacionalno-osviještenih laik-vjernika kojima sam i sam pripadao, nacionalno osviještenih nevjernika, nacionalno neosviještenih vjernika, s tim što sami Bog zna da li su i to, isprofanisanih komunističkih nezadovoljnika koji su uvidjeli svoju novu šansu i ljudi koji su mogli biti sve samo da bi zadovoljili svoj sopstveni ego. Ta podjela u Srebrenici je bila očita od samog dolaska demokratije.

KAKO JE DEMILITARIZOVANA SREBRENICA?

Na Skupštini opštine za novog predsjednika su bila dva kandidata. Naš kandidat Jusuf Nukić, diplomirani ekonomista, za kojeg smo ostvarili većinu odbornika SDA, a drugi kandidat je bio Osman Suljić, dipl. ing. rudarstva, koji je bio kandidat svih odbornika koji su se svili uz mafiju. Iako je Jusuf imao prednost u okviru svoje političke partije, ipak je klub ostalih partija sa našim otpadnicima načinio blagu prevagu, tako da je Osman Suljić legalno izabran za novog predsjednika SO koji je ujedno bio i predsjednik Ratnog predsjedništva. Bilo mi je žao našeg kandidata ali nisam ništa imao protiv što je izabran i Osman, s obzirom da se moglo za njega reći da je pošten čovjek, ako je poštenje svedeno samo na želju "za zavlacenjem ruku u tuđi džep". Bilo kako bilo, ipak smo bili prezadovoljni, s obzirom da je konačno srušen jedan militaristički poredak i da je konačno parlament i njegov predsjednik imao legalitet i legitimitet. Kako je konstituisanje Skupštine i izbor njenog predsjednika bio samo prvi korak, moralo se nastaviti dalje.

Iako se nakon prve skupštine nismo osjećali ponajbolje, sutradan sam sa Ahmom otišao do Šušnjara da kupimo dva janjca, da bi se sa svojim ljudima malo počastili. Kako su Šušnjari bili posljednje selo do linije razdvajanja, vidjevši mene i Ahmu, odmah je bio upoznat štab Potočarske brigade. Kontajući da smo ja i Ahmo otišli da izvidamo teren kako bi napustili Srebrenicu, sutradan je Mrki Mandža sa još dva-tri momka iz brigade otišao na Buljim da postavi mine. Nažalost, od postavljenih mina za nas, pri postavljanju je poginuo Miko sa Likari.

Za koji dan sam ponovo otišao do Srebrenice. Zastadoh ispred Doma kulture. U međuvremenu naiđe i Mrki Mandža. Jedna ruka mu je bila u povezu. Dok sam ja komunucirao sa nekim ljudima, nije više mogao da trpi, tako da je na mene fizički nasrnuo.

"Dok ja ratujem, ti držiš govore po Srebrenici!", nabrajao je Mrki, izrevoltiran što je mina namijenjena meni ubila Miku i njega ogrebala.

Ipak, njegovo nezadovoljstvo se završilo samo na pokušaju fizičkog napada.

Nekako prije ovih događaja ponovo je uslijedila zasjeda na prostoru Podhravanja za naše ljude koji su pokušavali dopreмати konkurentne artikle robe iz Žepe. Poginulo je nekoliko ljudi, a sa sobom su nosili unosan tovar robe. Već je postala uobičajena praksa da se svaka zasjeda pripisuje srebreničkoj mafiji, tako da za svaku zasjedu niko nije ni optuživao četnike.

Nakon toga je ponovo uslijedila nova zasjeda tako da je opet poginulo sedam ljudi. Poslije ove zasjede, u Srebrenici se počelo polutajno pričati i o

počiniocima ubistava. Naime, jedan od preživjelih amputiraca u srebreničkoj bolnici je otvoreno počeo pričati koga je prepoznao od počinitelaca ovoga zločina. Mafija je sve činila da srebrenički koncentracioni logor drži pod svojom kontrolom.

Nakon niza lomova koje sam doživio od onog momenta kada sam na prostore srednjeg Podrinja prvi pokrenuo demokratske procese do izbijanja rata, definitivno sam u ratu, pri upornoj borbi za reuspostavu ustavnog i zakonskog poretka, počeo da učim ono što se zove život. Svijet je jedna velika pijaca marve koju mnogi nazivaju ljudi, a jedina razlika između stoke i marve je što stoci neko drugi određuje cijenu, a jedinke iz marve određuju cijenu sami sebi. Diktatura je sistem koji ljude tretira kao stoku, a demokratija je sistem koji od te stoke napravi marvu. Stoka ima jednog vlasnika, a marva najmanje dvojicu. Iako sam se cijeli život borio za takozvanu demokratiju, vremenom sam počeo da uviđam da nema dobrog sistema, ali je jedino od diktature gora demokratija. Ustvari, sve sam bio svjesniji da se nikad nisam ni borio za promjenu sistema ni za demokratiju, već za slobodu. Sloboda je jedina univerzalna vrijednost, ali u borbi za slobodu nikad niko ništa nije hajrovao, jer se za slobodu daje, jer je nemjerljiva i nepotkupljiva.

NOVI SUSRET I RAZGOVOR SA NASEROM

Slobodan čovjek može biti samo onaj koji je u glavi slobodan, a prestanak slobode znači pretvoriti se u biljku. Zato sam u posljednje vrijeme počeo da bježim od ljudi, jer je došao vakat da je bijeg od ljudi postao bijeg u slobodu. Počeo sam da uviđam da je grunt jedina vrijednost čime se može braniti sloboda i da su svi Podrinjci jednim potpisom u Dajtonu pretvoreni u roblje. Nije me strah što smo pobijeni i što nas je neko drugi svojom izdajom učinio robovima, ali me strah samo zato što kod većine ropstvo postaje način življenja.

Nakon izbora predsjednika Skupštine opštine, uslijedio je i Vašingtonski sporazum, tako da smo saznali da smo postali sastavni dio neke Federacije. Nakon formiranja Federacije, došlo je i do izmjena ustroja lokalne vlasti, tako da je Izvršni odbor SO, kao kolektivni organ upravljanja, trebao biti zamijenjen načelnikom opštine koji će biti na čelu izvršne vlasti. Kako je mafija definitivno morala implementirati novi ustroj, nastala su daljnja naklapanja. Kod mene je u više navrata počeo dolaziti rođak Junuz Čatić, koji nije ništa direktno nagovještavao, ali je očito bio poslan od Namera kako bi posredovao kod donošenja nekih rješenja. Znao sam odmah da je Junuzova uloga nekog "srebreničkog Stoltenberga", tako da mi je bilo sa njim ineteresantno razglabati.

Počeli su konačni prijedlozi da ja i Naser trebamo izgladiti odnose i da se zajednički trebamo suprostaviti nekom klanu iz Sućeske, koji očito Junuzu nije bio nimalo simpatičan. Iako sam mrzio klanove, pogotovo tajne, uvijek sam bio čovjek koji je prihvatao razgovore. Pristao sam, na Junuzov prijedlog, da se u njegovoj kući sretnem sa Naserom. Istina, u meni je preovladala više znatiželja, nego što sam nešto konstruktivno mogao očekivati. Otišao sam do Ahme gdje me je čekala kompletna naša ekipa. Dogovorili smo kako da nastupim, a poslije toga sam krenuo do Junuzove kuće. Nakon izvjesnog vremena pojavio se i Naser, tako da smo otišli u sobu sa Junuzom. Od Junuza sam zatražio da ostanemo sami ja i Naser, što je pomalo Junuza zbunilo, pa čak i uvrijedilo. Smatrao sam da između mene i Nasera niti može, niti treba biti posrednika. Sa Naserom sam ostao u dugom razgovoru. Kao i uvijek, ponašao se djelimično podanički, dok sam zadržao svoj uobičajeni gard, koji je uvijek zračio samouvjerenošću. Znao sam da Naser ima neke namjere koje su vezane izričito za njegov cilj, jer je uvijek, kada je u pitanju njegov interes, znao puziti kao pudlica.

"Ićo, ti si poslanik, bio si predsjednik IO SO, bilo kako bilo, ali te molim da napravimo neku kombinaciju. Moramo izjebati druge, jer su uzeli sve pod svoju kontrolu. Imaćeš poslaničku kancelariju u kojoj možeš primati ljude, razgovarati, imaćeš sve, samo te molim za jedno - pusti da Adem (Fahrudin Salihović) bude kao kandidat izabran za načelnika?", molio je Naser.

Znao sam da nastoji zadržati sve pod svojom kontrolom, ali sam isto znao da ni Adema toliko ne simpatiše. Sada ne znam zašto ću im ja u cijeloj priči? Nisam mogao definitivno da odgonetnem zašto toliko nastojanje za Adema, ali sam sve više i više vjerovao da nije puka "ljubav" i da Naser djeluje kao da je pred svršenim činom. Počeo sam da vjerujem da je taj izbor njegovo moranje i da je pred ultimatumom. Njegov umiljati odnos prema Ademu mi je postajao smiješan, s obzirom da je preda mnom glumio da ga je uhvatila sjeta za našim kompletnim odnosom i svi naši poslovi koje smo zajedno odradivali. Počeo me je i hvaliti. Najsmjешnije mi je bilo što mi je nudio kancelariju, kao da ja samo sa kancelarijom mogu biti poslanik i da zbog pišljive kancelarije trebam pljunuti na sebe. Naprotiv, vidim da trebam svojim vrzljanjem sa njima preuzeti samo dio odgovornosti za haos.

"To ne dolazi u obzir! Od toga nema ništa, jer se ja upravo borim protiv toga!", bio sam izričit.

Vidim da je osjetio da njegovo početno tepanje ne pije vode, tako da se počeo mijenjati i ostao čvrsto kod svoga stava. Kako od nekog konstruktivnog dogovora nije bilo ništa, razgovor smo završili i sišli u dnevni boravak Junuzove kuće. Sjeli smo da popijemo kafu. Junuz nas je pitao da li šta možemo proslaviti.

Pripremio je litar konjaka. Nisam na propalom sijelu popio ni kapi, tako da je Junuz sa svojim Ninom i šurakovićem ostao sam da se utapa u konjaku koji je u to vrijeme u Srebrenici bio za obične smrtnike misaona imenica. Napustio sam sa Naserom kuću. Bilo je već neko doba noći. Kada sam sa Naserom izašao, on je nekoliko puta zvižduknuo, tako da su se iz mraka pojavila dvatри njegova vjerna "kera" pratioca. Išli su na distanci za nama, tako da smo se rastali u Efendićima. Oko pola noći produžio sam kod Ahme gdje me je čekala znatiželjna ekipa. Nisam im posebno šta imao reći, iako su se potajno nadali nekom normalnom rješenju i razumnom dogovoru. Mi smo nastavili po svome, a banda po svome, tako da se postojeće stanje nastavilo.

Zakazana je i sjednica Skupštine opštine, a glavno pitanje je bilo izbor načelnika. Naš blok nije predložio nijednog kandidata, tako da su oni nastavili po svome. Jedini kandidat kojeg su ponudili bio je Adem. Predlažu čovjeka, a čovjek nije prisutan u sali. Pristupa se glasanja, a čovjeka nigdje. Formirana je i komisija koja treba provesti proceduru, tako da je naš glavni "revizor" bio Azem Bajramović. Nakon prebrojanih glasova, ponuđeni kandidat, koji se nije udostojio ni doći pred odbornike, nije dobio potrebnu većinu. Banda je ostala kao popišana, a mi smo više nego zadovoljni napustili salu. Iako je morao biti na distanci od nas, znali smo da će Hasan Bećirović biti sa nama, ali banda nije računala da će sa Hasanom biti i Sadik Ahmetović. Inače, kada spominjem Hasana i Sadika, moram reći da smo mi nesvjesno preko Hasana u Sućeskoj doživjeli poraz. Naime, nakon što su formirane liste za prve izbore, na osnovu naše procjene mi smo zaista tri četvrtine liste formirali kako bi zadovoljili i kvalitativno i kvantitativno sva područja, ali kako se lista bližila kraju, Hasan je, više pro-forme, na listu do njenog kraja natrpao uglavnom Sućesćane, koji će, na našu žalost, zbog osipanja Skupštine u ratu, naknadno postati punopravni članovi Skupštine. Kako je u Sućeskoj vladao neprikosnoveni Zulfin teror, koji je jedino pokušao kritikovati Hasan, a zbog čega je i zaradio degenek koji će mu biti cijeli život dovoljan za dobru ulogu biometereologa, drugi odbornici su postajali slijepi poslušnici Zulfinih naredbi. Na dan zasjedanja Skupštine opštine, iz Sućeske je bilo pravilo da svi dolaze sa nekim prevoznim sredstvom koje im je dodijelio Zulfo. Naravno, prije polaska, bilo je obavezno "postrojavanje" i naredbe.

Nakon propasti bandinog kandidata, slijedile su nove prijetnje i ubjeđivanja. Kako je banda imala procjene koliko ko košta, počela su i kupovanja ljudi. Pored dva do krvi suprostavljena tabora, pojavljuje se i neki treći koji sebe zove "neutralci". Kakvi su, najbolje o njima govori i naziv "neutralci". Niti smrde, niti mirišu, ali su postali do današnjih dana ljudi koji su spremni biti svačije sluge. Nikad nigdje idejno nisu pripadali, postali su

dionice do današnjih dana, trkajući na sve strane kako bi se nekom prodali.

Nakon što im se prvi put omaklo, banda je išla na sigurno. Ponovo je zakazana sjednica. Očito da su nekog novog kupili. Na novoj sjednici je ponovo jedini kandidat bio Adem, koji ponovo nije našao za shodno da se pojavi na sjednici, a o nekom programu je izlišno govoriti. Bio je diplomirani veterinar, a "prvo radno mjesto" mu je bilo 1993. godine na mjestu predsjednika Ratnog predsjedništva, poslije smjene Hajrudina Avdića. Iako sam na sjednici pokušavao objasniti da kandidat, koji ne bude izabran na prvoj sjednici, nema pravo da bude ponovo biran i da trebaju ponuditi novog kandidata, banda nije odustajala. Na Skupštinu se pojavio i Naser, vjerovatno smatrajući da će za izbor trebati malo i straha.

"Ljudi, po drugi put predlažete i birate kandidata koji je pao na prvom glasanju! Pored toga, birate čovjeka koji se nije udostojio da pred vas dođe. Neki od vas ga i ne poznaju. Jeste li svjesni šta činite? I Fidel Kastro, kada treba da bude inaugurisan, dođe pred parlament i iznese svoj program i obrati se skupštini. Znači da je u Srebrenici režim koji nije zabilježen u dosadašnjoj svjetskoj praksi!", pričao sam, ali gluhim ne vrijedi pričati.

Ipak, poslije našeg odustajanja, pristupilo se glasanju. Po drugi put kandidat je dobio tačno glasova koliko mu je bilo potrebno, ali kada smo vidjeli da će isti kandidat biti konstantno dok ne dobije potrebnu većinu i da su namjere sasvim jasne, najbolje je i bilo da se ova gnjavaža završi. Sjedio sam u prvom redu, a Naser u zadnjem, tako da sam se iz prvog reda okrenuo prema njemu i očitao mu lekciju:

"Nasere, radi kako hoćeš, ali znaj da će ovo sve proć. Upamti, kada se sve ovo završi i kad se budu polagali računi, doći ćeš do Haga! Vidjećemo se tamo. Ti ćeš biti u staklu, a ja iza stakla. Kada ti svi ovi okrenu leđa, spašćeš ponovo na to da te ja moram braniti."

Na moje riječi Naser se samo pomalo crvenio i ironično smješkao. Poslije skupštine u Potočare sam se vratio ja, Sado, Edhem, Hamed, amidža Ibrahim. Sadi, koji je prije izbora za načelnika policije bio odbornik i morao abdicirati, a koji je smijenjen, nisu htjeli vratiti odbornički mandat, a ja, koji sam bio poslanik nisam imao pravo glasa, tako da je naša ekipa odbornika iz Potočara bila i ostala Hamed, Edhem i Ibrahim. Pored njih, iz Potočara smo imali još Avdu Zukića i nekog Redžepa sa Paša, koji su se prislonili uz bandu. Redžep je za uslugu dobio nešto soli i šećera, počeo da dijeli i humanitarnu pomoć, a Avdo je bio Naserov rođak, čijeg je sina kao automehaničara u ratu, zaposlio u policiju na mjesto inspektora. I danas radi u MUP-u, u jedinici za stražarenje, vozanje i čuvanje - voza i čuva Lagumdžiju. Pored toga, Avdo je i do izbijanja rata imao vodenicu - "potočaru", tako da je sa izbijanjem rata preko vodenice

dobro napredovao i biznis. Mi iz Srebrenice pješke, a njih dvojica autom. Avdu su uspjeli i napiti, tako kada je došao kući, oduzet od alkohola, uzvikivao je:

"Pobjeda! Pobjeda!"

I Redžep i Avdo su preživjeli srebrenički genocid. Ako je preživjeti bila nagrada, onda su uistinu nagrađeni. Avdo, koji je jedva oko kuće hodao, prešao do Tuzle, a naši momci koji su uvijek Avdu mogli preskočiti, nigdje nikog živog. Banda kompletna, živa i zdrava, a poštenih patriota nigdje, kao da su četnici i kroz šumu bili na propusnoj rampi.

I jesu, ali o tom nekom drugom prilikom. Iskreno rečeno, nisam se ni iznenadio tolikoj borbi mafije da sačuva sebe. I nisu imali drugog izbora. Kada su među njima nastajali određeni problemi, koji su ponekad prijetili otvorenim sukobima, jedina karika koja ih je povezivala bili smo mi. Mi smo za njih bili najveće "zlo" koje ih je moralo vezivati. Kako i ne bi. Njih je, ustvari, najviše vezivalo sopstveno zlo.

Neposredno nakon genocida, amidža Hazim, idući kroz Tuzlu, sasvim slučajno se sreo sa Avdom. Hazim se pozdravio, a nakon toga, Avdo će Hazimu: "Šta ovo bi moj Hazime?"

"Pobjeda, pobjeda!!! Eto, šta bi Avdo, pobijediste!", podsjetio ga je amidža Hazim.

U SREBRENICI JE UBIJANA I "UBIJANA" PAMET

Prije izbora načelnika, jedna veća grupa ljudi iz Šušnjara, Milačevića, Broševića i drugih obližnjih sela zakazala je skup. Jedan od glavnih inicijatora je bio Fehim Hodžić iz Broševića. Naravno, pozvali su i mene. Od drugih pozvanih na skup je došao predsjednik SO Osman Suljić, a Naser se nije pojavio. Diktatori nikad nisu imali potrebe suočavati se sa narodom. Poslao je svog izaslanika "major-mistriju" Mrkog Mandžu. Okupilo se dosta ljudi. Pitali su sve. Osman je pokušavao sa ljudima razgovarati ali su njegovi odgovori bili sterilni i nisu govorili ništa. Jednostavno rečeno, čovjek je nastojao odgovoriti na mnoga pitanja, ali nikog ne zakačiti, što je bilo nemoguće. "Major-mistrija" je došao sa svojih nekoliko adutanata, tako da mi je zaista bilo krivo što nije bio Naser. Ljudi su pitali sve, od humanitarne pomoći, vojske, izbora novog opštinskog rukovodstva, konačnog ishoda srebreničkog geta. Kada su me pitali za bezbjednosno stanje u Srebrenici, rekao sam da je Srebrenica, ipak, jedan od najbezbjednijih gradova u cijeloj BiH, tako da se treba postaviti pitanje postojanja vojske u Zaštićenoj i demilitarizovanoj zoni.

"Ako Srebrenica dode u neko veće iskušenje, za to će na prvom mjestu

biti odgovorna srebrenička mafija zbog svojih postupaka!”, rekao sam im.

Kada su me upitali šta bih preduzeo na uređenju stanja u Srebrenici, ako bi eventualno bio izabran na mjesto načelnika, bio sam izričit da bi, naprimjer, Mrki Mandža, kao neki komandant brigade, bio sutradan uhapšen zbog mnogih nezakonitih radnji koje je do sada počinio. Nije ni čudo što su pokazali toliku upornost u borbi da zadrže kompletne poluge vlasti u Srebrenici, jer u lice reći Mrkom da će sutradan biti uhapšen, može samo budala kao što sam ja. Očito, da sam već bio pogubio niti tako da sam se ponašao samouvjerenije nego mnogi u uređenim pravnim državama. I kod procjene bezbjedonosne situacije Zaštićene i demilitarizovane zone Srebrenica, očito nisam imao dobru procjenu. Nije da se pravdam, ali hoću da vjerujem da je Srebrenica bila bezbjednija nego što je na kraju ispalo i da je Srebrenica samo debelo zloupotrijebljena. Demilitarizaciju nije trebalo prihvatiti, ali onaj ko je prihvatio, trebao je i ispoštovati. U Srebrenici je tokom cijelog rata ubijana pamet, a tamo gdje pamet prestaje, ishod uvijek mora ispasti katastrofalan.

Mnogi su tada, a vjerovatno će i nakon što pročitaju ovu knjigu, reći da se u Srebrenici vodila neka borba za vlast, što na prvi pogled i ostavlja takav dojam, ali vjerujte da nije tako. Po mom nekom iskrenom shvatanju, u Srebrenici se vodila najokrutnija borba protiv ljudskog poniženja. Pa, zar normalnom čovjeku treba neka "vlast" u kotaru punom patnje u kojemu je osnovni cilj preživjeti? U Srebrenici su mogla samo da postoje dva motive; prvi, čija će se nadmoć svoditi na tiraniju i teror sopstvenog naroda, a drugi je žrtva za za opstanak domovine i naroda. Svako kome je motiv bilo ovo drugo rješenje je zaista morao samo da bude sluga zbog viših interesa. Iako je uspostavljena skupština, sada je jedna ilegalna banda koja je došla na vlast pučem, postala legalna, ali smo kontali da je bolji bilo kakav pomak naprijed od konstantnog propadanja. Smatrali smo da se ipak kroz instituciju parlamenta možemo boriti, ali smo bili u krivu. Ipak, poslije formiranja kakve-takve vlasti, počelo se konkretno raditi i na uspostavi ostalih tijela, tako da smo konačno u Srebrenici dobili tužioca i neki Sud. Policija, na čelu sa Hakijom, je pokušavala uraditi onoliko koliko se ne kosi sa njegovim interesima. Naš život se nastavljao po starom; kupanje, odbojka, šah, karte, televizor, počelo i svjetsko prvenstvo u fudbalu... Ali, nismo gubili kontinuitet u društvenom radu. Zbog lošeg televizijskog prijema, sa moje centrale smo struju izveli na Osoje, brdo iznad moje kuće. Iznijeli smo televizor, arnjeve od kamiona i postavili ceradu. Napravili smo pravi logor u kojem smo pregledali kompletno svjetsko prvenstvo u fudbalu. Svaki dan je neko dežurao u logoru, a sa terminom prve utakmice u logor na Osoju su se naši momci i novopridošli slivali sa svih strana. U očaju i bijedi, svjetsko prvenstvo smo odgledali sa

najvećim guštom, bježeći od svakodnevnice. Kad smo se jednom sakupili u kompletnom sastavu, nisam mogao i pored tolike bijede da se naradujem što nas vidim sve na okupu, ali sam ipak kroz razgovor sa sjetom izgovorio:

"Bože, evo nas svih na okupu i gledamo svjetsko prvenstvo! Ko li će od nas dočekati da gleda 1998. godine?!"

Iako sam ove riječi izgovorio, zaista nisam bio toliki pesimista. Nisam bio svjestan koliko su ove moje riječi bile istinite.

PROPAO ODLAZAK U SARAJEVO

Pred sami kraj Svjetskog prvenstva, ponovo se pročula informacija da bi trebala neka delegacija da ide u Sarajevo, iako nisam imao nikakvih informacija iz "prve ruke". Ipak, jedno veče je ispod moje kuće došao Naser i saopštio mi da treba ići delegacija u Sarajevo. Upitao sam ga da li će i on ići, na što mi je odgovorio potvrdno. Ponovo je bio umiljat. Očito da se radilo o istini i da sam u delegaciji trebao biti nezaobilazan. Naravno, kao i uvijek, nastojao je da maksimalno prizemlji odnose i stanje. Sutradan sam otišao do opštine. U kancelariji kod Osmana Suljića smo se nekolicina nas okupila i odlazak u Sarajevo je postao izvjestan. Saznao sam da je u Sarajevu Murat Efendić bio glavni posrednik oko odlaska delegacije. U razgovoru oko odlaska bio sam hladan kao špricer, dok se na Naseru osjećala nervoza koju je pokušavao razbiti nekim duhovitim doskočicama. Nikad se meni nije obraćao a da se nije zacrvnio. Uvijek sam imao osjećaj da u duši nosi veliku težinu i da sam mu vječito bio preveliki teret. Imam osjećaj, iako je bezdušan i surov, da sam u njegovim očima ostao jedini čovjek pred kojim cio život mora pokazivati stid. Međutim, čovjeka kojeg se cio život moraš stiditi, jedino rješenje je ubiti.

"Moram sa sobom ponijeti lisice, jednu na moju a drugu na tvoju ruku. Ja i ti se, rođo, ne smijemo odvajati? Ja i ti i na pišanje moramo zajedno. Ti bi meni zbriso!", nabrajao je uz smijeh sa crvenilom na licu.

I sam sam se smijao, pokušavajući da glumim iznenađenje zbog njegovih komentara, ali sam duboko u duši razmišljao samo kako da se poleti i izađe iz srebreničkog džehenema. Nakon naših pripremnih razgovora ostao sam u Srebrenici kod Ahme. Kako se tu večer igralo finale Svjetskog prvenstva u fudbalu, otišli smo u njihov logor za gledanje na Kozarici. Jedva sam čekao da svane. Bio sam nestrpljiv kao nevjesta pred udaju ali kada sam oko podneva saznao da od odlaska nema ništa, razočarao sam se. Ipak, ono što me moglo utješiti je to što nije otišao niko i da je stvarno propao odlazak iz drugih razloga. Kojih, ni do danas ne znam. Ono što je simptomatično, njihova glavna

veza sa Sarajevom, Murat Efendić, za kojeg sam saznao da je i član Ratnog predsjedništva opštine Srebrenica u Sarajevu, je pokušavao već neki privatan posao uraditi za sebe. Naime, već se pojavila u Srebrenici vijest da Murat navodno prodaje svoju kuću u Srebrenici za potrebe opštine. Koliko su priče bile istinite nisam imao mogućnosti da saznam, ali ništa nije bilo isključeno. Ako je zaista ova informacija bila tačna, očito je da je već u Sarajevu Murat znao za ishod rata prije svega u Srebrenici i da je nastojao da unovči svoju imovinu.

MNOGI POKUŠAVAJU OTIĆI IZ SREBRENICE

Iako je došlo do određenih promjena, stanje u enklavi je ostalo isto sa tendencijom pogoršanja. Narod je samo razmišljao o odlasku iz Srebrenice na bilo koji način, tako da je jednog momenta procurila vijest da postoji mogućnost da četnici puste narod iz Srebrenice. Kompletne porodice su kretale prema Luci, a zatim pod planinu Radavu, nadajući se da će se ukazati povoljan momenat da krenu iz srebreničkog džehenema. Neki su znali ostajati i po mjesec dana ali od organizovanog odlaska nije bilo ništa. Ali je već 1994. godine došlo do čestih samoinicijativnih napuštanja Srebrenice, i to sitnih, organizovanih grupa. O nestalim na tom putu nema broja, ali se znalo događati da cijela grupa nestane bez traga. Neki su se uspjeli i domoći slobodnih teritorija, tumarajući po nekoliko dana, a ponekad i sedmica. Drugi su se odlučivali u suprotnom pravcu. Kretali su preko Drine u pravcu Srbije, tumarajući srbijanskim vrletima kako bi se dokopali Sandžaka, a poslije Kosova i Makedonije. Na tom putu su neki stigli i do Albanije, a poslije toga, preko Italije do nekih od zemalja Zapada. Moj dobar drug Nuriya, koji je uvijek bio opozicija bandi, putem prema istoku uspio je stići do svoje porodice u Švicarskoj. Oni koji su se povodili starom izrekom "prije ko preče, a okolo bliže" i koji su svoj spas tražili u tajnom odlasku preko Srbije, prije su stizali na svoje konačno odredište. Oni koji bi preko bosanskih brda uspjeli doći do Tuzle, bili bi izloženi šikaniranju, pritvaranju i ispitivanju, tretirajući mnoge kao dezertere, što je bio očiti dokaz da je srebrenička banda trebala samo biti čuvar srebreničkog tora "stoke" pripremljene za nadolazeće klanje. O nestalim niko nije vodio računa. Neki su se uspjeli vratiti nazad, ali je manija odlaska toliko uhvatila Srebrenicu da su ljudi počeli razmišljati o bilo kojoj kombinaciji. Naša ekipa nije imala ni kuda ni gdje? Ako bi procurila vijest o mogućem odlasku, odmah bi interventne jedinice bile u pripravnosti, a ako bi i uspjeli preći liniju razdvajanja, četnici bi preko noći saznali za naš izlazak.

Naše je bilo šuti, trpi ili ratuj!?

Poslije jednog pijančenja, desetak naših momaka nije se uspjelo obuzdati, tako da su, iz revolta zbog sveukupnog odnosa prema nama, počeli provocirati Nasera koji se sa Bacute vraćao na svom konju, a nakon toga su sišli do Palučka i polupali vodozahvat na bazenu u Potočarima. Nastala je opšta pometnja, tako da je banda odlučila da trebaju biti privedeni. Poslije dugog oklijevanja, policija je intervenisala ali smo opet bili prisebni, tako da su se izbjegli veći sukobi. Uhapšeno nam je desetak momaka, a neposredno poslije toga ponovo je uhapšen i Hamed Efendić. Sud za prekršaje im je izrekao kaznu po petnaestak dana zatvora, tako da su se u istom vremenu našli u zatvoru naši momci i Hamed. Kada su ih priveli, prvu noć su noćili u policijskom pritvoru. Kako je među privedenima bio i moj brat Same, Sapko, Murćo, Hamza, Kreja, Mrčo, Sabitov Sado i Musa,.. kompletne porodice su krenule u Srebrenicu. Nakon jedne noći, prebačeni su u srebrenički zatvor. S obzirom da smo znali da je iz srebreničkog zatvora lutrija izaći živ, krenuli smo kolektivno, jer je najbitnije biti na oprezu. Kada su ih prebacili u srebrenički zatvor, sreo sam se sa Hakijom, tadašnjim načelnikom policije, da ga pitam za njihovu bezbjednost. Hakija je nešto i garantirao dok su bili u policiji ali poslije prebacivanja u zatvor, nikakvih ovlasti nije imao. Našao sam se sa Nunetom, komandirom zatvorske straže, da bih mogao biti koliko-toliko miran da im se neće ništa dogoditi. Malo sam bio mirniji ali ne dao Bog nikom dočekati vakat kad banda kroji kapu poštenim ljudima. Kada su ih povelili prema zatvoru, ne znam da li je čovjek osjećao kao da policija vodi četnike ili da četnici vode momke koji su, svi odreda, bili prvoborci. Do kasno u noć, sa nama je bio i Muki, jer je bio uplašen zbog Murće. Kada se ušlo duboko u noć, Muki je fizički napadnut od jednog klana srebreničke bande.

U zatvoru je, pored njih i Hameda, bio i Šanja, hapac iz Drinjače, koji je bio osuđen za neku krađu, a koji je za Nasera noću krao naftu od UNPROFOR-a. Nezadovoljan svojim položajem, u kojem se našao, Šanja je znao derati se i po cijelu noć Naseru psovati mater. Kada su momci privedeni pred Sud za prekršaje, jedan momak, koji je radio kao sudija, bio je školski drug mog Sameta. Našao se momak u neugodnoj situaciji, ali mi smo bili svjesni. Rekao sam im da se ne sikiraju, izdržaće i ovo, tako da su dosta mirno prihvatili novonastalu situaciju. Na suđenje ih je doveo Cigo sa Poljaka sa još jednim kolegom. Prišao mi je Cigo, pa smo iskoristili situaciju da se dobro ispričamo. Bio je fenomenalan borac. Na Poljaku je sa desetak metara iz lovare ubio četnika i domogao se automatske puške.

"Moj Ibrane, tražili su od mene da privedem i tebe, ali nikada nisam pristao ni za živu glavu. Nudili su mi i da te likvidiram, ali, vjeruj, ja bih

prije njih sve pobio nego tebe što bih uhapsio. Majku im jebem, ne mogu ih smisliti!", govorio mi je Cigo.

Kad ti jedan istinski borac to kaže, čovjek vidi koliko je upravu, tako da dobije neko novo samopouzdanje da ne bi žalio umrijeti.

Sjetih se skorašnjeg razgovora sa Dilbom iz Sućeske koji je bio jedan od ključnih ljudi grupe iz Brakovaca, koji mi je rekao:

"Odvodili su oni u Srebrenicu i mene sa još nekoliko momaka. Obećavali su mi sve da te likvidiramo; stan, pare, da ulazim u magacin kada hoću i uzimam šta hoću, ali nikad ni u snu nisam htio pristati."

"Koji su, konkretno, ljudi koji su s tobom na tu temu razgovarali?", bio sam nestrpljiv. "Ne mogu ti sada reći, nekad nekom drugom prilikom", odgovorio je Dilba.

Ipak sam bio uporan:

"Molim te, reci mi?"

"Drugog maja 1993. godine u kafiću kod policije nam je Naser nudio sve da te likvidiramo!"

Bože, pa je li moguće da sam živ!? Znam koliko je znanih atentata, ali koliko je onda onih pokušaja za koje nisam nikad čuo. Koliko sam se puta našao na nišanu, to samo dragi Bog zna!

Prilikom hapšenju naših momaka jedan od ljudi, koji su morali taj posao odraditi, bio je i Fahro Alić, naš prijatelj i saradnik, koji nam je svakog dana postajao sve bliži, a nakon toga Fahro, Huso i Šubinac se više nikad od nas neće ni odvajati. Očito, poslati Fahru da hapsi moga brata i moje prijatelje je bio još jedan monstruoan plan. Banda je tražila svaki način da nas dovede u poziciju da se sukobimo sa, nama tako dragim ljudima.

Cigo mi je bio nekako posebno drag. On je preživio Srebrenicu, ali nije Tuzlu. Nakon prelaska iz Srebrenice, kada je krenuo na jedan zadatak, sletio je kamion u jarak, a Cigo je, navodno, pokušao da iskoči i završio pregnječen ispod kamiona. U životu sam pročitao mnogo, još više čuo, previše lično doživio, ali i do danas Srebrenica u nekim segmentima za mene ostaje veća misterija nego Bermudski trougao. Pored toga što je srebrenička mafija ostala netaknuta, istina je da je jedan veći broj čestitih momaka uspio se prošlepati sa bandom, ali je zanimljivo da su čestiti momci ginuli i poslije genocida u Srebrenici, a oni koji su sačuvali glavu nikom nisu bili potrebni. Koji god je momak iz Srebrenice bio bez debelog kriminalnog i zločinačkog dosijea, bio je u startu u podređenom položaju. Ako nisu krenuli preko bijelog svijeta i odlučili ostati u ovoj nakazi od BiH, njihov život se zasnivao na tavoranju i borbi za život, a većina je, poslije novih razočarenja, morala u bijeli svijet. Zanimljivo, ali istinito, svaki pošten čovjek iz Srebrenice je bio kažnjen.

Najsretniji poštteni ljudi iz Srebrenice su bili oni kojima je samo glava ostala na ramenima. Ova misterija jeste plod i ljudi koji kroje sudbinu drugih, ali je ipak opšta pojava nad kojom se moramo zapitati i tražiti objašnjenja samo u Božijim zakonima. Ipak, jedna istina koja boli do kosti je rečena od strane Alijinog "kuhar-general" Rasima Delića, koji reče, pa ostade živ "da se neočekivano veliki broj Srebreničana uspio probiti do slobodnih teritorija". Njima je to zaista bio preveliki broj, jer očito da im scenario nije uspio do kraja. Po njihovim zamislima, očito da niko čestit nije smio doći iz Srebrenice, mada su sve učinili da se, poslije počastvovanih, niko ne probije do slobodne teritorije i da su sve odradili da četnici, nakon što su otvorili koridor za bandu, ponovo koridor zatvore da bi na Baljkovici mogli preko tri hiljade ljudi odsjeći i potpuno opkoliti. Masakr se po scenariju morao dogoditi.

KAKO SMO "RAZRIJEŠENI" STRANAČKIH FUNKCIJA?

Naši momci, i Hamed sa njima, izdržali su kaznu. Šta li još treba izdržati?

Četničkih provokacija je bilo povremeno, ali veoma rijetko. Kao da su se i oni zasitili-ubijanja. Ali, kako je glad počela ponovo da hara, a ljude sve više hvatala želja za odlaskom, najbolje je ljude na uzdi bilo držati sa strahom. Povremeno su po savjetima užih krugova grupa po dva-tri čovjeka odlazila na linije i otvarala vatru po četničkim linijama. Samo je bilo potrebno izazvati incident. Nakon toga ekipa bi se udaljila prema Ciganluku, kako je Sado sve više koristio termin za sami grad Srebrenicu, a narod bi ostajao izložen djelovanju četničke vatre. Tako bi narod od novonastalog straha od četnika zaboravljao o osnovnim životnim problemima. I sam Naser bi znao otići na liniju u Bujake i sa svojim kodošima napraviti incident takve prirode.

Dolaskom Holanđana, dotok novca u Srebrenicu preko njih se pojačao. Ljudi iz izbjeglištva su koristili svaku priliku da pomognu svojim u srebreničkom logoru, ali kako je novac pristizao, tako je i cijena artikala rasla. Uglavnom je sa dolaskom novca pravljena vještačka nestašica dok se ne bi u Srebrenici potrošila i posljednja marka.

Uslijed jakog nezadovoljstva počelo se otvoreno pričati da se iz Srebrenice sprema akcija koja treba da bude jedan blic-krig, kojom treba uspostaviti koridor sa Tuzlom. Počeli su pričati i o određenim planovima te akcije. Čak su se spominjali i određeni ljudi koji su bili zaduženi za pojedine zadatke. Tako da se, naprimjer, znala trojka koja treba da minira tunel na komunikaciji između Drinjače i Zvornika. Iako sam sve te priče smatrao običnim budalaštinama i plodom mašte srebreničke mafije, ipak sam saznao da je za taj poduhvat

takav prijedlog dolazio iz Tuzle i Sarajeva. Znao sam sa kakvim budalama imam posla u Srebrenici, ali se nisam mogao načuditi o kakvim se budalama radi u Tuzli i Sarajevu. Pored toga, znao sam da i moje budale u Srebrenici u to ne vjeruju i da je to samo u službi podgrijavanja nade narodu da se nešto događa, ali ni do danas nisam čist sa sobom da je na takav prijedlog neko van Srebrenice mogao i pomisliti. Srebrenička slobodna teritorija nije uspjela uspostaviti koridor sa Tuzlom kad su naše jedinice stigle blizu Snagova i kada nas je sa slobodnom teritorijom dijelilo sedam-osam kilometara, a sada se pojavljuju takve nebuloze kada smo od slobodne teritorije udaljeni preko pedeset kilometara. Tada sam vidio da smo mi za one van Srebrenice samo pokusni kunići i da spas moramo tražiti sami. Još tada mi smo od političke i vojne vlasti u Sarajevu i Tuzli mogli samo pogledati zlo.

Dolaskom Holandana sve je više počela da postoji vojska, istina više na papiru, ali su uglavnom svakog dana manje vojne formacije odlazile na položaje. Pri njihovom povratku sa linija, ako bi naišli UNPROFOR-ovi transporteri, povratnici sa straža bi bježali i krili se od Holandana dok transporteri ne prođu, tako da mi je ta situacija pomalo izgledala apsurdna. Nisam nikako mogao da shvatim kakva je to vojska ako bježi i krije se od vojnika međunarodnih snaga i pitao se ima li smisla njihov odlazak na linije?

Poslije formiranja VIII OG, nakon izvjesnog vremena ona se transformisala u 28. Diviziju sastavljenu od pet brigada i jednog samostalnog brdskog bataljina. Tog momenta, u Srebrenici je na papiru bilo oko 5.500 vojnika.

Kako je i Fahro Alić prebačen ponovo u vojsku i imenovan za pomoćnika komandanta komande stana 28. divizije, a bio je nerazdvojan sa Husom i Šubincem, bilo nam je jako drago jer smo svakog dana imali sve više i više ljudi uz nas iz vrha vojnih struktura. U radu Skupštine smo redovno učestvovali, ali je protiv nas krenula nesnosna kampanja, kako bi banda ovladala strankom SDA. Prvo su počeli eliminisati najuticajnije ljude iz SDA, zatim su je totalno, zajedno i sa drugim političkim partijama zabranili, nakon našeg iscrpljujućeg rada, počeli su je svim sredstvima razvaljivati, a sada je došao red da je preotmu. Nisam se zbog toga puno sadio, ali mi je bio krajnje uvredljiv odnos, prije svega prema Hamedu Efendiću, koji je, pored toga što je bio predsjednik SDA Srebrenica, ujedno bio i član Glavnog odbora SDA BiH. Na Zulfu Salihovića je izvršen pritisak da on treba preuzeti stranku kao jedan od potpredsjednika, tako da su sada njega isturili kao svoju glavnu oštricu protiv nas. Formiran je i neki Regionalni odbor od ljudi koje je odredila mafija. Nama tog momenta faktički i nije bili ni do čega, jer smo se zabunili oko vlastitih života i egzistencije.

Ipak, iako nismo imali teoretske mogućnosti da se približimo radio-amaterskoj stanici, javljeno nam je da trebamo otići do pošte sa Zulfom Salihovićem da se čujemo sa nekim iz rukovodstva SDA u Sarajevu. Počela je priča da je stigla depeša o našoj smjeni iz svih stranačkih struktura. Na radio-amaterskoj stanici su radila dva brata blizanca Dautbašića. Kada je uspostavljena veza, sa druge strane se oglasio Mirsad Ćeman, tada generalni sekretar SDA, a sa naše strane je započela priča Zulfe Salihovića:

"Gospodine Ćeman, ovdje su Ibran i Hamed koji su došli samo da čuju da su razriješeni stranačkih funkcija!"

Oglasio se i Mirsad koji je pokušao nekim zaobilaznim putem nešto da nam kaže. Ali, ni on sam nije znao kako da se izrazi. Vidio sam da smo faktički dovedeni na radio- amatersku stanicu bez bilo kakve mogućnosti da se čujemo, tako da sam naglo reagovao i zgrabio za mikrofona. Nastala je opšta pometnja, tako da je Hamed istog momenta izašao iz prostorije, zamolivši i mene da napustimo, ali ja nisam odustajao.

"Šlušaj Mirsade, šta to ti trebaš nama....?!", samo što sam izgovorio, a već su dvojica momčića, koji su radili na radio amaterskoj stanici, na smrt preplašeni, pokušali da preuzmu mikrofona, izbezumljeno govoreći da se to ne smije. Malo je falilo da ih počnem sterati po kancelariji. Nastao je opšti haos, a došlo je i do žestoke svađe sa Zulfom. Izašao sam iz prostorije i sa Hamedom krenuo niz stepenice, psujući i nabrajajući da banda neće tako lahko završiti započeti posao. Čim smo izašli iz prostorija pošte, ispred same zgrade je bio parkiran Naserov "reno", a on je u njemu sjedio i čekao zasplet razgovora sa Sarajevom. Odmah mi je bilo sve jasno. Taj se čovjek neće proći zla. Iako nisam definitivno znao šta smo to trebali čuti kao poruku iz Sarajeva, ali je bilo očito da nismo dovedeni bez veze. Očito, iako sam pokušao da dešifrujem neke kratke Mirsadowe stavove koji su išli u tom smjeru da mi trebamo sami riješiti situaciju, mi smo bili prekríženi. Tada nekog eliminisati na takav način značilo je dati otvoreno zeleno svjetlo za fizičku likvidaciju.

Hamed je uspio uspostaviti komunikaciju sa nekim od članova Holandskog bataljona, tako da su u nekoliko navrata bili i njegovi gosti. Jedne prilike sam pri njihovoj posjeti otišao kod Hameda na ručak. Na ručku, između ostalih, je bio i bataljonski ljekar. Hamedov sin Fejzo je imao problema sa vidom. Dioptrija mu se stalno povećavala, tako da je Hamed pokušao preko Holandana za sina obezbijediti naočare. Kako se svakog dana situacija usložnjavala, Hamedu je raslo i nestrpljenje, tako da mi se jedne prilike dobro izjadao, pri tom mi rekavši da će svim sredstvima pokušati preko Holandana da dijete izvede iz Srebrenice. Nažalost, nije uspio, a vihor genocida će odnijeti i Hameda i Fejzu u "nestanak".

SARADNJA SA ČETNICIMA

Kako je glad i neimaština bila srebrenička konstanta, ljudi su se pokušavali snaći na svaki način. Neki naši vojnici iz Potočara, koji su odlazili na stražu na liniji prema Buljimu, uspostavili su dijalog sa četnicima. Nisu jedni na druge pucali, tako da su se sve više počeli komunicirati. Počela je da se uspostavlja direktnija saradnja. Pogotovo ta komunikacija je bila izraženija kada su se sa druge četničke strane na položajima nalazili Milićani, koji su, po riječima naših vojnika, bili puno komunikativniji i miroljubiviji. Jednom, pred samu Novu godinu, Hamdija Cinda od Kule i Nele sa Selišta sa položaja su kući donijeli nešto kafe i soli. Nele nam je pričao da su kroz razgovore od četnika dobili konkretnu ponudu:

”Jebo vas Naser, pokupi vam pare, mi vam svaki artikal od soli, kafe, šećera možemo obezbijediti po duplo manjim cijenama!”

Nele je bio nestrpljiv. Jedva je čekao da se konkretnije uspostavi saradnja. Sve je više i više trljao ruke, a nas je kroz razgovor dovodio u smijeh do suza. Nakon Nove godine dogovorena je i konkretnija saradnja. Već je ugovoreno nekoliko kilograma kafe i dvije- tri vreće soli. Za uspostavu te međulinijske komunikacije je saznala mafija. Šta sada, ugrožen je monopol na tržištu, doći će do drastičnog pada cijena! Na dan kada je trebala da bude međulinijska isporuka naručenih artikala, Naser je sa Smajom Mandžom i još jednim momkom otišao do Hamdije Cinde, koji je ujedno bio neki od komandira. Hamdiju su ispred sebe povelili na položaj, a Hamdijin glavni zadatak je bio da se sa četnicima čuje kako bi se izvršila razmjena robe i novca. Hamdija je uspio uspostaviti komunikaciju i kada je bilo sve spremno, četnici su sa vrećema na sebi krenuli prema našim linijama.

Umjesto razmjene robe i novca, četnike je dočekala vatra iz Naserove i Smajine ”osamdesetčetvorke”. Sutradan nas je ta vijest u Potočarima, kako zapanjila, tako i uplašila, ali, Boga mi, pomalo i rastužila. I mi smo se nadali da ćemo po mnogo manjim cijenama pojesti šta slano, pojesti po kolač i popiti pravu kafu. Sa ovakvim potezom znali smo da ćemo u Srebrenici dočekati kraj, ali smo isto znali da će on biti sve bolniji i neizvjesniji. Sutradan, na dnevniku ”Srne” je objavljena vijest da su ”muslimanski fanatici iz Srebrenice ponovo počeli da djeluju po srpskim linijama i da su tom prilikom poginula dva srpska borca, te da je jedan teško ranjen”.

Okupili smo se na Ribnjaku, a nama se pridružio i Nele. Bio je potišten, ali, moram priznati, da nije ništa bio potišteniji od mene. Kako je Nele za nas bio simbol smijeha i duhovitosti, moj brat i njegova raja su počeli od sve muke sa Neletom da prave šegu:

"Nele, popi ti za Novu godinu pravu kafu i navadi djecu, a sada ništa, opet šenišnjača! Mislio si uz kafu zadumačiti i "marlboro", a, daj Bože, da ne budeš "tukao krdžu" na papirićima od pisma Crvenog krsta. Sada ti i djeca neće dati živjeti, jer si i njima obećao šta će ih sve čekari iza Nove godine."

Nele je samo otpuhivao, jer nije imao nijednog argumenta da im se suprotstavi, a kada bi zezanje prevršilo svaku mjeru, Nele bi u svom stilu samo nervozno izustio:

"Nemoj da vam jebem m....!"

"Daj ba, Nele, dokrajči više to "m"?, uslijedila bi pitanja, na šta je Nele odmah prelazio:

"Daj da zapalimo?"

Kako su mnogi vidjeli da se moraju snalaziti na bilo koji način, nekoliko grupa najhrabrijih se okrenula još jednom unosnom poslu. Krenuli su u krađe na teritorije van srebreničke "Zaštićene zone". Bio sam lično prisutan kada su dvojica momaka u Srebrenicu dotjerala dva vola "da ih se oči ne mogu nagledati". Upali su u štalu u neposrednoj blizini Han-Pijeska i iz štale ukrali volove. Iskreno, divio sam se njihovoj hrabrosti.

Kako je Ahmo držao mesaru, uglavnom je pri svakom prispjeću nove robe bio na prvom mjestu ponuđen za otkup. Jedne prilike su dva-tri momka, koji su smogli hrabrosti, iz okoline Milića dotjerali stotinjak ovaca. Cijela se opština i štab podigao na noge. Htjeli su momcima zaplijeniti "robu", ali su se pobunili Glogovci. Zauzvrat, kao nagradu za pruženu zaštitu, Glogovci su dobili desetak ovaca koje su uz feštu pojeli, a Ahmo je kompletno stado otkupio sam. Nije ih uspio ni poklati i rasprodati. Ostale su u Srebrenici. Istina, Ahmi nije ni bilo toliko stalo da zbog nekog interesa otkupi stoku, ali je to svjesno radio u inad srebreničkoj bandi. Za kupovinu stada i ja sam mu dao nešto novca, posljednje što sam imao još u zalih, ali Ahmo je bio takav. Kako su kružile mnoge priče od strane mafije "da je pun kao brod", nikad nije takve priče negirao, ali je dovoljno reći da je od mene uzeo posljednje što sam imao, samo da ne bi dozvolio da banda džaba otima. Ahmo je uvijek živio po paroli "nedaj nama, pa nek ide glava", tako i kad je finansijski bio na dnu, nikad niko nije mogao zaključiti da li Ahmo ima ili nema. Istina, uvijek je volio da zlobnici pričaju da ima.

POSljednja NOVA GODINA U SREBRENICI

Posljednju Novu godinu u Srebrenici sam u kompletnom sastavu mojih najmilijih dočekaao u kući. Otišao sam u Srebrenicu do Ahme i nabavio najboljeg mesa. Rakije smo imali, tako da smo, uz lijepu mezu i rakiju, dočekali Novu godinu u prijatnom društvu. Okupila se raja pa malo treba da čovjek nahrani dušu. Ja, Same, Sevidi, Sapko, Mrkela, Hamza, amidža Hazim, daidžić Mefail, rođak Meša Ćato,... Za jednu sam se noć uspio napiti dva puta. Iako je moj daidžić Mefail uvijek bio antialkoholičar, uspjeli smo napiti i njega. Novu godinu smo svi dočekali do pojasa goli, a pjesma se orila na sve strane. Napravimo jednu rundu sevdalinki u sopstvenoj izvedbi, a poslije televizor i kasetofon. Nekoliko puta smo prevrtali od Šabana onu "Srno moja malena". Sado i Ibrahim igraju šaha u vikendici i ne žele da do nas svrate. Znaju da smo pijani. Amidža Ibrahim, koji je uvijek volio popiti, prije pet-šest godina je "bacio" alkohol i poslije toga nije mogao nikog da smisli ko pije. Vjerovatno mu se pojavljivala sjeta i želja, tako da bi najradije uveo šerijat. Poslije ove nove godine, koja će biti u Srebrenici i posljednja, nikad više nisam zavolio tu večer. Doček nove godine je za mene umro u Srebrenici kada smo posljednji put zajedno dočekali 1995. godinu koja će zaustaviti vrijeme. Nakon toga, nove godine su za mene postale oličenje tuge sa dubokom sjetom na moju posljednju, najveseliju, koja će se pretvoriti u džehenem. Jedino po čemu će mi grozota 1995. godine ostati u ljepom sjećanju je rođenje moća bratića Nurdina, koji mi je vječita utjeha bez koje ne bih mogao da živim, jer kroz njega uvijek vidim brata.

Poslije Nove godine stalno smo se okupljali, a vječita naša tema je bila analiza postojećeg stanja i šta preduzeti ako dođe do goreg?

KOPANJE TRANŠEJA OKO ZAŠTIĆENE I DEMILITARIZOVANE ZONE

Kako je proljeće bilo na vidiku, živjeti se moralo, tako da smo opet prionuli na sjetvu. Najednom je došla naredba da se oko cijele Zaštićene zone iskopaju tranšeje. Za vrijeme rata niko nije kopao tranšeje, čak su i rovovi bili rijetkost, najednom kopanje tranšeja oko cijele Zaštićene zone. Šta sadla to treba da znači? Na kopanje je tjerano i staro i mlado. Zanimljivo, ni Holandani se nisu bunili. Poslije prvih izlazaka na linije naše vojske i njihovog protivljenja, sve su više postajali liberalniji, tako da su nijemo posmatrali kopanje tranšeja. Očito, jedva su čekali da dio odgovornosti skinu sa sebe i kompletnu zaštitu

Srebrenice prepuste nama. Svaki punoljetni stanovnik enklave je trebao iskopati desetak metara tranšeje, ali ja nisam htio ni po koju cijenu. Znao sam da će tranšeje samo poslužiti kao paravan i ako dođe do najgoreg da nam neće biti potrebne. Većina naših momaka, koja nije htjela kopati tranšeje, platila je pšenicom onima koji su to htjeli, ali sam ja ostao jedini koji nije htio ni kopati ni drugom platiti. Pri kopanju tranšeja, koje su bile na dohvat ruke četnicima, poginuo je jedan momak u Dugom Polju kojeg je ustrijelio srpski snajperista. I sama njegova pogibija mi je bila čudna, očito neplanska, jer su njihovi snajperisti mogli onemogućiti kopanje na bilo kojem prostoru koji im je bio na dohvat ruke. Očito da ni oni nisu imali ništa protiv toga. Kako je proljeće dolazilo, sve je više bila zategnutija situacija i u samoj vojsci. Na jednom postrojavanju Husine i Ibrine brigade, na koju je došao i Naser sa Ramizom Bećirovićem, pred gotovo dvije hiljade boraca su dočekani na tako vulgaran način da su postrojavanje napustili podvijena repa. Zviždanje, halakanje, povici "lopovi" bili su sastavni dio atmosfere koja ih je dočekala. Neposredno poslije toga, uslijedila je smjena Huse, komandanta brigade, i njegova potpuna demobilizacija, a nakon toga je i Fahro Alić, solidarišući se iz prijateljskih razloga sa Husom, napustio mjesto pomoćnika komandanta komande mjesta 28. divizije. To nas nije nimalo iznenadilo, jer su Huso i Fahro bili neodvojivi dio našeg tima. Huso je očekivao da će mnogi krenuti za njim, ali, pored jedne manjine, ostali su se pomirili sa sudbinom.

Zaista, bez pretjerivanja, tada je iza našeg, možemo nazvati političko-vojnog tijela, stajalo oko 90 posto stanovništva kompletne srebreničke enklave. Istina, ipak su bile samo simpatije, jer je bilo očito da je strah toliko bio prisutan da je narod volio tiho umirati, nego napraviti neki radikalniji potez.

Iako su konvoji dolazili u dovoljnom broju, glad je ponovo došla do izražaja, tako da smo dijelili sve što se podijeliti može. Došlo gladno proljeće! Zima pojede sve. Poslije svake žetve, prinos bi podijelio na dva dijela, jedan za porodicu, a drugi za podjelu narodu u teškim vremenima, jer se pri nastupanju svake nestašice, kolona ljudi koji su tražili hranu nije raskidala. Jedno jutro izadoh pred kuću. Iz pravca Ribnjaka išao je jedan stariji čovjek sa beretkom na glavi. Kad naiđe pored mog ulaza, svrati pred kuću. Iz viđenja sam ga poznavao. Nakon kapitulacije 1993. godine, iz rodnog Klotjevca izbjegao i skrasio se na Kapetanovoj Čupriji, u Barama. Kad dođe pred vrata, nazva mi "selam", a ja uzvratih. Ispitasmo se, a poslije stari sa stidom nastavi:

"Majku mu, nejma se više ništa za ukuhati, pa sam morao krenuti da vidim bi li gdje mogo kupiti žita? Imam jedan nov "ribač", pa bih gledao da ga prodam." Zaista, stari izvadi, nov ribač – četku koja nije upotrebljavana. Uzeh četku i upitah ga:

"Koliko košta?"

"Tri kile", odgovori stari.

S pozitivnim smiješkom ga privukoh sebi i zagrlih.

"Jesi li gladan?", upitah ga.

"Pa, majku mu, mogao bih, ako ima šta prezalogajiti!", odgovorio je.

Zovnuh mamu, koja je tog momenta bila u kući, i upitah je ima li šta za jesti? Nakon potvrdnog odgovora, rekoh joj da brzo postavi ručak? Nakon što je stari, za one prilike, lijepo prezalogajio, uzeh veliki lonac za otkuhavanje veša, te ga ispunih žitom, a nakon toga istresoh u vreću koji je stari nosio sa sobom. Zaista, bile su to moje posljednje zalihe namijenjene za podjelu narodu. Vidim, čovjek koji je izgubio sve, više se stidi svoje gladi nego izdajnička banda svog kriminala koji se mjeri u milijardama.

"Slušaj rode!", nastavih gostu, "uzmi ovaj ribač i idi dalje dobrim ljudima, pa im ga "prodaji"? Daće ti ako imaju i neće ti uzeti ribač, a kad nestane dobrih ljudi, onda idi onim od kojih možeš dobiti za ribač. Sada ću ti reći imena ljudi kod kojih trebaš odmah ići."

Nakon što mu dāдох dodatne informacije, srdačno i sa dosta emocija se pozdravismo a stari nastavi dalje.

Ovaj slučaj, koji je bio srebrenička svakodnevnica, ne pričam da bi neko stekao dojam da sam ja "dobar čovjek". Sobom i svojim dobrim djelima nisam nikad licitirao, jer time prodavao dio sebe i tako postao bezvrijedan. Nikom do sada nisam ni pričao o svojim ljudskim djelima, ali, za divno čudō, ovaj moj gest meni je ispričao u Zevenu kod Bremena jedan od ljudi u čijoj je neposrednoj blizini živio stari poslije progona iz Klotjevca. Naime, moj zemljak u Zevenu mi je pričao kako je stari, nakon posljednjeg u nizu atentata, sjeo i zbog moje sudbine plakao uz riječi:

"Mili Bože, pa ko može mrziti takvog čovjeka?!"

Da sudbina bude što autentičnija, na mene je posljednji hitac sa trideset centimetara ispaljen u glavu na mjestu koje je bilo udaljeno stotinjak metara od kuće u kojoj je stari našao svoje posljednje utočište. Nakon njegove priče, kažem zemljaku:

"Moj likrete, ja znam da je mene u životu ostavio Bog, ali zašto sam živ, možda je sevep i onaj moj posljednji lonac žita koji sam starom darovao."

Zato, molim Boga da mi podari nafake koja je puno veća od mojih potreba kako bih samo u nastavku života mogao da činim dobra djela.

Dok su jedni gladovali i kopali tranšeje, drugi su nisu prestajali ženiti. Tako je jedan dan prostrujala vijest da se Naser oženio. Kako je bio gospodar smrti i života, mislio je da u Srebrenici može prevrnuti svaku. Na kraju mu je za oko zapala neka Zlata iz Kamenice kod Zvornika. Bila je lijepa, tako da

joj Nasko nije mogao odoljeti. Cura nije htjela da se švalera, ali je htjela da se uda. Kako drugog izbora nije imao, "Gazda" je oženio Zlatu i doveo kući. Nakon prespavane noći, otjerao je Zlatu. Bilo mi je žao te sirote, imala je nekog ponosa, ali je bila toliko naivna, kao da nije znala o kakvom se idiotu radi. Ipak, možda je i nužda natjerala.

NASEROV ODLAZAK IZ SREBRENICE

Za to vrijeme je nekoliko članova srebreničke mafije imalo svoje privatne magacine. Kada je završeno kopanje tranšaja, nekako baš u to vrijeme su počeli da u Srebrenicu dolijeću helikopteri. Svi letovi su bili prema Žepi, a naše neke jedinice su poslije toga odlazile u Žepu i do Srebrenice pješke donosili razne artikle, uniforme i MTS. Dolazak helikoptera i doprema uniformi, municije i oružja u demilitarizovanu zonu nikako mi nije bila jasna. Naprotiv, bila mi je sasvim jasna, ali sam sve više uviđao da se Srebrenici bliži kraj. Dok se u Srebrenicu dovozi naoružanje i municija, za to vrijeme iz Srebrenice u povratnom letu odlaze drugi, navodno na vojno doškolovanje. Istina, neke koji su poslani na vojno doškolovanje trebalo je, prije toga, poslati da završe osnovnu školu. Pored "vojnog kadra" u helikoptere su se ukrcavali i drugi za koje su bila planirana mjesta u skupštini i ministarstvima Tuzlansko-podrinjskog kantona. Pored MTS-a, u Srebrenicu je dopremana roba koja je bila unosna za nastavak "biznisa", a procurila je i informacija da je u prvom letu prispjelo preko 300.000 DM. Novac je najefikasnije sredstvo za stvaranje dodatnog haosa.

Nakon što je ispratio mnoge, na red je došao i Naser sa svojom ekipom. Istina, ono što sam mogao da saznam, kada je došla naredba da i sam Naser napusti Srebrenicu, tu naredbu nije rado prihvatio. Tražio je svaki način da ne ide, jer "lihač" do teška zora ne napušta svoj brlog, ali je očito morao ići. Poslije nekoliko dana provedenih u Žepi, Naser se vratio u Srebrenicu. Navodno je morao doći jer su u samoj Srebrenici izbili neki problemi. Jedan momak iz Glogove je zapalio stan, pa je poslije toga pritvoren. Navodno su Glogovci probali napasti na zatvor i osloboditi svog saborca, tako da je Naser našao ispriku da se vrati u Srebrenicu. U stan, koji je izgorio, uselio se Hilmo i Munira Subašić sa svoja dva sina. Navodno, kako je bila povjerilac za dijeljenje humanitarne pomoći, Munira je krala humanitarnu pomoć, tako da joj je borac iz Glogove iz revolta zapalio stan. Kada se navodno situacija smirila, Naser je opet morao produžiti za Žepu.

Konačno, poslije dugog čekanja na let ostali smo bez Gazde, jer se već

pročula vijest da je odletio. Nekako u vrijeme tih događanja, poslije mog jednog povratka iz Srebrenice kući, naidoh kroz Potočare. Sretno se sa Avdom Begovićem, iskusnim i mudrim čovjekom, sa kojim se pozdravih, a zatim produžismo kraći dijalog.

"Gdje si hodao?", upita me Avdo.

"Išao, Avdibeže, do Srebrenice, da vidim ima li šta novo", odgovorih.

"Slušaj lbrane, ja sam upamtio i onaj rat! U ovom sam svašta vidio i doživio. Sve pratim šta se događa. Znam sve šta činiš i mogu ti reći da si za sve u pravu, ali ti samo jedno moram reći. Upamti dobro, svemu dođe kraj, ali znaj da je često kraj puno gori od početka."

Rastasmo se. Nastavih razmišljati o Avdinim riječima. Iskreno, u prvom momentu, nisu mi bile dovoljno jasne, ali vrijeme je ubrzo pokazalo da su se njegove riječi upotpunosti obistinile.

Hamed Efendić je nastavio održavati vezu sa Holandanima, tako da mi je jedan dan javio da trebam doći kod njega kući na dogovoreni sastanak sa komandantom Holandskog bataljona. Spremio sam se i krenuo na zakazano vrijeme. Dok sam sa Hamedom raspredao o glavnim temama kojih se trebamo dotaći, na vrata su se pojavila tri Holandska vojnika, od kojih je jedan bio oficir za vezu. Nisu htjeli u kuću, tako da smo izašli pred vrata. Oficir za vezu je počeo:

"Gospodo, nama je žao, ali nismo u mogućnosti sa vama održati dogovoreni sastanak. Mi smo stupili u kontakt sa vlastima u Srebrenici i upoznali ih sa dogovorenim sastankom, ali su oni nama zaprijetili da ne smijemo ni s kim komunicirati bez njihovog prisustva!?"

I ja i Hamed smo ostali zapanjeni. Hamed nije ni reagovao, ali ja nisam mogao izdržati, pa sam oficiru za vezu uzvratio:

"Gospodine oficiru, ja sam u kravati i odijelu, bez bilo kakvog naoružanja i ne plašim se srebreničke mafije, a vama je očito srebrenička mafija glavnokomandujuća. Kako vas nije stid vaše uniforme koju nosite!? Gdje vam je vojnički ponos?", nabrajao sam tako da se moj dijalog sa Holandanima pretvorio u podrugljiv monolog.

Kao i uvijek na zapadnjački način, oficir za vezu je samo odgovorio:

"Sorry!"

Okrenuli su se i otišli. Tada sam se definitivno uvjerio da od Holandana nema ništa i da su oni u Srebrenici jedne obične vucibatine. Da, prepušteni smo sami sebi!

U međuvremenu, u moju kuću, 2. aprila 1995. godine, je stigla lijepa vijest - brat mi je dobio sina. Našoj radosti nije bilo kraja. Kada smo ga donijeli u kuću, bio je toliko mali da smo trebali skupiti ogromne bradrosi

da ga uzmemo u ruke. Svaku priliku, kada bih ugrabio, brat ga je uzimao u naručje i nosao, tepao mu kao nikome do tada, jer, iako jako osjećajna osoba, nije imao baš previše talenta da ih ispolji. Nije ga se mogao nagledati, kao da je znao da njegova sreća neće dugo trajati. Poslije nekoliko dana od rođenja moga bratića, pozvao sam sve najbliže prijatelje i saradnike, tako da smo lijepo ručali i sa onima što se našlo pri ruci, malo se počastili. Kao i svake druge prilike, naša vječna tema koja se ticala naše dalje sudbine je našla svoje posebno mjesto.

HELIKOPTERSKA NESREĆA U ŽEPI

I poslije toga su helikopteri sa tovarom dolijetali, a u drugom pravcu odvozili povlaštene i privilegovane. U Srebrenicu je ukupno pristiglo osamnaest letova, a posljednji će završiti kobno. U ranim jutarnjim satima odjeknula je vijest da je pao helikopter u Žepi.

Kada sam čuo za tu vijest, pohitao sam u Srebrenicu. Na ulazu u centar grada sretoh Nusreta Salihovića koji je išao sav izbezumljen, jer je saznao da je u helikopteru poginuo i njegov šurak, a moj rođak dr. Sead Halilović. Kada mi je Nusret rekao da je u helikopteru poginuo moj amidža Nurdin – Nurćo, ostao sam skamenjen. Nisam mogao da vjerujem, jer nikakve zdrave logike nije bilo da Nurćo može biti u helikopteru. Vratio sam se kao zaleđen kući i tu vijest rekao amidžama, bratu i ostaloj porodici. Svi su bili skamenjeni. Sjatili smo se svi u amidžinu kuću, čekajući nove pojedinosti. U Žepu je otišla jedna vojna jedinica koja je trebala donijeti poginule i ranjene. U neko doba poslije pola noći pojavila se grupa momaka pred kuću. Sa kamiona smo istovarili amidžino tijelo. Nastao je opšti figanj! Jedinu amidžu koji je spas potražio u Tuzli, izgubio je prvi život. Ipak, bila mu je sudbina da se bar ukopa tamo gdje je najviše želio. U Potočarima dvije dženez. Pored amidže Nurće, iz Potočara je poginula i Ekremova majka Hasiba. Pored nje, u helikopteru je bilo i njegovo dijete, ali je, srećom, preživjelo pad sa manjim ozljedama. Na dženuzi u Potočarima puno groblje ljudi. Moj amidža Nurćo je cijeli život bio dobar sa svima, a i poslom je bio vezan za mnoge ljude. Kada su klanjane dženez, prišlo se ukopima i učenju nad kaburom. Moji stari su se uvijek kopali oko same džamije, jer je to bio njihov vakuf, a Hasiba se kopala na dnu groblja. Kada se narod podijelio na dva kabura, istini za volju, jedna četvrtina je ostala iznad amidžina kabura, a tri četvrtine su se uputili iznad Hasibinog kabura. Iako to za mnoge nije bilo bitno, primijetio sam taj omjer. Amidža Nurćo, koji je bio sušta suprotnost moga oca, živio je čudnim životom. Njegova

životna parola, za razliku od moga oca i mene, bila je "dobro jutro čaršijo na sve četiri strane". Nikad nije imao svoj princip i stav, važno je bilo sa svakim biti dobro, ne konfrontirati se, ali često biti i u centru pažnje. Volio je provod i žene - iznad svega. Kada bi neko na njega natovarilo stotinu žena, ispod njih bi bio u stanju izviriti i reći:

"Malo je, doturite još jednu?!"

Ali, teško je na kraj izlazio sa zakonitom ženom. Kada je bio mlad, imao je mnogo ljubavnih afera, a iz jedne je izašao sa posljedicom koja je zvala dijete. Da bi pobjegao od sopstvenog tereta, kada je kretao na sudska ročišta pio je i naftu. Valjda je očekivao da će nafta promijeniti njegovu krvnu sliku. Ipak se pričalo da je plaćao alimentaciju. Moga nelegalnog amidžića sam znao samo iz viđenja, iako sam često, kada sam bio u najboljoj poziciji, za njega se raspitivao, da vidim u kakvom je materijalnom stanju, da mu pomognem. Kada sam sišao u amidžin kabur i poredao daske, okrenuo sam se i pošao da izadem. Na uglu pored samog kabura, stajao je njegov sin od kojeg je cio život bježao i učio fatihu. Suze su mi još više navrle na lice. Sin i kćerka za koje je dao sve, koji su ga u smrt ispratili iz Tuzle, bili su od njegove dženaze udaljeni sto kilometara, a onaj od kojeg je cio život bježao, učio je posljednju fatihu. Od čega cio život bježimo, to nas upravo i čeka. Iako su mnogi odjurili na Hasibin mezar, samo zbog toga što je bila Ekremova mati, uz Nurću su ostali, kako njegovi tako i naši najbliži i najvjerniji. Mnogi sa kojima je život i novac potrošio sada su trebali da budu viđeni iznad Hasibina mezara, da se još malo dodvore, ali oni koji ne izdaju, oni su uvijek uz tebe.

"Dragi moj amidžiću Saibe, ti si moj amidžić, neka svi bježe od tebe, ali Ibran te nikada neće napustiti, ni ostaviti! Neka mnogi čuvaju hator mnogih, ali ja samo čuvam hator Bogu. Ti si moj jedan od najbližih, ja zbog tebe neću piti naftu, nije mi potrebna, meni srce govori da si ti moj, jer srce je najveće čulo koje raspoznaje", govorio sam amidžiću.

Da sam imao spisak najradije bih napravio popis prisutnih na dženazi, samo da znam istinsku podjelu, da znam na koga, u svakoj prilici, mogu vjerovati. Doduše, prije same dženaze u Potočarima, srebrenička banda je širom otvorila magacine, tako da je pred Ekremovu kuću istovaren TAM-ić. Tamo će biti i tevhid, novokomponovani muslimanski obred, a, ustvari, plagijat od pravoslavlja koji se zove "dača". Narod, i kada dovoljno ima, trči na punije jasje.

Nakon dženaze, koja je bila, mislim, 9. maja, s obzirom da je helikopter pao u jutarnjim satima, 7. maja, upriličili smo hatmu u večernjim satima za amidžu, po našim tradicionalnim vjerskim obredima i nadali se da se bar na Nurći završi. Očito je Nurćo bio samo uvod u našu tragediju.

Poslije obavljenih dženaza, stizale su druge informacije o padu helikoptera i drugim pojedinostima. U helikopteru su poginula tri ljekara, pilot i kopilot, amidža Nurčo i Hasiba i još neki koje se ne mogu sjetiti, ali svi oni koji su otišli iz Srebrenice i vratili se nazad, uglavnom su ranjeni. Jedina iznimka koja je bila teže ranjena bio je doktor Dževad. Očito i u helikopteru je napravljena dioba. Pad helikoptera se dogodio na mjestu neposrednog prizemljenja, očito da nije ni uzrok pada četnička paljba, s obzirom da je helikopter pao u dubini zaštićene zone Žepa. Po amidžinim povredama je očito bilo da one nisu bile smrtonosne i da se dugo patio dok je dušu pustio. Kada helikopter pada, piloti se prvo sikiraju za sebe, a putnici su uvijek, po instiktu u drugom planu. Ali, ovdje svi piloti poginuli, a oni koji su bili u ravnopravnom položaju sa drugima samo ugruhani. U helikopteru očekivali da se vrati i Naser, ali njega nigdje. Pri padu helikoptera, kako sam čuo od drugih, Ramiz je samo govorio da paze na neku torbu koju je nosio. Pričalo se, pored povjerljivih dokumenata, da je u torbi bilo ponovo oko 300.000 DM. Sve su to bila pitanja koja su u meni ulijevala dodatnu sumnju u sve, a definitivni moj zaključak je bio da je pad helikoptera uvod u nestanak Srebrenice.

KOD HAMEDA EFENDIĆA 11. MAJA 1995., NA DRUGI DAN BAJRAMA

Odmah poslije pada helikoptera, potrefio se i Bajram, tako da se naša kompletna ekipa 11. maja obrela kod Hameda Efendića, na drugi dan Bajrama. Naravno, pored Bajrama, koji je uistinu bio u drugom planu, glavna tema je bila kako opšta, tako i novonastala situacija. Od očito prisutne nervoze došlo je do svakakvih polemika, koje su ponekada bile suprostavljene.

Hamed Efendić je "likovao" zbog nedolaska Nasera i istinski se radovao njegovom definitivnom eliminacijom iz Srebrenice, dok sam ja imao apsolutno drugačiji stav. Ja sam smatrao, ne samo da je potreban, nego da je u Srebrenici toliko teška nastupajuća situacija za koju je Naser znao. On nije ni želio da se vrati, a pored toga, ako je Naser definitivno izrastao u našeg smrtnog neprijatelja, smatrao sam da je bilo koje zlo nad nama moćniji da uradi iz Tuzle nego iz Srebrenice. Naser je pakosniji sa distance, jer nije hrabar. Opasni tipovi ne ubijaju direktno, oni posao završavaju na drugi način. Iako sam u dušu znao Izetbegovića, nikada u Srebrenici nisam do kraja smio reći svoje pravo mišljenje, jer bih sa svojim stavom prema tom izdajniku ostao sam. Mnogi su bili mišljenja da će Naser u Tuzli ili Sarajevu biti uhapšen. Jusuf Nukić, a i mnogi drugi još uvijek su se zaklinjali u Izetbegovića, dok meni nije pukao film:

”Jusufe, ti ne znaš Izetbegovića, neću ti ni reći ko je i kakav je, ali te molim da ga ne spominješ?! Samo ti mogu reći da Izetbegović nije ono što ti misliš”, rekao sam jasno, ali te riječi su u sobi izazvale muk, a imao sam osjećaj kao da se mnogi pitaju:

”Šta to sada Ibran priča?!”

U cijeloj polemici Sado je bio najrezervisaniji, da bih nam na kraju više upitno rekao da se on od svega želi distancirati i da želi ostati postrani, gledajući kako će na njegove riječi drugi reagovati. Očito da je već tada u nama vladala velika nervoza koja je već počela da kulminira. Razišli smo se svi pomalo izbezumljeni i zbunjeni, ali smo ipak dogovorili novo okupljanje 19. maja u Srebrenici kod Ahme Tihića, na kojem moramo definitivno donijeti cjelovit plan kojim bi pokušali urediti haotično stanje i pokušati se suprostaviti nadolazećoj katastrofi.

Sada mi je apsolutno jasno da je oficijelna državna, politička i vojna klika svjesno izvela Nasera iz Srebrenice samo sa jednim ciljem. Osnovna njihova zamisao je dodatno od toga giliptera praviti još jaču ”karizmatičnu ličnost”, kako se navodno ”eto dogodio genocid, ali sve bi bilo drugačije da je on bio u Srebrenici!” Savršena podlost!

Osvanuo je petak, 19. maj. Hamed se prije džume pojavio pred mojom kućom, tako da smo zajedno produžili na džumu. Nakon što smo klanjali, ponovo smo navratili od moje kuće i negdje oko tri sata krenuli za Srebrenicu. Kada smo naišli ispod Sadine kuće, zovnuli smo ga, ali Sado nije želio ići u Srebrenicu i rekao da produžimo bez njega.

Nakon pješačenja, na ulazu u sami grad Hamed me je zamolio da ga na trenutak sačekam dok ode u Kazane do jednog čovjeka da mu plati naručene nišane koje je želio podići punici. Dok sam čekao Hameda, sreo sam se sa Ejubom Golićem koji je vidno hramao jer je pri padu helikoptera bio ugruhan. Nakon izvjesnog vremena na Baratovoj sam vidio i Zulfu Tursunovića, koji se, nekim povodom, tu obreo. Kada se Hamed vratio iz Kazana, nastavili smo dalje. U samom centru smo malo zastali. Kao i uvijek, pri svakom našem dolasku u Srebrenicu, oko nas se okupila masa ljudi koja je uvijek bila željna razgovora. Nakon toga, produžili smo do Ahmine kuće u kojoj nas je čekalo tridesetak ljudi. Sastanak je bio jako opširan i precizan, tako da smo uz zapisnik počeli da dajemo pojedincima konkretna zaduženja, s obzirom da je situacija postajala alarmantna. Kako su ljudi navikli da vječito budemo skupa, ja, Hamed i Sado, pomalo su ostali u nedoumici zbog Sadina nedolaska. Kako je staro pravilo, koga nema, bez njega se može, na kraju krajeva i mora, mi smo i bez Sade morali završiti započeti sastanak. U pola sastanka, na opšte iznenađenje, Sado se pojavio. Istina, njegov naknadni

dolazak nas je jako obradovao, tako da je sastanak postao puno bogatiji. Nešto mu je došlo, tako da je ne rekavši nikom od svojih ukućana, za nama sam krenuo u Srebrenicu. Nakon što smo izanalizirali sve, počeli smo da pravimo plan za držanje stanja pod našom kontrolom. Kao dio jedinstvenog tima, svako je konkretno dobijao svoje resore koje mora iskontrolisati. Hamed Efendić sa svojim najbližim timom je trebao da kontroliše političku situaciju, ja sam trebao napraviti ekipu koja će biti odgovorna za kompletnu izvršnu vlast, Hamed Salihović Sado i Fahrudin Alić sa ljudima oko sebe, su trebali da kontrolišu kompletnu bezbjednosnu situaciju. Huso Salihović je sa još nekoliko pojedinaca trebao da radi na preuzimanju kontrole nad vojnim strukturama, a Ahmo Tihić je sa svojom ekipom trebao da organizira kompletnu logistiku i opskrbu stanovništva. Zaključci su bili ambiciozni, pomalo i nestvarni, ali smo pokušali da vjerujemo da se možemo suprostaviti nadolazećoj katastrofi.

ZASJEDA I ATENTAT U POVRATKU U POTOČARE

Da Sado nije došao naknadno u Srebrenicu, ja i Hamed bi ostali na spavanju. Tako smo riješili da idemo kući u Potočare. Pored oficijelnog dijela sastanka, svi okupljeni su insistirali da još malo ostanemo na sijelu, tako da smo nastavili druženje. Kako smo sve dogovoreno uokvirili zapisnikom, sutradan je svako trebao da krene na svoj dio posla. Krenuli smo negdje oko 22 sata. Ahmo nas je do posljednjeg momenta zaustavljao na spavanju, s obzirom da je padala kiša. Sa nama su ustali i ostali tako da smo kolektivno napustili kuću i krenuli niz Crni Guber, prema pijaci. Kako je svako nastavljao svojim putem, grupa se sve više osipala. Iznad Bakalove kafane nas je napustio Faki i Šube, koji su pokušali prije nekoliko mjeseci, obnoviti rad kafane, tako da su otišli da vide ima li koji gost da nešto i zarade. Huso i njegov jaran su se odvojili pored robne kuće, a sa nama je do Baratove produžio Ejub Deliće. Nakon što smo se na Baratovoj rastali sa Ejubom, dalje je tzv. "potočarska trojka" nastavila sama. Kiša je padala bez prestanka. U tišini, desnom trakom puta, žurili smo prema Potočarima. Kako je asfalt prema Srebrenici već bio totalno propao od vremena i granata, ponekad bi ispred nas zablješćala bara koja se formirala u bezbrojnim rupama ispunjenim vodom. Ne uočivši je kako bi zaobišao, jednom je Sado zamlatio nogama po bari.

"Večeras ću pošikovati!", bio je njegov komentar.

Nasmijali smo se. Od prije je ta uzrečica ostala kada su momci turali po sijelima. Svaki koji bi od njih naletio na baru, tješio se da će biti berićeta i da će to veće pošikovati. Bilo kuda da sam išao noću, uvijek sam se, ako je

neparan broj saputnika, trudio da budem u sredini. Tako je bilo i sada. Kiša je sve više rominjala i nagovještavala srebreničke poplave koje su trajale do njenog pada. Zaista, u tom periodu, rijeke i potoci oko Srebrenice su počele "divljati". Mjesec dana kiša je svakodnevno padala. Nisam imao priliku da vidim, ali su očevici pričali da je Borkovska rijeka, pritoka Križevice na Baratovoj, nadošla toliko da se ni najstariji nisu sjećali da je ikada bila veća. U svom pohodu prema Križevici, na jednom mjestu je stvorila odron na kojem su se od davnina nalazila ukopana dva šehida, tako da je odnijela i njih prema Drini, koja će za nepuna dva mjeseca primiti nove žrtve. Mnoge je taj događaj dobro zamislio, tako da su neki smatrali da je to Božiji predznak nadolazećeg telefatluka.

Nakon što smo prošli Soločušu, približavali smo se mjestu koji se zove Kapetanova Čuprija, a na tom mjestu je most preko Križevice. Neposredno prije mosta, sa naše desne strane, pored groblja, odvajao je put za Hubliće, što je sa glavnog puta išao preko propusta kojim je bio premošten glavni kanal za odvodne vode sa puta. Samo što smo naišli pored propusta i krenuli prema mostu preko Križevice, koji je od propusta udaljen desetak metara, ispod propusta je po nama zasijala baterijska lampa. Hamed, koji je bio krajnje desno do same bankine, naglo se okrenuo i povikao:

"Šta to pališ bateriju, gasi to?!"

Baterija se odmah ugasila, a poslije su se čuli neki šapati ljudi koji su ispod propusta ležali u kanalu. Ne razmišljajući, produžili smo dalje. Odmah ispred kuće, koja je bila neposredno ispod mosta, primijetili smo čovjeka koji je sa fenjerom hodao oko kuće. Bio je to vlasnik kuće Džemo Begić. Slučajno je izašao da obiđe kuću i šupu u kojoj je bilo nešto stoke. S obzirom da je već Križevica nadošla od padavina, Džemo je izašao da vidi kakvo je stanje. Mi smo nastavili dalje, ponašajući se "kao da nam je vrana popila mozak". Kada smo se od mosta udaljili dvjestotinjak metara, iza naših leđa se začulo klepetanje vojničkih čizama. Znali smo, ljudi koji su bili ispod propusta krenuli su za nama.

Naša likvidacija je trebala da bude tačno na mostu preko Križevice. Zaseda je profesionalno isplanirana, jer sa mjesta gdje smo vidjeli naše ubice, dejstvom iz iza leđa na mostu, s obzirom na ogradu, mi ne bi imali mogućnost eskivaže. Tada naš istinski spasilac, koji je poslat Božijom voljom, bio je Džemo, jer ubice zbog njega nisu smjele otvoriti vatru. Na našu žalost, svog spasioca nismo ispravno shvatili. Kada nam je topot čizama dobro isprobadao uši, prvi je Hamed povikao iz sveg glasa:

"Prate nas!"

Istog momenta je, kao iz katapulte, sa moje desne strane krenuo prema

lijevoj strani puta na koji se naslanjala međa, a sa donje strane puta se uz podzidu za njega vezivala rijeka. Zastao sam kao skamenjen i, tek što sam se okrenuo, začuli su se zvuci "klik, klik, klik" od kočnica na automatskim puškama. Sado je ostao nasred ceste, tako da smo sa desetak metara dočekali paljbu. Tri automatske puške su po nama počele bljuvati rafale. Osjetio sam da sam pogoden na više mjesta, a najizraženiji su bili tihi bolovi preko mojih prsa, nalik na podnošljive ubode. Samo sam se vidio kako sam ostao ispružen u vodoravnom položaju na jedan metar iznad asfalta, a zatim sam, kao perka, počeo da lebdim polagano prema asfaltu. Na asfalt sam nekim nevidljivim rukama spušten puno nježnije nego što se u kabur spušta mejt.

"Gotovo je, mora se mrijeti!", zaključio sam.

Automatske puške su ječale bez prestanka, a pri silasku do samog asfalta samo sam u daljini vidio nerazgovijetnu svijetlu maglu. Vrata Ahireta su bila širom otvorena. Kada sam dotakao asfalt, otegao sam se i pomirio sa smrću. Došao je kraj i to iz redova "nazovi" onih kojima sam posvetio sve. Kao i kod svakog koji se nađe pred vratima Ahireta, kroz glavu mi je u nekoliko trenutaka prošla kompletna inventura moga života i pomisao na moje nadraže i najbliže kako će moći prihvatiti ovu vijest. Nijednog trenutka nisam gubio svijest, tako da sam, pomirivši se sa sudbinom, duboko uzdahnio da se rastanem sa dušom.

Nakon prvog uzdisaja, pri izdisaju sam izgovorio:

"La ilahe illalah, Muhamede resulalah."

Još sam pri svijesti i duša me ne napušta. Ponovo sam uzdahnio i izgovorio kelemejšehadet. Opet ništa. Po treći put duboko sam uzdahnio i izgovorio kelemejšehadet, ali me duša nije napuštala. Banditi su proletili pored mene i nastavili sa pojedinačnom paljbom. Sadu su dokusurivali pojedinačnim pucnjima u glavu. Kada sam vidio da me duša ne napušta i da banda dovršava posao na najbrutalniji način, povikao sam onoliko koliko mi je još snage ostalo:

"U pomoć, u pomoć!"

Toga momenta, samo sam u pomoć mogao pozvati Boga. Za tijelo nisam ni osjećao, tako da mi je samo funkcionirao mozak. Najednom se prema meni začuo topot koraka. Gledao sam ne sjetivši se da zatvorim oči. U rukama siluete zlikovca iznad moje glave, ukazao se vrh automatske puške na odstojanju od tridesetak centimetara. Ubica je uzviknuo:

"Evo ti upomoć, majku ti jebem!"

Odjeknuo je pucanj u moju glavu. Pred mojim se očima uhvatila potpuna tama i ja sam definitivno bio pripremljen da pustim dušu. Iako nisam osjećao ni glavu, i dalje sam bio svjestan i znao sam da postojim. Čujem samo da

se užurbanim koracima zlikovačka trojka nastojala što prije udaljiti sa lica mjesta. Ležao sam nekoliko minuta čekajući preseljenje ali sam sve više uviđao da nije još gotovo. Poslije totalnog sljepila, nakon izvjesnog vremena na desnom oku su mi se na nebu ukazale zvijezde. Kako je bilo oblačno vrijeme, a kiša neprestano lila, nisam znao da li su stvarne ili je priviđenje. Ležao sam nepomično. Kada mi se počela vraćati nada u život, vidio sam da vrijedi pokušati pronaći spas. Pokušam se koncentrisati i pomaći desnu nogu, ali je nisam osjećao. Ni lijevu, isto tako. Lijevu ruku nisam osjećao. Pomakao sam desnu ruku i uvjerio se da mi je samo ona ostala.

Neposredno pored mjesta atentata, ispod puta je bila kuća Seada Begića, koji se već vodio kao nestala osoba sa puta za Luku. Na svojoj desnoj ruci počeo sam da puzim prema Seadovoj kući. Iako je kuća bila zagrađena, a i noć mrkla, puzeći sam instiktivno nabasao do kapije koja je bila otvorena i, uz pomoć desne ruke, uspio dopuzati do ulaznih vrata. Okrenuo sam glavu i naslonio uz vrata, tako da sam, dižući desnu ruku, počeo lupati u vrata zovući da mi neko otvori. U kući se vidjela neka slaba svjetlost, što mi je davalo nadu da ima neko. Kako mi se sve više vraćala nada u život, tako mi se i strah pojačavao da se zločinci ponovo ne vrate. Kada sam već izgubio snagu, a sa njom i nadu, iznenada su se otvorila ulazna vrata. Uhvatila su me dvojica momaka i uvukla u veliku prostoriju iza ulaznih vrata. Poslije toga su otišli u susjednu sobu. Molio sam ih da me ne ostavljaju, jer sam očekivao da će se dželati pojaviti. Iz velike prostorije je bio samo otvor bez vrata kroz koji se ulazilo u ostavu, tako da sam ponovo počeo da puzim u ostavu. Ostava mi je bila zaklon kao što je noju pijesak. Bilo mi je važno da bar veći jad ne gledam svojim očima. Iz mene je krv curila na sve strane.

Nakon izvjesnog vremena, iz sobe su se pojavila dva momka. Iako sam i u njih sumnjao, jer ne bi tada za mene bilo iznenađenje da i oni nisu direktno uključeni u atentat. Sve moje sumnje su se raspršile kada sam vidio da jedan od njih nosi infuziju. Nisam mogao da vjerujem da Bog može dati u kući jedinu tečnost koja mi produžava život. Ipak, Allah je svemoćan! Da sam do tada ikada i posumnjao, toga momenta sam se uvjerio, da je Allah gospodar svih svjetova. Nakon svega, nisam promijenio pogled na život i način življenja. Ostao sam isti, vjerujući samo u velika djela i trudeći se da mi život bude sarkam dobrom, ljubavlju i istinom. Ni do tada, a ni sada, svoje shvatanje o Bogu nisam sveo na "paganski" način vjerovanja. Uvijek sam prezirao one koji su svoju "vjeru" sveli na paraderstvo, a namaz na puku gimnastičku formu. Ko ne ljubi istinu, u njemu vjere nema. Mada sam se uvjerio da je izdaja domovine i svog naroda najplaćeniji posao (Izetbegovićeva zavjerenička banda od ovozemaljskog bogastva ne zna šta ima), a istina najturobniji posao čiji je

put pokriven krvlju, znojem, prezirom i patnjom, ovo moje uvjerenje je samo ispravno za nevjernike koji ne vide univerzalne i najveće nagrade. Sretan sam iako me je prije izvjesnog vremena napustila i ljubav moga života. Ne čudim se, jer je došao vakat kada se ljudi mjere "dubinom i punoćom džepa". Pa, ko bi i mogao da me voli? Čovjeka bez novca, stana, kuće, posla, bez zdravstvene knjižice, može da voli jedini prijatelj bez interesa koji se zove majka i Allah koji je neprikosnovena istina i čija je nagrada najveća.

Jedan od momaka je bio medicinski tehničar i sa prijateljem je došao kod Seadove žene koja je bila bolesna, a infuzija je bila namijenjena njoj. Drugi momak je bio Safet Golić, Ejubov brat, komandanta Glogovskog samostalnog brdskog bataljona. Uvukli su me u jedno skrovitije krilo hodnika i momak mi je uključio infuziju. Molio sam ih svim na svijetu da obavijeste još koga, ali ni njima nije bilo baš prijatno da napuštaju zatvoreni prostor.

Kada se malo situacija smirila, Safet je izašao do obližnjih kuća i obavijestio komšiluk. Na vratima su se, poslije izvjesnog vremena, pojavili Fahro Suljić i Idriz Garaljević. Sada mi je bilo puno lakše, jer, i ako umrem, znam da sam umro uz ljude. Svijest nijednog trenutka nisam gubio, a kako je Fahro Suljić radio kao policajac, preklinjao sam ga da ide u Srebrenicu i obavijesti međunarodnu policiju. Iako ni mravu ne bi stao na put, i na prvi pogled izgledao kao bojažljiv, Fahro je za pojas zadio pištolj i sam se uputio prema Srebrenici. Ležao sam nepomičan sa uključenom infuzijom. Poslije izvjesnog vremena sam počeo povraćati. Negdje oko jedan sat iza pola noći, na cesti iznad kuće se začula buka transportera. U kuću su se pojavili vojnici i medicinsko osoblje Holandskog bataljona. Došli su sa dva borna transportera i jednim medicinskim. Odmotali su moje primitivno zavezane rane i uključili mi novu infuziju. Holanđani nisu heroji, ali na moju sreću, nisu ni ratni zločinci.

Fahro je uspio stići do Srebrenice i obavijestiti međunarodnu policiju, koja je obavijestila Holandsku bazu u Potočarima, a Holanđani odmah intervenisali. Neposredno nakon dolaska Holanđana, u prostoriju se iznad mene pojavio Hamed Efendić. Zdrav i čitav. Hamed se uspio baciti uz među i stići do prvog šumarka u kojem je pronašao spas, a kad je vidio transportere, oprezno se prebacujući, uspio je doći do kuće. Dok su me Holanđani ponovo previjali i uključivali infuziju, a ja povraćao bez prestanka, Hamed mi je prišao i čvrsto me držao za glavu. Upitao sam ga plačući:

"Hamede, gdje je Sado?"

"Sado je stigao do kuće, ima manju povredu na ruci, ali nije ništa teško i opasno po život," tješio me je Hamed, a ja sam želio da vjerujem da govori istinu.

"Hamede, neka me, molim te, voze do bolnice, umrijeću?!", govorio sam na izmaku snage.

"Nemoj da se sikiraš, moraju te medicinski zbrinuti! Nemoj da se sikiraš! Preživjet ćeš! Preživjet ćeš, tu nema nikakve dileme!", uvjerljivo me je tješio Hamed. Povjerovao sam mu.

Tek iza dva sata poslije pola noći iznijeli su me u transporter i povezli do srebreničke bolnice. Kada su me iznijeli iz transportera, ispred ulaznih vrata bolnice se skupila veća grupa ljudi. Iako sam bio pri kraju snage, iznad sebe sam ugledao Ahmu, Husu, Fakija i ostale naše momke koji su bili u punoj pripravnosti. Svi su imali naoružanje i bolnica je bila blokirana, tako da nije bilo potrebe za novim strahom. Cvileći sam ih zvao po imenu, dok su me tješili i pokušavali sa drugim osobljem unijeti u hodnik. U samom hodniku sam dobio neku novu infuziju i injekciju, te počeo lagano da spavam. Vječito napadani i osporavani Holandani su profesionalno odradili svoj dio posla. Moram im kao čovjek biti iskreno zahvalan. Iako znam da su planski, samo na jedan bezbolniji način žrtvovani od strane UN-a, Savjeta bezbjednosti i Vlada stalnih članica tog beščasnog tijela, ni sam im nikad neću oprostiti njihov odnos prema Srebrenici u momentu događanja genocida, jer nisu ispoštovali sebe, ali sam uvijek postavljao sam sebi pitanje da li ima neko pravo da se žrtvuje za jedan narod dok iz tog naroda proizašla banda taj isti narod pati i zlostavlja, a oko sebe ubija ljude koji trebaju biti glavne uzdanice i spas toga naroda.

Ono čega ću se cio život stidjeti je činjenica da je od nas trojice samo Hamed Efendić uz sebe imao pištolj. Ja i Sado bez igdje ičega. Koja naivnost i lakovjernost.

Otišli na posljednji u nizu sastanaka, na kojem trebamo dogovoriti sve pojedinosti kako bi iskontrolisali situaciju u nadolazećem stanju, a sa sobom ništa. Da smo sa sobom imali jednu automatsku pušku i na vrijeme upalili "lampice" u mozgu, postavili "čeku" na mjestu atentata, nijedan od zlikovaca ne bi preživio. Istina, nije da se pravdam, ali za mene je nepristojno bilo u po bijela dana u Srebrenicu krenuti sa puškom. Ličio bih na "balvan-majora" Zulfu. Zato, s obzirom da se nalazimo pred novim iskušenjem, ili borba ili tihi nestanak, kažem prije svega sebi, "ko nije spreman da na sopstveno zlo oko sebe puca, neka rata ne čeka".

Ipak, ono što će me cio život tješiti, na nas nisu pucali prekaljeni, istinski srebrenički borci i heroji. Na nas su pucali srebrenički psi rata koji su četnika samo vidjeli u zatvoru i koji su sijali strah po Srebrenici u sopstvenom narodu. Da su na nas pucali istinski ratnici, niko od nas ne bi imao šansu da preživi.

Nakon moga "nestanka" od primljene anestezije, napokon sam počeo da

osjećam za sebe. Bilo je to bunilo u kojem nisam znao ni gdje sam ni šta se sa mnom dogodilo. Dugo me je to stanje držalo dok definitivno nisam vidio da postojim, a kada sam osjetio da sam u bolničkoj postelji, sav u zavojima, konačno mi se počelo vraćati sjećanje. Nisam se mogao pomaći, bio sam sav umotan, a na glavi mi je bilo slobodno samo jedno oko. Ništa nisam znao o ranama, ali nisam imao ni bolova. Pogledao sam prema vratima i ugledao momke sa automatskim puškama. Faki, Huso, Šubi i drugi njihovi momci su bili u stalnoj pripravnosti. Ahmo je sa drugom ekipom bio na ulaznim vratima, tako da u bolnicu niko nije mogao ući bez Ahmine saglasnosti. Istina, čuo sam da su cijelu noć oko bolnice oblijetali neki sumnjivi tipovi, vjerovatno da vide ima li ikakvih šansi da završe započeti posao, ali to je, hvala Bogu, bilo nemoguće. Nakon što sam malo došao do sebe, iako još uvijek u bunilu, vidio sam da dolaze prve posjete. Kada sam ugledao prve, počele su da se bude emocije. Iako sam se trudio da budem priseban, ipak još nije izmišljen ventil koji može zaustaviti suze. Kada ne bi našle izlaza na oči, tekle bi na uši. Kada sam ugledao brata i s njim raju iz Potočara, nisam mogao da ne zaplačem. Došla je mati, amidže i strine, pristizale su komšije i prijatelji. Pojavio se Hamed Efendić. Na opšte zaprepaštenje, pojavio se Ekrem i Habib.

"Boga mi, žao mi je Ibro, šta ti uradiše! Jebem im četničku mater!", pričao je Ekrem, očito pokušavajući da slučaj pripiše četnicima.

"Ostao bih još, ali moram na dženazu", uslijedile su Ekremove riječi.

Naglo sam se trgao i zapitao:

"Kuju dženazu, šta to krijete od mene, recite mi sve?"

"Ibro, Sado je poginuo!", saopštio mi je Hamed pošto nije imao kuda dalje.

Drugi su šutili dok sam ja jecao. Vjerovatno bi plakali i oni, ali su me očito štedili. Pored velikog broja prijatelja koji su došli da me obidu, očito da je dolazio poneki znatiželjnik kojem je glavni cilj bio da se uvjeri da li ću preživjeti. Sve sam više dobijao snagu, tako da sam na svaki upit kako sam i kako se osjećam, govorio da sam, hvala Bogu, živ i da ću preživjeti. Dok sam ležao, strine su me lagano češale po kosi, a kada me je strina Rahima poččšala niz leđa, osjetio sam malu bol. Niko nije ni znao za tu ranu, tako da sam naknadno saznao da su mi dva metka naporedo ušla sa leđa neposredno ispod vratnih pršljenova. Doslovce su protutnjali "lizajući" dva pršljena, a izašli odmah iznad vrata, ostavljajući iza sebe cijeli krater. Falilo je pola centimetra da prekinu kičmenu moždinu. Posljednji hitac, ispaljen neposredno u glavu sa tridesetak centimetara je ušao ispod lijevog oka, polomio jagodičnu kost i izašao pored lijevog uha. Obje su mi noge bile izrešetane. Na desnoj nozi je bila klasična prostrijelna rana. Metak je odmah ispod desnog koljena ušao

posred noge. Prošao je između glavne cijevne kosti i pomoćne sa strane, samo okresavši jednu, ali, sreća, nije nijednu oštetio, a nije zakačio nijednu arteriju. Bolje se provukao nego da sam ga svojom rukom navodio. Ispod koljena na lijevoj nozi snop metaka je prekinuo kompletan potkoljenični mišić, ali nije zakačio nijednu tetivu. Za divno čudo, ni jednu ranu nisam imao na grudnom košu, mada sam udar metaka na prsima prvo osjetio.

Kada je osoblje došlo da me previje, odmotali su mi glavu. Još nisam za lijevi dio glave ni osjećao, a na lijevo oko nisam vidio. Jedva sam pričao, a od jela nije bilo ništa, jer mi je bio blokiran vilični zglobov, tako da sam vilicu mogao pomjeriti samo koji milimetar. Ipak, pored tolikih rana, ovako može proći samo onaj koji se u tom momentu našao u Božijoj milosti. Od svih tegoba od rana najveća tegoba mi je bila što sam za dugi period dobio "besplatnu muziku". Nikad mi poslije toga uho nije prestalo svirati, mada je muzika s vremenom postajala tiša.

Poslije posjete koja je ispunila kompletnu bolničku sobu, Ahmo je reagovao i sve zamolio da izađu kako bi me malo pustili da se odmorim. Ostali su brat i mati koji su mi pružili još dodatne pažnje i njege, hrabreći me da sve ovo izdržim. Bio sam u velikom strahu. Krevet mi je okrenut prema prozoru, tako da sam ih zamolio da me totalno odvoje od njega jer nisam želio da iz bilo kog ugla budem u prilici da se nađem na snajperskom nišanu. Faki, Šube, Huso i drugi momci, nisu se udaljavali iz moje sobe. Automati su uvijek bili u pripravnosti.

MOJ IZLAZAK IZ BOLNICE

Tek kad je svanulo vidjeli su Sadino ukočeno tijelo, koje je ležalo pored ceste. Nakon teškog ranjavanja, vjerovatno pokušao da puzi, dok ga nisu sustigli krvnici. Između ostalih, kako mi rekoše, dva metka su mu ušla iznad pleksusa, a izašla iznad pazuha. Dvije rane su mu bile na vratu, koje su podsjećale kao da je u vrat zboden nožem. Familija mu je bila ubijedena da su ga poslije teškog ranjavanja dokrajčili nožem, mada su rane na vratu bile izlazne od metaka ispaljenih u lobanju.

Sadino tijelo su odvezli do bolnice, a zatim do porodične kuće. Nakon toga je klanjana džezaza i obavljen ukop. Kažu da je bilo ljudi koji su plakali, a nisu smjeli doći na džezazu, tražeći oprost što ne smiju. Kako sam polagano dolazio sebi sa mojim momcima sam o svemu diskutovao. Faki i Šube su mi pričali da, kada su se od nas odvojili poslije sastanka i krenuli u kafanu da šta urade, kao gost u kafani je cijelu večer bio Bekir Barak. Pio je i uglavnom

poslije svake ispijene, nastojao ih je još zadržati. Osladila mu se i rakija, ali im je stalno nagovještavao da bi tu večer moglo nešto da se desi. Tek oko dva sata poslije pola noći, kada su neke vijesti saznali, uzeli su automatske puške i krenuli niz čaršiju, ali im je tek tog momenta postalo jasno šta bi se to moglo desiti. Očito, Barak je imao neke informacije ili, bolje rečeno, neke poluinformacije.

Nakon prve prespavane noći, u toalet sam, uz pomoć momaka i štaka, počeo da odlazim sam, tako da sam nakon druge prespavane večeri zatražio da me otpuste iz bolnice, a da ću ja dolaziti na previjanje. Nisam mogao da više izdržim u bolnici, ali nisam mogao više ni da matretiram ljude koji su stalno zbog mene dežurali. Po mene je sa "ladom samarom" došao amidža Hazim. Sveli su me prema autu, tako da sam nekako uspio da udem, a zatim smo svi produžili kući u Potočare. Kada sam došao pred kuću, mati i brat su iz kuće iznijeli tepih, tako da sam pod kućom, na rudini, sjeo ispod moje šljive. Dolazili su mnogi, posjete nisu prestajale. Doduše, dolazili su i oni koji su mi svojim prisustvom samo vrijeđali rane. Kako je glavni put ispod moje kuće vodio prema Šušnjarima, bilo je i onih koji su tuda morali proći ali nisu smogli snage da svrate. Te su posjete bile, kako bi mi rekli, "usput". Emocije su me razdirale, a sjeta za Sadom je bila sve jača, tako da sam ponekad zaboravljao na sebe.

Rat je pojava u kojoj je smrt gost koji svakom stoji ispred vrata, a sretnik je onaj koji je ne ugosti. Međutim, da ti takvog gosta u kuću tjeraju oni koji bi te od nje trebali braniti, odlika je stanja u kojoj se našao svaki živi rob u Srebrenici. Najteže mi je bilo kad nešto trebam prezalogajiti. Niti sam mogao otvoriti usta, niti žvakati. Još je čovjek živ, ali sada uništen i fizički i psihički. Zato se moralo razmišljati kako dalje? Brata Sameta sam poslao da se raspita da kupimo koju pušku. Otišao je do jednog čovjeka iz Konjević-Polja i kupio jednu automatsku pušku za četiristotine maraka. Došlo vrijeme da se sada oružje mora kupovati da se čovjek brani od "svojih". Jednu automatsku pušku mi je poslao Ahmo, tako da smo i ja i brat bili naoružani. Svako večer je neko bio sa nama. Pored moje potočarske raje, iz Srebrenice su, naravno, najviše dolazili Ahmo, Faki, Huso i Šubinac. Rijedak je sastanak na kojem nije bio Šubinac. Nikad ga nije visoka politika zanimala. Uvijek je na prvom mjestu bio za njega prioritet da se šta prvo popije i pojede, a kada svoje osnovne prohtjeve zadovolji, mogao nas je slušati po cijelu noć. Nikad se nije uplitaio u diskusiju, ali kada bi mi sve u detalje razradili, samo bi rekao:

"Jeste li vi završili? Samo da vama na kraju Šubinac kaže, pričajte vi šta hoćete i pravite planove kakve hoćete, ali je sa ovim i ovakvim samo jedan važeći plan. Hajde da se mi sa njima popucamo. Sa ovakvim se situacija rješava

samo na jedan način. Oni drugi način ne priznaju. To su obične "jajare" i da roknemo samo dva - tri, to bi sve krenulo!"

Bio je upravo. Nakon svega sam uvijek govorio da je Šubinac najpametniji čovjek od svih nas. Iz kuće nisam imao kuda, a niti sam mogao. Nisam mogao da do kraja maltretiram druge, tako da je dolazilo situacija da sa bratom do nekih doba noći iznad kuće ležim iza sijena i osmatram situaciju da bih tek pred zorom na miru zaspao. Nakon dva - tri dana provedena kod kuće poslije izlaska iz bolnice, otišao sam na previjanje, a pored toga je bila zakazana sjednica Skupština opštine u vezi novonastale situacije, kako opšte, tako i naše tragedije. Kada sam došao na previjanje, okupilo se naše medicinsko osoblje. Pored njih, u bolnici u Srebrenici je boravio jedan hirurg Ukrajinac, koji me je operisao i sanirao rane. U Srebrenici je boravio preko organizacije "Ljekari bez granica". Kada je ponovo pogledao moje rane, nije mogao da vjeruje da sam živ. Sjedio je, razmišljao i ponavljao "kakva sreća, kakva sreća". U bolnici sam molio, kako naše osoblje, tako i hirurga iz Ukrajine, da me stave na spisak za evakuaciju preko Međunarodnog crvenog križa. Kako mi je, s obzirom na povrede, bio neophodan pratilac, naveo sam brata, jer mi je sada jedini motiv bio da izađem pod bilo kojim okolnostima iz Srebrenice, ali brata ne bih mogao ostaviti iza sebe. Ostala mi je to jedina nada, ali je ipak samo bila i ostala nada. Iako sam u bolnicu došao u pidžami, isti takav sam produžio i na zasjedanje Skupštine. Nije me ništa interesovalo, nisam nikoga ni slušao, a mnoge prezirao. Znao sam da je atentat bio planski i da je iza njega stajala srebrenička mafija, tako da sam neke u Sali jedva imao snage i gledati. Ustao sam onakav i samo rekao:

"Uopšte me ne zanimajte, radite šta hoćete, samo vas molim da me oдавde pustite da izađem?! Niti me zanimajte vi, ni Srebrenica, i samo mi je u interesu da dođem tamo gdje sebi mogu obezbijediti daljnje liječenje!"

Na moje riječi ustao je Zulfo Tursunović, koji je, kao Naserov zamjenik, bio na Skupštini. Rekao mi je:

"Ne možeš ti nigdje bez nas?! Ti ćeš sa nama, kad krenemo svi, onda ćeš i ti?"

Ostao sam zaprepašten! Znao sam da ni po koju cijenu neće dati da bilo kako izađem iz Srebrenice, ali su me više zaprepastile njegove riječi koje su se ticale i njihovog odlaska. Očito da je znao da će uskoro doći vakat da se iz Srebrenice ide, ali je bilo isto tako očito da iz Srebrenice treba ići bez bilo kakvog tereta. Očito, najveći teret smo bili mi. Sa nama je trebalo završiti.

Nakon sedam dana od atentata, Sadin brat Edhem i ostali njegovi ukućani su pripremili hatmu dovu i mevlud u kući rahmetlije. Prije nego ću krenuti, u sobu je uletila snaha Nerfida, te mi, kao iz topa, rekla:

"Udala se Džemka!"

Isto kao da me šamarom opali. Kada se malo sabraha, rekoh joj:

"Vala, Nerfida, ti kao da za tu vijest od mene tražiš muštuluk!"

Uzdahnuo sam i progutao knedlu. Džemka je bila osoba sa kojom se faktički nisam ni zabavljao ali sam prema njoj gajio simpatije. Nakon što je skoro zapucalo na Srebrenicu, otišla je u izbjeglištvo u Njemačku. Ponekad sam se za nju raspitivao, a jedino pismo preko Međunarodnog crvenog križa, koje sam poslao, bilo je njoj. Moja poruka je bila jedna od srca ljubavna priča koju sam joj iz dubine duše napisao, tješeći se da nekoga imam, pa makar i na strani. Kada čovjek doživljava propast, vidim da od njega mnogi dižu ruke, tako da sam, poslije ove vijesti, tužan uzeo abdest i štake, te krenuo Sadi na hatma-dovu. Sadina kuća puna. Džemat predvodi tetić Sulejman, mada se porodici nudio i magaciner Alija, ali ga je Sadina porodica sa prezirom ignorisala. Cuku i kada otjeraš, opet čeka prvu priliku da ti se umili. Nakon što smo se pozdravili i klanjali namaz, sjeo sam i cio obred preplakao. Skupilo se sve. Od pridošlih sam u sve bio prilično razočaran. Sadina brojna familija, braća, bratići, sestrice, amidžići i njihovi sinovi, kojih je bila jedna dobra vojna formacija, nijemo su prihvatili činjenicu da im mogu ubiti Sadu bez velikog otpora. A, mogli smo ih doslovce pomlatiti. Sadin brat Edo, koji je svoga Sadu neizmjereno volio, krajnje trezvono je u dva navrata govorio:

"Ne trebam pričati kako je meni, ali daj Bože da se samo na ovome završi!"

Zaista, imao je predosjećaj da je Sadina smrt samo početak.

SVE JE BILO PLANIRANO!

Da je sve bilo planirano, nakon rata sam se uvjerio jednom dodatnom informacijom. Jedne prilike amidžić Mirsad, koji je bio šef isturenog srebreničkog štaba u Tuzli, došao je na razgovor kod Izeta Hadžića. Ušao je u kancelariju, a u kancelariji je već bio Hajrudin Avdić iz Srebrenice. Iako je Mirsad u kancelariju ušao, očito da ga nisu primijetili, tako da je razgovor nastavljen. Jadao se Hajrudin Izetu:

"Najveći nam je problem Ibran. Ne znamo nikako kako da ga se riješimo. Izuzetno nam je opasan."

"Ako nemate nikakvo drugo rješenje, likvidirajte ga!? I mi smo to radili kada je trebalo", uzvratio je Izet.

Kada su ugledali Mirsada, razgovor je zatihnuo.

Poslije završene gnjavaže od Skupštine opštine, koja je bila zakazana samo

da se zadovolji forma, vratio sam se kući. Počelo se razglabati ko bi mogao biti u ekipi egzekutora s obizom da nam je bilo jasno ko su nalogodavci i da je sve bilo perfektno isplanirano, samo da su bili slabi izvršioci. Zaista je bilo jasno da se radi o ubicama iz reda srebreničke mafije i da nisu u pitanju pravi srebrenički borci i istinski ratnici. Naime, na mjestu zločina je pronađeno, nisam siguran, sedamdeset i šest ili devedeset i šest čahura. Očito da su bili iz reda onih koji su znali zaklati ili ubiti samo svezanog čovjeka.

Mene su mnogi pitali za imena, ali nisam ništa konkretno govorio. Nisam bio siguran, tako da sam se uvijek ograđivao, ali su se konkretno od imena počeli spominjati Šaćir iz Konjević-Polja, Refo, Nedžad sa Pala, Zloćo sa Skenderovića, Pišta iz Žanjeva, Belja, Mandže, članovi Interventnog voda Potočarske brigade. Hamed Efendić mi je rekao da ima informacije da su se pored Ćamilove kafane u ulazu u Potočare, za vrijeme atentata, nalazila dvojica Malgi, Naserovih pratilaca, koji su bili kao rezervna varijanta. Nisam nikad htio da se zamaram oko pojedinaca, s obzirom da je to stvar policije i tužilaštva, i da je iza atentata stajao vrh u samoj Srebrenici, ali sam ubijeden da je u to bio umiješan i sam politički i vojni vrh u Sarajevu, ali i u Tuzli, jer su nastojali eliminisati sve koji bi se mogli oduprijeti izdaji Srebrenice. Dovoljno je reći da ni do sada niko iz Srebrenice nije odgovarao, kako za izdaju, tako ni za mnogobrojna počinjena ubistva.

Kako sam se zabavio sam o sebi, ni za šta više nisam bio upotrebljiv. Nakon Sadinog ubistva i mog teškog ranjavanja, kompletna ekipa je bila pred raspadom. Narodom je ponovo zavladao strah i bezvoljnost, tako da se već nazirala definitivna kapitulacija. Na terenu se svakog dana oko Srebrenice usložnjavala situacija. Već je bila procurila informacija da su na prostoru Sućeske četnici zauzeli dva punkta na kojima je bio UNPROFOR, a da su Sućesćani pokušali vratiti taj položaj. Uporedo sa svim dešavanjima oko Srebrenice, najavljena je takozvana deblokada Sarajeva. Počele su i četničke provokacije na ostalim dijelovima linije razdvajanja. Kada sam čuo za informaciju da je jedna grupa naših boraca izašla izvan demilitarizovane i zaštićene zone i na putnom pravcu između Bratunca i Skelana napravila zasjedu, te pobila neke pripadnike četničkih formacija, jasno mi je bilo da se zlo traži da bi se riješio problem Srebrenice. Nakon toga je izašla jedna grupa iz Sućeske i na prostoru između Milića i Podravanja napravila zasjedu i tom prilikom pobila grupu četnika. Na "Srni" je odmah uslijedila vijest da su muslimanski ekstremisti iz Srebrenice upali na prostor pod srpskom kontrolom i tom prilikom likvidirali nekolicinu ljudi koji su sjekli drva. Pored svih problema koji su se ticali bezbjednosne situacije, sve su više kulminirali problemi sa hranom, tako da je stanovništvu ponovo prijetila glad.

POMOĆ LJEKARA HOLANDSKOG BATALJONA U BAZI

Desetak dana nakon ranjavanja dobio sam jake bolove u očima, pa mi je dolazilo da poludim. Morao sam da sa nekoliko poveza prekrivam oči, jer sam jedino mogao da živim u apsolutnom mraku. Toliko sam se razvlačio od bolova, da mi u pojedinim trenucima ni rođeni brat nije vjerovao, tako da je jednom prilikom rekao da sam slabić. Pomalo me i uvrijedio, ali se naglo pokajao, jer sam ga ubijedio da su bolovi nesuošljivi. Kako sam imao predosjećaj da se radi o klasičnoj upali, zamolio sam amirđu Hazima da me odveze do Fabrike akumulatora, bazu holandskih vojnika, da bi mi njihovo osoblje pruži prvu pomoć. U krug fabrike smo ušli sa velikim rizikom, jer se sa položaja Zvijezde često oglašavala četnička vatra, kojoj su bili izložene i osmatračnice holandskih vojnika. Kada sam došao do holandskog stacionara, njihov ljekar me je prijatno primio, a ja sam mu pojasnio o čemu se radi i nagovijestio da se vjerovatno radi o klasičnoj upali. Zamolio sam ga da mi propiše injekcije penicilin, tako da sam nakon dobijenih penicilina odmah počeo osjećati poboljšanje. Prije nego što ću i otići u holandsku bazu, sreo sam se sa Hamedom i dogovorio da preko Holandana pokušam uspostaviti komunikaciju sa Sarajevom. Kako su Holandani imali satelitski telefon, Hamed mi je dao telefonsku karticu od 50 američkih dolara, koju je ranije nabavio. Zamolio sam doktora da mi pomogne da stignem do telefona, ali je morao otići do komandanta Karemansa da dobije saglasnost. Nakon što se doktor vratio, samo mi je rekao "sory", jer nije mogao ništa učiniti. Komandant Karemans mu je rekao da ne dolazi u obzir nikakva upotreba telefona, jer je navodno stigla izričita naredba od srebreničkih struktura u opštini i Štabu da ne smiju nikome dozvoliti upotrebu telefona, tako da sam ostao očajan. Nikako mi nije bila jasna tolika lojalnost komande holandskih vojnika prema srebreničkoj mafiji. Zamolio sam doktora da mi bar, ako može, omogućí da u pisanoj formi, preko njih, uputim dva pisma, jedno u Sarajevo a drugo na Pale, jer sam znao ako se šta ne pokuša učiniti da će uslijediti neminovna katastrofa. Jedno pismo sam namjeravao uputiti Izetbegoviću, a drugo Momčilu Krajišniku, s obzirom da je tada Karadžić bio tretiran kao ratni zločinac, a sa Krajišnikom sam se toliko poznao da sam osjećao kako će nešto u njemu proraditi i da će ispravno shvatiti situaciju, te da bi mogao nešto učiniti da se ne dogodi najgore. I od toga nije bilo ništa, tako da su i dva pisma ostala moj nedosanjani san. Ipak sam ostao malo duže u razgovoru sa ljekarom i komandantom sanitetske jedinice holandskog bataljona, da bih bar išta više saznao.

"Gospodine Mustafiću, šta vi mislite da li postoji ikakva šansa za opstanak

Muslimana na prostoru Srebrenice?”, pitao me je doktor.

Iako me je to pitanje iznenadilo, jer je bilo toliko direktno i sumnjivo, pokušao sam smireno odgovoriti:

”Gospodine doktore, sa ovakvom srebreničkom vlašću koja nije ništa drugo do organizirana banda, misim da su za opstanak na ovim prostorima šanse minimalne, ili, bolje rečeno, nikakve, zato sam vas i molio za uspostavu komunikacije i pisma, jer je došao posljednji trenutak da se spašava što se spasiti može.”

Vidio sam da ga jako zanima odgovor, ali sam isto vidio da ga moja konstatacija uopšte ne uzrujava. Očito da je već znao za rasplet situacije. Pored toga, vidio sam da su oni u srebreničkoj bandi našli pouzdanog partnera, jer su ih bespogovorno slušali, a već su zajedno sa pripadnicima naše vojske išli na linije. Očito, Holandani su pristali da na linije idu i naši vojnici samo iz razloga da sa sebe skinu odgovornost i da svijet uvjere da Srebrenica nije demilitarizovana zona. I zaista, tog momenta, Holandski bataljon, koji je trebao raspolagati sa oko 600 ljudi, imao je oko 250 vojnika, a 28. divizija 5.500 ”demilitarizovanih” ljudi.

Kada sam se, poslije primljenih injekcija, vratio kući i kada sam se poslije strahovitih bolova, oporavio, brat je bio jako potišten jer je vidio da sam od bolova zaista dosta patio. Sjeli smo, a on je poslije kraćeg razgovora, nastavio:

”Ibro, evo već nekoliko noći stalno sanjam da sam sebi vadim zube! Na pomolu je neka velika tragedija. Ja znam šta moj san znači, daj Bože da ću preživjeti!”

Pogodile su me njegove riječi, te sam ga pokušao tješiti, ali sam znao da i meni takav san predstavlja najveću moru koja mi se može dogoditi. Tako je i bilo.

Nakon ovog, ponovo sam otišao na kontrolu u Srebrenicu. Lijepo sam se obukao, crno odijelo i bijelu košulju sa zelenkastom kravatom. Nakon što su me previli, iako mi je još uvijek lijeva strana lica bila izrazito zatekla, stavio sam sunčalice, koje su mi zbog svjetlosti bile neophodne, produžio sam u centar grada. Dočekao me je Ahmo u svojoj ćevabdžinici, koju je uspio opremiti, tako da sam se ponovo našao u društvu starih ahbaba. Istina, kako je bilo veliko iznenađenje moj dolazak u Srebrenicu, bilo mi je stalo da izgledam lijepo, da mnogima pokažem da sam živ i neuništiv. Kada sam malo posjedio, neki ljudi su me gledali kao da ne vjeruju da hodam sopstvenim nogama i da sam uopšte prisutan u Srebrenici. Kada su se kola parkirala ispred ćevabdžinice i kada sam u njih pošao da sjedem i produžim kući, pri mom izlasku se okupila veća grupa ljudi.

Lijepo sam se sa njima pozdravio. Uzvratili su svi, ali me posebno ganula jedna situacija. Jedan stariji čovjek među njima, kada me je upitao kako sam i kada sam mu rekao da sam, hvala Bogu, dobro, rasplakao se. Samo je plakao i kimao glavom, tako da sam i ja počeo da plačem. Nastojao sam što prije da idem, jer bih ostao sa njima, a da sam to učinio, imao sam osjećaj da bi bili rijetki oni koji ne bi zaplakali. I sada mi je stalno onaj stari u očima. Plakao je nad mojom sudbinom kao da sam mu rođeni sin. Ne znam da li je uspio preživjeti, ali mi je ostao oličenje dobrote za koju se vrijedi boriti. Zbog one suze moram da pišem i ostavim iza sebe istinu. Svjestan sam da nije detaljna, ali nije ni djelimična. Ipak je dovoljna da se kroz opšte stvari i neke pojedinosti može shvatiti sveukupno stanje. Ona suza me je možda ostavila u životu, ali me i zadužila. Ona je možda bila naiskrenija molitva kod Dragog Boga da ostavi iza sebe nekog ko će reći istinu i ostaviti nauk šta znači naći se u raljama bezdušnika za koje su ljudi samo brojke.

NAPAD NA SRPSKO SELO VIŠNJICU

Jedno jutro odjeknula je vijest da su četnici do grada sišli preko Kozarice i da su na soliter, u neposrednoj blizini srebreničke bolnice, ispalili zolju i otvorili vatru. Srećom, osim ogromne panike koja je zavládala, nije bilo ljudskih žrtava. Nakon toga pročula se informacija da se jedna jedinica iz enklave sprema da napusti zonu zaštite i demilitarizacije. Nisam ni vjerovao, ali nisam ni znao koje su im namjere? Jednu večer sam sjeo pred televizor da pogledam dnevnik "Srne", jer drugi nisam mogao ni gledati. Na "Srni" je uslijedila vijest koja me je šokirala:

"Danas su jedinice srebreničkih ekstremista upale na srpske prostore i izvršile napad na srpsko selo Višnjicu, kojom prilikom je poginulo nekoliko srpskih civila. Selo je spaljeno, a nakon toga srebrenički muslimanski ekstremisti su ga opljačkali i vratili se u Zaštićenu zonu."

Ostao sam šokiran! Zaista je pored vijesti išao i snimak sa mjesta događaja, a i neka baba je komentarisala dešavanja. Znao sam da je iz Potočara u toj akciji sa pozicija komandnih mjesta učestvovao Ekrem Salihović i Ibrahim Mandžić Mrki. Odmah mi je bilo jasno da je srebrenička mafija odlučila da završi sa Srebrenicom i da se kompletno stanovništvo srebreničke enklave svjesno trpa pod četnički nož. Sutradan, iako sam se jedva kretao, uzeo sam štake i produžio na Donje Potočare. U samom putu sam sretao neke momke koji su se vraćali sa Višnjice. Nosili su uglavnom svi maskirne uniforme koje su pristigle u helikopterima. Inače, uniforme su se dijelile samo podobnima, nekima i po

dvije, a maskirne uniforme su bile jedan od znakova prepoznavanja podobnih u prelasku iz Srebrenice za Tuzlu. Kada sam došao na Potočare, zatekao sam jednu grupu momaka u maskirnim uniformama, a među njima je bio i Mrki. Počeo sam na sav glas histerisati:

"Jeste li vi uopšte normalni?! Pa, šta to činite, vi svjesno stvarate alibi četnicima da napadnu Srebrenicu?! Vi niste u Višnjici ubili dvije-tri babe, vi ste u Višnjici ubili muslimanski narod!"

Kad su se malo našli zatečeni mojom reakcijom, Mrki je pokušao da smiri situaciju:

"Nismo mi samoinicijativno otišli u akciju. Mi smo dobili naredbu iz Sarajeva."

Zaista mi je djelovao uvjerljivo, tako da sam ostao bez teksta. Sarajevo i državna politička i vojna vlast je definitivno aktivno počela raditi na nestanku Srebrenice i Srebreničana. Više nisam imao dileme. Mi smo žrtvovani. Sarajevo traži preko svojih izdajnika u samoj Srebrenici alibi za napad na nedužni narod Zaštićene zone. Oni direktno stavljaju do znanja da Srebrenica nije demilitarizovana.

Pored toga što su pobili tri-četiri babe i starca, nisu ni ovog puta pojedinci zaboravili na koju kravu i ovcu.

Zaista, nakon svega saznajem u Sarajevu da je naredbu za napade oko Srebrenice potpisao "đeneral" Enver Hadžihasanović.

UČESTALI NAPADI NA SREBRENICU

Nakon Višnjice, uslijedila su svakodnevna četnička ganatiranja, dok nisu konačno krenuli u zauzimanje pojedinih punktova UNPROFOR-a.

Jednu večer, iz pravca Kiselice, vjerovatno koristeći rudnički tunel prema Sasama, jedna četnička jedinica je upala na prostor srebreničkog naselja Vidikovac i izvela brzu diverzantsko-terorističku akciju. Tom prilikom je poginula jedna žena i jedno dijete. Eskalacija napada poslije ovog incidenta je bila toliko vidljiva da je nastavak direktnih napada prema Srebrenici bilo pitanje dana. Kao da su i četnici samo čekali naredbu iz nekih viših centara moći. Za naredbu iz Beograda nije trebalo ni sumnjati, ali sam uvijek smatrao da je i sam Beograd bio u tijesnoj korelaciji sa pojedinim vladama najuticajnijih zemalja svijeta i rukovodstvom UN-a. Sve to nije ni bitno, ali, definitivno, vlast u Sarajevu im je glavna karika.

Kad su u pravcu Srebrenice uslijedili prvi direktni napadi, oslabila je kontrola nad narodom od strane srebreničke mafije, tako da je jednu večer

narod krenuo da pljačka prepune magacine sa hranom, koje je, navodno, srebrenička mafija čuvala kao zalihe. Bilo je ljudi koji nisu imali vremena od uzetog brašna ni hljeba ukuhati. Kako se napad prema Srebrenici blizilo, narod je bio bezvoljan. Neki su govorili:

”Šta čekaju više, što ne upadaju, od dva dermana - ili život ili smrt, jer nam je i ovako sve dosadilo!?”

Srebrenička mafija je zaista toliko pripremila narod na bezvoljnost za životom, da to ne bi uspjele uraditi ni obavještajne službe najorganiziranijih zemalja svijeta. Iako su, navodno, pokušavali organizirati odbranu, komandu niko nije zarezivao ni kao mali nokat, pa su počeli stimulirati borce tako što su im dijelili prehrambene artikle i nešto novca. Navodno, kako je bilo nekih navodećih raketa za uništavanje tenkova, počeli su da daju nagrade po 10.000 DM za uništen tenk. Čuo sam da su nekim i fiktivno davali po 10.000 DM za navodno uništen tenk, iako nisu ni pokušali učestvovati u odbrani.

Uglavnom, dosta dobrovoljaca je pokušalo da uspostavi kakvu-takvu odbranu, ali je to bilo kratkog daha. Najuporniji, koji su pokušavali nešto učiniti, su oni borci koji su bili sa nama nerazdvojni i koji su takoreći protjerani iz vojske.

Na jednom od punktova, kojeg su pokušali uzeti četnici, jedan od naših giliptera, vjerovatno po zadatku, je ustrijelio jednog vojnika holandskog bataljina, tako da se raspadao i kompletan sistem odgovornosti Holandana. Pogibijom njihova vojnika i njima je svjesno upućena poruka da idu četnicima u Bratunac.

Među posljednjima koji su ostali braniti prilaze gradu Srebrenici bili su ljudi okupljeni oko Huse, Fakija, Šibinca, Ahme i drugih patriota koji nisu pristajali na izdaju.

10. JULI 1995.

Desetog jula 1995. godine sam uzeo štake i sa momcima, koji su uvijek bili oko mene, krenuo preko Osoja, Bakrenu Guvnu i Golom Brijegu. Poslije smo produžili preko Ravanice i kad smo došli do ispod Ravanice, imali smo kompletan pogled prema Pribičevcu, Ljubisavićima, Bibićima i samom gradu. Posmatrali smo prodor četničkih formacija. Kako smo imali i dvogled, pratili smo kompletno dejstvovanje i napredovanje. Sa jednog usjeka sa Pribičevca djelovali su tenkovi direktno po gradu Srebrenici, a iz pravca Ljubisavića su se vidjele četničke formacije koje su pred sobom osvajale teren. Tada nisam još ni znao, a već je u Srebrenici održan sastanak u opštini na kojem

je dogovoreno kako da banda napusti Srebrenicu. Plan za sebe i opljačkani novac od srebreničke sirotinje je već bio spreman. Plan za odbranu Srebrenice u novonastaloj situaciji nije uopšte ni postojao. Tada, na papiru komandant 28. divizije je bio Ramiz Bećirović, najpoznatiji po tome što je na početku agresije u Sućeskoj prvi na krov svoje kuće izvisio bijelu zastavu i što mu je supruga veliki dio novca donešen iz Sarajeva "bacila u kontejner" pri padu Srebrenice.

Nakon našeg posmatranja situacije, za dva sata počele su da gore kuće po Pusmolićima, a zatim je krenuo prodor četnika kosom iznad Orahovice, prema Sućeskoj. Drugim krilom četnici su silazili preko Bibića prema Bojnoj. Nakon izvjesnog vremena nadletjela su dva aviona NATO-a, ali su samo ispalili dvije-tri dimne bombe, bez bilo kakvog učinka. Ni tada nismo gubili nadu da svijet i UN neće sebi dozvoliti sramotu. Posmatrali smo i prolazak nekih ljudi iz Srebrenice koji su iz pravca Joševe išli prema Lipi, a zatim prema Gornjim Potočarima. Ibran Planić Tečo je sve posmatrao dvogledom, tako da je uočio kako se iz grada prema Lipi vraćaju i naš hodža Alija i Enver, distributer humanitarne pomoći. Kada ih je ugledao, rekao je:

"Eno vraćaju se i ona đubrad, majku im jebem, dođe mi da uzmem pušku i da pucam na njih!"

Možda bi to Ibran i uradio, ali ja sam rekao da to ne čini, iako se još uvijek djelimično kajem. Osim Pribićevca i Ljubisavića, sa drugih strana nije bilo pješadijskih četničkih napada, tako da se stekao dojam da su napad na Srebrenicu četnici izvršili sa malim snagama. Nakon što se približavala noć, krenuli smo nazad prema Potočarima, ali kad smo sišli u rijeku kod bazena u Podjarku, četnička artiljerija je djelovala po samom centru Gornjih Potočara. Nisam mogao nikako doći do kuće, tako da sam sa ostalima krenuo Sevdijevoj kući do Brdareve Njive. Kada sam ušao u Sevdijevu kuću svi koji su se okupili bili su kao pokisli, kao da su znali da se bliži kraj. Nakon što se dobro smrklo, krenuli smo iz Brdareve Njive prema svojim kućama. Kada sam došao kući pratio sam izvještaje i nove vijesti, a nakon toga iza deset sati se na mojim vratima pojavio Hamed Efendić. Ostali smo u razgovoru do četiri sata ujutro, tražeći bilo koji modus da nešto učinimo. Pošto je u Potočarima ta noć protekla relativno mirno, a kako nismo znali za detalje stanja u samom gradu, osnovni zadatak nam je bio da uspostavimo vezu sa gradom, ili, bolje rečeno, sa Husom, Ahmom, Fakijem i drugim momcima, kako bi se sa njima dogovorili da uspostave bilo kakvu kontrolu, a mi bi se pobrinuli da kontrolišemo situaciju u Potočarskom dijelu Zaštićene zone. Hamed je u četiri sata prebacio automatsku pušku preko ramena i sam krenuo kući u Donje Potočare.

11. JULI 1995.

Nekako sam samo malo dremnuo, tako da smo 11. juli dočekali kao izbezumljeni. Ustali smo zabrinuti, tako da smo nazor nešto popili.

Tog jutra nismo nimalo imali brašna, tako da nismo mogli skuhati hljeb. Mati je otišla kod tetiće, koji je bio imam, i uzela nešto brašna, makar za jedan hljeb. Dok sam u kući sjedio sa Sametom i Ibrahimom, ispod moga prozora se pojavio Enver, povjerilac bande za Gornje Potočare. Pozvao nas je na sastanak u Kamenjaču. Kaže da se trebaju pripremiti nosila i organizirati neka civilna zaštita. Kako je bio naš otvoreni neprijatelj, samo sam ga sa prezirom otjerao ispod prozora, rekavši mu da ja sa njima nemam ništa zajedničko i da me oni uopšte ne zanimaju. Udaljio se bez ijedne riječi. Bio je jako zabrinut, jer je očito znao da je donesena odluka da se kupe. Vjerovatno mu je dodatnu brigu davala činjenica da mu se kuća prolamala od deponovane humanitarne pomoći koja je bila spremna za nove šverc ture.

Kako nismo imali drugog rješenja, Sametu i Ibrahimu sam rekao da bi bilo najbolje da se sprema i odu do Šušnjara kod Sadika Ademovića i da vide kakva je gore situacija i organizacija. Same i Ibrahim su se spremili i otišli do Šušnjara. Kako je vrijeme neminovno prolazilo, a Ibrahima i Sameta ni na pomolu, sve me je više hvatala nervoza. Počeo sam da psujem, jer sam imao osjećaj da je Same možda kod Sadika koju i popio, tako da je i to bio jedan od razloga što ih nema. Kako je dan odmicao, granatiranje Potočarske doline je bilo sve izraženije, a većina ljudi se već hvatala puta prema

Milačevićima. Naišla je i jedna grupa Glogovaca, koja je bila u sastavu Glogovskog samostalnog brdskog bataljona, koji su sa mnom ostali u kraćem razgovoru. Pitali su me šta bi bilo najbolje raditi?

”Nama nema druge, jedino što nam je preostalo je da se branimo, koliko god možemo, kako smo zasrali, tako sada moramo i ispaštati!”, uporno sam objašnjavao, ali sam vidio da definitivno u Srebrenici nema duha za borbu, jer je banda već bila saglasna sa planom nestanka Srebrenice.

Ja tog momenta nisam ni znao da je sva opštinska, nazovi vlast i štab, bila na Čumavićima, spremna da se fata Tuzle, dok su većina naših momaka, okupljena oko Huse, Ahme, Fakija, Šubija, Ibri, ... najnaivniji i najhrabriji još uvijek branili prilaze Srebrenici. Kod mene je došao daidžić Mefail, koji je namjeravao da posljednji put ode do grada da vidi kakva je situacija, tako da sam ga zamolio da ponese pismo Ahmi, Husi i Fakiju. Napisao sam im da drže stanje pod kontrolom u samom gradu, a mi ćemo kontrolisati stanje u Potočarima, ali kada su Ahmo i Faki dobili pismo, četnici su faktički bili na Učinoj Bašci, predgrađu Srebrenice.

Kako i dalje Sameta i Ibrahima nije bilo ni na pomolu, bio sam sve nervozniji i nervozniji. Kod mene su stalno navraćali ljudi, pitajući šta da se čini, ali svaki bi na moj prijedlog samo rekao da od toga nema ništa. Kada mi se tetak Omer pojavio na vrata, došavši mahsuz da, sav u suzama, pita šta da se čini i kada sam mu rekao da ne smijemo slobodnu teritoriju napuštati ni za šta na svijetu, on mi je samo rekao:

”Bolan Ibro, pa sve sa Križevca ode. Ljudi razbijaju košnice i kupe med, što mogu ponijeti sa sobom nose. Ne možeš nikog zaustaviti, jer je sve krenulo!”

Vidio sam da je svaki pokušaj da se ljudi zaustave i stave u odbranu samo gubljenje živaca i vremena i da je zavladao opšti haos u kojem je samo srebrenička banda znala šta treba činiti, naravno za sebe. Kada se sjeti čovjek da su ljudi do posljednjeg dana želi pšenicu koja je bila prispjela za žetvu i da su pojedini požnjevene snopove mlatili samo da bi posljednji hljeb skuhal, definitivno je bilo jasno da je nastupio kraj.

POSLEDNJE RADIO-VIJEŠTI U RODNOJ KUĆI U POTOČARIMA

Kako se bližilo petnaest sati jedanaestog jula, čekao sam da poslušam i posljednje vijesti u svojoj kući. Nakon uvodne špice na Radiju BiH i nekih početnih vijesti, uslijedila je informacija koja mi je ubila dušu:

”Danas je u Zenici, na čelu sa predsjednikom Izetbegovićem, zasjedao Glavni odbor SDA proširen sa komandantom, članovima Generalštaba Armije Republike BiH i komandantima korpusa. Razgovaralo se o trenutačnom stanju u armiji i budućim aktivnostima.”

Nakon završenih vijesti, oplele su sevdalinke, kao da se u Sarajevu slavi dvadesetogodišnjica slobode u suverenoj, nedjeljivoj i cjelovitoj Republici BiH, koja je dostigla standard najrazvijenijih zapadnoevropskih zemalja. Okamenio sam se i definitivno bio svjestan da u genocidu u Srebrenici sudjeluje kompletan vrh SDA, politički vrh na čelu sa Izetbegovićem i cijeli vojni vrh Alijine vojske koja apsolutno nije imala nijedan atribut Armije RBiH. Dok oko moje kuće vlada opšta vriska naroda i djece, dok moju kuću obasipaju granate sa svih strana, u Sarajevu tutnji sevdalinka, a u Zenici Alija sa svojom zločinačkom falangom čeka ishod genocida u Srebrenici. Bilo mi je apsolutno jasno da je Alija namjerno izašao iz Sarajeva i sazvaio sjednicu Glavnog odbora SDA u Zenici, te pozvao na jedno mjesto kompletan vojni vrh samo iz jednog razloga; da ništa niko ne preduzima dok se genocid u Srebrenici ne završi.

Pozvati sav generalštab i sve komandante korpusa na stranački sastanak u Zenicu, u momentu dok se u Srebrenici događa najokrutniji genocid, bila je namjera da niko ne bude na svom mjestu sa kojeg bi nešto pokušao učiniti. Alija i SDA je državni izdajnik i koljač sopstvenog naroda u Srebrenici, isti kao i Karadžić, Milošević i Mladić, samo što se od ovih nismo boljem ni nadali. SANU-ov i Miloševićev igrač za BiH je definitivno sebe ogolio do kosti. Gdje će mu duša? Bože, molim te budi prema njemu pravedan, jer njegovo vječito stanište po tvojim zakonima mora da bude vječiti džehenem. I njemu i njegovoj izdajničkoj kliku sjeme se zatrlo! Nikad niko u povijesti nije imao na čelu više ubica sopstvenog naroda. Ovakvu savršenu izdaju i prevaru historija još nije zabilježila.

Neosporna je bila činjenica da je Fikret Abdić izdajnik, ali mi je tog momenta bilo jasno da je tog izdajnika napravio veleizdajnik. Svoju izdaju je uvijek prikrivao upirući prstom u druge.

Na moja vrata je došao daidžić Mefail, koji se vratio iz Srebrenice. Bio je sa jednim prijateljom, tako da sam se na brzinu spremio, uzeo dvije automatske puške i zamolio njih dvojicu da krenu sa mnom na Potočare. Kada sam se na pola kilometra približio centru Donjih Potočara, sreo sam se sa Hamedom Efendićem i njegovim sinom Fejzom. Sa sobom su nosili puške i namjera im je bila da dođu u Gornje Potočare do Hamedovog brata Sabita i njegovih sinova i da vide šta dalje činiti.

PO INFORMACIJE U HOLANDSKI BATALJON U POTOČARIMA

Hameda sam molio da se vrati nazad i da odemo do baze Holandskog bataljona kako bi se sastali sa njihovom komandom i da pokušamo razgovarati i dobiti neke nove informacije. Hamedov Fejzo je solidno pričao engleski, tako da nam je mogao poslužiti i kao prevodilac. Istina, Hamed je nevoljko prihvatio moj prijedlog, tako da se nazad vratio skeptičan. Došli smo do Hamedove kuće, ostavili naoružanje i produžili dalje. 'Tu sam se rastao i sa mojim daidžićem, koji je gledao kako da za sebe nađe spasa i da konačno krene prema Šušnjarima, kuda se kretalo mnogo sposobnog muškog stanovništva.

Kada sam sa Hamedom došao do centra industrijske zone u Potočarima, pored same potočarske klaonice je bila formirana propusna rampa koju su uspostavili holandski vojnici. Do samog punkta je bila velika masa ljudi koji su tražili spasa. Tada je već Hamedova supruga i kćerka bila u krugu holandske baze u fabrici akumulatora. Na punktu je bio prisutan i oficir za vezu

holandskog bataljona, tako da smo sa njim odmah uspostavili komunikaciju, s obzirom da smo se već poznavali. Ulaz u fabriku akumulatora je već bio zakrčen. Nisu nikom dozvoljavali da uđe. Holandski vojnici su narod nastojali zaustaviti na platoima i krugovima drugih industrijskih postrojenja. Kada smo uspostavili komunikaciju sa oficirom za vezu, bio je izričit da ne možemo ući u njihovu bazu, jer navodno nema potrebe. Kako sam tražio bilo koju smirujuću informaciju, upitao sam holandskog oficira:

"Gospodine, šta vi i vaša komanda može ponuditi ovom narodu?"

"Ovdje ste apsolutno bezbjedni i zaštićeni!" odgovorio mi je oficir, a ja sam pokušavao da se uvjerim u istinitost njegovih riječi.

Sa Hamedom sam se vratio nazad i došli smo do njegove kuće. Narod je na prostor Donjih Potočara pristizao sa svih strana. Svi su nastojali da nas bilo šta upitaju, jer su i sami očekivali neko ohrabrenje. U kuću smo došli totalno izbezumljeni, ni sami ne znajući šta da činimo?

Nakon izvjesnog vremena, ponovo smo krenuli među narod. Ispred Hamedove kuće je već bio sa naoružanjem Mrki Mandža sa Belim iz Dugog Polja, nestrpljivo šetajući i dobro motreći na svaki naš potez. Očito je bilo da je imao zaduženje da osmotri svaki naš korak. Kada smo vidjeli da smo pod nadzorom "naših" i da će ponovo iskoristiti svaku priliku da završe sa nama, zaista mi je počela da slabi pamet i ni sam više nisam znao koja je za nas odluka najpovoljnija. Otišli smo među narod, pokušavajući doznati dodatne informacije, ali sve je bilo uzalud. Neki su se ljudi čudili da sam još ovdje, ali nije bilo izbora. Kada nas je okružila jedna veća skupina ljudi, rekao sam im "da se nikad od njih ni do sada nisam odvajao, tako da i dalje ostajem sa njima".

Kada smo ponovo krenuli prema Hamedovoj kući, sreli smo se sa Mrkim Mandžom, koji je bio krenuo za nama da nas ne izgubi iz vida.

"Šta čekate vi, što više ne krećete?!", uslijedilo je njegovo pitanje koji je očito bio nestrpljiv.

"Polahko, ima još vremena, krenućemo," uslijedio je moj odgovor, sam misleći "tu priliku više nećeš dočekati".

Hajde što je ponovo ne dočeka on, ali što nijednu priliku ne iskoristismo mi.

POSLEDNJI RASTANAK SA BRATOM!

Ja i Hamed smo ponovo produžili do njegove kuće, definitivno razvučene pameti. Hamedova kuća je svakog momenta bila sve punija i punija. Spustili smo se do njegovog hodnika i svi izgledali bilijedi kao krpa. Hamedov zet Aljo je sjedio uslonjen uz zid ne govoreći ni riječi, pored njega Hamed, a ja sam sjedio na stepenicama koje su vodile na sprat, jer sam još uvijek jedva se kretao od zadobijenih rana. Najednom se na vrata pojavio brat Samid sa našim prijateljem Hamzom. Same je već djelovao kao da je malo "zakačio" rakije, tako da je izgledao smiren, a Hamza je bio definitivno uspaničen da je djelovao kao da je pred nervnim slomom.

"Pa, gdje si ti Same do sada?!", uzviknuo sam.

Hamza nije ni čekao na Sametov odgovor, tako da je histerično povikao:

"Šta čekate, u grad su ušli četnici, polazite iz ovih stopa, na Lipi vas čeka Ahmo sa 170 svojim momaka?!"

Sav izbezumljen sam samo poskočio sa stepenica pogledavši Hameda, dok je on, uzdignutih ruku, čvrsto izgovorio:

"Ja sam donio odluku, ostajem ovdje!"

Našao sam se u jednoj situaciji da sam doslovno ostao bez teksta. Odmah je i moj brat reagovao:

"Ibro, ti nikud ne mrdaš, ti isto ostaješ ovdje!?"

"Same, onda idite zovite i druge naše momke da ostanemo skupa, pa ćemo vidjeti šta dalje?", pokušah ih ubjeđivati.

"Ne Ibro, ja i Hamza sad idemo, nas čekaju naši momci, ja ću sa njima. Mi smo ratnici, skupa smo počeli ratovati, ja sada idem sa njima, ako treba skupa i ginuti. Čuvaj mi Nerfidu (suprugu) i moga Nurdina (sina)? Tebi je ovdje bezbjednije, ti ćeš preživjeti. Daj mi nešto para, ako imaš?", rekao je Same.

Ostao sam bez teksta i uhvatio se za džep. Sa sobom sam još imao 1.100 DM, tako da sam mu odbrojavao pitajući koliko mu treba. Uzeo je samo 200 DM, rekavši da mu je dosta.

"Dabogda svih 200 u Kladnju popili!", rekao sam bratu, a zatim nastavio:

"Same, molim te samo pređite liniju i nijednog metra za bandom? Nadite se pod hitno sa Ahmom i, moj vam je savjet, da se, ako banda krene prema Tuzli, hvatate Žepe?"

Ustao sam i posljednji put u životu zagrlio brata. Nisam plakao, plačem sada, jer tada nisam smio zbog njega, iako sam u sebi crkavao, ali sam se morao suzdržati. Krenuli su iz kuće, a ja sam ostao više misleći na brata, nega na sebe.

RASTANAK SA MAJKOM I KUĆOM

Definitivno, ja, Hamed i Fejzo smo ostali sami. Nakon izvjesnog vremena u Hamedovu kuću se pojavio njegov brat Sabit koji je sinove poslao preko šume, a on došao na Donje Potočare. Oko kuće je bio opšti haos, narod je prema industrijskoj zoni u Potočarima dolazio sa svih strana. Kada sam izašao napolje da ponovo osmotrim situaciju, narod, koji se kretao iz pravca Srebrenice, je bio u pratnji transportera UNPROFOR-a, ako je to ustvari i bila ikakva pratnja.

Kako se dan bližio kraju iz Srebrenice se u Hamedovu kuću pojavila tetka njegove supruge. Bila je sva izbezumljena. Odhukivala je, ne mogavši da dođe sebi, a kada se malo pribrala, povikala je na sav glas:

"Bolan Hamede, pa šta ti i Fejzo ovdje čekate, bježite kud znate!? Pa, bolan Hamede, na moje oči kod pijace u Srebrenici ubiše mi Sabriju, koji je bio šlagiran! Gotovo da je bio skroz nepokretan, tako da nas sustigoše, a kada im smeta šlagirano sa sedamdeset i kusur godina, šta će tek raditi tebi i Fejzi!"

Pričala je i otpuhivala izbezumljena starica, tako da nas je njena priča potpuno skamenila. Odmah sam ustao na noge i Hamedu kazao:

"Hamede, polazimo i mi!"

Ni Hamed nije oklijevao, tako da smo ja, Hamed, Fejzo, amidža Bego, koji je u međuvremenu došao u Hamedovu kuću, Hamedov brat Sabit i jedan momak iz Hranče, koji se nijednog momenta nije odvajao od mene, iako sam ga samo znao iz viđenja, krenuli uz rijeku prema Šušnjarima. Imali smo i nekog konja kojeg je uzjahao Sabit ali je i konj jedva išao. Kako smo pokušavali što više žuriti da bi sustigli brata i ostale naše momke, te da bi se uspjeli naći sa Ahmom, sve su me više noge izdavale, tako da sam poslije pređenih dva-tri kilometra počeo da ječim od bolova. U neposrednoj blizini moje kuće sreo sam se sa majkom, ne imajući kada da je zagrlim, tako da mi je samo na brzinu zaželjela sreću. Rastajem se sa majkom, a mislim na brata. Kada sam naišao pored kuće, sva su svjetla bila popaljena, jer je voda bila puštena na kolo moje elektrane. U kući mi je ostalo sve, svaki dokument, svaka fotografija, svaka vrijednost, ali mi tog momenta nije ništa na um padalo. Ipak, nakon stotinjak metara, okrenuo sam se da posljednji put pogledam kuću, jer sam se rastajao od svojih uspomena, znajući da ću, ako i preživim, cijeli život ostati sirota i prosjak. U kakvom smo stanju bili svi, najbolji je pokazatelj da nemam nijedne fotografije iz predratnih dana. Kada čovjeku ne naumpadaju glavne uspomene, to je stanje gore od smrti. Zaista, iako sam živ, ja sam tog momenta umro.

Drugi moj život, poslije Srebrenice, jedino je imao smisla ako ičim uspijem nahraniti dušu. Našao sam utočište u borbi za istinu, pravdu i pravo. Ali, i živjeti se mora. A za život je potrebna i materijalna nafaka. Šta i kako dalje, na Palama, u Srebrenici, Banjaluci, kolju ispod vrata, a u Sarajevu vlast kolje iza vrata. Miliji im u Sarajevu Desnica Radivojević, Srbin iz srebreničkog sela Crvica, nego Ibran Mustafić. Miliji im komšija Srbin koji je pobjegao na Pale, dohvatio se haubice i sipao smrt po Sarajevu, nego Ibran Mustafić, žrtva genocida, koja je za domovinu dala sve. Alija Izetbegović, glavni strateg ugnjetavanja sopstvenog naroda, sa svojim pijunima za branitelje je izmislio "devizne vojne knjižice" kojim bi Srbi koji su ubijali svoj grad otkupili stanove nad kojima su imali stanarsko pravo. Ovo je jedina "država" u svijetu u kojoj je stanarsko pravo pretočeno u vlasništvo, a vlastita uništena imovina postala «kolateralna šteta». Zato se nalazimo na raskršću - ili revolucija ili tihi nestanak.

Da li je to izbor ili sudbina, ali cijeli život provoditi između čekića i nakovnja mogu samo dijamanti. I oni će ostati okrnjeni, ili samljeveni, ali će bar od njegove tvrdoće ostati brazde i na čekiću i nakovnju.

Kako smo se približavali ispod Milačevića, već je nastupala mrkla noć. Kolone su išle na sve strane, jedni prema Šušnjarima, a drugi prema Potočarima. Granate su odjekivale na sve strane. Kad sam došao do Broševića, zahučala je takva paljba iz VBR-a da se jeka plotuna, usmjerena prema Buljičkom Brdu, slivala u jedan horski ujednačen zvuk, a geleri su pištali na sve strane.

NEUSPIO POLAZAK ZA TUZLU - PREKO ŠUME

Prevalio sam se u jarak da nađem bilo koju zaštitu, ali su i noge toliko otkazale da sam ih jedva osjećao. Nakon neprekidne salve, našao sam se sa Hamedom i rekao mu da odustajem i da se vraćam, jer dalje nisam imao snage. Ako već treba mrijeti, dostojanstvenije je od četnika, nego od "naših". Fejzo nam je bio dobro izmakao, ko dijete, tako da je Hamed nastavio potragu za Fejzom. Ja sam sav skrušen nastavio nazad. Kako sam se jedva kretao, svi su me ostavili, tako da sam kroz mrklu noć nastavio sam. Možda je i bolje, valjda me niko neće prepoznati. Tek što sam pošao nazad, susretoh se sa Nerom, sinom Hajre Husejnovića Amidže.

"Ibrane, jesi li to ti?!", upita me Nero.

"Jesam, moj Nero!", odgovorih.

"Pa, šta ovo treba da znači? Ja sad, evo, direktno idem sa položaja iz Bujaka. Ima ljudi koji su iza mene ostali u tranšejama, a da ne znaju šta se

dogada. Mi ništa ne znamo, niti nam je ko šta javio, a od Bratunca nema nikakvih pješadijskih napada", nastavio je Nero. "Moj Nero, da ste trebali za šta da znate, znali bi, očito ste i vi izdati!", rekoh mu i pozdravih se, zaželimši mu sretan put.

Zaista, bilo je boraca koji su na položajima u Bujacima i Dogazima dočekali sutrašnji dan, ne znajući da su od svih ostavljeni.

Mlad i sposoban momak nastavi žurnim korakom sa svojom PAP-ovkom u pravcu Šušnjara. Mlad i sposoban Nero nije uspio doći do slobodne teritorije. Nije ni za njega bilo mjesta. Do slobodne teritorije morala je stići banda i njihovi đuturumi, a za ostale konkurencija je bila prejaka.

Kako sam definitivno ostao sam, jedva vukući noge za sobom, nastavio sam prema Potočarima. Ponovo sam naišao pored svoje kuće obasjane svjetlom. Opet sam se okrenuo i sagledao dosadašnji život. Nastavio sam dalje, a kod Musluka me je sustigla grupa ljudi koji su išli za transportetom. Definitivno, Holandani su napustili i punktove iznad Buljima i Jagliča, a na i u transporteru su bili neki od iznemoglih i ranjenih. Nastavio sam sam kroz mrklu noć, ostavljen i prepušten Bogu i sudbini. Kad sam došao da lokaliteta koji se zove Debela Bukva, tačno na pola puta između Gornjih i Donjih Potočara, nešto u mrkloj moći zašušta pored mene. Naglo se u strahu trgoh, kad pogledah pored sebe psa. Bio je to moj pas Floki, kojeg sam zaboravio napuštajući kuću. Očito on nije zaboravio mene.

"Floki!", zastadoh i povikah kroz suze.

Stade i on kao ukopan i približi mi se sa čežnjom. Osjetih njegovu toplinu i beskrajnu ljubav. Nisam sam, imam svog Flokija, koje je puno nježnije stvorenje od većine ljudi.

Flokija nam je u ratu doveo amidža od moje snahe iz Žanjeva. Sa njim je, nakon četničkog napada na Žanjevo, izbjegao i došao do Srebrenice. Kako ni sam sa porodicom nije imao dovoljno hljeba, doveo nam je Flokija i zamolio nas da ga prihvatimo. Pomalo nevoljko, jer i sami nismo imali dovoljno, uzeli smo Flokija i dogovorili se sa amidžom Ibrahimom da zajednički Floki bude dio nas. Zajedno smo ga i branili i svojatali ali smo ga i puno zavoljeli. Iako je ponekad amidža Ibrahim bio ljut na Flokija zbog njegove neagresivnosti, postao nam je miljenik. Gledam mog Flokija, neće da me ostavi. On me ne izdaje zbog kore hljeba koju sam mu dao, a drugi me ubijaju kojima sam nastojao dati sve. Produžili dalje prema Donjim Potočarima sa mojim Flokijem, najzahvalnijim stvorenjem koje sam do sada upoznao. Ipak, Floki je bio bosanska domaća duša, patriota, a ja sam od početka pored sebe držao krvožedne pse rata u ljudskom obliku koji su toliko krvožedni da znaju ukazaziti i svoga domaćina.

RADIO-VIJESTI U PRAZNOJ HAMEDOVOJ KUĆI U DONJIM POTOČARIMA

Kada sam sišao u Donje Potočare, krenuo sam do kuće mojih amidža. U kući sam, pored ostalih, zatekao i majku. Bila je sva iznenađena.

"Mama, ja se vratio!", procvilio sam kao malo dijete.

Zagrlila me je i pokušavala smiriti. Legao sam joj u krilo. Znala je šta mi fali i odmah me je počela milovati po glavi. Kuća je bila prepuna ljudi. Nakon što sam se malo smirio, otišao sam do centra Potočara da vidim kakva je situacija. Narod se i dalje slivao prema industrijskoj zoni. Već se približavala ponoć. Otišao sam do Hamedove kuće koja je bila prazna i otvorena, da čujem ponoćne vijesti, nadajući se da nismo od svakog zaboravljeni. Nakon informacija i "šupljiranja" nekih zvaničnika iz Sarajeva, koje su bile obična "prodaja magle", uslijedila je vijest da je Francuski predsjednik Žak Širak zatražio hitnu intervenciju UN-a sa zračnim udarima, jer, navodno, svijet ne smije dozvoliti pad Srebrenice. Iako su četnici bili u samom gradu, nada posljednja umire, tako da sam počeo sebe ubjeđivati da se Francuski predsjednik ne šali i da nije sve izgubljeno. Ponovo sam produžio do amidžine kuće, nastojeći da se primirim i da što više vremena provedem sa majkom. Jednostavno, postao sam željan njezine pažnje, duboko u podvijesti pritisnut mislima da je malo vremena ostalo za posljednji izliv ljubavi i pažnje. Oko tri sata iza pola noći otišao sam među narod, pokušavajući da se sa mnogima vidim i da pokušam doći do nekih informacija. Našao sam se Jusufom Imširovićem, sa kojim sam bio dosta nerazdvojan i koji je bio najuži član našeg političkog tima. Bio je sav u očaju, a iz negovih riječi se sticao dojam da su mu sve nade potonule i da se pomirio sa smrću. Prije i nego se smrklo, među narodom sam naletio na Nesiba Mandžića, koji je jedan veći period bio uz nas, a poslije toga se priklonio srebreničkoj bandi da bi zadovoljio lične prohtjeve. Već sam bio prema njemu jako distanciran, jer sam više cijenio i one koji su od prvog dana svrstali se prema onom što im je srce govorilo ko su, nego one takozvane "neutralce" koji su postali samo predmetom trgovine i potkusurivanja za sitni šćicar.

"Evo, do čega nas tvoji dovedoše!", nisam mogao a da ga ne pecnem.

Zacrvenio se, te se, kobajagi, na glas zapitao:

"Daj, ba, koji moji!?"

Istu večer kad sam u jutarnjim satima došao među narod, procurila je informacija da je neka delegacija ispred naroda otišla na pregovore u Bratunac. Kako ni sam nisam znao ko ima legalitet i legitimitet da u ime naroda ide u Bratunac, počeo sam se raspitivati ko je to u ime naroda otišao?

Brzo sam saznao da je sa holandskom komandom u Bratuncu na razgovorima Nesib Mandžić, Ibro Nuhanić i Čamila Omanović. Iako nisam znao ko bi mogao napraviti takvu selekciju i po kojem osnovu imaju pravo ljudi, koji sa narodom nemaju ništa, razgovarati sa četnicima u ime tog naroda. Kada sam saznao da je jedan od članova delegacije i Ibro Nuhanić, čiji je sin Hasan kao prevodilac radio za holandski bataljon, odmah mi je bilo jasno da su Holandani tražili bilo koga, a da je izbor delegacije napravljen u jednom uskom krugu ljudi, uz konsultacije sa osobljem iz Srebrenice koje je radilo za njih. Kada sam saznao neke prve informacije u vezi pregovora, znao sam da je osnovni motiv spomenute trojke da nađu spas za sebe.

Od spomenute trojke, koja je bila u Bratuncu na razgovoru, Ibro Nuhanić nije preživio. Njegov sin Hasan je imao zagarantovan život, jer je bio prevodilac Holandskog bataljona, ali Ibro nije uspio naći modus za spas svog drugog sina. Zbog mlađeg sina je i on platio glavom. Ni njihova majka, Ibrina supruga, nije preživjela. Ako ništa drugo, Ibro i njegova supruga su se ponijeli bar kao dobri roditelji. Čamka je završila u Tuzli, aktivirala se i postala visoki oficir Armije, s obzirom da je, pored toga što je bila u Bratuncu sa Mladićem, ujedno u ratu postala punica jednom od Naserovih "kerova". Nesib Mandžić, koji je sa Holandskim bataljonom otišao do Zagreba i sa Mladićem potpisao Dokument u kojem se kaže "da je narod iz Potočara evakuisan u skladu sa svim konvencijama međunarodnog prava", vratio se iz Zagreba u Sarajevo, dobio posao i stan, a nakon prvih opštinskih izbora u dejtonskoj BiH, po kojoj je "Srebrenica vavjekovni grad srpskog naroda i Republike Srpske", postao, u ime Alijine partije, prvi poslijeratni predsjednik SO Srebrenica. Izdajnik je zdušno nagrađivao novopečene izdajnike, koji trebaju nastaviti "njegov lik i djelo". Pa, ljudi, zar u ovoj nakazi od države sve nije jasno?! Dokle će ovaj narod biti slijep ili se praviti da je slijep?

12. JULA SA NARODOM U POTOČARIMA

Kad je dobro odjutirilo hodao sam po klasičnom koncentracionom logoru, kao izgubljen slučaj. Kako sam već bio na spisku ranjenika predviđenih za evakuaciju, naišao sam na grupu holandskih vojnika sa kojima je bio Emir Suljagić, također prevodilac, i pokušavao ih umoliti da me bar puste u holandsku bazu Fabrike akumulatora. Međutim, sve je ostalo na mojim molbama. Kako je među vojnicima bio i ljekar holandskog bataljona sa kojim sam se već susretao, pokušao sam ga ubijediti ali je on samo hladno prokomentarisao da nisam težak i hitan slučaj. Nađe su svakog momenta

počele da kopne. Jedino što mi je preostalo bio je prezir prema Holandskom bataljonu.

Nakon više godina, sjedim sa jednim našim monakom u Tilburgu, koji je preživio Srebrenicu i skrasio se u Holandiji. Nakon razgovora na mnoge teme, rat je uvijek nezaobilazan. Pričajući o svom putu iz Srebrenice, Bego reče:

"Kada sam krenuo sa Pala i došao blizu linija razgraničenja, pored holandskog transportera sam stao sa njihova dva-tri vojnika. Kada je jedan od njih vidio u kakvoj situaciji se nalazim, jako mu je teško palo. Kada smo se rastajali, zagrlio me i plakao, a zatim je otišao na transporter, skinuo mitraljez i rekao da je ostalo sam još to što mi može ponuditi."

Ovo je samo jedan od bezbroj dokaza da se ljudi dijele na one koji imaju i nemaju dušu.

Nakon što je potpuno svanulo sreo sam se sa Hamedom i Fejzom, za koje do tada nisam ništa znao. Oni su prenoćili u Sabitovoj kući u Gornjim Potočarima. Bili smo izgubljeni slučajevi, tako da ni sami nismo znali šta da činimo. Uskoro je procurila informacija da su se "narodni izaslanici", komanda holandskog bataljona i četnička komanda, na čelu sa Ratkom Mladićem, dogovorili da će četnici upasti među narod, kako bi, navodno, iskontrolisali da li među okupljenima ima ratnih zločinaca. Više nade nije bilo. Ostao sam skamenjen bez bilo kakve mogućnosti razgovjetnog odlučivanja. Nakon izvjesnog vremena došao je kod mene Hamed i ponudio mi prijedlog da se pokušamo izvući iz obruča, jer su četničke snage već oko okupljene mase počele da stežu obruč.

"Našao sam jednog momka od Cerske, dobro poznaje teren, hajmo se pokušati iz ovog izvući?", sugerisao mi je Hamed.

"Hamede, ako negdje i pođem, već smo opkoljeni, kasno je Hamede za bilo šta! Ja se jedva krećem i ne mogu nidokle stići. Uhvatiće me odavde dvjestotinjek metara pa će me patiti. Ja nade ne vidim, a ako će me ubiti, bolje da to urade među ovim narodom, nego da to doživim bez ichteg znanja!"

Žao mi je što nisam Hameda poslušao, ne zbog mene, nego zbog njega i njegovog sina, jer se zbog mog stava i Hamed počeo kolebati. Nisam nijednog momenta uticao da Hamed donese sam svoju odluku ali mi je krivo što ga za pokušaj izlaska iz obruča nisam nagovorio, jer ishod nikako ne bi mogao biti gori. Ja i Hamed smo se sreli sa Ismetom Hasićem iz Dimnića, jednim finim čovjekom koji je od prvih dana bio naš politički saradnik i koji je bio član Glavnog odbora Stranke. Bio je jako zabrinut, ni sam ne vjerujući da i mi ne tražimo neko rješenje. Ismet nam je rekao za svoje namjere:

"Ja se odavde moram izvlačiti! Ako upadnu četnici, mene živa nema. Ja sam čitav život imao problema sa Ilijom sa Špata, koji će sigurno biti ovdje.

Ako me niko drugi ne bi ubio, ubio bi me on!”

Pored toga, Ismet je znao da je Ilijin sin Sreten jedna od glavnih ”karika” u samom Bratuncu.

Zaista, poslije toga smo se razili i ja se više sa Ismetom nisam vidio. Ismet se probio iz obruča. Uhvatio se brda prema Drini i dopro do svog rodnog sela. Totalno kontra od mase koja je preko Buljima krenula za Tuzlu. Nakon toga Ismet je preko Osara stigao do Žepe, a poslije dugog tumananja po bosanskim bespućima, uspio se dokopati slobodne teritorije. Za mene je Ismet ostao oličenje junaštva i dokaz da hrabre sreća prati. Iako je bio u poznim godinama, svojim potezom, intelektom i hrabrošću je zasjenio mnoge. Nije htio dočekati ni Iliju sa Špata, ali nije spas tražio ni slijedeći srebreničku bandu. Imao je svoj put, a kada čovjek umre na svom putu, umire bez griznje savjesti.

UPAD ČETNIKA I LEGITIMISANJE

Nakon što se putem megafona pročula vijest da će četnici upasti među narod, definitivno su potonule sve nade. Narod je poslije te informacije, po instinktu koji liči na ovce, nastojao da uđe u hale. I sami smo tako postupili, jer smo se osjećali nekako bezbjednije kao dijelom stada, nastojeći da se među narodom krijemo jedni iza drugih.

Kad se četnička patrola pojavila na ulazu u halu ”Remonta”, u kojoj smo i ja i Hamed našli utočište, istog momenta su, probijajući se kroz narod, uputili se ka nama. Odmah su od nas zatražili dokumente. Hamed je izvadio svoju ličnu kartu, a ja nisam ništa imao od dokumenata. Dobro su nas posmotrili i nastavili dalje. Nisam mogao da vjerujem da direktno idu prema nama, kao da su navođene rakete. Znao sam tog momenta da njihov dolazak direktno ka nama nije plod slučajnosti. Od nekih su dobili informaciju da se tu nalazimo. Čim su se udaljili, Hamed mi reče da uz sebe ima pištolj i upitao me

šta sa njim da radi.

”Hamede, više ti očitno ne treba za bilo šta, idi i negdje sakrij pištolj?”, rekao sam mu, a on me poslušao.

Ali, dok se Hamed vraćao, kroz moju glavu su navalile nove ideje:

”Hamede, gdje si ostavio pištolj, reci mi gdje je, odlučio sam da se ubijem?!”

Hamed me je gledao izbezumljeno, pokušavajući da djeluje trezvenije:

”Ibrane, ti si vjernik, ti vjeruješ u Boga, a sam znaš da je dići na sebe ruku najveći grijeh i da se nikad nećeš kutarisati džehenema!”

Hamed me je vratio vjeri, tako da su u mojoj glavi nestajale pomisli za

samoubistvom. Nakon izvjesnog vremena, kada smo vidjeli da se ništa posebno ne dešava, izašli smo iz hale. Sav blijed, sjeo sam pored jedne grupe ljudi. Jedan me je stariji dobronamjerni prijatelj pomilovao po glavi, pokušavajući da me utješi:

”Šta je Ibrane, što si tako očajan? Nemoj tako, ima Bog, nemoj se sikirati? Znaš i sam šta si sve preživio? Sve je u Božijim rukama. Za tebe nije nada izgubljena. Uvijek si bio u Božijoj milosti, preživio si ti sve, preživjećeš ti, Ibrane, i ovo.”

Nikad nisam u životu primio djelotvorniju ”injekciju”. Nakon ove ”injekcije”, vratio sam se u život. Kada sam krenuo da malo obiđem narod, naidoh na dva četnika koji me zaustaviše. Počeše sa mnom razgovarati. Prihvatih razgovor. Gledali su me sa podozrenjem, vidjevši na meni rane, tako da me istog momenta upitaše otkuda mi rane?

Odmah rekoh:

”Od srebreničke zločinačke bande!”

Istina, pokušavao sam na sve načine da ih svojim riječima jače zaintrigiram, jer se nada u život počela vraćati, tako da sam tražio svaku mogućnost. Nakon toga razgovora krenuo sam između izbezumljene mase. Dok se hiljade ljudi ponašalo kao još uvijek živi mrtvaci, naidoh na jednu grupu četnika koji su ćaskali sa nekoliko srebreničkih ratnih konkubina koje su se pred četnicima ponašale kao da su u nekom diskoklubu. Odmah mi je bilo jasno kako su me u hali pronašli kao sa detektorom. Već su znali gdje sam, jer od kako je svijeta i vijeka nikada nije manjkalo kurvi i doušnika. Od tolikog zla koje su nad nama počinili, od toliko silovanih, teško je bilo saznanje da ima kurvi koje bi pristale na dobrovoljno silovanje ili bi one bile u stanju nekog silovati. Zaista, kurve su kao uši, jedna od osnovnih pratilja rata. Nakon rata, glavno su im utočište neke asocijacije, gender-centri, feminističke organizacije, a bogami, sve su ih punije političke partije.

Kurve su najbolje sredstvo za izgradnju mira.

Produžio sam dalje da se vidim sa onima koje volim, da iskoristim svaki minut njihova prisustva, jer je vječni rastanak na pomolu. Naidoh na grupu ljudi okupljenih oko Hilme Subašića. Hilmo im je samouvjereno držao govor, tako da im se pridružih ne bi li možda nešto dobro čuo.

”Nema potrebe za bilo kakvu sikiraciju, sve je dogovoreno, mi ćemo biti bezbjedno transportovani! Srebrenica je zamijenjena za Vogošću i Ilijaš!”, držao je govor Hilmo, ponašajući se hladnokrvno kao da je krenuo na godišnji odmor.

Malo sam se počeo i diviti njegovoj mirnoći i samouvjerenosti. Ponovo sam se u masi našao sa Hamedom i majkom, tako da smo pokušavali saznati

bilo šta ohrabrujuće. Naidoh na grupu komšija koji su sjedili u krugu i ćaskali. Osman Salihović sa Selišta me počeo tješiti, ali, vidim, da i njemu suze naviru na oči koje je vješto krio.

"Ibro, šta je, sjedi malo sa nama?", tješio me Osman, a zatim se dohvatio svog ruksaka i izvadio litar rakije.

Imao je uvijek ponajbolju "mahsuziju" za one koje je cijenio.

"Hajde, uzmi da popijemo?", ponudio me Osman.

"Hvala ti Osmanc, popio sam tvoje šljivovice više puta, ali ovaj put neću! Znam da ću umrijeti, ali ako se već mrijeti mora, hoću da umrem trijezan!", rekao sam Osmanu, jedva od suza izgovarajući riječi koje su sve okupljene dirnule.

Iako se u mladosti u svakom momentu mogao dvojici fizički suprostaviti, Osman je uvijek bio čovjek kojem je suza lahko poticala niz lice, tako da je nije ni ovog puta mogao skriti. Moj amidža Hazim, koji se također našao u potočarskom paklu, od mene i Hameda se nastojao odvojiti sa Hamedovim Fejzom, pokušavajući stupiti u bilo koju vezu preko koje može naći izlaz. Hamed zaista tog momenta nije ni pomišljao na sebe. Hamed je doslovno bio okupiran Fejzom i njegovom sudbinom.

"Ja sam našao Ćamila iz Blječeve. Ćamil je jako dobar sa jednim Srbinom kojeg je ovdje pronašao, tako da nastojim preko Ćamila da tražim neki izlaz za sebe i Fejzu. Ibro, dobro bi bilo da ti meni daš svoju jaknu, a da ja tebi dam svoj sako, da malo izmijenjamo garderobu, jer za tebe znaju?", ulijevao je nadu amidža Hazim, tako da smo zamijenili i taj dio garderobe.

Hazim je prešao živ u autobusu, Fejzo nije. Fejzo se razišao sa Hazimom. Otišao je potražiti jednu djevojčicu sa kojom se počeo malo zabavljati. Više se nisu vidjeli. Povukla ga želja da se vidi sa svojom, vjerovatno prvom ljubavi. Sigurno je bio zaljubljen. Ne znam da li se sa tek upoznatom dragom našao, ali bi mi bilo puno lakše da znam da jeste. Možda je uspio poljubiti. To bi za njega možda bio prvi poljubac u tek nastupajućem zreлом životu. Volio bih da je umro sretan, jer insan može umrijeti sretan samo kada zna da umire voljen.

SUSRET SA LJUBIŠOM SAVIĆEM MAUZEROM

Dan je već dobro odmicao, tako da mi Hamed predloži da potražimo Husu sa Turbeta, jer, kako reče, Hamed:

"Huso je sa njima malo šurovao, s obzirom da je sa Tanasićima bio prvi komšija, a i prije rata je bio sa njima blizak."

Pokušali smo da nađemo Husu, ali kada smo ga našli i sam Huso je bio izbezumljen i bez ikakvih obećavajućih vijesti. Nade su svakog momenta ponovo padale, tako da sam se sa mamom i Hamedom zaustavio na uglu pored Klaonice. Uzeo sam od majke neki ruksačić, koji je uspjela sa sobom ponijeti, i, čim sam stao pored ceste, odmah je prema meni krenuo jedan, vjerovatno, oficir koji je bio u klasičnoj SMB JNA uniformi. Uhvatio me je za ruku i rekao da krenem za njim:

"Mi biramo otmjene, moramo sa tobom razgovarati! Hajde, polazi gore?!"

"Nisam ja otmjen, ja sam možda nekad bio otmjen, ali sada nisam!", odgovorih mu, ali nade nije bilo.

"Jesi, jesi. Uvijek si ti bio otmjen i još uvijek si za nas otmjen!", odgovori, i povede me preko ceste sa maminim ruksakom, dok su ona i Hamed ostali sami.

Mama nije plakala. Ostala je iza mene kao sužanj, ali nije više mogla zaplakati, niti progovoriti. Oduzela joj se i suza i glas nekoliko dana. Doslovno se pretvorila u duha.

Kako sam išao vođen preko ceste, mislio sam o sebi i znao da je jedino od oružja sa kojim raspolazem, ovo moje preostale pameti i mudrosti.

"Gospodine oficiru, vjerovatno znate ko sam i šta sam, tako da vam se nemam potrebe predstavljati. Ja sam znao da ćete napraviti ovaj potez onog momenta kada ste odbili Plan Kontakt grupe, s obzirom da je Srebrenica bila jedno od najspornijih područja. Napravili ste veliku grešku sa ovim potezom, jer dobro znate da je Srebrenica Zaštićena i demilitarizovana zona po Rezoluciji Savjeta bezbjednosti UN-a. Ali, ako ste već počinili veliku grešku, postoji samo jedan način da je dobro amortizujete; uzmite ovu sitotinja i dostojanstveno je ispratite iz Srebrenice. Ovom narodu nije ni do čega. Ovaj narod ne interesuju gola srebrenička brda. Ovaj narod je, sve što je mogao ispatiti već ispatio i, vjerujte, da je ovdje uboga poštena sirotinja kojoj nije ni do čega."

Pokušavao sam na bilo koji način da ih dovedem u poziciju da počnu razmišljati. Šutio je i nije ni progovarao. Za to vrijeme je na mostiću preko potoka Rabin napravljena propusna rampa na kojoj su stajali četnici, nekoliko vojnika holandskog bataljona, Nesib Mandžić, Ibro Nuhanović i Ćamila, koji su zajednički propuštali i razdvajali narod. Znao sam da su bili u Bratuncu na pregovorima, ali nisam mogao da vjerujem svojim očima da sa četnicima na odvajanju zajednički rade nekoliko holandskih vojnika, Nesib, Ibro i Ćamila. Bože, pa stvarno nikad niko na istinskom patriotizmu nije profitirao, bar u Bosni. Za ljubav prema narodu i domovini se dobija metak

u potiljak, a na izdaji se stiču "kule i gradovi". Izdaja je zaista najprofitabilnije bosanskohercegovačko zanimanje. Samio što sam završio prvi dio svoje diskusije sa četničkim oficijom, sa rampe se otrgnuo jedan od glavnih četnika koji je odvajao svako muško uho, minimum visine puške i žustro krenuo prema nama. Bio je u crnoj unoformi sa jurišnim prslučetom i pancirom. Išao je prema nama kao zgranut, sikćući na mene i oficira:

"Jebem ti Boga, šta to pričaš sa njim?!"

Oficir je stajao bez riječi. Onda me je počeo pitati:

"Ko si ti? Šta si ti?"

"Ja sam Ibran Mustafić, poslanik u Skupštini Republike BiH i svrgnuti predsjednik Izvršnog odbora opštine Srebrenica."

"Zar to smiješ uopšte da spominješ, zar to uopšte postoji?", pitao je.

"Zašto ne?", kratko sam mu uzvratio.

Zgrabio me za ruku i uputio u neposrednu blizinu ispod kuće Alje Koleta, gdje se već nalazila jedna velika grupa odvojenih ljudi.

Nakon svega preživljenog, jednom kada sam na televizoru ugledao neki lik, odmah mi se učinio poznatim. Počeo sam duboko da razmišljam, dok nisam odgonetnuo. Ta osoba je četnik koji je bio na propusnoj pampi u Potočarima i koji me je odvojio dok sam bio u razgovoru sa četničkim oficijom. Bio je to Ljubiša Savić Mauzer, komandant bijeljinskih "Pantera". I njega je stigla Božija ruka pravde - od svojih!!!

ČETNICI SU ČEKALI "ZAVRŠNI PIR"

Zanimljivo, poslije mog izlaska iz ropstva, Alijina tajna policija AID jedino što mi je, preko tadašnjeg direktora, sugerisala da ne otvaram pitanje koje se zove Srebrenica jer će me likvidirati. Nikad niko se nije ni u šali sjetio da obavi bilo kakav razgovor sa mnom na temu što bi svaku normalnu vlast na svijetu interesovalo. Njih zločini nisu ni interesovali. AID je imao zadatak da njih čuva od svog naroda, a Ljubiša Savić Mauzer je u Potočarima uredno radio svoj posao na koji je imao i Alijin pristanak. On je samo bio vrijedni izvršitelj dogovorenog projekta koji se zove genocid.

Prišao sam pod kuću, skinuo sa ramena ruksak, stavio ga na zemlju i nalaktio se na njega, opruživši noge. Oko mene su odvojeni i obamrli ljudi stajali kao sužnji, čekajući svoju daljnju sudbinu. Počele su provokacije prema odvojenima. Dok su drugi mirno slušali, prihvatajući uvrede, jedan momak sa Grada, znam da se prezivao Dizdarević, drsko im je uzvratio.

"Nemoj da te sad ubijem!", jedan od četnika se grubo proderao na njega.

”Šta me to briga, šta mi možeš, ništa mi drugo i ne možeš do ubiti me!”, odbrusi mu Dizdarević, prkosno kao da je znao da je blizu kraj, osjećajući potrebu da, bar pred smrt, pokaže svoj inad.

Počese ih sve utjerivati u kuću. Narediše i meni, ali i ja odbih s isprikom da, kao ranjenik, ne mogu da stojim. Nekako mi je bilo prijatnije van zatvorenog prostora, jer sam se još uvijek u zatvorenom prostoru osjećao nemoćnijim. Četnici su mešetarili na sve strane. Od propusne rampe otrže se jedan. Bio je u SMB maskirnoj uniformi. Pored automatske puške, niz butinu lijeve noge mu je landarala jedna ”sprava za ubijanje” koja je ličila na tesarsku sjekiru, samo što je pored oštrice na jednoj strani, sa druge imala piuk žašiljen u obliku eksera dužine petnaestak centimetara. Dok se od rampe kretao obalom potoka, derao se na sav glas:

”Večeras imamo specijalni tretman prema poslanicima, jer oni uživaju imunitet!”

Znao sam da su riječi bile upućene meni, tako da sam počeo da trnem. Pa, čekaj, on mene možda i lično poznaje. Poslije prve tame pred očima, pogledah i ja njega malo bolje. Vidim poznata mi faca. Vidim, pa dobro ga znam, autoprevoznik Zekić iz Orahovice.

Dok se kretao, gledao sam svoju sudbinu, sjekiru sa piukom crvene boje, koja je ”poigravala” uz njegovu nogu kao da je nestrpljiva što još uvijek nije zaposlena. Počeo sam da obamirem od straha, samo razmišljajući o smrti. Znam, nijedna smrt nije lijepa, ali je i između njih ogromna razlika. Kao što je svačiji život ponaosob priča za sebe, takva je i smrt. Molio sam Boga da mi sve drugo bude sudbina, samo ne sjekira sa piukom. Nakon izvjesnog vremena uslijedila je komanda:

”Svi u stroj, brzo, brzo!!!”

”PREDAJA” NOVCA ZLOČINCIMA

Ljudi su hrlili iz Aljine kuće, postrojavajući se prema potoku. Ispred mene se ukazao amidža Bego koji je u stroj trčao potpuno izgubljen. U njemu sam vidio smrtni strah. Ustao sam i ležerno, koliko su mi bolovi od rana dozvoljavali, krenuo prema stroju. Drugi su se već bili postrojili i trčali preko potoka ispred zadružnih štala, prema krugu potočarske industrijske trafostanice. U zadružnom krugu su bile splele pričke graham kojeg su posijale izbjeglice, što su, nakon pogroma sa svojih ognjišta, stanovale u zadružnom magacinu. Graham na pričkama, posijan da bi najveći nevoljnici prehranili svoju djecu, bio je jedan prirodni paravan od opšteg meteža u kojem se našao okupljeni narod.

Kad sam prešao potok i obreo se iza magacina u grahu, na jednoj rudini, koja je bila nezasijana pod travom, ležala je cijela kamarila četnika. Zaposjeli su rudinu i odmarali, čekajući svoj završni pir. Jedni bradati, drugi prljavi, neki obrijani, sa raznim trakama preko glave. Pored njih se "odmarala" gomila oružja i oruđa. Umorila se i ona, tako da i tim bezdušnim stvorenjima je očito bio potreban odmor. Jedva sam sa ruksakom stigao do ispod trafostanice, trčeći između četničkog špalira. Vidim da je čelo kolone već počelo da ulazi u malu zgradicu u kojoj su stanovala dva nekadašnja uposlenika u trafostanici.

"Ulazite gore, ulazite gore!!!", derali su se novi gospodari.

Kada sam ušao u jednu prostoriju stana, bila je dupke ispunjena. Očekivao sam da će tu završiti sa nama, ali se prije svega sa ulaznih vrata začula nova komanda:

"Vadite svi novac, brzo, brzo, i dostavljajte ga ovamo!?"

Počela je srebrenička sirotinja da pretresa svoje džepove, vadeći, možda, ponekad pateći se, ali ostavivši za najgore, svoju posljednju zalihu. Oni koji nisu uspjeli dati sve srebreničkoj mafiji, preostali dio su sada davali njihovoj "braći". Imao sam osjećaj da su moje kolege zatočenici vadili i siću, kao da su se nastojali novcem otkupiti. Ja kod sebe nisam imao ni kinte, jer sam prije toga ono moje posljednje crkavice, što mi je preostalo, dao majci. S obzirom da nisam očekivao da ću preživjeti, vjerovao sam da puno veće izgleda ima mati, a za moga bratića Nurdina sam htio da vjerujem da će da živi, jer nisam mogao da prihvatim činjenicu da će nam zatrti pleme. Gajio sam nadu, bar kada oni prođu, da će mati imati toliko da može Nurdinu, koji je taj dan napunio sto dana po rođenju, kupiti koji litar mlijeka. Pored mene je jedan čovjek iz džepa izvadio 300 DM i zamahnuo da preko onih ispred njega pošalje hediju novom srpskom biznismenu.

"Sačekaj malo, ja nemam ništa?! Daj meni 100 DM, a ti daj 100, 100 DM ostavi, trebaće ti. Ako vidiš da života nema, poderi ih, jebeš im mater, nećeš im i smrt plaćati?!", povikah na njega.

Kad se "gospodar" na vratima dobro nakupio maraka, povikao je:

"Dosta, dosta!!! Sad izlazite, brzo, brzo!?"

Kako sam oklijevao do posljednjeg momenta, onih 100 DM koje mi je nakratko posudio moj drug, vratio sam njemu, tako da mu je u džepu još ostalo 200 DM. Narod je ponovo nahlrio na vrata. Nekako sam i ja među posljednjim izašao.

U AUTOBUSU PREMA BRATUNCU

Kada sam dospio do pred zgradu, kolona iz zgrade je žurno trčala prema parkiranom autobusu na proširenju između ulaza u "Feros" i Fabriku akumulatora. Došao sam posljednji do zadnjih autobuskih vrata koja su se počela zatvarati. Posljednjim atomom snage sam pokušao ući u autobus.

"Ući ću, ući ću!!!", ponavljao sam i hrvao se sa vratima.

Kako se sunce približivalo svom smiraju, nastojao sam svim silama utrpati se u autobus. Nije bilo bitno kuda će, važno mi je bilo samo ne dočekati noć u potočarskoj stravi i užasu. Napokon sam nekako uspio. Ušao sam, ostavljajući iza sebe potočarsku bartolomejsku noć. Ipak, iako mi je sav jad očit, da mi je po svaku cijenu bilo tu večer izravno ga ne gledati. Autobus je krenuo u pravcu Bratunca, ostavljajući pored sebe kolonu autobusa i šlepera koja se tog momenta otezala jedan kilometar. Gledao sam sa čežnjom u pravcu Budaka, koji je na mnogo mjesta već bio uhvaćen paljevinama. Ispred autobusa je bilo malo policijsko auto sa upaljenom rotacijom. U prenatrpanom autobusu ljudskim tijelima, iznad sebe sam ponovo ugledao Hilmu Subašića i njegovog sina. Očito, u njemu je već bio umro optimizam koji je pokazivao na našem jutarnjem susretu.

Kako se "lađa smrti" približavala Bratuncu, u autobusu je sve više i više nastajala jedna nemoguća situacija. Iz pravca sredine autobusa su dopirali krici:

"Aj majko! Bože, pa zar nikad više neću vidjeti svoju djecu!?"

Kada je autobus stigao na Žuti most, koji je cijeli rat bio linija razdvajanja i ujedno granica između dvije opštine, i kada smo krenuli definitivno prema Bratuncu, kao da smo ulazili u jedan novi svijet. Iako sam tada vjerovao da odlazim na svoje zadnje putovanje, nisam mogao a da, sa interesovanjem, ne posmatram kuće sa obje strane ulice koja je vodila u centar Bratunca. Sve je bilo kao i prije rata. Kuće uredne i čitave. Na jednoj primijetih jednu ranu na fasadi koja je posljedica više metka iz PAT-a, nego neke minobacačke granate. Obradovao sam se kada sam vidio tu kuću, gledao sam je kao da je mrtva, radujući se što je neko i u Bratuncu imao priliku da na sopstvenoj koži osjeti rat. Na samom ulazu u Bratunac, na raskrsnici, okupila se gomila ljudi koji su klikitali od sreće. Dobacivali su, pokazivali tri prsta, psovali, pljuvali u pravcu autobusa. Autobus je skrenuo lijevo u pravcu koji je vodio prema Zvorniku i Tuzli.

"Gdje li će nas, šta li će biti dalje?", jedina su pitanja koja su se motala po glavi.

Samo nakon pređenih pedesetak metara, autobus je skrenuo desno. Ulica

je vodila direktno pred ulaz u zgradu osnovne škole "Vuk Karadžić", koja je bila poznati kazamat i poprište genocida nad narodom Bratunca i okolnih mjesta 1992. godine. Sve su nade pale. Istorija se izgleda vraća na svoje poprište odakle je i krenula. Autobus se popriječio ispred škole i zastao. Nakon nekoliko minuta pakla koji je vladao u autobusu, uslijedila je naredba:

"Izlazite, brzo, brzo!?"

U BRATUNAČKOM HANGARU

Narod je navalio na izlazna vrata, a odmah pored autobusa se već bio formirao vojnički kordon koji se slivao direktno prema ulazu u zloglasni bratunački "Hangar". Autobus smo zamijenili sa četiri zida prostorije "Hangara", natopljena krvlju bratunačkih Muslimana ubijenih 1992. godine. Prema mojim procjenama u prvom autobusu, koji je prispio iz Potočara u "Hangar", bilo je blizu 150 ljudi. Kada smo se obreli u "Hangaru", zavladała je tišina kao na groblju. Samo bi se poneki krik, onih koji su bili na ivici nervnog sloma, prolomio "Hangarom". Na vratima su stajala dva četnika sa automatskim puškama. Definitivno, više nije bilo mogućnosti za pokušaj traženja bilo kakvog spasa. Nakon izvjesnog vremena, pristigao je i drugi autobus, a poslije i treći. "Hangar" je bio pun kao konzerva sardina. Kako se već spuštala noć, u "Hangaru" je zavladała opšta tama. Kako je vrijeme prolazilo "Hangarom" je zavladao opšti mrak, sve su se više prolamali krici.

"Aj, majko! Ostaše mi djeca siročad! Dajte mi da se ubijem!?"

Sve je više bilo vapaja koji su dopirali sa svih strana iz mraka. Bilo je i pitanja koja su usmjerena prema četnicima koji su stajali na vratima:

"Znate li Blagoja iz Repovca? Je li tu gdje Đorđe iz Kravice, uvijek smo bili u dobrim odnosima?"

Oni koji su se još nečemu nadali, tražili su posljednju slamku spasa. Uslijedilo je četničko divljanje:

"Da se više nije muva čula!? Nemoj da bi ko slučajno pokušao zapaliti?! Ko se prvi javi, bit će likvidiran?!"

U "Hangaru" se sve više i više osjećao nedostatak vazduha, tako da smo se bili kao ribe na suhom. I pored četničkih upozorenja, poneki, koji je definitivno pukao, prokrivio bi se kao vo koji je osjećao da je uveden u klaonicu. U desnom džepu od sakoa imao sam još uvijek duhankesu. U onakvoj gužvi uspio sam smotati jednu, tako da sam počeo da odbijam svoje posljednje dimove. Jednostavno, hoću da zadovoljim svoj posljednji ćcif. Jedan čovjek pored mene, malo narednički, a malo zamolnim tonom me je opominjao da

ne pušim, misleći da će svojom poslušnošću obezbijediti četničku naklonost. Samo sam mu rekao:

"Čovječe, pusti me, ne remeti mi posljednji ćić!"

Nastavio sam odbijati dimove koji se nikad nisu učinili slađim. Sve više mi se sušilo grlo, jer je doslovno u posljednjih 48 sati moja jedina hrana bio duhan. Najednom je sa vrata uslijedila prozivka:

"Orić Mehmed, neka izađe van?!"

U mrklom mraku "Hangaru" samo je ustala jedna silueta koja se probijala prema izlazu. Nakon dva minuta, ljudska silueta se opet vratila u "Hangar". Uslijedila je nova:

"Abdurahman Mustafić, neka izađe van?!"

Ponovo se ukazala ljudska figura na ulazu koju su odveli. Nije prošlo dva minuta, a Abdurahmana su vratili nazad. Uslijedila je nova:

"Ibran Mustafić, neka izađe van?!"

Ustao sam, rastavio se od svog ruksaka i probijao se do izlaznih vrata. Čim sam došao do izlaza, preuzela su me dvojica četnika i ispod pazuha podbola sa dvije automatske puške.

"Naprijed, lijevo!?", uslijedile su komande.

Na lijevoj strani hodničkog zida je bio otvor od nekoliko izvaljenih blokova siporeksa, kroz koji sam prošao i obreo se van "Hangara", na rudini ispred stare zgrade Građevinske tehničke škole u Bratuncu. Kako su mi rekli da se krećem prema ulazu u školu, ispred kojeg je gorjela sijalica, krenuo sam preko rudine. Samo nakon nekoliko koraka, od pravca škole su se ukazale dvije siluete, a iz jednog grla od njih se prolomio glas:

"Pa gde si ti, bre, Ibrane!? Mi tebe čekamo već tri godine!"

"Evo mene, tu sam!", odmah sam odgovorio.

U BRATUNAČKOJ POLICIJI

Moji pratioci iz "Hangara" su stali kao ukopani, iako im nije uslijedila nikakva komanda. Nakon što su mi prišle nove dvije siluete, uzele su me pod ruku i povele pred ulaz u školu, obasjan sijalicom, ispred kojeg je bio parkiran policijski "golf".

"Polazi prema autu!?", uslijedila je naredba.

Idući prema policijskim kolima, iza desne strane sam primijetio jednu grupu vojnika pod oružjem u maskirnim uniformama. Jednog sam prepoznao, bio je to Milenko Nikolić, rodom iz Kravice, koji je radio u srebreničkom Trgovinskom preduzeću "Izbor" kao prodavač u prodavnici namještaja. Znao

sam se sa njim i iz studentskih dana, iako je bio dvije-tri generacije stariji od mene. Nekad smo bili i docimeri u Nedžarićima. Studirao je Ekonomiju, koju nikad nije završio, te se vratio svom maksimumu, radeći kao prodavač. Kada sam sa svojim novim pratiocima došao kod auta, jedan od njih je otvorio vrata, podigao sjedište suvozača i naredio da uđem u auto. Prošao sam i sjeo pozadi. Misli su samo navirale:

"Kuda će me sad? Na Krivu Drinu, lokalitet koji su koristili za likvidaciju 1992. godine? Možda sa mnom završe i prije?"

Kako me nisu vezali, to mi je pomalo predstavljalo iznenađenje. Počeo sam da se u autu vrtim i osmatram da li postoji ijedan način da iskočim, da bježim... Ali, "golf" nije imao četvera vrata. Nema više nikakve nade. Opet smrt bliža od kragne iza vrata. Auto je krenulo preko rudine, izašlo na ulicu koja je vodila na glavno bratunačko šetalište.

Očekivao sam da će okrenuti naniže prema crkvi, a nakon toga prema Drini. Ali, kada smo došli na ugao zgrade opštine, auto je krenulo prema samom centru Bratunca u kojem je vrvilo od naroda.

"Možda hoće da me izvedu pred narod, da me linčuju!", počela se i ta kombinacija vrtiti po glavi.

Ali, kada je auto došlo do centra, skrenulo je desno i zaustavilo se pred zgradom bratunačke policije.

S obzirom da je ta zgrada i prije agresije bila policijska uprava, očekivao sam da nije svoje namjere promijenila. Kada se auto zaustavilo, otvorili su vrata i naredili mi:

"Izlazi!?"

Izašao sam iz auta i sa svojim novim "tjelohraniteljima" krenuo uz stepenice policijske stanice. Na samom hodniku dočekala nas je nova patrola pod kompletnom ratnom spremom koja je trebala krenuti na nova ubijanja. Jedan od članova patrola je bio Stevo Ilić iz Dugog Polja, koji je sa mnom išao dvije godine u osnovnu školu. Ostao je iza mene u šestom razredu, jer ni blisko prijateljstvo oca mu Dušana sa našim učiteljem Rifatom Karovićem i drugim nastavnicima, nisu pomogla da pređe u naredni razred. Bio je talentovano glup. Kada ga vidjeh, izletjelo je iz mene:

"Gdje si školski!?"

Pogledao me je krvnički i, krajnje ironično, uzvratio:

"Ja, školski!!!"

S obzirom da sam u školi sa njim imao jednu tuču, koja je završila Stevinim porazom, odmah mi je na um pala. Kada smo naišli na prva kancelarijska vrata, otvorili su i rekli da uđem. Ušao sam i ostao stojeći. Kancelarija je bila jako uredna i jedini prizor koji me je zaleđio bila je naoštrena bajoneta sa obije

strane, koja je stajala na kancelarijskom stolu.

"Majko, je li mi ona krajnja sudbina!?", pomislih.

Nakon pauze od desetak minuta pojavili su se moji pratioci. Jedan me uzeo i izveo na hodnik, rekavši da uđem u susjednu kancelariju. Kada sam ušao u susjednu kancelariju, dočeka me je kompletan "konzilij" koji je bio raspoređen kao da je za sofrom.

"Prođi tamo?", reče jedan od prisutnih.

Prošao sam i stao ispred plakara. Nakon nijeme početne tišine, započeo sam prvi:

"Mogu li sjesti, jer me bole rane, tako da ne mogu da stojim?"

"Možeš", uslijedio je odgovor nekog od članova "konzilija".

Sjeo sam i odmah počeo da tražim duhankesu po džepu.

"Mogu li da zapalim?", opet sam upitao.

"Možeš", ponovo je bio pozitivan odgovor.

Izvadio sam duhankesu i počeo da motam. Ustao je jedan od njih, i rekao:

"Ostavi to!?"

Prošao je do plakara, otvorio ladicu i bacio mi kutiju cigareta "classic".

"Zapali?"; reče.

Ja sam istog momenta, kao ovisnik o heroinu, počeo da ubrzano otvaram kutiju da bih što prije zapalio. Kada sam povukao prvi dim, kao da nisam ni zapalio. Od navike na duhan, cigara je bila za mene kao da pušim slamu, ali ipak nisam odustajao i počeo sam da kalemim jednu na drugu. Počeo sam pomalo da se privikavam na novonastalu situaciju. Osjetio sam da trebam preuzeti inicijativu, pa, nastavih:

"Znam gdje se nalazim! Ovo je "kuća zakona", jer znam šta je i prije ovoga rata bila. Ja znam kakvi ovdje zakoni vladaju, za mene jako teški, ali sam ipak sretan što sam dospio u kuću gdje ima zakona, ma kakav on bio. U ratu se najgore naći u zoni bezakonja, gdje se ne zna ni ko pije ni ko plaća. Ja sam tu liniju prešao, a vi dobro znate ko sam i šta sam? Ipak, vi dobro znate da sam ja akademski obrazovani građanin i da me niste uhvatili kao koljača sa nožem u ruci. Znam isto tako da u ovoj kancelariji mogu raditi samo akademski obrazovani ljudi. Smatram da ste to upravo vi. Zato, ako uistinu mislite sa mnom bilo šta razgovarati, molio bih vas da ispoštujete i svoj i moj nivo?"

"Dobro, ako tako može, akademski ćemo!", odgovori jedan.

Poslije toga uslijedi prvo pitanje:

"Ubiše ti Hameda Salihovića!"

"Jah", kratko odgovorih.

"Ko je pucao na vas?", nastaviše.

"Ne znam!", uzvratih.

Pooštriše:

"Nemoj da se zajebavaš, govori, bila su trojica!?"

"Jesu, ali ja nisam stvarno siguran u to. Mogu sada nabrojati deset i od tih nabrojanih deset pogodiću trojicu, ali, stvarno, ne znam ko je stoprocentno, tako da ne mogu reći konačnu istinu."

Nastaviše:

"Jedan od njih je Mrki Mandža!"

"Vjerovatno ste u pravu, i on je među desetericom potencijalnih", odgovorih.

"On je naš! Hoćeš da ga vidiš? On je trenutno ovdje", pogodiše me novim riječima kao grom iz vedra neba.

Pokušah koliko-toliko da zadržim prisebnost. Prode mi misao da ga stvarno nisu doveli u Bratunac i da mu je možda zadatak da me ovdje dokrajči. Ako je ovo i istina, to ne bi za mene bilo nikakvo iznenađenje, jer se i na početku agresije od sve svoje braće samo on obreo u Bratuncu, a poslije vratio u Potočare.

"Ne interesuje me što je vaš! Ja sa takvim nisam nikad želio da se sretnem ni u Srebrenici. Prema tome, on me ne zanima ni u Bratuncu!", pokušah da ostanem dosljedan.

Nastaviše dalje sa ispitivanjem, a ja sam nastojao da iskoristim svaki momenat da bih zapalio, dok mi ne uzeše cigarete.

"Gdje se trenutno nalaze vaše snage?", pitali su me.

Razmišljao sam na brzinu šta je najbolje da odgovorim, tako da sam počeo u sebi da kalkulišem:

"Svi su se prije više od dvadeset četiri sata okupili na Jagličima. Ako su odmah krenuli, trebala im je čitava noć da se domognu Udrča. Ako su malo predahnuli i nastavili, trebao im je cijeli dan da budu na prilazima Snagovu. Od Snagova do slobodnih teritorija im treba noć. Kontao sam, ako je vrljetni put prečicom oko šezdesetak kilometara, a ako se kreću maksimalno tri kilometra na sat, treba im dvadeset sati da tu daljinu prevale. Ako su se i odmarali tri puta po jedan sat, znači da su trebali uskoro biti u blizini slobodnih teritorija. Šta je najbolje da kažem?"

Izustih:

"Znam da je dosta naroda krenulo pred noć u pravcu Šušnjara. Ne znam tačno gdje im je bilo okupljanje. Znam da su neki još uvijek bili na položajima, tako da ja, koji sam jučerašnjeg dana već bio na Potočarima, nemam nikakvih posebnih saznanja."

Nastojao sam da svojim odgovorima poračunam i sebi i onima koji su

otišli preko šume. Rascijepan na dvije polovine, gledao sam da na bilo koji način balansiram stvari da ne bih sebi presudio, ali da mom bratu i drugoj braći, koji su otišli preko šume, ne naškodim. Nisam mogao ni pretpostaviti da je kompletan narod držan cijelu noć na nogama, postrojen na Jagličima, dok se kompletna srebrenička banda u kući Sidika Ademovića sa Šušnjara razbaškareno dogovarala koje je to, ustvari, najbitnije rješenje za njih same. Očito da im je jedan od osnovnih zadataka bio da sopstveni narod izmrcvare stojeći u stroju cijelu noć. Umjesto da snagu troše na što bržem pohodu, svoju snagu su izgubili do momenta kretanja, a za to vrijeme banda je definitivno skrojila plan za svoj bezbolan pohod do slobodnih teritorija.

"Sve ti znaš i govori gdje su vam minska polja prema tranšejama?!", opet nastaviše.

"Za bilo koja minska polja nemam pojma. Ja se nikada nisam ni približio bilo kojoj tranšej. Jedini sam čovjek koji, pored toga što nije nikad kopao tranšeje, nije htio nikoga ni angažirati da za mene kopa", opet sam se argumentovano počeo da "vadim".

"Koje je planirani pravac kretanja vaših snaga?", nisu prestali sa pitanjima.

"Ja samo na to pitanje mogu odgovoriti po čistoj logici. Sasvim je normalno da je njihov pravac vjerovatno prema najbližim teritorijama koje kontroliše Tuzlanski korpus, a koji je stvarni pravac. Ja to nisam imao prilike ni čuti", nastavih odgovarati, dok sam konstantno razmišljao dokle su stigli.

Po mojoj glavi se samo vrzmala dinamika kretanja nekoliko hiljada naših prema Tuzli.

U BRATUNAČKOM PRITVORU

"Sutra ćeš ti sa nama na teren, ti ispred tranšeja, a mi za tobom?", konstatira jedan od članova tima.

Ostao sam šokiran! Tada sam vidio da je bolje rješenje da me ubiju, nego da pred njima na terenu izigravam njihovu mečku. Draga majko, pa, smrt je ponekad i lijek!

"Do sad je bilo akademski, a ti izgleda počeo da nam pereš pamet. Dosta je bilo akademski, mamu li ti jebem! Sada ćeš da vidiš druge metode!", nastavi tirada.

"Boga li ti jebem, znaš li ti da je u ovom gradu 1.300 grobova, a ti nama počeo o nivou. U Bratuncu je sada tri hiljade ljudi na ulici koji znaju da si ti ovdje. Znaju oni za tvoju ključnu ulogu i da si ti glavni kolovođa. Vodite ga na

ulicu da ga živa ogule!?", nabrajao je jedan od prisutnih, dok sam postepeno gubio moć kontrole, tako da su daljnja nabranja postala samo dio košmara u glavi definitivno nerazgovjetna čovjeka.

Zgrabiše me i povukoše iz kancelarije. Bacali su me kao loptu, tako da sam se za jedan trenutak našao na hodniku. Povukoše me preko hodnika, a zatim lijevo otvoriše vrata. Našao sam se u prostoriji koja je imala predulaz od rešetaka. Škripnuše željezna vrata pritvora, baciše me preko vrata, a zatim vrata pukoše. Zamandališe jedna vrata, zatim druga drvena, tako da sam u uskom pritvoru ostao kao avet, čekajući daljnju sudbinu. U pritvoru je bila jedna drvena klupa na kojoj su bile dvije deke "konjskare". Poslije kratke pauze, da bih se malo pribrao, sjedoh na kraj klupe, čekajući kraj. Samo mi je kroz glavu išla misao:

"Koliko ih je ovdje prodefilovalo i kako su završili?"

U pritvoru je gorjela jedna sijaličica, koja je više podsjećala na svijeću, tako da sam samo zurio u pravcu vrata, pomalo se mirivši sa smrću. Najednom je ključ počeo da radi i na vratima se pojavio jedan od momaka koji me je dočekao na rudini, ispred škole pri izvođenju iz "Hangara" i koji mi je zaželio "dobrodošlicu". Kroz pritvorske rešetke mi je dao komad hljeba i naglo izašao. Uzeo sam i razvratio narezani dio u kojem su stajali natrpani čvarci. Kako sam poslije ranjavanja morao, zbog sunca, da nosim sunčаницe, skinuo mi je naočare i ručni sat. Sunčаницe su bile bratove, a ručni sat "omikron" bila je uspomena od oca. Poslije očeve smrti, 1979. godine, njegov "omikron" sam našao na bolničkoj natkasni. Očevu uspomenu nisam nikada skidao, dok nije pred rat došla era novih satova na baterije. 1991. godine sam ga skinuo, zamotao i ostavio da odmara kao moja najdraža uspomena. U ratu su se baterije potrošile, tako da sam moju uspomenu očistio i počeo da nosim. U njemu sam uvijek vidio oca, a njegova neprocjenjiva vrijednost je bila dio mene. Kada mi je uzeo očev sat i bratove sunčаницe, bio je to moj rastanak sa posljednjim ljubavima za koje sam još ostao vezan. Počeo sam da umirem na rate. Otkinuo sam komadić hljeba koji nije imao dodira sa čvarcima, pokušao žvakati, ali duša je bila toliko umrla da je hrana bila teret kojeg sam se morao otarasiti. Gubio sam razum, pamet je stala, tako da sam se naslonio na zid i molio Boga da zaspim i da se ne probudim. Vidim, mrtav čovjek ne može da spava, on samo ponekad nestaje u svom bunilu. Definitivno više nisam mogao da se priberem. Ja i razum smo bili daleko. Kada mi je postalo neizdržljivo, ponovo se začuo ključ. Šta li će sad? Umjesto očekivanog noža ili priželjkivanog pištolja, ponovo se na vratima pojavio onaj isti i nosio deke čistih listova papira i hemijsku olovku. Bio je jako krupan, visok, lijepo izbrijan, prilično mlad, ali na glavi nije imao kose. Ipak, uredno podšišan iza ušiju od onog što

je na glavi preostalo. Pružio mi je listove i olovku i kratko zadao naslov:

"Naser Orić!?"

Volio sam da se tog momenta pomolio sa pištoljem, jer za smrt bih našao snage, ali u ovakvom stanju dati čovjeku da piše bila je veća kazna od lomače. Ipak, moram! Počeo sam da pišem, ali mozak ne funkcioniše kao da je popijetu. Počeo sam pisati,

pokušavajući se svega sjetiti što bi mi išlo u prilog, ali nisam mogao da vjerujem da toliko nisam poznavao onoga sa kojim sam preživio tolike godine života. Vidim, moj mozak nije u funkciji. Krajnjim atomima snage, uspio sam takav iznuren, naškrabati dvije strane. Ponovo se na vrata pojavio onaj isti, i upitao:

"Jesi li šta napisao?!"

Pružio sam mu dvije stranice, koje je uzeo, i samo mi kratko rekao:

"Nastavi?!"

Kada je izašao, počeo sam tiho da cvilim od bola, jer više nisam imao snage ni da shvatim da još postojim, a kamoli da pišem. Krajnjim naporima, cvrljajući napisano i praveći što veća slova, uspio sam da napišem pola stranice. Opet su vrata na prozoru pukla, a zatim je uslijedilo pitanje:

"Šta si još napisao?!"

Kada je uzeo papir, nastavio je:

"Samo ovo, nastavi dalje?!"

Već sam fizički nestao, tako da sam polahko počeo da gubim svijest. Skupio sam posljednji atom snage da pokušam bar koju sekundu doći sebi da bih razmislio. Kada sam se malo pribrao, sebi sam uspio odgovoriti:

"Ne, njih ne interesuje Naser, njih interesujem ja! Oni me samo sa ovim polahko ubijaju."

Definitivno sam donio odluku da više bilo šta ne pišem, tako da sam samo konačno očekivao svoj kraj. Ponovo su se začula vrata. Opet on.

"Šta si napisao?!", pitao je.

"Nisam ništa!", jedva odgovorih.

"Nastavi kada ti kažem, da te ne lomimo?!", odgovorio je i izašao.

Ponovo ista procedura. Ja ništa.

Konačno, vani je dobro osvanuo dan 13. juli 1995. godine. Ponovo su se prolomila vrata.

"Je li to ne pišeš?!", uslijedi.

"Ne!", kratko odgovorih.

"Dobro, ne moraš, ali znaš dobro da si sebi propisao!", bio je kategoričan.

"Nema veze, znam da sam sebi propisao", samo odgovorih i nastavih da

čekam slijeći čin.

Naslonio sam se na zid i, iako budan, polagano počeo da nestajem. U polubunilu, začuše se razgovori ispred pritvorskih vrata.

"Je li tamo?", čuh glas amidže Ibrahima.

"Jeste, ali požuri, autobusi već čekaju, ostaće nam?!", začuh riječi amidže Bege.

"Gdje je Gavrić? On ima ključeve, ali je negdje izašao. Šta ćemo sad?", pitao je nestrpljivo amidža Ibrahim.

Pomalo sam se pribrao i govorio:

"Je li moguće, amidža došao po mene, ali nema ključeva?! Znam, ne bi on mene ostavio, uvijek me je volio. Znam da je uvijek bio dobar sa Gavrićem. Ali, šta je za ključeve?"

Okrenuo sam se prema pritvorskom zidu i, u obliku slike koja se na njemu ukazivala, ugledao lik mojih, rahmetli oca i nene, koju sam najviše volio na svijetu. Ipak sam se iz svega uspio trgnuti, a kada sam malo došao sebi, glasovi su nestali i samo sam tužno konstatovao:

"Halucinacija! Konačno došao trenutak pred selidbu na ahiret!"

Uspio sam se pribrati, a nakon izvjesnog vremena, ne znajući koje je doba, zapucala su ulazna vrata. Opet onaj, ali sa njim još dvojica. Jedan u sivoj maskirnoj, a drugi u plavoj policijskoj uniformi. Onaj moj, već stari, poznanik će njima:

"Evo, to je taj!"

"A, to je on, on je naš stari poznanik, lako ćemo mi sa njim, neće puno boljeti!", jedan će od novopridošlih, a zatim upadoše u pritvor, uhvatiše me, smotашe mi ruke kao biljku na leđa i na rukama zamandališe lisice.

VOŽNJA U GEPEKU AUTOMOBILA

Uhvatiše me i kao rukavicu išutашe iz pritvora na hodnik, na kojem su još stajala dva-tri čovjeka. Da samo ne bi stekli dojam da u smrt idem dobrovoljno, počeh se posljednjim atomom snage, kobajagi, opirati, ali ja sam bio kao igračka, kojeg su bacali kao grudvu snijega. Kada su me dovukli na sredinu hodnika, iz kojeg su se stepenice prelamale na obje strane, očekujući da će me lijevo na ulicu, naglo su me gurnuli desno i ja sam se obreo sa stražnje strane zgrade iza koje su bile policijske garaže. Treći je stajao pored auta i otvorenog gepeka, tako da me dograbiše i, kao zaklano janje, ubaciše u gepek.

"Pravac Drina?!", uslijedila je komanda, a vrata gepeka pukoše iznad glave, tako da sam se obreo u mrklom mraku, u kojem sam disao kao astmatičar.

Za neki manevar nije bilo prostora, ali sam, kao iz inada, pokušavao da "oslobađam" ruke, tako da su mi se lisice usjekle u meso. Kako sam glavu mogao da pomjerim nekoliko centimetara, svom snagom sam pokušavao da glavom udaram u bilo šta, tražeći nešto oštro, da bih se dovoljno povrijedio, nadajući se da ću izgubiti svijest. Ali, nije išlo. Na izmaku snage, opet sam počeo da razmišljam "kuda li će me"? Imao sam osjećaj da auto ide prema Drini, ali kada je sišlo niz laganu nizbrdicu pored bratunačke džamije, nakon toga je skrenulo na lijevu stranu. Stekao sam dojam da su skrenuli pored crkve na put koji vodi za Suhu. Ponovo sam pokušavao da udaram glavom, ali prostora za manevar nije bilo. Samo sam razmišljao o načinu na koji će me uzeti smrt. Nakon nekoliko kilometara, auto je stalo. Začuo se žamor, a ja u mrtvačkom strahu sam očekivao kad će se iznad mene otvoriti gepek. Nakon pauze od par minuta, gepek se nije otvarao. Poslije svakog minuta od godinu dana, kulminacija je dostizala vrhunac, ali kada je auto ponovo zabujalo, vidio sam da me izgleda neće ovdje izbaciti. Znao sam po instiktu, ako je ovo put za Suhu, onda vjerovatno se ovuda može i u Slapašnicu, staro četničko "oslobodilačko" uporište. Hoće me u Slapašnicu! Nakon novih par kilometara, opet ista procedura. Stajanje, gašenje auta, iščekivanje, ponovo paljenje i pokret: Ludilo, perfidna psihološka igra. Ponovo stajanje. Ovaj put se začuše vrata gepeka. Zgrabiše me i izvedoše. Preda mnom se ukaza rijeka Drina.

"Bože, gdje li mi je mati, oca nije zapamtila, progutala ga Drina, a sada i mene? Da li će ikada saznati gdje su mi kosti završile?", razmišljao sam.

Vidi sada, uvode me u auto, promijenili plan, nova destinacija. Uvedoše me na zadnje sjedište. Ruke su pucale od zategnutih lisica. Pored mene na zadnjem sjedištu sjedio je jedan mlad vojnik sa automatskom puškom, a vozač i njegov suvozač su bili oni koji su me svezali u pritvoru. Krasanović Polje, prođosmo, Polom, prođosmo, Zelinje...

"Gdje li ima crkva, vjerovatno će me razapeti na oltar!", samo sam razmišljao, jer mi se sada svaka pravoslavna crkva uvriježila u misli kao mjesto moga kraja, s obzirom da mi je cijelog života pravoslavna crkva bila simbolom zločina nad mojim narodom.

Prođosmo i Zelinje. Vozač skide sunčаницe sa očiju i staviše ih meni. Vojnik pored mene izvadi jabuku i prelomi na pola.

"Hoćeš li ti?", ponudi mi.

"Neću!", odgovorih ljutito kao da sam ja nadređeni.

"Ne moraš!", hladno odgovori moj saputnik, tako da me poslije toga počeo hvatati kajanje.

Nakon što sam malo zaboravio svoj bezobrazluk, okrenuh se njemu i sa

dugom stankom upitah:

"Mogu li dobiti cigaru?"

"Možeš", odgovori pristojno, zatim izvadi, zapali i stavi mi je u usta.

Vukao sam kao "mercedes", tako da svaki put, kada bi mi se dovoljno puha nakupilo, moj "posilni" je cigaru vadio iz mojih usta, otresao nakupljeni pepeo i galantno je vraćao. I sve tako dok nisam došao do kraja. Opet zastadoše. Iza krivine makadamskog puta, koji je išao obalom Drine, ukaza se konvoj kamiona UNHCR-a. Povezli u Srebrenicu humanitarnu pomoć. Može li me iko vidjeti? Ali, koga ja to zanimam od bjelosvjetskih bitangi koje rade svoj posao kao da su na havajskoj plaži! Ja mislio da oni imaju osjećaj za čovjeka. Nastavimo dalje. Drinjača, staro stratište! Ovdje će me, ali opet ništa. Prodosmo most i crkvu. Naide konvoj vojnih vozila iz pravca Zvornika. Oznaka "Vojska RS". Idu na sve strane. Zaposleni do guše. Divič, Zvornik, prodosmo. Na mom posljednjem putovanju gledam sa čežnjom Zvornik, staru bosansku čaršiju. Nigdje nijedne džamije. U Malom Zvorniku, u Srbiji, munara stoji kao ukopana, netaknuta. Vidim, njima ne smetaju srpske džamije, njima smetaju samo bosanskohercegovačke državotvorne bogomolje, a naravno, najviše džamije. Oni prave državu, najnacionalističkiju, koje nema bez genocida. Oni kolju zato što znaju šta hoće. Naumpadoše mi riječi Vuka Draškovića:

"Mi ćemo vama praviti džamije, ali državu nećete imati!"

Karakaj, most, možda će me u Srbiju, Šešelju i njegovim? Opet ništa. Čelopek, uh ovdje su pobili sve iz Zvornika što se pobiti može. Idemo dalje. Kozluk. Ništa. Da me neće negdje prema liniji, počeo mi se ukazivati nada, možda bi me i zamijenili? Produžismo dalje, ali počeo pomalo da oživljavam. Iako sam bio potpuno pretrnuo, pomišljajući i vjerujući da me ne bi boljelo kada bi me i klali, nada se počeo buditi. Nakon nekoliko pređenih kilometara, počeo se i vrtiti skupljajući hrabrost da progovorim. Najednom, poslije dužeg oklijevanja, prokidoh:

"Znate šta, momci, izgleda da se ovaj rat pomalo pretvorio i u biznis. Svako hoće da šta zaradi. Šta imate od toga da me ubijete? Možda bi šta na meni mogli i zaraditi?", počeo ponovo.

Zainteresovah ih.

"Imaš li para, jesi li šta kod kuće zakopao?", osladi im se.

"Para nemam, ali imam dosta prijatelja širom Bosne. Vjerujem da bi za mene nešto i odvojili."

"Koliko bi mogli dati?", počeo se cjenkati.

Kada sam počeo da promuckujem, trgujući sa svojim životom, jer nisam znao koliko sam za njih vrijedan, dvojica izadoše iz prednjeg dijela auta. Nešto

su pričali, ali kada se pojaviše, samo prokomentarišaše:

"Ipak je ovo bila samo mala šala. Nema od toga ništa!"

Očito da su nastojali da saznaju da li imam šta zakopano? Nastaviše dalje. Pilica, Janja, prođosmo. Nakon izvjesnog vremena ukaza se znak sa natpisom "Bijeljina". Krenuše kroz grad, lijevo, desno, pravo do pred jednu kuću. Ugasiše auto. Munjevito uletiše na zadnje sjedište. Istog momenta se na mojoj glavi nađe neprozirna vrećica sa povezom ispod vrata. Glavu mi gurnuše u prednje sjedište, sa povicima:

"Da nisi mrdn'o, ne mrdaj, ne mrdaj!!!"

Samo sam očekivao pucanj, ali opet na čekanju. Kada sam se pucnja dobro načekao, zamijeni ga naglo izvlačenje iz auta. Vodili su me kao slijepca, ni sam ne znajući kuda će dalje. Bože, pa, ima li kraja? Nakon koju desetinu koraka, stekao sam dojam da idem uz neke stepenice. U blizini se čuo rad miješalice, kao da su izvođeni neki radovi. Kada sam prešao stepenice, ušao sam očito u neku prostoriju u kojoj su koraci odjekivali. Iz neposredne blizine čuli su se zvuci koji su me podsjećali na zvukove escajga, ili, bolje rečeno, noževa, tako da sam u glavi imao percepciju da sam u nekoj klaonici. Kontao sam da sam konačno doveden na svoj kraj.

"Dohvati mi skalpel?!", čuli su se povici iz prostorije kroz koju sam vođen.

Nakon toga otvorila su se vrata. Osjećao sam da ulazimo u neku drugu prostoriju i poslije nekoliko koraka uslijedila je naredba da sjednem. Kada su mi sa glave skinuli neprozirnu kapuljaču, vidio sam da sjedim za vratima, okrenut u ćošak. Slijedeća naredba je glasila "da stalno moram gledati u ćošak iz neposredne blizine i da se nigdje ne smijem pomjeriti". Jedno izvjesno vrijeme, onako svezan, dok su mi tetive na zlogovima ruku doslovno pucale, gledao sam u ćošak koji se bijelio, tako da me je počelo da hvata ludilo. Definitivno sam vidio da je fizičko maltretiranje ponekad i milost u odnosu na psihološka iznurivanja. Iz susjedne sobe su konstantno odjekivali zvuci, tako da sam stekao dojam kao da je u susjednoj sobi neka hiruška sala. Konačno sam došao do zaključka da negdje u neposrednoj blizini te sale likvidiraju, a poslije likvidacije odvajaju unutarne organe.

"Četnička mafija, ne samo da ubija, nego radi i na trgovini unutarnjih organa za potrebe zapadnjačkih bogatuna koji imaju dovoljno bogatstva da i svoju smrt prolongiraju", bio je moj definitivni zaključak.

Pokušao sam da se ikoliko zakrenem da bar krajičkom oka vidim ima li koga? Samo što sam se pomjerio, uslijedila je naredba:

"Ne mrdaj se!?"

Iza mojih leđa, na sredini sobe, je sjedio momak kao brdo, u maskirnoj

uniformi. Ušutio sam se, dok je u prostoriji svirala lagana muzika. Oglašavala se, pored muzike, i spikerka, tako da je jedne prilike najavljivala:

"Večeras će se u Bijeljini u hotelu "Krtin" održati zabavno veče. Uz raznovrstan meni, prisutne će zabavljati i muzika uživo. Obavještavamio sve one koji će doći na zabavu da izbjegavaju i ne nose na sebi bilo šta zeleno!:"

Nakon toga začuo se njen provokativni smijeh. Kako su nam uvijek Božiju zelenu boju, najprirodniju boju na zemaljskoj kugli, pripisivali isti kao da je ona izričito muslimanska, toliko me taj komentar nokautirao, da sam definitivno bio srozan količinom mržnje. Kako da preživim kad travu i lišće mrze samo što je zeleno? Na našu žalost, mi nismo birali komšije, ali samo sam, kao moju posljednju misao, mogao da konstatujem, teško državi koja ima za komšiju Srbiju i srpski narod. Sa njima nikad i niko nigdje neće biti rahat. Definitivno sam bio uvjeren "da se njima samo obrazi zacrvene onog momenta kada ga polije krv iz vena ispod vrata". Možda je ova konstatacija i teška, ali je, na njihovu žalost, svakog trenutka postajala uvjerljivija. Tog momenta sam počeo da prezirem Jovana Divjaka, Miru Lazovića, Tatjanu Ljujić, Bogdana Bogdanovića, Srđu Popovića, Bogića Bogićevića i sve druge čestite Srbe što su mi onemogućili da zamrzim sve što je srpsko. Izvinjavam se ovim nabrojanim i nenabrojanim dijamantima, ali moraju da znaju da ne bi ni bili dijamanti da nisu tako rijetki.

Iz moga razmišljanja me trglo pitanje:

"Jesi li žedan, hoćeš li vode?"

Iako me smrtni znoj davno isušio, tako da su mi usta više podsjećala na zgužvani celofan, odbio sam vodu, ali poslije izvjesnog vremena uslijedilo je identično pitanje. Na drugi upit nisam mogao da odolim, te sam potvrdno odgovorio. Ustao je i donio mi čašu vode. Još uvijek su mi ruke bile svezane na leđima, tako da mi je odvezao ruke, proturio naprijed i ponovo svezao. Kako ih definitivno nisam osjećao, molio sam ga da puno ne priteže, što je djelimično i uslišio. Malo mi je dozvolio da se okrenem, tako da sam pokušao da se napijem, ali jedva sam sa odrvenjelim rukama donio čašu do usta. Popio sam je sa najvećom slašću, ali poslije nekoliko minuta, osjećao sam duplo veću žed. Nakon toga je uslijedilo pitanje "da li opet hoću vode"? Kako sam umirao od žeđi još više, odgovorio sam potvrdno. Kada je stigla nova čaša vode, popio sam, ali žed je doslovno buktala. Opet je uslijedilo identično pitanje, ali sam odgovorio:

"Hoću, ali mokre vode! Ova mi ne treba!"

Ustao je, otvorio vrata, izašao u susjednu prostoriju i nekom rekao, očito da bih i ja čuo:

"Jebo najku, skužio je sve!"

Kako sam već nazirao, poslije tih njegovih riječi sam definitivno bio uvjeren da ta tečnost koju mi daju proizvodi veću žeđ.

”Testiraju mi bubrege da li su zdravi, da li mogu nekom drugom poslužiti!”, bile su samo moje misli.

Opet je upitao, ali sam odbio iako crkajem od žeđi. Mislio sam da će mojim nepristajanjem na vodu shvatiti da od mojih bubrega nema koristi. Ali, ja da crknem od žeđi. Opet je uslijedilo pitanje:

”Hoćeš li vode?”

Kako mi je, kao posljednja želja, samo bila cigara, a vidjevši da svakako od života nema ništa, rekao sam:

”Hoću, ali pod jednim uslovom, ako mogu dobiti i cigaru?”

Pristao je, donio mi čašu vode i dao zapaljenu cigaru. Popio sam malo vode, ali sam cigaru doslovce jeo. Kako sam samo razmišljao da li ću završiti u nekoj septičkoj jami, moj život je postao nebitan, ali svakog trenutka sam razmišljao o životu brata Samida, mame i našeg malog Nurdina, kojeg smo po rođenju prozvali Kiki. Ipak, očekivao sam da nisu toliki bezdušnici i da će poštediti Kikija, bebu od sto dana. Mama, Bože moj, kako bude i drugim ženama, ali brat mi nije izlazio iz glave. Bože, pomози njemu, otvori mu put, molio sam se Bogu?

Ponovo sam se vraćao na moju situaciju i bila mi je najteža pomisao da mi niko nikad neće znati ni traga ni glasa. Pored toga, stalno mi je bila misao kako će moji doživjeti moj nestanak. Nakon još dvije-tri čaše vode, osladila mi se cigara. Dobio sam još dvije, ali kada sam se uzbezobrazio, dobio sam negativan odgovor.

Čekam pred klaonicom, ali više, dokle?! Čekati je gore nego umirati. Kada će doći kraj? Odjednom udoše još dvojica u sobu. Kada sam se definitivno okrenuo, vidio sam da je to, ipak, bila kancelarija. Dovedoše me odmah do stola, dadoše mi hemijsku olovku i rekoše:

”Potpiši ovdje!”

Pisao sam teško i isprekidano. Nisam znao ni o čemu je riječ, ali sam pretpostavljao da je moj potpis u ulozi donatora sopstvenih organa. Očito, mafija mora da ima neki potpis.

"SAD JE PRED TOBOM KRAJ!"

Nakon što sam stavio svoj potpis, ponovo su me skopali i nabili neprozirnu vreću na glavu, te povelu žurno u nepoznato. Trabunjao sam kao poluleš, a zatim osjetio da me uvode u kola. Jedan me je uhvatio za vrat i nabio glavu u čošak između sjedišta i vrata, tako da mi je gornji dio tijela ostao u horizontalnom položaju.

"Sad ideš na konačno mjesto, sad je pred tobom kraj!", bio je komentar.

Bili su to trenuci u kojima bi im sve dao za metak u glavu. Nakon jurnjave od nekoliko minuta, najednom se auto zaustavilo. Ispred auta se čula škripa teških vrata. Kada se auto zaustavilo, odmah su me izbacili uz povike:

"Idi ovamo!?"

Kad su me negdje uveli, uhvatili su mi glavu i čvrsto pritisli na hladnu, očito, željeznu površinu.

"Primakni ga!?", uslijedio je novo naređenje.

Poslije toga je zabrujala mašina. Glava mi je polagano primicana, tako da sam pored vrata osjetio strujanje zraka koji je proizvodila cirkularna pila. Svakog momenta sam očekivao rez, ali kada sam definitivno bio spreman za smrt, odvojili su me uz komentar:

"Ma, jebo ti mater, nisi ti ovakvu blagu smrt zaslužio! Na drugi ćeš način!"

Povelu su me dalje. Naglo su me zaustavili uz čvrsto držanje sa komandom:

"Sad stani ovdje!?"

Stajao sam sa ubjeđenjem da sam pred jamom čije je dno ispunjeno raznim nabodnim predmetima, ekserima, kolcima... Uslijedila je naredba koja je bila više dernjava:

"Zakorači, odmah zakorači!?"

Pomiren sa smrću, nije me na korak trebalo ni gurati. Zakoračio sam dostojanstveno kao holivudska "zvijezda" na crveni tepih. Ali, gle, čuda! Kada sam dočekaao slijedeći korak, preda mnom je bila ravnica, nikakva očekivana jama. Od totalnog usijanja do konačnog kaljenja za dvije sekunde. Vidim da im je glavna kazna spremljena za mene da konačno poludim. Uхватili su me ponovo i povelu dalje. Potukoh na neke stepenice, zaškripaše vrata i osjetih odzvanjanje hodnika. Opet osjetih vrata i povedoše me dalje. Zaustaviše me i usloniše na neki zid. Uhvatiše me za vrat i počеше odvezivati povez od neprozirne vreće. Kada sam progledao na svoje oko, vidio sam da sam se obreo u nekoj prostoriji, okružen sa nekoliko dželata. Stajao sam kao ukopan,

ni sam ne znajući kako sam pri svijesti. Počeše me skidati, tako da ostadoh polunag. Protitraše svu odjeću, a nakon toga razvališe mi cipele i iz njih izvadiše željezne gležnjeve. Na brzinu na prozorima zatvoriše željezne kapke, tako da u prostoriji ostade samo svjetlost od nejake sijalice. Bio sam izgubljen jer nisam znao koje su im krajnje namjere. Sa druge strane prostorije bio je zid od obijenog maltera do pola, na koji je bio nabačen cementni špric. Ni sam nisam znao zašto, tako da mi je jedina misao bila da je zbog toga što je lakše takav zid sapirati od krvi poslije likvidacija. Nakon detaljnog pregleda, ponovo mi na ruke, povijene na leđa, staviše lisice. Opet su zategli toliko da me od toga više nisu ruke ni boljele, nego da se bol direktno manifestovao u glavi. Nakon toga izadoše i zaklepariše vratima. Ostao sam svezan kao havetinja da dalje čekam svoj kraj. Nakon izvjesnog vremena, donesoše mi neku porciju kuhanog kupusa i odvezaše ruke.

”Neću jesti!”, samo sam prokomentarisao.

Sa odvezanim rukama osjećao sam se kao da sam izašao na slobodu. Kako više ni za grlo nisam osjećao, pojavi mi se želja da bar srknem dvije kašike vode iz tanjira. Uzeh kašiku, ali ruku ne mogu da donesem do usta, tako da sam, da bih dospio do kašike, morao da se savijam. Definitivno, ruke su mi bile kao kod najtežih oblika distrofije. Samo što sam uspio da dva puta srknem, odnekud se začuše glasovi:

”Vidi, jebo majku, sada jede, a reče da neće!”

Istog momenta odložih kašiku. Prisjede mi i ono što sam srknuo, tako da sam se osjećao postideno. Vidim, odnekud me posmatraju. Nakon izvjesnog vremena ključ poče čavrljati i u prostoriju se pojaviše dvojica uniformisanih ljudi. Uzeše sa patosa tanjir, zgrabiše me za ruke, priviše ih na leđa i zategoše lisice. Nakon toga jedan se ponovo pojavi u sobi, noseći jednu plastičnu flašu vode koju spusti nasred sobe. Već četvrti dan, u potpunom nervnom rastrojstvu nisam ništa jeo, a i san je bio nepoznanica. Nakon samrtničkog znoja, obuze me strahovita žeđ. Ruke sa lisicama na leđima, voda preda mnom u plastičnoj flaši, a ja skapajem od žeđi. Moram pokušati da se napijem. Ali kako? Mogu samo tako što ću flašu uzeti među zube. Pokušavam, ali ne ide. Zbog rana ne mogu vilicu da pomjerim više od jedan centimetar, a promjer vrha flaše najmanje dva. Srebreničke ubice mi svezale vilicu, a srpski zlikovci ruke. Jedino sam mogao koristiti noge, ali flašu samo što dodirnem, odmah je nagnječim, a iz nje se počne prosipati voda. Majko, šta da radim, kako da se napijem a da ne prolijem? Ako prolijem, sankcije će biti rigorozne. Legnem na bok, uzmem flašu između koljena i kao naistreniraniji cirkusant uspijem je donijeti do usta. Napijem se a da kap nisam prosuo. Uspio sam! Povratio sam dušu.

Soba je bila gola kao rođeno dijete. Željezni prozor sa neprozirnim željeznim kopcima i željezna vrata popunjena sa aluminijumskim limom, bio je jedini dekor. Vidim, na gornjem dijelu vrata u obliku pravougaonika izbušeno sijaset rupica, jedna pored druge, promjera dva-tri milimetra. Bilo mi je definitivno jasno da su me posmatrali kroz te otvore. Uslonio sam se uz zid. Bio sam jedan običan sužanj koji sebi nije značio ništa. Svezane ruke na leđima kao da nisu bile moje. Polagano sam gubio svijest, ali to nije bio san. Bilo je to stanje nekog polubunila. Sa hodnika je dopirala priča više osoba, ali poslije izvjesnog vremena, sve je utihnulo. Kao da sam bio malo i zaspao kada me je trznuo zvuk ključa i otvaranje vrata. Poslije drvenih, otvoriše se i željezna vrata i na njima se pojaviše dva dželata u maskirnim uniformama. Nisam se ni ohavijestio, a već sam bio ščepan za prsa i podignut sa povikom:

"Pa, zar smiješ sjedit'!?"

Onako izmrcvaren, svezanih ruku, u totalnom bunilu, nisam ništa drugo razmišljao nego o likvidaciji. Ali, umjesto likvidacije, nastala je opšta makljaža. Jedan me je iz sve snage pesnicama udario u stomak, a drugi, potpuno zakrvavljenih očiju, udario me u krsta i bubrege sa takvom slašću kao da je zagriženi bubnjar elitne rokenrol grupe. Kada su se doslovno nasitili, bacili su me uza zid sa naredbom da ne smijem sjesti. Iako su udarci odzvanjali, nisam osjećao preveliku bol. Nervni sistem je bio toliko oslabio da njihov trud nije dovoljno registrovao. Kada su izašli, ostao sam naslonjen uza zid, ne mogavši ni razmišljati do koje će mjere moja patnja teći. S obzirom da u prostoriji, u kojoj sam se obreo, nije bilo nikakve prirodne svjetlosti, nisam znao kada je noć a kada dan. Malo sam se smirio i kao da sam konačno utonuo u san. Nakon nekoliko sati, opet se pojavi jedan zlikovac u maskirnoj uniformi. Nosio je komadić hljeba sa nekim kuhanjem na dnu tanjira.

"Stani gore navrh sobe kada ja ulazim?!", odjeknuo je njegov glas.

Kada je spustio tanjir, sijevnula je njegova ruka i zaustavila se na mojoj glavi.

Vidim da je moja sudbina ovozemaljski džehenem, ali očito da se kraj još ne nazire.

Kada se novonastali režim malo ustalio, a kako samica nije imala mokri čvor, počeli su da me izvođe na vršenje nužde i da mi, ako se tako može nazvati, dva puta donose hranu. Pri svakom izvođenju do toaleta i uzimanju hrane, skidali su mi lisice sa ruku, a nakon što bih, po njihovom protokolu, završio sa obavezama, uslijedila je naredba:

"Pruži ruke!?"

Nakon toga bi se ponovo lisice obrele na mojim rukama. "Pruži ruke", za mene su bile najteže dvije riječi, nakon kojih bi ponovo dotakao ljudsko

dno. Niko ne zna šta je ropstvo dok ga ne doživi, ali mnogi ne znaju šta je ropstvo ni koji su ga doživjeli, jer mnogi nisu imali prilike doživjeti dno. I danas, kada se sjetim tih dana, posebno kada slušam "patnje" robijaša iz procesa "muslimanskim huliganima" iz 1983. godine, zgadi mi se život. Pa, moj jedan dan ropstva je bio teži nego svaka godina zatvora kompletne grupe "muslimanskih huligana" iz 1983. godine. Mrzim sve što me podsjeća na ropstvo! Za svakog čovjeka koji u kući drži u kavezu pticu, uveo bih smrtnu kaznu za djelo najokrutnijeg zločina. Ko može pticu zdravih krila zatvoriti u kavez, ako mu se ukaže prilika, sutra će na isti način postupati i prema čovjeku. Svako društvo i država koja ne razumije potrebu za slobodom ptice, nema slobode ni za čovjeka.

"TURE, JEBEM LI TI MAJKU!"

Po nekim mojim procjenama, nakon sedam dana i sedam noći, bio sam sa svezanim rukama na leđima. Kad su mi definitivno sa ruku skinuli lisice, slobodne ruke su mi postale neprirodno stanje na koje sam se morao privikavati, a odumrle ruke su bile u minimalnoj funkciji. Četiri gola zida sa dnevnim komadićem hljeba i kuhanjem na dnu tanjira bila je moja dnevna nafaka. Kako rekoh, samica nije imala WC, tako da su me svakog dana počeli izvoditi da obavim nuždu, ali ne kada meni treba, nego kada oni odluče. Ustvari, ići na nuždu nije mi bilo ni potrebno. Samo sam izlazio da zadovoljim proceduru.

Vidim da pred večer počinje na hodniku graja, a da sa jutrom, poslije buđenja, dođe do naglog smiraja. Nakon svakog moga odvođenja u WC, nikad nikog nisam vidio, jer su prije mog izvođenja zatvorenike tjerali u sobe. Vidim da se na drvenim vratima ponekad otvori špijunka, tako da se veoma često začuju riječi:

"Ture, jebem li ti majku!", "Večeras je klanje!", "Balijo, večeras si jeban!"...

Ponekad, nakon otvorene špijunke i nijema šutnja.

Jednom se otvori špijunka i iz mrkle moje samice ukaza se svjetlost, a na špijunci lice. Iako u velikom strahu, nisam mogao da odolim a da se ne približim toru, za mene, misterioznom otvoru. Zagledah se u jednu izopačenu kriminalno-zločinačku facu.

"Šta ima?", upita me.

"Šta bi moglo biti?", kratko odgovorih.

"Ja sam Čačak. Zovu me tako, jer sam iz Čačka. Odakle si ti?"

”Iz Srebrenice”, odgovorih mu.

”Bio sam u Srebrenici, na početku. U Arkanovcima. Bilo je dobre pljačke. Jebi ga, zbog pljačke sam tamo i otišao. Sada sam u zatvoru. Zbog kriminala. Mamu im jebem, osudiš me, ali će Čačak odavde izaći. Ti si u Bijeljini. To je samica. Ovamo su svi u ovom krilu na kojem si i ti, pravomoćno osuđeni, a tamo, drugo krilo, je istražno. Jebi ga, ne sikiraj se, šta bude da bude?”, napriča mi u jednom dahu, konstantno se osvrćući, kako ga neki od stražara ne bi primijetili.

Klepnu špijunka, a ja ostah usred mrkle samice. Nakon nekoliko minuta opet tresnu špijunka i u jednoj izbušenoj rupi na aluminijskom limu od vrata pojavi se vrh zapaljene cigare.

”Pazi, da te vide da pušiš, bio bi zgažen!”, upozorio me je četnik iz Čačka, koji je jedini razumijevao moje muke.

Priletio sam i zgrabio cigaru koja mi je produžila vijek i nadu za još jedan dan. Kada čovjek dospije do najdubljeg dna tek tada vidi koliko su velika mala zadovoljstva. Moj četnik Čačak je postajao naomiljeniji gost, jer me bar jednom dnevno krišom snadbijevao mojim najvećim lijekom koji se zvala cigara.

Jednom puče špijunka. Poletih kao očaran. Sjetio me se Čačak. Samo što se približih špijunki, sastavi me pljuvačka po licu od novog gosta:

”Puh, jebem ti balijsku majku!”

Nije uspio ni zatvoriti, a ja uzvratih:

”Jebem li ti pet majki!”

Vidim, nisu svi ljudi isti. Ponekad bolji četnik sa dušom nego moj predsjednik države bez duše. Iako nisu ni oni svi isti, ipak sam naučio da su od zatvorenika mnogo gori oni koji ih čuvaju. U zatvoru ne može raditi čovjek sa dušom. Ne bi dugo izdržao. Zatvorski čuvar je radno mjesto poslije kojeg, umjesto zaradene penzije, treba suditi onima koji su tu penziju zaradili.

Nakon provedenih sedam dana kao sužanj u lisicama, začu se na hodniku galama, a zatim naredba:

”Svi zatvorenici u sobe, da niko nije izviriо!?”

Otvoriše se vrata, a zatim uslijedi druga naredba:

”Izlazi!”

Izađoh na hodnik. Na oba kraja dugog hodnika stajala su dvojica ”maskiraca”. Opet se čula treća naredba:

”Desno, pa pravo do kraja, zatim lijevo!?”

Krenuh, i kada dodoh do kraja, opet me uputiše desno u jednu kancelariju u kojoj me čekao novi ”konzilij”. Preko dvadeset dana, svakodnevno, većinom i subotama, tako da mi je ponekad postajalo i žao kada dođe nedjelja. Isljedivanje

po cijeli dan. Nekoliko ekipa. Pjevam kao slavuj, ali džaba trud, dirigentima se ni to ne sviđa. Ima neki u BiH Srbin logoraš, po nadimku Slavuj. Puno i sada pjeva, a dobar mu nadimak slavuj. Nikad nisam sa njim polemisao, ali mi je uvijek bila želja znati zašto ga zovu Slavuj. Da nije u Tarčinu predivno "pjevao"? Očito da je dobro zadovoljio svoje "dirigente".

Biti "heroj" i u četničkom ropstvu pričati da je neko nešto pritajio, nije iskreno ni na filmskom platnu. U rukama bezdušnika, svi smo mi "slavuji", samo zavisi kakvi su nam "dirigenti". Ja sam dovođen do ludila, a najteža situacija u kojoj se rob može naći je ta kada isljednik bolje zna pojedinosti od svoga roba. Ja sam se nebrojeno puta našao u takvoj situaciji.

Ili, kada su nada mnom tek započeli proces i kada mi rekoše:

"Tvoj je brat otišao šumom, možda je kod nas u ropstvu. Možda od tebe i njegova sudbina zavisi?"

Ja se sav ukočim i pomislim da to može biti stvarnost. Za njega ne da bih pjevao, za njega bih sebe halalio.

Ipak, prvog dana moga isljeđivanja, jedan od inspektora me upita:

"Jesi li fizički maltretiran?"

"Jesam", odgovorih, i počeh detaljno da opisujem kada i kako.

"To je neka greška! Više nećeš biti fizički zlostavljan", odgovori mi inspektor, pa se ponadah da ću izbjeći daljnja poniženja.

Ipak, inspektori su prenijeli moju informaciju zatvorskim čuvarima, tako da sam od istih bio sankcionisan na drugi način - polupraznim tanjirom. Znao sam zbog čega su zatvorski čuvari bili kivni i povrijeđeni. Mnogi Muslimani, koji su prošli ropstva i logore, iako modri od uboja, ako bi ih neko upitao šta im je to bilo, govorili bi sve samo da ne kažu istinu. Uvijek su u podsvijesti imali strah koji se temeljio na nekom njihovom nepisanom pravilu "ako kažem, biće mi još gore, šta me poslije čeka?"

Svi su se nada mnom mijenjali ali je neki Žile bio najkonstantniji. Trudeći se da dobro pjevam, počela mi se buditi nada za životom. Bila je to doslovno moja "hiljadu i jedna noć" kojom sam pokušavao slušaocima i dirigentima zadovoljiti dnevno toliko da bi im moj život bio inetresantan i sutra. Jedne prilike sam bio od strane Žileta doveden do stanja totalne blokade razuma. Bio je i on lud.

"Jebem ti Boga i majku, dode mi sada da izvadim pištolj i da te na licu mjesta ubijem!", prosiktao je Žile na mene, nezadovoljan mojim izjavama.

Proderao sam se na njega iz sveg glasa, jače nego on na mene:

"Stani, Božiji čovječe, smiri se, izvadi cigaru da zapalimo, smiri se?!"

Ostao je ukočen.

"Po tvom ponašanju, reklo bi se da si ti na mom, a ja na tvom mjestu. Pa,

šta tek misliš kako je meni, kada si i ti gotovo poludio?!”

Slegao je ramenima i izvadio paklo cigara.

”Jebo te Bog, zapali!?” , kratko je odbrusio.

Zapalili smo i duže, bez riječi, gledali jedan u drugoga.

”Mogla bi i jedna kafa?” , uzvratih Žiletu.

Kako sam ga ”oborio s nogu”, nakon dva-tri minuta stiže i kafa. Ugođaj potpun. Nakon pušpauze i kafe, nastavili smo u puno tolerantnijoj atmosferi.

”Boga vam vašeg, samo ste u Srebrenici kukali da skapavate od gladi, a kada smo mi ušli u Srebrenicu i otvorili vaše magacine, mogli smo kompletnu našu vojsku hraniti bar nekoliko mjeseci”, rekao mi je.

Ostao sam nijem. Znao sam da preuveličava, ali me strahovito bolio i dio istine. Moj brat otišao preko šume. Ne znam da li je sa sobom ponio koji komad hljeb? Znam da je mati posljednji dan otišla da uzme od Sulejmana brašna za jednog hljeba, ali ne znam da li ga je uspjela ispeći? A, Srbima srebrenička banda ostavila pune magacine!

Sva daljnja iznurivanja sam uspio izdržati, ali kada sam se jedan dan pojavio u isljedničku kancelariju, i u njoj ugledao čovjeka koji me je u Bratuncu dočekao na izlasku iz ”Hangara”, srce mi je na trenutak prestalo da radi. Nisam znao odakle je, ali sam se najviše plašio onih koje sam smatrao da slučajno nisu komšije. Nakon nekoliko sati gnjavaže, toliko me počeo psovati i vrijeđati, da sam mislio da će me živa oderati, ali kada je rekao:

”Jebo li ti majku, ja sam onog dana zbog tebe u Bratunac došao najhitnije što sam mogao iz Sarajeva!”, odmah mi je laknulo, jer sam se uvjerio da nije iz Bratunca, a stalno me je proganjala misao ”da me slučajno ponovo ne vrate u Bratunac ili Srebrenicu”, što bi za mene bio kraj.

I pored siline njegovih riječi, kada mi je rekao da je iz Sarajeva, ili preciznije rečeno iz ”prijestolnice” Pala, kao da je sa mene palo pola tereta. Osjetio sam da sam ipak važan, možda puno važniji za četnike nego za našu bagru. Tada sam vidio da ponekad u sebi četnici imaju išta, jer bar nekad znaju da ispoštuju najvećeg protivnika, a da naša bagra u sebi nema ništa. Oni nemaju poštovanja prema ljudskoj dobroti. Očito, četnički projekat u BiH i Sibi su realizovali tako što su pred muslimanski narod instalirali svoje najgore izdanke.

U finišu mog isljedivanja, jedan od isljednika, koji se, mislim, prezivao Škoro, i koji je ponajviše šutio, tako da se u cijeloj priči činio nebitan, a ustvari je bio načelnik SDB za Bijeljinsku regiju, reče mi pristojnim glasom:

”Ibrane, ti si, ipak, jedan prilično realan čovjek, ali me posebno zanima jedna činjenica. Ne štetiš nikog, nastojiš da budeš realan, ali je u svemu tome

zanimljivo da uporno štitiš Ahmu Tihica. Znamo da ti je jaran, ali ma koliko bio, nedaš na Ahmu ni trunka da padne.”

Odgovorih:

”Gospodine, moram da pričam, ali ja, ma šta sa mnom bilo, moram da do kraja očuvam dostojanstvo. Kada bi sad uzeli Ahmu, postrojili četu srpske djece, Ahmi dali nož i pušku i rekli mu da od njih radi šta hoće, Ahmo bi odložio i nož i pušku, okrenuo se i pogledao gdje ima najbliži market, otrčao bi i toj djeci kupio čokolada. Ahmino srce i duša je toliko plemenita da ni u snu ne može biti zločinačka. Ja o dobrim ljudima mogu pričati samo dobre stvari.”

Ostao je bez komentara, a ja u nadi da je, možda, Ahmo u njihovim rukama, te da će mu moje riječi nešto pomoći. Ipak, saznao sam da je Ahmo završio kao zarobljenik u Srebrenici, zajedno sa bratom Džemom, a da je, nakon toga, odveden na svoje najvoljenije Skelane. Kažu da je nekoliko dana paćen i poslije toga ubijen. Znam da je na Skelanima Miloš Vuković, komandant četničkih formacija, jedan od uposlenika prijeratnog Štaba TO u Srebrenici.

GLAD I NEIZVJESNOST MEĐU ČETIRI ZIDA

Nakon provedene istrage, zaklepariše me u moj ”pansion”, svaku večer omrkavši i nikad ne znajući da ću osvanuti. Među četiri gola zida. Pored toga što ni u snu nisam znao šta će biti sa mnom, iz moje glave nisu izlazili, kako brat i najbliža familija, tako i moj narod za čiju sudbinu tada nisam ništa znao. Fizički me nisu više maltretirali, ali moje psihološke patnje su rasle iz dana u dan. Nakon izvjesnog vremena, ubaciše u moju samicu dva kockasta uloška za vojne krevete koji su bili tako napresovani da leći na njih nije bila velika razlika od lijeganja na patos. Pošto su sa njima ubacili i dvije deke ”konjskare”, imao sam se bar čime pokriti. Dan i noć nisu za mene imali nikakvu razliku i jedino vrijeme koje je za mene nešto predstavljalo je period kada će mi u samicu donijeti komadić hljeba i nekog kuhanja na dnu tanjira. Glad, dosada i krajnja neizvjesnost su počeli da uzimaju maha. Psihološke patnje su svakog dana postajale sve jače, tako da su počeli nastupati dani opšteg ludila. Jedan od vodnika donese mi neku košulju i pantalone koje su bile čiste, ali toliko izlizane kao da su do tada nekoliko puta završile u kontejneru. Ipak, skidoh sa sebe svoju novu garderobu i objesih je na prozorsku kvaku. Kako se nada za životom budila, nastojao sam da svoje odijelo gledam kao da je spremljeno za moj izlazak. U momentu najteže depresije, jedina moja nada je bio Čačak.

Svako njegovo zavirivanje u samicu stvaralo je nadu za cigaru koja mi je uvijek produžavala život za još jedan dan. Ali mi je Čačak postao i navika. Bilo je dana da ne zapalim, tako da su mi ti dani postali pakao. U samici nije bilo ništa. Da sam u zalog za olovku i deme papira mogao dati svu svoju imovinu, ne bih razmišljao nijednog trenutka. Od četiri gola zida tražio sam bilo šta da bih mogao pobijediti misli i na koji sat ublažiti postojeće stanje. Izbrojim rupice na špijunki - 189. Jedna samo malo šira od ostalih. Neki prethodni stanari su jednu dovoljno proširili da bi kroz nju mogla da prođe cigara. Sa jedne strane obijen malter do pola zida. Na donju polovinu nabačen cementni malter, ali neravan. Sa gornje polovine je od vlage otpadao kreč, a njegovi komadi nisu imali nikakvu čvrstoću. Ipak, jedan dan nakupih stotinjak komadića kreča i na neravnom cementnom malteru počeh da pišem. Moram nečim iskazati teško stanje. Lijepim tehničkim slovima sam počeo:

”U trenutku teške depresije

Kada me misli sa svih strana stežu

Spomenuću moje najmilije

Za koje me uspomene vežu” - Same, mama, Kiki.

Nakon što sam za dva-tri sata od komadića kreča uspio napisati stih iz duše, u samicu je ušao jedan vodnik. Pročita tekst i počeh da histeriše. Donese mi krpu i natjera me da izbrišem tekst. Nije mi bilo težeg zadatka ali sam ga morao izvršiti. Brisao sam i iz dna duše jecao. Brisajući slova, brisao sam sebe i svakog trenutka doticao dublje dno pitajući se gdje je njegova krajnja tačka. Imao sam dojam da, brišući stihove, ubijam i sebe i svoje. Kada dobijem bijednu porciju hrane i kada prividno zaboravim na glad, u momentu teških misli pojavi se želja za cigarom, kada ponekad dobijem i to zadovoljstvo, moji mi ne izlaze iz glave, ali kada me glad pritisne, samo je ona na pameti. Njegovo veličanstvo hljeb je jedina nezamjenjiva vrijednost. Želja za hljebom oslobađa sve druge patnje. Kako iznaći metod da među četiri zida zavaravam glad? Moram početi preživati. Svaki obrok koji sam na brzinu morao pokusati, nakon toga sam počeo preživati. Po nekoliko puta sam sadržaj hrane ponovo vraćao na žvakanje. Postao sam goveće. Ipak, sa mene je počelo da nestaje tijelo. Brada i kosa su rasle kao iz vode, a na kukovima sam mogao objestiti kesu. Umirao sam od patnji svake vrste. Kada me jednom jedan od vodnika izvede do WC-a, preko puta ulaza u mokri čvor stajala je korpa za smeće. Vidjeh na dnu korpe jedan komadić hljeba. Kako doći do njega? Iskoristih nastalu priliku i, dok se on okrenu na hodnik, munjevitom brzinom sam zgrabio komad hljeba i sakrio pod košulju. Jedva sam čekao da se vratim u samicu. Čim sam došao, izvadio sam hljeb ispod košulje. Bio je dobro pobuđao. Ali, prava gozba. Da li da ga malo očistim? Morao, ali samo da

skinem onu zelenu naslagu jer mi je svaka mrvica bila dragocjena. Pojedoh komad hljeba. Davio sam se od pohlepe, ali nakon izvjesnog vremena osjetih mučninu u stomaku. Moram da povraćam, ali neću. Poleti sve iz mene, ali se borba nastavlja. "Majčin sine", nećeš preći branu na ustima! Borio sam se kao lav. I pobijedio.

Kad su me drugom prilikom vodili u WC, mogao sam da opet budem lopov. Vidio sam u korpi dva-tri papira kojim je neko obrisao dupe, a pored tih papira bila je "živa" paprika, do pola načeta i jedna mala jabuka. Iskoristih priliku i nepažnju vodnika. Munjevito su paprika i jabuka bile pod mojom košuljom. Uđoh u WC, a kao i uobičajeno, prije nego li i počnem začuje se glas vodnika:

"Jesi li, jesi li, požuri!?"

"Evo, sad ću!", govorim i perem papriku i jabukicu, jer su bili u dobiru sa "tariguzom". Nisam mogao vjerovati da paprika i jabuka i postoje, tako da im ne bih odolio da sam ih izvadio iz septičke jame.

Dok koristim svaku priliku da iz korpe za smeće "ukradem" pola paprika i jabučicu, za to vrijeme Izetbegovići, Čengići, Silajdžići, ... u ime muslimanskog naroda u BiH, a posebno u ime Srebreničana, uzimaju sebi milione. Ja lopov u ropstvu, jer zaista kradem papriku, a oni poštteni, jer ne kradu. Oni s tim raspolazu kao da je njihovo.

Nazad u samicu. Zadubim se u papriku da sam pojeo i korijen, a poslije, kao desert, došla je jabuka. Milost nad milostima. Da mi je cigara? Krenulo je, možda me se i Čačak sjeti, a možda i neko drugi. Našao sam još dva- tri "donatora", a jedan od njih će postati čest gost na mojoj špijunci, ali je išao na radnu obavezu, tako da sam se njegovoj milosti mogao nadati samo u večernjim satima.

Cijeli jedan dan proveo sam u samici. Već noć a niko ne ulazi. Hvata mi se nesvijest od gladi. Odjednom se počese otvarati vrata. Uđe zatvorski čuvar.

"Ja na tebe zaboravio, sad ću ti donijeti večeru, biće malo više!", reče, i ode.

Samo sam slijegao ramenima i čekao ishod, nadajući se boljoj porciji. Pojavi se. Nosio je, umjesto tanjira, aluminijumsku času, dobro napunjenu kuhanim krompirom. Za cio život nikad nisam tako uživao u jelu. Mrzim tanjir, volim času, aluminijumsku, uvijek ću je imati u sudu.

Jednog dana, ponovo je bio čuvar, onaj što je na mene "zaboravio". Ušao je oko podne u samicu.

"Mogu li se sa vama nešto dogovoriti?", upitah vodnika.

"Reci?", odgovori.

"Nemoj mi donositi da jedem cio dan, samo večeras, ali mi, molim te

donesi punu času?", reko mu.

"Dobro, važi, nećeš ništa dobiti za ručak, ali ćeš večeras dobiti času."

Napravismo dogovor. Trebala mi je radost. Iako gladan do iznemoglosti, cio dan sam imao razloga za nadu. Došla je noć. Pojavi se čuvar. Nosio je času. Ne tako puna kako sam očekivao, ali nije za potcijeniti. Sjedoh za gozbu, ali vidim, teška podvala. Časa je jednom trećinom bila ispunjena takvom masnoćom da mi se počela gaditi. Srčem, ali teško ide. Uzmem malo sa površine da prospem masti, ali nikako da se prelomim. Ipak sam odlio dvije kašike masti, tako da sam, uz krajnji napor, pojeo preostali dio. Koliko-toliko bio sam sit, ali nakon izvjesnog vremena, proradio je stomak. Nastala je opšta "stomačna revolucija". Samica zakleparena, a ja se stežem svom snagom da ne pukne iz mene. Počeo sam da pomažem, da dozivam, kako moram u WC. Ali, nikakvog odgovora nije bilo. Više ne mogu da izdržim. Sav sam se od bolova ukočio. Ja moram u samici izvršiti nuždu. Na brzinu sam izderao doniranu košulju, položio u čošak samice, i za tri sekunda moj stomak je ostao prazan. Naglo sam se preznojio, a zatim sam izmet zamotao u dijelove poderane košulje. Tako dobro upakovanu "patnju" sam stavio u otvor za odžak. Nakon što sam došao sebi, samo sam razmišljao kako ću se "patnje" osloboditi iz samice. Kada je sutradan došlo vrijeme za ozlazak u WC, krišom sam svoju dobro utinjanu "patnju" stavio pod pazuhu i neprimjetno je odložio na sigurno mjesto. Sve je prošlo bez težih posljedica.

Sa neljudima nema dogovora. Ljudsko dobro je uvijek bezuvjetno, a neljudska pakost je toliko bezgranična da koristi svaku priliku da se priljepi. Ali, ipak, da nema gadova, ne bi znali cijeniti ljudsku dobrotu.

KAKO IZDRŽATI U SAMICI?

Dani kao godine. Ubija me sve. Ne može se izdržati. Moram izmišljati nove načine da bih izdržao. Sjedem, zamislim se i počnem da nabrajam sve gradove na svijetu sa početnim slovom A. Zatim B, pa dalje... Sve geografske pojmove, sva imena... Noktom na zidu počnem da ispisujem. Ali se bojim da me ne primijete. Ipak, nešto napišem. Kontam, ako me ubiju, ostaće neki trag za mnom. Ustanem i počnem da hodam ukруг po samici. Predao sam se učenju kur'anskih sura, koliko sam znao. Tražio sam spas u učenju i hodanju po samici. Trideset i tri kruga i trideset i tri konstantnog učenja Kulhu valahu, Zatim Ina ea tajna, Kulija ejuhel kjafirune, Ve duha,... Iscrpim se i počnem da plačem.

Jedan dan, nakon dužeg učenja i vjere u Boga, klonem i ne mogu da

hodam. Prokrivim se od bola, ne mogu da trpim. Stanje potpunog nervnog kolapsa. Kada više nisam mogao da izdržim, nasrnuh na moju posljednju nadu i izađoh iz dina. Povikah:

”Jebem te Bože, dokle ćeš ovako!?”

Kada sam došao sebi i bio svjestan šta sam izgovorio, pojavi se tolika grižnja da sam želio nestati.

”La ilahe ilalah, Muhamede resulalah”, počeh da izgovaram, skršun, sa molbom:

”Oprosti mi Bože, oprosti mi Bože!? Joj, šta da radim, pa ja opsovah, u koga se imam uzdati!?”

Kajao sam se i počeo glavom udarati u zid. Tražio sam bilo kakvu fizičku bol koja može pobijediti moje kajanje. Legao sam na patos kao pas i tražio oprost u suzama. Nadao sam se da će Bog razumjeti moje reško stanje. Ipak, želio sam da nestanem. Počeo sam da razmišljam da li postoji ijedan način da sebi prekratim muke? Vješanje! Čime? Za što?

Jedna od mojih deka ”konjskara” bila je načeta, tako da su se sa nje konci sami osipali. Vidim, idealno za pravljenje užeta. Počnem da razmišljam da ispletem uže i da se objesim. Ipak, čim sam uzeo za konce i počeo da pletem, odustah. Moram izdržati.

Vratim se sebi i Bogu pa počnem tražiti bilo koji način da nakupim snage. Allah je milostiv, errahman irrahim, moj izliv bezumlja će mi oprostiti.

Iako je dan, u tami samice sjedim i ponekad ustanem da, hodajući ukруг, protraćim vrijeme. Iako je odjeljenje pravosnažnih zatvorenika bilo havetinjski prazno, začu se neki žamor sa hodnika. Otvori se špijunka na samici. Na špijunki se, kroz sijaset rupica, ukaza lice koje je, uslijed nedostatka svjetlosti, bilo blijedo. Iz znatiželje ustadoh i približih se špijunki. Sa druge strane stajao je čovjek u pratnji vaspitača. Nisam znao o kome je riječ ali sam naknadno saznao da je to bio upravnik zatvora Ratko Lalović. Poslije kratke šutnje, upitao je:

”Kako ti je?”

Zbunih se, ali kada vidjeh da se radi o nekoj važnoj faci, nastojao sam iskoristiti priliku.

”Nije mi dobro! Ja sam težak ranjenik. Nisu mi ostale rane po tijelu bitne, ali imam tešku povredu vilice i očiju. Na jedno oko nikako ne vidim, a na drugo teško”, rekoh mu, nadajući se medicinskoj pomoći.

Uslijedi ciničan odgovor:

”Nisi ti ni do rata ništa vidio. Da si dobro vidio, ne bi tu ni završio.”

Nikad me niko sa dvije rečenice nije toliko ponižio i doslovno nokautirao, ali kako sam sebi morao na brzinu priznati da je čovjek djelimično, možda, i

upravu, ipak nisam mogao sebi dozvoliti da ostanem bez teksta.

"Jesam ja dobro vidio, ali ja sam do rata gledao srcem, a ne mozgom. Sada imam problem sa očima, ali sam prije toga imao problem sa "dugim jezikom". Problem sa mojim ranjenim tijelom i očima je nastao zbog moga bolesnog dugog jezika", uzvratih i ja sa ironijom.

"Ako preživiš možda ćeš videti i bolje!", odgovori sa puno prezira i zatvori špijunku.

Ostadoh nasred samice, duboko zamišljen nad tek završenim razgovorom.

Sedamdesetosmi dan moje samice, kako sam umirao od gladi, toliko sam smalaksao da se samica počela okretati kao na rihgišpilu. Patos gore, a pod dolje. Iako u želucu nisam imao ništa, poče nagli nagon na povraćanje. Iz mene je izlazila neka zelenkasta tečnost. Pomagao sam koliko me glas nosio. Čuvši moje patnje, u samicu se pojavio jedan od vaspitača koji je radio sa njihovim zatvorenicima. Otvori samicu. Upita me za stanje, iako je i njemu bilo očito:

"Ako se bude pogoršavalo, nastojaću da ti pomognem, iako ti nisi u našoj nadležnosti."

Osjetivši da postoji šansa, iako više nisam imao šta ni povratiti, počeh da vraćam nazor i da simuliram. Sve je dozvoljeno. Možda je to čovjek koji ima duše pa će stvarno nastojati da mi pomogne. Kada je ponovo došao, upitao me je:

"Je li ti išta lakše?"

"Ništa, profesore! Ja hoću da umrem!", odgovorih.

Nakon izvjesnog vremena ponovo dođe da me obide i uljudno reče da će gledati da me odvedu do stacionara. Stvarno, nakon izvjesnog vremena, pojavi se moj spasitelj sa dva vodnika. Svezaše me i izvedoše iz samice. Kada sam izašao iz samice, nisam mogao da se snađem. Poslije dva i pol mjeseca tame, za mene je dnevna svjetlost postala bol. Staviše me u kola i povezoše. Pravac - njihova garnizonska bolnica. Zjapila je poluprazna.

"Da nisi riječ prozborio!?", bio je ultimatum jednog od vodnika.

Znao sam da sam zatvorenik "na slijepo" i da samo za mene zna dragi Bog, tako da mi je jedan od glavnih motiva izlaska bio da me bilo ko vidi, jer sam smatrao da je i to jedan od načina da ostanem živ.

Na prijavnici, djevojka koja je radila na kartoteci, upita:

"Kako se zove pacijent?"

Samo što pokušah da otvorim usta, sijevnuše oči jednog od vodnika prijetećim pogledom, koji reče:

"Janko Janković!"

"Je li vojni obveznik?", upita djevojka.

"Nisam!", odgovorih, ali vodnik me upozori šamarom po kosi, i odgovori:

"Jeste!"

Odvedoše me na sprat kod ljekara, ali se od mene nisu odvajali. Ljekar me je pregledao. Dadoše mi neku injekciju. Podoh da skinem gaće, ali me okrenuše na stomak.

"Da mi je da skinem gaće da vide da sam osunećen, da znaju da nisam Janko. Možda bi nekom za mene i rekli?", pomislih.

Ipak, od toga ništa. Vратиše me u samicu, a nakon izvjesnog vremena donesoše čaj i komad hljeba. Izborio sam se za bilo što. Saznah od vaspitača da je upravnik Ratko Lalović rekao da mi ujutro donose čaj i jednu krišku hljeba. Poslije toga vaspitač je počeo češće navraćati. Zamolih ga, zbog moga psihološkog stanja, da li postoji ikakva mogućnost da mi donese bilo kakvu knjigu? Obeća mi, a ja počeh da se nečemu nadam.

Stvarno, jedan dan donese knjigu spisateljice Perl Bak. Nisam ustajao. U cugu je knjiga bila, ne pročitana, nego doslovno "pojedena". Molim za slijedeću, ali ne vraćam onu koju imam, jer mogu istu i ponovo pročitati. Jedan dan se ponovo otvoriše vrata i na njih se pojavi vaspitač, profesor.

"Hajde izađi i dođi kod mene malo u kancelariju?", reče ljubazno.

Odmah istrčah. Počesmo sa pričom. Nije pušio, ali sam ga umolio da mi nađe jednu cigaru. Razgovarali smo. Rekoh mu sve o sebi.

"Slušaj, ovdje ti je najbitnije da preživiš", započe Žiko, i nastavi: "Ja sam studirao biologiju i apslovirao davnih godina. Nikad je nisam dokrajčio, ali sam se kao apsolvent zaposlio u KP Domu Zenica i radio do rata. Bio sam vaspitač mnogima: Hasanu Čengiću, Omeru Behmenu, Šešelju... Omer je kod nas radio u biblioteci. Šešelj je najteža osoba sa kojom sam imao priliku raditi. Prava je životinja. Ja znam da si ti u samici već tri mjeseca, ali znaj da je najbitnije da preživiš. I Šešelj je iz svojih hirova znao u cugu izdržati dva mjeseca samice. Donijeću ti kada mogu koju knjigu, ali ni ja ih nemam. Koga imaš od porodice?"

"Imam brata, koji je otišao preko šume, imam mater i bratića od sto dana koji su bili na Potočarima, ali ništa ni za koga ne znam", odgovorih Žiki.

"Stradalo je mnogo svijeta. Dosta ih se uspjelo probiti do Tuzle. Uglavnom, ona prva grupa. Prošlo ih je mnogo, ostalo iza njih je uglavnom stradalo", nastavi Žika, tako da sam ostao ukočen, jer sam tek tada vidio da je bila katastrofa, za mene još uvijek neslućenih razmjera.

Pokucaše i dva momka na ulaz, koji su bili prebačeni na odjeljenje pravosnažnih zatvorenika, iako nisu bili pravomoćno osuđeni.

”Profesore, bi li mu mogli dati jednu kutiju cigara? On je moj zemljak”, reče jedan od njih.

Zvali su ga Slon. Bio je sin Slavoljuba sa Soločuše. Uhvaćen u nekom kriminalu. Žika im dozvoli, tako da sam dobio kutiju cigara.

”Profesore, vi znate da u samici nemam ništa. Bi li mi mogli dati kakvu šibicu, neću to zloupotrijebiti? Pristade nevoljko, tako da mi je kutija cigara bilo bogatsvo koje sam morao maksimalno štediti. Mogu svi pričati da je štetna, ali za mene je bila i ostala lijek. Hvala joj na svakoj kapi nikotina koji je ostavila na mojim plućima. Ja joj halalim, jer me je ostavila u pameti.

Nakon lijepog razgovora, ohrabri me, ali i ubi Žika. Ohrabri me zato što mi je ulio nadu za mene, ali me ubi, rekavši da je mnogo stradalih, tako da sam toga momenta više razmišljao o drugima nego o sebi, iako je i moja situacija bila još uvijek neizvjesna.

Malo mi se zdravstveno stanje počelo da popravlja, ali ni izbliza da je bilo dobro. Žika mi jednom reče:

”Ne znam kako da ti pomognem, jedino što mogu za tebe da učinim je to da te večeras ponovo odvedem do ljekara. Večeras ljekari dolaze da pregledaju naše zatvorenike, tako da bih mogao iskoristiti priliku da pregledaju i tebe.”

Šutio sam i mislio ”bolje išta nego ništa”, tako da me Žika odveo na pregled. Nakon pregleda, kada me je vraćao u samicu, naišli smo pored trpezarije.

”Profesore, vi mene vodite kod ljekara, a ja trenutno idem pored ”apoteke” u kojoj za mene postoje najbolji lijekovi na svijetu”, rekoh Žiki.

”Koja je to apoteka?”, upita me.

”Profesore, trpezarija je moja jedina apoteka koja me može izliječiti, a komad hljeba je najbolja tableta za mene”, rekoh mu.

Šutio je.

U samicu su mi, uglavnom, svaki put hranu donosili zatvorenici koji su radili u kuhinji u pratnji vodnika. Zapamtio sam ih trojicu; Slavko, Grbo i Zdravko. Slavko je bio sa Han-Pijeska. Koristio je svaku priliku da donese dvije kriške hljeba i da tanjir dobro napuni. Imao je dušu, tako da sam se uvijek nadao da će mi on donijeti hranu. Bio je osuđen za ubistvo. Ubio je nekog komšiju Srbina. Možda je zbog toga bio dobar prema meni. Zaista, nisu svi isti. Iako po djelu i presudi ubica, Slavko je svojom pojavom odavao lik normalnog i duševnog bića. Za svakog ko je ubio, kažemo da je ubica. Ubiti je u principu grijeh, ali je veliko pitanje ko je ubica? Ponekad je ubiti i sevap. Nekoga za ubistvo treba objesiti, a nekoga nagraditi.

Grbo je donosio hranu sa toliko mržnje da sam imao osjećaj da bi me najradije pojeo da nije vodnika u pratnji. Bio je osuđen za ratni zločin. Sa

nekom svojom ekipom na početku agresije navodno je u Podrinju Muslimane prevezio preko Drine u pravcu Srbije. Plaćali su mu za prevoz da ih spasi, ali svaka tura, koju je prevezio, završavala je na pola Drine. Sve "putnike" su nasred Drine ubijali i išli po slijedeću turu. Među putnicima preko Drine bili su jednom starac i starica, Muslimani, čiji je sin bio oficir JNA. I nakon početka agresije ostao je u vojsci Miloševićeve krnje Jugoslavije, ali se nakon izvjesnog vremena počeo raspitivati za sudbinu svojih roditelja. Bio je uporan, tako da se slučaj počeo raspetljivati. Ispostavilo se da su mu roditelji bili žrtve masovnog zločina Grbe i njegove ekipe, tako da četnici nisu imali kuda. Morali su Grbu izvesti na suđenje. Bio je osuđen na dugogodišnju kaznu, tako da se mržnja prema meni udvostručila.

Zdravko nikad nije mogao donijeti ni onu koricu hljeba, a da mi prije nego i to što pojedem ne presjedne. Količina mržnje koja je u njemu cvjetala bila je nemjerljiva. Ipak, mržnja ga je pojela. Raspitivao sam se za njega i čuo vijest koja me je obradovala. Postavio je pod sebe bombu i ubio se. Mržnja prema drugom je ubila njega, tako da je Božija pravda njegovom sopstvenom rukom bila zadovoljena.

Jednom je Žika ušao u samicu.

"Hajde da te malo pustim? Na hodnik ćeš. Malo prošetaj, bolje ti je na hodniku da malo otegneš noge", reče mi, a ja za tren bih spreman.

Na hodniku nije bilo nikoga, tako da sam vršljao "dolje – gore". Jedan od njihovih zatvorenika, koji je bio na poštadi, naiđe kroz hodnik. Pored toga što je bio osuđenik, bio je i ratni vojni invalid. Negdje nagazio na minu. Ostala mu je noga, ali su ozljede bile vidne. Dade mi kutiju cigara. Bio je jako potišten. Mržnja je u njemu prema drugim davno umrla, tako da je uglavnom mrzio sebe, ali se liječio tako što se drugom ispovijedao. Vidio je besmisao rata. Doživio da ga njegovi sude. Mržnja mu je bila veća prema onima za koje je ratovao. Bio je prevaren, kao i hiljade drugih. Definitivno je znao da kaburi i grobovi nisu namijenjeni Karadžićima, Miloševićima, Tuđmanima i Izetbegovićima. Oni su jedino bježali od privilegija koje nose sa sobom porodice "šehida".

Smotah u džep što prije kutiju cigara, zahvalih mu se, tako da počeh kalkulisati koliko će mi dana to biti dovoljno. Nakon toga naiđe drugi srpski osuđenik. Prođe pored mene ne govoreći ništa. Na njemu se vidjelo da bi ga kap kiše ubila. Iako je vaspitač Žiko bio moja garancija, uplaših se da neću doživjeti kakvu lošu reakciju. Zatvorenik uđe u svoju spavaonu. Nakon izvjesnog vremena izađe na hodnik. Samo je nešto došao da uzme, jer je nešto radio na zatvorskom krugu. Na njemu se vidjelo da je bio bijeda. Ipak, samo što izađe, pored vrata svoje sobe uz ivicu hodnika ostavi tri cigare "vek" i

jednu jabuku. Bio je to poklon za mene, iako mi nije rekao ni riječi. Uzeh tri cigare i jabuku koju sam gledao sa čežnjom. Bilo mi je teško, jer sam imao dojam da ni mom "donatoru" nije više ostalo od dvije-tri cigare. Raspitivao sam se za tog čovjeka. Bio je osuđen na nekoliko godina zatvora. Ubio je rođenu majku. Nisam mogao da povjerujem, ali sam na izrazu njegova lica vidio da je urezana velika patnja. Po ponašanju sam znao da je pod velikom grižnjom savjesti. Očito, i on je tražio lijek u pomoći drugom.

U SAMICI NA IZMAKU SNAGE

Kako se primicala zima, glad i hladnoća su činili svoje. Pored gladi, hladnoća je bila sve izraženija, tako da sam znao kao pas, sav ukočen cvokotati nasred samice. Jednom me je uhvatilo pravo ludilo pa nisam znao šta ću? Treći dan bez cigare, glad i hladnoća. Ne znam šta da radim? Počeo sam da pomažem po samici. Rastavljam se sa dušom. Sve tegobe se natovarile, tako da nisam mogao da trpim. Na hodniku se čuje neka graja. Nisam imao drugog izlaza, tako da sam počeo da vičem:

"Čačak, daj mi jednu cigaru!"

Iako je moj glas dopirao do cijelog paviljona, nikog nije bilo na špijunci, tako da sam se sklopčao i prevrnuo na bok u suzama i bolu. Iz paviljona je samo do mojih ušiju dopirala pjesma Šabana Šaulića "Dva galeba bijela, u tihoj noći letjeli morem, a bura je bila, / Vjetar ih baci na jednu stijenu, a on tu osta slomljenih krila, / A ona ode ostavi njega da čeka svoju posljednju zoru, / Jedino malo našo je snage da se požali voljenom moru",.../

Uz pjesmu, koja je dopirala do samice, nastala je doslovno erupcija emocija. Počeo sam plakati da sam nakon toga doživio neku vrstu duševnog mira. U suzi je izašla sva negativna energija iz mene, ali sam stekao dojam da je i moja duša izašla sa tom pjesmom. Neka vrsta duševnog mira može da zavlada i u momentu kada čovjek osjeti da više i ne postoji. U pjesmi je bila oslikana sva moja biografija. Sav skrhan nakon pjesme, sa hodnika su se začule riječi:

"Neka, nek te jebe, jebo ti on mater, ti si ga na cigare i navikao, sad trpi Baliju!"

Riječi su očito bile usmjerene prema Čačku. Nakon što se malo stišala galama, otvori se špijunka i na njoj se ukaza Čačkova silueta.

"Ne zovi me, imaću problema, jebo mater ako i ja imam zapaliti!? Da imam, doturio bih ti", izgovori na brzinu.

Iako poklona nije bilo, ipak me je svojim riječima djelimično vratio u.

život. Ipak, još uvijek postojim, jer ima neko ko me razumije. Ali, nakon izvjesnog vremena, na špijunki se pojavi moj drugi "donator". Nikad ga nisam vidio, jer je uvijek samo na brzinu otvarao špijunku i u planiranu rupu ostavljao cigaru. Nikad mi nije riječ progovorio, ali, za razliku od drugih koji su mi dijelili psovke, on me se uvijek sjetio sa cigarom. Njegove donacije su bile ustaljena praksa duži period. Jedne noći mi je doturio dvije. Kada mi se cigara toliko osladila da bih pušio bez prestanka, ponovo je zaškriljala špijunka. Skočih kao životinja, ali u legendarnoj rupici, umjesto cigare, stajao je komadić umotanog papira smotan u obliku cigare. Poslije vidnog razočarenja što nije cigara, odmotah papir i počeh da čitam:

"Zovem se Milorad Kondić. Ja sam iz Milića. Sutra idem kući. Nadam se da ćeš i ti uskoro izaći. Želim ti svaku sreću! Moj broj telefona je 7.-4.. Javi se nekad kada izađeš, jer mislim da ćeš preživjeti?"

Plakao sam iz zahvale na pruženoj nadi i počeo definitivno da dijelim ljude na jedinoj pravednoj podjeli. Pored svih podjela, jedina pravedna Božija podjela je da se čovječanstvo dijeli da ljude i neljude. Stara izreka kaže "u svakom žitu ima kukolja", a ja sam ipak počeo sa shvatam kada jedan narod kolektivno oboli, ipak, ta izreka nije mrtva, ali se samo svodi na "u svakom kukolju nađe se poneko i zrno". Jedino što me strah hvata, kako vrijeme prolazi, što svakog dana postajemo sve čudniji tako da se bojim da posljednja moja konstatacija počinje da bude definicija i za moj narod. Bilo mi je drago što Milorad odlazi na slobodu, ali je radost zamijenila i tuga. Da li je bar nekom rekao od svojih pajdaša da mi ponekad dostave koju cigaru?

Najveći "zjalo" na hodniku u večernjim satima je bio neki Jelačić. Znao je često navratiti do špijunke i biti jako drzak. Kasnije se malo upristojio. Za njega sam saznao od Čačka. Ipak mi je bio drag, iako se prema meni neukusno ponašao. Bio je osuđen na dugogodišnju kaznu. Ubio je jednim metkom dva potpukovnika na liniji. To ga je i spasilo, jer da nije jednim, bio bi osuđen na smrt. Zato mi je bio simpatičan. Bio sam ubjeđenja da je više sa jednim metkom uradio za BiH nego cijeli Generalštab ARBiH.

Nakon izvjesnog vremena, do samice počeh dopirati razglabanja osuđenika sa hodnika da je Čačak pobjegao. Ta me informacija obradovala, ali i rastužila. Zbog odnosa prema meni je zaslužio slobodu, ali kada li ću više dobiti cigaru?

Jedan dan ponovo dođe Žika u samicu.

"Nema na hodniku nikog, mogao bih da te malo pustim na hodnik. Uzmi jednu posudu i krpu, malo čisti vrata? Koristiće ti", reče mi Žika, a ja jedva dočekah.

Većina vrata na zatvorskim spavaonicama su bila drvena, samo su dvojica

bila polustaklena. Na polustaklenim vratima je sa unutarnje strane bila polijepljena novina, tako da se nije moglo vidjeti u sobu. Pored toga, stakla su bila debela, šarenog oblika, tako da je novinu polijepljenu sa unutarnje strane bilo teško čitati. Ipak, počeh da kradom dižem glavu prema staklu, tako da sam pokušavao da pročitam bilo što sa novina. Mogao sam samo da pročitam dva-tri naslova koja su ispisana velikim slovima:

”Srpske snage pokušavaju u kontrofanzivi da povrate Sanski Most”,
”Stanje u Banjaluci jako teško”...

Pogledah ponovo, ne znajući da li su novine vjerodostojne ili da me ne hvata priviđenje. Vidim istinit natpis. Bože, je li to moguće? Šta je sad ovo? Da li je istina? Ne, neću žaliti da umrem, jer ako i umrem, nečim sam nasladio dušu.

Vratio sam se u samicu. I dalje patim u njoj, ne znajući dokle će moja agonija trajati. Odjednom me je iz tih misli probudila neka galama. Osuđenici su nasred hodnika protestovali.

”Tražimo da nam pod hitno dođe upravnik?! Hoćemo amnestiju!? Sutra niko neće na rad!”, vikali su na sav glas.

Nakon izvjesnog vremena, prepoznao sam glas vaspitača Žike:

”Stanite ljudi!? Pa, vi ne znate u kakvoj se ukupnoj situaciji nalazimo?! Jeste li normalni?! Vidite da je došlo vrijeme da je veliko pitanje da li ćemo uopšte ostati i u Bijeljini!?”

Nisam mogao da vjerujem! Bože, pa mi smo u ofanzivi! Ako je došao trenutak da je pitanje njihova opstanka u Bijeljini, definitivno ne žalim umrijeti. Pored svoje nesnošljive muke, počeo sam da se hranim njihovom propašću. Ipak sam bio u poziciji da me tuđa propast hrani. Stanje se stižalo, tako da nisam mogao da imam bilo kakvih novih informacija.

POTPISIVANJE DEJTONSKE IZDAJE DOČEKAO U SAMICI

Već sam napunio pet mjeseci samice među četiri gola zida, tako da mi je razum bio na granici. Jednu noć je Bijeljina doslovno počela da gori. Iako sam prošao i vidio sva najgora bojišta širom BiH, nikada nisam doživio toliki izliv veselja. Ispucana municija se mogla mjeriti milionima. Nastalo je opšte slavlje u Bijeljini. Na zatvorskim hodnicima, opšta histerija oduševljenja koje je dopiralo do moje samice. Orilo se sa svih strana:

”Potpisan mir!!!”,....”Ostala Republika Srpska!!!”

Bože, pa u kakvoj su situaciji bili kada je Bijeljinom zavladao opšte slavlje? Ja u samici kao posljednji sužanj. Sjedio sam uza zid i nisam znao kako

da se ponašam. Zaustavljena je očito njihova opšta propast, ali su i moje sanse za životom postale realnije. Počeo sam da plaćem od tuge, od bola, bilo mi je jasno da je njihova agonija prekinuta, a da se moje patnje nastavljaju.

Sutradan se na vratima pojavio Žika. Započe:

"Potpisan je Sporazum o miru! Bosna je podijeljena! Republika Srpska je dobila 49 posto teritorije. Izdrži, možda će doći i za tebe bolje vrijeme!"

"Gdje mi je, profesore, ostala Srebrenica?", upitah Žiku.

"Srebrenica je u Republici Srpskoj", reče mi sa grčem na licu.

Zastao sam i progutao knedlu, ne smijući da na sav glas vrisnem. Boga sam molio da izađe što prije da se isplaćem, a kada je za sobom zalupio vrata, otegao sam se i cvilio kao malo dijete. Definitivno je u meni umrlo sve. Gubio sam snagu dok u boli nisam klonuo u bunilo. Nikada više neću imati domovinu, nikada više neću imati zavičaj! Nikada više neću imati svoje uspomen! Ostadoše mi moji mezarovi! Ako i preživim, ja ću biti višegodišnja biljka, bez korjena. Da li može živjeti biljka bez korjena? U čemu ću naći novu hranu, naravno duhovnu, jer sam i Božije duhovno stvorenje? Ljudi hajvani će se nahraniti svagdje, jer su njima bitne pune jaslje. Dogovornim genocidom i potpisom, Alija Izetbegović je u meni ubio sve. Saučesnik u ubistvu moje porodice, mene, moga naroda, moga zavičaja, a na kraju mi potpisom ubi domovinu. Ja i moji korjenci, ako ikog živog ima, cio život ćemo biti Romi, Kurdi,... Plutajuća pjena na okeanu bez svoga kompasa, koja će se topiti do svog konačnog nestanka. Ubicooooooooo!!!

Ako preživim, šta će mi biti smisao života? Borba, borba, borba!!! Za mene, boriti se znači živjeti. Bez borbe za slobodu ne mogu živjeti!!! Ako ni sa čim drugim, osim istine ne raspolazem, dovoljno mi se probudilo inada, mada ga nikad u meni nije ni nestajalo.

I zaista sam tako nastavio. Čitav dosadašnji postdejtonski period mi je prošao u borbi. Ali, kako dalje? Stari se, istine niko ne voli, a inad ne prestaje. Alijin izdajnički potpis u Dejtonu, koji nije ništa drugo do aktivirana atomska bomba nad sopstvenim narodom i državom, jači od svih oružja i uruđa Miloševića, Karadžića i Mladića. Sve nas je manje spremnih za borbu, a ponekad imam osjećaj da sam sam. Ropstvo i fukaraština mome narodu su postali navika i način življenja. Izdajnik je iza sebe ostavio toliko izdajničkog sjemena, koji projekat nestanka moga naroda brane svim sredstvima. Iako je fizički umro, kako nekog uvjeriti da se teže protiv njega mrtvog boriti nego dok se vodio među živima. Kako objasniti narodu da će, ako preživi njegovo djelo, njemu najveći spomenik biti napravljen u Banjoj Luci. Doduše, njegov najveći spomenik već postoji. U mojim Potočarima, Memorijalni centar i groblje žrtava genocida. Njegovo životno djelo, kao temelj Republike

Srpske. Na temelje njegovog životnog djela, Republike Srpske, moralo se nešto priklati. Nisu bile dovoljne žrtve širom BiH do genocida u Srebrenici. Prijedor, Bosanska Dubica, Kotor-Varoš, Doboj, Bijeljina, Bratinac, Zvornik, Vlasenica, Rogatica, Višegrad, Foča,... su dale žrtve na temelje, a Srebreničke žrtve su ostavljene za šljeme.

U SAMICI PET MJESECI I DESET DANA - "NA DIVLJE"

Osvanuo je 15. decembar 1995. godine. Nakon što je dobro odjutirilo, pukoše na samici vrata i na njima se pojavi osoba koja mi je ostala u sjećanju sa višednevne istrage. Škoro. Postroji me nasred samice i dade mi u ruku neki papir koji potpisah.

Čitam:

"Republika Srpska, SDB Bijeljina. Na osnovu krivičnog zakona Republike Srpske, preuzetog od Krivičnog zakona bivše SFRJ, određuje se mjera pritvora zarobljeniku Ibranu (Mujo) Mustafić u trajanju od 15.12 - 18.12. 1995. godine.

Imenovani se tereti po Članu 124 KZ bivše SFRJ, oružana pobuna protiv Ustavnog poretka SFRJ. Naime, imenovani je bio glavni kolovođa i organizator oružane pobune protiv srpskog naroda, pri čemu je stradao veliki broj srpskog življa koji se mjeri hiljadama. Po članu 124 KZ SRFJ minimalno zapriječena kazna je 10 godina zatvora, a maksimalna kazna je smrtna kazna!"

Ponovo me izbezumljenog zatvoriše u samicu, ne mogavši da vjerujem šta na Rješenju piše. Vodio sam se kao zatvorenik od danas, dakle od 15. decembra, iako sam već ovdje u samici pet mjeseci i tri dana. Vidim da sam cijelo vrijeme bio "divlji zatvorenik". Minimalna kazna deset godina. Ako živ izađem, biće to 2005. godine, ako dobijem 15, izaći ću 2010. godine. Ili, smrtna kazna! Majko, šta li još trebam izdržati!? Nakon izvjesnog vremena u samicu uđe Žiko.

"Dobio si Rješenje?", reče mi.

"Jesam, profesore, ali ne znam šta je to?", upitah zbunjeno.

"Ne misli na to? Do sada nisi imao nikakvog papira, tako da si svaku noć mogao omrknuti, a ne osvanuti. Sada nije bitno šta na papiru piše, važno je da imaš bilo kakav, jer te, ma šta pisalo, taj papir vjerovatno ostavlja u životu. Do sada si se vodio kao mrtav!", reče mi Žiko.

Počeo sam pozitivnije da razmišljam. Ako sam izdržao sve i ako je to moj život, pa šta još ima gore? Nema ništa gore od onog što sam svojim očima gledao. Nakon što mi isteče Rješenje od tri dana, osvanu ponedjeljak, 18.

decembar 1995. godine. Neizvjesnost je ubijala ali se u meni počela pomalo da budi i nada. Možda me razmijene. Ipak, nakon izvjesnog vremena, u samicu upadoše dva vodnika. Gdje li će me sad? Umjesto nade, dočeka me potpuno razočarenje. Uхватиše me i na mojim rukama se nadoše lisice. Povedoše me, ni sam ne znam kuda? Uglavnom, idem iz zatvora. Nakon nekoliko minuta, policijsko auto se zaustavi ispred jedne veleljepne kuće. Pa, zar opet na neki privatni posjed? Ipak, kada su me povelili, ispred kuće prijavnica, a na kući piše "Vojni sud". O majko, došlo vrijeme da mi presude! Kontam, vjerovatno po kratkom postupku, odmah presuda i pred neki streljački vod. Ukočio sam se od straha. Povedoše me kroz hodnike i završih u jednoj kancelariji. Tresao sam se gore nego u Bratuncu.

Počeše da se pitaju:

"Je li sve istina što si do sada izjavio?", upita me sudija koji je na epoletama imao činove.

Bili su kao u kapetana prve klase.

"Nešto jeste, a nešto nije!", odgovorih pomirljivo, dok je vilica o vilicu štekala kao automat.

Ne znam šta me više i pitao, ali mi je dobro u sjećanju ostalo da je iz džepa izvadio kutiju cigara "partner". Izvadi i njegova daktilografinja, tako da ponizno upita sudiju da i meni da jednu. Iako se u kancelariji nije pušilo, pristade, tako da opet zaduhanih. Ma, neka umrem, ali neka bar zadovoljim posljednji ćef. Ipak, nakon izvjesnog vremena, preuzeše me vodnici, pa završih na prijavnici. Ponovo se od dežurnih "ogrebah" za cigaru, a, kako su sebi pripremili kafu, upotpunih svoju jednu od najdražih strasti. Nakon izvjesnog vremena stiže policijsko auto. Ne znam ni kuda ću, ali poslije koji kilometar opet pred zatvor i nazad - u samicu. Dadoše mi novo rješenje.

"Ovdje ćeš u samici ostati još dva dana, a zatim ćeš konačno biti prebačen na istražno odjeljenje", reče mi jedan od vodnika, a zatim me ostaviše sama.

U rješenju je stajalo da mi se određuje pritvor od mjesec dana, a član 124 KZ je ostao isti. Ipak sam se definitivno počeo bojati što me tim članom obuhvata i smrtna kazna. Ipak mi se vratila vjera u život.

NA ISTRAŽNOM ODJELJENJU

U srijedu 20. decembra 1995. godine prebaciše me na istražno odjeljenje. O mom izlasku iz samice, nakon pet mjeseci i sedam dana, bolje da ne pričam. Od mog boravka u samici u mnogo trenutaka bila je milija smrt, ali kada su me povelili, tada sam vidio da je od samice gori put u novu neizvjesnost. Šta će me

novo dočekati, na kakve ću u zajedničkoj sobi možda ljudske životinje naići? Uvijek ima gore. Prvo odredište je bilo kod komandira zatvorske straže.

"Sad ideš u sobu na istražnom. Tamo ima još zatvorenika. Nećeš biti sam, ali ima svakakvih. Ti voliš puno da pričaš, tako da te upozoravam da ne pričaš puno? Možeš izazvati belaj. Izlazićeš i na šetnju po pola sata svaki dan. Biće ti bolje, ako budeš obazriv?", upozorili su me prije odlaska u sobu.

Kad su me, kao sužnja, ubacili u "osmicu" na istražnom odjeljenju, ušao sam opipljivije nego da ulazim u kavez pun lavova. Stao sam nasred sobe i bio kao izbezumljen. Stari njeni stanovnici u mene su gledali znatiželjnije nego u majmuna. Doduše, nisam bolje ni izgledao. Kosa kao u životinje, brada - isto tako. Neki uzo u rukama kao majmunski plijen od neopreznog posjetioca u zoološkom vrtu. Za sobnim stolom je sjedio jedan polusvjestan čovjek koji me gledao mutnijim očima od nekog koji je u sebe po kratkom postupku salio litar "štoka". Drugi sjedi na termoakumulacionoj peći i cupka nogama. Treći do njega odmah mi reče:

"Došao si gdje treba, samica će za tebe biti apartman!"

Ostali su šutili. Ukočio sam se od straha. Čovjek za stolom me upita:

"Jesi li gladan?"

"Nisam", odgovorih, "pojeo sam jutros jednu krišku hljeba."

"Sjedi?", reče ljubazno i stavi ispred mene nekih kolača koje smo nekad nazvali "šapc", po kalupu.

Uzeh jedan, a on me ponudi da uzmem još. Stidljivo sam uzeo i drugi, ne vjerujući da na ovom svijetu postoji kolač. Pojeo bih i najlon kesu u kojoj su stajali. Vidim, nije loš čovjek, ali grozno izgleda. Nisam tada ni znao da je bio dobro "napušen". Do marihuane je došao, iako je zbog nje bio pritvoren. Bio je to Suzan Erić. Pored toga što je narkoman, bio je i teško bolestan, jer je imao povišeno lučenje bakra u krvi. U sobi još Zlatko Memović iz Zenice. Vehnje u ropstvu već tri godine. Osuđen kao ratni zločinac na 11 godina. Naš, iz Zenice! Na peći Sead Delić, osuđen kao dezertar iz "srpske vojske". Od Teslića. Provokator Pero Despotović, sitni kriminalac, ali i ratnik. Stomak mu pocijepan sav od gelera, a što je živ, može samo zahvaliti VMA u Beogradu, ali i pored prve provokacije, nije životinja. Narafan. Vida Nikica iz Brčkog, neko kopile koje ne zna ni porijeklo, ali prava životinja. Ponosan na svoje "Crvene beretke". Zbog nejasnog porijekla, svim silama je nastojao dokazati da je veći četnik od Draže Mihajlovića. Bolesnik, a još kriminalac! Panto Maksimović, četvorostruki ubica jedne bijeljinske porodice! Ubio švalerku, njeno dijete i oba roditelja! Osuđen na smrt, ali uporno negira zločin, iako je očito da je počinitelj. Njegovo četničko porijeklo mu je bilo najveći ponos, ali je nastojao da pokaže svoju tolerantnost. Svi imaju krevet, jedino ja na patosu! Ali, kako

vrijeme odmiče, kao da sam na slobodi. Jedino Nikica neizdrživ, ali sreća pa ga i Srbi dovoljno znaju i ne podnose. I na istrazi samo dva obroka, ali nas sad puštaju u kuhinju, tako da se ogrebemo za koju krišku hljeba, pogotovo ako je Slavko u kuhinji. Srbima dolazi i posjeta, tako da se pokunjimo, iz prikrajka stidljivo gledajući da li će nas se sjetiti. Nikicine posjete najbogatije, ali on najveća životinja. Ako šta i pruži, sve uzeto izade na nos, ali je najgori ako odbiješ. Sead Delić kao Božiji hajvan, Zlatko mudar do kosti, nastoji svakom vrstom finte doći do cilja. Mora se zapaliti, šta pojesti? U Suzana Frića, narkomana, mati Muslimanka, a otac Srbin. Mati živa, otac nije. Bio teški alkoholičar. Suzan teško bolestan, a jedna mu sestra umrla prije punoljetstva od teške identične bolesti. Druga starija sestra bila udata za Muslimana, ali razvedena. Suzanova majka je bila u bijednoj situaciji, ali je ipak Suzanu dolazila u posjetu, s obzirom da su živjeli u Bijeljini. Kada Suzanu dođe mati, donese taze ispečen domaći hljeb i podvarak od kisela kupusa, kolača "šapa" ili nekih štrudli, dobro zalivenih u šećer koje je Zlatko prozvao "bulagije", jer su bile okrugle i velike. Svako, ipak, nekog ima, a ja, Zlatko i Sead – nikoga! Ipak, iako je bila udata za Srbina, očito da je Suzanova mati znala da ima zatvorenika Muslimana. Povukla je krv, tako da sam stekao dojam da je Suzanu govorila da nas pomogne koliko može. Nakon jutarnjeg ustajanja, na istražno odjeljenje su radnici u kuhinji išli od vrata do vrata i nudili kafu. Ko je imao para, mogao je popiti kafu. Kada oni, koji imaju, naruče, mi gledamo kao mala djeca. Neko se ponekad i sjeti, tako da nam iz velike plastične šolje odliju po fildžan. Ah, Bože, kako je teško propustiti čaif jutarnje kafe i cigare, i to jako često, gledajući dok drugi piju! Nikom nisam ništa posebno govorio, ali jednog jutra, kad mi je neko od "kolega" dao jedan fildžan kafe, poslije ispunjenog čaifa, okrenem i počnem da gledam u fildžan. Znatiželjno počese da pitaju šta to radim i da li to znam, a ja im rekoh "da znam dobro ogledati". Počeh da "ogledam" svakog jutra. Ali, na osnovu toga svog "umijeća", nije ni kafa ni cigara izostajala. Po cijeli dan sa njima pričam, tako da i saznam šta ih ponaosob boli, ali i uopšteno, svakom robu je sloboda na prvom mjestu. Zlatko je o sebi "posijao" propagandu da je nesvršeni pravnik, a ja ogledam. Pored toga, pomažem i Zlatku u pisanju žalbi, tako da smo izrasli u dobar tandem kojem nije falilo kafe ni cigara, ali smo znali domoći se i drugih "blagodati". Jedino Nikica Vida neizdrživ, ali, jeb'o mater, izaći ćemo i sa njim na kraj!

Kako je vrijeme odmicalo, sve smo više i više osvajali teren, tako da je Nikica postajao omražen i od "svojih". Ne može više da trpi:

"Ture, bićeš zaklan, jebem li ti tursku majku!", počeli su da bivaju njegovi sve veći izlivi mržnje.

Vremenom sam se iz sobe uspio otarasiti i njega, uz riječi vodniku koje su doprle do upravnika:

"Vodite ovu životinju iz sobe!?"

Otišao je poražen, ali ni na kraju nije propustio priliku da nam svima ne "jeba Tursku mater". Te riječi su bila najveća uvreda za Pantu, koji se ponosio četničkim porijeklom, tako da na kraju prokomentariša:

"Haide što vam jeba Tursku majku, već jeba i meni!"

Panto, kao čovjek u najvećoj "gabuli", bio je i doušnik rukovodstva zatvora, tako da je, poslije njegova razgovora sa upravnikom, njegova Nikici presudila da nas zauvijek napusti. Sa golemom sjetom, ophrvan stanjem u kojem se nalazi, jer je i bolest uzimala sve više maha, jedne prilike Suzan započe:

"Moj djed je bio pravi četnik, čuveni koljač vojvoda Erić sa Majevice. Ruke su mu bile krvave do ramena. Nakon svega, sin mu oženi Muslimanku. Moj otac je postao notorni alkoholičar. Umrije mlad, a da se gotovo nikad nije trijeznio. Ja, bolestan od neizlječive bolesti! Znam, neću dugo. Sestra - blizankinja, umrije i ne dočeka dvanaest godina od bolesti od koje bolujem i ja. Starija sestra mi se udade za Muslimana. Na kraju se razvede i ode u "bijeli svijet". Eto, moj djede, krvavi vojvodo Eriću! Ti se busao, klao i palio, a mlađi iza tebe ostaše da ispate sve tvoje grijehе. Najgore je što se sve vraća, ali je katastrofa što nečije grijehе trpe nedužni. Ja imam jednu djevojku, koja je također bolesna na nervnoj bazi. Nikad neću imati djece. Sa mojom smrću umire i posljednje pokoljenje Erića. Eto, ti moj krvavi djede, vojvodo Eriću!"

Uzdahnuo je. Nikad do tada nisam čuo tužniji komentar nad kojim sam počeo duboko da razmišljam. Suzanov komentar je slušao i Panto, koji se ponosio svojim četništvom. Dva su mu strica poginula u Drugom svjetskom ratu, jedan je emigrirao u Englesku. Otac mu je sam ostao na djedovini, a Pantin brat je već poginuo u ovom ratu. Panto je već bio četvorostruki ubica kojemu je prijetila smrtna kazna. Zar nečemu treba komentar? Sve su kazne bitne, ali je kazna kojom čovjek kazni sam sebe najgora. Ona se prožima kroz generacije, dok kompletne porodice ne iščeznu. Nakon ovih riječi, stao sam počeo da se preispitujem, ali sam dobro počeo da razmišljam i o djelima mojih djedova i pradjedova, moleći Boga da zaustavi grijehе koje su počinili naši preci?

Nakon bližeg poznanstva, Zlatko mi reče da se, od pada Srebrenice, u jednoj susjednoj sobi preko puta nalazi jedan momak iz Srebrenice. Saznao sam da se zove Osman. Svakog dana smo na istrazi imali pravo na pola sata šetnje, tako da sam prvu šetnju sa nestrpljenjem dočekao. Zaredom su na

šetnju izlazile svaka soba ponaosob, tako da mi Zlatko rece da je na scuti trenutno Osmanova soba. Iako je naša soba bila okrenuta prema poligonu za šetnju, niko nije smio u toku šetnje izvirivati na prozor. Kada mi je Zlatko pokazao na Osmana, otvorio sam prozor samo toliko da bih mogao da me Osman čuje. Kada je Osman naišao pored prozora, samo sam ga upitao je li iz Srebrenice, na što je potvrdno klimnuo glavom. Nakon njegovog drugog prolaska kraj našeg prozora, upitao sam ga:

"Da li znaš Ibrana Mustafića?", na šta je ponovo potvrdno klimnuo glavom.

Nakon njegovog novog prolaska samo sam mu rekao:

"To sam ja!", a Osman je, najtiše što može, izustio:

"Znam."

Bilo mi je toliko drago da bar iko za mene zna, tako da sam doživio neizmjernu radost.

Jedne prilike, kako većina pritvorenika nije imala želje za šetnjom, spajali su po dvije sobe, tako da je jedna polovina naše i pola Osmanove sobe zajedno izašla u šetnju, ali nismo mogli kretati se skupa. Uglavnom smo išli u kontra smjeru. Naide Osman meni u susret, pa tiho, da tiše ne može biti, izusti "merhaba". Iz sveg glasa odgovorih Osmanu:

"Merhaba Osmane, kako si Osmane!?"

Osman se pred mojim gromoglasnim pozdravom potpuno izgubio.

Uhvatio ga je strah, jer su i vodnici, koji su bili zaduženi da prate šetnju, ostali zaprepašteni. Jednostavno, ljude je pobijedio strah, ali ja sam se svakog dana osjećao komotnije. Nakon tog šoka, Osman mi reče da već dugo zna za mene, da me je vidio kada su me iz samice povelili na sud, jer je tog momenta meo krug. Osman Halilović je bio iz bratunačkog sela Tegare. Po struci je bio vozač, tako da se tokom rata uspio uglatiti da vozi za Međunarodni crveni križ. Ipak, pri padu Srebrenice, uzeli su ga od Crvenog križa i odveli u ropstvo, ali posao za MKCK ga je ipak ostavio u životu.

Na istražnom odjeljenju su dani tekli puno brže, tako da se bližio prvi mjesec dana istrage za koji sam imao rješenje. Kako su neki od srpskih pritvorenika imali radio, molili smo ih da bar čuju vijesti, da bi vidjeli imali li za nas ikakve nade? Jednu večer slušam na vijestima:

"Danas su predstavnici vlasti opštine Srebrenica...", (pa nabroja nečastiva imena), "boravili među preživjelim stanovništvom ove enklave koje je trenutno našlo privremeni boravak u Vozućoj..."

Zastao mi je dah. Prva vijest da išta čujem za Srebrenicu, ali kada sam čuo ko je jadni narod posjetio, nisam mogao da vjerujem.

"Odakle im snaga da dođu među narod?", samo mi je bilo u glavi.

Umjesto da većina bagre bude pohapšena, oni još uvijek u vlasti.

Ipak, pored svega, svakog dana mi je jačao duh. Sve više i više sam se osjećao živim. Kako sam uvijek bio duhovit, nastojao sam što više smijeha unijeti u naše novo društvo. Svojim ratnim doskočicama, znao sam toliko Suzana nasmijati, da se njegov smijeh pretvarao u opšte kočenje. Od siline njegova smijeha, predložio sam mu:

"Suzane, tebe je sramota svati Suzan, tebi su trebali dati ime Smjehan."

Tako sam Suzana u narednom periodu zvao "Smjehan".

Sead Delić i Zlatko Memović, često su išli na rad u magacin, mada su mi govorili da je to prije bilo puno češće.

"Moj Ibrane, nas je utovar i istovar robe, kao i drugi poslovi, polomio!", govorio mi je Zlatko.

Nakon što bi otišli na rad u magacin, ponekad su sa sobom znali donijeti i koju pregršt šećera, nakupljenog poslije prosipanja iz vreća. Kako bi se uvijek snašli za koju krišku hljeba, Zlatko me je navadio na naš najbolji specijalitet, koji smo zvali "popara". Udrobili bi hljeb, pošećerili, polili vodom, a onda dobro izmiješali.

Po informacijama koje sam dobio od Zlatka, znao sam da je u zatvoru veoma čest gost Slobodan Avlijaš, zamjenik ministra pravde u Vladi RS, i da je jako dobar drug sa upravnikom zatvora Ratkom Lalovićem.

"Moj Ibrane, da ti znaš samo koji su šleperi robe prodefilovali kroz zatvorski magacin, uglavnom kafa, cigare, šećer... Nas su istovari robe polomili. Džakovi po sedamdeset kilograma teže. Pored toga što su me, udarajući, polomili, mene su slomile i zatvorske vreće", govorio mi je Zlatko.

Kako sam jednom otišao do magacina da malo pometem, odmah sam vidio da se preko zatvorskog magacina odvija veliki kriminal. Nakon jednog Seadovog odlaska u magacin, brzo se vratio. Došao je sav crven i jako potišten. Nije ništa posebno govorio, ali smo saznali da je pokušao da ukrade koju kutiju cigara i da je zbog toga dobio žestoke batine.

Jednog dana otvoriše se vrata na sobi. Na vratima se pojavio vodnik.

"Sead Delić i Ibran Mustafić, spremite se da idete u magacin na rad!?", naredio je.

Sead je skočio i obukao neke svoje dronjke, a ja sam sa sebe skinuo dronjke, dohvatio obješenu garderobu i počeo polagano da se spremam. Crne pantalone, bijela košulja, zeleni sako - i cipele. Nakon nekoliko minuta, ušao je vodnik i nije mogao da vjeruje da sam tako lijepo obučen.

"Pa, šta to ti radiš!?", upitao me je.

"Spreman se za magacin!", odgovorio sam hladno.

Iako u potpunosti nedoumici, izveo nas je iz sobe i poveo u kancelariju

upravnika, jer smo prije odlaska u magacin, trebali da mu se javimo. Kada me je upravnik ugledao, naglo je na licu promijenio boju.

"Gdje si to ti pošao!?", iznenađeno me upitao upravnik.

"Pošao u magacin, upravniče!", odgovorio sam hladnokrvno.

"Pa, ne ide se takav u magacin?!", odgovori upravnik.

"Gospodine upravniče, Ibran Mustafić je uvijek bio gospodin, ja sam se uvijek ovako nosio. I kada idem u magacin, idem kao gospodin", odgovorih upravniku.

Sav crven u licu samo odgovori:

"Ma, ja sam mislio da izađeš da udahneš čistog vazduha, da se malo rekreiraš."

"Gospodine upravniče, Ibran Mustafić se nikada nije rekreirao na istovaru vreća teških sedamdeset kilograma. Ja se znam i u sobi rekreirati puno lakše", odgovorih.

Sav rumen u licu, na kraju reče:

"Hajde, hajde, vrati se u sobu, ne moraš ni ići!?"

NOVI "GOSTI" U SAMICI

Nakon izvjesnog vremena počеше da se vrte vijesti da je dogovorena razmjena po sistemu "svi za sve", ali za mene nezna Međunarodni crveni križ. Kada mi isteče prvi mjesec istrage, dobih rješenje na sljedeća dva. Meni teče novo rješenje, niko za mene i ne zna, a već ide razmjena "svi za sve". Napokon saznah da na razmjenu ide i Osman. Bio je evidentiran od strane MKCK. Ode Osman, a ja da poludim! Uvečer vijesti da je izvršena razmjena. Četnici iz tuzlanskog zatvora u "adidas" trenerkama i patikama, sa sportskim "adidas" torbama, a za mene niko ne zna ni da postojim. Sazuah da je u razmjeni iz ropstva izašao i kolega Irfan Ajanović. Izgleda, od mene je svako digao ruke! Ipak. Onog momenta kada su predstavnici MKCK došli po Osmana, iako je ostao još dvije noći u njihovim bijeljinskim prostorijama, Osman nije oklijevao i odmah im je rekao da se nalazim u bijeljinskom zatvoru. Nakon dva - tri dana, na varta se pojavilo zatvorsko osoblje koje mi je kazalo da se spremim i idem na zatvorsku prijavnicu. Kada su predstavnici MKCK saznali da se nalazim u zatvoru, izvišili su strahovit pritisak na Vojni sud, koji im je morao dozvoliti da me posjete i evidentiraju. Kada sam izašao na prijavnicu, čekali su me predstavnici MKCK. Bio je to 30. januar 1996. godine. Još jedan u nizu mojih rođendana! Evidentiraše me. Definitivno, šta god bilo, ja sam najgori izdržao. Rekoše mi da napišem poruku preko njih i uputim svojim

koje imam. Nisam znao ni za koga, tako da sam jedino, kao pretpostavku, smatrao da su negdje oko Tuzle, ako su uopšte i živi.

"Kome ćeš da poruku nasloviš?", upitaš me ljubazno.

"Na brata, Mustafić Samida", rekoš, i počeh da pišem.

Iako sam se tresao zbog bratove sudbine, zbog sujeverja nisam imao snage nikom drugom napisati ni riječi. Jednostavno, hoću da slutim i vjerujem da je živ.

Počeh:

"Dragi brate Samide, evo, evidentiran sam na današnji dan od strane MKCK! Ja sam živ, nadajući se da ste i vi zdravi i živi. Dragi brate, javi mi se da znam šta je sa ostalima? Šta je za mamu i našeg Nurdina...? Puno vas voli vaš Ibro."

Dok sam pisao, suze su lile kao kiša. Nakon napisanog, predao sam im poruku, tresući se kao liska na jasici od nervoze koja me slamala. Predstavnici MKCK su mi dali neku trenerku, samo donji dio i unutaršnjeg veša.

Narednih dana nervoza me je ubijala, čekajući ishod poruke. Nakon nekoliko dana i meni stiže poruka.

"Dragi Ibro, jako nas je obradovala tvoja poruka, jer smo definitivno saznali da si živ, iako smo išli kod Osmana da ga posjetimo i pitamo je li to moguće? Mati, snaha Nerfida i mali Nurdin su dobro. Oni su u Đurđeviku u jednoj vikendici kod Nerfidinih..."

Tresao sam se, naglo sam prestao čitati i pogledao na kraj poruke. U potpisu pošiljaoca moj rođak Mehmedalija Ćatić. Uhvati mi se pred očima crnina. Nema moga brata! Izgubio sam jedinog brata! Moj Same nije prešao. Počeh da plačem i da se udaram po glavi, ali ni za to nemam snage. Ponovo sam umro! Nabijem glavu u čoš Zlatkovog kreveta i tri dana i noći nisam jeo, pio ni spavao. Da mi je da umrem? Da mi je da i mene ubiju? Nakon tri dana, ponovo vodnik otvori vrata i reče da izlazimo, ko hoće da ide na večeru. Vidim, boli njih što ja ne jedem.

"Ma, hoću da jedem, moram živjeti, imam Nurdina, moram za njega živjeti. Oni jedva čekaju da umrem od gladi! Hoću da živim! U inad!"

Prošle su dvije-tri sedmice kada se na vrata pojavio dežurni sa portirnice, isti onaj što me u samici, svezanog, tukao. Krvavih očiju me drsko prozva i traži da izađem na hodnik. Nisam se uplašio, ali mi je njegova pojava toliko bila neizdrživa, da mi je svako njegovo viđenje predstavljalo bol. Kada na hodnik izađoh, iza leđa mi pruži lepinu sa deset ćevapa i šteklu "partnera".

"Došao neki čovjek i donio ti ovo na portirnicu. Bio u Sarajevu, pa se susreo sa tvojim rođakom Gaibijom. Valjda se dogovorili da te posjeti", reče mi, a ja samo uzeh ćevape i cigarete i natrag u sobu.

Moj Gaibija me je sa porcijom ćevapa i štekom cigara "kupio" za cijeli život. Od plaća nisam mogao jesti, ali kada čovjek plaće, najbolje mu je meze cigara. Džentlmen sam ih sve ponudio ćevapima. Šteku cigara sam podijelio. Džentlmen je onaj koji gladan dijeli.

Prodoše jedan, plus dva mjeseca "istrage" po rješenjima. Uslijedilo je novo rješenje od tri mjeseca koje je donio Vrhovni vojni sud RS.

U sobi su se mijenjale posade. Ja, Zlatko Memović, Sead Delić, Suzan Erić i Panto Maksimović smo bili konstantna posada, a ostatak je dopunjavani novim kandidatima. Jednom dovedoše nekog starijeg čovjeka, Srbina. Do kraja 1993. godine bio u Goraždu, a poslije se nekako domogao "svoje" strane. Na Božić, na linijama iznad Goražda, slavili. Pucao iz "pedesettrojke". Rafal ga povukao, izgubio ravnotežu i sasjekao najboljeg prijatelja.

Nakon toga, dovedoše jednog starca, Srbina, neku bijedu. Bio je sav izbezumljen.

Kada je sjeo, upitah ga:

"Odakle si čiča?"

"Iz Srebrenice", odgovori.

Sav zbunjen zapitah:

"I ja sam iz Srebrenice! Odakle si ti tačno?"

"Sa Vidikovca", odgovori.

"Pa, otkud sa Vidikovca, u tom naselju nije živio nijedan Srbin?", upitah.

"Ma, ja sam sa Ozrena, ali smo, poslije pada moga sela, dospjeli do Srebrenice", reče čiča.

"Zašto si doveden na istragu?", ponovo nastavih.

"Posvađao se sa komšijom, nije mi dao vođu da koristim, pa ga ubo nožem."

"Jesi li ga na mrtvo?", ponovo upitah.

"Nisam, živ je, u bolnici je", nastavi čiča.

Stari nam je bio najbolja zabava. Nakon njegove priče o lovu na jazavce na Ozrenu, prozvali smo ga "jazavac", a od njegovog kompletnog slučaja sam znao napraviti čitavu scenu koju sam prozvao "jazavac pred sudom", koja je Suzana – "Smjehana" dovodila do "pišanja od sinijeha".

U martu čujemo da su iz Teočaka u samicu doveli nove zarobljenike. Nakon dva dana, u našu sobu dovedoše Amira, "zlatnog ljiljana" sa Teočaka. Bio je dobro izudaran, a on nam reče da je sa njim bi i načelnik opštine i još jedan momak. Neka budala od načelnika opštine, napila se pa mu se želja otvorila da ode u Priboj podno Majevice. Sa sobom "zavali" i jednog Amira, tako da su završili u zatvoru. Hajvan-načelnika puste, a Amir sa nama nastavi robovati.

NA PALAMA – KAO "RATNI ZLOČINAC"

April je uveliko.

Jednu noć, vidimo, vanredno stanje! Iako nismo definitivno znali šta se događa, ipak smo saznali da nas negdje trebaju transportovati. Poslije dugog iščekivanja, udoše vodnici u sobu i rekoše da ja, Zlatko i Amir budemo spremni? Ponovo upadoše, mene i Zlatka svezaše jednom lisicom, koju podijelismo na po jednu ruku, a Amira svezaše sama. Izvedoše nas iz sobe, ne znajući u koju neizvjesnost, a za nama ostadoše Sead Delić, osuđen kao srpski deserter, Panto i Suzan. Iako mi je dovoljna moja muka, jer ne znam ni kuda će nas, ipak mi je rastanak sa svima bio bolan. Muka zbližava i one koji su u normalnim situacijama nespojivi. U međuvremenu, načusmo da se čeka konvoj iz banjalučkog zatvora, pa kada stiže, potrpaše nas u "kombi" i nastavismo put u novu nizvjesnost. Janja, Zvornik, Drinjača, Konjević-Polje, moje bolne uspomene. Nastavismo dalje. Vlasenica, Han-Pijesak, Sokolac, a kada dođosmo do raskršća koje vodi za Sarajevo, konvoj skrenu lijevo i produžismo za Pale. Na izlazu iz kombija na Palama, oko dva sata iza pola noći, dočekuju nas upaljeni reflektori i kamere. Nakon toga - pravac sportska sala na Palama, koja je nekad bila Dom kulture, a na početku agresije služila je kao zbirni logor. Pristigao je i konvoj iz Foče. Postrojiše nas nasred sale i poče ponovo četnička komanda. Nas oko dvadeset i pet - Muslimani i Hrvati. Nakon provedene noći, saznajem da mi je promijenjen član zbog kojeg me terete i da sada odgovaram po članu 142 KZ SFRJ - ratni zločin. Svi okupljeni su bili osuđeni po istom članu.

U sali se pojaviše predstavnici Međunarodne policije, tako da nam malo svanu. Počeše dolaziti i zvanične posjete.

Jedan dan je došao predsjednik Komisije za razmjenu ratnih zarobljenika, ispred Hrvata, Pusić. Donio Hrvatima svega; novca, cigareta raznih vrsta, duhana u refuzi, kafe, kuhalo, kolače, čokolade, keksove, nekoliko špilova karata...

Kada su srpski stražari osjetili da su stigle i pare, "postali dobri kao hljeb". Utrkuju se ko će kupiti kafu, druge potrepštine... Naravno, za kilogram kafe dobiju toliko da im može ostati tri kilograma.

Mi Muslimani, kao sirotani, obliječemo oko naših novih prijatelja - Hrvata. Pijemo kafu, igramo remi, pušimo... Iskreno, i oni se prema nama ponašaju korektno, jer je svaki rob samo rob, a sve drugo je nebitno.

Nakon toga, došao je i naš predsjednik Komisije za razmjenu ratnih zarobljenika, kojeg do tada nikada nisam vidio. Postrojismo se, jer je pri posjetama, postrojavanje bila obaveza, a zatim se pojavi Amor Mašović, ratni

i poslijeratni "trgovac ljudskom mukom". Donio nam "Esselamualejkum" i jedan karton cigara "bijele drine", proizvedene u ratu, jer je umjesto (ne znam naziv), u unatarnjem povezu kutije bio običan smeđi papir za pakovanje cementa, brašna, ... Kada se definitivno u Sarajevu ima kupiti "ptičijeg mlijeka", mi na Pale dobijamo samo karton ratnih cigara, koje više niko nije htio i koje je ratni trgovac ljudima, a sada trgovac kostima iz masovnih grobnica, koje nisu žive istrgovali, dobio džaba. Nečastivim je novac dobro oprati i na živim leševima. Nije tragedija što je neko nečastan dobio priliku da pokaže svoje pravo lice, ali naša kolektivna tragedija je što nam takve konstantno poturaju kao "svete ikone". Onu našu "trohu", "pardalu" nisam ni zapalio!!!

Nakon toga, u posjetu dolazi Dragan Bulajić, predsjednik Komisije za razmjenu srpskih ratnih zarobljenika. Kao što pravila nalažu, postrojili smo se, a nakon toga je u salu ušao Bulajić. Poslije uvodnih riječi, prišao je "ratnim zločincima". Odmah se uputio meni, pružio mi je ruku i rekao:

"Dobar dan, gospodine Mustafiću! Kako ste?"

"Dobar dan, dobro sam, izdržaću se", odgovorih.

Nakon nekoliko rečenica, Bulajić nastavi:

"Gospodine Mustafiću, znam ko ste, znam kakav ste, znam da mi nećete vjerovati, ali znajte da imam dva sina. Dva mi moga sina, kada sam bio svjestan u što se može Srebrenica pretvoriti, s obzirom da sam bio u čestoj komunikaciji sa Amrom Mašovićem i Hasanom Muratovićem, pokušao sam sve. S obzirom da je Muratović bio ministar u Vladi za odnose sa međunarodnim organizacijama i institucijama, Hasanu sam rekao da pod hitno idemo u Srebrenicu i da se stavljam na raspolaganje da zajedno uđemo u Srebrenicu. Na moj spomen Srebrenice Hasan Muratović nije uopšte htio o tom problemu diskutovati, rekavši da njega Srebrenica uopšte ne interesuje."

Jasno mi je da je Bulajić četnik, ali mi je definitivno jasno da su izdajnička kopilad gora od četnika.

RAZMJENA

Nakon dva-tri dana, u posjetu je pristigla nova delegacija koju je predvodio Michael Steiner, zamjenik Visokog predstavnika za BiH. Poslije uobičajenog postrojavanja, prišao nam je, tako da sam iskoristio priliku za razgovor. Kratko sam mu se predstavio. Nakon moje dirljive priče, koju je Steiner pomno saslušao, samo mi je rekao da će učiniti sve što je u njegovoj moći kako bi mi pomogao.

Počele su i prve razmjene. Nisam obraćao pažnju, jer nisam ni u što htio

da polažem veliku nadu. Među kolegama je bio i Ivan Stjepanović iz Posavine. Bio je kao ratni zločinac, od strane Vojnog suda osuđen na smrtnu kaznu, ali, srećom, ta kazna nije bila izvršena. U razgovoru sa njim, uporno mi je dokazivao da je presuda iskonstruisana i da je bilo njegovih komšija - Srba koji su stali u njegovu odbranu.

Jednu večer, nakon što je procurila vijest da bi mogao biti razmijenjen, Ivan se nije smirivao cijelu noć. Konstantno je sa Zvonkom šetao ukrug salom, a poslije toga nastavio sam. Sjedio sam mirno, igrajući remi, a kada je naišao pored nas glasno sam povikao:

"Ivane, smiri se malo, prokuhaćeš!? Šta misliš, ti sutra kao zapeta puška stojih u stroju, a kada uđe delegacija, oni, umjesto da izgovore "Ivan neka ide prema nama", kažu "Ibran neka ide prema nama?"

Osvanuo je dan. Ivan je još uvijek šetao. Nakon popijene jutarnje kafe, uslijedio je i doručak. Poslije toga se pojavila brojna ekipa u maskirnim uniformama, sa onim kapama na glavi koje podsjećaju na srpsku vojsku iz Prvog svjetskog rata. Nakon komande o postrojavanju, na vrata se pojavio Michael Stainer, zamjenik Visokog predstavnika.

Uslijedila je naredba:

"Ivan Stjepanović neka krene prema nama?!"

Ivan se odmah otrgao iz stroja i krenuo prema drugom kraju sale.

Odmah je uslijedila i druga naredba:

"Ibran Mustafić neka krene prema nama?!"

Ostao sam zatečen, ali su ostali zatečeni i drugi moji prijatelji. Krenuo sam sa kraja stroja i sa svima se počeo rukovati, pozdravljati i opraštati. Sa Zlatkom sam se zagrlio, bratski izljubio i poželio da se što prije vidimo, ne sluteći tada da će Zlatko ponovo biti vraćen u Bijeljinu i da će pred njim ostati gotovo još dvije godine robije. Dok sam se pozdravljao, uslijedio je oštar glas sa drugog kraja sale:

"Šta više čekaš, polazi!?"

Okrenuo sam se i rekao:

"Vama se očito žuri! Meni se ne žuri. Ako niste žurili gotovo godinu dana, meni se sada ne žuri. Ja hoću da se pozdravim sa prijateljima."

Kada sam krenuo do okupljene delegacije, prišao mi je Štajner sa svojom prevoditeljicom. Rekao mi je:

"Gospodine Mustafiću, moram sa vama posebno porazgovarati. Idemo u neku sporednu prostoriju?"

Krenuli smo zajedno nas troje, a kada smo se našli iza zatvorenih vrata, dragi moj spasitelj, nastavi:

"Gospodine Mustafiću, kao što sam vam obećao, našao sam neku

mogućnost, ako vama odgovara. Naime, vi možete biti razmijenjeni za pukovnika Krsmanovića, ali samo na uslovnu slobodu. Naime, vi ste optuženi za ratni zločin, tako da su Srbi kompletnu dokumentaciju za vas poslali u Hag. Ako pristajete, vi možete sada ići za Sarajevo, ali morate ići direktno u Centralni zatvor dok se vaš slučaj ne riješi, a mi ćemo nastojati što prije dobiti stav Haga?”

Tako sam definitivno saznao da sam prvi optuženik iz Srebrenice čiji se predmet nalazi pred Haškim tribunalom.

”Gospodine Steiner, meni odgovara sve, samo me vodite odavde? Meni odgovara i sarajevski kolektor, a, kamoli, Centralni zatvor!”, rekoх.

”Onda, dobro, naš razgovor je završen! Vidimo se u mom uredu u Sarajevu?”, reče Steiner.

Ja i Ivan udosmo u džip MKCK, nakon dugo vremena bez lisica na rukama, i krenusmo u pravcu Sarajeva.

Nakon nekoliko sati Centralnog zatvora, koji je zamijenjen sa bolnicom Koševo u kojoj sam proveo tri dana, iz Haga je stigao odgovor da ne postoji elemenata za moju krivičnu odgovornost po pitanju ratnog zločina, tako da su mi predstavnici međunarodne policije saopštili da definitivno više nisam u njihovoj nadležnosti.

Konačno sam ugledao slobodu, koja je do danas ”uslovnija” nego što je bila u Bijeljini.

Teško onom ko ima ovakvu državu bez države u kojoj je sloboda samo misaona imenica, ali me tješi jedno:

”Slobodan čovjek, da bi bio slobodan, mora biti, prije svega, u svojoj glavi slobodan, a samo u glavi slobodni, imaju vječitu žeđ prema borbi za slobodu.”

Moja žeđ ne prestaje.

Iz stotinu usta onih koji su potočarski pakao napustili autobusima, šleperima, prije nego se saznalo da sam još među živima, mnogi su me ”vidjeli obješenog, zaklanog, ispečenog, oguljenog, vidjeli moje srijeljanje...”

Nakon svega, sjedim sa jednim poznanikom, koji je svoje utočište našao u Holandiji. Započesmo pričati o ”njegovom stradanju”. Nakon toga nastavi:

”Meni je moja mati, nakon dolaska iz Srebrenice, rekla da je vidjela kada su te četnici odveli i ubili. Poslije toga, kada sam jednom sreo Naseru u Teočaku, ispričao sam mu šta mi je mati rekla.”

Naser me je zagrlio, izvadio 1.000 DM, i rekao:

”Nikad mi niko nije saopštio radosniju vijest!”

SREBRENICA - "MISTERIJA"

Srebrenica je za mnoge još uvijek misterija, ali da bi se ikad utvrdila istina, mora se potražiti odgovor na niz pitanja, kao što su:

Ko je istinski upravljao Republikom BiH u periodu od 1990. do 1996. godine?

Zašto je Srebrenici, do izbijanja agresije, uskraćen bilo koji vid pomoći?

Ko je istinski radio na organizaciji odbrane Srebrenice?

Ko je cijelo vrijeme, dok je trebalo raditi na odbrani, svjesno radio kao destruktivna opozicija, na razbijanju i degradiranju najboljih sinova Srebrenice?

Zašto je u Srebrenici izvršen državni udar na Ustav i zakone Repulike BiH?

Ko je bio stvarni komandant odbrane Srebrenice?

Zašto je u Srebrenici cijelo vrijeme agresije "ubijana pamet" Srebrenice?

Zašto su za komandire nižih formacija u Srebrenici birani kadrovi koji su bili nepismeni, skloni kriminalu i poslušnici?

Ko je u Srebrenici i drugim teritorijama radio na razbijanju vojnih formacija, da bi preko novih, instaliranih ljudi držao kontrolu nad tim jedinicama?

Ko je u Srebrenici držao sve konce kriminala, ubistava i drugih nemoralnih radnji?

Ko je cijelo vrijeme održavao kontakte sa četnicima?

Zašto u Sarajevo nije mogao otići jedini poslanik iz enklave Srebrenica i Žepa na zasjedanje Skupštine RBiH?

Zašto su se tajili svi razgovori koji su vođeni u Sarajevu do nestanka Srebrenice?

Za šta su u Srebrenici pojedinci ratovali, prolijevajući tuđu najbolju krv Srebrenice, za sebe ili zbog države i naroda?

Zbog čega je likvidiran Nurif Rizvanović?

Zbog čega su činjeni zločini u Srebrenici nad kojima nije bilo nikakvog opravdanja?

Ko je imao pravo da u ime Srebrenice potpiše demilitarizaciju Srebrenice?

Ko je imao pravo da poslije demilitarizacije Srebrenice formira VII OG, kasnije 28. diviziju?

Ko je imao pravo da naoružava takvu demilitarizovanu Srebrenicu?

Ko je slao naredbe za izlaske vojnika iz demilitarizovane zone i da prave nedjela, kako bi stvorili alibi za napad četnika na Srebrenicu?

Zbog čega je iz Srebrenice izvučen Naser Orić?

Zbog čega se Naser, nakon izlaska iz Srebrenice, nije htio vratiti u Srebrenicu ni za živu glavu?

Zbog čega je organizovan niz atentata na mene i moje najbliže prijatelje i

saradnike?

Zbog čega je iz Srebrenice krenuo pohod ka Tuzli bez adekvatnog pružanja otpora?

Zbog čega su se nekim ljudima u Srebrenici dijelile po dvije-tri uniforme, a drugi nisu mogli dobiti nijednu?

Šta je prije proboja dogovoreno u kući Sidika Ademovića u Šušnjarima i ko je bio prisutan na tom sastanku?

Zbog čega su ljudi, prije kretanja sa Buljima, cijelu noć držani postrojeni na nogama, iako su za to vrijeme mogli doći do Udrča?

Kako se dogodio fenomen "bukva"?

Ko je prvi zapucao na ogromnu grupu naroda, odmah nakon kretanja sa Buljima?

Ko je propuštao one koji trebaju proći, a ko je vraćao nepodobne na kraj kolone?

Ko je konstantno bio na vezi sa četnicima?

Ko je naređivao likvidacije nepodobnih na putu iz Srebrenice?

Ko je naredio likvidaciju Ibri Dudića, komandanta Osačke brigade?

Kako bojni otrovi škode svima, samo ne bandi?

Kako su sposobniji za puta pojedini starci iz Srebrenice od srebreničke mladosti?

Ko je nosio novac iz Srebrenice u "ruskim zoljama" opljačkan od naroda?

Kada je i kako dogovoreno otvaranje četničkih linija na Baljkovici da bi prošli poulašteni?

Zašto su i poslije proboja na slobodnu teritoriju ubijani svjedoci, dileri humanitarne pomoći i nepodobni?

Zašto se Mrki Mandža, nakon izlaska na slobodnu teritoriju, vratio ponovo na okupirane prostore?

Zašto je poslije toga uslijedilo zatvaranje koridora, a na Baljkovici ostalo preko 3.000 ljudi u četničkom okruženju?

Zbog čega je na Dubravama već bio pripremljen kamp za prihvat naroda, mnogo prije nego je pala Srebrenica?

Zbog čega su, osim grupe pojedinaca, mnogima smetali preživjeli čestiti Srebreničani?

Ko je po inostranstvu sakupljao pare za narod Srebrenice?

Kome su pare predavane i u čijim su džepovima završavale?

Zbog čega se iz Srebrenice likvidirana djeca u genocidu tretiraju kao vojnici?

Zašto su isti oni koji su narod odveli u genocid i u kojem su učestvovali, nastavili u Tuzli i Sarajevu da pljačkaju, terevenče i uživaju na račun genocida, itd.

Ibran Mustafić je rođen u radničkoj porodici u Potočarima kod Srebrenice, 25. jula 1960. godine. Osnovnu školu je završio u rodnim Potočarima, gimnaziju u Srebrenici, a Mašinski fakultet u Sarajevu. Svoje prvo zaposlenje je dobio u UNIS-ovoj tvornici "Feros" u Potočarima.

Svoju aktivnu političku karijeru započeo je početkom aprila 1990. kao jedan od prvih aktivista SDA na prostorima BiH. Nakon prvih višestranačkih izbora, postaje poslanik u Vijeću opština Skupštine Republike BiH, a pored toga biva izabran na mjesto predsjednika Izvršnog odbora SO Srebrenica. Nakon uslozňjavanja političke situacije, postaje jedan od ključnih ljudi u organizaciji odbrane BiH i Srebrenice od agresije. Nakon napada na Sarajevo, na poziv odgovornih ljudi, uspijeva se probiti do glavnog bh. grada kako bi bile spašene državne institucije, ali uslijed blokade, ostaje sedam mjeseci u Sarajevu i aktivno se uključuje u redove ARBiH. Preko aerodromske piste uspijeva izaći iz Sarajeva i bosanskim planinama i vrletima, 12. decembra 1992. godine, doći u Srebrenicu. Zbog neslaganja sa sveukupnim načinom vođenja politike i rata u Srebrenici, na Ibrana Mustafića su izvršena tri atentata, koje uspijeva preživjeti. Nakon pada Srebrenice, dospijeva u četničko zarobljeništvo u kojem ostaje devet mjeseci i deset dana. Tek u 1996. godini prvi put se saznaje da je živ. Razmijenjen je, kao optuženik za ratne zločine, za srpskog pukovnika Krsmanovića. Nakon izlaska iz ropstva, priključuje se radu Parlamenta RBiH i napušta SDA. U ratu je izgubio jedinog brata i mnogobrojne muške članove uže i šire familije.

I u poslijeratnom periodu nastavlja borbu za domovinu preko političkog i angažmanom u nevladinom sektoru. Ratni je vojni invalid sa nedefinisanim statusom i trenutno je bez radnog angažmana.

Umjesto predgovora	7
Razmišljanja.....	9
Djetinjstvo i školski dani.....	10
Moj dolazak u Sarajevo – na studije.....	13
Odlazak u JNA.....	15
Mi smo sebi najgori.....	17
Povratak iz vojske i ponovni odlazak u Sarajevo.....	20
Političke tribine.....	23
14. sjednica CK SKJ.....	25
DB u Srebrenici.....	26
Moj prvi politički angažman.....	27
Osnivačka skupština SDA.....	31
Moj definitivni povratak u Srebrenicu.....	35
Osnivačka skupština u Rogatici.....	36
Formiranje Inicijativnog odbora SDA u Potočarima.....	38
Dvoumljenje mnogih oko političkog angažmana.....	41
Osnivačka skupština SDA Srebrenica.....	45
Srebrenica kolonija Srbije.....	49
Raskol u SDA.....	51
Borba za vlast.....	55
Pobjeda na izborima.....	58
Konstituisanje Skupštine opštine u Srebrenici.....	61
”Isključenje” iz IO SDA Srebrenica.....	62
Konstituirajuća sjednica Skupštine Republike BiH u Sarajevu.....	67
Prva (u BiH) redovna Skupština SDA Srebrenica.....	69
Raspodjela vlasti u Srebrenici	71
Prvi dolazak na posao.....	73
Borba za MUP u Srebrenici.....	74
Iznenađujući susret sa Šajom pred Skupštinom RBiH.....	77
Agresija na BiH je počela 1991. godine!.....	78
Sve češće Naserovo oblijetanje oko mene.....	80
Ubistvo u Kravici.....	84
Protesti zbog ubijenih u Bratuncu.....	89
Kako doći do oružja?.....	90
Naser Orić i Fahrudin Alić sa Ilidže u SJB Srebrenica.....	94
Kriza, dezinformacije i mobilizacija.....	98
Dva oficira JNA u Srebrenici.....	103
Iznještanje vojne dokumentacije.....	105
Prvi kongres SDA.....	106
Kod nas ratno stanje – u Sarajevu dernek.....	108
Naoružanje u mojoj kući.....	110
Organizacija pokreta otpora.....	113
Srpske provokacije.....	118
Karadžić prijeti za govornicom!.....	121
Drskost Omera Behmena.....	123

Moja polemika sa Izetbegovićem.....	128
Referendum.....	131
Kontraš Hakija Meholjić.....	135
Rat "kuca" na vrata.....	137
Posljednji sastanak Savjeta za NO opštine Srebrenica.....	142
Aktivnosti poslije sastanka Savjeta za NO Srebrenica.....	146
Odlazak sa radnog mjesta na Skupštinu nezavisne RBiH u Sarajevo.....	149
Haotično stanje u zgradi Skupštine RBiH.....	151
Drugi dan na zasjedanju Skupštine RBiH.....	153
Ništa od Skupštinskog kvoruma!.....	154
Na telefonskoj vezi sa Srebrenicom.....	154
Prve žrtve na prostoru Srebrenice.....	158
Kako izaći iz Sarajeva?.....	161
Moje napuštanje TO i prelazak u Skupštinu RBiH.....	163
Radio veza sa Srebrenicom.....	166
Kako otići u Srebrenicu?.....	168
Pripreme za smjenu reisu-l-uleme Jakuba ef. Selimoskog.....	170
Sastanak (nas poslanika) sa Izetbegovićem.....	172
Dozvola Prvog korpusa ARBiH za odlazak u Srebrenicu.....	178
Konačno – izlazak iz Sarajeva!.....	181
Puni izlozi robe u Kreševu i Kiseljaku.....	184
Tuzla – mjesto normalnijeg življenja.....	186
Ne smijemo biti kao "oni"!.....	187
Prema Srebrenici, nazad preko Igmana, Grepka, Goražda.....	188
U Goraždu.....	192
"Tamićem" do Medede.....	194
"Ratna idila" u Hedama.....	195
Put za Žepu.....	197
U Žepi.....	199
Konačno – Srebrenica!.....	201
Haos u Srebrenici!.....	205
Susret sa majkom i bratom.....	206
Ispovijest moga brata Samida.....	210
Izbjeglice, pljačke i ubistva.....	218
Moj odlazak u akciju na Sase.....	222
Fešta u Srebrenici.....	227
Uvođenje diktature od strane "vojne hunte".....	230
Sadino isljeđivanje četnika.....	233
"Prijeki vojni sud" u Srebrenici.....	234
Likvidacija Nurifa Rizvanovića.....	238
Kako preživjeti u Srebrenici?.....	241
Akcija "Kravica".....	243
Novokomponovane pjesme u Srebrenici.....	248
Heroj Avdo Palić i Žepa.....	249
Paradigma stradanja Muslimana.....	249
Ubistva u Broševićima.....	254
Iako dobrovoljno na usluzi odbrane, ponovo "mobiliziran".....	257

Akcija na Jezero i Skelane.....	261
Nepoželjni obrazovani mladi oficiri.....	265
Početak kraja Srebrenice.....	265
Pad zborničke Kamenice i Cerske.....	266
General Morion u Konjević-Polju.....	267
Haos i general Morion u Srebrenici.....	270
Dolazak "unproforaca" i proglašenje Srebrenice "Zaštićenom zonom".....	272
Nakon kapitulacije - vrijeme za razračun!.....	273
Ženidba brata Samida.....	274
Informativna cenzura u Srebrenici.....	275
Ranjenik - sretnik.....	276
Mafija i hodža Alija Jusić u grču.....	278
Prvi zvanični atentat.....	280
Susret sa Naserom.....	286
Atentat u "režiji" Namera Orića.....	290
Likvidacije u Srebrenici.....	291
Provođenje procesa demilitarizacije u Srebrenici.....	293
Šverc.....	294
Humanitarna pomoć i narod.....	296
"OZNA mora sve da dozna".....	298
Jedini poslanik koji ne može putovati za Sarajevo.....	299
Tabor Hakije Mehuljića.....	301
Novac u Srebrenici i slavlje na kaseti.....	302
Hidrocentrale za proizvodnju struje.....	305
"Činovi" i "nagrade" u "demilitarizovanoj zoni".....	306
Prvi partijski sastanak u izgorjelom kiosku.....	310
Mafija mi planira zasjedu!.....	314
Propast sjednice Izvršnog odbora SDA Srebrenica.....	316
Debakl mafije i otvorene prijetnje.....	318
Šargija i koza - novi "simbol" Srebrenice.....	321
"Obijanje" magacina u Potočarima.....	323
Naser traži dobrovoljce da me likvidiraju!.....	325
Propast mitinga protiv mene, Sade i Hameda.....	326
Holandski, umjesto kanadskog bataljona UNPROFOR-a.....	328
Kako je demilitarizovana Srebrenica?.....	330
Novi susret i razgovor sa Naserom.....	331
U Srebrenici je ubijana i "ubijana" pamet.....	335
Propao odlazak u Sarajevo.....	337
Mnogi pokušavaju otići iz Srebrenice.....	338
Kako smo "razriješeni" stranačkih funkcija?.....	341
Saradnja sa četnicima.....	344
Posljednja nova godina u Srebrenici.....	346
Kopanje tranšaja oko Zaštićene i demilitarizovane zone.....	346
Naserov odlazak iz Srebrenice.....	349
Helikopterska nesreća u Žepi.....	351
Kod Hameda Efendića 11. maja 1995., na drugi dan Bajrama.....	353
Zasjeda i atentat u povratku u Potočare.....	355

Moj izlazak iz bolnice.....	362
Sve je bilo planirano!.....	365
Pomoć ljekara Holandskog bataljona u bazi.....	367
Napad na srpsko selo Višnjicu.....	369
Učestali napadi na Srebrenicu.....	370
10. juli 1995.....	371
11. juli 1995.....	373
Posljednje radio-vijesti u rodnoj kući u Potočarima.....	374
Po informacije u Holandski bataljon u Potočarima.....	375
Posljednji rastanak sa bratom!.....	377
Rastanak sa majkom i kućom.....	378
Neuspio polazak za Tuzlu - preko šume.....	379
Radio-vijesti u praznoj Hamedovoj kući u Donjim Potočarima.....	381
12. jula sa narodom u Potočarima.....	382
Upad četnika i legitimisanje.....	384
Susret sa Ljubišom Savićem Mauzerom.....	386
Četnici su čekali "završni pir".....	388
"Predaja" novca zločincima.....	389
U autobusu prema Bratuncu.....	391
U bratunačkom hangaru.....	392
U bratunačkoj policiji.....	393
U bratunačkom pritvoru.....	397
Vožnja u gepeku automobila.....	400
"Sad je pred tobom kraj!".....	406
"Ture, jebem li ti majku!".....	409
Glad i neizvjesnost među četiri zida.....	413
Kako izdržati u samici?.....	416
U samici na izmaku*snage.....	422
Potpisivanje Dejtonske izdaje dočekao u samici.....	424
U samici pet mjeseci i deset dana - "na divlje".....	426
Na istražnom odjeljenju.....	427
Novi "gosti" u samici.....	433
Na Palama – kao "ratni zločinac".....	436
Razmjena.....	437
Srebrenica - "misterija".....	441
Biografija autora.....	445

Ibran Mustafić
PLANIRANI HAOS

IZDAVAČ
Udruženje građana "Majke Srebrenice i Podrinja"

DTP I NASLOVNA STRANA
Emir Operta

ŠTAMPARIJA
Emanet, Zenica

ZA ŠTAMPARIJU
Amir Krivokapa

ISBN 978-9958-9077-0-8

©Copyright by Udruženje građana "Majke Srebrenice i Podrinja" 2008.

Ibran Mustafić
PLANIRANI

HAOS

1990.-1996.

ISBN 9789958907708

9 789958 907708